LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

ELIAS CZAYKOWSKY
COLLECTION OF
UKRAINIAN CULTURE

914.77
N167
v.35

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

AUG 30 1978
AUG 3 1978
NOV 03 1981
JUL 24 1981

L161 — O-1096

Календар

Тов. "Просвіти"

на рік

1912

v. 35

Львів 1911

Що є в календари?

	стор.
анююча планета	V
атьміня сонця і місяця в р. 1912	V
арометр сталий	VI
асхалія	VI
ости руськс-кат. і римо-кат.	VI
алендар ловецький ї рибацький	VII
алендаріюм і історичний калєндар	VIII—XXXI
аписки найважнійших подій в родині	XXXII

Часть лїтературно-наукова.

еонїд Глїбів: На новий рік	1
асиль Михайленко: За хлїбом (з циклю „Брукинські образки“)	2
. Грінченко: Відмова	4
. Радич: Зелений козел	5
. Залїзняк: До бандури	12
тефан Ковалїв: Совість	13
Де-Ля Фонтен: Окрадений скупар	18
олоті слова	18
. Шевченко: За байраком байрак	19
ри Соломонові суди (зі староруської мови переповів *М. Возняк)*	20
вген Мандичевський: Галицьке село	23
Орій Кміт: Перед війною	24
.: Український марш	29
етро Розеґґер: Історня свині пять разів проданої (народне оповіданє)	30
Микола Устиянович: Наддністрянка	34
. Лїхард: Богу дякувати, кошик вже готов	35
М. Возняк: Літературні сьвята в 1911 і 1912 рр.	39
ван Крипякевич: Цїсарський посол на Запорожі 1594 р.	59
Володимир Левицький: Як відбувають ся наради парляменту?	67
Руські посли першого галицького сойму з р. 1861 (Поясненє до фотоґрафії на стор. 41)	77
Др. Евген Озаркевич: Про закаженє недугами від звірят	81
Антін Бриликський: Про хибне лїченє домашних звірят	89
Івка: Про вихованє дїтий	103
К. М-а: Задля рідної школи	113
Семен Демидчук: Про збиранє жертв на „Рідну школу“	117
Юлїян Ловицький: Про заснованє приватних наукових заведень	121
Де і коли засновувати приватну народну школу?	126
Олена з Охримовичів Залїзняк: Захоронки у нас і за границею	127
Василь Бережанський: В століте цивільного закона в Австриї	135
Григорий Кузьма: Що то таке хазука?	143
Як дійти до богацтва? Приклади з житя великих купцїв (за С. Смайльсом)	145
Український город у Львові	157
50-літє телєфону	161
Василь Рижевський: Лїтак в порівнаню з істнуючими комунїкаціями	166
В. Ганицький: Наші робітники в копальнях брунатного угля	172
Др. Кость Кульчицький: Споживні спілки а ощадність	177
Антін Гапяк: Угерцї винявські, маєтність Товариства „Просьвіта“	185
Микола Творидло: Три дни в чеськім селї	191
Вячеслав Кучера: Дещо про плеканє овочевих дерев	196
О. О.: Про асекурацию худоби	200
З року на рік	215
Гумор і забава	253
Всячина	37, 79, 87, 101, 131, 159, 175, 213

Часть інформацийна.

Українська преса	257
Оголошеня	262

PETER RUTA
431 POLSON AVE.
WINNIPEG MAN.

☆ РІК 1912 ☆

Є РОКОМ ПЕРЕСТУПНИМ (366 ДНІВ).

914.77
N167
V.35

Пануюча планета.

Пануючою планетою в сім році є **Сонце.** Сонце є осередком цілого сьвіта планет. Є оно жерелом сьвітла і житя на землі. Є се найбільша куля тіл небесних. Промінь кулі сонїшної є більший як подвійне віддаленє місяця від сонця, а обєм цілої маси сонця є 350.000 разів більший від нашої землі. Дивлячись на сонце через далековиди бачимо на нїм більші і менчі чорні плями і на підставі тих плям прийшли астрономи до переконаня, що сонце обертаєсь наоколо своєї оси що 26 днїв. Досьвід учить, що роки сонця бувають сухі і мірно теплі. Весна буває зразу вохка а потім гарна і суха; лїто сухе і горяче; осїнь хороша; зима суха і лагідна. Урожаї бувають добрі на зерно але не обильні.

Затьміня сонця і місяця в 1912 р.

В році 1912 будуть два затьміня сонця і 2 затьміня місяця. З тих буде видиме у нас одно затьмінє сонця і одно затьмінє місяця.

Затьмінє місяця дня 1. цьвітня. Початок о г. 10. м. 24 вечером. Се затьмінє буде видиме в Европі, східній половині Австралії, в Азиї, на Індийськім і Атлянтийськім Океанї, та в полудневій Америці.

Каблучкове затьмінє сонця дня 17. цьвітня. Початок о г. 9·52 рано, конець о г. 3·12 по полуд. Видко буде в Европі, західній половині північної Америки, в північно-зах. части полудн. Америки, на атлянтийськім Океанї, в північно-східній части Африки і в східній части Азиї.

Частинне затьмінє місяця (дня 26. вересня) і цїлковите затьмінє сонця (10. жовтня) у нас не буде видиме.

PETER RUTA
431 POLSON AVE.
WINNIPEG 4, MAN.

Барометер сталий.

Зміна місяця межи			Погода в літї	Погода в зимі
1—2	годиною	ніч.	красна	мороз сильний
2—4	„	„	зимно переймаюче	снїг і метелиця
4—6	„	„	дощ	завії снїжні
6—8	„	„	вітер і дощ	бурливо
8—10	„	„	змінно	зимно, снїг з дощем
10—12	„	„	зябко	зимно і вітри
12—2	„	попол.	часті дощі	снїг і дощ
2—4	„	„	змінно	красно і лагідно
4—6	„	„	красно	красно
6—8	„	вечер	красно як вітер з півночи, дощ з полудня	мороз при вітрі з півночи / дощ або снїг з полудня
8—10	„	„	красно як вітер з півночи / дощ при вітрі з полудня	мороз як вітер з півночи / дощ або снїг як з полудня
10—12	„	ніч.	красно	красно і приморозки

ПАСХАЛЇЯ.

Рік	Обряду гр. католицького: Ключ гран.	В руці літо	Мясниць нед.	Мясниць днїв	Неділя мясопустна	Неділя сыропустна	Великдень	Вознесенє	Зелені сьвята	Петрівка нед.	Петрівка днїв	Великдень лат. з нашим	Обряду латинського: Попелєц	Великдень	Вознесенє	Зелені сьвята	Боже тїло	Адвент
1912	**Г**	**з**	**5**	**1**	**29 січн.**	**5 лют.**	**25 март.**	**3 мая**	**13 мая**	**5**	**4**	**разом**	**21 лют.**	**7 цьв.**	**16 мая**	**26 мая**	**6 чер.**	**1 гру.**
1913	Ґ	а	7	6	17 лют.	24 лют.	14 цьвіт.	23 мая	2 чер.	2	5	5 нед.	5 лют.	23 мар.	1 мая	11 мая	22 мая	30 пад.
1914	**О**	в	6	5	9 лют.	16 лют.	6 цьвіт.	15 мая	25 мар.	3	6	1 тиж.	25 лют.	12 цьв.	21 мая	31 мая	11 чер.	29 пад.
1915	Я	г	4	4	25 січн.	1 лют.	22 март.	30 цьв.	10 мая	6	—	разом	17 лют.	4 цьв.	13 мая	23 мая	3 чер.	28 пад.
1916	**Т**	**є**	**7**	**3**	**14 лют.**	**21 лют.**	**10 цьвіт.**	**19 мая**	**29 мая**	**3**	**2**	**разом**	**8 мар.**	**23 цьв.**	**1 чер.**	**11 чер.**	**22 чер.**	**3 гру.**
1917	К	ѕ	6	1	5 лют.	12 лют.	2 цьвіт.	11 мая	21 мая	4	3	1 тиж.	21 лют.	8 цьв.	17 мая	27 мая	7 чер.	2 гру.
1918	Ѣ	з	9	—	25 лют.	4 мар.	22 цьвіт.	31 мая	10 чер.	1	4	5 нед.	13 лют.	31 мар.	9 мая	19 мая	30 мая	1 гру.
1919	П	а	6	6	10 лют.	17 лют.	7 цьвіт.	16 мая	26 мая	3	5	разом	5 мар.	20 цьв.	30 мая	8 чер.	19 чер.	30 пад.
1920	**Ѕ**	**г**	**5**	**5**	**2 лют.**	**9 лют.**	**29 март.**	**7 мая**	**17 мая**	**5**	**5**	**1 тиж.**	**18 лют.**	**4 цьв.**	**13 мая**	**23 мая**	**3 чер.**	**28 пад**

Пости руск.-кат. в 1912 р.

Сьвятий вечер перед Богоявлен.
Великий піст.
Петрівка.
Спасівка.
В день Усїкн. глави Іоан. Крест.
В день Воздвиженя Честн. Креста.
Пилипівка.
Середа і пятниця кождого тижня кромі загальниць.

Пости рим. кат.

Великий піст.
Адвент.
Перед кождим сьвятом, єсли не є неділя.
Днї хрестнї.

Календар ловецький

Корол. Галичини і Волод. враз з Вел. Кн. Крак.

сля §. 55. зак. ловецького з 13. липня 1909.

ід звірини	Січень	Лютий	Март	Цьвітень	Май	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Падолист	Грудень
зли (Сернюки			†	†	†							
ені	†	†	†	†	†	†	†					
иці.....		†	†	†	†	†	†	†	†			
ябки		†	†	†	†	†	†	†				
гереви, готури, когути					20 †	†	†	†				
ропатви.....	†	†	†	†	†	†	†	15 †				†
зани.....	†	†	†	†	†	†	†	15 †				
репилиці і дикі голуби	†	†	†	†	†	†	†				†	†
охви і степові птахи				15 †	†	†	†					
лотні птахи ...				15 †	†	†						
дні птахи: дикі гуси і качки ..				15 †	†	15						

На лані, молоді олені, серни і самиці тетерів і готурів не вільно полювати.

для Буковини

після закона краєвого з дня 20. грудня 1879.

Рід звірини	Січень	Лютий	Март	Цьвітень	Май	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Падолист	Грудень
Олені	†	†	†	†	†	†					†	†
Козли (Сернюки)		†	†	†	†							
Заяці.....		†	†	†	†	†	†	†				
Орябки		†	†	†	†	†	†					
Готурп і тетереви (когути).....		†	†	†	†	†	†					
Куропатви	†	†	†	†	†	†	†					
Фазани..	†	†	†	†	†	†	†					
Перепилиці і дикі голуби				†	†	†	†	†				
Дрохви і степові птахи				15 †	†	†	†					
Болотні птахи ...					†	†						
Водні птахи				†	†	†	†					

На лані, серни, молоді олені, курп, готурів і тетеревів не вільно полювати.

Календар рибацький

для Королівства Галичини і Володимирії враз з Великим Княжеством Краківським.

Рід риб	Січень	Лютий	Март	Цьвітень	Май	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Падолист	Грудень
олень.....			15 †	†								
ипень. голова-тиця			15 †	†	15 †							
винка.....				†	15 †							
прозуб.....				†	†							
ін				†	†							
удак				†	†							
ящ					15 †	†						
осось, пструг ..									15 †	†	†	15 †

Рід риб	Січень	Лютий	Март	Цьвітень	Май	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Падолист	Грудень
Угор												
Бранка.....					15 †	†						
Чечуга												
Клень.....												
Язь												
Щука												
Рак (самиця)	†	†	†	†	†	†	†			†	†	†
Рак (самець)	†	†	†	†	†					†	†	†

Поле □ означає час ловів † час охорони.

СІЧЕНЬ має 31 днів.

Повня дня 4. о год. 2 мін. 37 вечером. Буря з заметілию.

Послїдна чверть дня 11. о год. 8 мін. 41 вечером. Лагідне вереме.

Нів дня 19. о год. 12 мін. 8 вечером. Дощ з снїгом.

Перша чверть дня 27. о год. 9 мін. 49 рано. Погода.

Днї	н. ст.	с. ст.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця Схід г. м.	Сонця Захід г. м.	Місяця Схід г. м.	Місяця Захід г. м.
П.	1	19	Груд. 1911. Бониф.	**Новий Рік 1912.**	7 23	3 33	рано	1 05
В.	2	20	Ігнатія Пред. Рожд.	Макария	7 23	3 34	1 40	5 50
С.	3	21	Юлїяни муч.	Даниїла	7 23	3 35	2 28	7 14
Ч.	4	22	Анастазиї	Тита і Евген	7 23	3 36	3 36	8 26
П.	5	23	10 муч. в Критї	Емілїяна	7 22	3 37	5 01	9 18
С.	6	24	Нав. Рожд. (С. веч.)	**Трох Королїв**	7 22	3 39	6 33	8 26
Н.	**7**	**25**	**Рождество Христ.**	**І. Н. по З К.** Лук.	7 21	3 40	8 04	10 01
П.	8	26	**Собор Пр. Богород.**	Северина	7 21	3 41	9 31	10 37
В.	9	27	**Сьв. Стефана арх.**	Мартияни	7 20	3 42	10 51	10 53
С.	10	28	2000 муч. в Ником.	Вільгельма	7 19	3 43	рано	11 06
Ч.	11	29	14.000 дїтий убит.	Гіґінія	7 19	3 44	12 08	11 19
П.	12	30	Анизиї мучен.	Гонорати	7 18	3 46	1 23	11 33
С.	13	31	Мелянії преп. От. Р.	Ілярия і Вер.	7 18	3 47	2 38	11 48
Н.	**14**	**1**	**Сїч 1912. Нов. Рік.**	**2. Н. по З Кор.**	7 17	3 49	3 53	12 08
П.	15	2	Сильвестра п. П. Б.	Павла пуст.	7 16	3 50	5 06	12 34
В.	16	3	Малахії прор.	Маркелія	7 15	3 52	6 14	1 08
С.	17	4	Собор 70 Апост.	Антонія	7 14	3 53	7 13	1 55
Ч.	18	5	Навечеріе Богояв.	Приски	7 13	3 54	8 02	2 53
П.	**19**	**6**	**Богояв. (Йордан)**	Фердин. і Ген.	7 12	3 56	8 38	4 00
С.	20	7	Соб. сьв. Івана Кр.	Фабіяна і Себ.	7 11	3 59	9 04	5 12
Н.	**21**	**8**	**Н. по Бог. і 32. по С.**	**3. Нед. по З Кор.**	7 10	4 00	9 23	6 26
П.	22	9	Полиевкта	Вінкент. і Анаст.	7 09	4 02	9 39	7 39
В.	23	10	Григория еп.	Обруч. Пр. Д. М.	7 08	4 03	9 52	8 51
С.	24	11	† Теодозия преп.	Тимотея	7 07	4 05	10 04	10 04
Ч.	25	12	Татияни муч.	Наверн. Павла	7 06	4 06	10 17	11 17
П.	26	13	Єрмила і Стратон.	Полікарпа	7 05	4 07	10 29	рано
С.	27	14	Отців в Синаї От. Б.	Івана Хризос.	7 04	4 09	10 44	12 35
Н.	**28**	**15**	**Нед. о мит. і фарис.**	**4. Нед. по З Кор.**	7 03	4 10	11 05	1 58
П.	29	16	Покл. вер. с. Петра	Францішка Сал.	7 02	4 12	11 32	3 22
В.	30	17	† Антонія вел.	Якинт. і Март.	7 01	4 14	12 12	4 47
С.	31	18	Атаназия і Кирила	Петра з Нолї	7 00	4 15	1 08	6 03

Народні приповідки.

З Новим Роком січень морозить а хлоп дрова з лїсу возить.

Тріщи не тріщи — вже минули Водохрещи.

Дми не дми — не до Різдва йде а до Великодня.

100-лїтний календар:

Морози до 11, від 12 до 18 хмарно, потім погода і зимно аж до 24, відтак лагідне веремя.

Жидівський календар:
20. сїчня 1. Шебат 5672.

Дозір! Сїчи, Соколи, Читальні, Хлопцї, Дївчата!!
Колядуйте на „Рідну Школу“.

Іван Котляревський

родив ся 1769 р. в Полтаві і там покінчив духовну семінарію: пізнійше вступив в судову і військову службу:: умер в Полтаві 1838 р. Найбільший його твір гумористична поема Енеїда, де описуєть ся козацьке житє; се перша книжка видана на українській народній мові 1798 р. Побіч сього написав оперети Наталка Полтавка і Москаль чарівник. Котляревський перший зачав писати народньою мовою і тому називаєть ся батьком українського письменства.

Іван Котляревський.

Історичний календар.

ічень.

. 1583 Львівський латинський архиепископ Соліковський велів позамикати церкви ві Львові, щоби Русини не сьвяткували Різдва після старого стилю, але таке насильство нінащо не здало ся, бо Русини тоді згідно виступили заявивши, що поки вони сами не приймуть нового календаря, ніхто не сьміє їх до сего змушувати.

. 1675 (в четвертий день Різдва) Запорожції під проводом Івана Сірка побили на голову яничар, що нічю закрали ся на Січ. 13.800 яничар наложило тоді головою.

. 1647 † Петро Могила київський митрополит і український церковний писатель;

1888 † поет Осип Юрий Федькович.

. 1648 в'їзд гетьмана Богдана Хмельницького до Київа.

. 1654 Переяславська рада.

. 1703 Семен Палій розбив табор польського загального ополченя під Бердичевом.

. 1803 † Кирило Розумовський, останний гетьман України.

. 1797 помер у поході на Персів Антін Головатий, кошовий що вивів Запорожців над Кубань (1792 р.).

. 1667 Андрусівська умова.

. 1769 Крімґерай вивів з України послідний ясир (40 тисяч народу) за що його грецький лікар Сірополо отроїв.

. 1734 † Данило Апостол, український гетьман;

1790 * поет Петро Артемовський Гулак;

1879 † Павло Чубинський, український письменник.

. 1663 Милетий Смотрицький, український письменник і учений.

Записки:

†

Семого грудня 1911

[illegible]

[illegible]

ЛЮТИЙ має 29 днів.

Повня дня 3. о год. 12 мін. 56 рано.
Погода

☾
Послїдна чверть дня 10. о год. 1 мін. 42 рано.
Дощ з снїгом.

Нів дня 18. о год. 6 мін. 42 рано
Снїг з вітром.

☽
Перша чверть дня 25. о год. 8 мін. 24 вечером.
Дощ і вітер.

Днї	н. ст.	с. ст.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця Схід г. м.	Сонця Захід г. м	Місяця Схід г. м.	Місяця Захід г. м
Ч.	1	19	Сїчень. Макарія	Ігнатія еп.	6 59	4 16	2 25	7 03
П.	2	20	Евтимія преп.	**Марії Ґромнїчн.**	6 57	4 18	3 54	7 46
С.	3	21	Максима іспов.	Блажея еп.	6 55	4 20	5 26	8 17
Н.	**4**	**22**	**Н. о блуд. синї.** Тим.	**Нед. староз.**	6 53	4 21	6 59	8 40
П.	5	23	Климента еп.	Аґати панни	6 52	4 23	8 26	8 56
В.	6	24	Ксенії преп.	Дороти панни	6 50	4 25	9 47	9 18
С.	7	25	† Григория Богосл.	Ромуальда еп.	6 49	4 27	11 06	9 23
Ч.	8	26	Ксенофонта преп.	Івана з Мальти	6 47	4 29	рано	9 38
П.	9	27	† Пер. мощ. Івана. З.	Апольонії	6 45	4 30	12 12	9 53
С.	10	28	Єфрема. *Суб. зад.*	Схоластики ☾	6 44	4 32	1 39	10 11
Н.	**11**	**29**	**Нед. мясоп.** Ігнатія	**Нед. мясоп.**	6 43	4 34	2 56	10 34
П.	12	**30**	**Трох Сьвятих**	Модеста і Евл.	6 41	4 35	4 06	11 06
В.	13	31	Кира і Йоана безср.	Юлїяна і Катар.	6 39	4 37	5 09	11 48
С.	14	1	**Лютий.** Трифона	Валентія сьвщ.	6 37	4 38	6 00	12 43
Ч.	15	**2**	**Стрітенє Господне**	Фавстина	6 35	4 40	6 39	1 48
П.	16	3	Симеона і Анни	Юлїяни панни	6 34	4 42	7 09	2 50
С.	17	4	Ізидора преп.	Алексея патр.	6 32	4 44	7 30	4 14
Н.	**18**	**5**	**Нед. сироп.** Агафії	**Нед. запуст.**	6 30	4 45	7 46	5 28
П.	19	6	Вукола пр. *(Поч. п.)*	Конрада і Мансв.	6 28	4 46	8 01	6 40
В.	20	7	Партенія еп.	Леона пап.	6 27	4 48	8 13	7 54
С.	21	8	Теодора страт.	*Середа попельц.*	6 25	4 50	8 24	9 08
Ч.	22	9	Никифора	Стол. сьв. Петра	5 23	4 52	8 36	10 25
П.	23	10	Харлампія муч.	Фльорент. і Ром.	6 21	4 53	8 51	11 44
С.	24	11	Власія сьвщм.	Матея ап.	6 19	4 55	9 08	рано
Н.	**25**	**12**	**І. Н. пост.** Мелетія	**Нед. вступна** ☽	6 17	4 57	9 32	1 07
П.	26	13	Мартиніяна	Александра	6 15	4 58	10 05	2 30
В.	27	14	Авксентія	Нестора	6 13	5 00	10 53	3 48
С.	28	15	Онисима еп.	Леандра і Гонор.	6 12	5 01	11 59	4 53
Ч.	29	16	Памфіла	Романа і Аввел.	6 09	5 03	1 21	5 41

Народні приповідки.

На Стрітенє зима з лїтом стрічаєть ся.

Місяць лютий питає: чи вбутий? О, той лютий остро кутий!

По сьвятій Дорот сохнуть хустки на плотї, а як не схнуть, то морози чоловіка ще до хати пхнуть.

100-лїтний календар:

До 4 дощ, від 5—10 хмарно і вітер, 14 снїг, від 15—19 дощ і хмарно, потім до кінця погода.

Жидівський календар:

19. лютого 1. Адар.
29 „ 11. „ піст Естери.

Жертви на „Рільну Школу“ належить посилати до тов. „Днїстер“ у Львові на книжочку вкладкову ч. 6.800.

Петро Гулак-Артемовський

родив ся в Городищі, київської ґубернії 1790 р., університет скінчив у Харкові і тут же став професором історії; умер 1868 р. Артемовський вславив ся написанєм казки Пан та собака, де змалював селянську неволю. Побіч сього писав гумористичні вірші і баляди.

Петро Гулак-Артемовський.

сторичний калєндар.

отий.

1655 Боротьба Хмельницького з Поляками під Охматовом.

1812 * поет Евген Гребінка.

1793 другий поділ Польщі, прилученє до Росиї Волинї й Поділя.

1704 правобічний гетьман Самусь передав гетьманські клейноди Мазепі.

1908 † Марко Каганець в Коропци, пробитий баґнетом трьох жандармів.

1897 † поет Пантелеймон Кулїш.

1054 † Ярослав Мудрий, великий князь київський.

1795 † Георгий (Юрий) Конїський, білоруський епископ.

1608 † князь Костантин Осторожський;
1897 † Петро Стасюк в Черніїві, пробитий жандармом підчас виборів до парляменту.

1734 † гетьман Данило Апостол.

Записки:

МАРТ має 31 днів.

Повня дня 3.
о год. 11 мін. 40 рано.
Погода.

Послїдна чверть дня 10.
о год. 8 мін. 53
вечером.
Бурі з заметїлю.

Нів дня 18.
о год. 11 мін. 16
вечером
Мороз і вітер

Перша чверть дня 26.
о год. 4 рано.
Буря з дощем.

Днї	н. ст.	с. ст.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця Схід г. м.	Сонця Захід г. м.	Місяця Схід г. м.	Місяця Захід г. м.
П.	1	17	**Лютий.** Теодора	Альбіна еп.	6 07	5 05	2 51	6 15
С.	2	18	Льва папи римск.	Єлени і Симплїц.	6 05	5 07	4 23	6 40
Н.	**3**	**19**	**2. Н. посту.** Архипа	**Н. суха.** Кунеґ.	6 02	5 08	5 51	6 59
П.	4	20	Льва еписк.	Казимира	5 00	5 10	7 16	7 15
В.	5	21	Тимотея преп.	Вацлава і Фр.	5 57	5 11	8 39	7 28
С.	6	22	Обріт. муч. в Евген	Коляти і Марц.	5 56	5 12	9 58	7 41
Ч.	7	23	Поликарпа муч.	Томи і Фелїц.	5 54	5 15	11 18	7 57
П.	8	24	† Обр. глави Ів. Кр.	Івана Божого	5 52	5 17	рано	8 13
С.	9	25	Тарасия арх.	Францїшка	5 50	5 19	12 38	8 33
Н.	**10**	**26**	**3. Н. п.** (*Крестопок.*)	**Н. глуха.** 40 м. ☾	5 48	5 20	1 52	9 03
П.	11	27	Прокопия	Констант.	5 46	5 21	3 00	9 42
В.	12	28	Власия іспов.	Григория	5 44	5 23	3 57	10 32
С.	13	29	Касияна преп.	Катар. і Крист.	5 42	5 25	4 40	11 34
Ч.	14	1	**Март.** Евдокії пр.	Матильди і Леон.	5 39	5 26	5 12	12 44
П.	15	2	Теодата сьвщм.	Климен. і Льонґ.	5 37	5 27	5 36	1 57
С.	16	3	Евтропія, Клеонїка	Кирияка дїяк.	5 35	5 29	5 35	3 12
Н.	**17**	**4**	**1. Н. посту.** Гарас.	**Нед. середоп.**	5 33	5 31	6 08	4 26
П.	18	5	Конона муч.	Евдокії преп.	5 31	5 33	6 20	5 40
В.	19	6	42 муч. в Аморії	Йосифа обр.	5 28	5 34	6 32	6 55
С.	20	7	Василия Св. (*Покл.*)	Евфрема і Кляв.	5 26	5 35	6 45	8 11
Ч.	21	8	Теофілякта преп.	Бенедикт. Філем.	5 24	5 37	6 58	9 32
П.	22	9	† 40 муч. в Себаст.	Катарини	5 22	5 39	7 13	10 56
С.	23	10	Кондрата муч.	Виктора і Пеляґ.	5 20	5 40	7 35	рано
Н.	**24**	**11**	**5. Н. посту.** Софрон.	**Нед. чорна.** Сим.	5 18	5 41	8 06	12 19
П.	**25**	12	Теофілякт іспов.	**Благовіщ. Пр. Д.**	5 16	5 43	8 47	1 38
В.	26	13	Никифора патр.	Теодора ☽	5 14	5 44	9 46	2 47
С.	27	14	Венедикта преп.	Івана пуст.	5 12	5 45	10 02	3 39
Ч.	28	15	Ромила і Агафія	Сикста папи	5 10	5 47	12 26	4 16
П.	29	16	Савина і Папи	Евстахія і Викт.	5 08	5 49	1 55	4 44
С.	30	17	Алексея чол. Бож.	Квірина і Івана	5 06	5 50	3 24	5 04
Н.	**31**	**18**	**Нед. цьвітна.** (Вай)	**Нед. цьвітна**	5 04	5 52	4 48	5 19

Народні приповідки.

Ще покаже марець, що змерзне старець.

Хто в мартї сїяти не зачинає,
Той про своє добро запоминає.

Місяць март з трояка бика ріг збиває.

На теплого Олексія щука-риба лїд хвостом розбиває.

Як почав орать, то вже в сопілку не грать.

100-лїтний календар:

До 5 погано і зимно. Від 6 до 9 тепло, 11 дощ. Від 12—16 гарно від 17—19 ранками приморозки і острий воздух, потім дощ і вітри.

Жидівський календар:

3. марта 14. Адар Пурім. 4 марта 15. Адар Шусан Пурім. 19. марта 1. Нізан.

Всї каси, крамницї, спілки для збуту худоби та инші стовариженя господарські повинні відступити часть чистого зиску на „Рідну Школу“. — Підчас сьвята в честь Т. Шевченка — памятайте на живий памятник для него — „Рідну Школу“.

Григорій Квітка-Основяненко

родив ся 1778 р. в селї Основі коло Харкова і від назви села писав ся „Основяненко“. Учив ся в монастирській школї, потім перейшов на судову службу; умер 1843 р. в Харкові. Написав богато повістий з селянського житя, як Маруся, Козир дївка, Щира любов, Сердешна Оксана і комічну оперету Сватанє на Гончарівцї; якийсь час був редактором „Українського Вістника“ в Харкові. Квітка-Основяненко був першим українським письменником, що писав повісти з народнього житя.

Григорій Квітка-Основяненко.

Історичний календар.

Март.

1. 1386 перша злука Литви з Польщею.
2. 1861 знесенє кріпацтва в Росиї.
3. 1811 * поет Антін Могильницький.
4. 1780 гр. Кирило Розумовський вибраний гетьманом України.
5. 1649 Перемирє Богданла Хмельницького з воєводою Кисїлем в Переяславі, на основі котрого польські війська до 3 червня не мали переступати границь зазначених ріками Прип'етю, Горинем та Случем.
6. 1787 Сидір Білий, отаманом „Вірного войська Запороського“.
8. 1814 * Тарас Шевченко.
9. **1861 † Тарас Шевченко.**
13. 1169 Андрій Боголюбський зруйнував і зрабував столицю України-Руси Київ гірше Татар.
15. 1669 Дамян Многогрішний вибраний гетьманом України.
17. 1896 † поет Петро Нїщинський.
19. 1669 † б. гетьман Іван Виговський, розстріляний невинно Поляками без суду на неправдивий донос польського шляхтича.
20. 1681 полковник Іван Богун віднїс побіду над Поляками під Винницею.
21. 1907 † історик Володимир Антонович.
27. 1669 Правобічний гетьман Михайло Ханенко віддав булаву Іванови Самойловичеви.

Записки:

ЦЬВІТЕНЬ має 30 днів.

Повня дня 1. о год. 11 мін. 2 вечером. Дощ.

Послїдна чверть дня 9. о год 4 мін. 22 вечером. Дощ.

Нів дня 17. о год. 12 мін. 38 вечером. Погода.

Перша чверть дня 24. о год. 9 мін. 45 рано. Погода.

Днї	н. ст.	с. ст	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця Схід г.	Сонця Схід м.	Сонця Захід г.	Сонця Захід м.	Місяця Схід г.	Місяця Схід м.	Місяця Захід г.	Місяця Захід м.
П.	1	19	**Март.** Хризант. і Д.	Гуґ. еп. Теод.	5	04	5	52	6	11	5	33
В.	2	20	Отців в обит. Сави	Францїшка з П.	5	01	5	53	7	31	5	46
С.	3	21	Якова преп.	Рихарда еп.	4	59	5	55	8	52	6	01
Ч.	4	22	Василія с. *(Вел. Ч.)*	Ізидора еп. *В. Ч.*	4	57	5	57	10	13	6	16
П.	5	**23**	**Велика Пятниця**	*Вел. Пятниця*	4	55	5	58	11	32	6	35
С.	6	24	Захарія і Як. *(В. С.)*	Келестина. *В. С.*	4	53	5	59	рано		7	00
Н.	7	**25**	**Воскр. Х. Благовіщ.**	**Великдень**	4	51	6	01	12	45	7	35
П.	8	**26**	**Понед. сьвітлий**	**Понед. сьвітлий**	4	49	6	02	1	47	8	21
В.	9	**27**	**Второк сьвітлий**	Марії і Клеоп. ☾	4	47	6	04	2	36	9	19
С.	10	28	Іляриона преп.	Єзехіїла прор.	4	45	6	05	3	13	10	26
Ч.	11	29	Марка еписк.	Леона папи	4	43	6	07	3	40	11	38
П.	12	30	Марії, Івана лїств.	Констант. Юлія	4	41	6	09	3	58	12	53
С.	13	31	Іпатія еписк.	Гермен і Юстина	4	38	6	10	4	12	2	09
Н.	14	1	**Цьвіт. 2. Н. по Пас.**	**І. Н. по Вел.** біла	4	36	6	12	4	27	3	21
П.	15	2	Тита преп.	Людвини і Анас.	4	34	6	13	4	39	4	36
В.	16	3	Никити іспов.	Лямберта, Марк.	4	32	6	15	4	52	5	52
С.	17	4	Йосифа і Георгія	Рудольфа ●	4	30	6	16	5	04	7	13
Ч.	18	5	Теодула і Аґати м.	Апольонїя	4	28	6	18	5	20	8	03
П.	19	6	Евтихія преп.	Еми, Тим. Георг.	4	26	6	20	5	40	10	03
С.	20	7	Григорія преп.	Агнїшки	4	24	6	21	6	07	11	26
Н.	21	8	**З. Н. по Пасцї. Мир.**	**2. Н. по Велик.**	4	22	6	23	6	45	рано	
П.	22	9	Евпсихія муч.	Сотера і Кая	4	20	6	24	7	39	12	40
В.	23	10	Терентия і проч. м.	Войтїха еп.	4	18	6	26	8	50	1	38
С.	24	11	Антипи пап.	Григор., Фідел. ☽	4	16	6	27	10	13	2	20
Ч.	25	12	Василіа ісп.	Марка ев.	4	14	6	29	11	39	2	48
П.	26	13	Артемона еп.	Маркел. і Кл.	4	12	6	30	1	06	3	10
С.	27	14	Мартина пап.	Теофіля і Терг.	4	10	6	32	2	30	3	26
Н.	28	15	**4. Н. по Пас. Оброзсл.**	**3. Н. по Вел.** Віт.	4	08	6	34	3	51	3	40
П.	29	16	Агафія і Ірини	Петра і Роберта	4	07	6	36	5	10	3	53
В.	30	17	Симеона препод.	Катарини і Мар.	4	05	6	37	6	41	3	07

Народні приповідки.

Цьвітень — переплїтень. бо переплїтає, — трохи зими, трохи лїта.

Як жаби перед Мартином кричали, то потім будуть мовчали.

Як на Мартина погода, — буде добре і на людий і на врожай.

Як перед Мартином крук в житї ся сховає — то є знаком доброго року на збіже

100-лїтний календар:

Від початку до 9 хмарно і вітер, від 10 до 13 дощ, від 14—20 зимно, відтак погідно а при кінци дощ

Жидівський календар:

2. цьвітня 15. Нїзан Початок Пасхи. 8. цьвітня 21. Нїзан Семе сьвято Пасхи.
3. „ 16. „ Друге сьвято Пасхи. 9. „ 22. „ Осьме „ „
18. цьвітня 1. Іяр

Дївчата! При дарованю писанок жадайте жертви на „Рідну Школу“. — Кожда газдиня нехай жертвує кілька покладків на сю ціль.

Осип Бодянський

родив ся 1808 р. в полтавській ґубернії, скінчив університет в Москві, їздив за границю, потім став професором московського університету і тут умер 1877 р. В 1835 р. видав під іменем Запорожця Іська Материнки Наські українські казки. Писав в великоруській мові богато праць з фільольогії і історії літератури і видав твори кількох давних українських літописців.

Осип Бодянський.

Історичний календар.

Цьвітень.

2. 1111 побіда кн. Володимира Мономаха над р. Сольницею над Турками.
7. 1889 * поет Володимир Шашкевич.
2. 1596 битва Наливайка та Лободи з Жолкевським на урочищи „Острий Камінь“. Жолкевський зазнавши великих страт мусїв вертати до Білої Церкви;
   1908 Мирослав Сїчинський застрілив намісника ґр. Андрія Потоцького.
4. 1340 смерть Юрия II (Болеслава Тройдановича), останнього самостійного галицького князя; отроїли його бояри за сприянє латинській вірі.
7. 1093 † князь Всеволод, батько Володимира Мономаха.
7. 1847 арештованє Тараса Шевченка.
9. 1885 † історик Микола Костомарів.
0. 1132 † князь Мстислав, син Володимира Мономаха.
1. 1113 † київський князь Сьвятополк.
5. 1622 † гетьман Петро Конашевич Сагайдачний;
   1910 † письменник і драматичний артист Марко Кропивницький.
6. 1657 † київський митрополит Сильвестер Косів.
7. 1904 † письменник і драматичний артист Михайло Старицький.

Записки:

Май!

МАЙ має 31 днів.

Повня дня 1.
о год. 11 мін. 17
рано.

Послїдна чверть
дня 9
о год 10 мін. 54
рано.

Нів дня 15. о год.
11 мін. 11 вечер.

Перша чверть дня 23.
о год. 3 мін. 9 по пол.

Повня дня 31.
о год. 12 мін. 27 рано.

Днї	н. ст.	с. ст.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця Схід г. м.	Сонця Захід г. м.	Місяця Схід г. м.	Місяця Захід г. м.
С.	1	18	**Цьвітень.** Івана	Фил. і Якова	4 03	6 38	7 50	4 22
Ч.	2	19	Івана ветхої лаври	Атаназия, Зиґм.	4 01	6 40	9 10	4 39
П.	3	20	Теодора тріхона	Знайд. ч. Кр.	4 00	6 42	10 20	5 01
С.	4	21	Януарія сьвщм.	Фльоріянаі Мон.	3 58	6 43	11 24	5 32
Н.	**5**	**22**	**5. Н. по Пас. О самар.**	**4. Н. по Вел.** Пія	3 56	6 44	рано	6 13
П.	6	23	† Георгія вмуч.	Івана в Олїю	3 55	6 46	12 29	7 06
В.	7	24	Сави муч.	Флявії м. Домиц.	3 53	6 47	1 11	8 11
С.	8	25	† Марка єванг.	Станїслава еп.	3 51	6 49	1 42	9 21
Ч.	9	26	Василія сьвщмуч.	Григория Бог.	3 49	6 50	2 03	10 34
П.	10	27	Симеона сьвщмуч.	Ізидора орач.	3 48	6 52	2 19	11 49
С.	11	28	Ясона і Сосіпат. ап.	Беатрикси	3 46	6 53	2 39	1 01
Н.	**12**	**29**	**6. Н. по Пас. О слїп.**	**5. Н. по В.** Панкр.	3 44	6 54	2 46	2 15
П.	13	30	† Якова ап.	Сервата (крест. днї)	3 43	6 56	2 58	3 29
В.	14	1	**Май.** Єремії проп.	Бонифат.	3 42	6 58	3 10	4 47
С.	15	2	Атанази архі. Отд.	Софії і 3 д.	3 40	6 59	3 25	6 10
Ч.	**16**	**3**	**Вознесенє Госп.**	**Вознесенє Госп.**	3 39	7 00	3 42	7 38
П.	17	4	Пелягії преподм.	Пасхалія	3 38	7 02	4 06	9 05
С.	18	5	Ірини муч.	Фелїкса	3 37	7 03	4 40	10 25
Н.	**19**	**6**	**7. Н. по П. С. Отц. Н.**	**6. Н. по Вел.** Пет.	3 36	7 04	5 29	11 32
П.	20	7	Акакія. Зявл. ч. Кр.	Бернарда Сен.	3 35	7 06	6 36	рано
В.	21	8	† Івана Богосл.	Виктора	3 34	7 07	8 00	12 19
С.	22	9	† Пер. м. с. Николая	Єлени і Юлії пан.	3 33	7 08	9 26	1 50
Ч.	23	10	† Симеона Зилот. ап.	Дезидерія	3 32	7 09	10 54	1 17
П.	24	11	Мокія сьвщм.	Іванни і Зузанни	3 31	7 11	12 18	1 33
С.	25	12	Єпіфанія *Суб. зад.*	Урбана. Григ.	3 30	7 12	1 38	1 48
Н.	**26**	**13**	**Зелені Сьв. Пятдес.**	**Зелені сьвята**	3 28	7 13	3 57	2 02
П.	**27**	**14**	**Понед. Пр. Тройци**	**Понед. Зел. сьв.**	3 27	7 14	4 40	2 14
В.	28	15	Пахомія	Емілїя і Август.	3 26	7 15	5 33	2 28
С.	29	16	Теодора і Модеста	Теодори і Макс.	3 25	7 16	6 53	2 44
Ч.	30	17	Андроніка ап.	Фелїкса пап.	3 24	7 17	8 09	3 04
П.	31	18	Теод. Кон. Юлії і пр.	Анелї і Петр.	3 23	7 18	9 20	3 32

Народні приповідки.

Догодуй пчолу до Йвана — нарядить тебе, як пана.

На Юрія повинна бути паша й в дурня.

На Юрія сїна кинь та й вола закинь.

Почекай, маю — ще тобі вуха обшмигаю (ще буде холодно, значить).

Три в маю дощі добрих дадуть хлїба на три роки довгих.

Май холодний — рік хлїбородний.

100-лїтний календар:

До 9 погода і тепло, від 9 до 13 горячо, потім зимно і дощ, від 14 до 27 хмарно, 28 і 29 зимно, 30 і 31 тепло.

Жидівський календар:

15. мая 18. Іяр (Ляґ-Бомер).
17. „ 1. Сіван.
22. мая 6. Сіван Зелені сьвята.
23. „ 7. „ Другий день Зелених сьвят.

В день „Свободи“ зарядїть складку на „Рідну Школу“.
Коли упали кайдани тїла, нехай упадуть кайдани духа!

Яків Головацький

родив ся 1814 р. в Чепелях, брідського повіта, скінчив університет у Львові і став сьвящеником, разом з Шашкевичом видав Русалку Дністрову. В 1848 р. брав участь у зїздї руських учених і тогож року став професором української літератури в університетї у Львові; 1867 р. переніс ся до Росії і там умер 1888 р. Головацький видав цінні збірки народних пісень з Галичини і Угорської Руси, писав дещо з історії галицького відродженя та про українську словесність.

Яків Головацький.

сторичний календар.

ий.

1512 кн. Константин Осторожський побив Татар під Вишневцем над Горинем;
1648 вибрано Богдана Хмельницького гетьманом.
1838 викуп Шевченка з кріпацтва.
1886 * поет Сидір Воробкевич.
1910 † поет Борис Грінченко.
1648 реєстрові козаки під проводом Кречовського злучили ся з Хмельницьким.
1648 битва на Жовтих Водах;
1857 Шевченко дістає амнестию.
1638 побіда Острянищї над Поляками під Голтвою;
1848 знесенє панщини в Галичинї.
1817 * історик і поет Микола Костомарів.
1861 перевезено і похоронено тїло Тараса Шевченка на Черпечій Горі коло Канева над Днїпром.
1125 † князь Володимир Мономах.
1125 князь Мстислав засїв на великокняжім київськім престолї.
1648 побіда Богдана Хмельницького п. Корсунем.
1722 заведено на Українї т. зв. „малоросийську колеґію“.
1638 Поляки вирізали віддїл козаків під проводом Путила до нащаду, хоч він їм добровільно здав ся.

Записки:

ЧЕРВЕНЬ має 30 днів.

Послїдна чверть дня 8.
о год. 3 мін. 33 рано.
Погода.

Нів дня 15.
о год. 7 мін. 21 рано
Дощ

Перша чверть дня 21.
о год. 9 мін. 37 веч.
Дощ.

Повня дня 29 о год.
2 мія. 32 по пол.
Хмарно і вітер.

Днї	н. ст.	с. ст.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця Схід г. м.	Сонця Захід т. м.	Місяця Схід г. м.	Місяця Захід г. м.
С.	1	19	**Май.** Патрикія сьв.	Никод. Якова	3 22	7 20	10 21	4 08
Н.	**2**	**20**	**І. Н. по Сош. Всїх С.**	**І. Н. по З. С. П. Т. р.**	3 22	7 21	11 08	4 07
П.	3	21	† Конст. і Єл. *(П. п.)*	Кльотильди	3 21	7 21	11 42	57
В.	4	22	Василиска муч.	Квірина Фр.	3 21	7 22	рано	7 06
С.	5	23	Михаїла іспов.	Бонифат.	3 20	7 23	12 07	8 19
Ч.	**6**	24	† Симеона пр. Пр. Е.	**Боже Тїло**	3 20	7 24	12 25	6 22
П.	7	25	Обріт. гл. Івана Кр.	Роберта і Теодот.	3 19	7 25	12 39	10 44
С.	8	26	Карпа ап.	Медарда еп. ☾	3 19	7 26	12 52	11 56
Н.	**9**	**27**	**2. Н. по С. Пр. Евх.**	**2. Н. по З. с.** Фел.	3 19	7 27	1 04	1 08
П.	10	28	Никити преп.	Марґ. і Вікторії	3 18	7 27	1 15	2 23
В.	11	29	Теодозиї препод.	Барнаби ап.	3 18	7 28	1 23	3 42
С.	12	30	Ізаака обит. дальм.	Онуфр. пуст.	3 18	7 28	1 44	5 06
Ч.	13	31	Єрмія ап., Єрмея м.	Антонїя з Падви	3 18	7 29	2 5	6 34
П.	14	1	**Червень.** Юстина	Василія Вел.	3 18	7 30	2 34	8 00
С.	15	2	Никифора преп.	Віта і Модеста ◔	3 18	7 30	3 16	9 15
Н.	**16**	**3**	**3. Н. по Сош.** Лукіл.	**3. Н. по З. с.**	3 17	7 31	4 17	10 51
П.	17	4	Митрофана преп.	Адольфа еп.	3 17	7 31	5 35	10 14
В.	18	5	Доротея сьвщмуч.	Марка	3 17	7 32	7 4	11 28
С.	19	6	Висариона преп.	Гервазия і Прот.	3 17	7 32	8 36	11 48
Ч.	20	7	Теодота сьвщмуч.	Фльор п. Сильв.	3 17	7 33	10 4	10 11
П.	21	8	Теодора страт. м.	Альойзия ☽	3 18	7 33	11 27	рано
С.	22	9	Кирила архиеп.	Павлїна еп.	3 18	7 33	12 47	12 10
Н.	**23**	**10**	**4. Н. по Сош.** Тимот.	**4. Н. по З. с.** Ван.	3 18	7 33	2 05	12 21
П.	24	11	† Вартоломея і Вар.	Рожд. Ів. Кр.	3 19	7 33	3 22	12 35
В.	25	12	Онуфрія пуст.	Лукиї і Просп.	3 19	7 33	4 41	12 51
С.	26	13	Акилини муч.	Івана і Павла	3 19	7 33	5 57	1 08
Ч.	27	14	Єлисея прор.	Володислава	3 20	7 33	7 10	1 34
П.	28	15	Амоса прор.	Леона пап. Ірен.	3 20	7 33	8 14	2 07
С.	**29**	16	Тихона преп.	**Петр. і Пав. ап.** ◔	3 21	7 33	9 04	2 51
Н.	**30**	**17**	**5. Н. по С.** Мануїла	**5. Н. по З. с.**	3 21	7 33	9 05	2 52

Народні приповідки.

На Кирила лїто починаєть ся, на Ілію кінчаєть ся.

Як в житї стоколоса - буде хлїба до паса, а як звонець — хлїбови конець.

Як лїтом пролежиш — в зимі з торбою побіжиш.

Червень тому зеленить ся, хто працювати не лїнить ся.

До сьвятого Духа не кидай кожуха; та й по сьвятім Дусї ще такі в кожусї.

100-лїтний календар:

Зразу гарно, 4 і 5 хмарно мрака, 7 дощ, відтак тепло аж до 26, від 27 до кінця дощ і холодно.

Жидівський календар:
16. червня 1. Тамуз.

Приготовляйте дїтий до середних шкіл.
Наукою здобудемо сьвіт!

Микола Костомарів

родив ся 1817 р. в Чернигівщині, університет покінчив в Харкові і присьвятив цїле житє працям над історією Украіни. Був арештований 1847 разом з Шевченком: 1859 став професором університету в Петербурзї, умер 1885 р. Головні наукові твори Костомарова се Історія України в життєписях, Богдан Хмельницький, Руїна і ин. Писав також поезії і народні оповіданя.

Микола Костомарів.

торичний календар.

овень.

.709 Іван Мазепа прибув до шведського табору.
224 нещасна битва руських князів із Татарами над р. Калкою.
843 † поет Маркіян Шашкевич.
653 побіда Богдана Хмельницького над Поляками під Батогом.
876 указ, яким заборонено в Росії друкувати українські книжки.
722 † гетьман Іван Скоропадський:
391 † письменник Василь Мова.
895 † учений Михайло Драгоманів.
569 Люблинська Унїя;
709 зруйноване старої (чортомацької) Сїчи.
870 † поет Амврозий Метлинський.
651 надав Б. Хмельницький привілей братській школї в Київі.
205 смерть кн. Романа в битві Поляками під Завихвостом.
638 боротьба Гунї з Миколою Потоцьким коло Жолнїна.
663 Брюховецький вибраний гетьманом:
672 Самійлович вибраний гетьманом.
768 Залїзняк і Гонта добули Умань.
651 початок битви під Берестечком;
798 заведене виїмкового стану в Галичинї.

Записки:

ЛИПЕНЬ має 31 днів.

Послїдна чверть дня 7.
о год. 5 мін. 45 вечер.
Дощ.

Нів дня 14. о год.
2 мін 11 по пол.
Погода.

Перша чверть дня 21.
о год. 6 мін. 18 рано.
Погода.

Повня дня 29.
о год. 5 мін 26 рано.
Дощ.

Днї	н. ст.	с. ст.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця Схід г.	Сонця Схід м	Сонця Захід г.	Сонця Захід м.	Місяця Схід г.	Місяця Схід м	Місяця Захід г	Місяця Захід м
П.	1	18	**Червень.** Леонтия	Теобальда і Теод.	3	22	7	33	10	40	4	55
В.	2	19	† Юди Тадея ап.	Посїщ. Пр. Д. М.	3	23	7	33	10	30	6	07
С.	3	20	Методия свщмуч.	Геліодора і Ант.	3	24	7	33	10	45	7	20
Ч.	4	21	Юліяна муч.	Йосифа Каляс.	3	24	7	32	10	58	8	32
П.	5	22	Евсевія сьвщм.	Фільомен. Ант.	3	25	7	31	11	10	9	43
С.	6	23	Агрипини м.	Ісаї пр. і Домін.	3	26	7	31	11	21	10	53
Н.	**7**	**24**	**6. Н. по С. Рожд. І. К.**	**6. Н. по З. с. К.** ☾	3	27	7	31	11	33	12	05
П.	8	25	Февронії прм.	Єлизавети кор.	3	28	7	30	11	48	1	21
В.	9	26	Давида прор.	Веронїки д.	3	29	7	30	рано		2	40
С.	10	27	Самсона преп.	Амалії і 7. брат.	3	29	7	29	12	04	4	05
Ч.	11	28	Кира і Йоана безср.	Івана з Дуклї	3	30	7	29	12	30	5	29
П.	12	**29**	**Петра і Павла ап.**	Івана і Гвальб.	3	31	7	28	1	04	6	51
С.	13	30	Собор 12 Апост.	Марґарити	3	32	7	28	1	54	7	57
Н.	**14**	**1**	**Липень. 7. Н. по С.**	**7. Н. по З. с.** Б.	3	33	7	27	3	06	8	44
П.	15	2	† Пол. Ризи П. Д. М.	Генрика і Роз. ап.	3	34	7	26	4	34	9	17
В.	16	3	Якинта муч.	П. Д. М. Шк. А.	3	35	7	25	6	06	9	43
С.	17	4	Андрея крит. Март.	Алексея	3	36	7	24	7	40	9	59
Ч.	18	5	† Кирила і Мет. ап.	Симеона і Фрид.	3	37	7	23	9	8	10	14
П.	19	6	† Атаназия атоньск.	Вінкентия з Пав.	3	38	7	22	10	31	10	28
С.	20	7	Томи і Акакія преп.	Єроніма і Чесл.	3	39	7	21	11	51	10	42
Н.	**21**	**8**	**8. Н. по С.** Прокопія	**8. Н. по З. с.** Пр. ☽	3	41	7	20	1	11	10	57
П.	22	9	Панкратія сьвщм.	Марії Магдал.	3	42	7	19	2	30	11	14
В.	23	10	† Антонія печерск.	Аполінар. і Т.	3	43	7	18	3	48	11	36
С.	24	11	Евфимії муч.	Христини дїви	3	44	7	16	5	01	рано	
Ч.	25	12	Прокла і Ілярия	Якова ап.	3	46	7	15	6	08	12	07
П.	26	13	Собор арх. Гавриіла	Успенє с. Анни	3	47	7	14	7	03	12	47
С.	27	14	Акили ап.	Пантелеймона	3	48	7	13	7	44	1	41
Н.	**28**	**15**	**9. Н. по С. От. 6. Соб.**	**9. Н. по З. с.** Ін.	3	50	7	12	8	14	2	46
П.	29	16	Атиногена муч.	Марти дїви ♍	3	51	7	10	8	30	3	50
В.	30	17	Марипи муч.	Альдон. і Юл.	3	53	7	09	8	52	5	9
С.	31	18	Емілїяна муч.	Ігнатія з Льой.	3	54	7	07	9	05	6	23

Народні приповідки.

По Петрі на дворі пусто, на полї густо.

На повни місяця пси казять ся.

Борис тай Гліб — поспів хлїб.

Які гриби — такі хлїби.

Багато жолудів на дубі — тепла зима буде.

100-лїтний календар:

Дня 1 мрака, від 3—5 зливи, від 6—13 дощі і вітри, потім погода до кінця.

Жидівський календар:

2. липня 17. Тамуз, Здобуте сьвятинї Піст.
15. „ 1. Абг., спаленє сьвятинї (піст).
23. „ 9. „ „ „ „

Підчас представлень, вечерниць, народних забав (фестинів) не забудьте стягнути 5% додаток до білєтів на „Рідну Школу“.

Пантелеймон Куліш

родив ся 1819 р. у Вороніжи в Чернигівщині, гімназию перейшов в Новгороді Сіверськім, університет покінчив у Київі і став гімназияльним учителем, 1847 р. був арештований разом з Шевченком. Умер 1897 р. Куліш зложив кілька збірок поезий як Хуторна поезія, Дзвін, більші поеми як Маруся Богуславка, історичну повість Чорна Рада, идилю Орися і писав книжки з історії України.

Пантелеймон Куліш.

…сторичний календар.

…пень.

1659 побіда Івана Виговського над Москалями під Конотопами.

1649 Козаки побили Поляків під Межибожем і Константиновом; 1651 наказний гетьман Іван Богун виводить козацькі полки з під Берестечка, конець берестецької битви.

1649 початок облоги Збаража: 1709 битва під Полтавою.

1015 † вел. кн. Володимир Великий.

1902 рільні страйки в східній Галичині.

1662 Сомко і Ромодановський побили Юрка Хмельницького під Каневом.

972 згода кн. Сьвятослава з Греками.

1672 Дорошенко побив Поляків коло Четвертенівки над Богом.

Записки:

СЕРПЕНЬ має 31 днїв.

☾ Послїдна чверть дня 6 о год. 5 мін. 15 рано. Погода треває дальше.

🌑 Нів дня 12. о год. 8 мін. 56 веч. Хмарно і вітер.

☽ Перша чверть дня 19. о год. 5 мін. 54 веч. Погода усталює ся.

🌕 Повня дня 27. о год. 8 мін. 57 веч. Погідне і лагідне веремя.

Днї	н. ст.	с. ст.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця Схід г. м.	Сонця Захід г. м.	Місяця Схід г. м.	Місяця Захід г. м.
Ч.	1	19	**Липень.** Макрини	Петра в оков.	3 56	7 06	9 18	7 34
П.	2	20	† Ілиї пророка	Пр. Д. М. Анельс.	3 57	7 04	9 26	8 43
С.	3	21	Івана, Симеона пр.	Стефана м. і Лїд.	3 58	7 02	9 41	9 54
Н.	**4**	**22**	**10. Н. по С.** Марії М.	**10. Н. по З. с.** Дом.	4 00	7 01	9 52	11 06
П.	5	23	Трофима і Теоф.	Пр. Д. Марії Сн.	4 01	6 59	10 08	12 22
В.	6	24	† Бориса і Гліба	Преобр. Госп. ☾	4 02	6 57	10 39	1 43
С.	7	25	† Успеніе св. Анни	Каєтана муч.	4 03	6 55	10 57	3 06
Ч.	8	26	Єрмолая свмч.	Емілїя і Кирияка	4 05	6 54	11 38	4 29
П.	9	27	† Пантелеймона	Романа і Юлїяна	4 07	6 53	рано	5 39
С.	10	28	Прохора і Нїканора	Лаврентія муч.	4 08	6 52	12 38	6 34
Н.	**11**	**29**	**11. Н. по С.** Калин.	**11. Н. по З. с.** Суз.	4 10	6 50	1 57	7 14
П.	12	30	Сили і Силуана ап.	Кляри і Іляр. 🌑	4 11	6 48	3 29	7 42
В.	13	31	Євдокима преп.	Іполїта і Кас.	4 12	6 46	5 05	8 2
С.	14	1	**Серпень** † П. Ч. К.	Евзевія і Ана.	4 14	6 44	6 37	8 19
Ч.	**15**	2	Пер. мощ. св. Стеф.	**Внебовз. Пр. Д.**	4 15	6 42	8 05	8 34
П.	16	3	Ізаакія Далмат.	Роха іспов.	4 17	6 40	9 30	8 46
С.	17	4	7 Отрок. в Ефезї	Лїберата і В.	4 19	6 39	10 52	9 01
Н.	**18**	**5**	**12. Н. по С.** Евсиґн.	**12. Н. по З. с.** Аґ.	4 20	6 37	12 14	9 18
П.	19	**6**	**Преображенє Гос.**	Бенїґ. і Юлія ☽	4 21	6 35	1 35	9 38
В.	20	7	Дометія преим.	Бернард. Самуїл.	4 23	6 33	2 52	10 06
С.	21	8	Емілїяна еп.	Кирияка і Ів.	4 24	6 31	4 02	10 44
Ч.	22	9	† Матея ап.	Тимотея і Філ.	4 26	6 29	5 01	11 33
П.	23	10	Лаврентия муч.	Закхея і Филип.	4 27	6 27	5 46	рано
С.	24	11	Евпла діяк. муч.	Вартоломея ап.	4 29	6 25	6 19	12 35
Н.	**25**	**12**	**13. Н. по С.** Фотія м.	**13. Н. по З. с** Лю.	4 30	6 23	6 42	1 44
П.	26	13	Максима преп.	Зефірина і Рожи	4 32	6 21	7 00	2 58
В.	27	14	Михея прор.	Пр. сьв. Каз. 🌕	4 33	6 19	7 14	4 11
С.	28	**15**	**Успенє Пр. Д. М.**	Августина еп.	4 34	6 17	7 27	5 23
Ч.	29	16	Нерукотвор. Обр. Г.	Усїкн. Ів. Кр.	4 36	6 15	7 37	6 33
П.	30	17	Мирона муч.	Фелїкса муч.	4 37	6 13	7 68	7 44
С.	31	18	Флора і Лавра	Раймунда муч.	4 38	6 11	8 00	8 57

Народні приповідки.

Прийде Ілля — наробить у полї гнилля

По Іллї — нехай рій сидить на гиллї.

До Спасівки мухи на пана роблять, а в Спасівку на себе.

Спасівка — ластівка, а Петрівка — голодівка.

Прийде Спас — бери рукавички про запас.

100-лїтний календар:

До 8 тепло, 10—14 холодно і дощ, від 15—20 гарно і тепло, від 21—26 дощ, потім погода до кінця.

Жидівський календар:

14 серпня 1. Елюль.

При кінци місяця везїть сотками дїтий до шкіл!

Леонїд Глїбів

родив ся 1827 р. в Полтавщинї, вчив ся в Полтаві і Нїжинї, потім був учителем в чернигівськїй ґімназиї: умер 1893 р. Головним лїтературним твором Глїбова є його Б а ї к и, які дотепер дїти читають дуже охотно.

Леонїд Глїбів.

сторичний калєндар.

ерпень.

. 1856 * письменник Іван Франко.
. 1657 † гетьман Богдан Хмельницькиї.
1911 † письменниця Олександра Куліша (Ганна Барвінок).
. 1687 Іван Мазепа вибранний гетьманом.
. 1648 борба Кривоноса з Поляками під Константиновом.
. 1834 * поет Юрпй Федьковпч.
). 1680 † отаман Іван Сїрко;
1907 † письменниця Мария Марковичка (Марко Вовчок).
. 1792 переселенє Запорожців над ріку Кубань.
. 1723 Полуботок прибув до Петербурга.
1873 † поет Антін Могильницькиї.
5—16. 1649 побіда Хмельницького під Зборовом;
. 1657 Юрий Хмельницькиї вибранний гетьманом.
. 1651 чорна рада Б. Хмельницького на Масловім Бродї:
1772 прилучено Галичину до Австриї.
. 1836 * письменник Олександер Кониський;
1704 Козаки побили Поляків під Сєнявою.
). 1638 Гуня скапітулював над Старицею;
1245 кн. Данило побідив кн. Ростислава під Ярославом.
0. 1843 † письменник Григорий Квітка-Основяненко.
3. 1662 Юрко Хмельницький побив Москалїв під Криловом.
5. 1399 битва Витовта з Татарами над Ворсклою.
7. 1589 Турки й Татари облягли Львів.
0—31 1648 побіда Хмельницького під Пилявцями.
1. 1673 напад отамана Івана Сїрка на Очаків.

З а п и с к и:

ВЕРЕСЕНЬ має 30 днів.

☾
Послїдна чверть
дня 4. о год. 2 мін. 21
по пол.
Дощ.

☽
Перша чверть
дня 18 о год. 8 мін. 52
рано.
Погода.

Нів дня 11.
о год. 4 мін. 46 рано.
Погода.

Повня дня 26.
о год. 12 мін. 32 в ночи.
Дощ.

Днї	н ст	с. ст	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця Схід г. м.	Сонця Захід г. м.	Місяця Схід г. м.	Місяця Захід г. м.
Н.	**1**	**19**	**Серп. 14. Н. по С.**	**14. Н. по З. с.** Іди	4 40	6 09	8 15	10 12
П.	2	20	Самуїла прор.	Стефана кор. уг.	4 42	6 07	8 33	10 29
В.	3	21	Тадея ап.	Броніслава Зен.	4 43	6 04	8 58	12 50
С.	4	22	Аґатонїка м.	Розалії дїви ☾	4 45	6 02	9 32	2 10
Ч.	5	23	Лупа муч. Ірин.	Йоахима Вікт.	4 46	6 00	10 21	3 25
П.	6	24	Евтихія сьвщм.	Захариї прор.	4 48	5 58	11 31	4 26
С.	7	25	Вартолом. і Тита	Реґіни дїви	4 49	5 56	рано	5 10
Н.	**8**	**26**	**15. Н. по С.** Адрияна	**15. Н. Рож. П. Д.**	4 51	5 54	12 55	5 42
П.	9	27	Пімена преп.	Северина і Ґорґ.	4 52	5 52	2 27	6 05
В.	10	28	Августина і Мойсея	Никол. з Толь.	4 54	5 50	4 02	6 22
С.	11	29	†Усїкн. гл. Івана К.	Прота і Якова	4 55	5 47	5 32	6 37
Ч.	12	30	Александра, Павла	Валер. Ґвідона	4 56	5 45	6 59	6 51
П.	13	31	†Полож. пояс. П. Д.	Товії і Филип.	4 58	5 43	8 24	7 06
С.	14	1	**Вересень.** Симеона	Воздвиж. Ч. Кр.	5 00	5 41	9 49	7 21
Н.	**15**	**2**	**16. Н. по С.** Мамант.	**16. Н. по З. с.** Нїк.	5 01	5 38	11 14	7 39
П.	16	3	Антима свщм.	Людмїли і Корн.	5 03	5 36	12 34	8 05
В.	17	4	Вавили сьвщм.	Знак св. Франц.	5 04	5 34	1 49	8 40
С.	18	5	Захариї пр. і Єлиз.	Томи і Йосифа ☽	5 05	5 32	2 54	9 26
Ч.	19	6	Чудо Арх. Михаїла	Януарія еп.	5 07	5 30	3 44	10 23
П.	20	7	Созонта м. Пр. Рож.	Евстахія м.	5 09	5 28	4 31	11 31
С.	21	**8**	**Рождество Пр. Д. М.**	Матея ап.	5 10	5 25	4 48	рано
Н.	**22**	**9**	**17. Н. по С. і п. Ч. Кр.**	**17. Н. по З. с.** Том.	5 12	5 23	5 07	12 43
П.	23	10	Минодори С. п. Воз.	Теклї дїви	5 13	5 21	5 22	1 57
В.	24	11	Теодори преп.	Ґерарда еп. Вол.	5 15	5 19	5 35	3 10
С.	25	12	Автонома сьвщм.	Клеофа муч.	5 16	5 16	5 46	4 21
Ч.	26	13	Корнилїя сотн.	Кипр. і Юст.	5 18	5 14	6 59	5 33
П.	**27**	**14**	**Воздвиж. Ч. Креста**	Косми і Дам.	5 19	5 12	6 09	6 46
С.	28	15	Никити м. *(С. по В.)*	Вацлава і Евст.	5 22	5 10	6 22	8 00
Н.	**29**	**16**	**18. Н. по С. і по Воз.**	**18. Н. Михаїла**	5 22	5 08	6 39	9 18
П.	30	17	Софії, Віри, Над. і Л.	Єронїма дїяк.	5 24	5 06	7 00	10 40

Народні приповідки.

В осени й горобець багатий.

Хто рано сїє, той не жалїє.

Посїєш в погоду — більше приплоду.

Прийшла Пречиста — буде по деревах листу чисто.

100-лїтний календар:

Аж до 7 погода, 8 іней, 9 хмарно і зимно, від 13 до 16 гарно, 18 дощ, потім гарно до 21, при кінци дощ і хмарно.

Жидівський календар:

12. вересня	1.	Тішрі.	Новий Рік 5673.	21. вересня	10.	Тішрі	Сьвято помиреня.
13. „	2.	„	Друге сьвято Нового Року.	26. „	15.	„	Перше сьв. кучок
15. „	4.	„	Піст Ґедаля.	27. „	10	„	Друге „ „

Коли купуєте що для себе, чи для дїтий — школярів, домагайте ся — від всїх купців купонів Руського Товариства Педагогічного.

Олекса Стороженко

родив ся 1805 р. в Полтавщинї, вчив ся в воєннім інститутї і вступив у військову службу, де дослужив ся високої ранґи; умер 1874 р. в хуторі Горішнии коло Берестя. Писав богато оповідань, як Вуси, Голка, Жонатий чорт і довшу повість Марко Проклятий.

Олекса Стороженко.

сторичний калєндар.

ересень.

1652 Весїлє Тимоша Хмельницького з донкою Розандою Лупулівною.

1657 похорони Богдана Хмельницького в Суботові і вибір Івана Виговського гетьманом:

1812 * письменник Іван Вагилевич.

1657 Золотаренко побив Поляків під Сепелїнцями;

1709 † гетьман Іван Мазепа.

911 договор кн. Олега з Греками.

1672 П. Дорошенко здобув Каменець Подільський.

1769 * поет Іван Котляревський.

1727 Данило Апостол вибраний гетьманом.

957 гостина кн. Ольги в Цареградї:

1903 відкрито торжественно в Полтаві памятник Іванови Котляревському.

1621 Козаки під Петром Конашевичем Сагайдачним під Хотином почали борбу з Татарами.

1867 † письменник Опанас Маркович.

1907 † письменник і драматичний артист, Іван Тобилевич (Карпенко Карий).

1658 рада в Гадячи:

1845 * Іван Тобилевич.

1660 Юрко Хмельницький побитий Поляками й Татарами під Слободищами.

1651 білоцерківська угода.

1769 вісьмох козаків узяло Хотин 184 арматами.

Записки:

ЖОВТЕНЬ має 31 днів.

☾ Послїдна чверть дня 3. о год. 9 мін 46 вечер.
Бурі з снїгом.

● Нів дня 10 о год. 2 мін. 38 по пол.
Мороз і вітер.

☽ Перша чверть дня 18. о год 3 мін. 4 рано.
Буря з дощем.

○ Повня дня 26. о год 3 мін. 28 рано.
Погода.

Днї	н. ст.	с. ст	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця Схід г.	м	Сонця Захід г.	м.	Місяця Схід г	м.	Місяця Захід г	и.
В.	1	18	**Верес.** Евменія п.	Реміґія еп.	5	25	5	04	7	33	12	01
С.	2	19	Трофима і Саватія	Ангела Леополь.	5	26	5	02	8	04	1	16
Ч.	3	20	Евстахія і Плакид.	Кандида муч. ☾	5	28	5	00	9	28	2	20
П.	4	21	Кондрата ап. О. Воз.	Франціїшка С.	5	29	4	57	10	45	3	08
С.	5	22	Фоки, м. Йони прор.	Плакида муч.	5	31	4	55	рано		3	43
Н.	**6**	**23**	**19. Н. по С.** † Зач. Ів.	**19. Н. по З. с.** Бр.	5	33	4	53	12	02	4	08
П.	7	24	Теклї первмч.	Юстини дїви	5	34	4	51	1	32	4	27
В.	8	25	Евфрозини преп.	Бриґіди і Пеляг	5	36	4	49	3	01	4	42
С.	9	26	† Івана Богосл.	Дионїзия еп.	5	37	4	47	4	28	4	56
Ч.	10	27	Калистрата м.	Франца Борґ. ●	5	39	4	45	5	54	5	09
П.	11	28	Харитона преп.	Германа еп.	5	40	4	43	7	19	5	25
С.	12	29	Кирика преп.	Максимілїяна	5	41	4	41	8	44	5	43
Н.	**13**	**30**	**20. Н. по С.** Григор.	**20. Н. по З. с.** Едв.	5	43	4	38	10	10	6	03
П.	14	1	**Жовтень.** † Покр.	Калїкста пап.	5	45	4	36	11	29	6	35
В.	15	2	Киприяна еп.	Ядвиґи і Тереси	5	47	4	34	12	41	7	16
С.	16	3	Дионїзия сьвмч.	Галя і Флора	5	48	4	32	1	38	8	10
Ч.	17	4	Єротея сьвмч.	Марґарети	5	50	4	30	2	21	9	15
П.	18	5	Харитини муч.	Луки Єванг. ☽	5	51	4	28	2	51	10	27
С.	19	6	† Томи апост.	Петра з Альк.	5	53	4	26	3	12	11	41
Н.	**20**	**7**	**21. Н. по С.** Сергія	**21. Н. по З. с.** Ір.	5	55	4	24	3	28	рано	
П.	21	8	Пелягії преп.	Уршулї муч.	5	56	4	22	3	42	12	54
В.	22	9	† Якова еп.	Кордулї муч.	5	58	4	20	3	54	2	05
С.	23	10	Евлямпія муч.	Івана Капістр.	5	59	4	18	4	05	3	17
Ч.	24	11	Филипа діяк.	Рафаїла Арх.	6	01	4	17	4	17	4	29
П.	25	12	Прова, Андронїка	Криспи і Крисп.	6	03	4	15	4	28	5	43
С.	26	13	Карпа і Папили	Евариста пап. ●	6	04	4	13	4	44	7	02
Н.	**27**	**14**	**22. Н. по С. і От. 7. С.**	**22. Н. по З. с.** Ів.	6	06	4	12	5	05	8	24
П.	28	15	Лукияна пресв.	Симеона і Юди	6	08	4	10	5	34	9	46
В.	29	16	Лонгина муч.	Наркиза і Евз.	6	09	4	08	6	13	11	05
С.	30	17	Осиї прор.	Маркила	6	11	4	06	7	10	12	15
Ч.	31	18	† Луки апост. і ев.	Вольфґанґа і Л.	6	13	4	04	7	23	1	08

Народні приповідки.

Хто сїє по Покрові, виводить по корові.

Покрова всю землю листом покрила.

Як журавлї до Покрови відлетїли — рання зима буде.

Сьвята Покровонько — покрий менї головоньку.

100-лїтний календар:

Вереме нестале аж до 14, 15 дуже зимно, від 22 до кінця дощ і звмно.

Жидівський календар:

2. жовтня 21. Тішрі. Пальмове сьвято
3. „ 22. „ конець кучок
4 жовтня 23. Тішрі Радість з права.
12. „ . Мархешван

Начальники Громад! Славні Ради Громадські! Коли укладаєте буджет, вставте хочби невелику квоту на „Рідну Школу“.

Данило Мордовець

родив ся 1830 р. в Данилівці, університет покінчив в Петербурзі і вступив в урядову службу; відбув богато подорожий по сьвітї: умер 1905 р. Писав оповіданя Салдатка, Дзвонар, Старцї і більші новісти російською мовою.

Данило Мордовець.

сторичний калєндар.

ковтень.

. 1877 † учений О. Бодянський.
. 1655 побив Б. Хмельницький Поляків під Городком.
. 1624 напад Запорожців на Цареород.
. 1848 Богдан Хмельницький почав облогу Львова.
. 1596 смерть гетьмана Івана Косинського.
. 1851 цїсар Франц Йосиф поклав угольний камінь під „Народний Дім“ у Львові.
. 1814 * письменник Яків Головацький.
. 1596 Берестейська унїя.
. 1894 † учений Омелян Огоновський.

Записки:

ПАДОЛИСТ має 30 днів.

☾ Послїдна чверть дня 2. о год. 4 мін. 35 рано.
Дощ з снїгом.

☽ Перша чверть дня 16. о год. 11 мін. 41 вечером.
Дощ і вітер.

● Нів дня 9. о год. 3 мін. 3 рано.
Снїг з вітром.

○ Повня дня 24. о год. 5 мін. 10 вечер.
Погода.

Днї	н. ст.	с. ст.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця Схід г. м.	Сонця Захід г. м.	Місяця Схід г. м.	Місяця Захід г. м.
П.	1	19	**Жовтень. Йоіла пр.**	**Всїх Сьвятих**	6 15	4 03	9 47	1 44
С.	2	20	Артемія вмуч.	*День задуш.* ☾	6 16	4 01	12 15	2 13
Н.	**3**	**21**	**23. Н. по С.** Ілярион.	**23. Н. по З. с.**	6 18	3 59	рано	2 33
П.	4	22	Аверкія, 7 От. в Еф.	Кароля Бором.	6 20	3 58	12 42	2 49
В.	5	23	† Якова апост.	Захария і Єлиз.	6 21	3 56	2 07	3 02
С.	6	24	Арети муч.	Леонарда Вел.	6 23	3 54	3 30	3 16
Ч.	7	25	Маркияна і Март.	Геркуляна	6 24	3 52	4 53	3 30
П.	8	**26**	**Димитрія великом.**	Севера і Ґотфр.	6 26	3 51	6 10	3 46
С.	9	27	Нестора муч.	Теод. і Орест. ●	6 27	3 49	7 42	4 05
Н.	**10**	**28**	**24. Н. по С.** Параск.	**24. Н.** Андрея	6 29	3 48	9 05	4 32
П.	11	29	Анастазиї муч.	Мартина еп.	6 31	3 47	10 21	5 09
В.	12	30	Зиновія і Зиновії	Мартина пап.	6 32	3 45	11 25	5 59
С.	13	31	Стахія, Амп.. Урв.	Дидака	6 34	3 44	12 15	7 09
Ч.	14	1	**Падолист.** Косми	Іосафата еп.	6 36	3 42	12 50	8 10
П.	15	2	Акинтина і пр. муч.	Леопольда	6 38	3 41	1 13	9 22
С.	16	3	Акепсими, Йосифа	Едмунда еп. ☽	6 39	3 39	1 34	10 36
Н.	**17**	**4**	**25. Н. по С.** Йоанїкія	**25. Н.** Григор.	6 41	3 38	1 49	11 47
П.	18	5	Галактиона	Романа і Одона	6 42	3 37	2 00	рано
В.	19	6	Павла архиеп.	Єлизавети кор.	6 44	3 36	2 11	12 58
С.	20	7	Єрона і Лазаря	Фелікса і Вол.	6 46	3 35	2 23	2 10
Ч.	21	**8**	**Михаіла Арханг.**	Вовед. Пр. Д. М.	6 47	3 34	2 36	3 22
П.	22	9	Онисифора муч.	Кикилії і Марка	6 49	3 33	2 49	4 38
С.	23	10	Ераста і Олимпа ап.	Климента пап.	6 50	3 32	3 07	5 59
Н.	**24**	**11**	**26. Н. по С.** Мини	**26. Н. по З. с.** Ів. ○	6 51	3 31	3 33	7 24
П.	25	12	† Йосафата сьвщм.	Катарини дїв.	6 53	3 31	4 9	8 46
В.	26	13	† Івана Златоуст.	Петра і Сильв.	6 54	3 30	5 00	10 02
С.	27	14	† Филипа ап.	Валерияна	6 56	3 29	6 11	11 03
Ч.	28	15	Гурия і Сим. (*П. п.*)	Руфуна	6 57	3 28	7 33	11 45
П.	29	16	† Матея ап. і еванг.	Сатурна і Фил.	6 58	3 27	9 01	12 17
С.	30	17	Григория еписк.	Андрея ап.	7 00	3 26	10 30	12 40

Народні приповідки.

В Пилипівку — день до обіда.

Як на Зиновія день і ніч хмарні — зима буде нестала: як же погідно й чисто — зима буде моцна.

Як на Зиновія дощ паде і зараз потім мерзне — приносить засївам шкоду, а людям дорожнечу. Тумани під сей час людям шкідливі.

На Введенє зима вводить ся.

100-лїтний календар:

До 16 дощ, від 17 до 23 погода і зимно, від 24 до 28 лагідно, при кінци морози

Жидівський календар:
11. падолиста 1. Кіслєв.

Братя, Сестри! Вперед, до борби з темнотою!
Закладайте курси для неграмотних.

Олександер Кониський

родив ся 1836 р., вчив ся в Чернигові і Нїжнїї: від студентських часів розвивав широку громадську дїяльність і за се росийський уряд покарав його засланєм, жив в живих зносинах з Галичиною; умер 1900 р. Писав дрібнї поезії, гумористичні оповіданя і більші повістп як Семен Жук і його родичі, Сила Федорович Гарбуз, Порвані струни і ин. Зложив також велику біоґрафію Т. Шевченка.

Олександер Кониський.

сторичний калєндар.

адолист.

. 1648 Богдан Хмельницький залишив облогу Львова;
1848 барикади у Львові;
1885 † поет Микола Устиянович.

. 1811 * поет Маркиян Шашкевич.

. 1709 здобутє Батурина Москалями;
1834 † Іван Котляревський.

. 1893 † поет Леонїд Глїбів.

. 1648 Б. Хмельницький облягає Замость.

. 1625 куруківська угода;
1709 Іван Скоропадський вибраний гетьманом.

. 1838 * письменник Іван Нечуй-Левицький.

. 1698 † гетьман Петро Дорошенко.

. 1709 цар Петро велїв стяти полковника Чечеля за оборону Батурина перед московськими військами.

. 1873 † учений М. Максимович.

. 1778 * Григорий Квітка-Основяненко.

Записки:

ГРУДЕНЬ має 31 днів.

☾ Послідна чверть дня 1. о год. 12 мін. 3 в ночи. Лагідне вереня.

🌑 Нів дня 8. о год. 6 мін. 4 вечер. Дощ з снігом.

☽ Перша чверть дня 16. о год. 9 мін. 4 вечер. Погода.

🌕 Повня дня 24. о год. 5 мін 28 рано. Бурі з снігом.

☾ Послідна чверть дня 30. о год 9 мін. 10 рано.

Дні	н. ст.	с. ст.	Сьвята гр. кат.	Сьвята лат.	Сонця Схід г. м	Сонця Захід г. м.	Місяця Схід г. м.	Місяця Захід г. м.
Н.	**1**	**18**	Падол. **27. Н. по С.**	**1. Н. Адв.** Еліґ. ☾	7 01	3 25	11 54	12 56
П.	2	19	Авдія і Варлаама	Бабіяни д.	7 03	3 25	рано	1 10
В.	3	20	Прокла і Григория	Франц. Ксав.	7 04	3 24	1 17	1 23
С.	**4**	**21**	**Воведенє Пр. Д. М.**	Варвари муч.	7 06	3 24	2 37	1 37
Ч.	5	22	Филимона, Кикилії	Сави еп.	7 07	3 24	3 58	1 52
П.	6	23	Амфилоха, Григор.	Николая еп.	7 08	3 23	5 21	2 09
С.	7	24	Катарини, Меркур.	Амврозия еп.	7 09	3 23	6 43	2 39
Н.	**8**	**25**	**28. Н. по С.** Климен.	**2. Н. Адв. Зач.** 🌑	7 10	3 23	8 01	3 05
П.	9	26	Алипія столп.	Валерії і Леок.	7 11	3 23	9 11	3 48
В.	10	27	Якова муч.	Пр. Д. М. Льорет.	7 12	3 23	10 07	4 46
С.	11	28	Стефана прм.	Дамазия пап.	7 13	3 23	10 48	5 54
Ч.	12	29	Парамона, Філум.	Синезия муч.	7 14	3 23	11 17	7 06
П.	13	30	† Андрея ап.	Лукії муч.	7 15	3 23	11 37	8 19
С.	14	1	**Грудень.** Наума	Ізидора Диоск.	7 16	3 22	11 53	9 31
Н.	**15**	**2**	**29. Н. п. С.** Авакума	**3. Нед. Адв.** Евз.	7 16	3 22	12 06	10 42
П.	16	2	Софонія прор.	Аделяйди ☽	7 17	3 23	12 18	11 51
В.	17	4	Варвари муч.	Лазаря і Олім.	7 18	3 23	12 29	рано
С.	18	5	† Сави осьвщ.	Ґрацияна еп.	7 18	3 23	12 40	1 01
Ч.	19	**6**	**Николая Чудотв.**	Фавста	7 19	3 23	12 54	2 14
П.	20	7	Амброзия еп.	Теофіля і Ам.	7 20	3 24	1 08	3 31
С.	21	8	Патапія, Предп. З.	Томи ап.	7 20	3 24	1 31	4 54
Н.	**22**	**9**	**30. Н. Зачат. П. Д. М.**	**4. Н. Адв.** Спир.	7 21	3 24	2 02	6 17
П.	23	10	Міни, Єрмоґена	Вікторії панни	7 21	3 25	2 45	7 38
В.	24	11	Даниіла столп.	Віґіл. Ад. і Еви 🌕	7 21	3 25	3 49	8 48
С.	**25**	12	Спиридіона преп.	**Рожд. І. Хрис.**	7 22	3 26	5 10	9 39
Ч.	**26**	13	Евстрат., Евгена	**Стефана первм.**	7 22	3 27	6 39	10 16
П.	27	14	Тирса і Левкія	Івана ап. і еванг.	7 22	3 28	8 12	10 43
С.	28	15	Елевтерия сьвмч.	Дітий убитих	7 22	3 28	9 41	11 01
Н.	**29**	**16**	**Нед. Праотець.** Аг.	**Н. по Рож.** Томи	7 23	3 29	11 05	11 01
П.	30	17	Даниіла прор.	Давида кор. ☾	7 23	3 30	рано	11 31
В.	31	18	Севастияна м.	Сильвестра пап.	7 23	3 31	12 27	11 44

Народні приповідки.

Грудень землю грудить, хату студить.

Грудневе тепло, як мачошене добро.

Зима біла та не їсть снігу, а все сіно.

В грудни тепло, як за лихим паном.

100-лїтний календар:

Дня 1 зимно, 4 сніг, від 5 до 12 дощі, від 13 до 16 хмарно і сніг, від 22 аж до кінця мороз.

Жидівський календар:

5. грудня 25. Кіслев. Посьвяченє сьвятинї. 11. грудня 1 Тебет. 20 грудня 10 Тебет. Облога Єрусалима, піст.

День 8. грудня — день „Просьвіти“. Складайте жертви на почесний дар для „Просьвіти“. Вписуйте ся сотками в члени „Просьвіти“ та вплачуйте вкладки!

Іван Нечуй-Левицький

родив ся 1838 р. в Стеблеві у Київщині, покінчив ду-ковну семінарію в Київі і став учителем ґімназії: про-живає в Київщині. Нечуй се один з найбільших наших повістярів; повістий написав дуже богато: Рибалка Панас Круть, Причена, Хмари, Микола Дже-ря, Кайдашева сїмя, Старосвітські батюшки матушки, Над Чорним морем, гумористичні опо-відання Баба Параска і баба Палажка і ин., та кілька історичних розвідок.

Іван Нечуй-Левицький.

торичний календар.

день.

1848 † Евген Гребінка.

1803 † Іван Кальнишевський, останній кошовий Запорожа.

1830 * письменник Данило Мор-довець.

1811 * поет Микола Устиянович.

1868 заснованє тов. „Просьвіта“ Львові.

1240 Батий Київ зруйнував.

1764 скасованє гетьманщини.

1653 побіда Богдана Хмельни-ького під Жванцем.

1637 нещаслива битва Павлюка Потоцким під Кумейками.

1824 † наказний гетьман Павло Голуботок.

1637 † гетьман Павлюк.

Записки:

Записки найважнїйших подїй в родинї.

На Новий Рік!

ще один старенький рік минув...
Молодший дїд між давнїми дїдами —
Роскаже все, що бачив в сьвітї, чув,
Шанований і щастям і сльозами...

І думкою туди не долетиш,
Куди від нас його сховала доля,
На віки зник, не сподївайтесь більш,
Вже рік новий дала нам божа воля.

І люде знов, як водить ся давно,
Турбують ся, щоб гостя звеселити;
Радїють всї, готують мед, вино,
І цяцьками вбірають гільце дїти.

Наш милий гість! Дай, Боже, добрий час!
Як ангела, тебе ми привітаєм;
Із божих стран ти прилетїв до нас,
На тебе ми надїю покладаєм.

Зроби нам все, як слїд і до — путя;
Вітаючи над нашою землью,
Пошли нам час спокійного житя
І осїни нас правдою сьвятою!

Леонїд Глїбів.

Василь Михайленко.

ЗА ХЛЇБОМ.

(З циклю „Бруклинські образки“).

(Фотографія з життя).

Яків Кирилюк підпер голову одною рукою і мов скаменілий стоїть. Його чотиролітна донечка, Доцька, стоїть біля него і судорожно трима його за полу цайгової маринарки.

Міссіс Мері Добруцька поставила на стіл каву і сказала:

— Годї містер Джеймс*) попадати в розпуку. Так вже видко Бог дав шобисте терпіли. Сїдайте тай їжте трохи, бо незабаром вже прийде офишл**) Шіфа либонь о 11 г. виїзджає до краю.

Кирилюк автоматично звернув ся до говорячої і отяжіло сїв на крісло

Два роки тому взад приїхав до Америки з жінкою і маленькою, дво лїтною донечкою. Злидні пригнали його за море. Походив з Покутя, з сня тинського повіту і від маленьку служив форналем в дворі. Мимо страшенних злиднїв навіть не снив про Америку. Думав однак о тім його молодший брат котрий вже пару лїт перебував в Сполучених Штатах. Він то прислав йому шіфкарту та заплатив всю дорогу за него і за його жінку. Не надумуючись богато, продали Кирилюки хатчину з маленьким городом за 500 корон і поїхали до Америки. В Ню-Йорку став він з братом до роботи при верченю тунелю, Пенсильвенської зелїзниці, попід ріку Гудсон***).

Здавало ся що все піде гаразд і Кирилюки аж тут почнуть жити як люди. Вони замешкали спершу при сквері Мадісона в Ню-Йорку, а відтак перенесли ся на Milton-Street до Бруклина. Він заробляв денно 5 долярів, а вона приняла кількох робітників на харч і також дещо складала. Не зле почало ся їм жити, мимо того, що робота була дуже тяжка. Але що то для него тяжка робота? Хиба він коли робив легку роботу? Маючи заледво 9 лїт, вже мусїв сам підносити тяжке ярмо, тай впрягати в него панські воли. Вони оба з братом вивозять грузь з тунелю; робота ся дуже тяжка, але зате добре платять тай ще за чоловіка мають. В старім краю, двірські посїпаки ставили його на рівнї з робучою худобиною, а тут містром зовуть.

— Гей, мой! — говорив нераз Яків — Гамерика то не Галїцїя, що ї присїла жидова тай всякі лахолатники, котрі з христенина кров пют, тай ше си з него пошедерковують.

Але кого доля не любить, того й тверезого кине об землю.

Пів року тому як оба з братом дістали ся під візок з землею. Брат на другий день помер, а його доперва вчера вивели з шпиталю без одної руки. Між тим і жінка померла при полозї, а він навіть не знає, де її похоронили. Добре, що хоч дитина вродила ся нежива, то вже йому не буде клопоту з маленьким. Доцьку взяла до себе міссіс Добруцька, найблизша їх сусїдка, котра також походила з снятинського повіту. Чоловік її помер перед шести роками але до краю вертати не хотїла, бо тут вже має такі дїти, що заробляють на себе тай на неї. Вона взяла до себе з милосердя Доцьку і тримала аж поки Яків не виздоровіє. В шпитали втяли йому лїву руку і призначили на депортацию. Хто в Америцї нездібний до працї, того „добрий вуйко Сем“ наганяє до старого краю.

Нинї власне, може й за годину, прийде урядник з Illis Island****) і заведе їх на корабель „Vaterland“, котрим поплинуть до Европи.

---

*) Яків **) Урядник

***) Тунель сей верчено сїм лїт і богато тут полишило ся жертв людського житя

****) маленький остров в портї, де находять ся бюра еміграційного уряду.

— Таже їжте містер Джеймс, знов говорила міссіс Добруцька, коли по-нила, що нещасливий еміґрант забув про їдло. — Нашо задавати си тілько лю, тай туску!

Але він немов і не чув тих слів, лише звернув ся до дитини і промовив ожачим голосом:

— Доцько?

— Цьо, татку?

— Ба, твоя мама де?

Доцька зачала плакати.

— Ба ми нашу маму тут лишимо? Тут, в чужій чужиници? За горами, сьвітами тай за морями?

Ади, кобис ми так вмерла, тобим тє взєв за лабки тай у воду кинув, ідтак сам би пішов за тобов. Бо будеш бідити, ой будеш! Вжес си в таку анету вродила шо бідити будеш. Мама тє відумерла малов, а я шо тим ураком зароблю? Як тє вігодую тим киктем?

Показав на втяту руку.

— Хиба торбу на плечі, тай між люди.

Схилив ся низько, як прибережна лоза і шептав вже сам до себе:

— Від маленькогом бідив. Таким так бідив, що ну! Лиш оден Бог знає, им бідив. Але тепер вже нема віходу, хиба в воду скачи.

Доцька взяла за татовий порожний рукав, що звисав немов підстрілене ило у птаха, а голову склонила на його коліна і жалісливо хлипала.

— За хлїбом сми йшли, бо дома так бідно дїяло си, шо здикутник раз остатний курман тєгнув за податки. За хлїбом сми йшли до Гамерики, дома не було. Наїв єм си, нема шо казати! Жінкум лишив і рукум лишив. Бог каже: Дес си вродив, там гинь, а на чуже не пхай си, бо тє буду ка-ти, тай тє буду карати. Тай єс нє покарав Боже, нема шо казати... Навіть знаю, де ї поховали... Чужі люди ховали, а я лежєв в шпитали, тай навіть знав... Ой Параньо, Параньо! Тос си нажила зо мнов, тай нагараздувала!...

Міссіс Добруцька знов почала його успокоювати, але він на її слова зважав.

— Дома як було так було, — говорив дальше — але й сердачинка ла, й кожушинка була і в скрини якис курманок найшов си, а тепер шо? а одна дранка на минї, ота кацабайчина, шо си вже розлїзає, тай тотї но-ицї, шо вже далї через них голе тїло буде дивити си. Доробив єм си нема казати... Без жінки верну, та без руки верну... З отов сиротов верну... Гей, карав єс нє Боже, але якис вже зачьив, то вже кінчи... Зроби так, шобисмо крікнули...

Він звернув ся до дитини.

— Цить, Доцько, цить, або як вже плачеш то плач так шобис аж ла. Не бідила бис небого, а так біда ти вїст си, шо ї нераз вчуєш аж луцах та в печінках.

Двері отворили ся і на порозї з'явив ся урядник з Illis Island.

Яків встав і підійшов до Міссіс Добруцької.

— Шоби вам Пан Бог вінагородив, шо си в Него жьидаєте. Добрісте а шо казати — дякував бідний еміґрант. — Принялисьте сироту до хати, сте піклували тай пантрувáли єк своє. Бог вам заплать з високого неба.

Звернув ся до Доцьки.

— Поцулуй вуйну в руку, тай подєкуй, шо тє тілько годувала, тай трувала.

Доцька припала до рук своєї опікунки, котра обцїлувала її головочку одала в пакуночку трохи овочів на дорогу.

— А тепер ше си перехрести, тай проси Бога, шоби щєсливо дозволив нути си за воду. Там вже якос дамо си раду, а нє, то посїдаємо дес під тай будем чекати, аж си хтос змилує над нами.

Доцька перехрестила ся три рази.

— Мнєоцяй Сєна, сьвітого Духоцька. Амінь
— Мнєоцяй Сєна, сьвітого Духоцька. Амінь
— Мнєоцяй Сєна, сьвітого Духоцька. Амінь.
— Бозєцьку помозьи... Бо-о-о-зєцьку помозьи... шептала дрожачим голосом крізь плач.

А Яків тимчасом вліпив очи в закурілий образ Вашінгтона, котрий видав ся йому якимсь сьвятим і потихо шептав те саме що Доцька. З вимарнілим, та поораним бороздами обличем, в полатаній цайговій маринарці з обвислим порожним рукавом, виглядав, як живий символ нужди і розпуки...

Ню-Йорк в жовтни 1910.

Б. Грінченко.

ВІДМОВА.

Не на те ми боротись ставали,
Щоб тепер помирити ся нам, —
Бо для нас помирити ся — зна́чить
Уклонитись ізнов ворогам!

Бо для нас помирити ся — зна́чить
Це зрікти ся того́, чим живем
І признати, що правда то — сила,
Що́ панує з мечем і огнем!

Бо для нас помирити ся — зна́чить
Зрадить рідний коханий наш край!...
Не на те ми ставали до бою
І не тим він скінчить ся нехай.

Нї! Борімось з останньої сили,
Нї! Борімось і в день, і в ночи́
На шляху, на степу́, серед лїсу,
Що хвилини на бій стаючи́.

Нї! Борімось за кожен ми ступінь,
Кожен клаптик своєї землї,
Щоб не знали спочинку у бою
За свій край ні старі, ні малі.

Не мирити ся нам тепер треба:
Хто до згоди — той зрадить свій край!
Поки ворог впаде́, ні єдиний
Дотя бою не кида нехай!

ЗЕЛЕНИЙ КОЗЕЛ.

Оповіданє В. Радича.

I.

Минуло три тижні з того незабутнього дня, як Богдан Хмельницький рочисто в'їздив до Київа і витали його духовенство, козацтво і весь нарід. честь „богоданного“ школярі співали „кантати“, а з київських висот греміли ірмати, заглушуючи радісний гомін дзвонів.

Скінчили ся торжества і буденне житє вступило в свої права. Нудно ігли ся днї в верхнім, мало забудованім городї — в нижній части, де торгу-али на ринках, було живійше. Тут, між иншим, троха чи не щоденною роз-ивкою були бійки бурсаків з перекупками.

Та чи й міг таки, справдї, вічно голодний бурсак, що не перелякав ся цїлого добрячого і усмаженого баранця — чи міг сей бурсак рівнодушно роминути цїлий ряд кошів зі свіженькими паляницями, кавалками солонини, льцями ковбас та иншими всякими присмаками? Нїяким способом не міг! ого руки мимоволї сунули ся до близького коша, хапали що там трафило і, ховали добичу за пазуху засмальцьованого бурсацького халата, а привичні олоді ноги починали дріботїти, уносячи грішника подалї від більшої спокуси.

Крик, гвавт, лайка!... Лемент ограбленої баби!... Але злодїй далеко — а ним вже й слїд застиг.

І знов запановує більше менше спокій; курява лягає, а деякі торговцї авіть дрімають на сонечку.

Так було все, так є й тепер, по кождім торжестві. Бурсаків, що зне-лавили ся підчас торжества, випарили добре різками — і в стїнах київського раму науки запанував порядок. І ся тишина так всїх дивувала, що досьвід-ені люди поясняли се віщуванєм на недобре.

— Ну, що там у вас, кажіть, — звертав ся рано о. інспектор до цен-орів, котрі приходили з донесенями про всякі подїї.

— Все добре, отче інспекторе.

— Бійок не було?

— Не було.

— І крадежий не було?

— А нї, нї.

— І поганих бесїд? І лїности?

Цензори лиш похитували головами, що нїчого того не було.

Дивував ся отець інспектор немало і так дивуючи ся, йшов до отця ектора з тими надзвичайними донесенями про загальний спокій і тишину.

— Що скажете, отче інспекторе? — питав отець ректор, подаючи лагословенє.

Отець інспектор доносив про загальне благоденство, не підіймаючи чий, мов йому було соромно за сю тишину.

— А чим ви поясняєте сей спокій, отче інспекторе? — питав тець ректор.

— Чудеса та й тільки! — розводив руками отець інспектор. — Я вже ак гадаю, що всї вони дуже перекричали ся підчас торжеств і просто таки отомили ся. А спочнуть, то все, Бог дасть, піде по старому.

Отець ректор задумав ся, приложивши палець до перенісся. Заду-ав ся і отець інспектор, але не приложивши пальця до перенісся.

Думали вони кріпко, напружено.

Отець ректор худий, жовчний, з покрученою поганенькою борідкою, орушив навіть своїми безкровними губами, а кругленький отець інспектор, отрого бурсаки прозвали „бараболею“, тілько сопів і віддував ся.

— Подивимо ся, що воно буде далї, — рішив отець ректор.

— Подивимо ся, що буде далї отче, — згодив ся з тим отец інспектор.

Бідні отцї не на жарт були затрівожені, а бурсаки тільки підсьміхувал ся собі тихцем.

Не встиг отець інспектор вийти за двері, як до отця ректора з ни зеньким уклоном наблизив ся килейник і подав кошик з вівсом, кусникам хлїба і ще якимись „делїкатесами“.

Отець ректор вийшов на ґанок, де його вже чекав високий крутороги козел. Се був єдиний приятель і любимець отця ректора, і йому віддав ві стілько серця, що для всього останнього живущого не зіставало ся анї дріб ненької частиночки.

Раз якось, коли сей козел утїк і пропадав три днї, то отець ректо навіть захорів. За те й самого отця ректора зухвалі бурсаки прозвали „козлом“

II.

На ґанку жовте холодне лице отця ректора осьвіжило ся усьмішкою Він давав своєму любимчикови ласощі, гласкав його при тім, погладжуючи йом вузеньку морду та почісуючи твердий лоб.

Ранками козлови удїляв не більше пів години, але зате по обідї о ректор проходжував ся з ним годину, а то й більше. Козел не відступав ві свого пана нї на крок.

— Як сей „Васька“ мене любить! — радісно говорив отець ректо учителям.

— І звір пізнає серце благодїтеля свого, — ввічливо додавали від себ декотрі, а декотрі тільки дивували ся.

Але кляті школярі вивчили того „Ваську“ бити та колоти рогами. С наука принесла й самому козлови трохи горя, а ще більше о. ректорови, ал відучити вже тої привички показало ся неможливим.

Та Васька справляв радість не тільки самому о. ректорови — він бу взагалї розривкою в одностійнім бурсацькім житю. Бурсаки теж любил Ваську, але по свому. А вже для того, щоби зробити яку пакість начальству то вони не зупинили ся нї перед чим.

І от тут власне стало ся те, з чого треба було почати.

В одну суботу келейник щось довго не нїс звичайної ранїшної порци Отець ректор всяко виявляв свою нетерпеливість, але нїщо не помагало н стуканє патерицею, нї дзвоненє.

Стративши всяку терпеливість, отець ректор сам вийшив на ґанок. Ал як жеж він мусїв здивувати ся, навіть перелякати ся, коли перед тим появи ся його любимець Васька, але... але...

Але кудиж дїла ся його сїра шерсть? Де його біленькі лапки, де сива сріблиста борідочка?

Перед отцем ректором замість любимого знайомого Васьки стояв — зелений козел і трусив зеленою бородою. Він весь був розмальовани на зелено!

— Свят... свят... свят! мимоволї вирвало ся у отця ректора і він навіт відступив назад.

— Хто ж се тебе так розмалював, голубчику ти мій? — аж скрикну отець ректор за хвилю, коли переляк уступив місце гнївови.

— А хтож, отче ректоре, рішив ся на таку погань, як не школярі, — тремтючи говорив келейник.

— Чому ж ти менї не сказав?

— Не посьмів...

— Ти мабуть не замкнув Ваську на ніч?

— Як же би то так, отче? Я принїс йому водиці, сьвіженької травички трошки, замкнув його до хлївця отсим самісїньким ключем, — стояв пр своїм келейник.

— Чудеса!

— А вжеж чудеса! Приходжу сьогодня рано — колодка на місци. Одчиняю двері, входжу, та як глянув на Ваську — то зараз же мені прийшли в голову жарти домовика*) і я кинувся утїкати... А Васька тим часом отсе пішов оди до ганку.

— Не домовикові се жарти, нї... Се школярі зробили! — рішив о. ектор, грізно розмахуючи своєю патерицею, і пішов до отця інспектора, оби обрадити справу разом, а потім, як найострійше розвідавши цїлу справу, редложити її на обсудженє Ради.

Зелений козел теж показував охоту пройти до помешканя отця інспектора, але його не пустили.

— Що се робота школярів — в тім нема найменшого сумнїву, — годив ся отець інспектор, а згодом додав: — тепер менї ясно, куда дївали я фарби.

— Які фарби?

— Та у нас тут стояв маляр і в него пропали фарби з воза. Сей злоин зробили, очевидно школярі, бо тодї ще, певно, задумали отсе...

Що на се можна було сказати? Факти були занадто очевидні.

І от в такий спосіб розпочало ся слїдство в справі „зеленого козла“... очали ся засїданя, розслїджуваня, пошукуваня, зізнаня, але довго нїяк не ожна було знайти винних.

Енергію отця ректора та його помічників підтримувало ще те, що фарба а зеленому козлї нїяк не хотїла відмивати ся, не блїдла, а на сонцї набирала я навіть якогось надзвичайного блиску. І се найбільше дратувало панів педагогів.

Аж нарештї відкрили ся головні злочинцї і то — як се найчастїйше луаєть ся — завдяки випадкови.

Маленький голодний бурсачок, хотячи попоїсти, пішов собі якось вечеом шукати по столах, незамкнених скринях, шафах і т. и.

Не знайшовши нїде анї черствої скірки хлїба, малий грішник пішов на оритар і тут в потемках пощастило йому витягти з під шафи якесь пуделко. ін мазнув пальцем, покушав, але що то було щось погане на смак і до їжі епридатне, то він знова засунув нахідку на своє місце.

— На молитву! На молитву! — роздав ся голос старшого, що біг дзвінком здовж коритара.

Малий грішник на борзї витер губи, а разом і спітнїле зі страху лице а й побіг туди, куди кликав дзвінок.

В салї він лице в лице зіткнув ся з о. інспектором, котрий, зобачивши лопця, сплеснув руками і боляче схопив малого за вухо. І не встиг хлопчина авіть крикнути, як його потягли, не випускаючи вуха, до отця ректора.

— Ось він, злонамірений маляр! — торжественно заявив отець інспектор.

Глянувши на зелені уста бурсачка, отець ректор зразу догадав ся, про кий злочин іде річ, але досьвід казав йому, що перед не злочинець, а тільки итка до відкритя злочинця.

Він не тільки не почав лякати хлопчика, а навпаки, приласкав його без труду дізнав ся про його грішні пошукуваня під шафою.

Начальство пішло на вказане місце — і з під шафи витягло пуделко рештою пів-засохлої зеленої фарби, завиненої в папір, а поверх паперу наотана була ще стара сорочка, вишивана на грудях чорними та зеленими ірками. Такі власне сорочки носили великі школярі.

— От тепер так ми напевно найдемо маляря! — торжествуючим госом заявив отець ректор і власноручно поніс нахідку до свого покою.

III.

Тепер слїдство пішло скорими кроками, а пильний трус показав і на ласника тої сорочки: такі сорочки мали братя Сичі.

---

*) домовик = чорт.

Але що вони були однакові зростом, то й розмір сорочок був однаковий, так і не можна було догадатись, котрий з них головний виноватець. А начальству власне о се найбільше ходило.

Питали, допитували ся, та нїчого з того не виходило: Сичі мовчали.

— Замкніть їх поки що — приказав отець ректор — та не давайте їм нїчого, окрім хлїба й води, аж поки не признають ся.

— О, ви матимете достойну нагороду! — торжествував отець інспектор. ведучи злочинців довгим коритарем, в кінцї котрого за грубими дубовими дверима містив ся карцер.

Се була звичайна собі комірчина з вузеньким закратованим віконцем у горі, котре пропускало рівно стільки сьвітла, щоби в найсьвітлїйше полудне в низу був присмерок. Меблїв тут не було жадних, бо навіть ослін, призначений для кар різками, винесено, аби позбавити Сичів остатньої вигоди — сїсти по людському.

Коли ключ повернув ся двічи і кроки замовкли в віддали, старший Сич, на прізвище Вареник, сказав:

— Ото так попались.

Молодший мовчав.

— Чого ж ти мовчиш? — розсердив ся нараз Вареник.

— Щеж не парять різками, — пояснив брат спокійно і сїв на брудну долівку.

— А як ти гадаєш — по сотнї дадуть? — знова спитав старший.

— Не годило ся передвчасно робити рахунки; я гадаю про инше...

Стало тихо, але не на довго. Молодший, котрого прозвали Химерою, нараз встав і почав ходити з кутка в куток.

— Утїкати треба, от що! — заявив він, зупинивши ся перед братом.

— А колодка?

Химера тільки свиснув.

— Та не стане ж сам отець інспектор нам таскати воду й хлїб. А як прийде вечером келейник або економ — от тут і треба дїло робити. А як товариші поможуть, то й зовсїм таки наше буде зверху... Тсс... чекай... до дверий хтось підійшов...

Химера став прислухувати ся.

— Ну так і є — наші. Ратуйте, братя, сказав Химера і, притуливши губи до дїрочки від ключа, почав щось шепотїти.

Перешіптуванє йшло добрих двайцять мінут і вийшло з того зухвале рішенє: рішили замість хлопців замкнути келейника, а Сичам дати змогу утечи.

Куди тїкати — се їм було однаково, аби тілько сховати ся з омерзїлої бурси.

Після того рішеня час поплив ще повільнїйше. Здавало ся, що той вечір нїколи не прийде.

Химера добув із своїх бездонних кишень кавалок крейди і влучними руками намалював на середній стїнї двох козлів, що били один одного. Під одним був підпис „Козел“, а під другим „Бараболя“.

Не встигло добре ще смеркнути, як в коритари почули ся кроки.

— Пізненько нам той хлїбець святий та водичку несуть — сказав Химера і зараз додав: — але несе хтось один... Мабуть Евтихія післали. Гляди-ж брате, не зївай: крикне хоч один раз — тодї все пропало.

— А що як наші не прийшли? висказав сумнїв Вареник.

— Вони давно під сходами засїдають, не турбуй ся.

Післанець іде, несе хлїб і воду та нїчого й не гадає. Та лиш отворив двері, як почув що чиїсь зелїзні руки обхопили його в поперек тїла і в ту ж хвилю на голову йому накинули якесь рядно, сповили, як малу дитину, зіставивши відкритим тільки ніс, щоби чоловік не задусив ся.

І скоро в карцері зістав ся лише звязаний по руках і ногах ректорський :лейник. Двері знова замкнули на колодку і всї бурсаки, під охороною тем-ти, розбігли ся в усї боки.

— Куди ж ви братя, тепер? — питали освободжених товариші.

— Спитай вільного вітра, куди він летить, — відповів Химера.

Коло самого паркану росла висока верба, і за помочию сеї верби ратя без великого труду вилїзли на вулицю і ринком пішли до горіш-го міста.

Ніч прийшла непомітно. В багатьох вікнах уже засьвітило ся сьвітло. олоді козачки й міщаночки, зібравши ся коло воріт та коло керниць, спі-или пісень.

Бурсаки йшли так швидко, неначе за ними гнала погоня.

Сей поступок бурсаків з ректором і келейником, поступок приправлений ою карикатурою та завершений утечою — все те викликало надзвичайне ражінє в стїнах бурси і в тих будинках, котрі мали яку небудь стичність храмом науки.

Всї чекали великої бурі, і за винних вже готовили ся відповідати не-инні, але як же всї здивували ся, коли грізна хмара пронесла ся мимо. На-ть спільників і помічників не розшукували. Отець ректор видима річ, був имось надзвичайно збентежений і пригноблений, а се у него лучало ся часто.

— Дограли ся! — так сказав він отцю інспекторови, коли правда вий-ла на верх. — Обезславили та й утекли... Отак і всї готові розбічи ся. Та ехай би вже лїпше всї, нїж отсї. Батько такий поважний чоловік, заслужений отник. А який господар!... Не всякий і полковник з ним поміряєть ся до-атком. І завше від него була подяка: і під Різдво, і під Великдень, і на Зе-ені сьвята, і просто так... Скілько він возів присилав! А наливки які!... А мід ійник. Не звичайний, а лїчничий мід від лїпших пчіл... І господиня яка у него. паски які ми одержували! А перед Різдвом яку рибу! Хиба можна дістати аких сушених карасів за гроші?... А тепер все пропало... Повтїкали вовче-ята — і пан сотник сього во вік нам не забуде, а про паню чотничиху то же й говорити нїчого... Не доглядїли, скаже... Пані сотничиха нераз просила, риїжджаючи на богомілє, щоб не томили її дїточок наукою... А от бач, о вийшло.

— І куди ж би вони могли дїти ся? роздумував далї отець ректор. омів не підуть, бо пан сотник жартувати не любить. Де ж вони одіють ся?

— Де? відозвав ся отець інспектор і задумав ся, жуючи губами. Він еж поділяв горе отця ректора, бо також чув велику пошану до сушених ка-асів та всяких инших дарів пані сотничихи. Але що мав бистрійший розум, висказав думку, що втїкачі попрямували до гетманського війська.

— Але ж тепер спокій! — сказав отець ректор.

— А чи на довго? Поки вони доберуть ся до Сїчи, то вже там, мо-ливо, загомонять гармати.

IV.

Мало який бурсак не мрів про вільну далеку Сїч, про славне військо апороське. Бути сїчовиком, низового товариства — се значило насамперед ути вільною людиною, лицарем, рубакою, якому й сам чорт не брат.

З тої хвилї, як Україна підняла ся боронити своєї віри й волї, а батько огдан побідив кілька разів польські коронні війська — багато школярів ви-их кляс покинули семинарію та повтїкали під прапори гетьмана.

Наші Сичі задумали теж саме.

Спочатку вони посували ся вперед лиш ночами, бо бояли ся погонї. почивати отже доводило ся днем, вибравши місце, сховане від людського

ока. Їли сухарці, що назбирали їм товариші на дорогу; де попадали ся хутори або села, там просили іменем Христовим або співали псальми та кантати: се лянин любить спів, а надто духовний — і за добре виконану кантату з охо тою поділить ся чим тільки може.

Але так ішло недовго. Чим далї відходили бурсаки від Київа, тим край ставав уже більше і більше порожним, переходячи поволи в пустиню, випа лену та витоптану татарськими кіньми.

І от уже тут Сичі наші натерпіли ся до схочу. Пізнали вони й холод що допікав їм по ночах на росистім поли, пізнали й голод, та не бурсацький котрий як не як, а можна перебити скіркою черствого хлїба, а справжнїй голод безпощадний, що доводить до мук; той голод, що примушує людий гризти кору на дереві та їсти стерво в пустині.

І тодї на зустріч їм попадали ся неповоротні панські берлини*), запря жені шестернею погапеньких шкап. З берлина виглядали перелякані облича панів, котрі отсе покидали свої маєтки та тїкали, куди очі дивлять ся.

От пан в яскравім зеленім кунтуші. Ще недавно його острі очи кидали іскрами, голова була гордовита закинена назад — а тепер що з ним стало ся! Погасли його очи, він сам подав ся мов постарів. Се він тїкає зі своєї оселї боячи ся тих самих хлопів, котрі ще недавно були його покірними рабами. А на місци його розкішної палати — купа вугля; поля витоптані, всї бо гацтва пограблені.

А з-за плеча пана виглядає ще більше перелякана панї, а забивши ся вже в саму глубину поїзду, сидять панянки, нагадуючи викинені з гнїзда пташки.

Бурсаки зупинили ся край дороги і заспівали канон. Але берлин про їхав мимо.

— Он бач! Навіть ку́сня хлїба пожалїв, — сказав Вареник і пустив кріпке слівце, бажаючи тому панови поломитї всї чотири колеса на глад кій дорозї.

— Та може ж вони й сами три днї не їли, — цїлком слушно додав Химера.

Попадали ся назустріч і піші, котрі — так і видно було — не звикли до такого ходженя. Все то були остатні кільця величезного розірваного лан цюга, що держав у рабстві многострадальний український нарід.

Скороспілий, наскоро збудований мирний договір нїкого нї в чім не забезпечував і нїкого не задовольняв. В той договір нїхто й не вірив: ні гетьман, нї король, нї пани, нї хлопи.

Реєстрове козацьке військо не могло вмістити в свої ряди всїх тих хто хотїв свободи, всїх тих, хто завоював собі ту свободу своєю участю в війнї за волю. А після сего договора десятки тисяч людий мусїли би знов вернути ся в панську неволю. Вчорашнїй вільний козак мусїв був добровільно зробити ся рабом. Очевидна річ, що трудно було знайти охочих на те.

V.

Зоря застала наших подорожних в лїску. Оба вони промокли до костей і відшукати суху нитку в їх одежі було би штукою. Добре було б тепер обі гріти ся, розложити ватру, але що ж, як поблизу анї деревця, анї корчика. Тільки й чути, як вода журчить, збігаючи на дно яру.

— Я далї йти не можу, — рішучо сказав Химера і сїв на мокру землю.

— Треба йти... Ти погадай лише кілько часу ми нїчого не їли, — казав йому брат.

— Не можу... Ноги не йдуть... Менї холодно, а голова горить і все здаєть ся, що в церквах дзвонять.

---

*) криті вози.

— Тримай ся...

— Та треба би...

Химера хотїв підняти ся на ноги, але не міг і сїв ще дужче.

— Еге! Та до тебе, здаєть ся, причіпила ся лиха хороба, — з жалем казав старший брат.

— А так, так, — якось несьвідомо проговорив хорий — і лице його араз осьвітило ся радісною, щасливою усьмішкою. Йому вбачила ся рідна епла хата, мати старенька.., і здавало ся йому, що вона схилила ся до його олови і подає йому чогось теплого напити ся.

В сю хвилину почув ся далекий стукіт колїс.

Вареник вийшов на дорогу і взяв ся в боки.

Їхав жид. Він зупинив коні і зняв шапку.

— Ти куди? — грізно питав Сич.

— Вибачайте... я так собі.... маю інтерес, — відповів жид.

— Хочеш заробити?

— Пхе!... Хиба я такий чоловік, що не хоче заробити? Звісна іч хочу.

— Ну то підвези нас.

— Куди?

— А, ми потім скажемо.

— Жид бояв ся відмовити і пустив хлопців на віз.

Химеру довело ся класти на віз. А коли віз рушив, хорий зачав жаібно просити, щоби прогнали зеленого козла, а то він усїх битиме.

Старому Янклеви прийшло ся бути не тілько візником, а довело ся це й годувати своїх подорожних — добре що у него ще знайшов ся кусень лїба та кілька головок цибулї.

А коли довело ся спочивати, Янкель пустив коня пасти ся, а сам добув свій старий „талес“ і почав горячо молити ся. Помоливши ся, він почав дуати, бо любив, як сам казав, „поломити голову над правдою“.

— Пхе, — шепотїв він своїми блїдими губами. — От сї молодцї певно текли зі школи. Воювати захотїли, захотїли бачити як убивають людий... Може й сами хотїли убивати.

— Що ти там шепчеш, старий? — спитав старший з Сичів.

— Се я не шепчу... Се я так кріпко думаю.

— Про що ж ти думаєш?

— І про вас трошки і про себе. От як би Янклеви доля дала теплий уток, кавалок хлїба й книжки — він би не втїк нїкуди. Він повиучував би всї нижки, щоби бути розумним, і тодї пішов би до тих, що воюють та убиають один одного і сказав би їм: годї вам! буде! Подивіть ся до гори, небо — всемогучий Бог все бачить. Обіймемо один одного і будемо к брати.

— Де се ти, Янклю, набрав ся такого розуму, — спитав Химера. Його разили слова старого жида і навели його на ріжні думки.

— О, я знав одного чоловіка — то був великий розум!... Я вам про его потім розкажу, а тепер треба конячку запрягати — бач куди сонечко текло. Ну, кудиж їхати?

Задумали ся Сичі. Куди їхати?... Чи на Запороже чи до дому? Задав л жид роботи своїми словами...

Сїли... поїхали... Куди?

Переклав *І. Х.*

В. Залїзняк.

ДО БАНДУРИ.

(ПОСЬВЯТА ШАНОВНОМУ БАНДУРИСТОВИ ГНАТУ ГАЛАЙДЇ).

Брени, моя бандуро,
Брени не угавай!
Велично, не понуро
Співай про рідний край.

Ти бачиш злу недолю,
Сучасний стан гіркий,
То дайже згукам волю
Узявши лад сумний.

І жалібно та гарно,
Мов янголи сьвяті,
Хай струни твої, панно,
Заграють золоті!

Щоб стихло любе лихо,
Вкорилось, як дитя;
Щоб в слухачів утїхи
Збудились почуття;

Щоб сварки всї замерли
В недоленьки синів,
Щоб сльози їх, як перли,
Схід сонця заяснив.

Щоб їх натхнути духом,
Розжевріть в полумя;
Щоб встала спільним рухом
Рідненькая земля.

Брени-ж, бандуро, з-тиха,
Брени, не угавай;
Козацькая утїхо —
Брени про рідний край!

Як славонькуж козачу,
Минулі ясні днї
Згадаєш — з жалю й плачу,
На другий лад зверни.

Веселої, гучної
Утни у добрий час,
Такої чарівної,
Як можна тілько в нас!

Щоб море захвилїло,
Щоб буря загула,
Щоб лихо занїміло,
Щоб доля розцьвіла!

Щоб грім ударив з неба,
Щоб мертвий стрепенувсь,
Щоб ворог, злий ганеба,
Як віск огня жахнувсь!

Щоб згинули на нивах
Руїн важкі знаки,
Щоб зрадїли в могилах
Чубаті козаки!

Щоб хлопцї і дївчата
Пішли всї у танець,
Щоб волю рідна мати
Зустріла накінець.

Брени-ж, бандуро, гучно!
Брени, не угавай —
Нехай гуляє бучно,
Радїє рідний край!

Стефан Ковалів.

СОВІСТЬ.

I.

Повіз Іван Дрозд сіль туди на Мазури. Жде жінка один, другий, третий иждень, не приїздить. А ту сьвята Рождества Христового зближають ся, рейцарика треба на все: колядники, старші брати з дзвінком, трубки з музи-ою, два шевці і коваль з божим деревцем, не зчислити, скілько їх усіх за-остить під хату, побажає добра і дочасного і вічного; годі таких доброже-ателів голїруч відправити, годі бубнити сердито рукою в шибку і говорити: Ідїть дальше, йдїть, не маю вам що дати!" — В хатї також треба дещо при-агодити, дещо лїпшого спечи, зварити, в шматєчко сьвіже прибрати ся.... оржество таке раз тілько до року, в Божих руках усе, Бог знає, хто на дру-ий рік дочекає...

Розклала Марія Дроздиха вечером скипок на припічку, сїла під куделею, ряде засукує і все одно має на думці: де обертає ся муж? Скипки сухі па-ахкотять аж під стелю, вікна цїлком пустили, вода потекла з варцабів аж на емлю. Добре сидїти при теплій печи, кого нужда не жене на мороз із хати.

Напряла Дроздиха цїлий починок, запряла друге веретено, хоче з дїтьми ретий раз колядувати „Бог предвічний", — аж на подвірю віз загуркотїв, на-ийники задзеленькотїли і чотири хлопцї скочили до вікна і стали кричати: Тато, тато приїхали!"

Вийшла ґаздиня, привитала свого чоловіка, помогла віз з тягаром за-очити під шопу, поховала упряж, завела сама конї до стайнї і дала їм їсти. ван перезяблий, окритий снїгом, вступив у хату, дїти повитягали рученята до ього, кожде по свому стало витати; пять неділь постійної туги за дорогим одичем перемінили ся в щасливу хвилю ненадїйної радости.

— Не привіз я вам, дїтоньки, сим разом гостинця, — сказав Іван Дрозд ід своїх хлопчиків: не було й за що купити й обарінків. Я відвезу пшеницю ід пана Кароля Бавера, віддам ретельно на складї, дістану гроші. Купимо уки на книші і вам колачів привезу, а сьвічки також на сьвяту вечеру, аби уло при чім колядувати, коли Господь позволить о гаразді діждати. Тим-асом маємо кусень хлїба; стілько зістало з дороги: не мож було і вкусити, ід замерз на возї.

Розділив Іван хлїб поміж хлопців, сам поживив ся голою капустою росолянкою: то була цїла вечеря, чесно зароблена не закаламучена слезою людської кривди.

Розморозили дїти над скипками вітцївський пригістник, з'їли смачнїйше, їж колач, а вколисані радісними мріями про Сьвятий вечір, заснули.

Іван закурив ще люльку і розповідав жінці про пригоди, які йому або ого товаришам трафляли ся.

— Мене всюди люди знають, говорив до жінки. — Сіль від мене ку-ують радо, знають, що не „обтирані" гурмани, то й волять крейцар до-озше заплатити.

— Який хосен з того зарібку? — відзиває ся Марія. — Другі привозять сячину до хати: селедцї, рибу сушену, полотна швабські, хустки турецькі, ти й баламут десь у дорозї загирив; полотна нема на другий. Сіль возиш, а з гурмана не позволяєш хоч коробку утерти. Третий день по сусїдах зичу, вони сьміють ся з мене. Своєю чеснотою доводиш себе до сьмішности, нас до голоду.

— Я тебе, жінко, нинї не розумію так ти нїколи не говорила дивно. Не гнїви Бога, а то він справеливий судия... Чужим добром нїхто не збогатив ся. Щоби я рушав чужий товар, добро, менї повірене, того в житю не зроблю! аньбити себе і душу гріхом обтяжати, то краще й з голоду вмирати.

— Все одно й те саме... Підеш просто до неба, а як же!... Там сьвят давно ждуть на тебе!...

— Перестань, жінко, а то чи до хлїва піду спати!

— Замовкла Марія; пішла ще дати коням сїна.

Перерекли ся обоє по слову. Іван уже люльки не докурював, поклав на полицю, змовив молитву і положив ся коло дїтий, по пятьох неділях бурлацтва розтягнув раз свобідно перемерзлі кости в теплій хатї. Скоро замкнув повіки і заснув.

Жінка ходила по хатї, по сїнях; була неспокійна. Голова її була занята ріжним недостатком; сьвятий вечер ішов, а зерна змеленого в хатї на сьміх не було. А пшениці було на возї десять кірців; коби так з кождого мішка тілько по квартї, вистало би межи дїти. Десять кварт — і знаку не буде; от у куми Пантелемихи колись чвертку зібрали і вдало ся... Муж не довідає ся тепер, а пізнїйше, як пироги поставлю на стіл, нехай і гороїжить ся. Чей мене не вбє...

Борола ся Марія довго з гадками і якось не могла зважити ся від разу на грішне дїло. Взяти чи нї? питала себе. Вкінцї зле перемогло; взяла з чотирох мішків по горцеви пшениці, а на те місце всипала стілько-ж посліду і перемішала з чільним зерном. По довершенім проступку стала гризти ся, роздумувати над наслїдками. Ануж він поїде, пан замітить і замкне його до арешту? Цїлу ніч ока не прижмурила.

Досьвіта Іван запряг конї, взяв бич, став поправляти упряж, а жінка коло воза стоїть якась посоловіла, і зимно їй, дуже трясе ся, немов у лихорадцї. Тілько що й не скаже: „Іване, направ лихо, коли можна, бо я от що зробила!“ Але якось слова правди завмерли на її устах.

— Бувай здорова! Уважай на дїти! Я всего до дому привезу, — сказав Іван жінцї, не жури ся нїчим. Як не стане гроший, возьму у пана Бавера на відробок.

Їдь здоров, а вертай скоро — ледви вимовила жінка і поволїкла ся до хати.

II.

Кароль Бавер був найчеснїйший чоловік у повітї См... Занимав ся доставою хлїба, муки, вівса, сїна і т. д. для війска. Купець богатий, а до того не ошуканець, кождому виплатив, що належало ся до крейцара. Одну хибу мав. Жидів не любив, але за то знов за хлопом бувби і в огонь скочив. При відбираню товарів хоч було замітить „нечисту справу“, то дивив ся на те, як то кажуть, крізь пальцї. Він знав, що Івана Дрозда товар був нерушаний, то його чи міхи, чи скринї, чи бочки оглянув докладно, а иншим велїв складати без огляду.

— Чи на всїх возах такий товар добрий, як на тім першім? — питав звичайно Бавер.

— Іще лїпший, прошу вельможного пана, — відповів Федір Колода в імени товаришів.

— То мене тїшить, що таких чесних і ретельних господарів перед собою бачу. Тілько от та пака чомусь дуже відскалена у тебе Колодо... Сухарі занадто виглядають на сьвіт божий.

— То з магазину, прошу вельможного пана, таку одержав а по дорозї годї було від псів обігнати ся; де стали попасати, там зараз і собака жидівська на віз гиц! Але бракувати, нїчого не бракує.

— Коли так, то добре, а я з магазином порозумію ся на другий раз, аби тебе собаки не з'їли.

До сего то Кароля Бавера повіз Іван Дрозд з товаришами пшеницю. Його віз перший прийшов під ревізію. Глянув Бавер на пшеницю, замітив у нїй стоколосу, дурійку і якийсь пташинний порошок. Розвязав другий, третий, четвертий мішок — та сама хиба! Аж побілїв з гнїву, велїв Дроздові мішки

ідставити на бік, став ревідувати й инших; тут також недоставало пшениці, ле не було нїякої примішки.

— За таку нечесть заплатиш возом, кіньми і ще посидиш собі в арештї; удеш колядувати через сьвята з проступниками, — каже Бавер до Дрозда великім гнїві.

— Як би ти був крав, як тут многі, був би я пропустив, але так ти бавив менї десять кірців пшениці, бо насипав до чільного зерна стоколоси дурійки; арештую твій віз і конї; заплати менї товар і возьми собі те сьмітє.

Не вибухнув Іван гнївом хоч у своїм житю перший раз зазнав такої неваги... Його спубличено невинно; совість його була чиста, він не почував я до нїякої провини.

— Конї, віз можете, пане, брати, хоч би й зараз — Каже Іван Дрозд, — ле слави моєї не дам нїкому; справу ще знайду де-инде, а Бог справедливий, наючи мою невинність, упімне ся за мною!...

— Добре, побачимо, чи будеш такий всюди розважний. Присягнеш судї, що ти не тикав пшениці, я тобі все дарую.

— Даровизни нїякої не хочу, держіть собі, а менї дайте, що менї на-ежить ся: мою честь.

Пішов Іван з Бавером до суду.

Судия глянув на Івана Дрозда, довго розважав у своїй голові, що ним робити? Уцтивість очевидно пробивала ся в очах хлїбороба.

— Присягнеш, що ти не брав пшениці? — питав Івана?

— Хоч би і сто разів присягну на жінку, на дїти, що не тілько того азу, але в житю моїм чужого зерна я не рушав!

— Що-ж скажете на то, пане Бавер? Ви твердите, що сей господар крав вам пшеницю?

Купець мовчав і все ще глядїв на Івана.

Поставив судия хрест, засьвітив дві сьвічки, підняв Івана руку до при-ги, а Бавер каже:

— Досить... Я не хочу його присяги; вірю тепер, що він не тикав збіжа. а неслушне підозрінє перепрашаю його, а за те, що так довго задержав його містї, даю пятку пошкодованя.

Зрадїв Іван, що так справа з паном вийшла на його користь. Накупив сячини для жінки, для дїточок і поїхав сам до дому; инші лишили його са-ого і поїхали чим скорше, аби їх не потягнено до суду яко винуватих бо сьвідків.

III.

Іваниха цїлий день ходила по кутах і не могла успокоїти ся. Страх бирав її; то казала дїтям молити ся, аби тато щасливо вернув з міста, то ма била поклони, суєтила ся і нишком плакала, аби не замітили дїти.

Робота нїяка не велась її: стало їй з дїтьми скучно в хатї, скочила до рата, привела відтам свою стару маму і стала розповідати свою трівогу, своє ішне дїло.

Не подобало ся старенькій матери доньчене поведенє. Замість її успо-їти, викартала свою рідну дитину острими словами і стала їй робити окори.

— Зле-сь поступила, — сказала мати доньцї! — Гріх тяжкий гріх... Я-ж бе инакше навчила... Через мізерну латку лиходїєм останеш! Твій отець по-йний, хоч небогатий, славив ся чеснотою і люди мали його за люди. Ми не кметя тебе віддавали, а за уцтивого, чесного і совісного чоловіка, і ти ша-вати його повинна... Через те стратиш у нього любов, довірє, а без того жови й жінцї поміж дрібними дїтьми житє на нїщо не здало ся. Що зро-ш, як його тепер замкнуть до арешту?

Вислухала Марія докорів своєї рідної мами, зібрала ся, взяла ті чотири щасливі ґарцї пшениці і каже:

— Будьте при дїтях, мамо, я йду до пана Бавера, може єще якось лихе дїло добрим направимо. Мене така нудь страшна напала, аж щось у мні дїє ся... Не знаю, що сама зроблю...

Пішла до міста.

По півночи приїхав Іван веселий до дому і застав тілько тещу і дїтий

— Деж Марія? — спитав здивований.

— За тобою пішла до міста. Хиба-ж ти її не здибав на дорозї?

— І менї нїчого рано не сказала! Хиба-ж я не міг сего залагодити?

— Та видно, що не міг, коли сама пішла; важна орудка; аж пізнїйше нагадала, вже над вечером.

— Дивно, дуже дивно!... Певно пішла просто гостинцем, а я вертав кіньми полями і так розминув ся з нею, — бідкав муж.

Звернула теща мову, як поводило ся йому в дорозї? Дала вечеряти й сама поправляє скипи, слухає з увагою, як зять розповідає то се, то те.

— За всї часи аж нинї напасть мене спіткала в містї з самим паном Бавером! Аж до суду оба ми ходили і я хотїв присягати на жінку на дїти що я не брав і зернятка з його збіжа, вже й руку піднїс був до присяги...

Вхопила ся стара за голову аж зайойкала:

— Синоньку, — мовила, — Господь хоронив тебе і твоїх рідних, що не присяг на свою жінку і на дїти; проклятє зависло би на всїм нашім родї.. Марина того й пішла до міста...

— Що ви кажете, мамо? Чи-ж вона могла би щось подібного зробити? Застановіть ся, що кажете...

— Зробила, дитино, мимохіть зробила... Та за то зістала вже покарана на цїле житє буде мати науку...

— От чого я дожив, якої ганьби й сорому! І де-ж менї тепер показати ся поміж людий? А той чоловік стілько лїт дає менї заробок у прикрій годинї. Що він собі про мене подумає?

— Нїчого злого, Іване, про тебе не подумає; ти будеш усе тим, чим був до тепер.

Успокоїв ся Іван, унїс скриньку до хати і став різати сїчку; не бере сон спанє. Побудили ся дїти, стали розповідати, як тужили за татом, як мама веліла їм молити ся, а сама чогось нишком плакала.

— Де вона тепер, що вона з собою зробила? — питав кілька разів Іван тещу. — Волїла вже мене дожидати.

— Поміж людьми не загине, — то не в лїсї, — відповіла мати.

Скоро сьвіт зібрав ся Іван і поїхав за жінкою в місто.

IV.

Дістав Бавер завізванє, аби зараз ставив ся до суду в важній справі Прийшов, бачить: якась жінка в легкій сукманинї, перемерзла стоїть з мішком і плаче.

— То жінка сего чоловіка, з яким учера ви, пане, мали розправу: Марія Дроздиха, — заговорив судия до купця.

— Паноньку, даруйте мойому мужеви, пустїть його з вязниці, бо я не пережию того; от маєте перед собою злодія і шкоду, а мій чоловік нїчого не знає...

— Успокій ся, молодице! — говорив судія. — Тепер скажу тобі, що твій муж дома; неправду казали ті, що вертали з міста, буцїм то його замкнули; він учора поїхав домів; ти мабуть розминула ся з ним по дорозї.

— Коли так, то приймаю ся відсидїти заслужену кару, тілько нехай хоч через сьвята лишу ся дома.

Судія поглянув на купця, сей був зворушений тою справою і хотїв аби як найскорше скінчити.

Прийшов Іван Дрозд глянув на жінку — ледви пізнав, так змінила ся лице, руки обморожені, аж почорнїла з гризоти...

— Простїть, пане, — каже до Бавера, — я приймаю ся до всего. Вчера йшов сюди сьміло, а нині не можу на сьвіт дивити ся... То мати моїх дїтий, отирох хлопців маю, не карайте!... Все відроблю і пятку вчорашню віддаю...

— Добре! каже Бавер — годжу ся, лиш під одним услівєм: ви будете ввсїгди до мене товари возити, а мої чотири вози віддаю під ваш дозір.

— Довголїтне пановапнє нехай Господь вам за те удїлить! — сказав розд. — На менї не ошукаєте ся; я совісно сповню свої обовязки.

На тім скінчила ся тимчасова справа з чотирма горцями пшениці.

V.

Від того часу минуло трицять лїт з окладом. Усе на божім сьвітї пере-інило ся: телєґрафічні дроти бренїли Іванови Дроздови раз-у-раз ріжними го-осами коло хати при дорозї, паровий віз свистав-гудів кождого дня десь до вночи, як переїздив через два мости, побудований один над хатою Бідун-иною, а другий над Дроздовим ставищем; люди зразу хрестили ся, спльову-или на покаянє, а далї прийшли до переконаня, що се не лихе — несамовите ику зміну робить, тілько сила людського безсмертного духа. Фірмани давні еревели ся, як усе переводить ся, коли з часом на його місце приходить чше і хосеннїйше.

Кароля Бавера, того чесного Нїмця-хлопомана виїли наші прехитрі иди; забрав ся десь аж до Баварії, не міг подолати перемоги ошуканьства брехнї.

В цїлім повітї См. забули за Бавера, тілько часами старші господарі на зібраню розповідали собі про його добродушність і ретельність.

Іван Дрозд хоч старів ся на тїлї, а все був молодий духом і вмів ви-олкувати собі й иншим, коли тілько яка зміна настала. Маєтку великого емав, та Господь поблагословив його жінку купкою чесних дїточок: дві оньки віддав за порядних ґаздів, чотири сини військові і жонаті сидїли разом, одили ся між собою і старих шанували; люди богачі їм завидували.

Раз прикликав сьвященик Івана Дрозда і каже:

— Маю вам звістити важну річ. Ви журили ся колись, як синів подїлите ими двома загонами землиці, а Господь на вас не забув і присилає Вам красну оляду: маєти в судї чотири тисячі риньских, котрі для вас записав у завіщаню кийсь покійний Кароль Бавер... Чи ви його знали?

Глянув Іван Дрозд на сьвященика, задилькотїли під ним ноги, аж присїв а крісло, не міг устояти.

— Вас се, Іване, зворушило — мовив сьвященик, — та се щастє прий-ло зовсїм заслужено. Коби много було таких, як ви, то й сьвіт про нас акше би говорив. Знаєте, яке сьвідоцтво видав вам сей покійник? Послухайте:

— „Чесному Іванови Дроздови, господареви в К...., в повітї См..., мого маєтку належить ся чотири тисячі за то, що я раз сумнївав ся про його ужицьку чесноту і посудив його за крадїж".

— Що-ж зробити з тою сумою? — питав сьвященик дальше.

— Та що, прошу отця духовного; от наш дїдич продає всї ґрунти, що алежали до корчми, а з ним ще й мій огородець за хатою забирає; хоче за ьо півпяти тисячки; може найлучше буде се купити?

— Мудра, дуже мудра гадка! Бог най благословить вашому доброму імірови, — а я вам позичу, коли не буде ставати.

Попрощав ся Іван Дрозд з душпастирем і пішов до дому. По дорозї ирав горячі сльози з ока одною рукою, а в другій держав свою виполовілу чму і шептав „Отче наш" за душу покійника, котрого дух уносив ся мабуть д його сивою головою...

І. Де-Ля Фонтен.

ОКРАДЕНИЙ СКУПАР.

Один скупар був страшенно захланний на гроші. Він жалував соб навіть найконечнїйших річий до житя, щоби лише зложити велику суму. Соб від губи відоймав, морив ся голодом, ходив в старих лахах, щоби призбирати як найбільше золота. Однакож не він мав золото, але золото мало його. Він був невільником золота.

Гроші свої він закопав в земли, а разом з ними і своє серце. Він ні кого і нїчого не любив, лише гроші, хотяй не мав з них найменшого пожитку Одинокою його приємностию в житю було думати все про свій скарб і бігати крадькома до сего місця, де його закопав. Там добував з землї свої улю блені дукати, переглядав їх, перечислював і любував ся їх видом.

Але одного разу підглянув скупаря якийсь робітник та забрав йому цїлий скарб. На другу днину прибігає скупар, відкриває свій сховок а з золота анї слїду. Взяв отже плакати, ломить руки, рве волосє, йойкає і клене. Коли сю розпуку скупаря побачив якийсь прохожий, питає його, що таке стало ся.

— Ох, вкрали менї мій скарб, моє щастє! — відповідає нещасливий скупар.

— Ваш скарб? А де-ж він був?

— Ось тут, під сим каменем!

— А чому-ж тут? Чи ми жиємо в часах татарських нападів та гра бежів? Чи-ж не лїпше було зложити свої гроші в скрини, поставити її в свої комнатї і брати з неї гроші, кілько і коли вам було треба?

— Що?! Брати гроші? Пускати їх в сьвіт? — мої любі, мої солодк дукати?! Марнотравити їх? Сього я нїколи не робив і не зробив би!

— Ну, коли так, то не маєте чого так дуже гризти ся. Страта ваша н така знов велика. Бо коли ви вашого скарбу нїколи ме рухали, лише на нег дивили ся, то положіть на його місце камінь. Нехай вам тодї здає ся, що се ваш скарб. А пожиток з него для вас і для людий буде той сам, що і з вашог золота.

ЗОЛОТІ СЛОВА.

Нїчо так не ганьбить, не компромітує національної чести народу, як неуміне виявляти належну честь найлїпшим синам вітчини. *Мировець.*

* * *

Знайте, що нема нїчого сумнїйшого, нїчого більше обурюючого й страшного, як бачити, що один нарід гнете другий. *Гледстон.*

* * *

Розумний тільки в очах розумного має вартість; в очах дурака розум його не має значіня, бо розум тільки розумом понимає ся. *Федорович.*

Хто нїчого не боїть ся, не є менш могучим від того, якого всьо боїть ся. *Шіллєр.*

* * *

Як щасливо жив-би неодин, колиб ві так мало журив ся о справи инши людий, як о свої власні. *Лїхтенберґ.*

* * *

Пожиточним членом в міжнародні братстві може бути тільки той нарід, ш найглубше є перенятий національно ідеєю і котрий здійснює свої права обовязки як нарід. *Рузвельт.*

:-: За байраком байрак. :-:

За байраком байрак,
А там степ та могила.
Із могили козак
Встає сивий похилий, —
Встає сам у ночі,
Іде в степ, а йдучи
Сьпіва, сумно сьпіває:
Наносили землї,
Гай до дому пішли,
нїхто не згадає...
Нас тут триста, як скло,
Товариства лягло,
земля не приймає.
Як запродав гетьман
У ярмо християн,
Нас послав поганяти, —
По своїй по землї
Свою кров розлили
зарізали брата,
Кровю брата впились,
от тут полягли
У могилї заклятій".
а й замовк, зажуривсь
на спис похиливсь,

Став на самій могилї;
На Днїпро позирав,
Тяжко плакав-ридав...
Сині хвилї голосили, —
Зза Днїпра, із села
Луна гаєм гула,
Треті півнї сьпівали.
Провалив ся козак,
Стрепенув ся байрак,
А могила застогнала.

Т. Шевченко.

ТРИ СОЛОМОНОВІ СУДИ.

(Зі староруської мови переповів ***М. Возняк***).

1.

За часів Ізраільського царя Давида жив дуже богатий чоловік, що ма велику силу невільників, невільниць і нерухомого майна. В нього був один си Що зробив батько? Накупив богато товарів і віддав їх синови, який сів на ко рабель і відїхав із товарами в Африку.

Довго-довго перебував там, а тимчасом умер батько та зіставив цїл своє майно длятого, що не було при нїм сина, свойому рабови касиєрови. Се раб почав з того, що піддав усїх домових покійного страшним терпіням, чи спонукав їх усїх відійти з дому. Таким способом остав ся сам один із усїм богатствами свойого пана, їв, пив, веселив ся і віддавав ся усяким можливи утїхам за чужі гроші. По якімось часї вернув молодець-син зі своєї далек подорожі і пішов зараз по приїздї до батьківського дому, де з жалем дов дав ся, що його батько перейшов до вічности.

Стрінувши його раб, почав виганяти його з дому, при чім сказав: „Н гіднику, яке право маєш ти вривати ся до мойого дому?“ Що-ж зробив моло дець? Взяв тростину, став бити нею раба по голові і сказав: „Ах, ти негідни рабе, загорнув усе, що придбано моїми та батьковими трудами й за ті гро ведеш гуляще житє“. З того повстала межи ними бійка й не було кому р зірвати їх.

Вкінцї син старця мусїв відійти та пішов до царя Давида з жалобо на невільника. Коли зявив ся молодець перед царем, сказав: „Най жиє ца во віки! Той і той забрав усї гроші мойого батька й каже, що не я син старц а він“. Цар запитав: „Чи є в тебе сьвідки?“ Він відповів: „Нема“. Тодї пр кликав цар раба й запитав його також, чи є в нього сьвідки. Раб відпов також: „Нї“. Тодї цар відпустив його зі словами: „Йди в супокою, проти те нема нїяких доказів“.

Довідавши ся про се син старця, звертав ся два рази до царя із пл чем і жалями так, що вкінцї сказав цар до нього: „Як не перестанеш над їдати, я буду приневолений вибити тебе. Є в тебе сьвідки, добре, а инак що можу зробити для тебе?“ Соломон, що був при тім, закликав до се прохача та сказав: „Не відступай від царя, а як він розсердить ся на теб скажи йому: Владико царю! Як не хочеш сам доходити моєї справи, пору її свойому синови Соломонови“. І дїйсно Давид поручив розгляд сеї спра Соломонови.

Тодї цар Соломон запитав молодця: „Чи знаєш, де похований те батько?“ Він відповів: „Нї, не знаю“. Потім прикликав раба й запитав йо також, чи знає могилу свойого батька. По відповіди: „Знаю“ приказав йо Соломон принести плечеву кість руки батька. Коли принесено кість, Соломо приказав пустити з рук обох їх кров і зібрати сю кров в осібні начиня. Післ того сказав до раба: „Кинь кість в твою кров!“ Раб кинув, але кість не при мила краски крови. Коли-ж молодець на приказ Соломона кинув також кіс у свою кров, кість в одній хвилї зачервонила ся. Сю кість показано всїм пр сутним, при чім Соломон сказав: „Ви видите, ся кров вийшла з тої кости“.

Весь Ізраіль дивував ся такому рішеню. Молодцеви вернули всї бога ства його батька, а раба повернули по давньому в невільництво та відда його також молодцеви. Тому й написано в третїй книзї Царств, що Солом був наймудрійший з усїх людий.

2.

Отсей був випадок із трьома братями, що прийшли до царя Соломо вчити ся у нього мудрости. Соломон сказав їм: „Останьте та служіть ме

навчу вас мудрости“. Визначив їх своїми справоздавцями й вони прослужили к тринайцять лїт.

Під кінець сказав один брат до другого: „Що ми зробили? Полишили ші доми та все наше майно ось уже тринайцять лїт, прийшли вчити ся мудрости, служили та нїчого не навчили ся. Покиньмо службу та вернїм ся домів. о такій постанові прийшли раз до Соломона та сказали до нього: „Тринайть лїт уже минуло, наш царю, як ми опустили наші доми; відпусти нас почити ся з рідними й домовими“. Цар казав скарбникови принести триста олотих і сказав братям: „Вибирайте одно з двох, або я дам кождому з вас три мудрі ради, або вручу кождому по сто золотих“. Порадивши ся межи обою, постановили братя взяти лїпше гроші, а коли одержали їх, відійшли.

Як відійшли від міста коло чотири милї, наймолодший із братів азав: „Що ми зробили? Чого ми приходили сюди? Щоби дістати гроші науку? Як хочете послухати моєї ради, то вернїм цареви гроші і попросїм го навчити нас мудрости“. Братя сказали йому: „Як ти хочеш вернути гроші в заміну за них дістати три мудрі ради, йди — ми не боронимо тобі, а ми вернемо ся купувати мудрість за гроші“.

Наймолодший брат вернув ся до царя Соломона та сказав: „Мій царю, не приходив сюди за грішми, прошу тебе, возьми своє золото й навчи мене удрости“. Соломон згодив ся і сказав: „Послухай, мій сину! Коли задумаєш ібирати ся у дорогу, виходи з розсьвітом дня і задержуй ся на нічлїг, заки е не смеркло ся. Се перше. Коли ти в дорозї надибаєш ріку в часї повени, переправляй ся через неї, а підожди, аж спаде вода, а ріка прийме свій ичайний вид. Се друге. Нїколи своєї тайни не виявляй жінкам, навіть своїй інцї. Ось се третє“.

Вислухавши рад, попращав ся наймолодший брат, сїв на коня і пустив доганяти своїх братів. Коли дігнав їх, запитали його: „Нуже скажи, чого навчив ся? Він відповів: „Чого я учив ся, того й навчив ся“, і продовжав орогу зі своїми братями. За девять годин прийшли в одно місце, дуже приже на нічлїг, а наймолодший брат сказав: „Задержім ся в сїм місци, ту є да, паливо й паша для коний. Як хочете, затримаймо ся ту переночувати, зі сходом сонця, як Бог дасть здоровлєчко, виберемо ся дальше“. „Ти дуак“, сказали братя. „Ще коли ти постановив віддати назад гроші і в заміну них навчити ся мудрости, то ми вже видїли, що в тебе нема розуму. Ми ночи можемо зробити ще вісїм миль, а ти предкладаєш тепер задержувати тутки“. „Робіть, як хочете, сказав наймолодший брат, а я і не рушу ся отсього місця“.

Тамті вирушили дальше, а він лишив ся, нарубав дров, розіклав огонь, обив шатро для себе та для коня, пустив його до ночи попасти ся, а на ніч в йому вівса. Повечерявши та нагодувавши коня, лїг спокійно спати. А братя ли до глубокої ночи, а коли задержали ся на нічлїг, не найшли на місци нї совиска для коний, нї дров, нї огня; впав великий снїг, що засипав їх і від олоду й голоду покостенїли братя. Зі сходом сонця наймолодший брат продив ся зі сну, сїв на коня, вирушив у слїд за братями та найшов їх замерзлих; плакав померших, поховав їх, забрав їх гроші і пустив ся у дальшу дорогу.

Міжтим сонце огріло землю, снїги розтаяли й ріки наповнили ся водою по береги так, що наш подорожний не міг перейти через ріку, яку зустрів. Проте злїз з коня і рішив ся ждати опаду води. Коли в ожиданю опаду одив по березї, побачив, що на другім боцї слуги Соломона збирали ся ереправити ся через ріку, з двома обтяженими золотом конями. На їх питанє, ому не переходить, відповів: „Тому, що вода дуже велика“. Вони не звернули на то уваги, ввійшли в ріку й потопили ся на єї серединї, бо не були силї спротивити ся сильним филям бистрої води. А молодець вижидав часу, оли вода спала цїлком, перейшов ріку, забрав золото з потоплених коний поїхав щасливо домів.

Коли жінки його братів побачили його та запитали про своїх мужів, н сказав, що вони лишили ся у Соломона вчити ся мудрости. Сам же зачав

скуповувати поля, виноградники, будувати доми та робити всеможливі грош обороти. Кілько разів не питала його жінка, щоби він сказав, звідки взяло у нього стілько гроший, він усе з невдоволенєм давав відмовні відповід вкінці, як жінка зачала сильно наставати на нього, він виявив їй усе, що ск їло ся з ним.

Раз посварив ся він із жінкою так дуже, що справа дійшла до бій і тоді жінка закричала: „Мало тобі, що ти вбив своїх двох братів, ти й ме хочеш убити“. Коли жінки двох братів довідали ся із тих слів, що їх мужі п мерли, тоді донесли цареви Соломонови про вбійство наймолодшим брат двох його старших братів. Цар приказав привести до себе молодця і покара його смертию за вбійство.

Коли вивели його на кару, він попросив допустити його до царя, аб особисто пояснити все. Як його допустили, впав ниць перед Соломоном і ск зав: „Я, мій царю, один із трьох братів, що були при тобі тринайцять літ д вивченя мудрости, і саме той наймолодший брат, що вернув тобі золо й одержав три мудрі ради“. Цар вислухав цілої справи, як була, та сказа „Не бій ся! Гроші, забрані тобою по твоїх братях і моїх слугах, належать д тебе законно; мудрість, якої ти навчив ся, уратувала тебе від смерти й зб гатила тебе; вона й уратує тебе тепер від обвиненя, яке внесли на тебе жін твоїх двох братів. Ти вільний, йди домів і жий щасливо!“

З тої нагоди Соломон і сказав у своїх притчах: „Придбанє мудрос лїпше золота“.

3.

Мудрий Соломон, натхнений св. Духом, сказав: „Мужчину одного н тисяч я найшов, а жінки межи всїми ними не найшов“. Почувши се нар і старшина, дуже здивували ся. „Докажу вам, як бажаєте“, сказав Соломо „що я маю слушність“ і приказав винайти що найлїпшу та взірцеву пару п зглядом моральним.

Перед тим закликав до себе мужа та сказав йому: „Знай, хочу зробит тобі честь і назначити тебе міністром мойого двора“. — „Я твій невільник“, від повів муж, „і готовий тобі служити, як усї прочі піддані“. „Коли так“, сказа Соломон, „йди тай убий свою жінку сеї ночи і принеси менї єї голову, а зав тра я віддам за тебе мою доньку та назначу тебе управителем великої част Ізраільської землї“. Муж відповів: „Я виповню, царю, твою волю“, і вер нув ся домів.

В нього була дуже красна жінка та маленькі дїти. Жаль огорнув йог серце; став плакати і стогнати. Побачивши сумне лице свого мужа, запитал його жінка: „Чого ти такий маркітний, мій любчику?“ „Лиши мене, в мен на душі лежить велике горе“, відповів муж і не доторкнув ся нї їди нї пит Він роздумував і говорив сам зі собою: „Як я убю жінку, коли в мене ма ленькі дїти?“ і казав жінцї йти спати з дїтьми.

Скоро тілько вона положила ся і заснула твердо, він виняв меч в на мірі убити її; та побачивши, що найменший син спить на грудях своєї матер а другий коло неї, підложив руки під голову та сказав: „Нї, не можу! в серц царя Соломона ввійшов мабуть сотона, що він жадає від мене такої жертв Лишенько, що менї робити? Як я убю матїр, дїти не перенесуть єї смерти“ При тих словах вложив меч до похви та додав: „Най Господь проклене тебе сотоно!“ Але зараз потім знову вернув ся, схопив знову меч і сказав: „Убю її, чей завтра віддасть за мене цар свою доньку тай ущасливить мене“; та пр погляді на сплячу жінку, якої волосє розкинене було по лиці хлопця, почу великий жаль і сказав: „Най цар віддасть менї свій дім і цїле своє богатство й тоді не вбю моєї жінки“, сховав меч, лїг у постїль і до рана переспав з своєю сїмєю.

Наступаючого ранку явили ся у нього царські посли та привели йог на двір. Цар Соломон запитав його, чи виповнив він то, що обіцяв зробити

Муж відповів: „Як ти великодушний, царю, не опирай ся при твоїм приказї; ва рази пробував я виповнити його та двічи не стало в мене духа на се“. оломон сказав. „Ось одного з тисячки найшов я“, відпустив мужа та трий-ять днїв полишив його родину в спокою.

По сїм речинцї вїн післав тайком за жінкою, а коли вона прийшла, апитав її: „Чи красний у тебе муж?“ „Дуже гарний“, відповіла вона. „Я чув ро твою красу, полюбив тебе й хочу зробити тебе своєю жінкою і царицею ад усїми моїми жінками тай убрати тебе в золото від голови до ніг“. „Го-жу ся“, сказала жінка, „і що захочеш, мій царю, я зроблю“. „Одно пере-каджає менї здїйснити моє бажанє“, сказав цар, „а то се, що в тебе є муж“. а питанє жінки: „Що-ж треба зробити?“ відповів Соломон: „Убий свойого ужа, а я оженюсь з тобою“. „Так я і зроблю“, сказала жінка. Соломон по-умав собі: „Як так, то вона певно убє свойого мужа, треба найти спосіб, аби она не могла його вбити“. Що-ж вїн зробив? Вїн дав їй меч, з оловяним лискучим вістрєм і сказав: „Ось меч, яким ти й забєш свойого мужа, тілько оторкнеш ся ним до горла, зараз переріжеш“.

Жінка повернула з тим мечем домів, а стрінувши ласкаво мужа, обій-ила, стала цїлувати його та сказала: „Посидь зі мною, мій пане, вінку моєї олови“. Муж незвичайно втїшив ся таким привітом, сїв із жінкою до стола ти й пити, не підозріваючи нїякого підступу з єї боку. Коли запитав жінку, к бажає вона перевести сей вечер, вона відповіла: „Я бажала би повеселити я із тобою і видїти тебе пяним“. Добродушно та зі сьміхом приймив вїн єї азив, став пити аж до похмілля і заснув.

Побачивши його в такім положеню, жінка встала, взяла меч, даний ца-ем, і почала різати мужеви горло. Проснувши ся, здивований муж побачив інку, яка стояла коло нього в намірі убити його. „Що то значить?“ запитав ін, „яким способом опинив ся у твоїх руках меч і хто дав його тобі? Як не иявиш менї усьої правди, порубаю тебе на кусники“. Вона оповіла все, як уло, та що обіцяв їй цар Соломон. А, в такім випадку нїчого бояти ся.

Коли на другий день рано явили ся посли від царя, обоє вони пішли о двора, де цар сидїв уже зі старшиною. Цар, побачивши чоловіка та жінку, асьміяв ся і велїв їм оповісти, що за історія була в них дома. Вони оповіли се подрібно, що було, а муж додав: „Я пробудив ся зі сну, виджу, стоїть аді мною жінка з обнаженим мечем, готова вбити мене, і як я не був би ухи-ив ся, то був би вже на тамтім сьвітї: я змилосердив ся над нею, вона не по-алувала мене“. Тодї сказав Соломон: „Я знав, що в серцї жінки нема мило-ердя, тому я і дав їй оловяний меч“.

Старшина, що була сьвідком цїлої сеї справи, рішила, що правдиве иреченє Соломона: „Мужчину одного на тисяч я найшов, а жінки межи всїми ими не найшов“.

Галицьке село.

Хати обсаджені вербáми
І порозкидані илоти,
Корчми з богатими жидами
І панів голі жебраки.

І тихий плач, гіркий і ревний
В душі огнем журби палить,
А день іде життя непевний.
На сьвіт поглянуть йóму стид.

От і село, село прекрасне
На нашій галицькій землї,
Де віра в всяку правду гасне,
А лож присьвічує в горі!

Евген Мандичевський.

Юрій Кміт.

ПЕРЕД ВІЙНОЮ.

„Проголоска впала“, що на другий тиждень покличуть „до війни д Боснї“. Всїх відібраних пройняв страх... Розвела ся широка, горяча дискусія п хатах. Молодцї перешіптували ся з любками; жінки трівожно глядїли на „газ дів“, наче на засуджених на смерть. Важкий біль щемів у серцї. Не могли н їсти, нї спати, нї слова промовити. Глядїли і запасками обтирали рясні „слези „Зо́-страху чоловікови найгирше приходит, бо тота кров го нудит. Зївяли м руки, слабо в голові“. Молоді ґазди зиркнуть на дрібні дїти і гнеть відверта ють ся, бо щось у нутрі засверлує... Ходять по „околї“*), немов би перешуку вали за чим. „Кожда тріска, кождий камак щось чоловікови бисїдує... Я тот там поставив, я го нарубав за „Чирвоним Потоком“. Нагадав собі безжурн мандрівку по лїсї. „А типир і лїс і нива забанує, а з мене і слїду не стан і хрестика ни́хто ни поставит на гробі“. Важкі думки просували ся по голов і несли з собою сумовитї настрої.

Вітцї і матери не могли знайти собі місця. „Лино ся розвив ги тот бу чок, а пак зїсхне і вже по всьому... Так ся гадаю, аж ми в голові мерзне“. Зре зиґновані молодцї виспівували по ночах:

Ой підеме, пане-брате, помашируєме.
На кого ми свої любцї повідказуєме?
Ой підеме, пане-брате, до Боснї, до Боснї.
Та будеме фасувати з ґудзами холошнї.
Ой цисаре, ой цисаре, цисаре Францїшку,
Пусти мене до домойку жонї на потїшку...

Неділя. Гарний, погідний день. По відправі збирали ся люди в більш і менші ґуртки та розмовляли про війну. Більша громада зібрала ся біля Петр Мацька, що „бив у пруській войнї“. Одні посїдали на клєци, другі на клади нах, одні стояли, инші поклали ся у ніг його і слухали, що він розповідав.

— Подививєм ся на полонину́ і сплакавєм... Нести своє кистя на чудж поля, бодай Біг ва́рував усякого чоловіка! Хоть і ту зима зиму тиче та крие али все своя зимля. Такий нуд коло серця, що вхили Боже!

— Мусит чоловік біди видїти на сьвітї, на тото го Пан Біг сотворив

— Хлопове щастя ги того коня.

— Ни гріши.

— І оре і волочит і фурманит і всягди го в найпущий огинь пхают..

— Що робити? Акцїю Господу ни даме... Коль так Біг дав, тре тирпіти У всякого своя рокиня**)...

— Якєсме ся дїстали до Відня, то все спав єдин на куснику стружака било нас много, спало по трьох на двох стружаках. Хто ни в чім ни бив, то нич ни знає. Минї хробаки заправили ся в ногах; ни роззувавєм ся, ай ходи обутий по цїлих ночах. Прикро било великі стацїї робити, дивять миль. Нїчо ся йшло, оби рахунок бив, на дивять миль дивять годин. Яка ми ту нїч велик в лїтї...

— На войнї ся чоловік гріху спасе.

— Там уже всякої бідки видит.

— Перед цисаря рокувалисме в єднїм тижни три рази. На третїм раз нас відправив у дорогу. Била велика парада. Цїла восьма бриґада стояла н зицїрпляцу, музика грала від кождого регїменту.

— Перед смиртьов роблят параду, ги хлопови, як ся вже ни рушат курча стинают..

---

*) обора, подвірє.
**) доля.

Лице Мацька споважнїло. По старечій „ско́рі“ просунув ся легкий румя-
ець. Минулість висувала ся, підходила близше і несла з собою давне горе.

— По тій парадї якєсме пішли з міста, тосме робили стацію дивять
иль. Сьвітило ся в ночи, накручувало ся лїхтарнї на ґвери; люди нїчов ма-
ирували. Голод бив великий. Де ми лино прийшли, тосме тенґо бідили.
лїб дорогий. Як дакий кантинярь привіз да́що на фурі, то велика втїха била,
и ни всїм; розхопили, а по́єдним нич ся ни дїстало. Їдж зимлю!

Великий сум пішов між зібраними. Тиснув ся проклін, але мовчали.
ажкі думки морочили голову.

— До Йозефштаду якєсме ся дїстали, тосме застали смрід з диму, з по-
ховнї, з салїтри. В кождїм серце завмерло. Нагадали си, що лишили... Вер-
ав би ся, али кулька протяла би.. Ту смирть, ги коса, всьо найде, перед нев
ич ся ни сховат.

Цїлу нїч трупа фасувала хлїб, тютюн. Тенґо теж пили: мадярську го-
вку, пиво; вшитко било. Відтак ми ще дїдня маширували до Скалїци; ту за-
алисме, що вже ся били, а ми мусїли ждати за містом, за Скалїцов. Наш пан
айор повелїв лежати нїдер і ми лежали, а сам з аютантом і тромпетром поїі-
али дивити ся, як ся бют, а нас лишили.

Між зібраними росла цїкавість, коли Мацько став розповідати за по-
робиці.

— В нашім батальонї зробила ся велика чкода, пак вони ся вернули,
о Прус заганяв патролї. Якось так вишпіґував, що видав дїштанс: куля з ка-
онів прийшла ту над нас, ґнот ся вже допалив, куля ся розпирсне і нас сетно
ило та пражило при зимли. Великий бив йойк, плач, писк, бо тенґо тото ка-
чило восько. Єдна хвиля, єдин амент і поле встелило ся тїлом... Санятирци
абирали тото трупя на вози; котре міркували, що ся вигоєт, то брали до пши-
алю, а котре нїт, то до ями. Кров плющала з воза, як з гати —

— Богойку сьватий!

— Дорога била кирвяна; ляло ся з народа, з воська. Вшитко пищало
болю, що треба било вуха закривати. Ни мож било ся дивити, ани слухати.

Кождий з присутних, похнюпив голову до землї, жінки закривали очи
апасками. Сумний настрій простелив ся по всїх. Нїхто не говорив нїчого; мов-
али, а ся мовчанка була нестерпна і болюча. Кождому уявляло ся се кроваве
арево.

— Як ся пан майор вернув відтам з пляцу войни, закомендерував:
ґер, фінф унд цванціґ баталїон ауштеген, лауфшріт-марш! Бо ниприятїль
лизь бив коло нас. Якєсме прибігли до пляцу, розталювали нас у фарми по
тири мужа, дїштанс дупльований, по двайцять крокїв фарма від фарми; би-
исме у плїнках, такий ланцух розтяг ся з нас. Як ми зачали бити, тосме били
ьві години і ни било абльозунґу; горнїсцї трубіли, али ми ни розуміли сиґ-
алів, бо тенґо тріщало, ги би лїси горіли.

— На войнї кулї фурчат, ги би грав.

— Пак нас абльозували; тоти нидобитки забрали в зад, а сьвіже во-
ько наперед з муніцїйов, бо ми свою вибили. З наших мало било, лино десь
отрийсь лишив ся, а далї всїх забили. Нас нагнали до міста до Скалїци на
оду. Яка там музика била! Води гучали, бириги ся вривали... Як у хмарі шу-
ит, коль град тенґо сїче, так кулї плющали у во́дї. Вчорашного ни тамлю,
тото ми ся добре вдало в тямку. Пішлисме дорогов, як би в Боберку, а по-
еджи нас кулї йшли, ги клубята; втїкаєме з міста, кулї шелестят і встелюют
имлю людським тїлом. Ни треба плуга, так ї зорали... Ни троха нашої кровцї
ийшло... Я згубив баґнет на водї. Биріг бив, що мусїлисме качати ся ги з кіз-
ин, такий високий простяг ся. Велика наша бідка ту била! Мусїлисме бити
ез їдїня, бо во́ли ни приставили. Потому дїстали ми ся до Кенїґрецу. І ту
оплила наша кровця! Велика битка грала під лїсом. По лїсох голос ішов, ги
и вівкав... Він бив з лїса, Прус, а ми з поля. Якєм ся подивив на лїву руку
ід сонце, вшитко стояли вулани, кінниця. Прийшла команда кінници і вона

вергла ся до штурму. Як зачали ся там рубати тими піками, великий бив йойк ухили Боже, кирвавий, плачевний писк!

— Война! Якесь си пояли з давин-давну і типир так хочут робити... Ц буде коли конець тому?

— У-у, бодай моци ни мав! То він таке вигадав... Він ся бив зи сьва тими...

— Бодай му жилїзна довбня на дорозї!

— Боже, Боже, впомяни ся людській кривдї!

— Нихто би ти хотїв, би го дожджі, слота, студїнь оббивали, би м серце кулї протинали, а на войнї того горазду найбільше.

— На войнї велика робота, а для людий хосин малий...

— Біда ся сьвіта їмила і ни попущат нич.

— Типир ми ся зрейтирували до міста, до Кенїґрецу, з під лїса. Бил село, тай спалили, згоріло. Воська́ били ся на гурт. Місто Кенїґрец, як спокій опущене тричі водов; вода дуже груба, ги до повали, а тогди подча́с войн воду пропустили, то вона била шибка. Ми на тоту воду прийшли, нагнал нас і ми ся тенґо витопили. Сут такі справу́нки у водї, ги коси сьпічастї, на ни приятїля. Як нагнали людий на тоти ножі, а воно повстромлювало ся в люд ське тїло...

Слухачам „волося ріщом ставало“. Деякі не могли всидїти, повертал ся то на оден бік, то на другий. Инші хотїли висказувати свої рефлєксії, ал щось придавлювало їх грудь і не давало їм означувати докладно того, що чул

— Якєсме рейтирували з міста в поле, тосме ся помішали як ягнят з дїйками, фантерія, єґри, кожда бранжа. Від кождого реґіменту стояв старши на брамі, питав ся, від котрого хто реґіменту, і так розлучали. Від мого бата льону ни било шаржі жадного, то я блудив цїлий тиждинь; живєм так бідно що страх; щом де вижибрив, тим проводивєм сьвій час, а як нїт, то божи духом.

— Чоловік як голодин, то мусит і просити.

— Потому дїстали ся ми до Пешту на Венґри. Мене ту взяли до шпи талю на єдинайцять дний. Я бив великий маруда; болїли нє крижі й голова що ни мігєм дїстати зупи в шальку, кольєм лежав на болоню.

Пак дїстали ся ми з Венґир за Відинь дванайцять миль. У тім часї прий шов вирльоп за дьві ниділї.

— Тосте ся втїшили...

— Тот, що ни бив у такій бідї, бодай му і ни приснило ся! Ага, я за бив повісти, як ми вийшли в поле, а сьвіже восько обстало Пруса в містї. Я го обстали, нич ни пустили живе, вшитко забили. Велика чкода била тогд в Прусака в народї.

Тот Прус хотїв нас зрадов повбивати. Бив дуже тяжкий дождж; та ляло, що аж зимля сипіла. Форвези приставили дрив на тоти пляци і ми та думали мати вичирю. Во́лїв набили на статок; ми мали машинки, на пять муж єдна, понаставляли ми тото д огне і вже ся варило. В тім часї Прус посила патролї; вони ввидїли, кілько ми заняли пляцу, наша трупа, як ми сильні а тогди в ночи затяг він свої канони. Як став бити, зимля тремтїла... Ми зара мнясо повисипали з машинок на зимлю і цїла трупа талїстри на плечі, гвер в руки і за ниприятїльом тай стали до битки в ночи. Як зачали канони бити зимля тремтїла, кулї свистали, в повітрю гучало, али хоть і нїч, ми перебили промогли напасну, прозрадну біду. Вичирі вже ни било, вжесмо нїч перебил без їдїня. Другий динь, як ся розвиднило, коль ми маширували, то хлїб бив н дорозї купами, ги каміня; а бочки, куфи великі, стояли порожні. Як ниприятїл нагнав, та ся вози повивиртали дуба і напої повиливали ся. Біднїсме били, бо ни могли нич фасувати; єдно ся повиливало, друге порозсипало і таке. І пе редже тенґосме голодувалисме. Хлїба било дуже скупо; гроші ся минали а жити не чим, лино ся пара тримала, велика пони́вірця била; вуший наросл груба ласка, що шаров мастьов смарувалисме, оби здихали, а вони ни хотїл

дихати. Ни вартувалисме носити комісняки, металисме в фосу, бо кольбами били, оби йти.

— У воську відпочивати ни дают і ни зьвідують ся, ци ни гонит ся ітир у чириві?

— В двовушних цибрах повиносили добрі люди воду, али нивільно било вийти з гліду, дістав би кольбов, такой на сухо треба било маширувати. Як де ввидів майор горох, то нас посилав, обисме рвали і тим ся покріпляли. Як упав дождж, тосме з пшениці, жита робили будки, оби нас вода ни залила, таністри під голову і таке спаня та вигода. В нашім воську кипська била питула. По ті зрадні ночи хліб стояв при дорогах, а хто си взяв порцію хліба то найменче дістав патнайцять палиць, а люди мерли з голоду, гибло воськó, підняти си ни вільно било. Война — то біда! Трубят ги на пса гунчого, мусит знати кождий сигналь; дают порцію мняса, али вона дуже гирийка. На войні ми на толоці пастухи. Накладут огинь і як ниприятіль ни нагулит, то добре, нїт, то висипай і лишай та втїкай.

— А ци много впало людий тої ночи?

— Бодай то і ни згадувати! Ци видів, ци ни видів, а бив, бо мусів бити, а рано́ вказало ся много трупів по обох боках. Лино треба перейти поміджи тоти люди, подивити ся на нї і на їх кровцю, будеш мати що носити, оловіче, цілий сьвій вік... Повозили людські дїти в яму, засипали піском і вапном, а звирха зробили потрет найстаршого пана.

Прусак гадав, що зрадов нас забє. Що то, міркував си, вони при вогни я заглупают, ми підийдеме і скосиме траву... Будут файні покоси, грубі вали людського тїла... Цалий восьмий корпус оборонив. А, Боже, слава Твоя! Днись слези́ йдут, як си нагадат чоловік тоту бідку, а ще Пан Біг тримат ня а тім сьвітї.

Мацько поринув у глибоку задуму; сльози котили ся по лиці. Важка повчанка. Нїхто не зважував ся ї перериват. Мацько повтирав лице рукавом став далї говорити:

— А мій брат спочиват у чуджій зимлици...

Ничого ми ни жаль, лино того, що ни виджу його могили. Чоловік подивит ся на траву і вона му гварит да́ке слово з тамтого сьвіта..

Я ся з своєм братом видів під границев. Я бив за кухаря. Дивлю ся, ту біжит якийсь жовнїр, накрив си кашкетом очи. Прийшов, привітив ся сплакав. Йому дав знати про мене єдин з Беньових. „Братцю, повідат, я прийшов, оби тя ще ввидїти... Ни можу довше бити, йду, бо там компанїю будут мобилизувати, я бив би караний“. Йди, рику, і вертай ся, обисме разом їли миваж оба. Послухав ня, встояв ся в слові разомєсме їли. Як ми зїли, на відклонї він дуже сплакав. „Пан Біг знає, ци ся ввидиме? В тяжкій битцї будеме“... Дуже жа́лїбно заголосив. І так ся стало. Більше ся ни ввидиме, хаба на тамтім сьвітї... Він служив при шестїй кумпанії. Тот ся регимент писав Марцогелї. Я див при єграх, румер штири двайцять, по нїмицьки фір унд цванціг.

У Пруса лїпші справунки били. Типир і в нас пішло на пруську форму. Він з єдної комірки бив на пять раз і тенго калїчив нарід, а в нас пок напхав, наладував, забив, пішов час, а нираз і ни́кус ни хотїло бити.

— Типир попридумува́ли таке всяке, що аж страх згадувати...

— Штирнайцять дїб ни било спокою, а пак ся вложили. А нашому цаньови як упав жаль великий, повів, що поки жити буде, ни буде войни, бо як почив, дуже жаль му било за народом. По войні пустив розказ, що по трьох літах служби можут ся женити жовнїри, оби ся нарід плодив, бо много вигибло...

Все треба Богойка просити, хоть і в воську. Бив молодийкий офіцирь. Ми знали добре, що нам ся вільно скрити, бо ми в задї били. А тот гварит: „Пся креф, так як сьвєнти стуй, гуров дяблї кулї носят, а ни доло́в“. А кулї зистали коло вуха ги брундаки *), а він дурив, що горов. Аж ту як го куля

*) бурчимуха.

свиснула, лино ся пе́ревернув, бо злихословив, що дяблї кулї носят горов. Видиш, ниборе, трафило тя, бос нас дурив...

До гуртка наближав ся Берко Крупка. Декотрі стали кликати: Жиде, Жиде, ходи гев, щось ти повіме.

Крупка наблизив ся і привітив ся.

— Знаєш, Жиде, яка новина?

— Яка?

— Жид хоть би падав з неба, вірити му ни треба.

Всї засьміяли ся і порушили ся, немов би хотїли стрясти з себе сумний настрій, викликаний оповіданєм Мацька.

— Іди глупий, днись того правда, що ся вміє вихвалювати, вициганити, викрутити...

— Ой типир сьвітови за́глада!

— Ще тїлько добра на сьвітї, що наш виликдинь ся ни лишат з заду, як і богацький, ай іде єдним кроком.

— Все йде на тїсноту.

— Мусит Пан Біг переложити нарід, бо обзїнув єдин на другого, оби ни жив.

— А найбільше хлоп на хлопа.

— Нима ката як брат на брата.

— Днись високе і низьке ни може ся покласти...

— Колись буде добре, а нас ни буде...

— Воно всягди, повідає Берко, не тих людий, що били, самолюби, єдин другого пробив би.

— Іди, Жиде, на войну, відмолоднеш.

— Відмолодну, ги вмерлий на соломі. Я вже знаю біди за грайцарь. Я лино півчитвирта року бив у Боснї. Якої я там бідки хлепнув, ни мож так легко виповісти; ни води, ни їсти що, а куля брунчит... Що то по таких горах спинай ся, вертепи ся з вирха на вирх. Раз цїлий динь ляло, а майор ни велїв огинь класти. Али жовнїри стали гойкати: Умираєме з голоду. Розїбрали кучу (хижу), наклали огинь, бралисме і в тї водї варили, що тре било. Наварилисме, попоїли і в снїгусме спали, ги в пиринах. Чоловік годин бив і нич му ни хибило. Али раз, обшанувавши пец і лаву, тай рот як холяву, малейко що ни втїкєм на тамтот сьвіт... Зза єдної зомплї*) свиснула куля і здрилила ми з голови чако.

— Добре, що жидїський розум лишила...

— Ей, придав би ти ся. Другий раз хотїла ми кулька щось на вухо бисїдувати. Бив єдин старший, ляйтант, такий нивиличкий, грубийкий, гідний чоловік. Він вернув житя двом пионїрам. Їх привязали в кучи. Груба вода тенго гучала. Ми тогди сетно стріляли. Впав великий мрак і минї куля плюснула в самий окраєць вуха. Пирсли кровянки**), али я стріляв далї. Ляйтант зверг зи себе убраня, лино портки лишив, припяв патронташ, узяв гвер і в воду. Чуємe: стрілят. Ми пішли за ним. Пак з єнчого боку засвистали, заграли кулї і Босняки повтїкали. Старший вбіг до кучі і відвязав тих двох. Малейко щс дихали. Типир узялисме палити. Нараз засьвітило ся дисять хиж. З єдної хиж вибігло двоє дїтий, впали майорови до нїг і тенго просили: Ни є дїда, ни є вітця і матери ни є, пішли гет, лиши нам, панцю, кучу, лиши, ни пали. Завергли руками по ногах. Майор ни велїв палити. Ляйтант дїстав злотий менталь прийшло в рапортї від наяснїйшого пана, що за тото і тото пок його житя буде брати пенцїю.

— А тобі що дали? Пів копи дїтий. Ти до того схильний...

— А що си гадаш? Тото ни заслуга? Будут жовнїри, пионїри.

— Будут людям очи дерти...

---

*) дебря.
**) кров, посока.

— Добре тобі сьміяти ся, али я си гадав, що з тої біди нигда ни вийду... миртим ся ни бояв. Два рази били ня ни забили. Чоловік як чоловік, Біг нає, де го смирть ждає.

— Чоловік ги роса, ту ходит, ту падат.

— З Жида й трава била би нидобра.

— Бодай на тя смуток упав! Він мусит усе перевернути на́рубе. Всї гойают: война! война! Як ни буде зле, ни буде й добре.

— Біда на горазд.

— Ти ще пак села будеш купувати.

— Я ти повім таку правду, тями́ си ї добре: Як би бідний щастя мав, о би бідний ни бив...

Український марш.*)

Гей ізгадайте, братя-Вкраїнці,
Чим ми на сьвітї бували,
Як волю лю́дську, край наш коханий
Всї ми гуртом ратували!

Гей ізгадайте, знову вставайте:
Рідний народ у неволї:
Будем боротись і працювати,
Щоб нам добути ся долї!

Крови не хочем ми проливати,
Будем, як братя робити,
Щоб Україні знову придбати
Волї сьвятої й осьвіти.

Воля, осьвіта, рівність, братерство
Збудять ізнов Україну, —
Будем за цеє, братя, стояти,
Будем стоять до загину!

Нас не злякають му́ки-кайдани:
Правда є дужча за муки, —
Даймо-ж на працю для України
Серце і розум і руки!

B.

*) Сьпіваєть ся на голос: „Гей, не дивуйте, добрії люде“.

Петро Розеґґер.*)

ІСТОРИЯ СВИНЇ ПЯТЬ РАЗІВ ПРОДАНОЇ.

Народне оповіданє.

„Сегодня продав я свою стару!“ — сказав Іван Грушка, станувши на порозї хати.

Жінка підійшла до нього повагом і мовить: „З такими глупими жартами краще-б тобі за двері, чим у хату!“

Він обіймив єї за шию і рік: „Ти, душко, мене не порозуміла. Тебе не можна продати, значить ся, людини не годить ся продавати — і таки не хочу, нї. Се, бач, нашу стару льоху я продав“.

Ґаздиня хопила ся обома руками за груди: „Тепер наче ножем різнув мене під серце. Стару ти продав? Таточку небесний, льоху він продав! З глуздів зсунув ся! Се нечуване! Що тепер дїяти? Перегандлював єї і не питаючи мене. Нї, на таке я не годжу ся, нї! — Сила гроша взяв за неї?“

„Цїлу копицю!“ — всьміхнув ся хитро Грушка.

„Але як се? Пробі! як?“ — скричала ґаздиня.

„По службі божій — став розказувати Іван — поступив я в шинок на мою гальбу пива, що то менї цирулик записав на мою слабу печінку. Та й доктор з міста дорадждував менї по одній пити, но, так випив я дві. А тут думаю собі: навіщо заєдно радити ся в докторів; добру порадоньку і сам годен собі раз дати — і випив на власну руку ще й третю. Шинкар каже, треба чоловікови і в медицинї знати міру і ставить на стіл четверту, а сам нїби то заговорює, чи нема в мене свинї на продаж. Я й не таїв ся з нашою старою, що вже від Всїх сьвятих єї годуємо і ваги в неї зо два сотнарі. Він кладе на стіл 54 корони, я кладу на стіл свиню, себ то ударяю в руку на згоду“.

---

*) *Петро Розеґґер,* автор сего оповіданя, се визначний сучасний нїмецький письменник. Син убогих селян, стирийських верховинців, до 18 року жив на селї, відтак вивчив кравецтво і доперва в 22 роцї житя записав ся до торговельної академії в Градци. Тепер власними силами, невтомимою працею добував собі образованє і справдї наздігнав товаришів, але цїле житє чув недостачу основної шкільної науки. Тому скрізь у своїх творах накликує земляків до осьвіти, взиває їх дбати про школи і про учителїв. „Вам, люди гір і лїсів — кличе до дроворубів і вуглярів своїх рідних сторін — вам вистарчать ще ті низькі темні хати, в котрих живете, але вашим дїтям будуйте ясні просторі доми — школи!“

Розеґґер се письменник хлопський. В своїх оповіданях і поезиях малює понайбільше житє нїмецьких селян дуже щиро і дуже вірно, бо й сам зазнав мужицького житя — мужицького лиха. Розуміє велике значінє просьвіти, але відчуває також і поезию-красу народних обрядів, звичаїв, традиций віковічних; вірить, що в розвитку народа вони можуть йти в парі з поступом — осьвіта сама вже відкине з них те, що просте, грубе, неморальне, нерозумне.

Та Резеґґер не тільки поет-письменник, він також дїяльний орґанїзатор і просьвититель нїмецького села, сьвідомий патриот Нїмець. „Десяту часть всего мого майна жертвую на цїли народні“ — кличе в р. 1899 — „але хай усї австрийські Нїмцї принесуть таку саму жертву“. А коли нїмецькі национальні інтереси зістали загрожені на пограничах, в сусїдстві инших народів, Розеґґер був тим, що рік тому назад завізвав земляків, зібрати мілїоновий фонд на удержанє нїмецьких шкіл там, де Нїмцї в меншости. І сьвідомий нїмецький народ відкликнув ся грімко на зазив хлопського поета — до року зібрано не мілїон а три мілїони корон! Так дбають Нїмцї про свої школи, про осьвіту в рідній материй мові. їм глубоко вріс в душу клич, який колись за молодих лїт виписав Петро Розеґґер:

„З тьми вперед стремись все, брате!
В сонця лучі золоті —
Бо нам в сьвітлї долї ждати,
А смерть жде нас в темнотї“.

„Здурів хлоп!“ — скрикнула жінка. — „Таку товсту солонину за 54 рони!“

Грушці і байдуже жінчина лайка, він своє веде дальше. „Коли відтак ртаю горі селом, наздоганяє мене різник і розпитує, чи нема в мене в хліву встої свині. А вжеж є — кажу. Ви певний чоловік, Грушка — мовить він. е перший, се в нас інтерес і — дасть Біг, не послїдний. Саме тепер на сьвята отребую мяса. Шістьдесять корон вам на руку — без обзорин. — Згода! жу я.

„Та бо ти вже продав був єї шинкареви? — перериває жінка.

„Там дальше під хрестом при дорозї“ — розказує своє Грушка — „си- ить згінник з міста. У таке погане веремя з його гістцем в ногах гірко вганяти безрогами. Чи не чув я де про годовану свиню — питає. Заплатить добре. аю — кажу — бо чого мав таїти ся з нашою старою. Самої солонини на й зо два сотнарі — і як стій беру на місци 72 корони.

Жінка лиш заломлює руки. „Три рази єї продав! Три рази! Поганий ловік! Обманець! Мантїй!“

Та не було часу на лайку-сварку. Двері відчинили ся і сусїд Широко- б ввалив ся тяжким ходом у хату. Спічнїть трохи, сусїде! — запрошує ушка. Сего не відкажу ся — мовить сусїд і сїдає за столом. „В мене тепер ма така метушня, аж остогидло. Знаєте, на другий тиждень весїля доньки. ки чоловік приладить усе на 80 люда гостий! Ще тільки товстої свині не ає. Чув, у вас є на хліву. Чей не поскупите ся з нею“.

„Ходїм оглянути!“ — каже Грушка — „коли можна сусїдови вигодити, к чом не продати?“

За чверть години була свиня продана сусїдови за 75 корон.

А коли відтак увійшов Іван з жінкою в хату і висипав з мошонки гроші миску, начислив самим сріблом 261 корон! „Як сиджу на ґаздівстві тільки т, ще нї одної свині не продав за такі гроші“ — міркував собі, солодко ьміхаючись.

„Запруть тебе до гарешту!“ — кричала Іваниха.

„Защо?“ — відповів Грушка. — „Та-ж нїхто не питав мене, чи безрога е моя. А кождий лишень: чи нема товстої свині на хліву — що й правда зараз гроші суне. Дурак, хто нині не користає з оказиї“.

„Але йолупе старий!“ — торочила жінка і підійшла до Грушки, вима- ючи грізно кулаком. — „Та бо й я продала льоху ще з рана, як тебе не ло дома. Парубок Матвіїв питав за нею. Сїмдесять пять корон та й ще пять ібняків мотузкового поклав на руку“.

„На таке, то ми взяли поверх три сотки за безрогу!“ -- вигукував на дощах Грушка.

„Парубок Матвіїв прийде по льоху сими днями“ — пояснювала Іваниха.

„Хто перший прийде, той перший змеле“.

„А другі? А тамті чотири?“

„Дай спокій, стара, остав мене!“ — боронив ся Грушка. — „Коли йно ійти в хату, ти зараз починаєш сварку. Я рад би припочати“.

І за сим словом вийшов в стодолу і положив ся на сїні.

Другої днини, як Грушка добре виспав ся і згадав вчерашний гандель справа представила ся йому трохи інакше. Виходило таке, що нїби то він ою свиню пять разів продав! Але при тім зажив він і доволї споро медицини свою хору печінку, а ся медицина показала ся добрим лїком і на докори вісти.

І ось одної днини закипіло на обійстю Грушки. Гостинцем надходить инкар з палицею; стежиною піднимає ся різник з псом. Від поля машерує інник з міста, з мотузком в руцї. Через город поміж загонами капусти бі- ить сусїд Широкозуб, а дорогою їде візком парубок Матвіїв.

Коли наше подруже побачило таких любих гостеньків, гей на коменду арили руками об поли і скликнули в оден голос: „Тепер нашій льосї конець!“

Але Іван Грушка не тратив нїколи голови, то й тепер каже: „Найкраш буде не дати єї нїкому, відпекати ся усього і собі свиню зарізати“.

„Я знаю, що зроблю“ — відказала жінка. — „Розповім щиру правд що ти здурів. Свиня продана Матвієви, а тебе хай везуть між божевільних“

„Красненько дякую!“ — рік Грушка і вклонив ся низько подрузї житя

„Так, що нам робити, біснуватий?“ — кричала вона, бо й жаль їй стал мужа, а тут ось небезпека висить, гей той острий меч над головою. — „Та т шляк може трафити чоловіка у такім!“

„Щаслива гадка!“ — шепнув Грушка, коли три купцї знадвору завер тали ід хатї. — „Знаю вже, що зроблю. Мене шляк трафив“. І як довги повалив ся на землю. „Я вмер. Накрий мене чим і починай заводити, вдовице“

Вона вмить порозуміла. Се була вправдї шалена вигадка, але така інод ще наймудрійша.

Коли купцї оден по другім підходили до хати, почули проймаючі го лосїння Іванихи. Заломлюючи руки, стояла перед накритим мерцем. „Ще пере годиною кріпкий і здоров, а тепер замовк на віки. О ви сьвяті заступник божі, ратуйте мене сироту!“

„Він з давна вже слабував на печінку“ — сказав шинкар. „Певно пе чінка здула ся і роздавила йому серце“.

„О Господоньку! він сарака не від нинї носив ся з каменем на серци — заводила невіста.

І різник докинув слово і другий і третий і всї почали розбирати, я і від чого помер Грушка так ненадїйно. Наконець шинкар приступив відраз до річи: „Воно може і не годить ся, Іванихо, у такім нещастю говорити з інтерес. Міг би я иншим разом зайти до вас, але дорога менї далека, а сего дня маю зі собою конину. Знаєте, ґаздине, я за ту свиню, що закупив є в покійного Грушки перед тижнем“.

Вона тільки махнула рукою: „О Боженьку! беріть, беріть! Он тамкі в хлїву. Не завертайте голови тепер менї сараці. Де тут спромога про так думати!“

Та ось і другі виступили зі своїми претенсиями до свинї, а Іваних кождого справляла на обійстє до хлїва; аж дивували ся усї, що Іван Грушк вигодував аж пять товстих свиний на продаж. Але борзо викрив ся обман виплила правда на верх. На обійстю найшли один тільки хлївець, а в ньом одну тільки свиню — і одно певне всї тепер знали, що кождого з них небі щик Грушка пошив в дураки. Різник хотїв зробити авантуру, але спокійнїйши Широкозуб вказав на мерця, котрого трупа треба будь-що-будь вшанувати Його вже кара постигла, а купцям остає одно теперечки: без сварки-лайк розрубати свиню на пять рівних частий, так бодай кождий дещо з неї дістане

Загадали, зробили. А коли вже всї зі своєю свинською пайкою відій шли, воскрес Грушка із мертвих і всьміхнув ся лукаво. У него в мошонцї грош за пять разів продану свиню, а в кождого купця тільки пята пайка з неї. Ал на все треба мати розум!

„Біда тебе не мине, чоловіче, як вони дізнають ся, що ти воскрес“ — журила ся жінка.

„Остав се менї! — сказав Грушка. „З тими пятьма дам я собі раду Коли-б лише не хотїли процесувати ся; процес погана річ, а адвокати клят хитрі людцї!“

Та чого він бояв ся, се прийшло. Обманені купцї дізнали ся очивидн про воскресенє властителя пятикратної свинї і заскаржили його до суду. Жінк побивала ся в розпуцї і вже бачила свого чоловіка на шибеници, але Грушк і сим разом не налякав ся і міркував так: „Вони самі поділили між себе свиню значить ся, самі зробили собі справу. А я? Невжеж за воскресенє до жит буду караний?“ А таки якось нїяково було Іванови на душі ізза цїлої істори і він вибрав ся до міста до адвоката.

Адвокат Крутько був досьвідним адвокатом. Чимало він вже зломав параграфових гачків, що то на них людці повисають — але сей случай зі свинею його збентежив.

„Гм, батьку! — сказав він, задумуючись — ви таки по правді продали вою свиню аж пять разів сьвідомо і добровільно. Зле з вами, батьку, готові ерепасти в суді!“

„Ов, до чорта!“... воркнув Грушка.

„Але я знаю оден спосіб“ — говорив адвокат. „Стрібуймо його, може вдасть ся. Тільки треба мати ся на осторозї, батьку — треба бути хитрим розумним!“

„А вжеж!“ — всьміхнув ся Грушка, немов хотїв сказати, що розуму хитрощів його не вчити.

„Ви станете перед судом“ — навчав адвокат. „Там буде богато балянки. Та що ви не відказували-б, воно нїнащо не здасть ся, воно пуста овірка. Тому затямте собі: що вам не говорили-б, ви лиш водно кажіть свищу!“ На цїлій розправі лиш те одно однїське слово вільно вам сказати а все і всїм: „свищу!“ Зрозуміли?“

Грушка підморгнув хитро і відповів: „Дякувать вам красненько, пане октор. Зроблю, як радили“.

„А за поворотом принесїть менї 60 К. за мій труд адвокатський“.

Так сказав доктор Крутько і Грушка вибрав ся до суду.

Господи! там зібрало ся народа! Пять позовників, двох судиїв, два исарі, ще й возьний. Десять на одного! Вжеж й не рахувати цїлих копиць ниг правничих, що таки були проти нього.

Наш обжалований мужичок станув собі смирно перед зеленим столом перебирає капелюх в руках.

„Ви Іван Грушка“ — почав судия. „Тільки і тільки лїт віку, доси ще екараний, продавав свиню. Так воно?“

„Свищу!“ — відповідає спокійно Іван.

„Що ви?“ — кинув ся судия. „Ви тут обжаловані, що продали одну ту саму свиню кільком купцям. Як оправдаєте ся?“

„Свищу“ — відказує Грушка.

„Може хочете заперечити? Тут стоїть пять сьвідків, чесних ґаздів. Но?“

„Свищу!“ — аж скричав обжалований.

„Чи ви здуріли? Чи не знаєте, що лишень признанє ся до вини і ивнанє шкоди може зменшити вам кару?“

„Свищу“ — відповів Грушка і сумно склонив голову на бік.

Судия остовпів. Та бо й на дальші всї питаня почув від обжалованого ільки те одно слово „свищу“ і нїчо крім „свищу“. Раз звучало воно мов лик о поміч, то знов гей погроза, відтак наче в нестямі шепотів його обжалований. Тодї судия звернув ся до позовників і сказав з докором:

„Кого се ви скаржите? Таж се якийсь сарака придуркуватий. Мабуть и й не терпить він на падачку, чого доказом його позірна смерть, яку ви бачили на власні очи. І з таким чоловіком вдаєте ся ви в інтереси? Хиба на е, щоб використати слабоумного? — Я бачу, що сей чоловік продав свою виню кілька разів не нароком, сьвідомо, в злобнім намірі, а просто задля воєї забудьковатости, що є наслїдком його слабости. Звільняю його від вини кари, а ви затямте собі на будучність, що розумний чоловік не входить гандель з придуркуватим. Можете відійти, Грушка“.

Обжалований поклонив ся оттак з нехотя і потюпав гей нетямлючий до дверий.

Вертаючи домів, переходив містом. Дорога вела як раз попри величаву каменицю доктора Крутька. Адвокат стояв у вікнї і поглядав на вулицю. Він мав на голові синю шапочку з кутасиком, довгу файку в губі, а в золото оправні окуляри на носї. З далека вже узрів Івана.

„Ну, як бачу, ви на волї — бадьорі і жваві, пане Грушка“.

Мужик кивнув головою, себ то, він справді вдоволений з вислїд процесу.

„Отже добре пішло?“

Мужик кивнув знов головою і йде дальше.

„Так моя рада помогла? Що? Ну, так гарно! се мене тїшить. А зай дїть но тепер до мене, пане Грушка і виплатїть належних менї 60 корон“.

„Свищу!“ — відказав Грушка і не задержуючись, помашерував своєю дорогою.

НАДДНЇСТРЯНКА.

итино красна, голубко тихенька,
Котору мати в нещасній годинї
На сьвіт родила, промов, щось [живенька
Промов до сьвіта і к милій родин

Глянь очеиьками на твої сестрицї,
Кожда ся власнов пісеньков радує;
О твоїй доли хиба на границї
Ворон закряче, зазуля закує...

Не так то в тебе колись-то бувало:
І твій то голос колись небесами
На буйних крилах взносив ся немало
Не так і в тебе бувало віками!...

Шумів колись-то Днїстер-Славотиця,
Славою наші гремотїли гори,
Любо співала Лада краснолиця
І дївиць гарних ясненькії збори.

А нинї сумно, глухо як в темници...
Скажи рідненька: щó ти стисло груд
Кто онїміти казав красавици?
Кто велїв роду зрікатись з облуди?

Скажи небого: чом твої риченьки
Так сумно, глухо серед гір дрімают?
Чом, рідна, плачеш жалібно з тугеньк
Скажи сусїдам, най тя раз пізнают!

Заспівай сьвіту тими голосами,
Щó-сь переймила від красной природ
Збуди від віка лїсами, горами
Гомін загиблой слави і охоти!

Покажи сьвіту, що ти нї Татари
З білого личка красоньки не здерли,
Нї бісурмани поганьскої пари,
Нї враги чорной душицї не вперли!...

А колись може дитина вірненька
Зтане о тобі, зтане... подумає...
Слезоньку вронит як любяща ненька
І вікам дальше порозповідає...

Микола Устиянович.

Г. Лїхард.

Богу дякувати, кошик вже готов!

Досьвід учить, що супружеські сварки повстають по найбільшій части ез достаточної причини. Що се так дїєть ся, нехай посьвідчить отся історийка.

Де се дїяло ся, менше з тим; нехай буде тільки сказано, що стало ся оно в одній словацькій місцевости; се однак не стоїть на перепонї, аби не огло воно й деинде стати ся.

Жив там чесний кошикар, та мав жінку і кількоро дїтий. Праведно чесно провадив Тома свій дім; дїти витинали прутчики, отець плїв з них ко-ики, а мати занимала ся пильно хатною господаркою. Мала вона лиш ту ибу, що язик її часто за швидко ходив.

Звичайно йшла робота нашому Томі швидко з рук, але сегодня не мІг ін якось кошика скінчити; мусїв бідолаха кілька разів розплїтувати і наново ачинати, бо належав до тих людий, що воліють не продати, нїж злою марфою шукати. Але перед вечерою все таки скінчив він свою роботу, і вставшиз лавки, а напростувавшись, промовив вдоволений: „Богу дякувати, кошик вже готов!“

— Коби-ж то ти лиш мав в нїм що? — воркнула його жінка й по-ала дорікати: І не стид тобі над одним кошиком цїлий день проблавучити?

— Ну, ну, стара; проте все таки лїто настане, а другим разом буде ять кошиків на день. Тепер лиш не гнївай ся, та скажи за мною: „Богу дя-увати, кошик вже готов!“

— Певно, лїто настане! коби лиш я могла з того зварити дїтям вечерю.

— Ну, сегодня вже мусить бути добре. То, що маємо, то будемо їсти, не даш нам нїчого, то підемо спати; хоть не буде нам в ночи повний жо-удок докучати, та не приснить ся нам чорт. Але тепер кажи: „Богу дякувати, ошик вже готов!“

— І не в думцї менї! — відповіла розлючена жінка.

— Але як як тобі приказую сказати: „Богу дякувати, кошик вже готов!“ и се може проклятє, чи обида?

— Ти менї хочеш розказувати? Ой, то-ж то було би!

— Не сердь мене! Я твій чоловік, ти моя жінка, а сьвяте письмо каже, о жінка має чоловікови повинувати ся, а то тим більше, коли він їй щось оброго приказує. Ей кажу тобі тепер ще раз говори: „Богу дякувати, кошик же готов!“ абобігме з тобою буде зле!

— Будем видїти! Ти хочеш зі злости, що сегодня нїчого не зробив, а менї пімстити ся. О нї! сего не буде!

Ще жінка не доповіла, як вже градом посипались по нїй буки. А дїти, звичайно при таких нагодах, у плач та до втеки до сусїди на подвірє.

Се був Томин кум, що власне прибіг, побачити, який конець сеї війни.

— Бійте ся Бога куме, що ваша стара провинила, що ви її так неми-осерно гаратаєте?

— Що провинила? Га! вона не хоче мене послухати в добрій справі. Я си-жу цїлїсїньку Божу довгу днинку при отсїм кошику, аби його скінчити, а моя інка не хоче навіть зі мною разом сказати: „Богу дякувати, кошиквже готов!“

— І через те ти мене вбиваєш на смерть, ти розбійнику, ти...

Тут посипало ся без числа непідхлїбних слів.

— То нерозсудно, бити ся за такі дурницї — сказав кум в надії, що омирить сусїдів; потім повернув до дому і розповів за горяча своїй жінцї, о в сусїда стало ся. Жінка слухала з початку лиш одним ухом і місила далї сто на клюски. Але нараз обізвала ся:

— Гм! не є се глупота, таку нїсенїтницю жінцї приказувати?

— Алеж бо, Зосю, се не було нїчого злого, сказати: „Богу дякувати, шик вже готов!“

— Але коли вона не могла, то він повинен був мати розум — відпо-ла Зоська. Чи були ви, чоловіки, глухі, коли пан-отець на проповіди го-рили, що на силу Бога не хвалить ся!

— Се правда, аби я так здоров; на такий спосіб ви, жінки, хотїли нам казати, що чоловік мусить все понехати, до чого жінка не має охоти Добре їй так, що дістала буків з копу.

— Дурак — воркнула Зоська.

— А чи й тебе не свербить скіра? Жінко, кажи за мною: „Богу дякувати, кошик вже готов!“

Сї слова розлютили Зоську й вона станула сторчаком готова до сварки

— Ну, жінко, не дразни мене! я тебе питаю ся: чи хочеш ти добрс вілько казати: „Богу дякувати, кошик вже готов!“ А грім би тебе тріс, зара кажи: „Богу дякувати, кошик вже готов!“

— Нї тобі, нї дїдови твому!

Сего вже й кумови було за богато. Він вхопив за палюгу, що стоял в кутї й став жінку обробляти ще гірше ніж Тома свою.

На щастє ішов громадський начальник попри хату, учув зойк тай зу пинив ся. Наш кум зняв шапку з голови й почав розказувати, що стало ся а начальник полагодив якось кума з кумою і пішов дальше; але сьмішна пригод не сходила йому з думки. При вечері розповів він своїй жінці, що йомулучило ся

— Видиш — каже жінка начальника — такі то ви чоловіки! Ви н хочете вашу власть опирати на любови, лише на силї. Коли жінка чому спрс тивила ся, то ви називаєте се впертостию, а як чоловікови що дурне в голов влїзе, то ви кажете, що то характер, мужеська постійність.

— Як то, Людміля? І ти хочеш оправдувати жіночу впертість? С хиба лиш жарт...

— Жарт жартом; але як би ти прийшов і мене красно попросив. Люд мілько моя люба, скажи: „Богу дякувати, кошик вже готов!“ то я би зара послухала; але як би ти се вчинив так, як Тома або його кум: з криком т гнївом, або може й з грозьбою, то я не знаю, як би то було.

— Людміля я сего не радо слухаю!

— Дарма, мій любий, що правда, то не гріх. Жінка не служниця, лиш приятелька мужа, а приятелька не приймає розказів, лише просьбу!

— Муж був і буде во віки паном свого дому! — відповів начальник. — Він повинен по змозї покривати свою міць приязно, але коли жінка не хоч повинувати ся мужови як свому приятелеви, то мусить слухати його як свого пан

— Я не узнаю нїколи чоловіка за пана — крикнула жінка. — Прош тебе не пробуй менї розказувати...

— Але, колиб я власне тепер схотїв, аби ти сказала: „Богу дякувати кошик вже готов!“ так, аби показати, що ти мудрійша від тих обох жінок

— Дай спокій, я не послухаю.

— Але я хочу, аби ти зараз послухала. Жінко кажи: „Богу дякувати кошик вже готов!“

— Жаль менї, що не можу тебе послухати.

— Але я тобі розказую; я пан дому!

— Тепер хоть би ти і просив нїчим не присилуєш мене, аби я склал губи до сих слів.

— Чи маю тебе силувати? Людміля, не будь і ти дурна. В тій хвилї...

І тут мала вже бути війна, але лїкар увійшов до хати, та перешкоди Сей усьміхаючись, промовив: „Се дивно, що мушу бути й тут сьвідком пр годи, яка що йно лучилась менї в панськім дворі.“ І дїдич хотїв, аби йог пані казала: „Богу дякувати, кошик вже готов!“ Пан начальник обіцяв, ш не буде жадати від жінки нїчого нерозсудного, а жінка прирекла, що воля чоловіка буде для неї завсїгди приказом.

Щастє, що лїкар сей був нежонатий; хто знає, яку рецепту був б й він своїй жінці записав; чути бо було, що пів села займило ся через те, ш жінки не хотїли казати: „Богу дякувати, кошик вже готов!“

Гуцульський Театр.

Се є фотоґрафічна знимка аматорів цульського Театру«, заснованого Гнатом кевичем з селян-Гуцулів з Красноїли вського повіту. Зі штукою »Верховинці« театр об'їхав геть всю Галичину, був сїх більших містах (за виїмком Самбора, ока і Сокаля, в котрім висїдаючих з по- артистів стріли жандарми з наїженими ietами). Окрім Східної, української Гали-и, був сей Гуцульський Театр і в Захі-, польській, і сим мов би складав пу-ний іспит з культурности українського ia. Бо серед Поляків є богато таких, і кажуть, що руський хлоп нї до чого здібний, лиш до гною. От сей театр но показував, що руський хлоп і ще до го є здібний, що лиш тільки відопхнули кого хлопа від осьвіти, від культури, би не те, то руський хлоп ще показав чого він варта.

Взагалї, значіне народного, чисто на-ого театру є надзвичайно велике. Артист-лїґент, не дивлючись на всю свою умі-ь, нїколи но потрафить так близько пі-и до народної душі, як артист з народа. можна порівнати з музикою: найлїпший уоз сьвіта не зробить такого вражіня на ика, як свій брат скрипак, що буде грати на скрипцї-саморобцї. Бо він інакше буде говорити, видобуде такі тони, які віками звик розуміти слухач і тому його гра буде близшою, менше досконалою, менше артистичною, але зрозумілїйшою.

Так само і з народним театром. Коли грають людові штуки інтелїґенти — се робить одно враженє, коли ж грають селяни — се викликає цїлком инші ефекта. Є в нашім народї ще багато безпосередности, багато природної сьвіжости, котрої жаден актор на сцену не принесе, а котра може ставати на рівнї зі штукою. Враженє, котре викликає фаховий актор за помочию вивченя і спеціялїзациї — артист з народа викликає безпосередною напруженністю почутя. Тим головно важний є народний, чисто народний театр.

Сей гуцульський театр попри тоті всї прикмети мав ще кілька своїх особливих. Насамперед те, що Гуцули взагалї є богато одареним народом, здібности котрого не лиш не використані, а навіть не сквалїфіковані. І от на сценї, серед кулїс Гуцул почуває себе так само свобідно, як і всюда; не тратить голови нїде і всюда вносить свою індивідуальність. Се надавало виконаню Гуцулів незвичайної сьвіжости.

Відтак те, що Гуцули є взагалї такою особливою галузею нашого народа, так оригінальною і в сьвітогляді, і в звичаях, і в одежі, і в мові — се також було незвичайно видіти на сценї. Дійсно віяло вітрами полонинськими, дикістю своєрідною, коли вифівкуючи, вимахуючи топірцями заводила гуцулія свій шалено-красний танець »Аркан«. Ми ще біль-менш звикли до того, але на людину сторонню се хіба робило би надзвичайне враженє. Тому лиш повитати треба думку Г. Хоткевича — заснувати так гуцульський театр на більшу скалю і пусти його на Україну, в Західну Европу і взаг по сьвітї. Шкода лише, що на перешк сьому цїкавому підприемству одвічний вор український — брак гроша, а люди, що м гли би помочи справі стати на ноги, як з тим не спішать ся.

На образку в чорній шапцї — се Хоткевич, а в сивій директор театру, котр властиво з ним їздив — *О. Ремез.*

Сок і повила з квасниць і падалиць.

Визбирані яблока полоче ся, крає ся на кусні, вирізує ся з них червачливі місця і плївочки разом з зернятами, та кидає ся до великого поливаного горшка. Оббирати яблок з лупини не треба. Опісля наливає ся до горшка тілько води, кілько треба, щоби закрила яблока і варить ся дотї, доки аж зовсїм не розварять ся. Коли відтак трохи простигнуть, вливає ся їх до полотняного чистого мішочка або на чисте сито, але не на дротяне, і лишає ся так, щоби виварений сок скапав в підставлений чистий горнець. Мішати або видушувати розварені яблока не треба. До того соку додає ся відтак цукру, на лїтру 125 ґрамів і варить ся через чверть години, при чім збирає ся зверха шумовину. Потім, коли сок ще горячий, зливає ся його в чисті і сухі, трохи огріті фляшки, котрі добре затикає ся корками та опечатовує ся ляком. Також можна тримати сок в бочцї від вина, але та бочка не може відтак вже до нїчого иншого бути ужита, як лиш до соку, бо в противнім случаю сок тратить запах і не держить ся добре. З оставшої маси робить ся повила. Масу перетирає ся через сито, доки в нїм не остане сама лупинка, а колиб була занадто густа, додає ся ще троха кипячої води, трохи цукру і смажить ся на огни дотї, доки аж добре не згусне, так, щоби ложка встромлена сторчаком могла в нїй стояти. При тім треба й добре мішати, щоби повила не пригоріли. Готові повила складає ся відтак в деревляне начинє або в поливані горшки і завязує ся зверха грубим, чистим папером. Щоби повила добре держали ся і не плїснїли, треба їх добре уложити і тримати в сухім а лоднім місци. Повила можна уживати т. зв. яблочанку з доданем троха перевар води, цукру і (після вподоби) сметани. Т само уживає ся також і соку.

Смажінка з ожин.

Вибирає ся красні спілі ожини і кожде кілько відважує ся кілько рубаного кру, з котрого варить ся сируп і шумує його добре. Коли сируп стане такий густ що аж тягне ся як нитка, сипле ся ожи і заварює ся кілька разів. Опісля вий ся осторожно ягоди на таріль, або яку ин порцелянову посудину, а сок заварює на густий сируп і коли вистигне, вкла ся до него ягоди, додавши ще дрібочку нїлїї. Потім складає ся смажінку до сл і завязує ся перґаміновим папером.

Вода на плями в білю.

На плями, котрі від мила не хот пустити, уживайте ось такого дешевого с собу. Купіть за 6 сот. потасу, за 6 оксалевого квасу і за 6. сот. хльоров вапна. До сего додайте 3 до 4 лїтри кипя дощівки і перемішайте добре. Як осяде сцїдїть воду до фляшок, а осїдки уживай до шурованя деревляних річий, які від с стануть дуже білі. Сю воду від плям тр дуже обережно уживати, щоби полотно знищила. Пляму намочіть сею водою ли на одну мінуту і зараз потім вимийте і то кільканайцять разів в чистій водї.

М. Возняк.

Літературні сьвята в 1911 і 1912 рр.

Одною із наших історичних хиб, з якої ми мусимо вже раз висвобо-ити ся, є забуванє на се, що зробили передові чи визначнїйші одиниці нашої тчини. Через таке забуванє загублює ся історична нитка творчого процесу итя, через таке забуванє користає нове поколїнє далеко не з усьої спадщини, у зіставили нам наші предки, через таке забуванє затрачує ся жива наслїдна язь межи поколїнями, а як нове подає ся часто старе.

Антін Любич Могильницький.

Тим сильнїйше встоїть ся дерево перед найбільшими тучами та заверу-ми, чим густїйше, грубше та глубше його корінє запущене в землю. Таким рінєм для народу є національне самопізнанє, національне самоозначенє, націо-льна сьвідомість. І знову до зросту, поглубленя і поширеня національної відомости причинює ся значно шанованє памяти славних історично-куль-рних дїячів, справедлива оцїнка їх доробку та вкладу в нашу національну льтуру та в звязи з тим належна подяка за се, що свої сили, майно, житє ює принесли в жертві для здобутя красшої долї своїм потомкам.

І годі зрозуміти, чому так мало в нас використовує ся історичні події культурні факти й літературні ювилеї для поширеня і скріпленя національно сьвідомости. Навіть сьвяткованє роковин Шевченкової смерти стратило богато зі своєї теплоти й одушевленя в останніх часах чи наслїдком незрозуміня нашого найбільшого ґенія чи через невмілість відповідного уладженя самих обходів. Запобігти сьому на будуче треба конечно.

* * *

На 1911 р. припадають столїтні роковини уродин чотирох дїячів Галицької України. Першим в їх ряді що до часу є Антін Любич Могильницький що вродив ся 3. марця 1811 р. в Підгірках коло Калуша. Ґімназіяльну науку відбув в Бучачі, в Чернівцях, в Кошицях і Пешті, так звану фільософію (нинїшну 7 і 8 кл. ґімназіяльну) і теольоґію у Львові. До семінарії вступив 183 р., отож застав іще деяких товаришів Маркіяна Шашкевича. Літературну дїяльність почав від панеґіриків і привітних віршів в народній мові. З часом його побуту в духовній семінарії вбило ся в тямку його „слово о повинностях підданих“, виголошене 19. листопада 1839 р. в присутности ректорату, семінаристів і запрошених ґостий. По Маркіянови перший Могильницький промовив „із серця руського до руських сердець“ і одушевив зібраних. Варта пригадати також, що в 1839 р. видав він у Львові панеґірик в честь архикнязя Франц Кароля п. з. „Радостноє привитаніє“, а митрополит Михайло Левицький казав уже після цензурного дозволу сконфіскувати сей вірш, „bo jak można tak prostym językiem takiego dostojnika witać!“

По скінченю теольоґії в 1840 р. і по висьвяченю в 1841 р. тиняв ся по адмінїстраціях парохій (Хутар, Збора), а від 1845 став завідателем капелянії Комарів. Хоч як нераз прийшло ся бороти ся із житєвими незгодинами, пера не покидав і 1848 р. писав в листї до Якова Головацького, що має деякі „краснії писемка стихом і прозою“. Не видавав їх доси, бо не мав за що впрочім не хотїв „хвалити ся і блищати“, а передівсїм бояв ся наразити ся консисторії, поки не дохрапає ся якої парохії. В иншім листї до Головацького викликало в нього сьвіжо розбуджене житє серед галицьких Українців такі застанову: „думали і писалисьмо тогди по руски, коли нас за нашу питому народність мучили, — а тепер, коли нам побесїдовати і написати вілно, коли жаби так поуфало по руски кракают, докиж Соловії мают мовчати?“ Тому що „Зоря Галицка“ цїлком не вдоволяла його, носив ся з гадкою видавати часопись в обємі двох аркушів на місяць, а в нїй „не вдаючи ся в пльотки політичнії“, писати про історію, ґеоґрафію, статистику українського народу й української землї, а далї давати вістки з літератури, господарства, звичаїв і обичаїв і „брати під здорову критику все тото, що ся для Русинів доброго і шкодливого дїє на сьвітї“. Жаль тільки, що сей плян лишив ся пляном.

Таке видавництво вимагало й гроший і великого вкладу праці, а Могильницькому й так тяжко приходило ся виживити численну родину. Тай по боюваня перед „іродом“ видно були не без причини, коли парохію діста щойно 1859 р., а саме Бабче, богородчанського повіту, де й умер 13. серпня 1873 р. Не маючи змоги заснувати своєї літературно-наукової часописи, Могильницький, хоч як не подобала ся йому „Зоря Галицка“, зачав поміщати там і в „Новинах“ свої поезії. Відома його доси літературна спадщина невеличка. Його вірші: „Рідна мова“, „Згадка“, „Где наші пісни“, а передусїм „Русин вояк“ звісні зі шкільних читанок. Сучасники окричали клясичним епічним твором його „Скит Манявський“; коли вийшла в Перемишлї в 1852 р. перша частина, стали порівнувати Могильницького з Міцкевичем і Ґетим. Уривки з поем входили до шкільних читанок, а в цїлости вимагано її до недавна, а декуди до нинї вимагають у ґімназії на лєктуру. З другої части звісний доси тільки уривок. Поза тим лишає ся іще декілька менше важних писань. Не познайомивши ся з нашою народною творчостию і творами наших закордонних братів, Могильницький домішував до мови своїх творів польські і церковні

Руські посли в першім галицькім соймі з 1861 р.

славянські слова та вирази, бо користав із польських і нїмецьких взірців. По тичний хист був у нього без сумніву.

В 1861 р. став Могильницький соймовим послом із богородчанськ солотвинського округа, а сойм вибрав його в тім роцї делєґатом із менши посїлостий до державної Ради в Відни. 15. цьвітня 1911 р. минуло пятьдесят лїт, як Могильницький на першім засїданю сойму в відповідь о. Витвиц кому на його зазив до братерської згоди межи двома галицькими народам сказав ось ті памятні слова: „Високо достойноє собраніє! Слова попередник о милости (любві) суть нам дорогі, але на словах полягати не можем; м требуєм (домагаємо ся) чину, доказательств, щоби та милость обявила с в собранію; ми просим, щоби і скутки (наслїдки) той милости перейшли в чи бо суть ще рани незагоєні. Ви високі маєтком, інтелїґенциєю, кохайте на нарід, абисте не були голова без членів, а ми члени без голови. Покажі жесте братя, жесте щирі други, покажіт, що в р. 1848 милость, єднос і вольность не були слова, но чини, а тогда всїх обивателей облобизаєм (об цїлуєм), чи Лях, чи Русин". Того самого року домагав ся на засїданю рад державної 27. червня в язиковій справі, щоби наша мова до того часу стільк поневіряна, найшла раз повне признанє, щоби дістала також своє право пору инших братнїх мов у школах і урядах.

* * *

Ще в нужденнїйших матеріяльних обставинах прокоротав своє житє оди із членів „руської трійцї" Іван Вагилевич. Просто нема другого українськог письменника по обох боках кордону, щоби так бив ся об лїд житєвих не згодин і злиднів, як сей талановитий фантаст. Не диво тому, що він спроне вірив ся ідеалам Маркіяна та став на службу иншим ідеям. Найвірнїйши спадкоємець Маркіянових ідей по 1849 р. — Яків Головацький, що ще в 184 р. бояв ся „виречи ся свого переконаня, свого правого становища, яко Русин підсувати ся під яке ненаське знамя — зрадити тій хорухві, котрій присяга не тепер, не перед урядом яким людским, але ще тогди, коли прийшов д сознанія, перед совістию, перед Богом, перед судом роду свого", що кляв с не скинути тої краски, не продати її за нїякі почести, — спроневірив ся і ідеям Маркіяна й своїм молодечим ідеалам і торжественній присязї.

І не нужда запхала його в московську службу, він же був професором унїверситету у Львові і ґімназіяльним учителем, нї — тільки близькі зносин зі св. Юром, де взяли тодї перевагу такі закляті вороги самостійного розво нашого народу, як Михайло Малиновський, і дружба з ватажком обрусительно кольонії в Галичинї Денисом Зубрицьким, якого великі заслуги як історика н покривають ся навіть у малій части з тими величезними шкодами, які нанїс він нашому народови. Своєю науковою повагою, великими звязями з могу чими та впливовими людьми та всякими иншими способами завертав він таких людий, як Яків Головацький, до обмосковлюваня свойого народу. Але коли Головацький в другій половинї свойого житя опоганював і доптав все то, за що колись був би віддав навіть житє, клеветав на народнїх робітників, Вагилевич не був здібний до того.

Як Могильницький, походив і Вагилевич зі сьвященичої родини. Родив ся 2. вересня 1811 р. в Ясенї горішнім калуського повіту. По скінченю ґімназії у Станїславові вступив 1830 р. до духовної семінарії у Львові. Тут віддав ся з цїлим жаром етноґрафії і історії, тому занедбав науку та перепав при іспиті з математики. Задля того пішов на екстерну й захопив ся так дуже лїтературно-науковими інтересами, що дволїтний фільософічний курс скінчив аж у 1837 р. Став членом Маркіянового гуртка й приймив славянське імя „Далибор", а йдучи за сьвіжими подувами в славянщинї і сусїдній Польщі, посьвятив усї свої сили пізнаню народу, його звичаїв і обичаїв. Тому йшов межи нарід, записував твори народної устної словесности та вчив ся від народу рідної мови. Інтересував ся археольоґією і старими рукописями і в тім часї

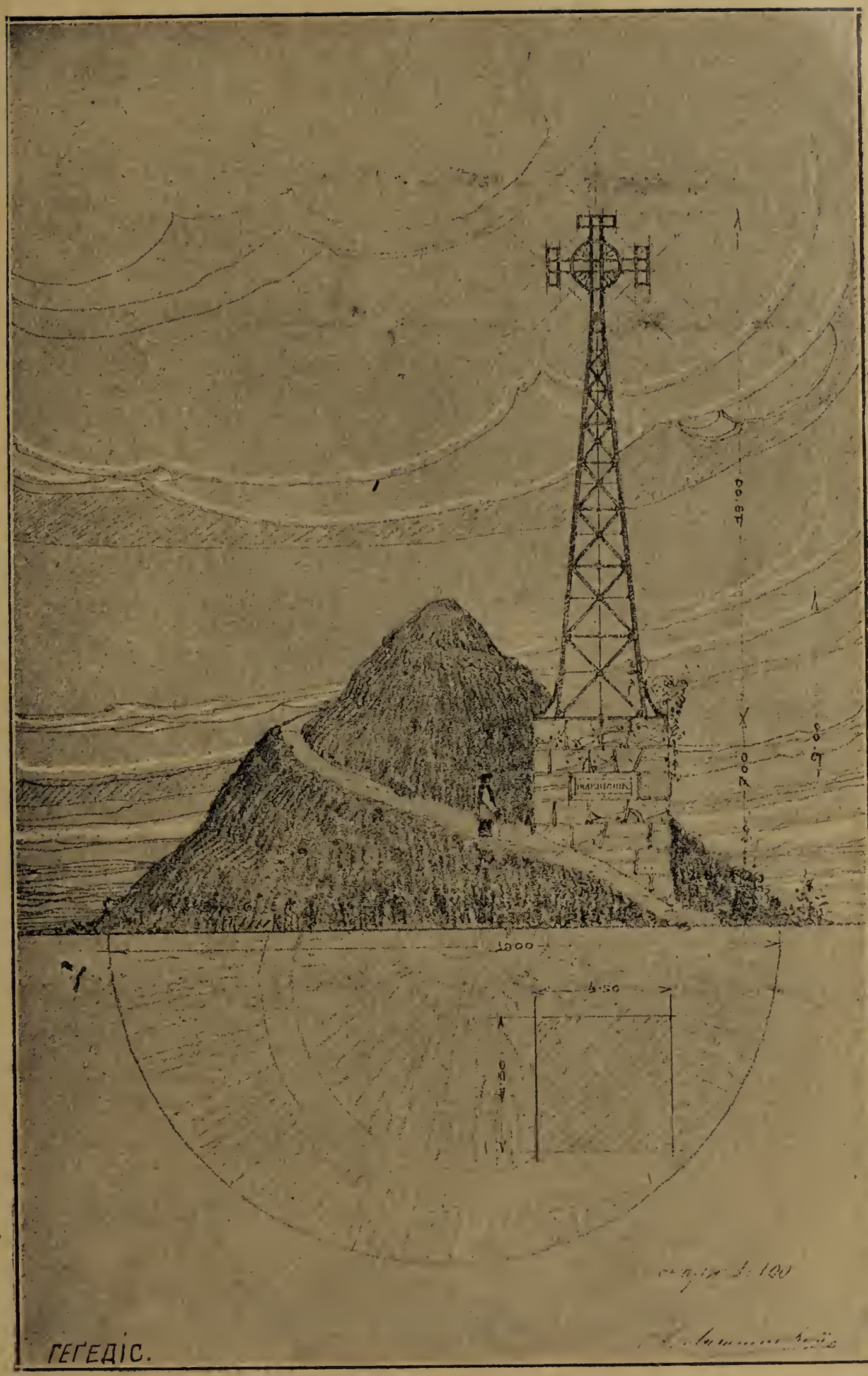

Проєкт памятника М. Шашкевича в Підлисю.

разом із Головацьким описав церковно-славянські і староруські рукопи бібліотеки Тарновских у Дикові.

Головно Вагилевич і Головацький помогли Шашкевичеви зложи в 1834 р. збірничок народних пісень і власних віршів та прозових творів п. „Зоря". З виїмкою нецензурного матеріялу ввійшло мабуть усе инше з нед пущеної цензурою до друку рукописи „Зорі" до „Русалки Дністрової", ш вийшла в Будапештї 1837 р. Розуміє ся, що за той час вспів придбати Ма кіян і новий, сьвіжий матеріял для сього альманаха. До Вагилевича належи ту цікава передмова до збірки народних пісень, гарна вязанка колядок, зібран у Калущинї, та дві власні віршові проби: „Мадей" та „Жулин і Калина".

Переписка з Погодіном, яку навязав уже в 1836 р., та напір зі св. Юр заважили дуже на ненародности граматики Вагилевича, яку видав по польсь 1846 р. Не тільки уклад граматики, але що крок навіть текст і форми запо чені з великоруської граматики Греча. З другого боку ще більший вплив ма на Вагилевича його познайомленє із польськими письменниками, а передусі із Августом Бєльовским і Йосифом графом Борковским. Ввійшовши в пол ську атмосферу, скоро пішов на екстерну, став писати польською мовою, зра вірші, а потім і численні статї етнографічного, граматично-літературного й іст ричного змісту, які в великій части ще доси не видані. Ждуть виданя і йог деякі фольклорні матеріяли, понад усе прегарна збірка коляд.

Висьвятивши ся щойно 1846 р., був адміністратором Нестанич, де ві 1837 по 1841 р. був сьвящеником Маркіян Шашкевич. Надійшов памятний р 1848. Проти „Головної руської Ради" заснували Поляки, яких батьки й дід були колись Українцями, так званий „руський собор". Для пропагованя згод і єдности „з (польським) народом спільного отечества" постановили член собору видавати свою часопись і великими обіцянками заманили польські пан на редактора Вагилевича. Прирікли йому 1200 зол. річно й пенсію в кво 600 зол., як перестала би виходити газета. Легковірний Вагилевич покинув па рохію без повідомленя декана та став з 30. серпня 1848 р. видавати „Дневни руский" що середи латинкою і кирилицею, аби приєднати українських сьвяще ників і селян для задушевних бажань польських панів. Але коли збомбард вано Львів, розвязано польську раду та її прищіпку „руский собор" а разо із тим пристановлено видавництво польських газет і їх сестрички „Дневник руского".

Аж тепер побачив Вагилевич, як легкодушно дав ся він зловити в сїти Щоби вернути на адміністрацію, мусїв би наперед відпокутувати опущенє па рохії без повідомленя реколєкціями при церкві св. Юра. Відрадили йому с з польського боку. Він приймив протестантську віру, але сей крок добив його бо тим тяжше приходило ся йому дістати якебудь місце, якубудь працю, щоб в страшній нуждї перекоротати своє дальше житє. Умер 1866 р. та лиши у найбільшій бідї жінку з двома недолїтками.

Змарноване житє талановитого а безталанного Вагилевича спадає н совість тих, що, користаючи з його необережности, пхнули його на ту дорогу яка завела його в безвихідні нетри. Українцї не можуть кинути на нього ка менем; можуть тільки жалувати, що для їх культурно-наукового доробку про пав так великий талант тому, бо не було кому піддержати й остерігати легко вірного члена „руської трійцї". Одинокий, хто міг задержати й Головацько й Вагилевича при тих ідеалах, які присьвічували їм при складаню альманахі „Зоря" і „Русалка Днїстровая" та „Читанки", при виучуваню народного житя побуту, історії, звичаїв, обичаїв, словесности, був Маркіян Шашкевич. Але пе редвчасна смерть скосила його гірке житє іще 7. червня 1843 р. Не стало про відника й оба члени „трійцї", що остали в живих, пішли противними шля хами, дарма, що обі дороги й Головацького й Вагилевича були запереченє молодечих ідеалів.

* * *

Доля „руської трійці“ се доля українського народу. Не перший Голо-ацький покинув свій нарід і пішов на службу чужому народови великорусь-ому, який був би обійшов ся без його праці, не останній Вагилевич опинив ся в польськім таборі. Представником невмирущої народної ідеї і сили та на-одної єдности по обох боках кордону був Маркіян Шашкевич. Прийшов на ьвіт зі сьвященичої родини 6. листопада 1811 р. в Підлисю, золочівського овіту, аби сповнити велику місію, аби збудити свій сонний нарід і викликати нім нове відроджуюче житє, яким почали вже жити не тільки инші сла-янські народи, але й закордонні братя у Росії, щоби сьвідомо почати нову ародну добу нашої літератури в галицькій Україні.

Коли шукати межи дїячами славянського відродженя подібности з дї-льностию Маркіяна, найблизше підходить Шашкевич до Вука Стефановича Караджіча. Коли-ж Шашкевич не довів до таких успіхів, як Караджіч, вина ього в короткости його житя, бо коли Маркіян жив усього 32 роки, Караджіч 7 лїт, Караджіч займав ся під впливом Копітара збиранєм сербських народних ісень, яких зібрало ся пізнїйше на 6 томів, Шашкевич записував пісні разом і своїм братом Антоном і його записи ввійшли в збірники Вацлава Залєского, Кеґоти Павлї, Головацького та в „Русалку Днїстровую“. Як Вук, віддавав ся Маркіян граматичним дослїдам. Перекладом нового завіту на народну серб-ьку мову викликав Караджіч велику бурю проти себе; як Шашкевич був би оважив ся видати свій переклад євангелія на народну мову, був би до краю опав в неласку тодїшного св. Юра. Як страшні напади стрінули Вука за вве-енє нової фонетичної правописи, таку долю перетерпіла й „Русалка Днї-тровая“, а звісний примховатий і впертий диктатор у справах мови та право-иси Осип Левицький в друкованій книжечцї подякував прилюдно урядови за о, що на „niepotrzebne nowości baczne ma oko i Rusałce Dniestrowej rozsze-rzeć się w tej formie, w jakiej z rąk triumviratu wyszła, nie pozwolił“. Помина-ючи заслуги Шашкевича як поета, і значінє Маркіяна для українського народу Галичинї подібне, як значінє Вука для Сербів. Заслуга Вука двояка: введенє ародної мови в літературу й розкритє богатства народної поезії, поміж за-лугами Шашкевича для нашого народу такі самі дві в приложеню до нашого ароду є дуже важними.

Цїлу дїяльність Маркіяна пронизує його горяча любов до народу, його ирий демократизм. В часах унїверситетських студій ішов він під понижені їльські стріхи й записував там народні пісні, казки, приповідки й вчив ся на-одної мови. Коли на четвертім році теольоґії епископ Снїгурський, що бачив ого здібности, радив йому не женити ся і дослугувати ся почестий при кон-исторії, Маркіян пішов за волею матери, щоби працювати на селї. Висьміяною лопською мовою виголосив він і його два товариші Микола Устиянович Юлїян Величковський в 1836 р. проповіди в трьох руських церквах у Львові, е до того часу проповідано панською польською мовою або в дуже нечи-ленних випадках церковно-славянсько-руським макаронїзмом. Народною мовою оворив усе проповіди для селян, такою мовою списував їх, сею мовою пе-екладав євангеліє і житє Ісуса Христа (з нїмецької мови). Красним доказом озуміня в Шашкевича потреби народної осьвіти є „Читанка“ для учеників ародних шкіл, яку зложив в народній мові разом із товаришами ще 1836 р. Хлопську народну мову ввів він у літературу, поезію і прозу, а дальше науку, щоби в сїмї культурних народів став хлоп, що в потї чола відробляв ривдячу панщину, поруч свойого свавільного пана. И коли застановити ся над арактером дїяльности безсмертного Маркіяна, яким його уважав уже його то-ариш Михайло Козанович, й узяти під увагу час тай обставини, стане ясним, до є один найвідповіднїйший спосіб гідного пошанованя памяти Маркіяна. Його ідеям відповіло би найкрасше заснованє спеціяльного, дїяльного това-иства для поборюваня анальфабетів, яких величезний процент соромить нас уже на початку 20-го столїтя.

Одним словом Шашкевич став історичною особою через те, що

з напів сьвідомої і темної маси зачав творити сучасний культурний нарід, що рішучо зазначив єдність того народу з закордонними Українцями, що вказав тому народови на його славну, хоч кріваву, історичну минувшину та сумну сучасність, яку може зробити красною тільки орґанічна праця інтеліґенції над осьвітою того народу, над скріпленєм його національної самосьвідомости й особистої гідности. Шашкевич став історичною особою через те, що разом із відродженими славянськими народами стали жити новим житєм і галицькі Українці. Але й в українській літературі здобув собі Шашкевич таке трівке становище, з якого не зіпхає його найкрасший розвій нашої літератури. Для галицької України все буде дата виходу „Русалки Дністрової“ себто рік 183[illegible] тим граничним каменем, від якого починає ся нова доба літератури, народна мовою, змістом і ідеями. Також загально признаний небуденний лїричний талант Шашкевича, в якого поезія се вилив на папір його розхвильованого чутя, накипілого в його серцю суму та болю, мелянхолії і розпуки. Його поезія, як українська народна пісня, хоч і засьміє ся часом або радостию засияє так за хвилю ударяє в сумні тони, яких вершком страта надії і

„таку долю
Най то громи тріснуть!...“

З природи ніжний, до того слабовитий, мягкої вдачі, доброго серця він перенїс у своїм житю тілько родинних незгодин, тілько особистих розчарувань, випив так велику чашу горя, зносив таку нужду під матеріяльним зглядом, що одинокою його розрадою була непоколебима віра, що його душа всьміхала ся і розгрівало ся серце на вид „вкраїнських вірлят“, які по щастило ся дістати в руки, на вид нових українських літературних появ а понад усе поезій Шевченка. І Шашкевич, якого житєві обставини перли в розпуку, радів, що вже днїє для його народу, і працював дальше над оригінальними творами чи перекладами, прим. славної тоді короледворської рукописи. Маючи рідкий дар викликати в товаристві любов до рідного слова, промовляти до серця, переконувати їх і заохочувати до праці, не диво, що згромадив коло себе гурток молодих і охочих робітників. Про вплив Маркіяна на товаришів дають вимовне сьвідоцтво слова Козановича: „О безсмертний Маркіяне!... Ти зажег єси огень в моїй груди, котрий лише гробова персть загасити зможе!“ В столїтні роковини поета можуть сьміло повторити сї слова Українці Галицької землї.

* * *

Вид Білої гори з памятником М. Шашкевича від сторони зелїзниці.

З товаришів Маркіяна відзначав ся найбільшим поетичним хистом Миола Устиянович. Приготовляючи матеріял до літературного альманаха по мерти Маркіяна, ось як схарактеризував обох поетів їх товариш Яків Голоацький: „Двох у нас співаків появило ся із великим дарованьом. Оба товаиші-соученики писали не богато, не для читательства обширного, але для ругу приятельского, як і в нїм тілько заблисли, осьвітивши як зірнички серед емної ночи гайок свій зелененький. Устиянович написав пригідний стих „слезу“ та слеза так смирненька, так тиха, як слезонька сиротинська на гробі отця, ілько чувственних серць тронула, і та слезонька як рісочка зараня перетвоила ся в „дорогую перлоньку“, сьвітила і буде сьвітити.

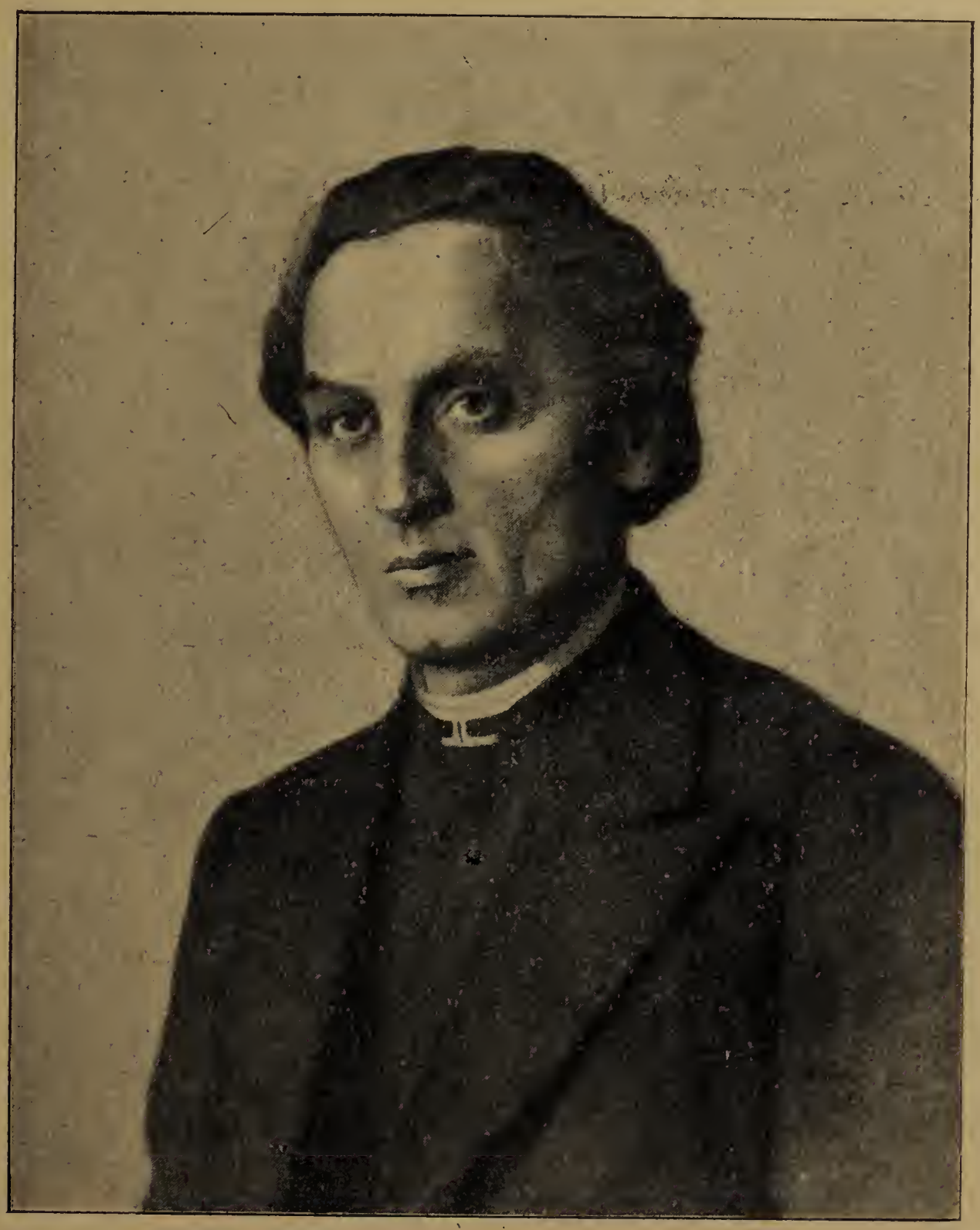

Маркіян Шашкевич.

Другий не много напечатовав, більше переховує ся письменно (в рукоісях) у єго подругів, приятелїв. Оба соученики з великим талантом поетиским. Устиянович в тихій домашній іділлїческій простотї показує глубокоє ьство, милозвучє, руського язика. Туга незрівнанна проявляєсь — словом няв усю дїйственність южноруської поезії.

Другий більше сильний, величний, задивляє високими понятіями, буйми гадками, козацькою силою. Смерть узяла на зараню Шашкевича, а Устиович замовк, як тая зазуленька послї Івана, притих, а бодай чи не схоче свій

талан закопати!“ Пригадуючи дальше, що Устиянович задумав був написат трагедію на основі житєвої трагедії осліпленого князя Василька, закінчив Го ловацький своє порівнанє Маркіяна й Устияновича характеристичним, а що д Устияновича (й себе) навіть пророчими словами: „Шкода, що у нас богат з молодости обіцюют велику надію, зацвите первим красним цьвітом, коли диви ся, а цьвіт спав і билє засихає.“

Таким засохлим билом став для розпочатого Маркіяном руху сам Го ловацький від 1850 р., а пізнійше від 1861 р. й Устиянович. Микола Устиянови уродив ся 1811 р. в місточку Миколаєві, жидачівського повіту, де його батьк був бурмістром. Середню школу й теольогію скінчив у Львові. До духовнс семінарії приймили його щойно в 1835 р., коли був на третім році. Коли 1836 р вмер у Львові архипресвітер митрополичої капітули Михайло Гарасевич, написа Устиянович свою „Слезу“, яку саме має на думці Головацький в висше цитс ваних словах. В семінарії заприязнив ся з Маркіяном, який і написав звісн свою „Думу“, посилаючи приятелеви нові українські виданя. З другого боку тс дїшнїй рух у мурах семінарії піддав його під надзір поліції до 1848 р.

По висьвяченю в 1838 р. адмінїстрував парохії Волків і Славськс а останню й одержав в 1842 р. На перших його віршах, які ввійшли в друг часть „Вінка“, виданого в Відни 1847 р., слїдний вплив Шашкевича, якого па мяти в три роки по смерти себто 1846 р. присьвятив польський вірш п. з „Cieniom Marcyjana Szaszkiewicza ku wiecznej Jego pamięci“. Коли-ж польськ часопись „Rozmaitości“ не хотїла видрукувати сеї елєгії, щоби не наразити с (польській) публиці, переложив її Устиянович на українську мову та в рівнс біжних текстах польським і українським видав у Львові в 1848 р. Найкрасши се продукт Устияновичевої лїрики, де чудовими красками змалював образ свс його вірного приятеля.

В памятнім 1848 р. виголосив він гарну промову на „зїздї руськи учених“, в якій українську мову назвав „стобарвною цьвіткою, возникшої з мягенької груди найчувственнїйшої дочки Слави“. „Хтож бо в Славянщин говорить він, не знає тої мови сьвятої Руси, тої бесїди сердця, того напови ного ласканя, которим мати першоє дїтя своєй милости любує, тої красав пісоньки, якую ластівка під стріхою щебече, хто не знає барви, цьвіту і во тої лїторосли золотобережної України. На Славянскім виросла она сердц і всякими цьвітами приоздобила ю красавая мати. Всякії чувства душі і ум появи приодїває она золотими точками.“ Бажаємо „надивити ся ненаглядни єй барв красотам“, киньмо оком на схід сонця, описаний у Квітчиній Мару а „хочем узброїти ся в кріпость, послухаймо громкого Шевченька, аж розвес лити ся і попустувати, возьмім Котляревского, аж на послїдок статочно образа хочем, прочитаймо єдин тілько короткий уступ з Перекинчика під н звою Бандурист, через незабвенного нашого Шашкевича написаний.“ А хто н пожалує заглянути до народних пісень, до „тої комори природних народни гадок“, найде неодну „зьвіздку“, которая би славу найкрасшому письменн кови кождого народа принесла“. „О тій красї бесїди рускої добре знают Сл вяне“, тій красї української мови служив Устиянович по 1860 р. своїми поез ями, повістками, перерібкою драми Корженьовского „Karpaccy górale“, а. й ту саму красу української мови висьмівав він у дальшім своїм житю, ко переслїдованя консисторії зробили з нього потрібного її пропагатора москв фільської гнили поміж нашим народом.

І коли з народного періоду житя маємо вязку поезій, чотири повіс (Старий Єфрем, Месть верховинця, Страстний Четвер, Допуст Божий) і щ дещо, коли на зїздї „руських учених“ „соловій руський так красненько ч чувства всїх промовив, що ся аж розплакали“, коли після найлїпшої своєї во редагував в 1849 і 1850 р. „Галичо-рускій Вѣстникъ“, в москвофільськім періо житя став живим трупом для свойого народу. А як і часом пригадували ся йо молодечі мрії і ідеали, от як прим. в 1880 р., коли написав статю п. з. „Во рожденіе Галицкой Руси и Маркіянъ Шашкевичъ“ і тодї не забув прищіпи

атки до Шашкевичевих первоцьвітів, називаючи їх „ребяческими произведе-іями“. За зміну своїх поглядів одержав, що правда, добру парохію в 1870 р., саме Сучаву, де й умер в 1885 р., але душевного вдоволеня вона не дала йому.

* * *

Так ішли в чужу службу товариші і приятелї Маркіяна, аби нею по-оптати всї свої молодечі ідеали, мрії і заміри, а навіть присяги працювати іле житє для народної справи. Але ідеї Маркіяна, хоч їх уже при цьвітї зачав орозити північний вітер в одних, хоч їх зараз по скільченю заглушив москво-ільський хабаз у других, хоч проти них став окунем цїлий сьвятий Юр при дмозї народних та середних шкіл, які стояли під його управою або на які ав вплив, хоч проти них була спрямована університетська дїяльність Голо-

Микола Устиянович.

цького, ідеї Маркіяна були так здорові, що мимо всього лихолїтя украї-кої справи в Галичинї вони здобули нових своїх прихильників і пропага-рів. Могучійшим від щедрої ласки росийських державних властий для своїх пілїв показав ся вплив поезій українського ґенія на сьмілих молодих при-онників і носителїв ідей Маркіяна. Сам Шашкевич, що сьвідомо будив свій рід до нового житя, був першим із галицьких Українців, що віддав при-анє українському Ґенієви, переписавши собі звісні йому поезії Шевченка.

Від 1862 р. стали галицькі Українці обходити щорічно сьвяточно роко-ни смерти Шевченка. Зразу маленька громадка, й то переважно молодежи кождим роком зростала що раз більше та більше, аж поки українська на-ціонально сьвідома громада не взяла рішучої переваги над народними пере-отнями. Через те історія зросту культу Шевченка в Галичинї була би дуже учаючою, бо се була би історія нашого культурного доробку, росту нашої

національної сьвідомости, яка вказала би хиби нашої дотеперішної праці і дезідерати на будуче.

Великий жаль, що мимо псевдо-конституції росийські Українці не могли відсьвяткувати 50-лїтних роковин смерти Тараса так, як сего вимагало би се наше найбільше національне сьвято. Роковини смерти Шевченка се заразом роковини висвободженя українського народу в Росиї з неволї кріпацтва, проти якого став Тарас в ряди найвизначнїйших борців в царстві неволї нашого народу, а крім Шевченка з українських письменників і „кроткий пророк і обличитель жестоких людий неситих“. Так висказав ся Тарас про Марію Марковичку, звісну під назвою Марко Вовчок.

Т. Шевченко.

Котляревський оповідає у своїй Енеїдї про жаренє зі всїх боків панів у пеклї за те,

Що людям льготи не давали
І ставили їх за скотів.

Гулак-Артемовський убрав свій протест проти кріпацтва в форму байки-сатири „Пан та собака“, де велить „і над псом — жалість мати“. Квітка подав іділлї з сучасного сїльського житя, а про непорозуміня межи працюючим людом і панами знав тільки в минувшинї. Щойно син кріпака, Шевченко, що перетерпів цїле пекло кріпацької неволї в дитиньстві, що й в часї своєї осьвіти й на протязї цїлого житя стрічав на кождім кроцї двоногих зьвірюк, піднїс так голосний протест проти панованя людини над людиною як над худобиною, відчув так тонко горе бідної жінки, її людську гідність і материньство, що

Чужинецькі посли у гетьмана Богдана Хмельницького.

(Малюнок Т. Шевченка).

став речником вселюдських ідеалів волі, правди й добра. На його думку буде тоді гаразд на сьвітї, коли

на оновленій землї
Врага не буде, супостата,
А буде син і буде мати
І будуть люде на землї.

І той ідеал рівности всїх людий без жадного поділу ставить Шевченка поруч найкращих і найбільших дїячів людства, робить його сьвітовим ґенїєм.

Квітка писав іділлї з хлопського житя, а в Шевченка ось як виглядає „рай“ на землї:

Немає там власти, немає там кари,
Там сьміху людського і плачу не чуть.
Он глянь — у тім раї, що ти покидаєш,
Латану свитину з калїки здіймають,
З шкірою здіймають, бо нїчим обуть
Панят недорослих. А он роспинають
Вдову за подушне, а сина кують —
Єдиного сина, єдину дитину,
Єдину надїю — в військо оддають,
Бо його, бач, трохи... А он-де під тином
Опухла дитина голодная мре,
А мати пшеницю на панщинї жне.

Що він з залюбованєм малював типи закріпощених і понижених, що їх з найбільшого пониженя підносив на вершки людської гідности, оправданє того находить ся також у його власних словах:

Возвеличу
Малих отих рабів нїмих!
Я на сторожі коло них
Поставлю слово.

І як через викуп став Шевченко вільним, так силою його слова, силою його пісні маса закріпощеного люду найшла в собі соки до нового житя. Нїодин із українських письменників до Шевченка, навіть жаден із його сучасників не мав так великої національної сьвідомости, як син кріпака. Й та сьвідомість дала йому змогу відчути минуле, доглянути всї тайники сучасности, пророчим оком предвидїти будучність. І та сьвідомість казала йому радувати ся радостию того народу, з якого він вийшов, горювати його горем. І та сьвідомість зробила його співцем козацької слави, вилила ся грімким протестом проти поневоленя України московськими царями-деспотами, змалювала кріваву месть гайдамаків над свавільними панами в Польщі. Одначе славлючи борців за волю України в боях із ворогами, Шевченко бажав тільки викувати

До старого плуга
Новий леміш і чересло,

щоби зорати „переліг“ в певній надії на добрі жнива.

Знаючи добре, хто він, чий син, яких батьків, ким, за що закутий, не завів ся Тарас у своїй певности. Його слово будить щораз ширші круги народу, а враз зі зростом і поглубленєм національної сьвідомости в українського народу стає щораз голоснїйша слава нашого Ґенїя-Кобзаря.

Діждавши ся перекладу на ріжні европейські мови, поезії найбільше яркого речника національної сьвідомости та національного відродженя України винесли на сьвітову арену й показали сьвітови нову українську націю, яка хоче жити своїм питомим житєм.

Старець на кладовищи.
(Малюнок Т. Шевченка).

Шевченко мрів також про те,

Щоб усї Славяне стали
Добрими братами
І синами сонця правди,

але не сьміє бути гноблених і гнобителїв, як і на Вкраїнї, так скрізь має настати рівність і братерство всїх людий, коли має на сьвітї встати правда, встати воля, коли мають бути „люде на землї“.

І Україна, яку любив Тарас, так дуже, що готов був навіть свою душу погубити, за яку казав він молити ся, щоби не приспали її „злії люде — лукаві“, для якої вмів Геній злучити горожанські обовязки з віщим вітхненєм, повинна здобути ся на красші обходи роковин його смерти, як доси бувало. Столїтні уродини Кобзаря за плечима, за три роки, а доси не має Шевченко нї такої монографії, на яку заслугує, нї обробленої своєї творчости, нї навіть повного збірного виданя своїх листів. З красшим розумінєм Шевченка мусить обходити роковини його смерти й Галицька Україна; на нїй тяжить поки що й обовязок перед вести ві всїм, чого вимагає недалекий ювилей.

* * *

Шевченкові поезії робили й роблять тому дуже сильне вражінє, що він виливав на папір се, що передумав і переболїв усїм своїм серцем за себе й за близьких людий. І в австрийській Українї стали малювати житє найнизших верств правдивими та реальними почерками письменники, що вийшли з тих верств, що чуткою душею відчули горе жовнїра, як Федькович, що вдумали ся і відчули не тільки житє хлїборобської і робітничої верстви, але й тих, що опинили ся „на днї“ суспільного житя, як прим. Франко.

Перлами поміж Франковими оповіданями й повістями тай у цїлій українській лїтературі є його оповіданя і повісти, яких тема взята з бориславського житя. З тої самої сфери зачерпнув тему до найкрасших своїх оповідань і талановитий та плїдний письменник, що в 1911 р. обходить ювилей своєї трийцятьлїтної письменської дїяльности. Се Стефан Ковалів, звісний також під псевдонїмами Стефан Пятка, Дроздишин, Дрозд, Плескачка й иншими.

Уродив ся в Броницї дрогобицького повіту 25. грудня 1848 р. Народну школу покінчив в ОО. Василіян у Дрогобичі, а низшу реальну в Перемишлї. Потім був дякоучителем в Сарнах і Торгановичах і вчителював у Городищи та своїм рідним селї. Скінчивши ві Львові 1875 р. учительську семінарію, вернув назад до рідного села, звідки його перенесли 1879 р. на посаду до Бориславa, де живе до нинї управителем великої народної школи. Всюди, де був, лишав по собі добру память, передусїм в рідним селї, де його заходами поставлено шкільний будинок.

Самі житєві обставини зазначили границї і складові частини його творчости. Зачав оповіданєм для дїтий „Гірська дитина“, й популярно-науковою статею „Дорогоцїнні каменї“ в коломийськім „Приятелю дїтий“ за 1881 р. Вислїдом сього напряму його дїяльности, який подиктували йому педагогічні вимоги, є звиш 20 статий на рїжні науково-популярні і педагогічно-дидактичні теми з одного боку, а з другого довгий ряд дїточих оповідань, які видає тепер „Видавнича Спілка (три томики: Чародїйна скрипка, Писанка, В остатнїй лавцї — вже вийшли, четвертий друкує ся). Як за свої статї одержав Ковалів з рїжних сторін від учительства численні листи з признанєм і з подякою, так його дїточі оповіданя дають цїнний вклад в українську дїточу лїтературу, яка щойно починає у нас розвивати ся і на яку треба звертати більше уваги, нїж у нас доси роблено. Призначені для дїтий в віку 10—14 лїт дїточі оповіданя Ковалева або популяризують здобутки нинїшного знаня або старають ся впоїти в молоденьких читачів означені моральні прінціпи, які випливають зі змісту оповіданя і самі втискають ся до молодих сердець, не дорогою тенденційної проповіди.

Походячи сам зі сільської родини, вчителюючи по селах і відзначаючи ся з природи значним обсерваційним талантом, пізнав Ковалїв всесторонно житє галицько-українського села. Своїми оповіданями зі сільського житя належить Ковалїв до тої групи письменників, де побіч Івана Франка стоять Стефаник, Мартович і Бордуляк, кождий майстер в своїм роді. Всї оповіданя Козалева зі селянського житя складають ся на великий і сумний образ занепаду нашого села. А причина сього не тільки в обставинах, але й у самих селянах, яким часто каже немилу або й гірку правду в очи, а зарадити сьому не може гільки сам добробут, але й просьвіта й ще раз просьвіта.

Перенесений на посаду до Бориславa з його нафтовим промислом, що одних пустив з торбами, а другим дав величезні маєтки, підчас зверх трийцятьлїтного побуту в тій галицькій Каліфорнії мав Ковалїв досить часу придивити ся сій машині, яка торощить безмилосерно одних, а дає богатства другим. Хоч автор малює по більшій части в своїх оповіданях майже самі події без душевної боротьби героїв, але правдивостию змальованя страшних шахрайств злочинів, того скаженого шуму, в якім гине без числа пролєтарияту, роблять сї оповіданя велике вражінє.

Обманьствами доробив ся Ройт маєтку на ґрунтї Миколи Рила, купив село в Стрийщинї, став польським патріотом, але свойого шибу не засипав. Довго находили ту смерть і люди й худоба, але властям було байдуже про се. „Патріотизм“ Ройта асекурував його перед виною. Щойно, коли яма завалила ся, коли мало що не найшов там смерти учитель з родиною, коли при сій нагоді таки згинуло кілька людий, щойно тоді прийшла власть, аби найти „все в порядку“. В Ройтовім шибі погиб і колишнїй властитель ґрунту Микита Рило.

В бідака Микити Сиренького закупив арендар Сруль право копати ями на його землі, дав йому за се сотку й обіцяв дати ще по 50 золотих від кождої вежі. Сруль продав се право Борухови за тисячку золотих із застереженєм вісїм процентів доходу. Борух відпродав Мошкови Уншульдови за 25000 золотих, бо в землї була певна нафта. Уншульд був повіреним банкової спілки, яка стала копати ями. Бухнула кипячка, спілка заробила мілїони, а Сиренький, що дістав усього дві сотки, став робітником на власній землї і погиб.

Дрогобицький Найда довго наганяв людий до шинку Мотя Хуни і поміг йому доробити ся маєтку. Хуна викинув в відплату за се Найду за двері, а Найда з пімсти порубав сокирою цїлу родину.

Словом „хто не бачив, каже автор в своїм оповіданю „Андрій Кременяк“, власними очима Бориславa, не прожив у нїм кільканадцять лїт, не стежив зорким оком, що захланність людська і еґоїзм можуть здїлати, як там Кидова зуміла вихіснувати конституцийні закони в свою користь і всїх тих, що не порозуміли ся на сїй конституциї, замінила на рабів-каторжників, — тому всякі описи не дадуть докладного понятя про сю галицьку Содому. Народ із ріжних кінців сьвіта, збігці з вязниць, дезертири військові з заграници, розумієть ся єврейського племени — без імени, без усякої особистої свободи, знайшли тут приют, стали нинї панами, володіють мов удїльні князї, і тисячі білих рабів бє чолом перед кумиром, обюченим золотом. Страшне теє золото, страшне теє срібло! Ті атласові бекеші, ті шовки стоять потоки людського поту“.

Де, де, не той тепер Борислав, що колись. Колись „маленьке підгірське сїльце, з мирними і освободженими з тяжкої неволї жителями, замінило ся протягом двадцять пятьох лїт у великанське зборище шинкарів, гандлярів обманців! Хитрістю і насильством видерли хлїборобови прадїдну його землю його живцем поховали, як скотину під лїсом... Трудно було оперти ся хитрим пройдисьвітам, що приходили до хлопа вечером у гостину, поперебирані за міністрів, ґенералів, а так споївши легковірного хлопа, ставали ся його витязями. Два-три господарі, шо зуміли прийти до маєтку, добили ся до нього ільки тим способом, що стали орудєм нехриста, запродавцями свого брата!

Вони то, підкуплені Жидами, йшли до своїх, нараджували ґрунта продавати Мало тут первісних мешканців зістало, а й тих судьба достойна помилуваня Житє їх — то безвпинна боротьба з опирами і смоками, що ожидають їх по гибелї. Дійсно, чоловік мусить подивляти, що ще нині тих кількадцять го сподарів має хоч під лїсом, понад деброю свої смирненькі хатини й істнує д якогось часу. Поглянеш з гори „Городище“ на сей невеликий шмат земл окритий низькими домиками, численними топільнями воску, сотками горбкі взнесених із викопаної землї, прислухаєш ся тому постійному клекотови, пис кови друків, машин, — здрігнеш ся, мороз по тобі прошибне і землиця та кровю і потом руського хлїбороба стілько разів скроплювана, стала ся дл нього гробом, а заробкевичови принесла мілїони. До того то довела не лиш сама хитрість чужих, але також темнота й недбальство наших людий“.

Ті сумні приміри темноти й непорадност наших селян із нечисленними тільки веселїй шими й погіднїйшими образами зібрані в чо тирох томиках, виданих „Видавничою Спіл кою“ (Дезертир, Громадські промисловц Риболови, Похресник) і надають ся дуже дл наших читалень.

Велика се заслуга Ковалева його лїте ратурний доробок. Ся праця без нїякої ма терияльної користи при тяжких обовязках які вкладала на нього управа найбільшо у краю народною школою, де останнїм роками було значно понад дві тисячки дї твори, заслугує на велике признанє і на най більші похвали. Цїну оповідань Ковалева підносять ті благородні думки, які будять с в читача при їх читаню і спонукують шукат заради лиху.

* * *

Коли згадати ще Льва Боровиков ського, якого столїтні уродини припадаю також на 1911 р., круг лїтературних сьвят з 1911 р. вичерпає ся. Ще студентом харків ського унїверситету приляг до романтичног напряму в українськім письменстві, надруку вавши в 3 кн. „Вѣстника Европы“ за 1829 р. свою баляду „Маруся“. Перекладав з Міцкевича та Пушкіна, а кілька його поезій надрукував Евген Гребінка в „Ла стівці“ з 1841 р. В 1852 р. вийшли його „Байки й прибаютки“, хоч доси удатні, тепер майже забуті.

* * *

Велику лїтературну вартість мають байки Евгена Гребінки. Уродив с 21. сїчня 1812 р. в Убіжищи, пирятинського повіту, в полтавській губернії. По укра їнськи став писати ще студентом, коли почав перекладати Пушкінову „Полтаву“ Викінчив сей переклад, найслабший з усїх своїх українських творів, в 1835 р. Ві 1834 р. став служити канцелярийним урядником у комісії духовних шкіл в Петер бурзї і ту втягнув ся в великоруську лїтературу, попав цїлком під вплив Гоголя і не мав сили визволити ся із нього, тим менше не мав часу послужити своїй рідній лїтературі. Хоч на чужинї перестав писати по українськи, але любов до Укра їни мав у своїм серцї до кінця житя. Умер 3. грудня 1848 р. в Петербурзі і його тїло перевезено в вітчину.

Головним його твором „Малороссійскі приказки“ себто байки, які так спо добали ся українській публиці, що перше збірне виданє з 1834 р. треба було в два

оки поновити. Велика лїтературна стійність приказок Гребінки полягає в тім, що в них умів автор получити разом артистичну форму й добірний зміст. Доркнув ся в них автор суспільних хиб свойого часу, недостачі справедливости судах, неробства висших кляс і визиску ними низших верств, кріпацького нету то що. Та мимо того, що крутїйства, неправда й кривда запанували на емлї, автор вірить в побіду правди, переконаний, що тільки людяний і справедливий суспільний устрій може забезпечити трівкий спокій державі.

Сьвідоцтвом ідейности й розуміня потреби заходів коло духових потреб своїх земляків були старання Гребінки довести до видаваня українського лїтературного журналу. В 1838 р. в порозумінню з Квіткою і иншими українськими письменниками хотїв він до якогось росийського журналу давати самостійні українські додатки. Коли ті заходи чомусь розбили ся, видав він в 1841 р. альманах „Ластівка“, за яким мали піти дальші, як виходило би з бадьорого привітаня „До зобачення“. Та се був останнїй Гребінчин дарунок Україні. Сим патичну „Ластівку“, яка несла по широких українських землях разом з творами піонєрів нової української лїтератури й поезії Шевченка, приймали скрізь гостинно, а в галицьку Україну вона мабуть вперше занесла твори безсмертного Кобзаря.

Евген Гребінка.

Пересилаючи „Ластівку“ приятелеви Михайлови Козловському, писавМаркіян: „Рідні любезненькі! Несе ся воздухами до вас, мої миленькії, шпарка Ластівка; ой ластівка-ж то ластівка! такої ще нїхто з роду не бачив, бо не іно, що гарно виспівує та щебече, та так мов промовляє, а то ще і на зиму не ховає ся, і все снує ся, і все лїтає, і все виспівує, що забудеш і біду і горе, смуток і журбу і здає ся тобі, що завсїда весна. От така то летит до вас ластівка!“ Яків Головацький написав до задуманого альманаха одушевлену рецензию на Гребінчин альманах, але вона доси не видана.

В виданях галицької України стрічаємо перший раз Гребінчині писаня з „Зорі Галицькій“ за 1853 р., між иншим і його повість „Чайковскій“, яка пізнїйше в перекладї Ксенофонта Климковича здобула собі таку популярність у нас. Гребінчині приказки, які мали найти місце вже в „Пчолї малоруській“ Головацького, стали появляти ся щойно в шкільних читанках, почавши від 1866 р.

* * *

В часах Гребінки жив і працював у Харкові один дїяч, що хоч родом Великорос приляг усїм молодечим жаром до українського народу, вкладав свою душу й серце в українську етнографію. Се Ізмаїл Срезневський. Уродив ся 13. (ст. ст. 1.) червня 1812 р. в Ярославі в північній Росиї. Свій дитинячий і молодечий вік судило ся Срезневському перебути в Харкові й ту скінчити школи. В 183 р., отже в 19 році житя, видав він, разом із Росковшенком „Украинскій альманахъ“, а в рр. 1833—1838 шість книжок „Запорожской Старины“, звісної дуже скоро в Галичинї, збірки з творів української народної поезії, в більшій части історичних дум, з тих деяких підроблених на основі „Истории Руссовъ“. Срезневський, що став опісля гарним професором славянської фільольогії в петербурському університетї й славним і дуже заслуженим славістом, стояв за відродженєм української лїтератури і пророкував її блискучу будучність.

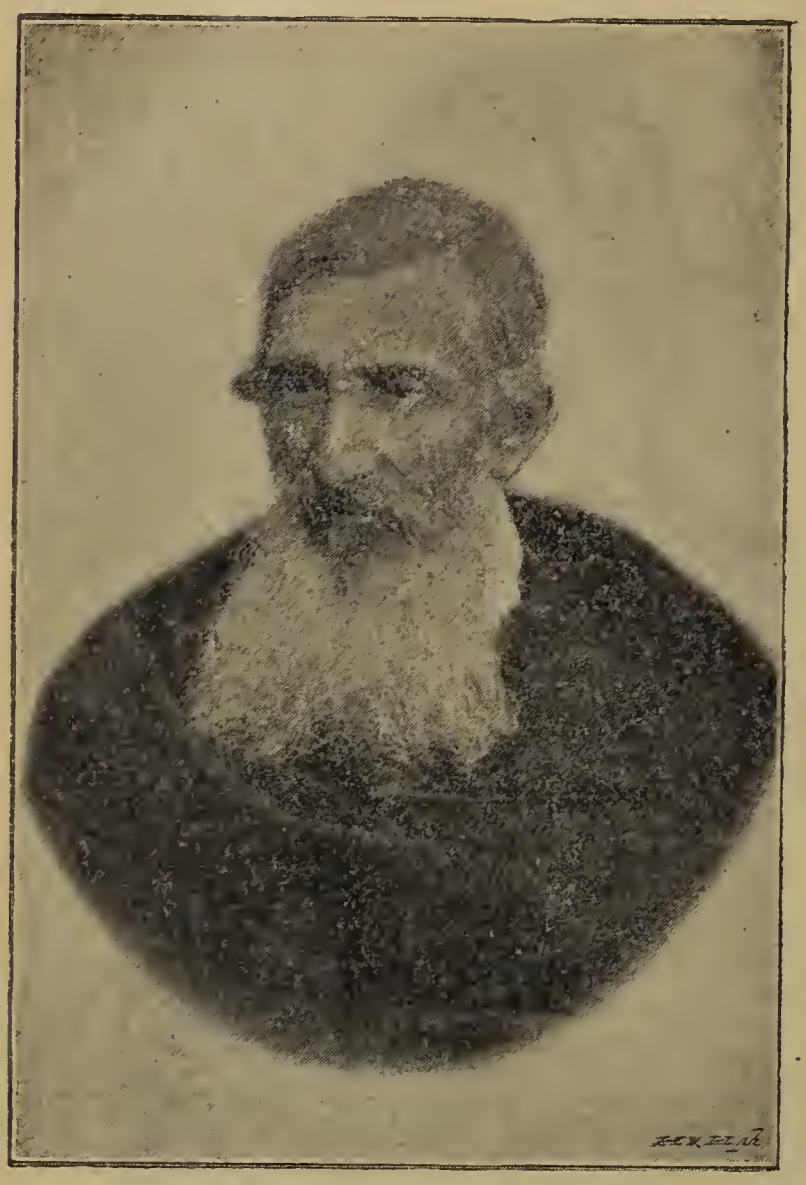

Ізмаїл Срезневський.

Приготовляючи ся до професури для славянської фільольогії і відбуваючи подорожі по славянських землях прибув Срезневський 1842 р. в липні до Львова, прожив ту 19 днів, познайомив ся з Яковом Головацьким, Вагилевичем, Зубрицьким і Йосифом Левицьким. Між галицькими знайомими та Срезневським навязала ся переписка, в родиннім архіві Срезневських заховав ся і Шашкевичів переклад Короледворської рукописи. Про вражінє, яке робив на наших початкових робітників Срезневський своїми оповіданями про Славянї про українських письменників, своїм одушевленєм до української етнографії, й українського слова, сьвідчать до деякої міри й віршики обох Головацьких, Якова й Івана, присьвячені, як писав Іван, „гостеви з над Днїпра“. Яків Головацький взивав:

Ізвяжім ся, рідні дїти,
Час вже нам відмолоднїти!
Свою пісню заспіваймо,
Своєй сили добуваймо,
Та все піде в лад!

А Іван запитував:

Чи нинї нас нужда іще не навчила,
Любитись, годитись з рідненю, братами?

Розуміє ся, з братами „знад Днїпра“, з якими пізнїйше не погодили ся оба Головацькі, коли вже не було кого, щоб одушевив і піддержав їх.

Іван Крипякевич.

Цїсарський посол на Запорожі 1594 р.

В половинї XIV віку на християнські держави в Европі прийшла грізна не-
лека від сходу: 1356 р. здобули Османи або Турки перше европейське місто,
іполї над Гелєспонтом. Турки визнавали арабську віру, іслям або магометан-
о, а та віра приказувала їм воювати з чужевірцями і всюди ширити пановане
авовірних". Турки воювали щасливо з сусїднїми народами, а 1453 р. здобули
істантинополь або Царгород, давню столицю грецького цїсарства. Тодї ве-
ий страх впав на всї инші держави і всї держави готовили ся до великої
ни з бісурманами. Найбільше шкодили Турки державам нїмецького цїсаря;
529 р. Турки прийшли аж під Відень, а недовго потім заняли майже цїлу
рщину. Щоби добути сї краї з під турецького ярма, цїсар накликав всїх
днїх монархів, щоби дружно з ним стали до війни з бісурманами і висво-
или Европу від безнастанних воєн. Але королї і князї не хотїли слухати
рських зазивів; кождий з них мав свої справи і не журив ся війнами цїсаря;
ьські королї навіть війшли в згоду з Турками і платили їм щорічно гарач,
би забезпечити ся від нападів. Тодї цїсар звернув свої очи далеко на схід
адднїпрянські країни. Там за Днїпровими порогами заложили свою державу
аїнські козаки — Запорожцї. В чорноморських степах кочували тодї півдикі
ари, азийська орда, яка мала свою столицю в Кримі і признавала над со-
о турецьку власть. Татари рік річно нападали на українські землї, нищили
лили села, забирали худобу, збіже і все, що можна було забрати, а людий
али і цїлими сотками забирали в неволю. Щоби від них оборонити ся, бу-
али собі наші люди над Днїпром захистні твердинї, ставили сторожі, щоби
ти про прихід Татар і зложили військо, що воювало з напасниками. В вій-
з Татарами здобули собі козаки велику славу: по всїх краях пішов голос,
нема нїде людий, які знали би воювати так гарно з бісурманами як запо-
ьке військо. Тому й нїмецький цїсар рішив ся вислати до козаків своїх
лів, щоби довідати ся, які се люди і чи вони схочуть піти на цїсарську
жбу — воювати Турків у Волощинї та на Угорщинї.

Цїсарським послом іменовано Еріха Лясоту, моравського шляхтича. Се
освічений чоловік, покінчив унїверситет, а потім вступив до цїсарського
ька і бував в Іспанії та Португалії; пізнїйше перейшов на цїсарський двір
лька разів їздив до Польщі, а навіть вибирав ся в далеку Московщину.
їчни 1594 р. дістав Лясота поручене їхати до запорозьких козаків; разом
им їхав Поляк Хлопіцкий, який вже знав дорогу до козаків і Нїмець Яків
кель, що також бував на Українї.

Підчас дороги записував Еріх Лясота все те, що бачив в тих кр
якими їхав; з дня на день описано, якими містами і селами переїздили по
рожні і що там замітного можна було подибати. Цїсарський посол пере
вздовж цїлу Україну від Карпат аж до Днїпра; з його дневника можемо
знати, як виглядала наша земля в ті давні часи, більше, як 300 років тому.

Дня 24. лютого 1594 р. виїхав Лясота з чеської Праги; по дорозї п
лучили ся до нього товариші і їхали разом дальше. До Галичини приїх
з початком цьвітня.

10. цьвітня 1594 р. на Великдень переїхали лїсисті гори Бескид, що
дїляють Угорщину від Галичини; се було підчас татарського нападу і ве
Бескида були укріплені засїками з дерева. Через милю від гір було місто
Яслиска, а дальше инше місточко Риманів; тут мешкало богато Нїмців і

Вид Київа.

мецьку мову чути було всюди. Їхали дальше підгірєм на Сянік, Лїско, Добр
миль, Городок, а 14 цьвітня були у Львові. Зі Львова виїхали 19 цьвіт
слїдуючого дня були в Глинянах; місто було окружене валами і ровом. Д
Бродів не заїзджали, але їхали далї на схід на Почаїв і Константинів. Міс
і замки погоріли, бо туди часто переходили Татари. Чим дальше на схід т
гарнїйші були околицї; всюди були великі пасовиска, вкриті буйною трав
широко розкинули ся богаті, родючі поля. Але жити людям було тут ду
небезпечно, бо раз враз набігали тут татарські війська. Боронити селян не бу
кому, бо королївського війська було небогато; люди самі мусїли промишля
над собою. Кождий селянин, що виходив на роботу в поле, нїс на плеч
стрільбу, а при поясї шаблю або меч; на полях стояли дивні, маленькі доми
зі стрільницями: туди тїкали селяни, як на них несподївано напали Татари.

Так їхав Еріх Лясота з товаришами чим раз далї на схід. Під Черк
сами виїхали на стрічу цїсарському послови два запорозькі висланники Тих

мен Ручка; вони принесли звістку, що козаки пішли пóходом на турецьке
Білгород, що лежало над Чорним морем на устю Днїстра, спалили його
грабили; але турецького замку не могли добути, бо був дуже сильно укрі-
ий. Один з послів, Ручка, вернув ся назад на Запороже, щоби дати знати
ришам про приїзд посла, другий, Тихон, лишив ся при Лясотї і був про-
иком в дорозї.

Цїсарський посол хотїв оглянути по дорозї Київ; але над Днїпром
ипіллю не можна було дістати човна, що перевіз би водою в Київ; треба
їхати возом і то дальшою дорогою, бо Днїпро вийшов з берегів і вода
ливала близші шляхи. В Київї прожив Лясота три днї, від 7 до 9 мая.

Київ тодї під польським панованєм вже підупав, але знати було ще
слїди давної слави. Город колись був добре укріплений і широкий; се
о по валах, що окружали місто і тягнули ся дальше — як говорили мі-
— аж на девять миль довкола. Всюди стояли руїни давних церков і па-
Особливо замітна була велика і прегарна церква св. Софії: церква була
знищена, але зацїлїло в нїй ще дещо з давнього богацтва й розкошї;
ога була вислана ріжноцьвітним камінєм, стїни вкриті різьбами, або ма-
ками, зложеними з дрібних камінчиків; верхом вели ґалєрії або ходи.
ии показували цїсарському послови всякі памяткові місця й оповідали пере-
, що затримали ся в устах народа. Так напротив великого вівтаря був
лий отвір, широкий на пів ліктя: оповідали, що там в давні часи було
дїйне зеркало, — можна було побачити в нїм все, що задумаєш, навіть
іддаленє кількасот миль... Показували темну комору, де оден князь заму-
в свою жінку, і знов иншу кімнату, де князь Володимир відбував свої
з дружиною, — се місце називали „столицею Володимира“. В церкві
гроби ріжних князїв і визначних людий; прегарний був памятник Яро-
а Мудрого — з білого каміня; була також домовина київського митрополита
арія, якому Татари відрубали голову.

Оглядав Лясота також инші київські церкви; бачив розвалини Золотих
т, — се була величезна, прегарна будова, як можна було пізнати навіть
танків. Там, де були всї ті руїни, і де стояв город в давних часах, тепер
пусто, — майже нїхто не мешкав; міщани перенесли ся в долину над
ро. І тут було богато всяких будинків і церков, але все те було деревляне,
з каміня; навіть замок збудовано з дерева.

Чверть милї від Київа над Днїпром стояв печерський монастир; тут
кивав київський митрополит з крилошанами і велике число монахів. Церква
гарна, камінна; у нїй знаходив ся камінний памятник кн. Константина
овича Острозького, славного вождa — напись була руським письмом. Від

Степова могила.

монастиря в низ до ріки простягав ся сад, а в нїм знаходила ся велика печ
викопана в глинї з безчисленними ходами в ріжні сторони; тут з давних ч
хоронили тїла монахів. Лясота оглядав мощі покійників і знов прислухував
всяким оповіданям. Показували гріб одного великана й богатиря Чоботка,
розказували, що раз напали на нього вороги як раз тодї, коли він надї
чоботи: щоби оборонити ся хопив богатир чобіт і побив на місцї всїх напа
ників, від того й назвали його Чоботком. Дальше лежали в однім камін
гробі два други, що за житя все жили разом і по смерти хотїли також леж
в однім гробі, оден по правім боцї, другий по лївім. Але один з них виїхав
довгий час, а як вернув ся, довідав ся, що його друг умер вже три роки то
пішов він на могилу і побачив, що покійника положили не по тім боцї, як б
умовлено; тодї попросив друга, щоби посунув ся і зробив йому місце, — м
лець зараз повернув ся, а живий положив ся коло нього і зараз умер і
тепер лежали оба разом.

Оглянувши памятки Київа, Еріх Лясота поїхав 10 мая в дальшу дор
до козаків. Тепер вже їхав Днїпром на човнї і тільки для відпочинку всту
до сїл і місточок над рікою. Приїхав тут по нього товариш Генкель і при
від цїсаря 8.000 дукатів для козацького війська. З такими грішми було неб
печно ставати на довший час; в однім містї Поляки, шляхта і жовнїрі, поча
відгрожувати ся послови, так що він мусїв виїзджати чим скорше в даль
дорогу з грішми; в товаристві з ним їхало кількох козаків. Так переїхав
сота коло Трипілля, Ржищева, Терехтемирова, де козаки мали дарований
короля Стефана Баторія шпиталь, Канева, Черкас і дальше в низ ріки. Ос
ставали чимраз рідші. Всюди було видно богато могил, бо тут від непамяти
часів все йшла боротьба українського народа з дикими ордами, що приходи
з азийських степів. В деяких місцях були вали і городища, — останки дав
городів і осель. На однім горбку стояла стара татарська церква, мечет.

Дорога була далека і людий небато. А все таки зустрів тут Лясо
иншого подорожного, московського посла, який віз дарунки Запорожцям
царя. Були й инші пригоди. Коло одного острова підняла ся велика бу
з сильним вітром, дощем і громами; треба було перервати подорож і хова
ся на беріг. Дальше дорога ставала більше небезпечна, бо човен наближ
ся до Днїпрових порогів. Пороги се скелї на Днїпрі, які по части вис
ють над воду, але більше лежать на днї ріки. Вода спиняєть ся на камі
і творить небезпечні вирі і водовороти; човен може розбити ся тут ду
легко. Але люди, що часто перепливали Днїпро, особливо козаки, знали доб
перевозити човни між скалами: одні виходили на беріг, инші входили у вс
і всї при помочи шнурів і дручків переводили човен в безпечні місця. Так
порогів числили на Днїпрі дванайцять або тринайцять на продовженю сїм
миль; назви порогів були такі: Кодак, Сурський, Лоханський, Стрільчий, Зи
нець, Княгинин, Ненаситець, Воронова забора, Вовнига, Будило, Таволжанськ
Лишнїй. На порогах часто засїдали Татари, — й коли перепливав Лясота, так
показали ся з далека татарські вояки, але козаки скочили против них і Тата
повтїкали. Недалеко звідси стояла козацька сторожа: козаки витащили чов
на беріг, а самі поховали ся в корчах, чекаючи на Татар.

За порогами починала ся вже козацька країна — Запороже. Цїса
ський посол плив тепер гарними околицями коло Днїпрових островів. Найпер
була Хортиця — прекрасний, широкий і веселий остров, довгий на дві ми
широкий на пів милї. Тут зимою тримали козаки свої коні. В сїм місцї над
спіли за Лясотою ті козаки, що мали сторожу на порогах; тепер вони пров
дили дальше посла. Переїхали ще остров Базавлук, а на дальшім остро
Чортомлику була вже Запорозька Сїч. Приїхав тут Лясота 9 червня
с. є 106 днів по своїм виїздї з Праги. Так довго тревала подорож в тих часа

На стрічу Еріхови Лясотї вислали козаки значнїйшу старшину, що
привитала цїсарського посла від війська. Коли Лясота висїв з човна, козаць
військо привитало його вистрілами з гармат. Потім повели посла до Сїчи

ЗАПОРОЖЕ
Паланки: I. Протовчаньска, II. Орельска, III. Самарска, IV. Калміуска, V. Інгульска, VI Кодацка, VII. Буго-гардівска, VIII. Козацко татарский степ. IX. Задунайскі запорожці.
Рисував Генрих Будзиновский
УКРАЇНА
ДОНЬСКІ КОЗАКИ
АЗОВСКЕ МОРЕ
ЧОРНЕ МОРЕ
КРИМ
ДОБРУДЖА
Полтава
Корсунь
Черкаси
Чигирин
Умань
Переволочна
Стара Самара
Новий Кодак
Старий Кодак
Хортиця
Пороги
Томаківска Січ
Микитинська Січ 1652–1709
Чортомлицка Січ
Підпільненска Січ 1734–1775
Базавлуцка Січ
Камяний Затон
Каменска Січ
Кізикермень
Олешківска Січ
Очаків
Кінбурн
Одеса (Качибеїв)
Акерман (Білгород)
Бендери
Кілія
Перекоп
Козлів
Бакчисарай
Кафа
Керч
Тамань
Азов
Дніпро
Дністер
Бог
Інгул
Інгулець
Самара
Орель
Ворскла
Донець
Дон
Конка
Берда
Калміус
Синюха
Тясмин
Гард
Кубань
Дунай
Прут
Чорний ліс
Великий Луг
Задунайска Січ 1814–1828

раду. Тут Лясота витав козаків і казав сказати раді, що дуже тїшить ся, що знайшов все лицарське товариство в доброму здоровлю. Гетьманом був тоді Богдан Микошинський; але його не було на Сїчи, бо виправив ся на 50 човнах з 1300 козаками на море против Турків; посол мусїв чекати на його поворот. На мешканє дали йому козаки оден кіш, се є шатро плетене з хворосту і покрите зверху скірою для охорони перед дощем.

Гетьман Богдан Микошинський вернув ся з походу 18 червня; похід козакам пішов досить добре, — били ся двічи з Татарами, на морі і на суші і захопили одного значного невільника, але з турками не могли розпочати боротьби, бо турецькі сили були дуже великі. Другого дня заходив до Лясоти гетьман зі старшиною і запросив до себе на обід. Того-ж дня приймали козаки московського посла.

Дня 20 червня запрошено Лясоту на козацьку раду, щоби розказав, з чим його присилає цїсар. Посол відповів, що цїсар бажає козацької помочи в війні з Турками і що за воєнну службу дістануть цїсарську платню. Потім відчитано грамоту від цїсаря і посол вийшов з ради, а козаки почали самі радити. Старшина радила окремо, а простий народ, чернь, знов окремо. По довгих нарадах чернь згодила ся вступити в цїсарську службу, — на знак сього козаки кидали в гору шапками. Потім юрба кинула ся з криком до старшини; кричали, що як хто не згодить ся на сю ухвалу, на місцї його схоплять і втоплять в Днїпрі. Старшина мусїла згодити ся; вибрано 20 делєґатів і вони мали вести переговори з Лясотою. Розмова з козаками тревала довго. Лясота сказав, що цїсар бажає, щоби козаки ішли на Турка через Волощину (Молдаву), — але козаки вважали такий похід занадто далеким і небезпечним, бо козацького війська було тепер тільки 3000, а при тім вони не мали коний, бо останньої зими Татари сїм разів нападали на Запороже і забрали 2000 коний. Довго вговорював їх посол, аж вкінци дали намовити ся. Осаули обходили довкола раду і питали о згоду; козаки кричали, що згідні і кидали в гору шапки; загреміли військові тарабани і труби, з гармат віддано 10 вистрілів, в ночи летїли до неба ракети.

Але в своїй постанові козаки витрівали не довго. Деякі козаки вже перед тим не хотїли іти на похід в далекі землї; особливо ненаручно було се богатим козакам, що мали свої господарства й не бажали кидати їх на довгий час. Вони ходили від хати до хати й толкували козакам, щоби лїпше подумали над тим, що мають робити. Вказували на се, що цїсар прислав невелику суму гроший, що дорога далека й небезпечна, що в чужих краях вони марно погибнуть. Народ слухав всього того і на другий день розміркував інакше: всї ті, що вчера хотїли йти на війну, нині заявили, що не підуть! Старшина почала вговорювати народ, щоби не ломити рішеня, яке самі поставили; Лобода, попереднїй гетьман, який зруйнував Білгород, перестерігав козаків, щоби не відкидали ласки цїсаря і скористали з нагоди; тепер можуть взяти участь у великім походї против ворогів християньства, — як не використають сеї нагоди, всї возьмуть їх на сміх і зневагу. Але козаки таки не дали намовити ся. Тодї гетьман Богдан Микошинський серед ради в гнївї заявив, що відрікаєть ся гетьманства і складає свій уряд: не хоче гетьманувати над людьми, які так мало цїнять свою славу, честь і добре імя.

По полудни відбула ся нова рада. Народ був вже знеохочений і навіть не хотїв іти на раду; осаули неохотних заганяли буками на майдан. Наперед просили козаки Микошинського, щоби знов приняв гетьманство; він дав вговорити ся і приняв уряд. Потім говорили знов про цїсарський похід. Але того дня не прийшло до нїяких рішень і козаки радили ще в слїдуючі днї. Вкінцї вибрано делєґатів і ті заявили знов цїсарському послови, що козаки поки що не можуть іти в похід з таких причин: п е р ш е, не мають відповідного числа коний; д р у г е, в малім числї не можуть іти на Молдаву, бо тамошнїй народ дуже зрадливий і віроломний; т р е т є, цїсар не подав означеної умови і дає

алу платню. Зате козаки згодили ся вислати до цїсаря своїх послів, щоби заключити відповідну умову.

Еріх Лясота не дуже був вдоволений тим рішенєм, але не мав иншого виходу і мусїв приняти се, чого бажали козаки. Щоби заохотити козаків до цїсарської служби, Лясота дав як задаток запорозькому війську 8000 дукатів, які віз з собою. Козаки приймали дарунок дуже сьвяточно: зібрали ся на відкритім полї, серед якого стояв вбитий в землю цїсарський прапор. Розіслали на землї кільканайцять татарських кобеняків або плащів, які носили звичайно, висипали на них гроші і казали старшинї перечислити дукати.

І знов радили козаки кілька днїв. Нарештї вибрали двох послів, сотників Саська Федоровича і Ничипора, що мали їхати з Лясотою до цїсаря. Посли дістали до рук таку грамоту:

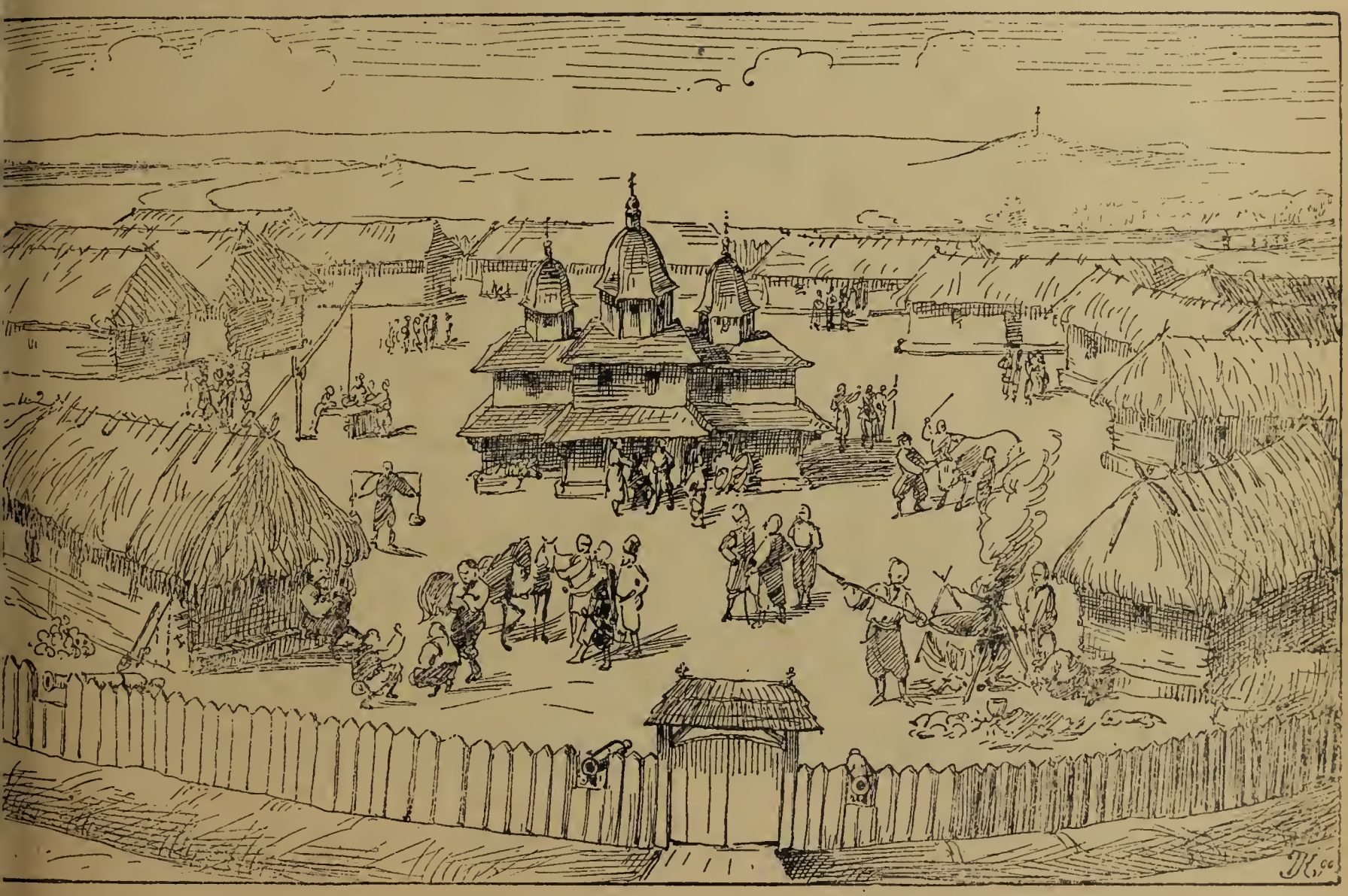

Запорожська Сїч.

„Я, Богдан Микошинський, запорозький гетьман, разом з усїм лицарством вільного війська запорозького, отсим посьвідчаємо, що ми з відома і згоди нашої лицарської ради відправляємо до Вашого Цїсарського Величества, нашого милостивого пана, тих наших послів, сотників нашого війська, Саська Федоровича і Ничипора, даємо їм повновласть покінчити наше діло з Вашим Цїсарським Величеством, нашим всемилостивим володарем, просимо уклінно вірити їм у всїм, так само як нашому війську й обовязуємо ся сею грамотою і нашим лицарським словом, що у всїм вдоволимо ся угодою, яка уложить ся між згаданими нашими послами і Вашим Цїсарським Величеством, у всїм безуслівно підчинимо ся сьому рішеню.

„На знак сього і для більшої віри видали ми нашим послам отсю повновластну грамоту, скріплену в долї печатю нашого війська і власноручною підписею нашого військового писаря Льва Вороновича. Дано в Базавлуцї, при Чортомлицькім рукаві Днїпра, 3 липня 1594 р.“

Посли дістали також друге письмо до цїсаря, де описано докладнїйш
цїль посольства.

Дня 1. липня пращав ся Еріх Лясота на повнїй радї з гетьманом і всі
запорозьким лицарством. Козаки дякували послови за його труди і в дарунс
дали шубу з кун і шапку з чорних лисиць. Слїдуючого дня 2 липня — по 2
днях побуту між Запорожцями — виїхав Лясота з Сїчи разом з двома послам
Саськом Федоровичем і Ничипором і ще двома козаками; коли відбивали ві
берега військо пращало їх звуками військових труб і тарабанів та вистрілам
з гармат.

Днїпрові пороги.

Лясота вертав з початку тою самою дорогою, якою їхав на Запорож
руслом Днїпра; але потім разом з товаришами сїв на коні і верхом їхали чере
степи, а дальше байраками; по дорозї оглядав посол турецькі памятники н
могилах і городища. Вкінцї доїхали до околиць заселених густїйше і гостинцям
їхали на захід. У Львові були посли 28 липня, а до Реґенсбурґа в Нїмеччи
доїхали 24 серпня 1594 р.

На жаль записки Еріха Лясоти тут переривають ся і про дальшу подо
рож козацьких послів не знаємо вже нїчого.

Володимир Левицький.

Як відбувають ся наради парляменту?

Заведенє загального права голосованя до парляменту у Відни принесло з собою скріпленє впливу широких народних мас на дїяльність парляментарних послів. Посол до парляменту мусить тепер ставати перед своїми виборцями не тільки підчас виборів, але й через цїлий час свого пословання мусить дбати про те, щоби не стратити їх довіря. Виборцї вимагають від него, щоби як найчастїйше здавав перед ними звіт з своєї дїяльности, розвідував ся про їх потреби й домаганя та радив ся з ними, як в кождій справі має поступати. Однак щоби народні маси могли використати для себе сей вплив на порішенє ріжних полїтичних справ, мусять передовсїм самі їх пізнати і зрозуміти. Вони мусять приглянути ся і пізнавати уряджене нашої держави, бо тільки тоді будуть вони розуміти, в чім причина їх невідрадного положеня та яких змін вони мають добивати ся. Отся потреба горожанського осьвідомленя й вишколеня відносить ся до нашого народу.

Минулого року подали ми статю „Про головні основи австрийської конституції“, в котрій був представлений коротко устрій нашої держави. Сього року хочемо розказати дещо про те, як відбувають ся наради парляменту. Читачі будуть могли довідати ся, що становить предмет нарад парляменту, як відбувають ся наради над законами, як відбувають ся засїданя палати послів та на чім загалом полягає дїяльність послів.

Парлямент або державна рада у Відни складаєть ся з двох частий: палати послів і палати панів. Палатою послів називаємо збір всїх послів вибраних горожанами нашої держави, члени палати панів не походять з вибору, тільки входять туди на підставі свого становища або цїсарського іменованя. Говорити будемо тут тільки про наради палати послів. Послів вибираєть ся на протяг шести лїт, однакож цїсареви прислугує право палату послів розвязати кождої хвилї і розписати нові вибори. Протяг часу від отвореня нововибраної палати послів до її розвязаня називаємо виборчим периодом. Палата послів не радить шість лїт без перерви, тільки збираєть ся час від часу на т. зв. сесиї. По кождій сесиї наступає замкненє палати послів, то є перерва в нарадах аж до нової сесиї. Від замкненя треба відріжнити відроченє парляменту, т. є. перерванє засїдань на якийсь час підчас тревання одної сесиї.

I. Отворенє і уконституованє палати послів.

(Перше засїданє палати послів, президент з віку, посольське приреченє, торжественне отворенє парляменту, престольна промова, розслїджуванє виборчих актів і девять посольських віддїлів, вибір президиї).

Коли вибори до парляменту покінчать ся, тодї цїсар визначує день і годину отвореня парляменту та запрошує всїх послів, щоби в той час явили ся в салї засїдань палати послів на перше засїданє. Се перше засїданє призначене на відібранє

посольського приреченя

від нововибраних послів. Отвирає його в імени цїсаря представитель правительства, звичайно президент міністрів, та покликує найстаршого з поміж послів, щоби проводив нарадам. Є се т. зв. президент з віку, котрий проводить нарадам тимчасово, доки посли не виберуть постійного президета (предсїдателя). Предсїдатель з віку покликує собі до помочи вісьмох наймолодших послів на секретарів, щоби пильнували протоколів нарад також

тимчасово, доки посли не виберуть з поміж себе постійних секретарів. Потім слїдує зложенє приреченя цїсареви. Секретарі відчитують у всїх краєвих мовах присягу, в котрій посли прирікають цїсареви вірність, слухняність, бережен основних державних законів та совісне сповнюванє посольських обовязків а потім посли викликувані за порядком по азбуцї встають кождий зі свого сидженя, і складають се приреченє словом: „Прирікаю“. Сам предсїдатель складає приреченє в руки визначеного цїсарем міністра.

На зложеню приреченя кінчить ся перше засїданє парляменту, а предсїдатель заповідає послам час і місце торжественного отвореня парламенту. Відбуваєть ся воно в присутности членів палати послів і палати панів До зібраних проголошує цїсар звичайно престольну промову або пересилає їм свій привіт через осібну комісию.

На найблизшім засїданю приступають посли до розслїдженя

важности вибору

всїх послів. В тій цїли дїлять ся посли на девять віддїлів (частий), а кождий віддїл переглядає придїлені йому виборчі акти. Коли що-до важности й законности вибору посла нема нїякого сумніву, тоді предсїдатель палати предкладає сей вибір послам до затвердженя. Однак проти важности вибору посла можуть підносити ся ріжні заміти. Виборцї мають право внести до трех днів по торжественнім отвореню парляменту протест на руки президента з поданєм надужить при виборах і жаданєм уневажненя вибору, а також представитель краєвої полїтичної власти (в Галичинї намісник) може здержати послови видан цертифікату (посьвідченя вибору), коли на його думку вибраний не може після австрийських законів загалом бути послом. Коли отже проти важности вибору підносять ся такі заміти, тоді посольський віддїл, що розглядав акти вибору того посла. передає їх до точного розслїдженя осібній легітимацийній комісиї зложеній з послів вибраних повною палатою. Ся комісия обовязана до року предложити повній палатї послів звіт з своїх розслїдів. На підставі сего звіту посли затверджують вибір посла або його уневажнюють Коли палата уневажнить вибір посла, мають відбути ся безпроволочно нові вибори посла. Нові вибори мають бути розписані також тоді, коли посол не хоче зложити приреченя, складає його з застереженями або коли через вісїм день по отвореню парляменту не являєть ся на засїданях парлямент без відпустки і на візванє президента анї не являєть ся анї не оправдує своє неприсутности.

По розгляненю виборчих актів приступають посли до вибору з поміж себе

президиї

т. є. провідників палати послів. В склад президиї палати входить президен (предсїдатель), сїм заступників президента (віцепрезиденти) і шіснайцять секретарів. Президент палати послів, а в його заступстві заступники президента, проводять нарадам послів, отвирають і замикають засїданя, удїляють бесїдникам голосу, переводять голосованє і пильнують порядку підчас засіданя. Вони наглядають далї над всїми справами палати послів, мають надзір над всїми бюрами і урядами парляменту та підписують всї письма, що виходять від палати послів. Секретарі наглядають над виготовленєм протоколів і звітів з засїдань та помагають президентови при виконаню ухвал парляменту Президента вибирають посли на протяг одної сесиї парляменту. Крім того вибирають посли з поміж себе двох впорядчиків, які наглядають над придержуванєм домового порядку або реґуляміну палати послів.

II. Над чим радить палата послів?

(Обсяг дїяльности посольської палати).

Коли вже посольська палата уконституює ся, т. зн. вибере президию і полагодить всї вступні чинности, приступає до властивої праці. Най

ажнїйшою її задачию є законодатна власть, т. є. право ухвалити, змі-яти і зносити закони з обовязуючою силою для всїх країв Австриї. Без її годи не може війти в житє анї перестати істнувати нїякий державний закон. Окрім сего виконує палата послів нагляд або контролю дїяльности правительства, а вкінци полагоджує петициї, т. є. просьби, які до неї являють.

1. Предмет законодатної дїяльности.

(Правительственні предложеня, внесеня послів, комісий і палати панів).

Щоби палата послів взяла під наради закон. мусить бути передовсїм предложений їй проєкт того закона, т. зн. плян або начерк постанов, які закон мав би обіймати. Право предкладати такі законопроєкти палатї має в першій мірі само правительство, а його проєкти називаємо

правительственними предложеньми.

Правительство може предложити їх до ухвали в довільнім порядку наперед палатї послів або в палатї панів. Тілько фінансові предложеня і закон про обір рекрута мусить прийти наперед під наради в палатї послів, а потім доерва в палатї панів. Правительственного предложеня не може палата відкинути без переведеної наради, лиш мусить взяти його під обради, хоч би віомим було з гори, що за ним не заявить ся нї один посол. Такі предложеня мають першенство поміж всїми справами і мусять бути полагоджені на першім місци.

Побіч правительства має право кождий посол ставити

самостійні внесеня

на ухваленє закона. Таке посольське внесенє має починати ся словами: „Висока палата зволить ухвалити“, мусить містити в собі дословний зміст законної постанови, яку внескодавець (т. є. той, що ставить внесенє) хоче мати ухвалену та має бути зложене на руки президента палати. Щоби таке посольське внесенє могло бути загалом предметом нарад палати треба, щоби що найменше 20 послів його підписало або на питанє президента заявило, що се внесенє попирає.

Предметом нарад посольської палати можуть бути дальше предложеня палати панів або внесеня, з якими приходять перед палату комісиї вибрані послами для переведеня вступних нарад над законопроєктами.

Кожде належно підперте внесенє або предложенє друкує ся і роздає ся послам, щоби могли з ним познакомити ся. Потім приступає палата до нарад над ними.

2. Що то є посольські комісиї.

(Задача комісий, їх орґанїзация, комісийні наради і звіти).

Щоби лїпше зрозуміти, як відбувають ся наради послів над законопроєктами, мусимо познакомити ся з гори з орґанїзациєю

посольських комісий.

Задачию комісий є переводити вступні наради над законопроєктами і приготовлювати їх до нарад в повній палатї. Комісиї складають ся з певної з гори означеної скількости членів, яких палата вибирає з поміж себе на засїданю. Тому, що наради комісиї є дуже важні, вибирає палата їх членів так, щоби в кождій комісиї заступлені були всї посольські клюби відповідно до числа членів. Перед кождими виборами до комісий порозуміють ся всї посольські клюби між собою і установляють т. зв. ключ до голосованя, т. зн. означують, кілько кождому клюбови признати членів в кождій комісиї. Що-до числа членів є звичайно двоякі комісиї: більші і менші. Більші складають звичайно з 52 членів, менші з 26 членів. Коли возьмемо на увагу, що всїх

послів в палатї є 516, то бачимо, що в більших комісиях один член випада на 10 послів, а в менших на кождих 20 послів і власне після сего рахунку роздїлюють ся від ряду лїт місця в комісиях поміж поодинокі посольськ клюби. Так отже клюб зложений пр. з 40 членів дістане до більшої комісі чотирох, а до меншої двох членів, клюб зложений зі 100 членів до більшо 10 а до меншої 5 членів і т. д. В той спосіб кожда комісия є наче вірною відбиткою цїлої палати, бо є в нїй заступлені всї клюби в такій самій силї що і в повній палатї. За кождим членом комісиї стоїть все 10 зглядно 20 йог партийних товаришів з повної палати. Коли отже комісия що-небудь ухвалить то можна майже певно сказати, що ухвалить те саме і повна палата послів в котрій є те саме відношенє сил.

Кожда комісия вибирає з поміж своїх членів предсїдателя, його заступ ника і двох секретарів. Кождий вибраний до комісиї посол є обовязаний являти ся на засїданях комісий та брати участь в її працях. Коли член комісі не явить ся на трех її засїданях з ряду і не оправдає достатоточно своєї не присутности, тодї уважаєть ся його за виступившого з комісиї і переводить с на його місце вибір нового члена. Те саме дїєть ся тодї, коли посол довший ча пробуває на відпустцї. Оправдати неприсутність на засїданю комісиї може чле тільки слабостию або занятєм в иншій комісиї.

Дїяльність комісий є надзвичайно важна. Кожда з них має придїлени певний рід справ та має передовсїм переводити вступні наради над тими вне сенями правительства або послів, які стоять в звязи з її обсягом дїланя. Ко місия розглядає на своїх засїданях подрібно поодинокі постанови внесени законопроєктів, робить в нїм поправки і додатки, які вважає за відповідні т рішає остаточно, чи даний законопроєкт предложити палатї послів до ухва леня чи до відкиненя. Ухвали комісий западають більшостию голосів, а д важности кождої ухвали треба присутности при голосованю більшости члені комісиї. По скінченю нарад вибирає комісия

справоздавця (референта),

котрий виготовлює звіт з нарад комісиї та предкладає ухвали комісиї палат послів. Коли при голосованю в комісиї що найменше трех членів не годит ся на яку ухвалу комісиї, тодї ся меншість має право виготовити осібни звіт та подати його предсїдателеви палати, щоби дав його видрукувати разо з головним звітом.

3. Наради в повній палатї.

(Три читаня законопроєкта, ґенеральна і специяльна дебата, замкненє диску сиї і ґенеральні бесїдники. Наглячі внесеня полїтичні і запомогові, формальн внесеня; контінґент бесїдників і часу при буджетовій дебатї).

Пригляньмо ся тепер поступованю з законопроєктами від їх внесен аж до остаточного порішеня.

Кождий проєкт закона внесений в палатї послів правительством, по слами, комісиями або палатою панів мусить правильно перейти три на ради в палатї або т. зв.

три читаня.

Перше читанє законопроєкта (перша нарада) відбуваєть ся в якийс час потім, як внесенє було поставлене, видруковане і розділене послам. Пр першім читаню дістає голос перший внескодавець, який має виказати по требу внесеного закона. По його промові відбуваєть ся розправа над вн сенєм (дебата або дискусия), в якій посли можуть висказувати свій по гляд на внесенє. Однак в сїй дебатї можуть посли обговорювати тілько з гально основи внесеного закона, не вдаючи ся в розбір поодиноких постано По переведеню сеї дискусиї посли ухвалюють одно: чи внесенє відкинути ві

азу і над ним більше не радити чи відіслати його до котрої з комісий, щоби ам внесенє докладно розібрали і приготовили до дальших нарад.

Коли посли ухвалять відослати внесенє до комісиї, комісия переводить вої наради над законом та по скінченю нарад предкладає свій звіт палаті ослів. Предсїдатель палати дає сей звіт до друку та роздїлює його послам о перегляненя.

Найскорше 24 години по роздїленю комісийного звіту послам може озпочати ся друге читанє закона, т. є. друга нарада послів над проктом закона. При сїй нарадї посли мусять держати ся з гори означених прил. Цїла нарада дїлить ся на дві части: генеральну дебату і специльну дебату. Генеральна дебата є се загальна розправа над законом, котрій послам вільно обговорювати тільки цїлість проєкту а не вдавати ся це в його подробиці. Підчас генеральної дебати може бути поставлене внесенє, щоби відрочити дебату над проєктом або звернути його назад до комісиї для доповненя або переробленя. При кінци генеральної дебати відбуваєть ся голоованє над тим, чи відкинути проєкт закона чи приступити до специяльної деати над ним. Коли палата ухвалить відкинути внесенє по генеральній дебатї, иступає до дальших справ і більше до відкиненого внесеня не вертає. В проивнім случаю починаєть ся специяльна дебата над законом, т. є розрава і голосованє над поодинокими постановами проєкту. Предсїдатель підає поодинокі постанови проєкту під наради послів, а потім під голосованє. Посли можуть ставити до кождої постанови свої поправки, т. зн. жадати міни або доповненя тої постанови. Вкінци підчас специяльної дебати може алата також ухвалити відложити дебату або звернути проєкт закона назад о комісиї. Вкінци може палата і тут ухвалити відкинути проєкт та перейти до альшого дневного порядку, т. є. до наради над иншими справами.

По кождій промові підчас дебати може кождий посол поставити внеенє на замкненє дебати (дискусиї). Коли більшість послів буде за тим несенєм, тодї з поміж всїх записаних до слова послів може говорити тільки двох т. зв. генеральних бесїдників. І так всї посли, що хотїли говорити за проктом закона, вибирають з поміж себе одного бесїдника „за“ (по латиниї ro), а ті, що були проти проєкту, одного бесїдника „проти“ (по латинї ontra). Посли, котрі хотїли ставити поправки, можуть по замкненю дебати кладати їх на руки предсїдателя, котрий їх відчитує і без дебати піддає під олосованє. По замкненю дебати говорити можуть тільки два вибрані генеальні бесїдники, справоздавець комісиї, а вкінци внескодавець, над котрого несенєм власне вела ся дебата.

Коли покінчить ся друге читанє з генеральною і специяльною дебатою, иступає палата звичайно на найблизшім засїданю до третого читаня, . є. до голосованя над цїлим законом відразу. При третім читаню нема вже іякої дебати анї не можна ставити поправок. Тільки в случаю, коли би поміж оодинокими постановами закона заходили суперечности, можуть посли ставити при третім читаню внесеня на усуненє сих суперечностий. Вкінци можна ут справляти похибки писарські, правописні і друкарські. На принятю цїлого роєкту в третім читаню кінчать ся наради над внєсенєм в палатї послів, воно оже бути передане до ухвали палатї панів, а по принятю і в сїй палатї до цїсарського затвердженя (санкциї).

Такий є звичайний правильний хід нарад над проєктами законів палатї послів. Однак від сих правил допускає в деяких случаях сам закон, в инших случаях витворений звичай многі виїмкові скороченя поступованя, особливо там, де ходить о те, щоби дальший законопроєкт безпровочно був взятий під обради або, щоби наради над ним надто не протягали ся. Дїєть ся се передовсїм при т. зв.

наглячих внесенях

Іменно коли ходить о поспіх в порішеню якого закона, може кождий посол в осібнім наглячім внесеню жадати скороченя поступованя при нарадах над тим законопроєктом. Се скороченє може полягати на тім, 1) що палата бере даний закон під обради безпроволочно мимо того, що він не був на дневнім порядку, т. зн. до нарад були призначені зовсім инші справи, 2) що палата не відсилає даного закона по першім читаню до комісиї, тілько ріша його сама без вступних комісийних нарад, 3) що палата визначує комісиї, до котрої закон відіслано, з гори реченець, в котрім вона мусить предложити звіт палатї, 4) що палата зараз по роздїленю друкованого звіту комісиї приступає до нарад над законом, не чекаючи упливу приписаних 24 годин, 5) що вкінци палата відступає від звичайної вимоги, щоби внесенє зглядно комісийний звіт був видрукований. В наглячім внесеню, яке можна внести рівночасно з поставленєм того внесеня, яке мало би бути поспішно порішене, або пізнїйше при першім або другім читаню, може посол домагати ся допущеня при нарадах над даним законом одного або й більше з повисших виїмкових скорочень поступованя. До ухваленя перших двох скорочень треба згоди двох третих послів, для трех дальших скорочень згоди звичайної більшости.

Що-до свого змісту можуть бути наглячі внесеня або запомогові, коли домагають ся від правительства наглої помочи для мешканців свого краю або місцевости в случаю елєментарного нещастя, пр. огню, виливу і т. п., або можуть се бути політичні внесеня у всяких справах політичного характеру.

Наглячі внесеня мали до недавна той привілей, що мусїли бути порішені безпроволочно по їх внесеню так, що всї инші внесеня мусїли перед ними уступати. В той спосіб стали вони дуже важним средством борби в руках послів, котрі могли через поставленє великого числа наглячих внесень спинити всякі инші наради палати на довгий час. Таке затамованє нарад, яким досить часто послугували ся посли покривджених народів, зоветь ся обструкциєю. З другої сторони було се дуже не наруку правительству і послам пануючих народів. Минулого року впровадили вони зміну, яка поки що обовязує до кінця сього року, але буде правдоподібно задержана і на дальше, що наглячі внесеня не конечно мусять бути взяті під обради перед всїми иншими справами, але лишаєть ся свобідному оцїненю предсїдателя, коли він таке внесенє предложить до нарад.

Скорочене поступованє є також при нарадах над т. зв. формальними внесенями, як пр. внесеня на замкненє дебати, на замкненє засїданя, на зарядженє тайного або поіменного голосованя і т. п. Такі внесеня не треба передавати навіть на письмі, а президент може їх без дебати піддати сейчас під остаточне голосованє.

Внесеня, щоби вибрати комісию для вступних нарад над цїлим рядом справ одного рода або для виготовленя проєкту одного закона, порішує палата зараз в першім читаню і не потребує відсилати їх до жадної комісиї, хиба що сама виїмково інакше порішить.

Кождий державний договір може палата послів лиш в цїлости приняти без змін або відкинути. Тому при другім читаню такого договору є тільки загальна (ґенеральна) дебата, а нема подрібної (специяльної) дебати, також ставленє поправок до договору є недопустиме.

Окрім сих предвиджених законними постановами скорочень поступованя при нарадах в палатї послів, витворив ще звичай деякі відміни при нарадах. Належить тут впровадженє т. зв. контінґенту бесїдників і контінґенту часу при буджетових дебатах. Контінґент бесїдників полягає на тім, що посли умавляють ся з гори, кілько бесїдників може найбільше забирати голос при дебатї, а потім се число бесїдників роздїлюють поміж посольські клюби відповідно до числа їх членів. Контінґент часу означає знов з гори, який протяг часу може найдовше тревати дебата. Означений за згодою всїх послів протяг часу роздїлюєть ся знов рівномірно поміж всї посоль-

ські клюби. Контінґент бесїдників і часу має на ціли запобігти тому, щоби дебати надто довго не проволїкали ся, а притім щоби всї клюби рівномірно могли брати участь в дебатах. Від кількох лїт уживаєть ся при буджетовій дебатї ще й того упрощеня, що при другім читаню відбуваєть ся специяльна дебата і голосованя відразу над цїлим буджетом або над більшими ґрупами розділів, а не подрібно над поодинокими роздїлами.

Коли палата послів відкине предложенє правительства або палати панів або посольське внесенє не може воно другий раз в тій самій сесиї пнрляменту бути предметом нарад палати послів.

4. Контроля дїяльности правительства.

(Право контролї, інтерпеляцнї, резолюцнї, заява недовіря, поставленє в стан обжалованя).

Побіч законодатної власти виконує парлямент ще контролю або нагляд над дїяльностию правительства і його урядників. Палата послів має право ганити і критикувати заряд державою та всї урядові дїланя, навіть ті, що підписані цїсарем. Вона провірює щорічні державні рахункові замкненя і слїдить скарбову господарку держави. Важне в тім зглядї є право послів ставити

інтерпеляції

т. є. запити до правительства. Коли посол зауважить надужитє в дїяльности правительства або його урядників, має право звернути ся до відповідного мінїстра або цїлого правительства з письменною інтерпеляциєю або запитом в тій справі і жадати виясненя. Таку інтерпеляцию мусить підписати найменше 15 послів. Вона має бути зложена на письмі на руки президента палати, котрий передає її тому, до кого вона відносить ся і заряджує її відчитанє на засїданю. Представитель правительства, до котрого інтерпеляция звертаєть ся, мусить послови на неї відповісти або подати причину, чому відповіди відмовляє. Коли посол, що вносив інтерпеляцию, є невдоволений з відповіди мінїстра або з відповіди відповіди, може зажадати отвореня дебати (розправи) для обговореня предмету інтерпеляциї. Се жаданє мусить бути поставлене на тім самім засїданю, на котрім мінїстер відповідав або на найблизшім засїданю, а рішає його палата без дебати.

Окрім інтерпеляций можуть посли ставити і ухвалювати резолюциї (візваня) до правительства, щоби воно в відповідний спосіб поступало. Коли би палата послів уважала, що дїяльність правительства є шкідлива, може ухвалити йому заяву недовіря, не удїлити йому абсолюторії або поставити його

в стан обжалованя

перед осібним судом, що зветь ся Полїтичний Трибунал. До ухвали обжаловуючої мінїстра треба більшости двох третин голосів палати. До Полїтичного Трибуналу, який судить мінїстрів, вибирають обі палати державної ради що шість лїт по дванайцять австрийських горожан, що знають добре права та не належать до жадної палати. Сей Трибунал переводить проти обжалованого мінїстра слїдство, почім відбуваєть ся явна і устна розправа, на корій Трибунал видає вирок. Наслїдком засуджуючого вироку є передовсїм трата уряду мінїстра; в тяжших случаях може трибунал позбавити засудженого на якийсь час полїтичних прав, а коли його вчинок є при тім звичайним карним проступком, може наложити на него кримінальну кару (навіть кару смерти). Проти вироку сего Трибуналу нема нїяких правних средств. Цїсар може помилувати засудженого лише на внесенє тої палати парляменту, яка його обжаловувала.

5. Петиції.

До палати послів належить вкінци полагоджуване петицій, т. є. просьб внесених до неї. Такі просьби може палата приймити тільки тоді, коли вручить їх один з послів. Всї просьби, які впливають до палати, втягаєть ся в один спис і долучуєть ся до протоколів. Відчитуєть ся їх на засїданю тільки тоді, коли се на жаданє посла ухвалить палата. Вставляти ся і попирати просьби при їх вношеню послам не вільно. Президент відсилає петиції відповідно до їх змісту вибраній до того петиційній комісиї або котрій иншій комісиї. Петиційна комісия складає від часу до часу, звичайно що чотири тижнї, звіт про всї придїлені їй петиції і ставить що-до них внесеня. Такі звіти складає комісия звичайно устно через свого справоздавця, а може їх предложити також на письмі. Петиції, котрих не полагоджено до кінця сесиї, передає президент по полагодженя правительству. Петиції, в котрих нема назвиска подаючого, відкидає палата з гори.

III. Як відбуваєть ся засїданє палати послів?

(Отворенє засїданя, відчитанє вплывів, дневний порядок, комплєт, дебата, бесїдники „pro“ і „contra“, візванє „до річи“ і „до порядку“, фактичні спростованя, роди голосованя: через повстанє з місць, поіменне, тайне. вибори в палатї, заповіджене слїдуючого засїданя, протоколи і стенографічні звіти з засїдань).

Засїданє палати послів отвирає президент о означеній годинї. По отвореню засїданя наступає звичайно відчитанє вплывів, то є всяких письм, що наспіли до палати. Президент подає до відома або каже дословно відчитати наспівші заяви правительства, палати панів, звіти комісий, новопоставлені внесеня і інтерпеляциї, удїляє послам відпустки або представляє до порішеня палатї просьби послів о відпустки, відчитує спис наспівших просьб (петиций) і представляє палатї до затвердженя протокол з попереднього засїданя. Однак президент має право подати до відома палатї те все, з виїмком письм правительства і палати панів, в цїлости або в части не конче з початком засїданя, але підчас його треваня або на кінци.

Заки палата приступить до

дневного порядку,

т. є. до нарад над справами, котрі є призначені на дане засїданє, мусить предсїдатель ствердити (сконстатувати) чи є комплєт, т. зн. чи є присутне на засїданю вимагане число послів. До важности нарад треба присутности в хвилї отвореня засїданя найменше 100 послів. Коли з початком засїданя був вимаганий комплєт, не потребує президент протягом засїданя стверджувати більше, кілько послів є на салї, хиба зажадав би сього котрий з послів.

Засїданя палати послів є явні. В салї засїдань є осібні місця (галєриї) для публики, яка може прислухувати ся нарадам. Лиш у виїмкових случаях на жаданє президента або найменше 10 послів, може палата ухвалити тайне засїданє і виключити посторонних слухачів.

Коли посол хоче забрати голос в справі, яка є на дневнім порядку, то має особисто і устно заявити се президентови палати в дни засїданя або перед самим засїданєм і подати йому, чи буде говорити за внесенєм (по латині „pro“) чи проти внесеня (по лат. „contra“). Перед приступленєм до нарад відчитує президент листу (спис) всїх послів, що зголосили ся до слова і удїляє їм голосу. Бесїдники дістають голос в тім порядку, як зголосили ся, але так, що перший говорить той, що перший записав ся до голосу „проти“ внесеня, по нїм перший записаний „за“ внесенєм і так міняють ся бесїдники „за“ і „проти“ до кінця. Кождий посол, який приходить до слова, має право заміняти ся з послом, котрий на дальшім місци зголосив ся до слова або відсту-

ити свій голос котромунебудь послови. Однакож не можна відступити голосу такому послови, котрий вже два рази в тій справі говорив. Коли посол запи-саний до голосу не присутний на салї в хвилї, коли президент удїляє йому голосу, тратить право промовляти.

Коли вже листа послів, що зголосили ся у президента до слова перед засїданєм, покінчить ся, можуть зголошувати ся инші посли, а президент удїляє им голосу за порядком.

Кождий посол може в одній справі забрати найбільше два рази голос. Справоздавцї комісий мають при другім читаню перший голос і послїдний по замкненю дебати. Мінїстри мають право забирати голос в одній справі кождої хвилї і більше разів, однак не можуть переривати иншому послови промови. Посли виголошують промови з своїх посольських місць, для справоздавців комісий є призначена осіб на мовниця (т р и б у н а). Посли обовязані виголошувати промови з памяти, тільки справоздавцї комісий, члени комісий, які мають видати спе-цияльне ореченє, мінїстри і представителї центральних властий мають право промови відчитувати з письма.

Коли бесїдник в своїй промові відбігає від справи, над якою ведеть ся нарада, може президент візвати його „д о р і ч и“, т. є. щоби говорив про ту річ, котра є на дневнім порядку. Коли мимо дворазового зазиву „до річи“ посол дальше говорить про инші справи, може президент відібрати йому го-лос. В тім случаю може палата послів без дискусиї рішити, що вона бесїд-ника хоче дальше слухати. Колиж знов посол в своїй промові нарушує при-личність і обичайність або говорить каригідні річи, може президент висказати йому догану через т. зв. в і з в а н є „д о п о р я д к у“. Він може перервати бе-сїдникови промову або цїлковито відібрати йому голос. Також кождий посол може жадати від президента, щоби він бесїдника візвав „до річи“ або „до порядку“, коли послови здаєть ся, що бесїдник на те заслугує. Таке жаданє рішає сам президент, не питаючи про думку палати. Коли би бесїдник обидив в промові кого з присутних на засїданю, може обиджений жадати від послів, щоби висказали обиджаючому догану. В такім случаю вибираєть ся осібну комісию, яка до 24 годин має справу розглянути і прийти перед палату зі звітом.

Коли би підчас дебати бесїдник невірно представив справу або посудив кого безпідставно о неправдиві дїла або слова, може кождий посол по укін-ченю дебати зажадати голосу до т. зв. ф а к т и ч н о г о с п р о с т о в а н я і спро-стувати неправдиві твердженя бесїдника.

По вичерванню листи бесїдників і покінченю дебати відбувають ся

г о л о с о в а н я.

До важности ухвали треба підчас голосованя присутности найменше 100 послів та згоди а б с о л ю т н о ї б і л ь ш о с т и голосуючих, т. зн. бодай одного посла понад половину голосуючих. Однакож деякі ухвали є важні доґерва тодї, коли присутних на засїданю є найменше половина всїх послів, а з того три четвертини заявить ся за ухвалою. Кождий посол виконує право голосованя особисто і не може поручити другому голосувати за себе. При голосованю послам не вільно подавати причин, чому вони так голосують. Вкінци жадному з присутних на засїданю послів не вільно ухилити ся від голосованя, кождий мусить голосувати або вийти на час голосованя з салї.

Коли є більше число внесень, повинні вони бути піддані під голосованє в такім порядку, щоби можна було з голосованя пізнати правдиву думку біль-шости палати. Длятого по скінченю дебати подає предсїдатель палатї до ві-дома, в якім порядку піддасть він внесеня під голосованє. Проти сего заря-дженя можуть посли виступати і жадати иншого способу голосованя. Коли предсїдатель на жадані зміни не годить ся, рішає про те, по переведеній де-батї, палата. По голосованю над кождим внесенєм може найменше 20 послів

зажадати 10 мінут перерви перед найблизшим голосованєм. Президент має право відмовити сему жаданю.

Голосованя відбувають ся звичайно через повстанє з місць. На зазив предсїдателя ті, що голосують за внесенєм, встають з місць, а ті, що є проти внесеня, сидять. По голосованю подає предсїдатель до відома послів, чи за внесенєм заявила ся більшість чи меншість голосуючих. Кождий посол має право зажадати від президента, щоби подав цифрово, яке число послів було за внесенєм, а яке проти него. В случаю, коли би предсїдатель при голосованю через повстанє з місць не міг докладно обчислити голосів або коли би сего зажадало найменше 50 послів, заряджує поіменне голосованє. Відбуваєть ся воно так, що кождий посол викликаний поіменно голосує словами „так“ або „нї“. При формальних внесенях може президент не допустити до поіменного голосованя. Голосованє може відбути ся також тайно при помочи карток. Кождий посол дістає дві картки, на одній з них написане слово „так“, на другій „нї“. Викликаний поіменно підходить кождий до урни і кидає одну з тих карток. Число карток в урнї мусить годити ся з числом голосуючих. Коли за внесенєм і проти него заявить ся рівне число голосів, уважаєть ся внесенє за відкинене. Хто при поіменнім або тайнім голосованю не був присутний на салї підчас викликаня його иазвиска, не може пізнїйше віддати свого голосу.

Предсїдатель палати не голосує, хиба тільки при виборах пр. до комісий. Мінїстри голосують тільки тодї, коли є заразом послами.

Кожді

вибори в палатї послів,

в комісиях або посольських віддїлах відбувають ся тайно при помочи карток, а рішає абсолютна більшість голосів. Коли при першім голосованю нїхто не дістане абсолютної більшости, відбуваєть ся поновний вибір, а потім тїснїйший з поміж тих, що дістали найбільше голосів. Коли би при другім або тїснїйшім голосованю кількох послів дістало рівне число голосів, рішає поміж ними жереб.

З кінцем засїданя визначує президент день і годину слїдуючого засїданя та оголошує його дневний порядок. Коли би хто робив проти сего замітки, рішає про те палата без дебати. Коли засїданє перервано в серединї з браку комплєту, тодї проголошує сам президент після вподоби день і годину найблизшого засїданя.

З перебігу кождого засїданя палати послів провадять призначені до того урядники протоколи і стенографічні (скорописні) звіти. В протоколї з засїданя має бути зазначене, чи був на засїданю вимаганий комплєт, далї записані відчитані впливи, справи, над якими відбували ся наради, внесеня з назвисками внескодавців, дословний зміст внесень, над котрими відбувало ся голосованє, вислїд голосовань і ухвали. Стенографічні звіти мають знов подати можливо докладний перебіг засїданя. Осібні писарі (стенографи) записують при помочи специяльного скороченого письма (стенографії) промови бесїдників, як загалом кожде слово, яке на засїданю було сказане. Дословно записані промови втягаєть ся до звіту. Всї предложеня, внесеня і комісийні звіти друкують ся також дословно як додаток до звіту. Протоколи і звіти можуть переглядати посли і жадати їх справленя, а справлені друкуєть ся і роздаєть ся між послів.

IV. Відносини обох палат парляменту.

Палата послів і палата панів ведуть свої наради окремо. Порозумівають ся між собою устно при помочи вибраних відпоручників (делєґатів) або письменно при помочи письм підписаних президентом палати і секретарем. До важности кождого закона треба згоди обох палат парляменту. Коли одна палата відкине законопроєкт, тодї не передаєть ся його другій палатї до

нарад. Колиж одна палата ухвалить предложенє або внесенє, передає його безпроволочно другій палатї. Коли друга палата ухвалить то саме внесенє без змін, повідомляє про те першу палату, а рівночасно висилає ухвалений закон впрост міністерству для виєднаня цїсарського затвердженя (санкциї). Коли друга палата ухвалить вправдї внесенє але поробить в нїм зміни, вертає воно назад до першої палати, а наради обох палат ведуть ся так довго, доки вкінци обі не згодять ся на спільну ухвалу. Коли друга палата відкине внесенє ухвалене в першій палатї, має її про те повідомити.

Коли при нарадах над держатним буджетом або иншим фінансовим законом, над законом про побір рекрута, як загалом над кождим правительственним предложенєм, котрого порішенє не можна відкладати до найблизшої сесиї парляменту, обі палати не можуть дійти до згідної ухвали, тодї вибирають обі з поміж себе рівну скількість відпоручників на спільну

конференцию (нараду).

Конференция вибирає з поміж своїх членів двох предсїдателїв, одного з поміж послів, другого з поміж членів палати панів. Оба предсїдателї проводять конференциї по черзї. Голосованє відбуваєть ся тайно при помочи карток зі словами „так“ або „нї“. На тій конференциї обговорюють відпоручники обох палат спільно предложенє правительства і виготовляють з нарад звіт, котрий президенти конференциї предкладають обом палатам. Коли мимо нарад обі палати не можуть погодити ся що-до скількости рекрута в законї про побір рекрутів або що-до висоти поодиноких позиций в державнім буджетї, уважаєть ся ухваленою низша квота.

Руські посли першого галицького сойму з р. 1861.

(Поясненє до фотографії на стор. 41).

В першім рядї з низу, від лївого боку: 1) о. Петрушевич Антін (один, що ще живе); 2) Кульчицький Яків; 3) др. Яновський Амброзий; 4) о. Кузем-ський Михаїл; 5) о. Литвинович Спиридіон (вірилїст); 5) Лавровський Юлїян; 7) Качковський Михаїл; 8) о. Малиновський Михаїл; 9) о. Юзичинський Антін.

В другім рядї: 1) о. Шведицький Яків; 2) о. Негребецький Юлїян; 3) Микола Демків з белзького пов.; 4) о. др. Гнилевич Григорий; 5) Олекса Королюк з станисл. пов.; 6) Ілия Загоройко з буського пов.; 7) о. Фортуна Василь; 8) Стефан Дволинський з залїщицького пов.; 9) о. Могильницький Антін; 10) о. Польовий Лев; 11) Борисїкевич Іван; 12) Стоцкий Адам; 13) о. Трецакоеський Лев; 14) о. Гушалевич Іван; 15) Михаїл Грицак з тисьменецького пов.; 16) Семен Трохамовський з сандецького пов.; 17) о. Лозинський Йосиф; 18) Павенцький Антін; 19) о. Добрянський Антін; 20) о. Павликов Теофіль; 21) Білоус Теодор.

В третім рядї: 1) о. Качала Стефан; 2) о Наумович Іван; 3) о. Куриловичь Михайло; 4) Кравцїв Осип; 5) о. Дзерович Єронім; 6) Ковбасюк Микола; 7) о. Устиянович Микола.

В четвертім рядї: 1) Гриць Процик з коломийського пов.; 2) Іван Ланичак із сяніцького пов.; 3) Кость Лепкалюк з коломийського пов.; 4) Михайло Старух із сяніцького пов.; 5) Микола Лавринович із надвірнянського пов.; 6) Іван Карпинець із чортківського пов.

Памятник першим кубанським козакам-запорожцям в Катеринодарі на Кубані.

Американська льокомотива — велит.

Вигода і краса в хатї.

Моя хата, то моя роскіш, то мое щасте, о мій рай тут на земли! Так повинен ска- ати собі кождий господар, кожда господиня, ай старати ся о то, аби так було. Бо й на дож працює чоловік, на що клопоче ся й по- ивае ся, а нераз і тяжкі переходить злидні, к не на те, щоби йому добре жило ся на ьвітї. Коли же тяжко працює, то треба, щоби одай хвилями зазнав якоїсь приемности вигоди. А деж йому того шукати, як не власній хатї? Таж вже того можна ува- ати щасливим, хто мае свою власну хату, о хочби вона була й маленька, то все таки о його власний кутик і нїхто не сьміе йому казати: виноси ся відси! Щастя не треба алеко шукати, бо воно таки близько нас, иш треба уміти його знайти. А вигода краса в хатї помагають знайти щасте. Ви- ода служить для добра тїла, краса звеселяе уха і додае йому сили. Чим кому вигіднїйше красше в його хатї, тим більше буде його ягнути до неї, тим більше буде він її дер- ати ся. А в чім же вигода? Насамперед самій будові. Длятого, хто ставить нову ату, нехай уважае на то, аби вона була игідна. Але вигода не в тім, щоби було гато місця, щоби була така піч, на котрій жна би й возом обернути: вигода в тім, оби й мале місце так використати, аби нїм все було, чого нам треба, та щоби ам з тим було добре. Отже насамперед озклад комнат: лїпше і вигіднїйше преціиь ати окрему сьвітличку, а окрему челядню, можна й варити їсти; лїпше і вигіднїйше, оби до комори можна увійти з челядні або чби із сїний, як щоби она була десь поза тою. З т. зв. англїйською кухнею лїпше вигіднїйше, як варити на припічку. Тай гато ще иншого дало би ся сказати. А вся адоба в хатї: ліжко, стільці, лавки, стіл, шафа, скриня і т. и. преці все то лїпше і вигіднїйше, як палики вбиті в землю а на них дошка. Не треба аж богачем бути, щоби зробити собі вигоду, але треба хотїти ви- годи. Чим більшої вигоди хтось вимагае, тим висшим він почуває ся, тим і підносить ся понад других. То само робить і краса, длятого з вигодою треба й красу лучити. У кого в хатї нехарність, бруд, де нелад і все в суміш, де хиба тілько вигоди що на дошцї та соломі, хто не зважае на то, щоби в його хатї красно виглядало — той на дармо буде працювати — може на других, але не на себе.

Кілько тепла може витримати чоловік?

В найгорячійшій части сьвіта, в Аф- рицї, температура 50° С.. не е зовсїм рід- кою. Livingstone в описах своеї подорожи пише. що був дуже вдоволений, коли в сїчни, о сходї сонця термометер показував 30° С., бо в полудне в набільшій тїни було 37·7° С. Після опису подорожного Стюарта, в лїтї 1845 р. в середущій Австралії бувало в по- лудне 44 до 46·6° С. в тїни, а 60—65·4 в сонци. В Гімаляях, на висотї 10000 стіп. показував термометер в грудни о 9 год. рано 55·5° С. підчас коли снїг, що лежав на земли, мав температуру — 5·6° (низше зера). На Червонім мори і в перськім заливі мимо продуву і вентиляторів, доходить темпера- тура на покладах кораблїв від 50—60° С. Доведено, що людське тїло може видержати температуру, при якій можна усмажити беф- штик. А можливе се е не лиш на воздусї. Двох Англїйцїв входило до пекарської печи по винятю з неї грани і могли устояти там через $1^1/_2$ мінути. Кажуть, що чоловік міг би занурити ся в кипячу воду. колиби лише мав змогу забезпечити свою скіру від впливу, який викликуе на неї кипяток.

Як лїчити рани на овочевих деревах?

Бере ся сьвіжого калу худобячого, а до него вдруге стілько глинястої землї або глини, до чого доливає ся стілько води, аби з землї і лайна, по вимішаню утворила ся густа папка. Опісля при помочи лопатки, в тій цїли зробленої, засклеплює ся тою папкою всї рани. І не лиш самі рани, але і на здорове дерево довкола рани накладає ся її так богато, аби в місци рани і довкола на здоровім дереві утворив ся горбок завбільшки невеликого ґудза. Та маса по висохненю прикріпить ся так до дерева, що нема страху, аби від него відпала, або від сонця чи вітру попукала. Серед лїта вважати однак треба. чи той оклад не пукає, бо пукати буде він лиш в зранених місцях, котрі поростають новим деревом. Скоро завважить ся то, треба пропуклину такою самою мішаниною залїпити, аби до середини не допустити воздуху. При такім поступованю і щорічнім залїплюваню рани, в двох або трех лїтах допровадимо дерево до цїлковитого вигоїня. По налїпленю такою мастию ран, починає дерево випускати нові парости, грубшає і окриває ся живим листем. що є ознакою того, що кружене соків відбуває ся правильно. Під такою мастию з глини і лайна гоять ся знаменито рани на молодім деревци, яке обгризли в зимі заяцї. Скоро заяцї обїдять на деревци кору довкруги, то о уратованю деревця нема бесїди, але як на деревци лишив ся хоч би малий шматочок кори цїлої, то деревце можна вратувати. Тодї облїплює ся деревце в місци рани такою мастию довкола. Маса засхне і буде охороняти дерево перед сонцем і вітром. Коли рана стане заростати. масть зачне пускати, бо деревце буде грубшати; пропуклини такі треба залїпляти, аби до рани не допускати воздуху.

Квашенє рижків.

Рижки то дуже смачна губа чи смажена чи квашена. Квашені ще тим лїпші, що можна їх мати через цїлий рік. В сторонах, де богато рижків, можна їх квасити на продаж. До квашеня вибирає ся як найкрасші рижки, обтинає ся корінцї, і коли они з чистого лїса, обтирає ся їх чистим платком, коли же з піском і землею, то сполїкує ся добре і ставить ся на решето, щоби стекли. Відтак крає ся цибулю в кр жільця і укладає ся з неї верству на спо дїжечки (бочівки або більшого камінно слоя) і посипає ся солию. На то укладає верствою шапочки рижків, але до гори ут тими корінцями, на них знову верству цибу з солию і так дальше, доки аж не наповни ся дїжечка. Розуміє ся, що в скількости со і цибулї треба знати міру, відповідну скількости рижків. Рижки треба уложити найщільнїйше. Відтак прикладає ся їх звер чистим денцем, на котре ставить ся відп відно тяжкий камінь і лишає ся їх, що кисли. Рижки від соли пустять сок і буду в нїм кисли, доки аж не стануть зовс квасні а ропа повинна їх зовсім вкриват Від часу до часу треба до них загляну і очистити, щоби не кинулась плїснь, а ко укиснуть, треба їх відставити на холод місце, щоби не перекисли. Квашені риж держать ся довго, дають дуже добру стра на піст або приправу до мяса, цїнену в соко навіть і на великопанських стола Можна їх квасити в оцтї так, як инші гриб але квашені сим способом є лїпші і см чнїйші. До ужитку треба їх добре сполока в чистій водї і приправити сьвіжою циб лею а хто любить і оцтом.

Чим занечищує ся молоко?

Досьвід доказав, що чищене коров а даване їм паші не повинно бути доконува безпосередно перед доенем, бо порох, як з чищеня або паші повстає, осїдає на м лоцї. Дальше, щоби молоко було чисте, тре добре обмити віме у корови. З невмито хоч на око чистого вимени, спадає в моло дуже богато бруду. Отже не треба дава підчас доеня паші, нїби то на те, аби к рова спокійно стояла. В стайни повин бути такий порядок, щоб всяке даване па замітане, стиране порохів і чищене кор довершувалось найменше на пів години п ред доенем. Та, що доїть корову, повин собі передше вимити добре руки, відтак в мити теплою водою вімя і витерти його с хою стиркою. Помимо сего всього молоко буде таки зовсім чисте. Його треба ще р рецїдити. Переціжує ся молоко через ка лок чистого полотна. Але се полотно муси бути чистеньке і по кождім переціженю в пране та в чистім місци переховуване.

Др. Евген Озаркевич.

Про закаженє недугами від звірят.

Наука лїкарська виказала, що усюда по цїлім сьвітї, чи то в воздусї, чи воді, чи в земли знаходить ся сила малих, дуже дрібних животин, котрих и голим оком не бачимо, а котрі можна доглянути лиш через дуже сильні обільшаючі скла. Ті дрібні животини називають ся, як звісно, бактериї, а мають они ту прикмету, що ввійшовши до иншого жиючого орґанїзму, чи то оловіка. чи звіряти, можуть викликати дуже тяжкі недуги. Усї отже так звані аразливі недуги повстають в наслїдок затроєня тими дрібними животинами.

На сїм місци хочемо описати кілька таких недуг, а вибираємо сим разом такі недуги, котрі переходять на нас від наших домашних звірят.

Звісна річ, що чоловік жиє користуючись помочию домашних звірят мусить з ними близше стикати ся. Сї звірята хорують нераз на ріжні заразливі, специяльно звірятам прикметні пошестні недуги. Лучає ся одначе нераз, що шкідливі зародньї тих недуг пореходять на чловіка і викликують у него подібні появи. Таких недуг маємо дуже много, а найважнїйші з них є: *телїй, сатина і скаженина.*

Про сї недуги хочемо на сїм місци близше поговорити. Хочемо, щоби наші читачі розуміли, відки они походять, як устеречи ся від них і що в разї каженя належить робити.

Телїй (недуга селезїнкова, anthrax, Milzbrand, вуглик).

Причиною сеї недуги є закаженє прикметними сїй хоробі бактериями. Бактериї є що до величини одні з найбільших, тому відкрито їх уже дуже давно, ще тоді, коли учений сьвіт не мав так видосконалених побільшаючих інструментів (мікроскопів). Так отже сї бактериї відограли в науцї бактриольоґії дуже велику ролю, бо коли пізнано, що они є причиною пошести звірят то уже дуже близько станули учені до того пізнаня, що і пошестні недуги у людий мусять мати подібну причину. Се стало отже товчком до дуже тревалої і основної наукової праці і увінчало ся найкращими успіхами. Нинї маємо без найменшого сумнїву, що усї пошестні недуги походять від каженя кождій недузї прикметними бактериями.

Бактериї, зглядно бакцилї сеї недуги находять ся в крови і внутрішних ґанах погибших на сю хоробу звірят і дадуть ся легко перещіпити на инші ірята. По такім перещепленю дістають ті звірята ту саму недугу. Є се очедний доказ, що сї бактериї є причиною сеї хороби.

Пошесть селезїнкової недуги має дуже важне значінє в сїльськім господарстві. Зародньї сеї пошести є дуже заразливі і переходять незвичайно легко одної штуки на другу так, що можуть в дуже короткім часї зробити великі устошеня між худобою.

Прикметне сїй недузї є се, що її зародньї чіпають ся лише звірят роиножерних, а головно рогатої худоби, натомість не чіпають ся мясожерних рят.

Перебіг недуги у звірят є дуже острий, нераз навіть по дібн... до т. з апоплєксиї (шляку) так, що на око здорові звірята падуть раптом і по кількс мінутах, в появах душности і судорогів, гинуть. В инших випадках оказує се недуга проволочний перебіг, хоч і тоді бувають подужаня дуже рідкі.

Перенесенє недуги з звірини на чоловіка наступає звичайно через бе посередне, припадкове защіпленє сею отруєю. Господарі, різники, пастухи і т. заражують ся від звірят через неувагу, коли мають на руках малі ранк і здертя наскірня. Сила закаженя і відпорність тих бактерий є так велика, ш нераз навіть від відпадків хорих звірят і то по довшім часї може ще наст пити закаженє. Такими відпадками є звичайно: скіра і волосє. Тому чуємо нера що в варстатах і фабриках, де сї відпадки перероблюють ся до потрібно ужитку, лучають ся такі закаженя. Найчастїйше проте заражують ся гарбар поворозники, щіткарі і робітники в фабриках шерсти, вовни і паперу. Тако зчаста занедужують на сю слабість збирачі відпадків (шматярі). Други спосіб перенесеня, що також помічено і у звірят є через укушенє кома головно мух, котрі були в стичности з хорими звірятами. Часом мож наступити також закаженє від кормового проводу через спожитє закаж ного мяса.

Недуга ся появляє ся у чоловіка у двох видах. Перша є то т. з місцева недуга, котра оказує ся прикметними появами на місци закаженя скірі, де творить ся боляк звісний під назвою карбункул, друга форма о являє ся дуже тяжким загальним закаженєм.

1. Карбункул повстає найчастїйше на руцї, рамени і шиї (карчил в ½—1 тижня по закаженю. На закаженім місци повстає малий міхурчик, к трий скоро росте, розпадає ся і дістає дуже прикметну темно-синю, а навї чорну закраску. Окруженє його скоро напухає і червонїє. Деколи довкола пе вісного міхурця творить ся більше малих міхурчиків. Пухлинина розширяє все дальше, а довкола боляка виступають зачервонїлі смуги походячі від зап леня лїмфатичних судин і жил. Сусїдні лїмфатичні желези напухають. При т появляє ся горячка і більше або менше тяжкий образ загального з недужаня. В корисних випадках пухлинина спадає, повставший в місци міхур струп відпадає і наступає цїлковите подужанє. В инших випадках виступ побіч місцевої хороби дуже сильне загальне закаженє, горячка підходи в гору, загальний стан погіршує ся. Звичайно долучують ся тяжкі появи ки кові і нервові (маячене, спячка, безпамять) і вже по кількох днях наступ смерть.

2. Інакше виглядає хоробовий образ в таких випадках, коли місце закаженє не є виразне і нема т. зв. карбункула. Тут висувають ся наперед п яви жолудкові. Недуга починає ся сильним дрощем, до чого долучує ся бли ванє, біль голови і загальне ослабленє. Крім того являє ся розвільненє, прич відходи бувають змішані з кровію. До того долучує ся велике почуванє стра (змора) і душність без виразних появ хороби легких. Скоро наступає загал ний занепад; ніс, руки і ноги студенїють, живчик стає дуже прискорений, в раз лиця синявий. Часом також являють ся судороги подібні як при епілєпс (падавиці). Теплота тїла троха лиш піднесена, а часом спадає навіть низ правильної. В кількох днях наступає з правила смерть. Дуже рідко коли п сїй формі лучає ся подужанє.

При секциї знаходять ся в кишках сильно підбіглі кровію огнища. П мікроскопом бачить ся в тих огнищах велику скількість бактерий. Так і инші орґани тїла є змінені. Головно селезїнка є сильно побільшена, чор закрашена і пересичена кровію.

Розпізнати сю недугу є доволї тяжко. Найлекше ще можна дійти скорого розпізнаня, як має ся прикметний боляк т. зв. карбункул. При т треба узгляднити усї бічні обставини то є усї заходи, які могла дотична осо мати стикаючись з підозрілими звірятами або їх відпадками.

Щоби устеречи людий від зараженя, а також обмежити пошести у звірят старали ся учені винайти конче охоронну сировицю. І справдї французький учений Пастер, зладив таку сировицю однак вона не знайшла загального приміненя. Пастер бажав, щоби усї здорові звірята, головно рогату худобу піддавати такому охоронному щіпленю, в той спосіб як щіпить ся людий при віспі.

Тепер обмежуємо ся ми при поборюваню сеї пошести у звірят. Приписи полїцийно-ветеринарийні є в сих випадках дуже строгі. Погибшу штуку треба вивезти на стервище і закопати глибоко поливши сильними дезинфекцийними лїками. Скіру треба порізати, бо лучали ся випадки, що бідні і бажаючі зарібку люди (цигани) викопували стерво і здіймали скіру в цїли продажи. З таких випадків бували опісля дуже тяжкі занедужаня у людий.

Лїченє самого карбункула є чисто хірургічне. Треба його на перехрестє перетяти ножем, видусити і вичистити дезинфекцийними лїками. Опісля дає ся правильну хірургічну (з ґази, вати і т. д.) перевязку.

При загальнім закаженю поступає ся як при всїх подібних тяжких інфекцийних недугах, але успіх є доволї сумнївний.

Носатина́.

Носатина є то недуга однокопитних звірят головно коня, осла і мула. Рідко коли переносить ся вона також і на инші звірята, а рогата худоба здаєть ся є проти неї цїлком відпорна. Від тих звірят а передусїм від коня заражує ся також і чоловік. Зараженє се буває доволї часте тому, що люди мають велику стичність з кіньми. Проте головно лучає ся она в сїльських господарів, візників, дозорців коний, жовнїрів служачих при кавалєриї і т. д. Хороба ся обявляє ся у звірят витворенєм богато ґузів, котрі опісля розпадають ся. Найбільше таких ґузів творить ся в носовій ямі і по скірі. Зразу розріжнювано при тім дві недуги: властиву носатину і так званий стрижінь (Wurm), котрий появляє ся ґузами по скірі. Пізнїйше показало ся, що обі сї недуги є властиво ті самі. Ґузи в носї розпадають ся і з них тече прикметна остра нарва і сей виплив з носа є найбільше характеристичною появою сеї недуги у коний. Крім того творять ся подібні ґузи в гортани, легких, печінцї, селезїнцї і нирках. Позащокові желези, а й инші лїмфатичні желези по цїлім тїлї напухають. Звірята дістають горячку, спадають з сили і майже у всїх випадках по 1—3 тижнях гинуть.

Люди заражують ся від коний в той спосіб, що виплив з носа хорих звірят входить до людського тїла через малі ранки і здертя наскірня, які з часта находять ся у людий робучих, головно при сїльськім господарстві. Склонність до закаженя є у людий здає ся не дуже велика, бо мимо великої неуваги зглядно дуже малий процент заражує ся.

Перенощиками сеї недуги є прикметні бактериї, малі живі сотворіня, котрі знаходять ся у випливаючій з носа звіряти нарві. Є то дуже дрібонькі прутнї (бакцилї). Їх вспіли учені вже штучно вигодувати і перещіпити на здорові конї, котрі діставали правильно появи носатини. Є се очевидний доказ, що сї бакцилї є причиною тої недуги.

Скоро хто заразить ся сею недугою, то перші появи виступають за 3—5 днїв. Они є зразу місцевої натури. Там, де наступило закаженє, починає скіра червонїти, цїла околиця напухає і стає болюча. Найблизші лїмфатичні желези (прим. під пахою, позащокові) напухають. Часом починає ся недуга без виразних місцевих, загальних тяжких появ. Являє ся отже горячка, біль голови, біль ніг, рук і крижий так, що недуга має зразу подібний вид як починаючий ся тиф (дур). Опісля аж появляють ся місцеві появи. Сї місцеві і загальні хоробові симптоми змагають ся згодом, а крім того долучують ся ще инші, а то: міхурцї і менші та більші боляки на скірі, котрі пукають і по зипливі дуже вонючої нарви перемінюють ся в неправильні, глубокі прищі

(вереди). Відтак творять ся, як сказано висше, ґузи на слизних болонах, головно в носї. Ніс напухає подібно як при рожі, а з носа починає випливати вонюча ропа, теч. Се звісне занедужанє носа бракує лише в дуже рідких случаях. Також в ямі устній, в пролику, в гортани виступають подібні загальні появи, а часом також і на очних болонках (злучници). В легких повстає нежит, а з того сильний кашель. Часом являють ся появи жолудкові і кишкові, блюванє і розвільненє. При тім оказують ся дуже виразні і сильні появи загального закаженя. Хорі починають маячити, дістають спячку і дають образ подібний до запаленя мозку. Нема сумнїву, що через носову яму головно через отвори кости ситової переходять бактериї до мозкової ями. Горячка є все висока, звичайно постійна, але часом лучають ся навороти: нові дрощі, упадок і знов сильне підвисшенє горячки, подібно як при закаженю крови. Живчик є приспішений і малий; селезїнка сильно напухнена; моч насичена, темна.

В таких тяжких, острих випадках є звичайно вихід неможливий і з правила наступає смерть звичайно в 2—4 тижнї. Але бувають нераз випадки, котрі мають більше проволочний перебіг. Появи в скірі і слезних болонах не є такі виразні; перебіг лагіднїйший, горячка низша, а загальні появи закаженя не так страшні. Такі на око лагідні випадки можуть одначе згодом перейти в злосливі, часом однакож по довшім треваню недуги, нераз аж по кількох місяцях, наступає вкінци цїлковите подужанє.

При секциї помершого на носатину знаходять ся усюди численні боляки, а по внутрішних ямах знаходить ся дуже много кровавої сукровиці. Цїлий образ подібний зовсїм до образу закаженя крови.

Розпізнанє недуги є доволї тяжке. Перше всього треба дослїдити, чи наступило закаженє від хорого звіряти. Се дасть ся лиш тодї з цїлою певностию доказати, коли маємо докази, що хорий чоловік мав стичність з недужими на правдиву носатину звірятами. Треба знати, що буває у звірят головно молодих лошат подібна лагідна недуга так звані з о л з и, причім виступає виплив слизистої, а часом і ропної течи з носа і напухненє під- і позащокових желез. Ся недуга і правдива носатина не дасть ся так легко напевно розріжнити, а може се зробити лише учений, досьвідний ветеринар. Проте порадно є, скоро бачить ся у коний подібні появи, засягнути як найскорше фахової поради, щоби опісля не наступило яке нещастє. Скоро має ся дїло з правдивою носатиною коня, то треба примінити ся дуже строго до полїцийно ветеринарийних заряджень і радше стратити одну штуку худобини як давати спромогу до закаженя инших здорових штук, а що гірше до закаженя себе або своїх найблизших осіб.

Лїченє носатини у звірят є доволї безвиглядне, треба лише більше дбати о те, щоби пошесть обмежити на як найменше число штук худоби.

Не менше непевне і мало обіцююче є також і лїченє хорого на сю недугу чоловіка. Найважнїйшою річию є лїчити то місце, де наступило закаженє. Тут треба примінити способи місцевого знищеня бактерий через ляпісованє, випіканє їдкими квасами, розжареним зелїзом і т. и., та очищенє дезинфекцийними (відкажуючими) лїками.

При загальнім закаженю є лїченє майже безвиглядне, а опирає ся головно на відживленю, підтримуваню сил, взагалї на такім поступованю, якого уживаємо при всїх тяжких інфекцийних недугах.

Скаженина (водобоязнь).

У псів, а в виїмкових випадках також і у инших звірят (вовк, лис, кіт, рогата худоба, кінь і т. д.) лучає ся нераз особливша інфекцийна недуга, котра переносить ся через укушенє на чоловіка і викликує найстрашнїйші появи з боку центрального нервового систему.

У псів розріжняє ся два роди сеї недуги: ш а л о в у і т и х у скаженину. Перша зачинає ся ось як: звірина стає зразу сумна, полохлива і відкидає

кожду поживу, опісля наступають напади злосливости, звірина починає кусати, оказує склонність до утечі і взагалї до волокитства, а голос стає инший, більше глухий. Пси не хотять їсти свого звичайного корму, а їдять залюбки нестравні річи, як солому, дерево, волося, землю і т. и. Вкінци наступають пораженя, головно задної частини тїла. Пси стають дуже худі та нужденні і найдальше до 10. дня хороби гинуть.

При тихій скаженинї бракує звичайно двох перших появ, а відразу і то скоро наступають пораженя задних частин і долїшної щоки. Смерть приходить також швидше.

Перенесенє скаженини зі звірини на чоловіка дїє ся майже без виїмки через у к у ш е н є скаженими звірятами, найчастїйше скаженими псами. Отруя скаженини знаходить ся в цїлім тїлї хорого звіряти (в крови, внутрішних органах) і також в слинї. Власне послїдною дорогою наступає звичайно закаженє. Склонність до занедужаня на скаженину у чоловіка не є однака, бо майже у половини укушених закаженими звірятами не являють ся опісля нїякі появи. Се походить не лиш від більшої або меншої склонности, але також і від н е д о с т а т о ч н о г о закаженя при укушеню.

Час, в якім наступають появи скаженини по закаженю, буває дуже ріжнородний. Найчастїйше виступають перші появи по 3—6 місяцях. Стверджено однак також і коротші речинцї, а часом знова дуже довгі. В нашім народї жиє пересуд, що появи скаженини виступають в 9. днїв, в 9. місяцях або в 9. лїт, що очевидно не є правдою. Пересуд сей повстав лише з тої причини, що появи сї виступають в дуже неправильних, коротших або довших відступах.

Хороба у чоловіка починає ся появами загального хоробливого почуваня, браком апетиту, болем голови і дуже великим душевним неспокоєм, при чім треба узгляднити також страх і сьвідомість небезпеки надходячої недуги. Скоро рана є на лици, то являє ся часто скорчеве пчиханє. Уже в тій стадиї недуги оказує ся дуже впадаюча в око нехіть до всяких плинів (водобоязнь), а при проковтаню являють ся легкі скорчеві перешкоди. В ранї від укушеня, котра звичайно вже є загоєна, оказує ся назад біль, а сусїдні лїмфатичні желези пухнуть.

Вже на другий або на третий день починає ся другий період недуги, котрий звемо г и д р о ф о б і є ю то значить водобоязнию. Появи сего є ось які: хорий дістає прикметні скорчеві напади передусїм пролику але також і клїти грудної (душність) як також в руках і в ногах. Ті напади получені з страшенним ляком і утиском коло серця, хорий стає в своїх появах страшний так, що постороннному чоловікови лячно на него дивити ся. Хто раз бачив такого хорого той не забуде сего образу певно аж до смерти. Корчі повстають як би самі від себе, але також з зовнїшних причин, головно, коли хорий хоче щось проковтнути, а н е р а з н а с а м в и д с к л я н к и в о д и. Зразу бувають ті напади рідко, але опісля стають все частїйші. Они тревають кілька мінут, а найбільше пів години. Подразненє хорого змагає ся нераз до шалу і дає образ цїлковитого божевіля. Живчик є прискорений, теплота дуже мало але часом і висше піднесена, спрага є дуже величезна не даюча ся одначе угасити. При тім тече з правила слина з уст (слиноток). По двох, трох днях наступають сильні судороги (конвульсиї) або по дуже короткім періодї пораженя, підчас котрого стають корчі, наступає смерть.

Розпізнати сю недугу, скоро має ся певність, що наступило закаженє, з доволї легко. Подібні появи оказують хиба деякі тяжкі нервові недуги, що очевидно може розріжнити лише фаховий знаток, лїкар. Треба лише памятати, що у нервових осіб вже з самого страху перед сею тяжкою недугою можуть виступити деякі лекші нервові появи, до котрих одначе не долучують ся висше описані тяжкі появи недуги.

Лїченє нападу скаженини є майже безвиглядне. Лїкарі старають ся проте смирити і облегчити тяжкі муки хорого. До того уживають они усмиряючих лїків, як морфіна і т. и.

Далеко важнїйшими є способи, які стремлять до того, щоби не допустити до вибуху сих тяжких появ. Треба отже всяку підозрілу рану добре відказити дезинфекцийними лїками (карболем і т. и.), а опісля випечи ляпісом, їдким квасом, а навіть розжареним зелїзом. Поручають також витятє цїлої рани зглядно близни.

З огляду на таке майже безвиглядне, недостаточне лїченє сеї недуги думали учені від давна над тим, як би можна протидїлати сему закаженю, щоби ослабити отрую скаженини і не допустити до вибуху тяжких появ недуги. Славний французький учений Пастер винайшов спосіб охоронного щепленя проти скаженини. Він витворив в відповідний спосіб сировать, котру вприскує ся підскірно хорим, укушеним скаженими звірятами. Дотеперішний досьвід показав, що вприсненє таке є дуже хосенне, а навіть спасенне. Сировать ту робить ся в той спосіб, що їдь скаженини вщеплює ся кріликам, де она призбирує ся в хребетнім стрижи. Опісля розтирає ся той стриж і вприскує ся другому кріликови і т. д., при чім отруйність скаженини слабне, а витворює ся т. зв. протиотруя (антитоксина). Вкінци від послїдного крілика розтирає ся хребетний стриж в відповідних плинах, дає ся до фляшочок і се якраз є сировать проти скаженини.

В цїли переведеня сего лїченя заложив Пастер в Парижи великий заклад, в котрім почав переводити своє лїченє. Зразу їздили усї хорі, котрі мали до того спромогу аж до Парижа в цїли успішного лїченя. З огляду на хосенність того поступованя заложили згодом усї инші держави у себе такі самі заклади. У нас в краю є такий заклад в Кракові під управою проф. Буйвіда. Туди, як звісно, посилає ся тепер усїх, навіть підозрілих хорих, покусаних скаженими звірятами. Обовязок заопікувати ся такими хорими належить до полїтичних властий, староств і зверхностий громадських, проте кождий такий нещасний повинен у власнім інтересї не противити ся зарядженю властий і добровільно поїхати до того закладу, де чекає його певність, що не дістане тих страшних смертельних появ недуги.

Не менше важним є також нагляд над бездомними і підозрілими псами, а се належить до полїцийного обовязку зверхностий громадських. В тій цїли заводять добре упорядковані громади евіденцию над псами, дбають про те, щоб вони були під доглядом і не волочили ся безцїльно, вигублюють їх (гицлї), а в разї покусаня в якій місцевости більшої скількости псів, заряджують нераз вигубленє усїх псів.

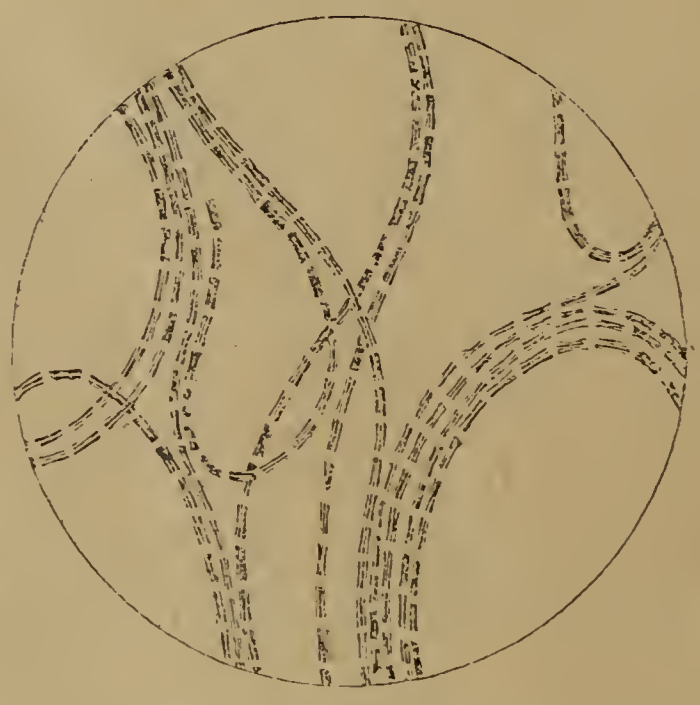

Бактериї телїя (карбункула).

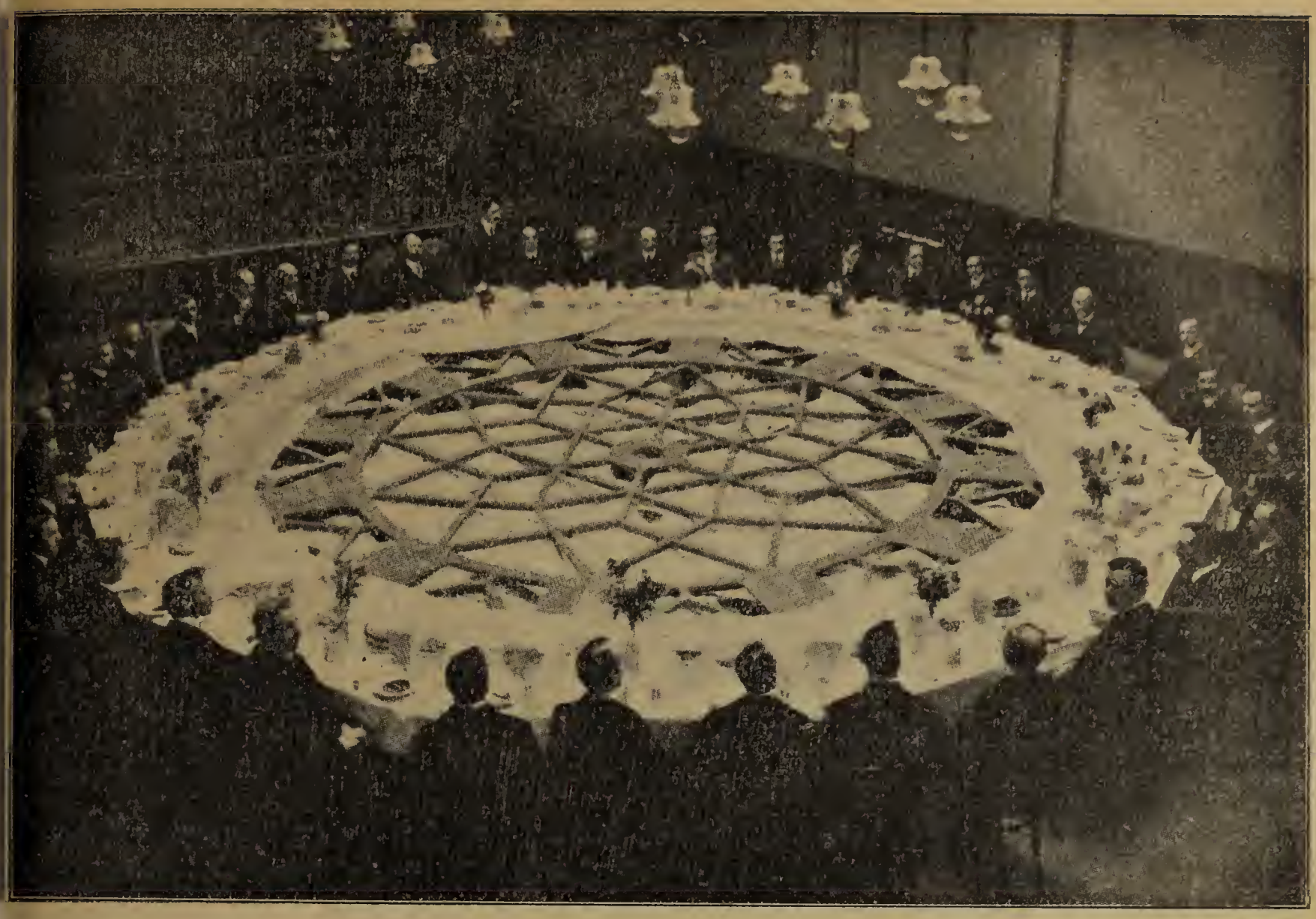

Дивоглядний обід.

»Добре дуріти, як приступає«. Сю на-дну приповідку можна в повнї приложити американських мілїярдерів, які звісні вже того, що навзаводи йдуть в уладжуваню обливих пирів. В давні, добрі часи сїдали ди до стола на те, аби поживити ся, а аме-канські мілїярдери засїдають до обіду для скоші. Сеї слави позавидував американ-ким мілїярдерам один годинникар з Ліверполю в Англії. З нагоди укінченя найбільшого лївепольського електричного годинника, прийшло до голови сему годинникареви, уладити пир на 70 осіб, котрі засїли довкола круглого стола, в якого середині находив ся ціферблят того електричного годинника.

Наш образок показує, як виглядав сей дивоглядний пир.

Сок цитриновий.

Возьми півтора кільоґрама мілкого кру, ½ кґ. великих султанський родзинків кісточками, 5 цитрин і 5 дека дріжджів. чистого шафлика всип весь цукор і ро-инки, вибравши з них вперед кісточки, зкінци вкинь до тої мішанини 5 цитрин краяних в плястри разом із скіркою але зерняток. Потім завари чотири горшки рої чистої води і окропом залий ту мі-нину. Як мішанина остудить ся і буде на, возьми її кватирку до горшка, вложи жджів, всип дві ложки білої пшеничної ки, роздроби то добре, аби не було гру-і влий в шафлик. Потім накрий шафлик чистим полотном і лиши його на спокійнім, теплім місци через дванайцять годин. Найлучше розробити ту мішанину вечером і поставити на цїлу ніч. Рано буде покритий піною, а всї родзинки виплинуть на верх. Є се доказом, що вже почало ся ферментоване. Тепер треба той плин переціджити через густе, чисте полотно і поналивати до фляшок. Наконець треба фляшки добре позатикати неподїравленими корками, обвязати шнурками і уложити на піску в пивници. За три або чотири дни квас буде готовий і дуже смачний.

Цитриновий квас не повинен довго стояти, бо кваснїє, тому і не требай ого наараз богато робити.

Дуже приємний і здоровий напій на лїто.

Зваріть 1½ кґ. цукру і 7 дека імбіру в 10 лїтрах води і дайте до судини, щоби вистигло. До сего додайте дві ложки паленого цукру, соку з 3 цитрин а на конець скляночку розпущених дріжджів і вимішайте добре. Потім злійте до бочівки, заткайте і дайте на дві неділї до пивниці, а як викисне і очистить ся, спустїть до фляшок і заткайте добре. За других дві неділї можна напій вже употребляти. Він є дуже здоровий, дешевий і грає як шампан.

Вино з ожин.

З ожин можна досконале вино зробити, а то в слїдуючий спосіб: Подушені ожини лишає ся на два дни, щоби краска з них розпустила ся. Потім видушує ся з них сок, а видушки наливає ся трохи водою і видушує ся наново на 10 кґ. цукру і лишає ся, щоби викис.

Щоби лїтом мати довго студену воду.

Чи то в поли при роботї чи дома, де керниці далеко, треба так зробити; змочити платок, обвязати ним збанок або фляшку та поставити на твердім місци в тїни; вода з платка буде парувати і відбере посудинї тілько тепла, що вода в нїй буде студена як з леду. Таким способом можна мати й в ночи в баньках і збанках студену воду. В поли можна також збанок обгорнути сьвіжо розкопаною землею або таки й закопати його у вогку землю.

Торговля фляшковим пивом.

З хвилею законного знесеня права пропінациї відзискують свою силу ті загальні приписи промислового закона, котрих примінене було виключене в наслїдок давнїйших пропінацийних приписів, як довго они істнували. За часів пропінациї як вишинк, так і торговля пивом підлягали приписам пропінацийним; тепер однак, по знесеню права пропінациї, торговельний оборот пивом підлягає приписам загальної устави промисловоï і виданим на її основі розпорядкам міністерств торговлї і внутрішних справ. А ті постанови піддають окремій концесиї лиш вишинк пива і промислове наповнюване фляшок пивом в цїли продажі фляшкового пива; натомість сама торговля пивом в фляшках, замкнених на спосіб торговельний, є вільним промислом. Хтонебудь отже має тепер карту промислову на торговлю товарів мішаних, той має тим самим право торгованя пивом в замкнених фляшках на спосіб торговельний. Карта промислова, виставлена на торговлю товарів мішаних, управняє до торгованя всїми товарами, не виключеними від обігу і не підданими окремій концесиї. Властитель такої карти промислової не потребує отже на торговлю пивом фляшковим анї нїякої концесиї, анї окремої карти промислової. Натомість ті, що мають карту промислову обмежену лише на певні товари, серед которих нема пива (бо досї було піддане пропінациї) можуть набути право торгованя фляшковим пивом лиш на основі окремої карти промислової на ту торговлю виданої в наслїдок окремого зголошеня. Розуміють ся само собою, що властителї концесиї на вишинк пива і на промислове наповнюване фляшок пивом мають тим самим право торгованя фляшковим пивом.

Приладженє грибів.

Хто збирає гриби для їдженя, муси добре на них знати ся.

До їдженя належить збирати лише гриби певні, та і то не перестарілі а молоді. Дотреба їх ще раз перебрати старанно і вікинути без жалю корінцї, з котрих поспадають шапки, хиба що знає ся як найпевнїйше, що між ними злих губ не було зовсїм. Заки приладять ся гриби до їдженя, треба їх прочистити: перш усього переполокати в зимній водї, а потому обібрати зі скірки, обкрїти зіпсуті, викинути хробачні місця; коли гриби мають під сподом листки, то перегорнути їх старанно, щоби і там не було яви нечистоти.

Гриби сушать ся для сховку на пізнїйше, або приладжують ся сьвіжі до їдженя. Де з грибів шляхотних (правдивий гриб, печериця, труфля) хоче ся мати лише смак, то ті гриби сушать ся старанно, вибираючи молоді і зовсїм здорові; осушивши мелють їх на звичайнім млинку до кави на порошок; сей порох зсипує ся до фляшочки, в якій дасть ся заховати довгі часи.

Антін Брилинський.

Про хибне лїченє домашних звірят.

Ціль, яку я поклав собі пишучи сю розвідку, була вказати всї хиби так званого домашного лїченя звірят. Нераз дивно стає, що люди, котрі цїле житє ходять коло звірят, впрост жиють з ними, цїлком не розуміють ся на їх якости, а при лїченю уживають так наглядно нерозумних і жорстоких способів, що й повірити годї. Таких власне способів домашного лїченя старав ся я як найбільше зібрати, щоб показати їх шкідливість. Всїх тих способів розуміє ся не можливо зібрати, бож в кождім селї є кілька знахорів, а навіть кождий господар є лїкарем для чужої худоби. В кождім селї є ще певні специяльні способи лїченя окрім тих загальних, що всюда уживають ся.

Приступаючи до обговореня поодиноких способів, зачну від тих які уживають ся при забуренях в проводї кормовім у звірят, головно у пережувачів. При звичайнім і частім запорі у коров, перестає передусїм корова їсти, стає сумною і часто стогне. Стан сам собою досить легкий і не трудний до вилїченя. Щож роблять в тім випадку знахорі? Досить часто знають вони, що се затканє і дають на прочищенє. Рідко однак поможуть, а частїйше зашкодять. Передусїм уживають невідповідних лїків. Звичайно за досить дорогі гроші купують рициновий олїй. Дають його корові одну або дві лижки, скількість, яка може вистарчити для пса, кота, але нїколи для корови. Сам рициновий олїй є лїком добрим, але для корови треба його майже цїлу лїтру, що задорого коштувало би. Часто рівнож дають всякі соли, продавані обманцями, що взагалї нїчого не помагають. Подають тепер вже і ґлявберську сіль, але все в замалій скількости. Самі отже лїки, чи то через їх якість чи скількість, не провадять до цїли, не можуть помочи худобі. Сам же спосіб задаваня лїку приносить лише шкоду. Бо при задаваню лїку поповнюють знахорі один основний блуд: той уважає ся за лїпшого лїкаря, хто сильнїйше держить при заливаню за язик. А що се спосіб невідповідний, то кождий може легко переконати ся о тім на собі. Взявши що небудь з їди до рота прошу держати ся сильно за язик і пробувати ликати. Ликанє є через се майже неможливе, при чім дуже легко можна захлиснути ся. Наслїдком такого задаваня лїку є то, що він місто до жолудка дістає ся через віддиховий провід до легких, викликуючи там запаленє, а часто навіть смерть. Лучають ся при тім і такі случаї, що язик надриває ся, або і цїлком уриває ся.

Знахорі беруть ся при затканю і до инших способів. І так уживають проливок (лєвативи), проти котрих не можна зробити жадного закиду, щоб лиш осторожно впихати в відходову кишку вуж від геґара. Шкідливим вже може бути впусканє руки до відходової кишки, а то з тої причини, що знахорі не мають понятя про се, як належить то робити. Брудні руки, з великими пазурами впускають вони без найменшої осторожности до кишки, так що без скалїчень слизної болони нїколи обійти ся не може, а часто і продертє кишки лучає ся, що мусить кінчити ся смертию звіряти. Навіть колиб се дїяло ся по вимаганим правилам, то впусканє руки до відходової кишки і усуненє з неї дрібки калу є цїлком безцїльне. Бо сама проливка (лєватива) то само зробить

без нїякої небезпеки. Та знахорі пописують ся тим, що покажуть властителеви кусник сухого а при тім горячого калу. Се має бути доказом тяжкої хороби корови і рівночасно зручности і здібности знахора. Нашим людям здає ся, що усуненє дрібки калу з відходової кишки дуже богато поможе корові, коли тимчасом воно не лиш помочи не може, а грозить небезпекою скаліченя і пробитя.

Далеко гірших способів уживають знахорі, коли при затканю виступить і легке здутє. Тоді в ріжний спосіб толкують вже собі причину хороби Оден з сих способів ось такий: причиною хороби уважаєть ся так званий паскудник. Щож се такого той паскудник? Звірята мають сильно розвинену трету повіку. Повіка та містить ся в кутї ока, що лежить при носї. І з сего кута замикає она цїле око в напрямі прямовіснім до напряму поверхних повік. Коли звіря здорове, дивить ся весело, то повіки тої не видно. Можна її добре бачити, коли приміром пес будуть ся зі сну. Вона тодї поволи зсуває ся до свого кута. Також у хорих звірят, коли вони не дивлять ся весело, коли держать очи на пів прижмурені видно сю повіку. Нераз закриває вона око майже до половини. І ту власне нещасну повіку уважають люди за причину хороби. Они представляють собі її як якогось галапаса, котрий впив ся в повіки звіряти, спричинюючи тим способом хоробу. Лїченє сего стану полягає на тім, що повіку нїчим неповинну перешиває ся ниткою, втинає ся кусник її, а рану сильно витирає ся солию. Є се найбільше розповсюднений спосіб знущаня ся над звірятами, а тимчасом наші люди сьвято переконані про успішність такого способу лїченя. Не богато треба говорити, щоб виказати недорічність і жорстокість сего способу. Бо прошу собі подумати, що до чоловіка хорого на яку небудь внутрішну хоробу приходить лїкар, витинає йому повіку і в додатку натирає солию. Щоби на се чоловік сказав? А преціньь звірина так само відчуває біль, як чоловік. З хвилею коли шановні читачі довідали ся що се таке паскудник, перестануть вже здає ся вірити в успішність повисшого способу лїченя. Лучає ся також, що при витинаню паскудника і само око буває ушкоджене голкою, або ножем.

Подібний спосіб бачив я і при лїченю телят. У телят хорих на найріжнороднїйші хороби, уважає ся за причину хороби також сю нещасну трету повіку, лиш що она тут називаєть ся сухітником. Поступованє є тут таке саме як при паскуднику, лише з дуже малою зміною, передусїм стає при голові теляти помічник і держить його за голову. Сам знахор ловить теля за хвіст і шарпає тричі що сили, попльовуючи при тім. То подібно виглядає, якби хорого чоловіка зловили два хлопи за руки і шарпали що сили, кождий в свою сторону. Се помоглоби хорому хиба до скоршої смерти. Як диким видавав би ся сей спосіб хорому чоловікови? А бідне телятко не вміє говорити і мусить терпіти сї тортури. При сухітнику сиплять також сіль на хребет теляти і натирають віхтями що сили. Само натиранє нераз може і помочи, коби лиш не було за сильне. У нас як вже натирають, то так, що аж скіра облїзе. А сіль додана тут хиба на се придасть ся, щоби добре пекла на місцях, де скіру віхтями поздирають. Печенє викликане солию певно, що нїчо не поможе, а непотрібно додає звірятам терпіня.

Забуреня в кормовім проводї як також всякі внутрішні хороби лїчать ся ще і в инший спосіб. За причину уважає ся саму кров даного звіряти. В два ріжні способи толкують собі люди зависимість хороби від крови хорої худоби. Подібно як у людий так і у звірят уважають за конечне для здоровля раз до року пустити кров, звичайно на весну. Бо без того чоловік зглядно звіря, як то кажеть ся, захорує на кров. Що до самого пусканя крови то тепер в лїкарськім свитї переважає засада, що крови не належить пускати без конечної потреби, що єї треба як найважнїйший складник в тїлї, ощаджувати, і що хибне є переконанє буцїм то чоловік чи звіря конечно потребує, щоб раз до року пустити крови. Найлїпшим сего доказом є те, що тепер у людий сей звичай майже викорінив ся, а люди преціньь на кров не

орують. Далеко більше можна закинути самому переведеню сеї операції. Проти всяким засадам чистоти і відкаженя пускають знахорі кров брудними нарядами, не очистивши передтим скіри в місци, де кров має ся пускати. Звичайно пускають кров у звірят на шийній жилї, нераз так богато, що звірята инуть з упливу крови. Не рідко лучає ся, що місто жили пробивають бючку, не могучи загатити крови спричиняють майже наглу смерть. Через занечищенє рани приходить до ропіня, котре може розкинути ся по цілім тїлї і викликати смерть. В місци пробитя скипіла кров може в великім куснику відірати ся, поплисти з кровю до серця і викликати рівнож наглу смерть. Так вилядають користи з пусканя крови.

В околицях, де лучає ся телїй (селезїнкова зараза, вуглик) може нахор перенести сю хоробу при пусканю крови знарядами, уживаними передтим у хорих штук. Длятого розумний господар не тілько що не буде омагати ся, але і не позволить знахорови пускати кров худобі.

При пусканю крови роблять знахорі вражінє тим, що все показують юдям перед очі кров темну, чорну. Уважають ї люди за ознаку або і прину хороби. Звідкиж бере ся та чорна, після гадки людий, зла кров? Кров загалї у чоловіка і звірят містить ся в серци і кровоносних судинах. Підчас корчу серця кров входить в судини, що зовуть ся бючками, а підчас розорчу вертає до серця судинами, що зовуть ся жилами. В бючках пливе кров сночервона з лївої половини серця. Она служить до відживлюваня цілого їла. В жилах кров є все темнїйша, чорна. Вона є зужита, але се не значить, щоби вона була зіпсована та шкідлива. Вертаючи до правої половини серця, реходить звідтам через легки. Тут вона відсьвіжує ся, стає ся назад ясночервоною, і пливе назад до лївої половини серця. Жили є в тїлї в той спосіб озміщені, що лежать все більше на верха, а бючки знова більше укрито, глубших частях тїла. Знахорі пускаючи кров ранять звичайно жили, яко більше вистаючі на верх. Можуть отже людям виказати все чорну кров, що ісля блудної гадки має шкодити здоровлю звіряти.

Другий спосіб в який поясняють собі причину хороби, що лежить крови, є так зване **зваленє ся злої крови під крижі**. Люди розуміють то так, що зла кров, що викликує хоробу, збирає ся в однім місци під рижами. Щож роблять знахорі в тих случаях? Очевидно они думають, що оли зла кров в однім місци зібрала ся, то найлїпше буде для здоровля ї сунути. Входять отже рукою в відходову кишку, щоби, як кажуть, вигорнути кипілу чорну кров. Спитає може дехто, звідки беруть знахорі кров в відходовій кишцї. Вони попросту калїчать відходову кишку. Пазурами роздрапують они горішну стїну кишки і рукою добувають кров на верх. А що під верхом лизної кишки більше знаходить ся жил як бючок, то кров, яку вони добувають, знов буде чорна, і знов людям здаєть ся, що та чорна краска крови се знака хороби і дивують ся, як кров в тїлї могла так зіпсувати ся. От такий ей спосіб лїченя. Чи мож собі подумати, щось більше нерозсудного і жорстого? Звіря хоре при страшних болях тратить богато крови, а надто остає ся огана рана, яка дуже трудно гоїть ся і спричинює довготревалу хоробу звіяти. Не рідко лучає ся також, що знахор передре кишку і корова по кількох днях гине.

Коли шановні читачі знають вже, як кров кружить і де вона в тїлї мітить ся, то не повірять хиба, що може бути якась чорна кров, що **в однім місци під крижами збирає ся** і викликує хоробу.

Того самого способу лїченя уживають не лиш при забуренях в кормовім проводї, але при всяких внутрішних хоробах. Лучає ся часом, що корова не може їсти через так званий **кордюк**. На язиці в горішній його части начіплюють ся вістяки зі збіжа і ті викликують місцеве запаленє язика. Знахорі лїчать ей стан через витиранє язика шматою і солию. Розуміє ся, що роблять се той спосіб, що повстає одна велика рана. І одно лихо заступають другим, ще гіршим.

Знахорі розпізнають у звірят, частїйше у коний нїж у коров, хоробу яку они називають мишами. Якжеж показують вони людям сю хоробу? Хо рому коневи або корові підвязують шию паском або шнуром. Через се жил шийні наповняють ся кровю, котра не може відпливати до серця. Кров задер жана через напливанє що раз то нової до певної степени в жилах рухаєть ся На сей рух крови показують знахорі і кажуть, що се миши лїтають. Поміч пр тій мнимій хоробі, полягає на тім, що они дусять сї миши, мнучи в немилс серний спосіб слинові приушні желези. На ті желези вказують знахорі рівно як на миши. Желези приушні у всїх звірят приміщені є в тім місци, де голов причіпляєть ся до шиї, і то понизше уший з кождої сторони по одному. Зда єть ся, що чоловік з здоровим розумом не повинен вірити в то, що в жила могуть містити ся миши і що вони уганяють по них. А преціньь кілько то го сподарів дає віру знахорам і позволяє мучити в сей спосіб звірята без всякс можливости хотяйби і малої полекші. Наслїдком того лїченя буває звичайн запаленє слинових желез. Часто до того лїченя додають і опуст крови.

При упертім запорі у коров не жахають ся знахорі і перед розрі зуванєм першого жолудка. Роблять се звичайним брудним ножиком. Розпорю ють на значній просторони правий бік, праву голоднянку корови і перший жо

Здута корова стоїть передними ногами висше, тому цїва досягає в тельбусї здухів.

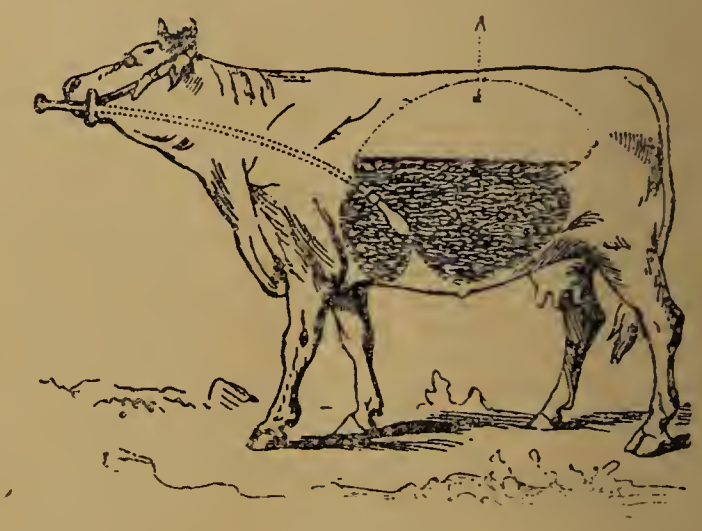

Здута корова стоїть рівно, тому цїва досягає в тельбусї паші.
а) Місце на голодници, де пробиваєть ся здуту корову трокарем.

лудок і вигортають пережутий корм руками з жолудка. Коли випорожнять жолудок, зашивають рану звичайною голкою і ниткою. Рана та нїколи нє може загоїти ся і корова гине на запаленє сироватної болони черевної ями. Якої чистоти і знаня потребує така операция, сьвідчить про те факт, що самі ветеринарийні лїкарі лиш зі страхом і лиш в крайних случаях беруть ся до неї.

Не менше шкідливими є способи лїченя при острім здутю у коров, чи то взагалї у пережувачів. Сей хоробовий стан у нас дуже часто лучаєть ся через се, що люди впрост не знають, яка паша і коли може коровам пошкодити. Здутє кождому господареви добре знане з ознак. Зато не знають вони від чого воно буває. З невідповідною пашою дістають ся до жолудка дрібненькі бактериї, що в теплій вогкости дуже сильно розмножують ся. При тім витворюють вони дуже богато ґазів, що в значній скількости збирають ся в першім жолудку (ваньтюху, жвачу) у пережувачів. Роздутий жолудок тисне сильно на легки і серце і утруднює віддих. При значнім степени здутя легко приходить до удушеня а і пораженє мозку нераз лучає ся. При правильнім лїченю здутя треба змагати з одної сторони до знищеня бактерий, що витворюють ґази, а з другої сторони треба випустити, усунути ґази з жолудка. Уживають ся ще і способи, що мають на цїли приспішити рухи жолудка.

Дож робить ся у нас на селї при здутю? Зараз з місця починають худобою
ю сили гонити. Віддих при здутю і так є сильно утруднений, а таке гоненє
більшує лише душність. При незначних степенях здутя рух мірний є навіть
орисний, бо побуджує рухи жолудка, скоре гоненє особливо при сильних сте-
енях здутя може лише приспішити смерть. Дальше роблять люди у нас пере-
есла і закладають в рот коровам. Проти сего не дасть ся нїчо закинути, лиш
еревесло повинно бути на стільки велике, щоби корова цїлий час мусїла його
ути. Уживані є при здутю і поливаня зимною водою. Сей спосіб також є до-
рий. Та треба, щоби нараз нечайно більшу скількість зимної води хлопнути
се по часї повтаряти. Безкорисним є притиканє води в горнятю або в ко-
овцї до боку корови або окриванє мокрою шматою. Далеко гіршими є дальші
живані способи: І так здаєть ся людям, що коли що небудь буде робити ся
кишцї відходовій, то се при здутю дуже помагає. Знахорі вкладають зви-
айно в кишку два пальцї і крутять ними, доки кров не покаже ся. Витворюють
сей спосіб рану, що поволи гоїть ся і може спричинити такий поважний стан
оробовий, як приміром пораженє відходової кишки. А що через відходову
ишку при здутю нїчо не можна помочи, то кождий зрозуміє, коли знає що
д кишки відходової до жолудка тягне ся кільканайцять а у менших пережу-
ачів і кількадесять метрів кишок. Загально панує також переконанє, що від-
аванє мочи і калу при здутю се добрий знак, що противно не віддаванє вказує
а дуже тяжке здутє. Понятє се є хибне, бо при кождім здутю корова віддає
оч і кал, і гріхом булоби не ратувати корови длятого, що вона віддає моч
кал, уважаючи се за негрізний стан. Знахорі беруть ся дальше і до заливаня
їжних лїків і ту найчастїйше сильно прогрішують ся. І так заливають гашеним
апном нераз цїлком сьвіжим. Гашене вапно через спаленє їжиці і жолудка все
ричинить смерть. Звідки сей спосіб взяв ся не трудно вганути. При здутю
живає ся нераз так званої вапняної води, котра має власність побираня в себе
ізів. І таку якраз цїль має заливанє сею водою. Знахорі чули десь про сю
апняну воду чи то з книжок, чи з чиєї розмови, але хибно се поняли. Їм здає
ь, що вапняна вода се рідко розпущене гашене вапно. Тимчасом вапняною
одою зовеме воду, яка збирає ся на старім гашенім вапнї. Є она прозора,
овтавої краски. Подекуди уживають і заливаня амоняком. Доброго сего лїку
е вміють люди хесенно уживати. Ходить головно о те, щоб розчин амоняку
е був за сильний, бо спалить їжицю і жолудок. Надто не повинно ся ужи-
ати амоняку в случаях дуже сильного здутя. Бо хотяй він дуже енергічно
ищить бактериї, що спричинюють здутє, то сам в теплї, паруючи і замінюючи
ь в газ, може збільшити здутє і викликати смерть.

Уживане заливанє квасним молоком є досить невинне, та користи жад-
ої не приносить.

Вкінци беруть ся знахорі і до пробиваня ваньтюха (жвача). Сей спосіб
орисний, нераз конечний, є в руках знахорів причиною як не наглої смерти,
о хороби, що по часї кінчить ся смертию. Передовсїм не журять ся вони про
истоту і відкаженє так знаряду, як і місця, де мають пробивати. Через се не
удно викликати запаленє очеревної (сироватної болони черевної ями),
о кінчить ся смертию. То само лучає ся, коли через помилку пробивають
орову з правого боку, бо все тодї мусять скалїчити якусь кишку. Кориснїйший
же є вислїд, коли по пробитю з лївого боку на стало остане ся отвір з жо-
удка, куда все прожутий корм виходить, Знахорі не знають, що по пробитю
окар повинен якийсь час остати ся в ранї, бо в противнім разї до ями че-
евної дістає ся прожутий корм, що спричинює смерть. При самім випусканю
ізів не зважають знахорі на то, що не мож відразу весь газ випустити. Таке
агле випущенє газів може спричинити відплив крови з мозку, а через се ча-
о і смерть. З инших шкід, які потягає за собою невластиве лїченє при здутю,
о є та, що у тїльних коров виступає скиненє плоду. Скиненє плоду може ви-
упити і через само вже здутє, але частїйше викликують його тим, що зна-
орі кажуть здуту тїльну корову масувати і натирати віхтями з обох боків. По

правім боці лежить у коров матерниця з телятем і через сильне натисканє сеї боку викликує ся скиненє. Длятого тїльні корови при здутю повинно ся нати рати віхтями і масувати лиш з лївого боку. Менї знаний є ще один спосіб л ченя уживаний при здутю. Вправдї не є він так дуже шкідливий, але сьвідчит ясно про нерозум людий, котрі його уживають. Коровам дають ликати, аб просто перепихають через їжицю живі жаби. Якби я сам сего способу не бачи то не дав би нїколи віри, що такі способи є в ужитю.

При лїченю так коров як і коний уживають ще одного дикого спо собу. Звіряти закидають на шию шнур і дусять ним майже на смерть. Кол звіря впаде, то відпускають шнур і чекають аж прийде до себе. Звичайно тр рази повтаряють се душенє. Єслиби ходило о видуманє найтяжших мук дл хорого чоловіка чи звірини, то здаєть ся, що годї булоби винайти догіднїйши спосіб, як сей спосіб лїченя, уживаний людьми і в добрій вірі і з перек нанєм. що він помагає. Коний лїчать в сей спосіб при охватї, додаючи д того пусканє крови. Уважають при тім за конечне тричі дусити коня і аж то пускають кров. Ту годить ся згадати, що охват се хороба копита а не ко мового проводу. Знахорі нераз при охватї, хотяй часом добре назвуть хороб то не знають єї сути, не знають на чім та хороба полягає. Виїмково при охва є пусканє крови корисне, але само переведенє сего знахорами звичайно прин сить більше шкоди, чим користи.

Що до способів лїченя хоріб у коний, то є они трохи відмінні від по передних. Коні часто западають на забуреня в кормовім проводї, на яки є дуже вразливі. При тім є вони неспокійні, кидають ся на землю, бють но гами і оглядають ся часто на черево. При тім, як лиш зачинають ся болї в жо лудку, віддають моч, а пізнїйше вже підчас самих болїв часто наставляють с до моченя, мають пертє на моч. А що господарі початку болїв звичайно н бачуть, то їм здає ся, що коні похоріли на міхур і що они не можуть відда вати мочи. І тим можна пояснити, що при забуренях в кормовім проводї у кон звертають знахорі своє лїченє на міхур. В ріжний спосіб старають ся вони ви кликати віддане мочи. Один спосіб, то впиханє волосїня в мочеву цївку. Насл док сего є такий: через подражненє мочевої цївки можна викликати віддан мочи, але лиш в случаях, коли висше нема яких перешкод. Зате волосїнє сам дуже легко калїчить слизну болону мочевої цївки і викликує сильне запален єї, а через се часом і смерть, бо кінь не може віддавати мочи, котрої з часо так богато в міхури назбирує ся, що аж міхур трісне. Є се спосіб отж нерозумний і небезпечний. Другий спосіб подібний се впусканє воший до цівк мочевої. І сей спосіб викликує такі наслїдки, як попередний, а при тім дуж негарно сьвідчить про тих господарів, що достарчають подібних звіряток. Де коли при кольках у коний звертають знахорі своє лїченє і на кормовий прові уживаючи при тім способів подібних, як у коров. І так уживають проливо пускають часто кров, вигортають кров з під крижий, і частїйше нїж у коро дусять миши. При душеню миший у коний уживають знахорі ще одного дс даткового способу. Мірять они віддаленє від ніздрів аж до очий. На таку дов готу обстругують кусник патика, пхають його в ніздря і там крутять, доки цюр ком кров з носа не поллє ся. Сей дикий спосіб грозить коневи відразу смертю а то через уплив крови. В лїпшім вже разї слизна болона носа замінює ся н одну рану, що довго дуже гоїть ся, а покриваючи ся грубим струпом утруд нює віддих. Пізнїйше витворюють ся близни на слизній болонї і через зву женє носових проводів викликує дихавицю. Так виглядає користь сего способ лїченя.

При болях в черевній ямі у коня мають знахорі звичай запихати д відходової кишки розкроєну цибулю і то часто припікану. Поминувши то, щ сама розкроєна цибуля часто калїчить відходову кишку, може она, будучи роз печеною, попарити болону слизну кишки.

У клячий при кольках, стараючи ся побудити їх до відданя мочи, нати рають в немилосерний спосіб слизну болону солию, при чім калїчать є

Болона слизна через се так опухає, що затикає мочеву цівку і може допровадити до смерти. Опухненє слизної болони похви нераз є так сильне, що в тих случаях навіть поміч фахового лїкаря не богато поможе. Що сей спосіб шкідливий, не треба доказувати. Кождий знає, що сіль, дістався до рани, сильно пече. А що вона при так великій ранї, яка повстає в піхві через сильне натиранє, справляє муки, то кождий здає ся також повірить. Що се спосіб, як і попередні у коний, безуспішний, легко можна догадати ся. Бо через дразненє мочової цівки нїяк не можна усунути напримір запору кишок. Викликане знова сими способами запаленє цівки спричинює лиш другий поважнїйший уже стан, що може кінчити ся і смертию. В случаях, коли дїйсно є задержанє мочи, рідко лиш удасть ся сим способом викликати віддане мочи. Але і з сего не велика потїха, бо опісля виступає запаленє цівки, котре первісний стан робить лише тяжшим.

Уживані при лїченю кольки натираня віхтями чи то на сухо, чи по скропленю камфоровим спіритусом є корисні, коби лиш не були за сильні. Сіль як звісно є до натираня непотрібна і нездатна.

У коний уживають часто також натираня слизної болони носа. Звичайно натирають її солию, розуміє ся так довго, доки не покажеть ся кров. Нераз знова уважають за корисне брати кал хорого звіряти і ним натирати ніздря. Таке натиранє калом є ще далеко гірше, шкідливійше як натиранє солию, бо може викликати невилїчиму смертельну хоробу, через закаженє бактериями, які стало в кінськім калї знаходять ся. Длятого у коний і скалїченє кишки відходової є ще з тої причини небезпечне, що рани кишки можуть бути рівнож місцем входу для сих бактерий.

Так пробиваємо трокарем лїву голодницю здутої корови.

Нераз трафляють ся у коний так звані оглони. Оглонами називають люди слизну болону піднебіня, яка чи то через опухненє чи то з инших ріжних причин звисає понизше зубів. Сей стан може бути і найчастїйше буває зовсїм правильним і то головно у коний молодих. У них зуби є ще не виросли, низькі, так що піднебінє все сягає трохи низше від берегу зубів. Часом однак може дїйсно через надавленє твердою пашою виступити опухненє слизної болони піднебіня. То лучає ся взагалї дуже рідко, при чім ся хороба дуже невинна і не має великого впливу на апетит і здоровлє коня. Та знахорі дуже часто розпізнають оглони яко причину хороби і то головно в случаях, коли кінь через довший час не має великої охоти до їди, і через те марнїє. І в тих случаях, розуміє ся, не оглони є причиною хороби а лиш острі, неправильно стирані зуби, що при їдженю калїчать коневи язик і взагалї слизну болону пискової ями. Знахорі не питають, чи оглони ті є станом правильним, чи дїйсно хоробовим; для них вистане побачити звисаючу часть піднебіня, щоби брати ся до лїченя тих оглон. Нечистим знарядом, який уживає ся до пусканя крови, пробивають піднебінє нераз до значної висоти. Лучає ся і таке, що пробивають дїру аж до проводів носових, а яко наслїдок сего може остати ся сталий отвір з пискової ями до носа. При пробиваню калїчать знахорі головну бючку піднебіня, що може спричинити і звичайно спричинює смерть через уплив крови. В щасливих случаях того лїченя через ужитє нечистого знаряду остає

на місци пробитя через довший час боляк, що перешкаджає коневи в їдженю в далеко більшім степени, як самі оглони.

При дихавици у коний пускають знахорі часто кров і то з острогової жили. Дихавиця се хороба проволочна легких, при якій пусканє крови нїчого помочи не може. А поминувши вже ті злі наслїдки пусканя крови, які потягає за собою невміле переведенє сеї операциї лучає ся і таке, що знахорі пробивають на скрізь стїну грудної клїтки. Се викликує завсїгди запаленє олегочної получене з ропінєм, що все кінчить ся смертю.

Заливанє лїків у коний через рот має ті самі злі сторони що і у коров. Так само держать за язик і не дають ликати лїку, і так само конї захлистують ся. Додатково уживають у коний ще одного способу при заливаню. Вже, як відомо, само держанє за язик спричинює, що лїки дістають ся до легких і спричинюють їх запаленє, рідко лишень не смертельне. Але знахорам сего мало, що держать за язик, через що конї захлистують ся. Вони видумали ще простїйший, певнїйший спосіб, щоб викликати запаленє легких. В тій цїли кладуть коня на землю і через ніздря заливають його, найчастїйше квасним молоком. Молоко дістає ся в простій дорозї до легких і там все викликує спалень (ґанґрену) легких, отже і смерть звіряти.

Щож роблять знахорі, ті добродії бідного сїльського населеня, при породах у домашних звірят, головно у коров? Передовсїм всяку механїчну поміч, деколи і корисну, дають в невідповідний спосіб. Звичайно брудними руками, заосмотреними в довгі пазурі, входять в родні дороги. А звісно, що слизна болона в матїрнику і родних доріг є незвичайно нїжна, легко її ушкодити, легко викликати її запаленє, до котрого часто долучує ся породова горячка. Та що з сего робив би собі який небудь знахор. Він бере ся до дїла руками, якими перед хвилею і в гною довбав, уживає до тягненя плоду старих посторонків, викликуючи нераз відразу видутє. Кожда найменша ранка в родних дорогах при нечистих руках, шнурах, може викликати грізні хороби. Тому нечистота при удїлюваню механїчної помочи при породах се найбільший гріх в лїченю. Треба знати, що рука неповаляна болотом ще не є чистою. В розуміню лїкарськім чистою є така рука, котра окрім того, що механїчно є очищена, не має на собі нїяких заразків, а се можна осягнути лиш відкажаючими средствами. А чи видів хто у нас на селї, щоб при породах, котрий зі знахорів уживав таких средств? Вже рідко лучає ся такий знахор, котрий уживає до рук брудної оливи. При тягненю плоду — найчастїйше теляти — стає собі кілька кріпких мужчин тай давай шарпати, що сил стає. А коли се не вистарчає, то не жахають ся і перед запряганєм коня на орчику до теляти. Користь такої помочи полягає на тім, що через шарпанє і неправильне, постійне тягненє, не можемо використати сил природних — корчів матїрнику, які що якийсь час повтаряють ся. Через шарпанє можна легко надвихнути сустави мидниці (цебрика), так що корова по породї уже не може встати. Колиж плід не є відповідно уложений, то через шарпанє можна легко роздерти матїрник, приміром зле уложеною ніжкою теляти. Се мусить кінчити ся смертию корови. То само може стати ся, коли плід тягнемо конем. І тодї звичайно звихаєть ся котрий небудь сустав цебрика, а нераз і зломанє виступає в крижах. Знова коли теля витягнуть на верх, то разом з телятем виходить на верх і матїрник; наступає так зване видутє яке лиш ветеринарийний лїкар і то в сьвіжих случаях може направити.

По неправильних породах а нераз і по правильних лучає ся також найчастїйше у коров задержанє породових болон. У нас кажуть про се, що корова не счистила ся, задержала зчистиско (послїд). Ріжні є причини сеї хороби і ріжні способи її лїченя. Найчастїйше повинно ся болони механїчно усунути. Се може поправно зробити лиш ветеринар, а нїколи знахор. Та се не перешкаджає знахорам брати ся до усуваня болон. Люди знають о тім, що зчистиско належить усунути руками. Просять о те знахорів, щоб се робили. Болони плодові повинні по шести годинах вийти з корови, а вже найвисше

повинно ся чекати дванайцять годин на се, чи болони самі не відійдуть, чи сама корова не зчистить ся. Але наші господарі нераз доперва по кількох днях дають знати знахорам про хоробу. А що в тім часї цїле зчистиско вже гниє, то найменша ранка зроблена при витяганю тогож з матїрника може бути причиною смертельного закаженя. Знахорі і в тих случаях витяганя зчистиска не уважають на чистоту рук. При гнитю зчистиска і сам знахор наражує ся на закаженє, особливо, коли має сьвіжі рани на руках. Знахорі при витяганю зчистиска видумують яко причину задержаня болон породових так звані крети. Щоби зрозуміти як наглядний блуд поповнюють вони при тім, годить ся тут розказати, як річ має ся з плодом у самиць взагалї і з осібна у коров. Кождий плід в лонї матери є оточений кількома болонами з собою полученими і виповненими двома ріжними течами. Болони ті получені з пупцем плоду і мають за цїль посередничити в віджившюваню і віддиханю плоду. Вода, плини, які в болонах находять ся, а з котрих один є мочею плоду, служать для охорони плоду перед сильними встрясенями і ударами. Сповняють вони разом з болонами ще одну важну задачу. Іменно болони разом з плинами виходять на верх перед самим породом як так звані міхурі. Виходячи, мають вони розширити вузкі части родних доріг. В противнім случаю порід стає ся утрудненим, тяжким. Длятого не повинно ся нїколи позволяти знахорам, або самому пробивати міхурів, як лиш вони покажуть ся в похві. Все треба виждати, поки вони не вийдуть цїлком і пробивати їх аж тодї, коли вони на верха вже повиснуть. Плодові болони мають також задачу сполучувати плід з слизною болоною матїрника. В тій цїли на поверхни є вони покриті якби малими волосками, що входять в відповідні дїрочки, цївки в слизній болонї матїрника. І в сей спосіб держать ся болони плодові а з ними і плід слизної болони матїрника. Так ті волоски, космики, як і цївочки на слизній болонї матїрника усадовлюють ся в ріжний спосіб у ріжних родів самиць. В особливий спосіб уміщують ся вони у пережувачів, отже і у коров. У тих скуплюють ся вони в кількадесять купок, отже відмінно як приміром у коний, де є розсїяні по цїлій поверхни. При тім купки цївок на слизній болонї матїрника мають вигляд досить великих бородавок, овальної форми. Доходять они до величини середної бульби. На їх випуклій поверхни є численні заглубленя, а цїлі они складають ся з самих поодиноких цївок, лежачих побіч себе. Вузкою основою є ті бородавки причіплені до слизної болони матїрника. В цївки входять, як знаємо, волоски, космики зверхньої плодової болони. Длятого і волоски є зібрані в купки, що своїм положенєм відповідають положеню бородавок матїрника, і лише не творять бородавок, а виглядають якби вижолоблені лупини оріха, що як шапки накривають бородавки на слизній болонї матїрника. На зчистиску все можна бачити ті скупленя космиків. За те скупленя цївок, т. зв. котилєдони, мало хто може бачити. Ті котилєдони уважають знахорі за причину хороби, задержаня плоду, а називають їх кретами. Підчас правильного породу до матїрника нїколи вони рукою не входять. Також підчас самого витяганя теляти, хотяй до матїрника входять рукою, то не обмацюють стїн матїрника, лиш само теля. Доперва при задержаню зчистиска мусять ввійти рукою до матїрника і мусять намацяти ті так звані крети. А що у здорових коров не мали вони нагоди бачити, чи намацяти тих кретів, то уважають їх за причину задержаня зчистиска, отже за хоробовий стан. А поясняють вони собі пов-

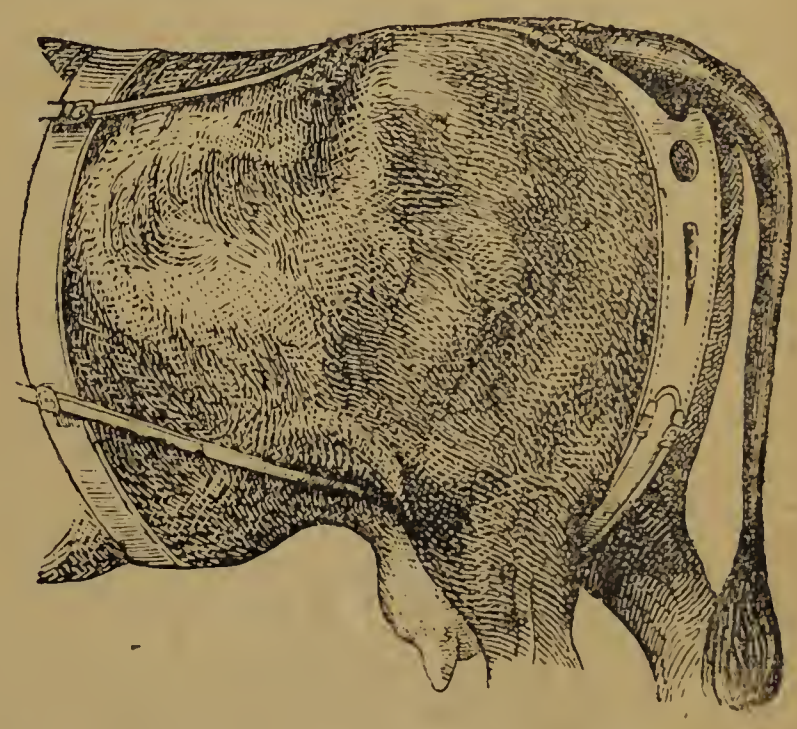

Перепаска против випаданя матїрника.

ставанє тих кретів в спосіб, що ярко сьвідчить про велику несьвідомість тих людий. Крети ті мають повставати через те, що тїльнї корови ходять по кретовисках. Внаслїдок сего, в спосіб близше неозначений дістають ся крети до матїрника і там розмножують ся. При тім вїдають ся они сильно в стїну матїрника. Недорічности сего погляду на сю хоробу не треба доказувати. Ще більше недорічним, жорстоким і шкідливим є лїченє сеї „хороби“. Після гадки знахорів не випадає нїчого иншого зробити, як повиривати сї крети, що впили ся в стїну матїрника, і викинути їх. Щоби вислїд сего лїченя був успішний треба ще вирвані крети закопáти в землю, щоб вони могли свобідно під нею розійти ся. При вириваню бородавок повстає цїлий ряд ран, що при гнитю зчистика є дуже добрим підложем для розвою гнильних бактерий і переходу їх до крови. В случаю, де належить уникати зробленя найменшої ранки, знахорі якби нарочно розранюють по просту цїлу слизну болону матїрника. Загальне закаженє, а що найменше довготревале запаленє матїрника получене з ропінєм є все наслїдками сего вигортаня кретів. Загальне закаженє все кінчить ся смертию, знова ропне запаленє матїрника лиш рідко кінчить ся виздоровленєм, бо ропінє перекидає ся часто з матїрника до инших знарядів і викликує також смерть. Коли виздоровленє наступить то лиш по дуже довгім часї, підчас котрого корова сильно худне, мало що їсть і молока не дає зовсїм. Також мясо з такої корови не допускає ся до ужитку, бо вже часті були случаї, що з такого мяса люди тяжко похорували ся або і вмерали. В случаях виздоровленя лишає ся ще один хосен з вигортаня кретів. Корови є через се позбавлені знаряду, що служить до придержаня плоду і посередниченя в його віджившюваню. Длятого корови по такім вигортаню кретів стають безплодними, хиба що дика рука знахора ощадить кілька бородавок. То однак лиш рідко лучає ся, бо той є лїпшим знахором, хто більше кретів вигорне. Мимо так наглядної шкідливости сего способу лїченя, мимо недорічности самого вірованя в „крети“ в матїрнику корови, люди добрі вірять і в успішність лїченя, і в присутність кретів в матїрнику, вірять навіть в те, що крети ті, закопані розходять ся попід землю. Знахорка в однім селї оповідала менї, що була у одної корови в ночи з помочию при кретах і навигортала їх цїле решето. Відразу закопала їх під землю, а до рана вони розійшли ся так, що і слїду з них не стало. Якийсь голодний писько мусїв добре поживити ся тим решетом кретів, але люди і знахорі вірили в се, що крети розлїзли ся попід землю.

* * *

Перейдем тепер до лїченя зовнїшних хороб. Зачнемо від ран. Наші люди не мають звичайно понятя, як мають ся обходити з кождою хочби малою раною. Не знають вони, якими ворогами орґанїзму є ріжні галапаси (бактериї), що дістають ся до ран з занечищеня. Длятого і не журять ся про чистоту ран, і їх відкаженє. До лїченя ран беруть ся тодї доперва, коли рана довго не гоїть ся. Прикладають ріжного рода зела, між тим найчастїйше сьвячене зїлє, яке припорошене звичайно має найбільше на собі бактерий. Ті всякі зела повздержують лиш гоєнє ран, бо додають непотрібно все нових бактерий. Деколи прикладають до ран навіть людський або звіринний кал.

В новійших часах беруть ся вже й до уживаня справжних відкажаючих лїків, та через невміле обходженє ся з ними частїйше шкодять гоєню ран як помагають. Приміром уживають часом чистого карболевого квасу. Внаслїдок того наступить вправдї цїлковите відкаженє рани, але чистий карболь спалить не лиш поверхню рани, але і єї околиці. Остане ся отже лиш ширша рана, що трудно гоїть ся; а і відкаженє скоро минає, бо рана назад занечищує ся, через брак відповідного заосмотреня рани.

При ріжного рода боляках беруть ся знахорі до їх прорізуваня. Роблять се брудним ножем або старою бритвою додаючи повсталій ранї лиш занечищеня. При прорізуваню боляків легко можуть протяти якісь більші кровоносні судини і спричинити утрату значної скількости крови, або і смерть

упливу тоїж. До прикриваня ран і боляків уживають люди шмат і то якби ароком найбруднїйших. А треба знати, що кожда шматина, хоть на око чиста, коро не є відкажена може лише зашкодити ранї.

При попаренях є звичай у нас посипувати попарені місця солею. Через е, що скіра на попарених місцях злазить, є відслонені закінченя всїх чутєвих ервів. Ті місця є отже дуже вразливі і всякі чинники викликують ту неприємне ильне печенє. Сіль викликує також лиш сильне печенє, а нїчого не помагає.

На ріжного рода бородавки знаний є у нас спосіб підвязуваня їх волоїнєм. Хісна великого з того нема. Рідко коли по такім підвязаню бородавка ідпаде. Але і се не богато поможе, бо по часї назад відростає. Частїйше далеко ородавка не відлїтає, а лиш побільшує ся, нераз дуже сильно. Волосїнє вїдає я тодї в бородавку і розранює ї. Рана обгниває, а волосїнє з кінського хвоста поваляне кінським калом може ту защіпити згадувану вже смертельну хоробу.

При лїченю храмань у коня, мають знахорі також свої способи. Коли інь куляє, то в якім небудь місци лежить причина сего, знахорі видовбують підошві копита дїру, і пускають з копита кров. Розуміє ся, що про чистоту ани і єї заосмотренє не журять ся; приходить до ропіня в копитї і тодї доерва кінь на добре храмає. Лиш деякі з знахорів старають ся заосмотрити роблену рану, а роблять се в той спосіб, що заливають горячим смальцем. малець попарить рану, виключаючи через то можливість скорого згоєня рани. При лїченю знахорами кулявих коний, більша часть тих іде по довгих муках на скіру.

В зимі лучає ся часто у коний надвихненє суставів в котиках. Кінь ри тім вправдї довго куляє, але стан сей легко уступає при відповіднім лїченю. нахорі лїчать сї надвихненя в сей спосіб, що кладуть коня на землю, ногу котиках беруть межи два бруси і натягають єї. Підчас того сильно утискають ногу і викручують нею, так що доперва се лїченє викликує цїлковите зихненє або і надломанє костий.

Лїченє очних хоріб так як і инших противить ся всяким правиам рационального лїченя. І так чужі тїла, які влетять до ока, виймає ся у нас сою небудь шматою, без крихітки осторожности. При тім все приходить до раненя верхньої болони ока, нераз на значній просторони, що по загоєню все зіставляє так зване більмо. При лїченю більма уживають знахорі товченого кру змішаного з товченим склом і табакою. Знахорі бачать нераз, що до ока и більмі вдмухуєть ся товчений цукор. Того вони не знають, що цукор служить ту лиш до розрідженя иншого средства, уживаного при більмах. Сам цукор при більмах видає ся їм за лагідним средством. Вони шукають за більше ергічним средством і подибують його в формі товченого скла і табаки. редства ті викликують лиш побільшенє більма і можуть допровадити до заленя і утрати цїлого ока.

У коров, що дають червоне молоко або молоко з кровию уживають баби підкурюваня сьвяченим зїлєм. Часом підкурюють так завзято, що опечуть скіру на животї, і то на значній просторони. Коли попаренє не лутть ся, то само підкуренє не зашкодить, а поможе корові хиба тілько, що ерлому кадило.

Отсе вказав я на недорічність найчастїйших способів домашнього лїченя ірят. Я розумію, що коли занедужає корова, одинокий нераз доробок бідого господаря, то він в розпуцї згодить ся на всякі способи, які йому хто будь дорадить. Він не може, особливо в наглих случаях, розібрати чи дана міч пошкодить чи поможе. Та коли по прочитаню сеї розвідки пізнасть, о є з сего лїченя шкідливим, то навіть в наглих случаях не повинен позволити непотрібне і шкідливе мученє звірят.

Міг би дехто спитати, на що я наводив сї недорічні способи, на що о них писав. На нїщо иншого, лиш на те, щоб шановні читачі, пізнавши дорічність тих способів, перестали вірити в їх успішність і старали ся засти поради у справдї учених і досьвідних людий.

PETER RUTA
431 POLSON AVE.
WINNIPEG 4, MAN.

Дїд і бабуся.

Міліярдер Андр. Карнеґі.

Найпопулярнійшим між амери-іськими міліярдерами е безперечно Карнеґі. Він е заразом і най-ьш симпатичним і корисним для дства. Прийшовши до великого тку завдяки особлившому щастю, через ціле жите не опускае його, ае Карнеґі величезні суми на іріжнороднійші фондациї. З поміж х фондаций Карнеґія найбільше омі фондациї бібліотечні і в по-днім часї велика 40 мілїонова ндация на удержане сьвітового а.

А. Карнеґі родив ся 1835 р. син убогого ткача в маленькім гляндськім місточку. В 13 році ґя вивандрував з батьками до ерики, де став за помічника в пря-льни бавовни, в котрій також батько працював як робітник. ги заробляла пранем. Пізнійше в Карнеґі за послугача при еґрафічнім товаристві в Пітсбурґу.

Се було зворотною точкою в його ю. В короткім часї стае урядни-при телеґрафі, а відтак приват-телеґрафістом у директора пен-ьванського товариства зелїзни-о. Конець кінцем став він вла-телем найбільшої фабрики стали в сполу-их державах. Продавши інтерес за 25 іонів долярів, порішив дальшу часть житя ити на відпочинок. Яко 52 літний мущина нив ся і перенїс ся на сталий побут до ої вітчини, де живе до нині в величавій палаті. Зиму перебувае переважно в своїй палаті в Новім Йорку. Маєток Карнеґія, який він так гарно уміе зуживати, обчисля-ють на 900 мілїонів корон.

На нашім образку представлений Кар-неґі в своїй бібліотеці.

Добрий хлїб із зрослого жита.

Всякий знае, що хлїб спечений з муки рослого жита бувае несмачний а навіть доровий. Тут подаемо спосіб печеня до-го хлїба із зрослого жита.

Муку розчиняе ся зрана, а хлїб пече доперва на другий день. В часї кисненя а, яке тревае довше, як при звичайнім еню хлїба, бо 24 годин, творить ся на ерхни тїста сїра піна. Сю отже піну треба е обережно зібрати, скоро лише зачне ромаджувати ся. Скоро однак піна і слї-чого дня при міщеню тїста покаже ся, і належить їй також дуже старанно зі-ти. По вимішеню тїста можна зараз ви-ляти бохонцї, палити в печи, та дальше поступати як звичайно при печеню хлїба. Скоро би ми лишили ті шумовини, то хлїб не випік би ся, бувби твердий. вогкий, лепкий і шкідливий здоровлю. По стараннім зібраню піни хлїб випече ся зовсїм добре.

Средство проти плїсни хлїба.

Хлїб плїснїе, если переховуе ся його в вогкім, мало продувнім місци; а також если не е добре випечений. В місци же продувнім хлїб висихае дуже скоро.

Найпевнійший спосіб, щоби хлїб не плїснїв і довго заховав ся сьвіжий, е такий: виймивши хлїб з печи вложи його до мішка, в котрім була мука. Мішок з хлїбом завяжи і повісь на продувнім місци, а хлїб заховае

ся чисто хочби місяць. Скоро за той час висушив ся занадто, положи бохонець через ніч в пивниці, а відійде і стане мягкий.

Бублики з сира.

Утри твердого квасного сира копяту філіжанку; розбий одно ціле яйце і три жовтки, додаючи до сеї маси 20 ґрамів дріжджий, розроблених в ложці молока.

Сим плином залий сир, утираючи його дальше, аби розійшов ся на одностайну масу.

До сеї маси додай муки стілько лише, аби з неї зробило ся мягке дріжджеве тїсто так туге, як буває тїсто на булки.

Се тїсто розвалкуй на який 1 цм. грубо, виколюй з него кружки, які виколюють ся на пампухи, і накладай їх в бритванну, аби кружки себе не дотикали.

Скоро ціла бритванна виложена вже і кружки дрібку підросли, налий до неї теплого молока на 1 цм. глубоко, додай дрібку масла, і постав на кухню, аби бублики випекли ся в парі, при чім бритванна має бути накрита.

Бараболяні клюски.

Возьми розварених добре бараболь до вподоби, роздуси старанно за горяча, і скоро вихолоднїють, вбий до них 1—2 яйця та додай стілько питльованої муки, скілько приймуть, дрібку соли, а також, як хочеш ложку-дві мілко утертого сира. Се тїсто розвалкуй як на клюски, покрай, як на клюски і кинь до кипячої води нехай зварять ся. Скоро сплинуть на верх відціди і полий їх розтопленою солониною і маслом.

Щоб молоко не скиплювалось.

Щоб сему запобічи, добре є дати до молока грудочку соди, яку дістане ся в аптиці, або хрінової води. На лїтру молока дається ся ложку такої води. Хрінову воду повинна мати в хатї кожда ґаздиня, а робить ся її так: Тертий хрін заляти в горшку кипучою водою і сейчас горнець щільно закрити. Як остигне, зляти сю воду до фляшок і добре закоркувати.

Як варити шинку?

Шинку, що важить 5 kg, ополїкує ся в теплій водї, обтинає ся колїнце, вкладає ся її в великий баняк, наливає ся зимною водою і варить ся на сильнім огни чер дві години, числячи від завареня, обертаю що години. Відтак виймає ся шинку на стіл ницю; скоро долїшна кість віддїлює ся в мяса, то ознака, що шинка вже зварена. І спробованю, скоро потреба сего, вкладає шинку до баняка і варить ся, або коли ви заварена, лишає ся її в водї на 2—3 годин аби простигла. Опісля виймає ся на пол мисок і стягає ся скіру, а коли шинка ви зовсїм зимна, крає ся її в пластинки.

Вудженє шинок і иншого мяса.

Мясо, котре хочеш вудити, вийми з со і повіси на кілька годин, аби ропа з не стекла. Потім доперва обвини в папір, а занадто не осмалило ся і повісь в коми далеко штуку від штуки, аби не притика до себе і аби дим їх добре всюди огорну Дим мусить бути що дня і то точно о т самій порі, а найлїпше вудити в ялівцев або дубовім димі. Шинки, відповідно до в личини, висять в комині 1 або 2 тижнї, ин части мясива є увуджені вже по кільк днях. По увудженю повісь видженину дале від стїни, аби не плїснїла. Комора муси бути суха і провітрювана.

Лїмоняда.

До $^1/_4$ лїтра себто до склянки во вкидає ся 3—5 кісток цукру і мішає ся р зом: скоро цукор розтопить ся, витиск ся сок з $^1/_2$ цитрини, уважаючи аби кіст не влетїла до склянки, мішає ся і подає до питя. Лїмоняда може бути зимна або г ряча.

Дуже добрий кляйстер до скіри.

Чотири части доброго каруку намочі в 15 частях студеної води і пригрійте о стільк щоби карук розпустив ся. Потім вляйте пр неустанним мішаню того каруку 65 части кипячої води. В иншій судинї розпустіт в студеній водї 30 частий крохмалю в 2 частях води, вимішайте добре і заляй з кипячим каруком і лишіть, щоби ще ча сочок покипіло. Як остигне, додайте до то кляйстру кілька капель карболевого квас Такий кляйстер є дуже липкий і добрий н лише до лїпленя скіри але також папер грубої бібули і т. и. В добре затканих фля шках держить ся він добре цїлими рокам

ПРО ВИХОВАНЄ ДІТИЙ.

„Дїти ховати —
то камінь глодати“.

Найбільшим скарбом для родичів — є добре виховані дїти. Такі дїти не лишень що потїхою і відрадою для своїх родичів, — вони є рівночасно й живим приміром добра для инших дїтий, а відтак стають ся й хосенними членами суспільности.

Але добре виховати дїтий не так легко, як би се декому на позір здавалось. Не дармо-ж і народна пословиця каже, що: „дїти ховати, то камінь глодати!“ І справдї — дїти виховати не кождий потрафить; а хто береть ся за вихованє, сей мусить в сю справу вложити чимало труду й знаня. Він мусить бути приготованим на ріжні невдачі і перепони, супроти яких треба йому уоружитись в терпеливість, витревалість і постоянне прямованє до що раз лїпшого.

Справа виховання дїтий і молодїжи є преважною. Та, на жаль, теперішне вихованє не є ще таке, яким би воно повинно бути. Воно має в собі премного хиб, які доконче треба викорінити, а заступити средствами, при помочи яких треба стреміти до можливо найлїпших і найхосеннїйших наслїдків.

Вихованє є двоякого рода: ф і з и ч н е і м о р а л ь н е. Перше відносить ся до тїла, друге до душі. Про фізичне вихованє ми не станемо тут говорити, а займемось розвязкою питаня: як саме треба морально виховувати дїтий, щоби вони були приміром всїляких чеснот та добрих прикмет для загалу, а відтак стали і добрими та примірними членами суспільности.

Від перших хвилин житя, дбають родичі про фізичне вихованє свойого немовляти, піклують ся головно його здоровлєм і добрим розвоєм тїла. Се дуже гарна прикмета всїх родичів; але рівночасно мусимо тут звернути увагу і на сю обставину, що родичі, головно біднїйші, дбають лишень і то майже виключно про фізичне вихованє своїх дїтий і забезпеченє їм гарної, безжурної будуччини, — зате на моральне їх вихованє майже не звертають уваги, або його невідповідно ведуть. А так бути не повинно; вихованє фізичне доперва тодї буде добре і хосенне в наслїдках, коли ми його злучимо з добрим і хосенним вихованєм моральним. Томуж то від першої молодости дитини, а саме зід часу, коли дитина стане сама принимати поживу, пізнавати членів родини вимовляти перші слова, — треба звернути увагу на її моральне вихованє, на правильний розвій єї ума. Се найважнїйший час, бо тодї власне закладаємо підвалини, на яких опирати ся ме цїле вихованє. А підвалини — се річ найважнїйша: найгарнїйша і найсильнїйша будівля з часом завалить ся, як під неї не заложимо зразу кріпких і трівких підвалин. Так і з вихованєм дїтий: коли

основа виховання від перших їх хвилин буде трівка, то і дальше вихованє станеть ся о много легчим, а наслїдки загального образованя будуть найхосеннїйші.

Вже в дуже молоденькому віцї, бо звичайно по скінченю першого року житя, (а часом й швидше) можна завважати у дитини всїлякі прикмети душі. По її рухах і примхах можна запримітити виразні прояви гнїву, невдоволеня, то що. Родичі, бачучи се, не звертають на сї прояви уваги, хоча власне такі прояви і є початком лиха, яке пізнїйше так трудно, або й зовсїм не дається ся викорінити.

Дитинка росте. Вона вже стала ходити, говорити і розуміти все, що до ньої хто говорить; вона вже може — хоча й неясно пізнавати що добре, а що лихе. Тодї то родичі мусять дуже добре уважати на кождий рух і кожде слово своєї дитини. Мало сього; родичі повинні — що так скажу — передвиджувати кожду думку, кождий намір дитини, та заздалегідь запобігати лихови.

Нїчо не вадить, коли дитина є рухлива; але треба допильнувати, щоби ся жива вдача не виродилась в злосливу збиточність, а опісля не сталась прикметою докучливости иншим. Коли дитина до пяти, шести лїт є неслухняною, нечемною, незгідливою і т. п. — родичі звичайно не звертають на се уваги, а потїшають ся лише тим, що „дитина ще маленька, дурненька; колиж вона підросте, тодї і набереть ся розуму“. Хто так думає, сей дуже помиляєть ся; бо як дитина змалку до чогось привикне, то опісля годї її вже від того відівчити і відзвичаїти. Недаром же і народна пословиця каже, що: „чим горнець накипить, тим його опісля й чути“.

Отже від часу першої сьвідомости дитини треба її вже як слїд виховувати і не занедбувати найменшої нагоди до навченя її добру.

Запопадливість родичів, які в першій мірі старають ся виховати своїх дїтий фізично (значить ся придбати кріпких і здорових одиниць для суспільности) і придбати їм як найбільше добра матеріяльного, — можна лише похвалити. Але знова з другої сторони — найбільші богацтва не принесуть хісна одиниці зле вихованій, яка нїколи і нїчим не буде вдоволена. Вихованє отже має бути загальне, а цїлию його повинно бути: придбати суспільности людий здорових, сильних, чесних, мудрих і хосенних для загалу, – людий таких, яким би добре жилось серед загалу, а загалови з ними.

Хто хоче дїтий добре виховати, передовсїм мусить бути сам добре вихований і розумітись на вихованю. Умілість виховання — се не аби яка штука; її набути можна лише безвпинною вправою. Добре вихованє являєть ся ще й тим труднїйше, що йому стають на перепонї всїлякі зовнїшні впливи. Тому то кождий виховуючий повинен подбати про се, щоби його праці над вихованєм дїтий нїхто не нївечив, або навіть не зводив з правого шляху.

Добре вихованє дїтий зависиме в першій мірі від п о ж и т я р о д и н н о г о. В родимій хатї дитина у перве побачила сьвіт; вона там зростає, пізнає найблизше своє окруженє, рідню; вчить ся говорити і пізнавати що добре, а що лихе. Треба отже від тої пори подбати про се, щоби та дитина приучувалась лише добру, а про лихо, щоби навіть і не чула. Родичі і цїла рідня мусять уважати на кождий свій рух, кожде своє слово і поведенє — і тим чином ставати як найлїпшим приміром для дитини. В кождій родинї повинна царити любов і згода. А треба тут мати на увазї, що наймогутнїйшим і найхосеннїйшим средством у вихованю є д о б р и й п р и м і р. Нїодна дитина не родить ся лихою і з природи вона такою бути не може; а коли такою стаєть ся, то причини сього глядїти треба лише в лихих примірах з найблизшого, отже родинного окруженя. Коли дитина зростає серед рідні, де царить згода, послух і взаїмна любов — дитина привикає до усього того і сама стаєть ся доброю. Противно — нїякі з'усилля не доведуть до цїли, коли в родинї царить незгода, ненависть, сварки, а часто-густо навіть і бійки. Коли вже хто не може устоятись перед лихом, так принайменше в присутности дїтий повинен дуже уважати на свої рухи і дїла. Молоденький ум дитини є дуже нїжний,

разливий і для всього незвичайно приступний. Тому треба зважати, щоби сей м розвивав ся лишень в доброму напрямі.

Родичі повинні любити своїх дїтий, але та любов повинна бути ро-умна. Дїтий, хочаб їх і не знать як любилось, не треба пестити, бо душі пещеної дитини вже з малку розвивають ся всїлякі норови і примхи, к: самолюбство, гордість, упертість, гнїв, неслухняність і т. п. Такі примхи прикмети в пізнїйшому віцї не так легко, або й зовсїм не можна викорінити. то пестить дитину, сей мимохіть готовить її лиху долю. Недармож і посло-иця каже, що: „бідна на сьвітї пещена дитина".

Коли хто має більше дїтий, повинен їх всїх однаково любити і про сїх них однаковий старунок мати. Колиж хто одну дитину любить більше від нших, в такому разї виробляє так у першої як і у других ріжні лихі прикмети к: гнїв, заздрість (зависть), бажанє докучливости і т. п. В родинї, де царить равдива, розумна і взаїмна любов, таке дїятись не повинно. Згода в родинї

Приватна народна школа ім. Б. Грінченка у Львові.

- се найбільше добро. Де нема згоди, там нема і щастя. Томуж то треба по-гоянно і витревало стреміти до сього, щоби між дїтьми (але рівночасно і між їлою ріднею) — попри взаїмній любови — царила і взаїмна згідливість.

Родичі повинні уважати на се, щоби дїти їх не прозивались всїлякими идкими прізвищами. Взагалї і при кождій нагодї треба доконче самим здержу-атись від гидких і двозначних слів та прізвищ. Нїчо не може бути гидкійшого ад се, як коли чуємо з дїточих невинних уст погані слова, прізвища, лайку проклони. А преціньв молодости так легко дїти від сьої привички відівчити, ко-и лишень представимо їм цїлу гидоту таких слів і вчинків. Одначе, як кажу, о рівночасно і самі родичі не сьміють послугуватись гидкими і двозначними исловами, бо навчанє без доброго приміру не лише не доведе до бажаної їли, але знївечить і власні заходи родичів. Вчім отже дїтий приличної мови чемного поведеня так серед рідні, як і серед чужих

Від першої молодости треба дїтий приучувати до беззглядного послуху, оконечного у вихованю. Послугуючись живими примірами з окруженя, треба

в дїтвору впоювати сю прикмету. Коли родичі, або хтось старший з рідні прикаже дитинї щось зробити, то вона не повинна і не сьміє допитуватись: на що се і в якій цїли; вона лишень має сповнити свій обовязок зглядом приказуючого. Коли хто стане дитинї вияснювати потребу виконаня приказу, в її душі зроджуєть ся частенько зайва цїкавість, а відтак неслухняність, упертість і недбайливість. Дитинї повинен вистати сам приказ: маєш се, або те зробити а чому се так а не інакше має бути, се вже дїло приказуючого. Дуже недбало або таки й зле веде вихованє сей, хто -- місто приказувати — просить дїтий сповняти свої обовязки, а його прикази. Всї дїти — без виїмки — мусять бути слухняні; але рівночасно з ними всїма треба однаково поводитись — пестощ тут нї причім. Коли станемо приказувати одним дїтям, а других „щасливійших любимців“ оминати і жалїти, не накладаючи рівномірно на них обовязків, — в такому разї мимохіть спричинимо се, що у перших в душі вкорінить ся зависть, гнїв і ненависть, а у других гордість, самолюбство, лїниство і чванькуватість.

Коли дїтвора не є слухняна, коли вона як слїд не сповняє своїх обовязків, коли є уперта і лїнива, — родичі мусять послугуватись к а р а м и. Одначе хто вже обставинами аж до сього приневолений зістане, повинен добре знати, коли і як має укарати дитину. Не повинно ся нїколи карати в приступі гнїву і не пізнавши на скрізь вини дитини. Коли дитину укараємо невинно, або за тяжко, тодї в її душі зроджуєсь до нас ненависть і бажанє пімсти непослухом, збитками, то шо. Буває знов часами й таке, що приміром батько, розслїдивши як слїд вину дитини, хоче єї примірно по батьківськи і з сєрцем укарати. Мати, якій стане жаль дитини, заступаєть ся за неї та не дозволяє карати. Так бути не повинно, бо коли таким чином дитину раз і другий омине кара, — вона, будучи певною безкарности, (бо за неї все заступить ся мама) на будуче стане щораз більше занедбуватись, ставати неслухняною, упертою і т. д.

За сповнюванє приказів, за слухняність і добре поведенє — родичі хвалять своїх дїтий, а часто-густо й нагороджують. Але й в роздїлї нагород треба бути дуже обережним. Тут треба в дїтвору впоювати се переконанє, що всїлякі нагороди є радше заохотою до сповнюваня добрих дїл, а не нагородою в справдїшному значіню сього слова. Коли за будь що дитину нагороджуємо, або обіцянкою нагороди бажаємо приневолити її до сповненя якогось дїла, — в такому разї мимохіть вщіплюємо в душу дитини дуже лиху прикмету — с а м о л ю б с т в о. Так вихована дитина нїколи не буде учинна противно, вона використає кожду нагоду, похісновуючись навіть нечесними средствами, щоби лише придбати собі матеріяльну користь. З того відтак виродждуєть ся скупість, кривдженє других для власного добра і инші гидкі прикмети. Треба отже бути обережним і справедливим у вимірі кар і нагород, розумітись добре на тім, коли ними послугуватись і їх вихісновувати, — але рівночасно треба і додержувати своїх обіцянок під тим зглядом. Коли хто занедбує приреченя удїленя нагороди, — тратить у дитини любов і довірє до себе і вщіплює у її душу гнїв, легковаженє приказів, байдужність у виконуваню їх, а деколи навіть і ненависть. Таксамо, коли хто за лихий вчинок, непослух, обіцює дитину укарати, а не додержить погрози, — доводить до сього, що дитина з його приказів і погроз кпить собі і робить те, що лиш їй захочеть ся.

Від першої молодости треба дитину п р и у ч у в а т и д о п р а ц ї і т р у д я щ о с т и. Кожда дитина вже з природи є жива, непосидюча. Її ум дуже швидко розвиваєть ся, а тїло потребує безвпинного руху. Сї обставини треба як слїд вихіснувати і дати спромогу дитинї до розвитку її ума і тїла лише в доброму напрямі. Коли дитина ще мала — для випозненя порожнечі її часу, треба давати її якісь хосенні забавки; колиж зона підростає і кріпшає на силах, треба її порожнечу часу виповнювати заздаванєм виконуваня всїлякої праці, розумієть ся, відповідно дібраної до віку і сил. Дитина, приглядаючись праці старших, раз-на-раз питає: а на що се, по що те, чому се так, а не інакше і т. п. Часто-густо родичі гнївають ся на своїх дїтий за ту їх дїточу,

надмірну цікавість, та проганяють їх від себе, кажучи: „та йди до лиха, чого мене нудиш?!“ Забундюжена дитина відходить, а будучи живої і непосидючої вдячі, глядить за иншим занятєм, не розбираючи і не розуміючи нїчого. В таких випадках не лише треба заспокоїти дїточу цікавість, але, противно, пояснивши все треба ще й похвалити дитину за її охоту і приучувати до хосенної праці. В дїтвору треба вповювати се переконанє, що чоловік на сьвітї живе лише для праці і боротьби, що „лежаного“ хлїба нема і нїколи не буде.

Безвпинний труд і чесна праця — не дозволяють загнїзджуватись в душі чоловіка жадобі чужого добра-власности. При кождій нагоді треба поучувати дїтий, щоби вони шанували чужу власність. А така нагода лучяєть ся вже в перших роках дитинства, коли то одна дитина чи то із зависти, чи із збитків, забирає другій її забавки, то що. З того поволеньки, але постійно вироджуєть ся жадоба чужого добра, — прикмета дуже гидка, а, на

Ученики і учениці прив. нар. школи ім. Б. Грінченка в шкільній салї.

жаль, ще так розповсюднена серед нашого сїльського народу. Малим пастушкам треба наказувати, щоби вони, пасучи худобу, не підпасали своєю худобою чужих пасовиск, сїножатий і т. д. Навіть найденої річи дитина не сьміє собі присвоювати, а звернути властителеви, хотяйби і за винагородою. Взагалї — вже від наймолодших лїт і безвпинно треба вповювати в дїтвору се переконанє, що чужа власність повинна бути і є сьвятою. Колиб так всї люди вже від наймолодших своїх лїт, були сьвідомі свого дїла і як слїд виповняли закон Божий і людський, — на сьвітї не булоб стільки гнївів, сварок, бійок і процесів з причини жадоби чужої власности.

Мешкальна хата, враз із цїлою обстановою, — обійстє, родичі, рідня — повинні бути для дїтий приміром чистоти, ладу і порядку. Коли усюди царить лад і чистота, дитина мимохіть привикає до них і сама при кождій нагоді наслїдує їх. Коли-ж де царить нехлюйство, — годї домагатись від дитини, щоби вона чистенько прибиралась і вела у всьому лад. Чистота тїла й одежі — се підстава загального ладу і охайности. Кожда мати мусить

щодня найти на стільки часу, щоби всїх своїх дїтий чистенько обмити, розчесати і прибрати. На жаль — мусимо отверто заявити, що не всї родичі як слїд придержують ся того звичаю. Дїти ходять замурзані, нечесані, волосє стрепіхате наче земля; одїнє подерте, запачкане. Деякі, головно біднїйші, вимовляють ся браком часу. Ся обставина не сьміє бути вимівкою; на удержанє ладу і чистоти мусить найти ся час. Коли дитина з малку привикне до нехарности, в пізнїйшому віцї вона з тим так зживаєть ся, що нїякі упімненя і науки на нїщо не придадуть ся. За молоду отже приучуймо дїтвору до ладу, порядку і чистоти. Кожда дитина, лягаючи спати, повинна своє одїнє і обув власноручно вичистити і зложити на призначеному місци. Раненько допильнувати дїтвору, щоби кожде порядно умилось і зачесалось. Дївчатка нехай помагають матери робити лад в хатї, а хлопцї батькам на обійстю. Коли дїти до того втягнуть ся, то в пізнїйшому віцї вони вже з привички робити муть се, — до сього не треба вже буде їх підганяти.

Змалку вже у дїтий треба будити чувство милосердія, співчутя і потребу допомаганя ближним в нещастю.

Родичі, які хотять щоби їх заходи коло доброго вихованя дїтий принесли бажані наслїдки, мусять звернути увагу ще й на внїшні впливи, а саме: на окруженє і товариство їх дїтий поза домом. Нїякі заходи не доведуть до бажаних наслїдків і цїлий, коли дїти перебувати муть в лихих товариствах. А о се не так то й тяжко. Родичі, головно біднїйші, заняті працею і журбою о хлїб насушний, заробітками, — лишають своїх дїтий дома на присуд долї. Дїти такі, лишені дозору і опіки, попадають в невідповідне товариство, серед якого не то, що не навчать ся нїякого добра, але ще й позбудуть ся того добра, яке з трудом впоїли в них дома родичі. Дїти. лишені дозору, з нудьби і браку занятя придумують всїлякі можливі забави, закрадають ся до чужих городів і садів за овочами, роблять шкоду, приучують ся до ледарства, непошанованя чужої власности і вихісновуваня чужої власности, чи там праці. Булоб дуже пожаданим, щоби всюда по селах закладано захоронки для дїтий, бодай на час пильних полевих робіт, приміром на час жнив, косовиці і т. п. В захоронцї дїти постійно находилисьби під доглядом старших осіб і булиб заняті хосенною працею, чи там забавою.

Дуже лихий вплив на виховань дїтий має спільне, великими гуртками пашенє худоби по громадських толоках, чи пасовисках. Де як де, а на таких пасовисках серед дїтвори множить ся найбільше лиха і зіпсутя. Не станемо над сею справою розводитись, бо вона всїм надто добре знана; щиро лише радимо, щоби таке гуртівне пашенє занехати. Колиж худоби нема більше нїгде вигнати на пашу і вона мусить пастись гурмою на громадській толоцї, так пожаданим булоб, щоби всю худобу (з цїлої громади) пасло кількох старших пастухів (як се вже декуди в нашому краю водить ся), а дїтий-пастушків заставити за той час до якоїсь хосенної праці під дозо́ром рідні. Дїти потребують руху; нехай же вони все будуть заняті хосенною працею і під доглядом старших. Родичі і старші з рідні мусять все знати, де находять ся їх дїти і що вони роблять.

Надходить час, коли дїтий треба вписувати на науку до школи. Се преважна хвиля так для самих родичів, як і їх дїтий. Кождий розумний чоловік є сьвідомий сього, що в нинїшних часах наука є кождому доконче потрібна. В нинїшних часах лише чоловік письменний може собі в сьвітї дати раду, — коли противно чоловік темний, неграмотний, мусить тяжко гарувати і бідити. А що так є, маємо примір сього на инших народах. Але не глядїм далеко, а берім собі примір хочаб вже з наших жидів. У них вже увійшло в звичай і доконечну потребу вчити своїх дїтий вже від наймолодших лїт. Жиди своїх дїтий, які ще й добре ходити не вміють, — часто-густо вже навіть по скінченю четвертого року житя — посилають до хайдерів на науку. Т. зв. „бельфери“ ходять від хати до хати, збирають жидівську дїтвору і відводять (деколи навіть відносять на плечах і руках) до хайдерів, де

цїлими днями приучують їх жидівського письма і талмудичних мудрощів. А в нас — чиж має бути гірше? Нехай і наші селяни пізнають раз вартість просьвіти, нехай пізнають, що школи закладають ся лишень для їх і їх дїтий добра. Нехай вони пізнають, що наука се скарб найбільший, якого злодїй не вкраде, вода не забере, вогонь не спалить. Нарікаємо на загальну біду і злидні, а не хочемо зрозуміти, що лише через просьвіту можемо дійти до добробиту вибороти собі лїпшу долю. Чиж не соромно нам перед иншими народами, що до просьвіти, сього найбільшого добра, аж закони мусять нас силувати? Крайна отже пора пізнатись на вартости просьвіти та користати з неї завсїгди і всюди.

Дїтям, які мають вчащати до школи, повинні родичі представляти се велике добро, з якого вони муть користати; їх треба заохочувати і підганяти до безвпинної науки і пильности. Всїлякі упередженя і недовірє до школи, які вкрались в душу дитини, треба викорінити, а вщіпити в них довірє до школи,

Ученики і ученицї І-ої кл. школи ім. Б. Грінченка враз з учителькою.

учителїв і хосенність їх працї. Нехай родичі (деколи мимоволї, або жартом) не лякають своїх дїтий учителями, битєм в школї „соленою березиною“, — „гарештом“, то що. Родичі повинні навчати своїх дїтий шанувати і любити своїх учителїв, слухати їх на кождому кроцї; повинні впоювати в них се переконанє, що вони лишень для власного добра вчащати муть до школи, — що учителї — се їх другі батьки, які дбати муть про їх добро.

Колиж вже дїти стануть вчащати до школи, родичі повинні поучувати, щоби вони в школї примінювались до постанов шкільних і приказів учителя, та щоби як слїд сповняли свої обовязки, бо доперва тодї мати муть правдивий хосен з шкільної науки. Родичі з повним довірєм повинні віддавати своїх дїтий в опіку школї і учителям. Учителї і родичі спільнмми силами повинні вести дальше вихованє дїтий, доповнюючи його з кождою хвилею і прямуючи до щораз лїпшого. Одні другим не сьміють перепиняти в доброму дїлї, противно, повинні на кождому кроцї спомагатись. В тій цїли школа з родиною повинна творити у сьому дїлї — що так скажу — нерозірваний вузол. Учителї

з родичами повинні як найчастїйше сходитись і придумувати над способами що раз лїпшого, спільного вихованя дїтвори. Родичі нехай не боронять, дїтям дома вчитись завданої в школї лєкції, нехай їх, не заставляють до роботи з поминенєм науки (дехто думає, що дитина лише в школї має вчитись), противно, нехай їх заохочують і принукують до науки і дома, а тим чином нехай плекают в них почутє сповнюваня своїх обовязків. Родичі нїколи не повинні в присутности дїтий висказувати ся з погордою, легковаженєм, чи насьмішкою про школу і учителїв, бо тим чином нївечать у дїтвори довірє до своїх учителїв, поваги і завдань школи. Коли де і не водит ся так, як треба, значить, коли учитель (чи учителька) не сповняє як слїд своїх обовязків під зглядом навчаня і виховуваня порученої собі дїтвори, тодї сю справу можна полагодити в инший, відповіднїйший і успішнїйший спосіб. Але про се все дїтвора нї трохи не повинна знати.

Годї нам тут довше розводитись над справами шкільно-домового вихованя і потреби просьвіти. Цїкавих під тим зглядом відсиляємо до калєндаря „Просьвіти“ за р. 1910 стр. 52 і за р. 1911 стр. 189. Пригадуємо лише на сьому місци родичам і учителям ще раз їх спільні обовязки вихованя дїтвори. Так одні, як і другі, повинні як найчастїйше з собою сходитись, придумувати способи, при помочи яких вдалось би їм як найлїпше виховати молодїж, — як також способи, як поправити лихе початкове вихованє і справити його на праву путь.

Коли родичі у своїй несьвідомости лихо виховують своїх дїтий, — обовязком учителїв є — поучити їх у сьому дїлї і шкільним вихованєм, скільки мога, направляти лихо; алеж бо і родичі, коли дитина є непосидюча, надто збиточна, неслухняна, то що — нехай не дорікають школї, докоряючи дїтворі словами: „то такого тебе в школї навчили?!“ Нехай такі родичі вглянуть глубше в суть річи, а переконають ся, де саме лежить корінь лиха. В школї дитина не вчить ся нїчого лихого, противно — лише усього доброго, бо на се й є школа.

Дитина може привчитись богато дечого злого поза школою. Томуж то обовязком учителїв є наказувати, а родичів припильнувати дїтвору, щоби вона прямо зі школи йшла домів, а не заходила з лихими одиницями і не вчилась від них сього, чого не повинна знати. Обовязком родичів є — можливо найчастїйше звідуватись до школи і довідуватись, чи їх дїти правильно ходять до школи; бо бувають (і то доволї часто) такі випадки, що дїтвора з причини неприготованя, лїнивства, спокуси лихих товаришів і т. п. опускає науку в школї, а за той час вганяє поза школою. Покриваючи свою неприсутність в школї — дитина говорить перед учителем неправду, начеб то родичі не казали йти до школи, або що болїла її голова, то що. Учитель не є всевідучий; зразу повірить таким оправдуваням; але коли се буде частїйше повтарятись, може виказати родичів на кару. І хтож тут завинить? Думаю — що лише недогляд родичів за дитиною.

Буває й таке, що родичі самі задержують дитину до помочи дома, а на оправданє опущених днїв — сьвідомо вчать дїтий своїх говорити неправду перед учителем. Таке поступованє має дуже лихий вплив на вихованє дїтий, бо вчить їх штуки ошукуваня инших і жити в сьвітї брехнею. А обовязком родичів власне повинно бути правило: приучувати дїтвору свою до праведного житя, навчати її любити правду, а брехню ненавидїти і нею бридитись. Брехня, хочаб комусь принесла й хвилевий хосен, — все таки лишить ся гидкою брехнею, завзятим ворогом правди і початком всїлякого лиха.

Шість (зглядно девять з наукою доповняючою) лїт шкільного навчаня і вихованя може мати невисказано хосенні наслїдки; томуж то і ви, родичі, — і ви, учителї, заходїть ся коло сього як найщирійше, злучіть ваші з'усиля у сьому напрямі, а ваші заходи увінчають ся прегарними і вдячними наслїдками. Тямте, що ви виховуєте не дїтий, як таких, але будучих горожан, борцїв за правду і волю!

Дитина кінчить пятнайцятий рік житя, та рівночасно й школу. Нехай нїхто не думає, що така дитина вже вповнї вихована, вже присвоїла і поїла всї мудрощі. То нї; є се власне час, у якому треба звернути цілу свою увагу і на дальше поведенє дитини. Є се пора, коли дїти починають вже самодїльно брати ся до дїла, та вивихатись з під батьківского догляду й опіки. Хлопці починають парубочити, дївчата дївочити. Плеканє самодїльности у молодїжи — се дїло дуже хосенне; але плеканє таке повинно стреміти все лише до доброго. Нїколи не треба спускатись на се, що дитина „має вже свій розум“ і що за нею, чи там її вчинками, вже не так пильно треба стекити. Противно, почате родиною і школою добре дїло треба й дальше доповняти. Молодїж, яка покінчила школу народну, повинна все находитись під доглядом родичів, чи там старшої рідні, які її приучують хосенної праці й виповнюваня порожнечі житя всїлякими занятями.

Родичі повинні припильнувати сього, щоби доростаючу молодїж (головнож хлопців) вписувати до читальнї, яка творити має продовженє шкільного образованя. В неділї і сьвята, або в довгі зимові вечері, коли то молодїж не має чим виповнити вільного часу і з нудьги не знає, чого має іминись, — хай вона йде до читальнї. Тим не лише виповнить вільний час, але й приучуватись ме добру, користаючи з відомостий, подаваних часописями й книжками. В читальнї молодїж нехай читає наголос родичам, сусїдам і иншим громадянам хосенні річи з книжок, нехай прислухуєть ся розумним бесїдам і тим чином нехай дальше образуєть ся і загартовуєть ся до житєвої боротьби. Таким чином молодїж не то не призабуде наук, які винесла із школи, але ще їх і доповнить, поширить, — ще більше вправить ся в плавному читаню, та прокине загальні докори, що буцїм-то протягом 6—9 лїтної науки в школї не богато, або й нїчого не навчилась.

Родичі дбайливі про вихованє і добру славу своїх дїтий, вже хочаб для доброго приміру й заохоти, повинні самі з ними учащати до читальнї і там брати живу і дїяльну участь в загальній просьвітній працї. Учителї народні також не сьміють цуратись своїх бувших учеників і їх батьків селян — серед для котрих працюють, — а повинні найчастїйше заходити до читальнї і там бати про дальше вихованє і образованє своїх бувших учеників. Се скріпить о них загальне довірє, витворить поважанє і признанє їх працї і заслуг.

Коли родичі перешкоджені і не могуть товаришити молодїжи до читальнї, то повинні принайменше знати напевно, чи та їх молодїж справдї ходить до читальнї, чи вона — Боже борони — тихцем не заходить там, де її не пристоїть бувати. Головним завданєм і повинностю родичів є: припильнувати сього, щоби молодїж не волочилась по коршмах, забавах з танцями, токах, весїлях і т. п., бо там вона певне добра не навчить ся, противно, навчить довголїтну працю й стараня родичів і школи над їх вихованєм. Часто-густо родичі посилають своїх дїтий (навіть вже недолїтків) до коршми за горівкою, тютюном, чи за чим иншим. Дитина, вразлива на все, що бачить чує, може при таких нагодах богато лиха привчитись. Ми знаємо і про такі випадки, що батько, йдучи до коршми, брав із собою своїх доростаючих синів (16 і 19 лїтних), засїдав там з ними на лаві і пересиджував довгенько таки й ніч. Чиж такий батько не тягне силоміць своїх синів в болото, ба, мало, кажу, в болото — а таки прямо в моральну безодню, з якої їм опісля годї буде викарабкатись... В коршмі молодїж приучуєсь вже в дуже молодому вцї курити „дзигири“, потягати паруху, грати в карти, то що; а позаяк на се все треба гроша, тож такі молодики стануть окрадати своїх батьків, виносити пойки з дому покладки, збіже, то що. З малого лиха — уростає велике, а там упасть і моральна гниль, з якої вже навороту і виходу нема.

Висилають батьки своїх синів з кіньми на ніч у поле; висилають їх на усь роботу, — нехайже строго наказують їм уважати на се, щоби нїкому коди не робили. Часто-густо буває таке, що молодїж комусь там зробить коду. Пошкодований приходить з жалобою і наріканєм до батька, а сей,

місто розслїдити як слїд справу, покарати виновника і винагородити заподіяну шкоду, ще й відпекуєть ся, кажучи: „абож то я його там посилав? — абож то я йому казав се робити?“ Замість скартати виновника-сина, такий батько ми мохіть защіплює в його душу всїлякі лихі прикмети, як: бажанє і непошанованє чужої власности, легкий і вигідний спосіб житя, вихісновуванє людської праці і т. д. Нехай же всї родичі зрозуміють цїлу гидоту такого поступованя та нехай завсїгди і всюди не лише самі придержують ся строго заповіди „не чини другому, що тобі не миле“, але й своїх дїтий до сього заохочують і приучують приказом і власним приміром. Навчаючи молодїж пошанованя чужого добра, треба в неї рівночасно впоювати прикмету оцїнюваня власної праці, — власним приміром вчити ощадности, запопадливости і витревалости.

Власним приміром нехай родичі заохочують дорастаючу молодїж до мирного і згідливого пожитя із сусїдами і всїми громадянами. Нехай їх навчать бути для всїх учинними і помічними в кождій потребі, а головно в нещастях. Нехай в тій молодїжи розвивають ся чувства спочутя, милосердія і взаїмної любови. В молодїж треба впоювати потребу поважаня всїх, головно людий старших, добродіїв і людий заслужених для добра громади і краю, — а викорінювати нахил до пустої гордости, самохвальби і вивисшуваня ся понад других чи то ради свойого майна, чи більшого розуму.

Заздалегідь треба заходитись коло того, щоби у молодїжи вироблять отвертість, сталість характеру, — а викорінювати дволичність і фарисейство.

Вкінцї вкладаємо обовязок на всїх родичів, щоби вони в душу своїх дїтий, вже від першої їх молодости, впоювали любов до рідної, матїрної мови, добрих звичаїв і обичаїв. Особливо в нинїшних часах, коли то стільки наших людий виїздить на заробітки до Прус і Америки, — с потреба являєть ся доконечною. Не може бути нїчого огиднїйшого і осоружнїйшого, як коли хто калїчить рідну мову, перекручує поодинокі слова і звороти, а заступає їх иншими, чужими. Чоловік чесний, правдиво шануючий себе, та любячий рідну мову і рідний край, — нїколи не стане соромитись своєї дорогої, матїрної, любої мови та не стане поганити її чужими прищіпками. Приміром сього могуть нам служити инші народи, от хотяйби і найблизші нам. Поляки. Деякі з них, хоча й вміють говорити по українськи, а всеж таки д Русинів говорять і на питаня відповідають по польськи, бо вони дорожать своєю мовою як найбільшим скарбом! І чи не гарний се примір до наслїдува ня для нас всїх?

Впоюймо отже в молоденькі уми нашої молодїжи самопевність себе, пошанованє власної гідности, любов до рідної матїрної мови, рідного краю, любої України; наглядно представляймо її нашу народну силу, заохочуймо до пожертвованя для вітчини вробляймо в нїй заздалегідь патріотизм! Вчім її твердо обстоювати за наші права, — вчім її боротись за лїпшу долю, — але боротись постійно, безвпинно, з повною вірою на побіду...

Коли всї, але всї без виїмку, в такий спосіб станемо виховувати наших дїтий і нашу молодїж, — можемо бути певні, що незабаром

„і в наше віконце засьвітить сонце“, та

„Усьміхнеть ся наша Мати, заплакана Мати“.

Глядїм отже за нашою молодїжию, бережім її наче ока в голові, вихо вуймо її як слїд, — бо ми виховуємо будучність і добру долю України-Рус

Івка.

К. М-а.

Задля рідної школи.

„Ми не хочемо чужої просьвіти, не хочемо як раз тому́, що вона чужа — а яко чужа не може бути просьвітою, а буде і є тільки запоморочуванєм, тільки деморалїзує наш нарід.

„Перші злі наслїдки вживаня в школї чужого дитинї язика викладового є ті, що така школа нїколи не зможе подати тілько знаня, кілько може дати і дає школа з рідною мовою,

„Українська народна школа доперва тодї сповнить свою задачу, коли наука в нїй вести ся буде на українськім язицї.“

Отсї вискази великого народного учителя і борця за права рідної школи, юк. Бориса Грінченка, стали сегодня нашим щоденним кличем, який виписали ми на прапорі XX. столїтя. І треба було цїлих десяток лїт поневолоня нашої школи і наших дїтий тут і за кордоном, треба було разячих кривд на поли раєвого шкільництва, треба було і „маленьких жертв“ дїточих, щоби сей клич тав ся нашим законом, найблизшою метою.

Сей відрух українського народа проти чужої школи, чужого денационаїзуючого впливу почав ся в нас ще в початках минулого столїтя, а проявив я найперше на поли образованя нашого жіноцтва в дусї народнім по монатирях СС. Василиянок в Словітї, Яворові, у Львові. А відтак з роком 1818, найсильнїйше по р. 1848. заходять ся руські громади засновувати власним ошто́м руські школи по селах і місточках, а доказом, як сильне було стремїне до осьвіти тодїшних галицьких Русинів, є 1360 народних шкіл русьих, які придбав собі український нарід в Галичинї ще перед роко́м 1873, начить ся, перед заведенєм шкільного примусу.

Але сей стан змінив ся, коли в р. 1867 утворено галицьку Раду шкільну раєву, яка перебрала під свою управу всї школи, а головною задачию поставила собі: через школу, передовсїм народну, спольщити цїлу Галичину, зробити неї остою польського державного відродженя. І сю роботу веде вона аж по инїшний день систематично і консеквентно і зробила те, що нинї ми в Галинї не маємо анї одної чисто української народної школи, анї одної реальної, нї одної семінариї учительської (перед р. 1869 мали їх дві: в Перемишли у Львові) — не маємо українського унїверситету.

Школи народні з польською викладовою мовою, незрозумілою для країнської мужицької дитини, не подають знаня справдї пожиточного і в житю ридатного — та й ще по наших селах скрізь заведені тільки одно або 2-кляові школи, з яких годї дістати ся дитинї до шкіл середних. Окремий обіжник ади Шк. кр. заборонив принимати дїти із сїл до міських шкіл народних висого типу, а вже вступ до ґімназий обставлений такими горами перепон, що реба справдї орлиних дужих крил, щоб крізь них перехопити ся.

А в ґімназиях, у чужих ґімназиях, кілько то мук витерпить украська та ще й до того мужицька дитина від професорів чужинцїв і товаришів чужинцїв! Цїле пекло насьмішок, погорди, опльованя найсьвятійших ідеалів, її народности і віри. На три мілїони Українцїв в Галичинї є в нас сего-на́всего 5 руських ґімназий, а й польських у східній Галичинї менше, чим західній. Роки, десятки років приходить ся ждати, заки позволять нам отвоити паралєльку руську.

А польонїзацийній системі Ради шк. кр. приходить від 20 років в поміч е й Towarzytwo szkoły ludowej, яке під її крилами, немов її секция, засипує ідну Галичину рік річно засновуваними польськими школами по чисто руських лах.

І коли вже те польщенє наших дїтий по школах перейшло міру, коли зростаюча национальна сьвідомість нашого народа отворила йому очи на не безпеку, яка грозить нам від чужої школи, коли зрозумів він, що нїчого нам числити на чужу поміч і ласку, тоді почали і ми на власну руку з приватних фондів закладати свої чисто руські наукові заведеня. Почин до сего дало Руське Тов-а педаґоґічне у Львові, яке нині власним грошем удержує три школи дївочі від найнизшої елємептарної аж до семінариї учительської. А що була по треба таких шкіл, найкращий доказ, що школи Р. Т. П. числять нині 400 уче ниць, а недавно закуплена двоповерхова камениця не старчить вже на примі щенє всїх дїтий, що горнуть ся до своєї рідної науки.

За почином центрального товариства у Львові іде відтак і провінция Заходом філїй Р. Т. П. повстають приватні народні школи в Чумалях, Іванків цях і Щаснівцї (пов. Збараж), в Зарваници (пов. Золочів), Петрикові (пов Тернопіль), в Гвіздци, Коломиї, Перемишли. А всї вони мають на цїли: врату вати наше сїльське населенє з одної сторони від цїлковитої неграмотности з другої від спольонїзованя, над яким црацюють приватні школи польськ T. S. L.

Свої школи народні се, певна річ, найважнїйша в нас пі теперішню хвилю потреба. Народня, початкова школа сеж основа усе дальшої осьвіти — се основа-підвалина розвитку характеру чоловіка. Що вон вщіпить в мягку душу дитини, се вросте в неї найглубшим корінєм. І подумати що те різьбленє творенє душ і характерів наших дїтий спочиває понайбільш в чужих, ворожих нам часто руках! А родичі, на жаль, навіть і ті з так званс інтелїґенциї за мало ваги прикладають до значіня народної школи. Здаєть с їм, що початкова, елємептарна школа має іно навчити читати і писати, рахуват і дещо з науки віри. А не бачать вони, як згодом душа їх дитини. руської ди тини, стає їм чужою — переймає ся чужими впливами, ідеями, вчить ся любит сьвятощі сусїдів, а презирати своїми прадїдівськими.

І коли ся небезпека чужої школи страшна для нас по селах, у стократ страшнїйша вона по містах. Наш мужик борзо отрясе ся з тої польщини, яко кормлять його у школї, хоч добре там товчуть йому в голову про всїляки „крулїв і крульове, про кракусів і краковяків“. Хай він тільки вийде зі школи хай відітхне дома чистим українським воздухом, а десь вмить вилетять йом з голови і ті польські історії і співанки, він і читати по польськи забуде А коли ще гарно складають ся обставини в селї, де є і читальня „Просьвіти і „Сїч“, так наш парубок чи дївчина, втягнені в повне житє української громад стрясають з себе чужі впливи, як в горячу днину чиста кринична вода змива порох і бруд з тїла.

Але гірша справа по містах. Там ми, як звісно, в меншости. На Русині складають ся понайбільше з інтелїґенциї урядники і учителї, отже люди на за висимих становисках, а робітнича верства, мало ще национально осьвідомлена підчинена своїм хлїбодавцям, які прямо приневолюють єї польщити ся, а т й віру переїначувати. По містах руських шкіл чи то народних чи видїлових н маємо, отже наші люди тамки силою обставин мусять свої дїти посилати д чужої школи, а хоч де і є руські школи, чогось то від них відтягають ся Здаєть ся нашим батькам, що своя школа гірша, що в нїй гірше вчать, щ вона не дає таких прав, як міська чи краєва школа. Очивидно, погляд зовсї хибний; всї школи, які небудь в нашім краю, публичні чи приватні, остают під контролею шкільних властий, всї мусять придержувати ся того самог пляну наукового, тих самих приписів педаґоґічних і гігієнїчних. А чейже у свої школї між своїми найде руська дитина більше щирости, тепла, опіки, як у чу жих, де часто, дуже часто поневіряють нею, єї вірою, єї народностию. А на шим батькам про се немов байдуже! коби колись смачнїйший кусок хлїб дістала...

Отже де як де, а в першій мірі подбати би на нам про сво школи народні по містах. Що заснованє такої школи і удержанє не та

го й трудне, доказом приватна народна школа ім. Б. Грінченка у Львові, яку ‘держує само львівське громадянство дрібними датками і школа гарно розви-ває ся і вповні власними силами дасть ся і дальше повести.

Потреба висшої осьвіти, що раз більші вимоги, які ставлять тепер обставини житя до кождого званя, а з другої сторони недостача у нас Украінців своїх висших шкіл зродила гадку засновувати і приватні українські школи середні. Так повстають з фондів громад і жертв цїлої суспільности ґімназия в Рогатинї, Яворові, Копичинцях, Городенці, Збаражи і Буську, а рівнорядно з ними виростають скрізь по селах курси, підготовляючі молодіж до рідної школи. Акция найшла живий відгомін поміж широкими верствами народа — наші приватні ґімназиї на мале число учеників жалувати ся не можуть. Але не треба думати, що всї ті школи мають на цїли образувати самих вчених про-

Ученики українськоі ґімназиї в Збаражи.

есорів, адвокатів, докторів — нї, ґімназия, хоч би тільки чотири низші єї ляси отвирає широке поле до всяких инших рівно пожиточних професий. Инї вже й в торговли і в промислї, в ремісництві і господарстві, скрізь жадають більшого знаня, якого не дасть народна школа; і тому чужинцї Чехи, Нїмцї або й Поляки займали доси в нас найлїпше платнї посади, бо ми не маємо своїх людий, щоби ними їх обсадити. Та послїдними часами і в нас на ім поли слїдна цраця: повстає школа господарська в Милованю, українська школа торговельна у Львові, роблять ся приготованя до введеня в житє школи для жіночого господарства в Угерцях вин., а там в недалекій вже будуччинї здїйснить ся найдорожша наша мрія, окроплена кровю Коцка і муками ток молодих людий — самостійний український унїверситет. Для его треба нам заздалегідь готовити сотки молодїжи у своїй рідній школї.

Однак в міру розвиваючої ся що раз сильнїйшої акциї закладаня приватних українських шкіл, виринула і потреба органїзациї, яка-б роздроблену доси роботу поодиноких товариств зібрала в одно, сцентралїзувала, надала їй

пляновий напрям і подбала о потрібні фонди для піддержаня істнуючих, а творення нових шкіл.

Так повстав в р. 1910 Краєвий Шкільний Союз, що в злуці з усїма найвизначнїйшими нашими товариствами просьвітними і економічними при співучасти усеї суспільности має вратувати рідну школу від занепаду і через неї повести нарід до відродженя. Краєвий Шкільний Союз, ся найвисша народна наша шкільна власть, держить тепер пильно руку на живчику нашого приватного шкільництва у всїх степенях його розвитку від курсів для неграмотних, курсів доповняючих і підготовляючих, шкіл народних і середних аж до унїверситету — а крім того стежить бачно за долею нашої української дїтвори і молодїжи в публичних школах, щоб запевнити їй опіку моральну і материяльну, а зберегти від кривд і безправств доконуваних на нїй.

Але акция К. Ш. С., єсли має осягнути бажану мету, мусить найти попертє між найширшими масами, мусить одушевити цїлий край від столицї до найменшої сїльської закутини, мусить втягнути під свій прапор усї верстви, усї стани, старих і молодих, мущин і жіноцтво. Клич: „Рідна школа!“ мусить увійти в кість і кров народа, стати ся його щоденною молитвою, вимріяною золотою стежиною до кращої долї.

І знать, велика чарівна була сила у тому слові, бо на перші поклики К. Ш. С. поплили з усїх усюдів датки на рідну школу — і княжі дари богатших і дорогоцїнности незаможних впрочім людий і сотикові датки селян і міщан. І як у час горячої воєнної потреби спішать усї на підмогу рідному краєви, складаючи на його жертвеннику усе своє добро́, так нині спішить український нарід з жертвами на рідну просьвіту — бо час горячий, не жде!

Але той запал, те одушевленє мусить бути трівке, не сьміє ослабати, навпаки рости, кріпшати, могутнїти. Нї на хвилину не сьміють припинити ся, змалїти впливи на фонд рідної школи (книжочка вкл. Днїстра ч. 6800). Може воно і сумно, що звиш тримілїоновий український нарід в Галичинї, хоч платить половину усїх податків краєвих і перший у всяких важких хвилях несе державі й данину крови своїх найкращих синів, той нарід приневолений власним грошем творити собї сам те, що повинні йому дати край і держава. Але з другої сторони воно і відрадна поява отсе спочуванє суспільности до жертв на цїли рідної культури — та жервенність всїх і кождого з окрема вона сталить духа, вчить самопосьвяти і знаменито підготовляє нарід до кращої будучности в своїй хатї. І нині кожда українська одиниця мусить бути сьвідома тої відвічальности, яка тяжить на нїй за розвиток народної акциї по словам поета Івана Франка:

„Кождий думай, що на тобі
Мілїонів стан стоїть,
Що за долю мілїонів
мусиш дати ти одвіт.
Кождий думай, тут в тім місци,
Де стою я у огни,
Важить ся тепер вся доля
Величезної війни.
Як подам ся, не достою,
Захитаю ся, як тїнь,
Пропаде кровава праця
Многих, многих поколїнь..“

І коли те почутє обгортає поволи весь загал, коли вже й наш мужик зі сияючими очима з гордостию глядить на українську ґімназию, здвигнену його грошем і кличе: „ґімназия мусить бути, ми не ми, щоб єї не удержати!“ — так радуймо ся, бо живемо-живемо і вперед поступаємо.

Семен Демидчук.

Про збиранє жертв на „Рідну Школу“.

Коли наш нарід прийшов до переконаня, що лише через науку здоуде собі кращу долю, та почав домагати ся своїх шкіл, в котрих училиби наіі учителі в нашій рідній мові, — а вкінци, коли їх не зміг дістати, очав своїми лептами удержувати приватні школи. З початку висьмівали нас аші вороги — ба навіть і наші таки „патріоти“, що глядїли з недовірєм на аше приватне шкільництво. По кількох лїтах показує ся однак, що ми стуили на властивий шлях нашого відродженя; не в тім річ, що и маємо 6 приватних ґімназий, 3 жіночі приватні учительські семінарі, приват-

Будинок укр. ґімназиї в Збаражи.

дївочу ґімназию, видїлові — та народні школи — а вага їх лежить в тім, о сї школи удержувані виключно із вкладок цїлого нашого наода. Сї школи — се наша гордість, се доказ пробуджуючої ся сили нашого роду — а також доказ незломної віри в сю житєву силу.

Треба лиш пильно переглянути всї викази жертв, які плинуть на наші риватні школи, чи то впрост на руки Видїлів товариств чи Комітетів, що держують сї школи, чи то викази тих жертв, що плинуть на головний фонд Рідної Школи“ у Львові — а ми побачимо, що датки на „Рідну Школу“ плиуть і від богатих і убогих, від інтелїґентів, робітників та селян з Галичини, Буковини, з Америки, з рос. України, зі всїх країв де лише живуть Українці — і то без згляду на партийні переконаня.

Коли ми чуємо, що зі всїх сторін, де лише живуть Українці, пливуть жертви на Рідну Школу, здає ся нам, що весь загал нашого народу бере участь в складаню сих жертв. На жаль однак, так воно не є. Вправдї годї обчислити всїх жертводавців, які присилають свої лепти впрост на удержанє поодиноких шкіл, та не тяжко обчислити датки, які впливають на головний фонд „Рідної Школи“ у Львові. А треба знати, що з головного фонду побирають — запомоги і то навіть великі — майже всї приватні гімназиї, та деякі инші приватні школи і курси, тому то і до головного фонду впливає найбільше жертв. Та дїйсний стан не є такий сьвітлий, як належалоби сподївати ся. Про се нехай сьвідчить зіставленє жертв в протягу року, себто від 1 марта 1910 до 1. марта 1911. В сїм часї було всїх одиниць, що безпосередно бодай один сотик жертвували або деклярували (обіцяли зложити) на фонд „Рідної Школи“ **півтора тисяча.**

Коли на підставі ріжних комбінаций приймемо, що на принагідні збірки акафисти, весїля, хрестини, фестини, представленя, концерти і т. п. зложилось **два тисячі** осіб, то виходить, що всїх Українців на цїлому сьвітї, які складають на головнній фонд „Рідної Школи“, є **три тисячі пятьсот**; коли припустимо, що на деякі школи посилають деякі добродії просто на руки Видїлів — чи Комітетів — а таких певно нема більше як півтора тисяча — бо звичайно ті самі особи дають на головний фонд і на місцеві потреби то всїх жертводавців в найлїпшім разї нема більше як **пять тисяч.** А Українців на сьвітї є 35 мілїонів, — а в самій Галичинї три і пів мілїона — а серед того самої інтелїгенциї двайцять кілька тисяч. Тож мимоволї приходить нам на гадку питанє: де ті мілїони нашого народу, — або принайменше ті сотки тисяч повнолїтних, що вже мають своє самостійне господарство — наколи вони не почувають ся до обовязку зложити на народнім жертвеннику бодай один сотик а 3½ мілїона по одному сотикови може зложити трийцять пять тисяч корон, а по два сотики сїмдесять тисяч корон — чи чуєте яка велика сума? — а нїхто при тім не відчує біди; скаже не один: „не знати вже куди давати — тільки є драч — а гроший дасть Бог“; то правда. Однак пригадаймо собі, кілько то гроший зовсїм непотрібно видає ся у нас на горівку, пиво та инші напої підчас весїль, хрестин та инших родинних забав?! А наколи стати нас на горівку, то мусить стати і на школи; наколи нема на школи, то нема і на горівку, бо без неї можна обійти ся, а без науки тепер вже нїхто не може бути. Ми мусимо раз собі сказати, що ми є характерним народом і власними силами здвигнемо собі всї просьвітні і культурні институциї — бо в противнім случаю нас кождий буде легковажити і ми попадем в неволю та ярмо темноти, а така неволя гірш панщини. Вже тепер по кільканайцяти чи кількадесяти лїтах ми пізнаємо, що через просьвіту до добробиту; в нас певно не булоби нині ні тих кас, ні спілок, ні Сїльського Господаря, наколиби в нас не поширено просьвіти, та науки — а сю науку мусимо чимраз дальше ширити, коли хочемо стати самостійним народом. Тому сотик, виданий на школу і на науку взагалї, не йде марно — в нас вже тепер брак людий до провадженя наших институций, хоч місця в тих институциях майже всюди є добре платні.

Тому в імя будучности нашого народу складаймо жертви на „Рідну Школу“ на удержанє наших шкіл, а з тих шкіл вийдуть сьвідомі робітники на нашій народній ниві.

Спосіб збираня жертв на „Рідну Школу“.

Одного і певного способу збираня жертв нема. Кождий щирий наш чоловік сам думає над сим, як і коли найлучше причинити ся народній справі. Тому подамо тут лише головні жерела доходу — а де який спосіб дасть ся перепровадити — се річ місцевих патріотів — народних дїячів.

1. Найобильнїйшим жерелом є громадський буджет. Кожда Рада громадська повинна сама з власного обовязку при кінци року, коли укладає буджет, вставити певну, хочби навіть малу квоту (1000—20 кор) на „Рідну Школу“. Ту маємо подвійну користь: Фонд „Рідної Школи“ буде сим значно збільшений, а наші власти прийдуть до переконаня, що нам наших шкіл конче потрібно, наколи кожда „Рада громадська“ навіть в найдальших закутках нашого краю се відчуває. Тому нехай не знайде ся нї одна сьвідома громада, яка би не сповнила сего обовязку. Сего вимагає честь громади. Коли Рада громадська ухвалить такий даток в буджетї, нехай сейчас повідомить о сїм „Краєвий шкільний Союз“ у Львові.

2. *Орґанїзация Комітетів для збиранія жертв.* До такого комітету має належати один член з кождого Виділу кождого Товариства чи то в містї чи в селї. В містах належить поділити працю між себе на кілька округів. Задача комітетів полягає на переведеню оподаткованя цїлої громади хочби по однім сотикови місячно. В повітовім містї повинен завязати ся повітовий комітет шкільний, який мав би контролювати працю місцевих комітетів. Наколиби в повітовім містї не було людий, що мали би час заняти ся сим, то належить приймити сталого урядника — а се певно оплатить ся. Се може зробити кожда філїя Тов. Педаґоґічного, або філїя Просьвіти.

3. *Всї кредитові стоваришеня та инші господарсько-заробкові спілки* повинні що року відступити часть чистого зиску при замкненю щорічних рахунків на Рідну Школу. Надто при удїлюваню позичок моглиби за згодою членів стягати 1‰ (оден тисячний процент) або хочби по 2—10 сотиків на Рідну Школу. Можна в той спосіб оподаткувати касові асиґнати марками, які мож дістати в канцелярії Краєвого Шкільного Союза по цїнї 2, 5, 10 і по 50 сот. Так само при инших спілках, як: молочарських, для збуту худоби, філіях Сїльського Господаря — можна стягнути малий даток від кождого інтересу або при виплатї зиску, платнї, чи належитости.

4. *Оподаткованє білєтів на представленя. концерти. фестини, забави, балї і т. п* Сего року рішили річні з'їзди наших сторонництв наложити 5% додаток до таких білєтів — а се приносить поважну суму гроша.

5. *Всякі родинні забави, як: хрестини, весїля, поминки, празники* — повинні також дати гарний дохід. Збиранєм датків на таких торжествах повинні занятись старші женщини чи дївчата — і тут вони мають гарне поле до працї.

6. *Всякі инші припадїдні збірки*, як: збори, наради, і т. д. належить також використати;

7. *Підчас Різдва, Нового Року та Щедрівки* належить устроїти *коляду* на Рідну Школу, а перед *Великоднем* збирати з кождої хати покладки на сю цїль.

8. *День Свободи* (сьвято знесеня панщини) є днем збираня жертв на Рідну Школу. Належить попросити отця пароха о відправленє акафісту на сю цїль.

Се є лише вказівки, при яких нагодах можна збирати жертви — однак кождий сьвідомий чоловік не лише використає тут подані способи, але й сам буде думати, як би то найлучше прислужитись сїй важній справі.

З окрема ще належить згадати про

Сотиковий Фонд на „Рідну Школу“

який завязав ся у Львові. Жертви збирає ся в сей спосіб, що кождий Українець складає 1 сотик денно або 30 сотиків місячно. В тій цїли Комітет вишукує адреси всїх Українців, а коли вони деклярують по 30 сот. місячно, комітет посилає до них курсорів, які стягають деклярованї квоти. Се дуже тяжка робота і дуже пиняво йде вперід — бо Львів велике місто, до того Ру-

сини дуже порозкидувані. Мимо сего праця на сїм поли дає гарні виспіди, головно на городецькім передмістю завдяки невтомимій ревности п. Теофіля і п-ни Альбіни Рижевських; також і на жовківськім передмістю се удає ся досить добре; тут провадить сю акцию п. Іван Ігнат.

Щоби улекшити збиранє жертв, постарав ся Краєвий Шкільний Союз о гарні

Пушки на „Рідну Школу“.

Їх можна дістати по цїні 40 сот. в канцелярії Кр. Ш. Союза у Львові при вул. Домінїканській, ч. 4., III. поверх.

Українська ґімназия в Городенці.

Повинні вони знаходити ся в кождім нашім товаристві, як: в касах та инших спілках читальняних, в касинах, склепах, — взагалї всюди там, де сходять ся наші люди; крім того повинен кождий Українець мати у себе дома таку пушку, щоб всї зайві сотики кидати до неї — або, коли збере ся часом більше гостий, від них щось зібрати — бо „громада по нитцї, бідному сорочка“.

Зібрані гроші належить все відсилати до каси товариства „Днїстер“ у Львові, при ул. Руській, ч. 20, на книжочку вкладкову ч. 6800.

Братя й Сестри! Використайте кожду нагоду! Збирайте та складайте жертви на „Рідну Школу“ — бо лише наукою, та просьвітою здобудемо кращу долю для нашого народа і Вітчини! Нехай кождий сповнить свій сьвятий обовязок!

Оліян Ловицький.

Про засновуване приватних наукових заведень.

Послїдними часами наша суспільність чим раз більше інтересує ся на-
одним шкільництвом і власними фондами засновує руські приватні семинарі
чительські, зглядно курси приготовляючі до матури, руські приватні народні
коли а вкінци приготовляючі курси до вступного іспиту до середних шкіл.
а нераз вже так бувало, що найкрасших намірів не переведено в дїло лиш
ому, що люди наші не знали, як до справи взяти ся, або взявши ся до справи,
виконали як слїд всїх услівій, потрібних до заснованя приватного заведеня.
ому подаю тут коротко зібрані закони і приписи, дотикаючі засновуваня
риватних наукових заведень, враз з деякими замітками, опертими на власнім
осьвіді.

Всї краєві закони і розпорядки, о скільки вони відносять ся до справи
снованя приватних наукових заведень, опирають ся на постановах держав-
ого основного закона з дня 21. грудня 1867. В. д. з. Ч. 142. про загальні
рава горожан держави і на постановах державного закона з дня 14. мая 1869.
д. з. Ч. 62. о основах навчаня в народних школах.

Постанови державних законів.

Державний основний закон з 21. грудня 1867. постановляє в XVII. арти-
лї, що слїдує:

Арт. XVII. Наука і єї розширюванє є свобідні. Кождий горожанин
ржави, який виказав правно приписаним способом свою здібність до сего,
є право основувати наукові і виховуючі заведеня і удїляти в них науки.

Домове навчанє не підлягає нїяким таким обмеженям.

Про науку релїгії в школах має старати ся дотична церков або релї-
йне товариство.

Державі прислугує право нагляду і найвисшої управи під зглядом
лости навчаня і вихованя.

Державний закон з дня 14. мая 1869. в своїй другій части: „О приватних
укових заведенях“ містить отсї постанови:

§. 68. Приватні заведеня для образованя учителїв і учительок можуть
ти засновувані під слїдуючими услівями:

1. Статут і науковий плян, а також кожда їх зміна мусять бути затвер-
кені мінїстром віроісповідань і просьвіти.

2. Директорами і учителями (учительками) можуть бути лиш такі особи,
і виказали повне уздібненє до образованя кандидатів учительського стану.
сего потрібне є що найменше сьвідоцтво учительської кваліфікациї до ви-
ових шкіл і трилїтна практика в шкільній службі. На виїмки може призво-
ти мінїстер віроісповідань і просьвіти тоді, коли в инший спосіб доказано
повідне учительське уздібненє. Під тими самими услівями можна засновувати
ительські семинарі, в яких кандидати учительського стану дістають крім
уки також мешканє і удержанє.

§. 69. Приватні образуючі заведеня і семинарі можуть одержати від
їстра віроісповідань і просьвіти право видавати державно важні сьвідоцтва
раво публичности) під тим дальшим услівєм, щоби плян науки не ріжнив ся
сути річи від пляну державних учительських семинарів, щоби іменованя ди-
кторів і учителїв були затверджувані краєвою шкільною властию і щоби
цевий іспит відбував ся під проводом делєгата тої власти, без призволу
трої не вільно видавати сьвідоцтв зрілости.

§. 70. Засновуванє таких приватних наукових заведень, до котрих при-
мають ся дїти обовязані ходити до школи, а також заведень, в котрих такі

дїти дістають мешканє і удержанє (виховуючих заведень), дозволене під слїдуючими услівями:

1. Настоятелї і учителї мають виказати ся таким уздібненєм до навчаня якого вимагає ся від учителїв при публичних школах рівної категориї. На виїмки може призволити мінїстер віроісповідань і просьвіти в таких случаях, коли жадане учительське уздібненє буде в инший спосіб цїлковито доказане.

2. Моральне поведенє настоятелїв і учителїв мусить бути без закиду.

3. Науковий плян мусить відповідати бодай тим вимогам, які ставляє ся публичній школї.

4. Урядженя мусять бути того рода, щоби не грозила дїтям утрата здоровля.

5. Кожда зміна в учительськім складї, кожда зміна наукового пляну і кожда зміна льокалю має бути перед виконанєм подана до відома шкільних властий. До отвореня таких заведень потрібно призволу краєвої шкільної власти, якого не можна відмовити, скоро виповнено услівя наведені під 1—4.

§. 71. Приватні заведеня стоять під державним надзором. Настоятелї тих заведень є одвічальні перед властями за їх правильний стан.

§. 72. Приватні заведеня можуть від мінїстра віроісповідань і просьвіти одержати право видавати державно важні сьвідоцтва, коли їх устрій і цїль науки відповідає устроєви і цїли науки публичної школи, яку приватне заведенє має заступити.

Коли таке заведенє заспокоює потребу школи в якійсь громадї, то така громада може бути звільнена від обовязку засновувати нову школу.

Таким приватним заведеням може бути відобране право публичности коли вони не сповняють услівій, яких сповненя вимагає ся від народної школи.

§. 73. Приватні заведеня, в котрих не примінює ся законів або в котрих проявляють ся моральні недостачі, мають бути краєвою шкільною властию замкнені.

Постанови шкільного регуляміну.

Розпорядком з дня 3. червня 1909. ч. 27421. видала краєва шкільна рада новий регулямін для народних шкіл. На сїм місци подаю в скороченю найважнїйші постанови того регуляміну, дотикаючі приватних наукових заведень.

§. 196. Заснованє приватної народної школи дозволене кождому, хто викаже ся потрібним до сего уздібненєм.

Поданє о призвіл на заснованє такого заведеня треба внести до того окружної шкільної ради, в котрої окрузї має бути заведенє отворене.

До поданя треба долучити:

Кваліфікацийні сьвідоцтва управителя і учителїв, зглядно рескрипти шкільних властий, котрими по мисли §. 70. точка 1. державного шкільного закона признано поодиноким учительським силам учительську кваліфікацию до приватних народних шкіл;

2. сьвідоцтва моральности управителя і учителїв;

3. науковий плян або виказ змін, які мають бути введені в заведенку в науковім пляні приписанім для публичних народних шкіл, а також доказ що запевнено школї науку релїгії, а в женських або мішаних школах також науку ручних жіночих робіт;

4. докладні дати і документи дотикаючі уміщеня заведеня.

Окружна шкільна рада має поданє розслїдити і в міру потреби перевести дальші доходженя; усмотрені льокальности треба оглянути на місци при співучасти знавців: технїчного, педагогічного і лїкарського.

Опісля поданє то з відповідною опінією має бути предложене краєвій шкільній радї до порішеня“. (Гляди „Замітки“).

§. 197. „Перед удїленєм призволу не вільно отвирати приватної народної школи.

В заведенях, які вже істнують, треба кожду зміну, як в учительськім ерзоналї, так і в науковім плянї або уміщеню школи, перед єї виконанєм по-ати до відома окружної шкільної ради, яка має розслїдити, чи виданий роз-порядок відповідає приписам.

При приватних народних школах не вільно нї хвилево нї стало отвирати кспонованих кляс і кожду в той спосіб зорганїзовану клясу має ся уважати як самостійну приватну школу народну".

§. 198. „Управителї і учителї, заняті в приватних народних школах мають взагалї виказати ся такою самою учительською кваліфікациєю, як учителї публичних народних шкіл рівної категориї.

Осіб, котрих не вільно в народних школах допускати до повненя обо-вязків по мисли §§. 117. і 118, регуляміну, не вільно також допускати до удї-люваня науки в приватних народних школах так довго, доки міністерство віроісповідань і просьвіти на се не призволить".

Тут мушу запримітити, що в публичних школах обовязують отсї по-станови §. 117 і 118. регуляміну: не вільно допускати до учительського уряду в народній школї осіб, котрі наслїдком судово-карного вироку не можуть бути вибрані до громадської репрезентациї, або на котрих тяжать поважні немо-ральні вчинки або переступства того рода, що моглиби спричинити усуненє зі служби вже іменовану учительську силу. Такі особи можуть бути приняті до служби на ново лиш за призволом міністерства просьвіти. Такого самого дозволу треба також, щоб приняти на ново учителя, усуненого з заводу на підставі дисциплїнарного доходженя.

§. 199. Особи, що не можуть виказати ся приписаною учительською кваліфікациєю, не можуть бути заняті в приватних народних школах. Лише в виїмкових случаях може міністерство просьвіти на се призволити. Поданя в тій цїли треба так само, як і поданя о признанє учительської кваліфікациї до приватних народних шкіл по мисли §. 70. уступу 1. державного шкільного закона, вносити до окружної шкільної ради і долучити до них докази, ствер-джуючі приготовляюче образованє, студиї і дотеперішне занятє петента. Окруж-на шкільна рада предкладає сї поданя краєвій шкільній радї, а ся представляє відповідні внесеня міністерству віроісповідань і просьвіти".

§. 200. „Науковий плян приватної народної школи мусить що найменше відповідати вимогам, приписаним для публичної народної школи рівної катего-риї. Приписи о наукових плянах, урядженю і забезпеченю науки релїгії і о релї-гійних практиках, видані для публичних народних шкіл, мають таке саме примінене і в приватних народних школах. В приватних народних школах має відбувати ся наука релїгії рівнож лише на підставі затверджених шкільних книжок.

§. 203. „Приписи о удержаню здоровля дїтий, обовязуючі в публичних народних школах, обовязують також в приватних народних школах; отже та-кож приписи о урядженю шкільних льокалїв мають в приватних народних школах таке саме примінене".

§. 204. „Поданя о наданє школї права публичности треба вносити до дотичної окружної шкільної ради. Крім тих всїх прилог, які вичислено в §. 196. регуляміну, треба ще долучити до них близші дані про урядженє і наукову цїль школи, викази наукових знадобів, бібліотечні катальоги і чисельний виказ дїтий, що учащали до школи в послїднім шкільнім роцї, а коли школа істнує вже довше, то чисельні викази дїтий з послїдних 3 шкільних лїт, уложені по клясам, віддїлам і групам.

Окружна шкільна рада має кожде поданє розслїдити і в міру потреби зарядити дальші доходженя; поданє разом з послїдними візитацийними звітами має бути предложене опісля краєвій шкільній радї, а ся предкладає його з від-повідним внесенєм міністерству віроісповідань і просьвіти".

§. 212. „Нїкому не вільно без призволеня шкільної власти удїляти шкіль-ним способом науки предметів народної школи дїтям кількох родин спільно,

обовязаним ходити до школи. Проти такого рода уряджень (покутних шкіл) можна ужити помочи політичних властий". (Гляди „Замітки").

§. 213. „Родичі або їх заступники мають право для своїх дітий, які є в обовязковім шкільнім віці, уладити науку дома і з того приводу жадати звільненя їх від обовязку учащати до публичної народної школи. Однакож родичі або їх заступники обовязані старати ся о те, щоби діти побирали в достаточній мірі бодай таку науку, яка приписана для їх обовязкової школи (народної школи початкової або видїлової). Впрочім вибір домових учителїв, вихованців і надзорців, а також спосіб удїлюваня домової науки не підпадає нїяким обмеженям".

Замітки.

Отсе є головні постанови дотикаючі приватних народних шкіл і курсів. Та думаю, що буде не від річи, коли подам тут ще й деякі поясняючі замітки. І так:

До §. 196. регулямінy. Краєва шкільна рада призволяє основувати по більших містах народні приватні школи висшого (міського) типу, а по місточках і селах школи низшого (сїльського) типу. Школи сїльського типу ріжнять ся головно тим від шкіл міського типу, що в школах сїльського типу учащають дїти на перші чотири степені 6 років, а в школах міського типу лише 4 роки. Для кождої категориї шкіл видала краєва шкільна рада окремі наукові пляни. Отже з огляду на те не треба до поданя о призвіл на заснованє приватної школи долучувати окремо плянів, досить буде сказати в поданю, що школа буде придержуватись наукового пляну, обовязуючого в публичних школах рівної категориї. Лиш колиб основателї бажали ввести в тих плянах якісь зміни, то треба получити докладний виказ тих намірених змін.

Що до науки релїгії то треба виказатись потвердженєм духовних властий, що тої науки буде удїляти кваліфікована сила і що наука та буде зі сторони духовних властий надзорована.

Дуже важною річию є уміщенє школи. Хоч наші публичні школи містять ся в будинках по більшій части зовсїм невідповідних, однак коли ходить о заснованє приватної руської школи, то шкільні власти дуже пильно глядять, чи уміщенє тої школи не виказує яких хиб або недостач і коли щось трохи лиш можуть закинути, то не позволяють на заснованє школи. Докладні приписи о урядженю шкільних комнат і будинків видала краєва шкільна рада в окремій інструкциї з дня 13. цьвітня 1875. B. kr. z. Ч. 37. (Ustawy i rozporządzenia w zakresie szkół ludowych, ułożył K. Pierożyński, Lwów 1904. сторона 93 до 98). Я наведу тут лиш деякі з тих приписів в скороченю.

Шкільний будинок повинен лежати окремо, вигідно, здорово, в сухім і затишнім місци. — Обширність шкільних комнат має бути така, щоби на одного ученика випадало 3—4 кубічні метри простору. Високість шкільної комнати має виносити 3·5 метра, а довгість не може перевисшати 12 метрів. — Поверхня вікон має рівнати ся що найменше третій части поверхні підлоги. Сьвітло має падати ученикам з лївого боку, а в данім разї і з заду але нїколи просто в очи. Вікна повинні легко отвирати ся. — В кождій шкільній комнатї має бути стіл (зглядно катедра) з двома кріслами, лавки і шафа на шкільні знадоби. — Виходки мають бути так уладжені, щоби приступ до них був вигідний і критий і щоби вітри не розносили смороду по коритарах і комнатах. Для шкіл і кляс мішаних мають бути виходки окремі. — Двері в шкільнім будинку мають з огляду на небезпеку пожару отвирати ся з середини на внї, отже з кляси на коритар (зглядно сїни), з коритара на двір, а не противно. — Се булиби що найважнїйші приписи що-до уміщеня школи.

Регулямін жадає докладних дат і документів що-до уміщеня приватного заведеня. Треба отже постарати ся о докладний плян ситуацийний будинку,

дальше о плян шкільних комнат з докладними вимірами довготи, ширини висоти тих комнат і ширини та висоти вікон і долучити се до поданя.

До §. 212. регуляміну. Особливо важні для нас побіч приватних учительських семінарів і приватних народних шкіл — курси приготовляючі до іспиту до шкіл середних і курси для неграмотних. Та на таких курсах удїляє ся науки дїтям кількох або й кільканайцяти родин спільно, удїляє ся її шкільним способом, а врешті удїляє ся на них предметів шкільних. З огляду на те по мисли §. 212. регуляміну на основанє таких курсів треба рівнож призволу шкільних властий. Поданя зладжені подібно, як поданя о призвіл на основанє приватної школи, треба вносити **завчасу**, бо шкільні власти звичайно звертають такі поданя до виясненя або доповненя. — Ходить ще лиш о плян науки на таких курсах. Що-до курсів для неграмотних, то тут вистарчить з поданю сказати, що цїлию курсу є навчити неграмотних читати й писати що плян науки буде такий самий, як плян науки дотичних предметів в I. і II. кл. публичних народних шкіл.

Що-до пляну науки для курсів приготовляючих до іспиту до середних шкіл, то треба заявити, що наука на курсї буде обнимати предмети: а) викладовий язик, б) нїмецький язик, в) рахунки. Можна також сказати, що на курсї буде ся учити і релїгії, але в такім разї треба виказати ся потвердженєм, що та наука буде дїтям забезпечена. Дальше треба виразно зазначити, що що-до обсягу науки тих предметів управа курсу буде придержуватись рескрипту краєвої шкільної ради з дня 26. цьвітня 1890. ч. 6.595., котрим приписано, чого при вступнім іспитї до середних шкіл має ся вимагати. В переконаню, що многим з наших людий придасть ся знати, що має вміти дитина при вступнім іспитї до середних шкіл, подаю дотичні приписи з висше наведеного рескрипту:

а) З релїгії треба вимагати відомостий, які по теперішному розкладови науки повинен ученик набути в перших чотирох роках обовязкової шкільної науки в чотироклясових школах.

б) З викладового язика: Плавне і виразне читанє; обясненє відчитаних уступів під зглядом змісту і звязи думок; оповіданє змісту більшими уступами; знанє частий мови, відміна імен і дїєслів; знанє реченя поєдинчого, розширеного і розбір його складових частий під зглядом складнї згоди і ряду; поправне написанє диктату з обсягу понять, знаних ученикам, з узглядненєм головних основ інтерпункції.

в) З нїмецького язика: Плавне і зрозуміле читанє; знанє відмін родівників, іменників, прикметників і заіменників (особових, присвоюючих, вказуючих і відносних); відміна помічних дїєслів і слабих дїєслів у всїх формах дїяльного і страдального вида і відміна найзвичайнїйших міцних дїєслів; засіб слів з обсягу понять знаних ученикови; поправне написанє легкого диктату, якого зміст перед подиктованєм подасть ся ученикам в викладовій мові.

г) З рахунків. Писанє чисел до мілїона включно; вправа в чотирох цїланях цїлими числами; певність в табличцї множеня; знанє важнїйших метричних мір.

Се були би найважнїйші постанови для народних шкіл, учительських семінарів та приготовляючих курсів. Про постанови при закладаню і удержуваню приватних шкіл середних (гімназій, реальних гімназий та реальних шкіл) написав посол Др. Станїслав Днїстрянський статю в II. книжцї науково-педагогічного журнала „Наша Школа“ з 1910. р., куди відсилаємо інтересованих в сій справі. [Сю книжку мож дістати в книгарнї Наукового Тов. ім. Шевченка у Львові за 2 кор.].

Де і коли засновувати приватну народну школу?

Кожда нова акция, хоч як сама по собі добра, в початках іде часто хибними дорогами. Оно й річ природна. Люди, одушевлені справою, за горяча хапають ся за дїло, не обдумують його належито, задивлені вперед у ясну далеку мету, не добачають того, що їм близше, безпосередне.

Таке воно і з акциєю закладаня приватних рідних шкіл. Рідна школа найшла відгомін в широких масах народа, найпаче по селах там, де рідне слово було в поневірці, де школа народна не сповняла як слїд своєї задачі, не була рідною для народа, не була щирою ненькою для його дїтвори, а мачохою і то подеколи і вельми строгою.

І стало ся таке — знаємо кілька фактів — що забажали заснувати у себе приватну руську школу громади, які мали у себе в селї публичну народну школу, таки свою школу з викладовою руською мовою; причини були ріжні: одні чисто особистої натури пр. нехіть до учителя, що не сповняв своїх обовязків — другі поважнїйші: школа, хоч нїби на папери руська, не була на дїлї такою, бо учитель Поляк самовільно запровадив в нїй польську викладову мову і при помочи школи польонїзував дїтвору.

Одначе, анї перша нї друга причина не оправдують потреби засновувати в селї другу школу і удержувати її своїм коштом. Передовсїм тямити належить, що акция закладаня приватних українських шкіл є лиш переходовою і тревати повинна так довго, доки не здобудемо в собі стільки сили, щоби приневолити край і державу дати нам те, що нам правно належить ся. Ми платимо податки краєві і державні, так школи мусять нам дати власти, що тими податками держать ся. І з тої самої причини стреміти нам треба усїма силами до того, щоби істнуючі вже приватні українські школи всякої категориї згодом перейшли на етат краєвий. А поки-що засновуймо приватні школи тільки там, де нїяких шкіл нема, і там де є школи польські, а більшість українського населеня або значна його частина позбавлена можности вчити ся на рідній мові.

Колиж є вже в селї школа з руською викладовою мовою, то обовязком чесної громади є припильнувати, щоби школа справдї була руською; щоби в склад місцевої шкільної ради увійшли люди, які не позволять змінити руського характеру школи за нїщо в сьвітї; щоби предсїдателем місцевої Ради шкільної був не перший лїпший двірський посїпака, а свій чоловік, який подбає о школу і її розвиток. Обовязком чесної громади є старати ся, щоби школу в своїм селї розширювати постепенно на більш клясову, а стане ся се, наколи дїтвора буде до школи численно учащати, а громада робити ме невпинні заходи у шкільних властий. Обовязком чесної української громади є пильнувати своєї школи, приглядати ся, чого і як там вчать, а всякі надужитя учителя чужинця, кожду поневірку своїх дїтий, їх рідної мови і віри витягати безпощадно на сьвітло денне, перед шкільні власти, а то й перед суд і найвисший трибунал.

Школа, своя рідна школа — се найвисше добро громади, тож треба берегти її як ока в голові. Хто стереже свого добра, такому тяжко його украсти; тільки дурнї, недбалі і байдужі позволяють собі зперед носа стягнути свою таки власність. А ворог тільки й жде на те, щоб приспати нашу чуйність! А засновувати власним коштом приватну руську школу в селї, де є руська школа публична, значить ся: зрікати ся свого добра на річ чужинців, котрі не залишать зараз таки перемінити руську школу на польську школу. А тодї ти, український хлопе, плати податок на місцеву громадську школу, з якої не маєш хісна, хиба ворогів собі в нїй ховаєш, а крім того удержуй ще своєю кервавицею другу свою школу.

Отсих кілька заміток подаємо всїм чесним громадам українським під розвагу і в осторогу: „Чувайте, щоб не увійти вам в напасть!“

Олена з Охримовичів Залїзняк.

ЗАХОРОНКИ У НАС І ЗА ГРАНИЦЕЮ.

Справа захоронок по наших містах і селах — се справа обговорювана ри ріжних нагодах в пресї, на вічах, зборах і просьвітно-економічнім зїздї Просьвіти". Однак і на дальше лищає ся она дуже актуальною і порушувати треба доти, доки не заінтересують ся нею ширші круги нашої суспільности, пеціяльно ж наше жіноцтво так інтелїґентне, як і селянки. Хто добре обізнаий з цїлями і задачами захоронок, той нї хвильки не буде сумнївати ся о їх еликій потребі і специяльнім значіню в наших східно-галицьких містах і селах.

Цїлию захоронок є давати захист, опіку, а в части і материяльну підогу малим дїтям, котрих батьки мусять поза домом заробляти на хлїб наущний і не можуть занимати ся вихованєм своїх дїтий. Дуже часто лучає ся, що малі дїти лишені на Божу ласку суть причиною великих нещасть. Нераз

Руська захоронка СС. Служебниць в Угерцях винявських.

риходить ся нам читати в часописях, що в якімсь там селї чи містї підпалили алі дїти підчас неприсутности родичів хату, то знов втопило ся дитя слуайно, або упало з дерева. Кождий з нас знає бодай кілька таких случаїв, що итина вибрала другій дитинї око, або і застрілила батьковою стрільбою, чи о переїхала фіра, або пробила корова рогами. Вже і не казати про такі лучаї, що мала дитина наїсть ся вишень чи сливок з камінцями і помре незаовго не знати від чого, оттак з добра-дива. А всї сї случаї се нїчо иншого, к тільки недогляд, брак дбайливого ока. Не все можна винувати в тім родичів. одї вимагати від матери-господинї, котра мусить скоренько коло господарства порати ся і обід зварити, щоби не дуже пізно вийти в поле жати, щоби она огла рівночасно добре доглядати дїтий, а то ще тодї, як має кількоро самої рібноти. Ще гірше приходить ся бідним міським жінкам-зарібницям; прачкам, ослугачкам, жінкам сторожів, рубачів і біднїйших ремісників, що мусять іти дому на цїлий день на роботу. Дїтий своїх лишають в темних, сирих сутеинах, де живе нераз по кілька родин, чи то на брудних заулках, де они ба-

влять ся і бють ся і плачуть, аж доки не позасипляють де брудні та голодн або доки не заподіють собі якого лиха. Нераз неосьвічені і морально мал розвинені родичі самі намовляють дїтий до брехні, крадіжи; дїти придивля ють ся, як їх батьки сварять ся та бють ся по пяному.

Все се дуже некорисно впливає на молоденькі душі і легковажити того не можна, бож з дїтий тих мають вирости самостійні горожани, сьвідомі свое людської гідности і своїх обовязків. Щоби дїти могли вирости на здорови людий, розумних та чесних горожан, треба про них з самого малку дбати звісна наша пословиця, що „нагинай деревце, поки молоде".

Власне захоронка має запобічи злому вихованю і занедбаню дїтий Тепла, ясна хата, огородець, прибори до науки і забави, до того лижка тепло страви і молока і часом яка одежина, а передовсїм старанна опіка і наук інтелїґентної і досьвідченої учительки — се річи, які мусить дати дитинї без платно, або за малою оплатою кожда, хочби і найбіднїйша захоронка.

У нас істнує ще одна причина, задля якої потреба захоронок, показу ся прямо конечною. Кождому звісно, що у нас по містах лучають ся часто случаї, де Українці, навіть ті, що недавно ще прийшли з цїлком руського села покидають свою рідну мову і говорять по польськи, а дїти їх то вже навіть не мають де навчити ся рідної мови, не мають від кого навчити ся цїнити і дорожити своїм словом. Скоршому винародовленю міських Русинів сприяють мішані подружа, посади зависимі від Поляків-шовінїстів, а шовінїстів між По ляками дуже багато. Та вже найбільше сприяють тому польські школи і захо ронки, що щораз густїйшою сїтию, наче павутинєм обмотують наші міста і села. Завдяки агітациї польських шкіл, захоронок і читалень винародовлює ся наша людність не лиш по містах, але по всїх підміських селах і в таких, де хоч трохи латинників — дарма, що села сї цїлком руські.

Задля усїх висше наведених причин наша суспільність не повинна легко важити справу закладаня і плянової орґанїзациї захоронок.

Істнують двоякі орґанїзациї захоронок. В декотрих краях ширенєм і веденєм захоронок занимають ся добродїйні товариства, котрі і дбають про фонди на сю цїль. На фонди їх складають ся добровільні датки, записи, фон дациї. Такі захоронки призначені виключно для бідних дїтий. Побіч таких до бродїйних захоронок істнують ще платні шкілки для малих дїтий, устроєн так само після методи Фребля*), до яких посилають своїх дїтий богатші ро дичі на кілька годин денно для науки і забави. Однак такий подїл на „панів" і бідаків вже між 3—4-лїтними дїтьми не конче добрий і в декотрих державах захоронки удержують ся не філянтропійними товариствами, а на державний кошт, так як школи. Посилають до них своїх дїтий так як і до шкіл всї го рожани без розбору чи бідний чи богатий. Очевидно, що така орґанїзация лїпша, але як нїчо не приходить людям за дармо без вкладу праці, так і т інституциї здобули собі горожани декотрих країв власною працею. І там, де істнують тепер державні чи краєві захоронки, були зразу лиш філянтропійні товариства, що закладали захоронки і приюти для малих бідних дїтий, але рівночасно скликали віча і збори і висилали петициї до правительства з дома ганєм, щоби держава зорґанїзувала всюди захоронки і удержувала з своїх фондів. Опіка над дїтьми дошкільного віку найлїпше зорґанїзована в Сполу чених Державах північної Америки. У всїх краях північно-американського Союза основують захоронки при низших народних школах. Се так звані „public school Kindergartens", „дїточі садки". Уряджені вони так, як і наші захоронки, після системи Фребля, лише закладають їх і удержують не добродїйні товариства, а держава. Ще в 1898 р. було в Сполучених Державах 2.884 публичних захо ронок, а в 1901 р. зросло їх число до 5.107. Окрім того істнують ще і при-

*) Фребель (Froebel), се був нїмецький педагог, котрий написав богато книжок про вихованє маленьких дїтий; книжки сї призначені до читаня матерям і вихователям малих дїтий. Під його впливом зачали в Нїмеччинї закладати жінки т. зв. „Kindergarten", призначені для ма лих дїтий, котрим ще час іти до школи.

ватні захоронки, значить удержувані фондами приватних осіб, як приміром властителями великих торговельних і промислових підприємств, чи то добродійними та педагогічними товариствами і віроісповідними конгрегаціями. Цікаві вістки про організацию американських захоронок подає директорка школи учительок для захоронок з Мільвок, пані Вандевалькер в своїй книжці: „Дїточі садки в американськім вихованю“, що вийшла 1908 р. в Ню-Йорку.

Дїточі садки повставали в Америці зразу дуже поволи, в ріжних місцях і умовах, основувані поодинокими людьми. Але згодом зєднували собі щораз більше симпатий серед горожан, так що вкінци школа признала захоронки першим степенем шкільного образованя і відповідно їх зорганізувала. Першими основателями американських захоронок були Нїмці-емігранти і Англїйці. Горячим пропагатором захоронок був Нїмець Др. Барнард і богата Англичанка Miss Peabody і єї вважають звичайно основателькою американських захоронок. Щоби лїпше познакомити ся з методою Фребля, їздила умисно до Нїмеччини, а відтак розвела широку агітацию в американських містах, закладала своїм коштом захоронки і школи для образованя фахових учительок, видавала посьвячену сій справі часопись: „The Kindergarten Messenger“. Заходи Miss Peabody стрінули ся з загальною симпатиєю і одобренєм Американців. Хоч зразу не добачували педагогічної вартости захоронки, то цінили єї за добродійства нагляду над опущеними дїтьми. Скорий зріст американських міст і наплив емігрантів причиняли ся до зросту нужди серед населеня. Тодї зрозуміли, що „дїточий сад“ може стати захоронкою в цїлім того слова значіню, прибіжищем для бідних лишених опіки, або і цїлком бездомних дїтий. Першу захоронку заснованo в Америці 1855 р., але властивий їх зріст починає ся від 1885 р. Прихильники „дїточих садків“ основують спеціяльні товариства: „Kindergarten Associations“, щоби мати змогу вести роботу організовано, після якогось пляну. Задачию згаданих товариств, котрих 1897 р. було вже звиж 400, було: 1) популяризувати справу захоронок — в тій цїли уряджували спеціяльні віча, перевели на англїйську мову і ширили всї твори Фребля; 2) закладали захоронки і школи для фахового підготованя учительок, старали ся о як найбільші фонди, щоби мати змогу ширити сї інституції, а рівночасно старали ся о включенє захоронок в шкільну систему і удержуванє їх з публичних, державних гроший; 3) приходити в поміч радою і підмогою молодим, неопитним матерям; в тій цїли уряджували осібні курси для материй т. зв. „mothres-classes“. Суть се вечірні виклади для фабричних робітниць і загалом жінок біднїйших працюючих верств про суть і значінє вихованя дїтий, основні знаня педагогії і гігієни.

І дїйсно, праця сих товариств була справдїшним добродїйством для фабричних, американських міст, де майже всї жителї, так мущини як і жінки, заняті при якімсь промислї, не мають навіть спромоги слїдити за вихованєм своїх дїтий. „Kindergarten Association“ дбали не лиш про збільшенє числа захоронок, але і про їх уліпшенє; закладали щораз більше шкіл для учительок-провідниць захоронок, розширювали програму науки, щоб придбати дїйсно інтелїгентні сили учительські. Належить ще згадати, що переважну більшість членів сих товариств творять жінки і ініциятиву до їх повстаня дали жіночі товариства. З хвилею, як держава взяла на себе організованє і удержуванє захоронок і прилучила їх до шкіл, дїяльність сих союзів або цїлком устала або значно зменшила ся. „Kindergarten-Associations“ сповнили свою задачу.

Також місіонарі, що виправляли ся в ріжні части сьвіта для ширеня християнства, закладали захоронки і вважали їх найлїпшим агітацийним средством. По всїх краях, в ріжних закутинах Азиї, Америки і Африки, куди лиш проникнули місіонарі, закладали монахинї захоронки для бідних, опущених дїтий тубольців і з них виховували перших християн тої народности і дальших проповідників християнства.

Розвоєви американських захоронок сприяли також товариства для поборюваня алькоголїзму, тому що в тих міських дїльницях, де було найбільше алькоголїків-пяниць, було найбільше опущених, занедбаних дїтий.

Також властителї великих фабрик і копалень мусять удержувати захоронки для дїтий своїх робітників тому, що підчас побуту родичів на робот лучає ся між малими дїтьми богато нещасних випадків.

Основуванєм захоронок занимають ся і педагогічні американські товариства, бож захоронки крім догляду над дїтьми мають велике педагогічне значінє. Дїти, що були якийсь час в захоронцї, скорше привикають до шкільно дисциплїни і лекше присвоюють собі знаня.

Не гірше як в Сполучених Державах стоїть справа захоронок в Японії де так само прилучено їх до низших народних шкіл. Над розповсюдненєм захоронок в Японії працювала богато Англїйка Miss Howe. Вислала єї до Японї 1889 р. анґликанська церковна громада з Чікаго. Головною єї заслугою бу перевід творів Фребля і англїйської дїточої лїтератури на японську мову, та приладженє відповідних малюнків, які відповідали японській природї і підпадали під смак і зрозумінє японських дїтий. Справа основаня „дїточих садків"

Торжественне отворенє руської захоронки в Угерцях винявських.

стрінула ся з такою прихильностию Японців, що 1904 р. було вже в Японії 182 публичних і 98 приватних захоронок, а подань о принятє дїтий до захоронки впливало все більше, нїж було вільних місць. Окрім звичайних приборів до науки і забав мають всї японські „дїточі садки" домашну птицю і годівлі шовковиць, так що ще з малечку приучують дїтий ходити коло дробу і шовковиць, а також доглядати малі грядочки і цьвітники.

Коли приглянемо ся житю швайцарських міст, будемо мати ясне поняте про те, як инші народи дбають про фізичне і моральне вихованє дїтий. Швайцарські міста дбають не лиш про дїтий шкільного віку; вже з перших днїв житя стрічає ся малий швайцарский горожанин з запопадливою опікою міської адмінїстрациї. Місто Цірix вводить реформу, після котрої всї грудні дїти бідних або хоровитих материй будуть вигодовувати ся на публичний кошт, а поки що істнують у всїх швайцарских громадах спеціяльні інспекторки (Kostkinderinspektorin). Обовязком їх є слїдити, чи жінки, котрі беруть чужі дїти на вихованє, ходять коло них старанно і відповідно відживляють; нелюдяних і недбалих пістунок і материй потягають до судової відвічальности, бідних знову запомагають одежию та добрим молоком. Від третього року житя ідуть дїти до захоронок. Користають з захоронок безплатно ті горожани, котрі лиш схочуть, бідні чи богаті; дїтий висилають до них на цїлий день.

В самім Ціріху є 50 міських захоронок. Та не лиш для дітий дошкільного віку закладають ся захоронки, для школярів має Ціріх 26 приютів, в котрих всїм ученикам вільно пересиджувати по шкільних годинах, бавити ся, відпочивати, приготовляти лєкциї; також роздають там даром молоко і хлїб. Коли єгадати ще про вакацийні оселї, шкільні санаториї, прогульки, підчас котрих звиджують школярі сїльських сїл враз з своїми учителями цїлу Швайцарию, дїточі бібліотеки, численні стипендиї і підмоги — то будуть побіжно вичислені всї ті добра, якими Швайцарцї надїляють свою молодіж.

Правда, Швайцарія не земний рай, але бодай швайцарські горожани можуть бути певні, що їх дїти знайдуть догляд і опіку в дошкільнім віцї, а добрі школи і матеріяльну поміч в часї шкільної науки. Симпатично вражає те, що не дають бідній дитинї відчувати на кождім кроцї добродїйства і не нагадують все про вдячність та зобовязанє, як то роблять ріжні добродїйні институциї в инших краях.

Суть країни, де до духового і фізичного розвою дитини прикладають богато старань, хоч се і не мусить проявляти ся як раз в закладаню захоронок. Приміром в Норвегії захоронки не розвинули ся так сильно, як в Нїмеччинї чи то Америці, однак не можна сказати, щоб се випливало з байдужности до вихованя дитини. Дїти наші — то наша будучність, — каже норвежська пословиця і коли глянути на гурток норвежських дїтий, видно відразу, що Норвежцї сьвято в те вірять і працюють над вихованєм своїх дїтий не лиш з батьківського, але і з патріотичного обовязку. Як виховаєм наші дїти, так забезпечимо добро нашої вітчини, — кажуть Норвежцї. Кожда дитина, що не має доброго догляду, дістає ся під заряд „Комісиї для охорони народного здоровля“; комісия та має право навіть відібрати дитину від родичів, коли вони занедбують її, або нелюдяно обходять ся і умістити десь на вихованє; сиріт приміщують також по родинах і оплачують за їх вихованє з публичних фондів, що суть під зарядом згаданої „комісиї“, котра слїдить за їх вихованєм.

Захоронки такі, як приміром в Америцї, не могли навіть розвинути ся, тому, що в Норвегії малі, гористі села, хати розвинені, а зима остра і довго треває, отже більше труду і небезпеки булоб відносити дїтий до віддалених захоронок — нїж доглядати дома. Зрештою норвежська дитина стрічає ся з такою прихильностю і дбайливостю зі сторони всїх, навіть цїлком чужих і незнакомих людий, що просто нема страху пустити і малу дитину на улицю. Там, як видають кому сьвідоцтво моральности, або службове чи робітницьке сьвідоцтво, пишуть як велику прикмету: „з дїтьми обходить ся ласкаво і вважає на них на улици. „По більших містах істнують захоронки, а ріжнять ся они від нїмецьких і швайцарських тим, що в них менше формалїзму; посилають там своїх дїтий лиш ті родичі, що мусять; бідаки та зарібники; дїти пробувають в захоронках цїлий день і харчують ся цїлком безплатно. Для бідних школярів засновують Норвежцї публичні учельні, де можуть пробувати по науцї аж до вечера.

Не маємо близших даних про орґанїзацию захоронок в Нїмеччинї, Франциї та Анґлії, однак річ певна, що і там „фреблївські огородцї“ і захоронки дуже поширені. Вітчиною захоронок є власне Нїмеччина; перші захоронки для бідних дїтий зорґанїзував в 1770 р. нїмецький пастор Фридрих Оберлїн, а твори нїмецького педаґоґа Фребля посьвячені вихованю малих дїтий і „дїточі садки“ уряджені після його методи приняли ся у всїх цивілїзованих краях. За приміром Нїмеччини пішли перші Англїйцї і розповсюднювали у себе захоронки вже в перших десятилїтях XIX віку.

З словянських народів найлїпше стоять під тим зглядом Чехи, а також Поляки, котрі мають богато захоронок не лиш в Галичинї, але і на пруськім Шлеську та в росийській Польщи. В Росиї і Шлеську учать вони своїх дїтий рідної мови і молитви, учать любити все рідне і хоронять перед винародовленєм. А у нас, в східній Галичинї, де Поляки всевладно панують, мають польські захоронки і попри те ще иншу цїль: принимати і польщити як найбільше руських дїтий, щоби в той спосіб збільшувати польське населенє і скріплювати свою позицию на нашій руській земли.

Окрім монахинь Фелїциянок і Сестер Милосердия, так званих „матечок“, закладанєм захоронок занимають ся ще і всї жіночі польські товариства, Towarzystwo szkoły ludowej і много инших товариств, так, що польські захоронки істнують не лиш у всїх східно-галицьких містах і місточках, але і по селах. Де є лиш трохи латинників, там зараз польські „матечки“ отвирають „ochronku“ і польщать не лиш Русинів-латинників, але і греко-католиків. Звичайно мають ті захоронки власні доми і городи з приватних записів та значні запомоги із сойму, магістратів і польських рад повітових.

У нас почали інтересувати ся захоронками недавно. Перший раз порушила сю справу п. Наталїя Кобринська на жіночім вічу в Стрию 1890 р. і від тодї занимали ся сею справою декотрі жіночі товариства на своїх сходинах і зборах*). Але що жіночих товариств у нас небогато і не всї добре розвивають ся, то і справа закладаня захоронок іде дуже поволи. Львівські Русинки заснували 1902 р. осібне товариство „Руська Захоронка“, з метою закладаня захоронок в цїлім краю. Поки-що повстали захоронки в трьох дїльницях Львова: на городецькім, на жовківськім і на личаківськім передмістю. Значінє кождої з сих захоронок дуже велике, бодай кількадесятьом бідним руським дїтям дає захист і опіку, бодай тих немногих учить рідної мови і пісні, бодай тих і їх батьків сильнїйше привязує до всього рідного і учить шанувати та любити свій нарід і рідну Украіну. Учить і наглядає над дїтьми в кождій з тих захоронок інтелїґентна, кваліфікована учителька, а служниця, звичайно старша, ласкава до дїтий і вирозуміла жінка дбає про лад та варить їсти, а також вбирає дїти і відводить нераз до дому. Звичайно ходить до кождої з згаданих трьох захоронок 40—60 дїтий в віцї від 3—6 лїт.

Однак сї захоронки не можуть робити тілько, кілько би бажали, бо мають так мало засобів, що ледви вистає на найконечнїйші потреби; раз-в-раз мусять бороти ся з недостатками. Товариство мусить само дбати про свої фонди і в тій цїли збирає жертви, уряджує на дохід захоронки вечерниці, фестини і фантові льотериї, посилає квесторку до близших, підльвівських сїл по жертви в натуралїях. З огляду на дорожнечу помешкань і поживи у Львові. принимає ся до захоронок лише бідних дїтий.

Також філії товариств „Жіноча Громада“ в Сокали, Яворові, Снятинї і Краківци заняли ся органїзованєм захоронок і в декотрих з тих міст захоронки вже ввійшли в житє, в других ввійдуть в найблизшій будучности, а покищо збирають ся фонди.

Окрім тих істнують у нас ще инші захоронки під зарядом монахинь, удержувані також з добровільних жертв і записів. Почин до їх основаня дав о. Кирило Сїлецький, а провід і нагляд в захоронках мають Сестри-Служебниці. Дотепер істнує 32 захоронок під проводом Служебниць, по ріжних містах і селах Галичини. Декотрі з тих захоронок призначені спецыяльно для сиріт. Пересїчно ходить до кождої захоронки 60—80 дїтий.

Всї ті захоронки — се так якби нїчо в порівнаню до потреб наших — се так якби капля води в морю. Наше жіноцтво повинно вже раз забрати ся до сеї справи рішучо і енергічно, щоби в як найкоротшім часї станули руські захоронки не лиш по всїх галицьких містах і місточках, не лиш всюди там, де істнують польські захоронки, щоби не дати їм так нахабно польщити наші дїти, але і в усїх наших селах. Сїльські захоронки можуть бути орґанїзовині лиш на кілька лїтних місяців, на час жнив чи инших пильних рільничих робіт, коли то наші селянки-матері найменче можуть доглядати дїтий.

Якби нам трохи більше патріотизму, дбайливости і жертволюбивости — взагалї зрозуміня справи та рішучости, то моглиб діпняти не лиш того, що всюди станулиб руські захоронки для дїтий, а і того діждалиб ся, що основувано би їх з публичних фондів при шхолах — так як в Америцї.

Памятаймо на норвежську пословицю: „Дїти наші — то наша будучність!“

---

*) Близші інформациї про повстанє і стан наших захоронок подають реферати п. Наталїї Кобрииської, п. Валєриї Коцовської і О. Д. Яремка, поміщені в Пропамятній книзї тов. „Просьвіта“ з 1910 р.

Монна Лїза.

Наш образок, се репродукция славнозвісного образу Леонарда да Вінчі »Монна Лїза«, який украдено в 1911 р. з паризького музею Лювр. Образ сей змальований на дереві; величина його 77 цм. × 53 цм. Монну Лїзу малював Леонардо да Вінчі чотири роки, портретуючи жінку Франческа Джоконди. Знатоки означують ціну вкраденого образу на півпята мілїона корон. Головна принада портрету полягає в незглубимім чарівнім усьміху уст люблячої жінки, який артист закляв на цілі століття.

Білі і мягкі руки

можна виплекати, уживаючи бораксової води.

Воду сю приладжує ся в сей спосіб: до великої фляшки кидає ся кілька куснів сирого бораксу, заливає ся його водою і додає ся з дня на день нової води поти, поки не покажеть ся осад на днї фляшки.

Сю воду додає ся по дрібцї до звичайної води, якою миємо руки; в нїй мочимо як 2—3 мінути рано і вечір. Від сеї води стануть руки мягкі, білі і гладкі.

Чищенє звичайних плям.

Три дека миляного коріня зварити в ¼ л. (кватирцї) води. Коли виварить ся так, що з того плину лишить ся лише ½ склянки, перецїдити, зляти до фляшки, додати 2 дека сальміяку, змішати разом і закорковати. Тим плином треба змочити пляму так, щоби добре насякла. Опісля намочити чисту щітку в теплій водї і чистити нею змочене передтим сим плином місце. Товсті плями чистить ся спіритусом до паленя. Змочити пляму спіритусом, аби добре насякла, а потім старанно витирати тонкою шматкою.

Як мити посудину?

Миски і тарелї змиває ся в горячій водї, додаючи ложку спорошкованої соди до праня, ополїкує ся в лїтній водї і складає ся на столї

оден на другий, аби зтекла з них вода. Опісля обтирає ся чистою стиркою.

Склянки, чарки мие ся лугом з доброго попелу з дерева, перецїдивши його і додавши троха соли.

До карафки або збанка скляного дає ся бараболї. покраяної в дрібні куснички, вливає ся 1 ложку оцту і води, потрясає ся сильно фляшкою, а скоро вода запінить ся, випорожнює ся посудину і полочеть ся її кілька разів водою.

Вилки сталеві мие ся в лїтній водї, витирає ся старанно між вильцями і чистить ся аж до полиску розтятою бараболею, замачаною в товченій цеглї пересїяній або в порошку (т. зв. шмірґель).

Ножів і вилок не вільно вкидати до води, бо вістря притупили би ся і кіт пустив би при колодцї. Коли колодка (ручка ножа) е на чорно полїтерована, то полїтура від води тратить полиск, а її краска робить ся поганою. Вістря обтирає ся шматкою, замоченою в теплій водї, ополїкує ся кілька разів в зимній водї, потім качає ся ніж в порошку з товченої пересїяної цегли, держить ся вістре ножа на плоско і чистить ся його корком або розтятою бараболею, так довго, аж ніж дістане полиск.

Посудину емаліовану (поливану) мие ся в горячій водї з додатком ложки спорошкованої соди до праня і ополїкує ся в теплій водї. Вважати треба, аби до горячого горшка не налити зимної води, бо через то відскакує полива в горшку. Пригорілий горнець або ринку не вишкробує ся ножем, але наливає ся теплою водою, додає ся $^1/_2$ —1 ложки спорошкованої соди до праня і ставляе ся на горячу кухню. По 15 мінутах спаленина при помочи тріски легко відстане. Поливаної посудини не шурує ся анї не вискробує ся, вистарчить обмити милом і виварити содою. Шуроване нищить дуже поливу. Нові ринки і горшки повинно ся перед ужитем виварити через пів години в водї з додатком 3 ложок міцного оцту на 1 л. води.

Глиняну і камінну посудину шурує ся перед ужитем щіткою і піском, полоче ся в зимній водї і виварює ся через пів години водою змішаною з оцтом (на 1 л. води 3 ложки міцного оцту). Виварює ся посудину на те, аби виварити олово, якого уживає ся аби надати посудині полиск. Олово для здоровля шкідливе. Нова глиняна і камінна посудина повинна бути виварена. аби не пукала. Вставляе ся посудину до більшого горшка, наливає ся зимної води і варить с аж доки не закипить вода. Скоро вода закипить, відставляе ся на бік а коли вод добре охолола тоді доперва винимае ся посудину.

Деревляні ложки, стільниці, стол і стільці мие ся лише щіткою з милом, н уживае ся ніколи соди, бо сод надае дереву погану брудну краску.

Підлогу мие ся твердою щіткою, змоченою в лїтнім лузї з деревного попелу і намиленою, або лиш милом, не уживаючи соди з тої самої причини, що повисше.

Розпізнаванє якости полотна.

З огляду на се, що льняна пряжа е дорошою від бавовняної, часто мішають льняні тканини з бавовною. Хто купуе льняне полотно, мусить добре уважати, щоб не купив такого мішаного, пофалшованого. Щоб пізнати, чи полотно е чисто льняне, треба взяти з кінця малий його кусничок і зробити на нім плямку каплею води або чорнила. Коли полотно змішане е з бавовною то чорнило. чи вода зараз розлие ся по полотнї, бо бавовна легко втягае в себе вогкість. Як же полотно чисто льняне, то капля на нім не розлиеть ся.

Вода до полоканя уст.

Аби усунути немилу вонь з уст треба приладити собі до полоканя ось який плин Ложочку хльоркового вапна (продае ся в аптиках п. н. (cahli chloricum) всипае ся до склянки і наливае ся на него келїшок води а розмішавши доливае ся два рази стілько як води, чистого спіритусу. Сю воду до прочищуваня уст злити до флящинки, закоркувати, і з неї примішувати на кождий раз одну малу ложочку до пів склянки чистої води. Сею мішаниною полокати уста кілька разів денно, найлучше рано, по обіді і пів ніч; по випльованю сеї течи пополокати уста за кождим разом чистою водою.

Василь Бережанський.

В СТОЛІТЄ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНА В АВСТРИЇ.

Про право взагалї.

Право — се правила, які управильняють людські відносини в спосіб обовязуючий людий. Право є отже керманичем суспільного ладу в державі і виловом сего ладу та заразом основою цїлого зверхного житя чоловіка. Є право публичне, а то: карне, адмінїстрацийне і церковне, та право приватне. Право приватне означує взаїмні управненя і обовязки людий до себе, і дїлить ся на право особове, річеве, спадкове і зобовязаня. До права річевого належить право про устрій публичних книг ґрунтових себто табулї. Є осібного рода зобовязаня векслеві, — отже є і векслеве право; а з огляду на купецькі зобовязаня є ще осібне право торговельне. В давнину, як не було держав, право повставало зі звичаїв. Звичай яко часто виконуваний ставав звичаєвим правом. Н. пр. хто мас худобу на чужій сїножати до св. Юрія, не платив властителеви сїножати відшкодованя, по св. Юрію мусїв платити під загрозою занятя худоби. Виконаємість дїйсна, хочби насильна — то прикмета і обяв права звичаєвого. Що иншого обичай; нпр. старшого поздоровити. До поздоровленя не можна приневолити, хоч обичай (мораль) наказує. В зорганїзованій державі почутє правне людий обявляє ся не тілько безпосередно через правні звичаї, але й посередно через законодателя в формі законів, а силу до виконаня дає їм держава. Одним з перших писаних релїгійних моральних приписів є: „Десять заповідий Божих“, які стали потім підставою й до карних законів. Найлїпшими майстрами в витвореню і упорядкованю приватного права (по латинськи цивільного то є горожанського) були Римляни, які ще до Христа панували над великою частиною сьвіта і через се зносились з ріжними народами. На приказ римського цїсаря Юстинїяна учені правники в VI. віцї по Христ. Різд. зібрали і упорядкували римські приписи приватно-правні, якими послуговались судії до XIX. віку, о скілько не було осібних приписів, при розсудї справ.

Про приватне писане право на Українї.

По смерти великого князя київського Володимира великого, що вмер в р. 1015., володїв київським князївством короткий час його син Святополк. По смерти Святополка заволодїв Київом брат його Ярослав, який був князем новгородським і зібрав майже всї українські землї у свої руки. Сей князь Ярослав Володимирович видав для своєї воєнної дружини писаний збірник карного і приватного права під назвою „Правда Руська“ або „Суд Ярослава Володимировича“. „Правда Руська“, доповнена і розширена новими приписами дальшими князями, наслїдниками: Із'яславом, Святославом, Всеволодом і Володимиром Мономахом, була обовязуючим руським правом аж до XIII. віку. „Правда Руська“ то найстарший у Славянщинї збірник права. З права приватного є в нїй приписи про спадкове наслїдство і про довжників. По „Правдї Руській“ як умер батько „без ряда“ (то є устного завіщаня, бо про письменні нема згадки) переходило майно на всїх його синів, що мали дати частину за його душу, але батьківський двір лишав ся при наймолодшім синї. Братя обовязані були віддати сестри за-муж, бо сестри спадщини впрост не діставали. Жінка вдовиця полишалась з дїтьми в дворі на доживітє, але як вийшла другий раз за муж, то недолїтки з своїм майном переходили під опіку свояка. Як умер „смерд“ то є вільний простолюдин без полишеня синів і „ряда“, то майно переходило на князя, який мав визначити частину для незамужних дочок. По бояринї і дочки брали цїлу спадщину. За несплату довгу відповідав довжник своєю особою, бо міг його віритель продати в неволю з цїлою родиною.

Відсотки „різи“ від гроший, а „присопи“ при збіжевих позичках доходили й до 100%, хоч князь Володимир Мономах старав ся обнизити лихву. Нарушенє чужої посїлости було каридостойним чином. Справи подружні були управильнені уставом св. Володимира Великого і „Кормчою книгою“ (Номоканоном), зладженою заходом митрополита Іляріона і князя Ярослава Володимировича на взір грецького Номоконону, бо подружні справи як дозволеного „розпусту“ (розводу і „умички“ то є пориванє дївчини парібком належали до духовного суду.

Страшний наїзд Татарів (Монголів) в 1239 і 1240 р. який навістив українські землї та брак відпорности у поневолених Татарами дрібних князївств, з яких ще найсильнїйше було галицько-волинське, здержав дальший розвій власного приватного законодавства і спричинив повільний підбій дрібних князївств литовськими князями з винятком князївства галицько-волинського, до котрого не удалось боярам в 1340. р. взяти на князя Любарта, сина литовського князя Ґедеміна. Нинїшню менше-більше Східну Галичину завоював 1340. р. король польський Казимир, а Волинь (то є Брідщина і росс. Волинь) припала Любартови. Від шлюбу великого князя литовського Ягайла, братанича Любарта з польською королевою Ядвіґою, попала через Литву й решта України під польський вплив, який закінчив ся її віддїленєм від Литви і цїлковитим прилученєм України, з винятком Чернигівщини, під пановане Польщі унією люблинською в 1569 р. Ще перед сею полїтичною унією на бажанє сойму в Вильні (1522 р.) видав король польський і великий князь литовський в одній особі Жигмонт, збірник права карного, приватного і адмінїстрацийного в 1529 р. під назвою: Статутъ велїкого князства літовского і т. д. стр. 554 і ненумерованих 14—63 сторін. Пізнїйше в лїтах 1566 і 1588 появились дещо змінені друге і третє виданє Статуту Литовського. Понеже Литва складалась не тілько з білоруських, але і українських земель, а самі Литовцї становили маленький пануючий народець, котрого шляхта була збілорусчена, тож Статут литовський появив ся в тодїшній мові актовій то є церковно-білоруській з многими українськими і польськими словами і правописею трохи приноровленою для Білорусів. Появились також переклади сего Статута литовско-польською мовою. Сей Статут литовський повстав на основі місцевих правних звичаїв білоруських, які були близькі до українських і приписів права римського і нїмецького (саксонського). Ще перед люблинською унією дістав ся він на Україну з винятком галицької України і пережив там в деяких судах земських і козацьких побіч права магдебурського до 1783 р.. а на Литві і Білоруси аж до 25. червня 1840 р. до заведеня росийського права приватного. Статут литовський не містить в собі всїх приписів приватно-правних тілько частину як про посаг, опіку, продаж, тестаменти, межі, дерево, пчоли. В дуже многих містах на основі королївських привілєїв і селах основаних на нїмецькім праві на Україні обовязувало „Магдебурське право“ то є право нїмецьке (саксонське), утворене на підставі права римського церковного і старонїмецького вже в XII. віці, яке побіч приписів адмінїстрацийних і карних містило многі приписи приватно-правні і процесові. Особливо користали суди міські і полкові та сотські зі збірника права магдебурського Бартоша Ґроіцкого: „Porządek sądów i spraw miejskich prawa magdeburskiego“, виданого в 1616. роцї.

На підставі статуту литовського і права магдебурського зложили правники наші короткі підручники правні в тодїшній книжній то є поцерковщеній українській мові, названі: Процесъ краткій приказный, Судъ и росправа въ правахъ малороссійскихъ і Краткій сводъ Статута з XVIII. віку. В нших містах, що підлягали власти воєводській і старостинській, хоч мали свої суди, відклик був до пана замку. По селах, до заведеня панщини Польщею, судило віче громадське по старим звичаям, — а з заведенєм панщини по селах, з нїмецьким правом, розсуджували справи війти (ляндвійти) з лавниками або без них по магдебурському праву. В инших селах розсуджували селянські справи визначені паном судії, звані тивунами, атаманами, війтами або завідателї дібр по старим неписаним звичаям. Дещо з таких правних селянських звичаїв зібрав на ро-

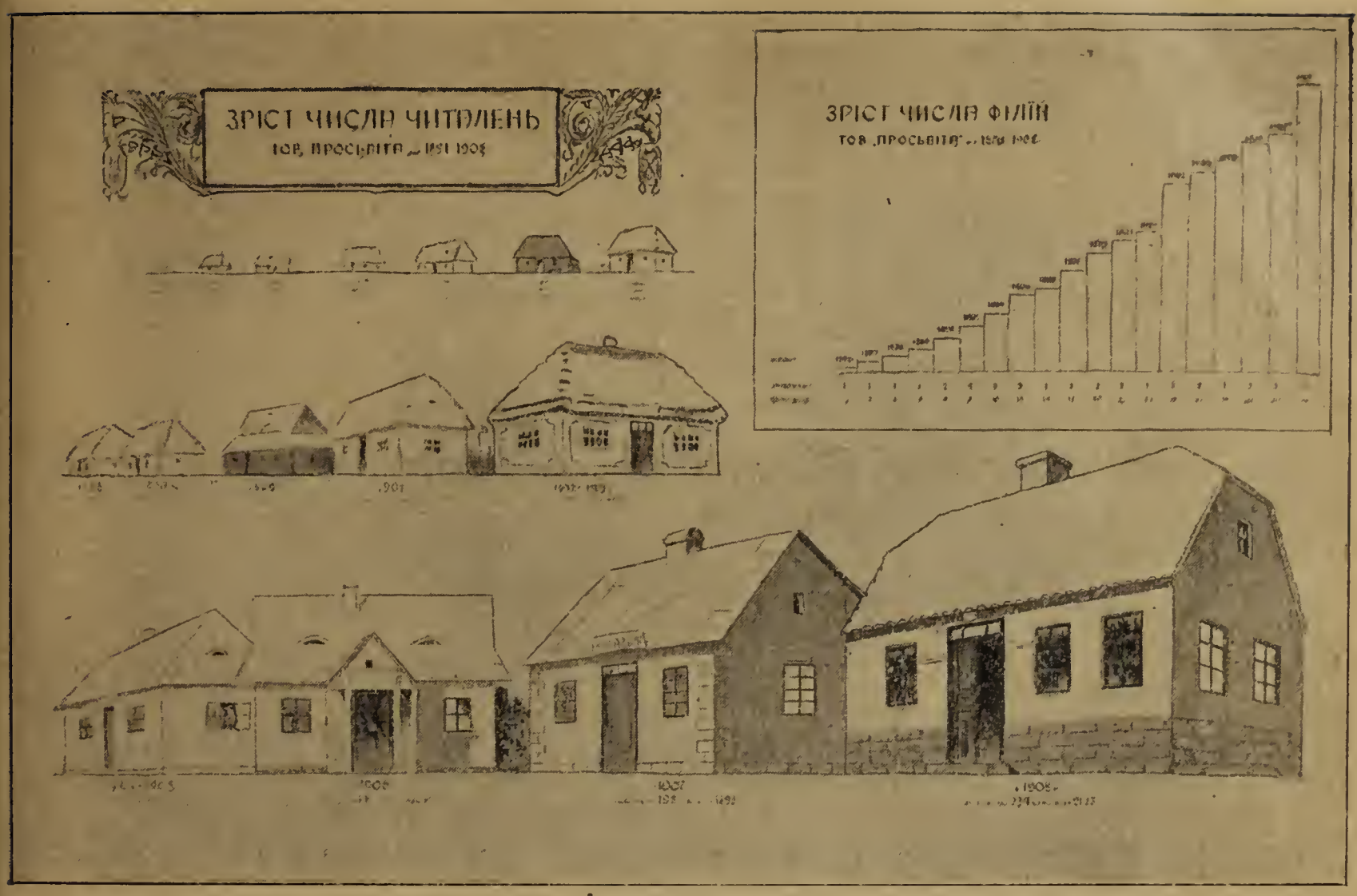
ЗРІСТ ЧИСЛА ЧИТАЛЕНЬ
ТОВ. ПРОСВІТА
ЗРІСТ ЧИСЛА ФІЛІЙ
ТОВ „ПРОСВІТА"

в р. 1909 було читалень 2206
в р. 1910
1910
1909 58
ЗРІСТ
ЧИСЛА ФІЛІЙ
ТОВ ПРОСВІТА
ЛЬВОВІ
ЗРІСТ ЧИСЛА ЧИТАЛЕНЬ
ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА" - ЛЬВОВІ
1909 1910

сийській Україні і напечатав професор київського університету Кістяковський. В рос. Україні розсуд многих селянських приватних справ належав до минувшого року до селянських волостних судів, в яких місце мають тепер вступити фахові виборні судії правники. Від ореченя згаданого панщиняного суду все був відклик до пана, як найвисшого судії, і на него можна було жалїтись до королївського суду лиш по причині відмови розсуду. Пан також судив по старим звичаям і свому сумлїню, бо скодифікованого цїлого права приватного в Польщі не було.

Австрийський цивільний закон.

В висше описанім стані перейшла галицька Русь під Австрию в 1772 р., де не було ще також одноцїльного права приватного лиш розпочата робота над його зібранєм.

На приказ цїсаря Йосифа I. в 1709 р. уложила комісія проєкт спадкового права, який увійшов до нинїшної: „Загальної книги горожанських законів з 1. червня 1811 року“, то є цивільного кодексу основаного на римськім праві, а що до укладу взорованого на Інституціях Юстиніяна. Вже в сїм проєктї зрівнано права мущин і женщин до спадщини. Цїсарева Марія Тереса установила в 1753 р. комісію для уложеня цїлого права приватного, а овочем тої праці був так званий „галицький кодекс“, який введено в східній Галичинї від 1. сїчня 1798. р.

Нинїшна „загальна книга горожанських законів“, обовязуюча від 1. сїчня 1812 р., є поправленим виданєм галицького кодексу, а при поправленю заслужились особливо правники гр. Роттерган, Ган і Цейллєр. Згаданий кодекс цивільний в §. 1502. не обіймає з права приватного тілько торговельного, векслевого і табулярного права та дрібних додаткових зміняючих законів, які вийшли осібно пізнїйше. Приписи про цивільний процес і екзекуцію та організацію австрийських судів поміщені в нових осібних законах обовязуючих від р. 1898. Праву звичаєвому віднимає цивільний кодекс силу правну, а звичаї узглядняє лиш там, де на них покликує ся, підчас коли торговельний закон більше їх узглядняє. Як хибує законної постанови, то судія цивільний має собі помагати приписами о подібних правних пригодах та рішати після природних засад правних.

По коротких вступних загальних приписах розбирає цивільний кодекс ріжні можливі пригоди правні в житю чоловіка від його уродженя аж до смерти, яка при засібних кінчить ся декретом наслїдя і подїлом, який при ґрунтах, для безпеченьства, треба заінтабульовати при помочи мапки від ґеометра.

Цивільний закон позволяє малолїтним від 15 року на себе заробляти, але не позволяє їм, без дозволу батька, а як він умер, то опіки і суду, женитись, бо до подружа кромі любови треба сили, майна і розуму. Подрузї-жінці має муж дати приличне удержанє за жінчину поміч і послушність, а дїтям вихованє і забезпеченє, над чим не кождий малолїтний в силї холодно розважити.

Ось оженив ся Іван з малолїтною Маланкою. Записав їй батько Василь нотаріяльним актом яко посаг ґрунт і віддав їй в дїйсне посїданє, а посагову нотаріяльну умову заінтабулював. Пізнали вже обоє кілька приписів приватноправних.

Лукавий сусїд приорав собі дві скиби з одної Маланчиної ниви і в сей спосіб пересунув межу. Не запізвала Маланка через заступника-батька сусїди, бо не було покладних гроший нї в неї нї в батька. На другий рік знов присвоїв собі сусїд дві скиби. Передновок — минуло вже й більше як місяць; забракло Василеви терпцю, думає, що його не може пропасти і по півтора місяця пішов з жінкою відорати. Відорали тай діждались від сусїда процесу о нарушенє посїданя (провізорії). Замісць Маланцї по такім пізнім відораню звернути сусїдови кошта позву провізоріяльного і внести проти сусїда позов (петіторийний) о віддане посїданих чотирох скиб, вдались Іван і Маланка в дуже коштовний, малопожиточний, при її табули, процес провізоріяльний і затягли його на многі терміни та високі кошта, а найважнїйше, що процес програли. Аж по програнім про-

сї провізоріяльнім внесла Маланка через адвоката позов петіторийний о від-
нє 4 скиб землї і його виграла проти лукавого сусїда. Знайшлись гроші на
оцес, але дуже пізно.

Ледви успокоїлись, аж ось принїс Маланцї судовий возьний судову
валу, позволяючу на табулярне занятє екзекуцийне через Іцка вірительности
врамка проти батька Василя в сумі 280 К., яку Василь був Аврамкови винен,
яка не була з Маланчиної посагової ниви виекстабульована, бо Василь, хоч
платив, не взяв від Аврамка нотаріяльного квіту, щоби дати його до табулї
ред посагом. Говорили сусїди, що будуть Василь і Маланка другий раз вже
кови 280 К. платити, але она пізнавши в малолїтности процес петіторийний
несла з батьком через адвоката позов до суду і вироком виекстабульовала
плачений довг. Якби Аврамко був умовою Іцкови сю невиекстабульовану ві-
тельність відступив і затаїв заплату, а Іцко нїзвідки про заплату не знав,
, не виказавши йому злої віри до табулї, мусїв би другий раз платити.

Як велике правне значінє має мапа і добра або зла віра, яку судія в ви-
оку має означити, нехай послужить ще один приклад. Жінка Івана, Маланка,
стала в посагу сїножать, яку нотаріяльним актом записав їй батько і в та-
ули, однакож віддав їй в посїданє не тілько два морґи, які на него були за-
табульовані, але і третїй морґ, що був інтабульований на Гершка, властителя
бр, в дїйсности однак був в посїданю рідні Василя від непамятних часів.
ршко продав маєток Шльомі тай переписав згаданий третїй морґ на Шльому,
кажучи Шльомі, що сей третїй морґ сїножати уживає жінка Івана, а Шльома
о се при купнї і оглядинах маєтку не знав і не мусїв доглянути, і нїхто йому
го не сказав. По купнї побачив Шльома, що йому хибує часть сїножати, вивів
ометра (землеміра), а сей по помірі орік, що третїй морґ уживає жінка Івана,
аланка.

Запізвав Шльома Маланку до суду о віддане йому третього морґа
ножати в дїйсне посїданє, бо на него він заінтабульований і він за него за-
латив, хоч гуртом купив маєток. Доказала Маланка в судї свідками, що з по-
редником батьком і дїдом, не 30 лїт, але вже 70 лїт уживає спокійно ґрунт,
мимо того яко неінтабульована процес програла і третїй морґ Шльома з кош-
ми відобрав.

Чому сей третїй морґ на табулярній то є катастральній мапі нарисо-
ний від яких 60 або 70 лїт або й більше яко приналежний до иншої ниви —
ог знає. То тілько певно, що батько, дїд або прадїд занедбав донести ґео-
трі, що хибно нарисовано в мапі і за се недбальство Маланка потерпіла.
иказала Маланка своє 30 лїтне посїданє третього морґа в добрій вірі, але не
иказала Шльомі, що він набув табулярно третїй морґ в злій вірі до табулї,
ж лишилась при Шльомі добра віра до табулї і він тілько при помочи сеї
оброї віри до табулярної мапи виграв процес на підставі §§. 366, 431 і 1500 з. ц.

Як би Маланка була, кромі 30 лїтного уживаня доказала, що Шльома
нав при купнї, що Гершко не уживав спірного третього морґа, булаби виграла
роцес і могла заінтабульоватись на сей третїй морґ при долученю мапки.

Закон цивільний в §. 1500 з. ц. висше цїнить табулю і добру віру до
еї, як навіть 30 лїтне посїданє і се треба добре запамятати, бо на сїй підставі
однім тілько судовім повітї програли громади і поодинокі селяни разом
лькасот моргів поля, уживаних понад 30 лїт нетабулярно.

Є кромі неспекулянтів спекулянти, які через факторів вишукують не-
ідности межи ґрунтовою книгою а дїйсним посїданєм, купують такі, не на
йсного посїдача інтабульовані, ниви або частки ґрунту, від табулярних вла-
ителїв, дїйсно мнимих, випроцесовують по причині невиказаня їм злої віри
о табулї, на підставі §. 1500 з. ц., та потім ґрунт відпродують часто самому
осїдачеви з дуже добрим зарібком.

Для пізнаня сили доброї віри до табулї з §. 1500 з. ц. нехай послужить
акий можливий приклад. Умер Василь без завіщаня, полишивши троє дїтий:
Маланку, Івана і Гриця та спадщину в ґрунтї вартости 12 тисяч корон. Иншим

ґрунтом вартости 6 тисяч корон, відвінував за житя Маланку. Осьвідчилась Ма
ланка до спадщини, бо братя відмовили їй додати до віна ще 200 К. Суд вида
декрет наслїдя на всїх троє і на всїх троє дїтий ґрунт вартости 12 тисяч коро
заінтабульював. Не внесли братя проти Маланки до суду позву о почисленє ї
по мисли §. 790. з. ц. віна на часть спадку, то є що їй вже нїчого не належит
ся і спростованє табулярного впису до $^1/_3$ части, яка братям належалась би.

За порадою несовісних дорадників продала Маланка $^1/_3$ часть заінтабу
льованої спадщини за щобудь, не згадуючи купуючому нїчого про одержане вінo
Спекулянт, не розвідуючись про віно і посїданє, купив дешево від Маланки $^1/_3$ част
табулярну, яку вона не посїдала, внїс позов о віддане посїданя або видїлен
цїлих нив і прийшов до посїданя. Суд не узглядниv закиду братів про вінo
Маланчине, бо они не були в силї доказати спекулянтови злої віри до табул

при купнї. Так отже стратили братя ґрунту вартости по 2 тисяч корон через
те тільки, що не подбали о почисленє віна проти самої Маланки в свій час.

Подібне, хоч рідко, може статись, як завіщанє не є тестаментом, себто
не містить іменованя наслїдників, лиш є записом себто розписом майна, а сей
запис, по причинї недоставленя через записоємців судови мапок від ґеометра, не
переведений в табулї тілько заінтабульовано декрет наслїдя так, як він звучав.
Власність набуваєсь тілько через інтабуляцію, неінтабульований може мати тілько
титул правний до власности, а таким титулом є нпр. купно, віно, 30-лїтне посї-
данє. Для дбайливого табуля — то асекурація, для недбалого нещастє подібно, як
для жидівських дїтий, котрих батько жалував гроша на заповіди, вдоволяючи
ся ритуальним шлюбом, — брак законного шлюбу; бо нешлюбні дїти не ма-
ють права до спадщини по ритуальнім батьку.

Дуже много спірних питань розвязує сей цивільний закон в части про
права особисто-річеві, то є при ріжнородних умовах, як даровизнї, переховку,
вигодї, позичцї, замінї, купнї-продажи, наймі і полїтю, службовім наймі, умові
подружній, льосовій і відшкодованю. В третїй останнїй части омовляє закон
переміни і зміцненє зобовязань через поруку, застав, перенову (новацію), угоду,
відступленє (цесію), переказ.

Житє людське кінчить ся смертию, а права і зобовязаня через знесенє, як заплату, зреченє, потрученє і уплив певного умовленого або законного часу, вистарчаючого для одного до засидженя, а для противника до задавненя.

З приписів про задавненє пожадано кождому сїльському господареви знати, що одвічальність продавця за хоробу проданого звіряти кінчить ся по шести мі-

ЗРІСТ ЧИСЛА ЧЛЕНІВ т-ва „ПРОСЬВІТА" у ЛЬВОВІ в р. 1909 1910

сяцях від дня відібраня купуючим або міняючим. Щоби розвязати купно-продаж звіряти в протягу шести місяців, — мусить купуючий в тім часї зараз по доглядженю хороби або повідомити про хоробу продавця або зажадати ореченя знатока ветеринаря впрост або через повітовий суд. Ореченя знатока і процесу треба, як продавець не узнає хороби. Як се купуючий зробив нпр. при куплений свині що до угрів до вісьмох днїв від відібраня, то хочби знаток не міг оречи, що угри повстали ще перед відібранєм, є правний здогад, що повстали перед відібранєм. Такий осьмидневний законний час означений для віспи і парів при вівцях, і двомісячний для грудних хробаків і мотилиці у овець; 30-дневний термін для сухіт у рогатої худоби а у коний для зверхної носатини, хронїчного запаленя мозку (Dummkoller), норовистости, ясної і курячої слїпоти. Тілько 15-дневний термін від дня відібраня дає здогад, що появивша ся дихавиця або носатина або підозріла золза була ще у продаючого. Отже як нпр. сухоти або слїпота або угри або инша не вичислена висше хороба появить

ся у худоби купленої нпр. в третїм місяци, а знаток ветеринар орече, що он мусїла бути ще у продавця, а того продаючий доказом не відопре, програ продавець процес. Тим певнїйший здогад правний проти продавця, як худобин захорує або і згине до 24 годин по відібраню. Одинока рада хору худоб продавати на заріз, щоби був ще гріш на можливий зворот різникови, якб не міг мяса з хорої худоби продавати і застеречи собі повідомленє по оречені ветеринаря а перед знятєм скіри, — а при можливо здорових не перехвалюват худоби і не принимати, а навіть виразно зрікатись, за згодою купуючого, одв чальности за прикмети та хоробу. Пашпорт проти знатока не помагає.

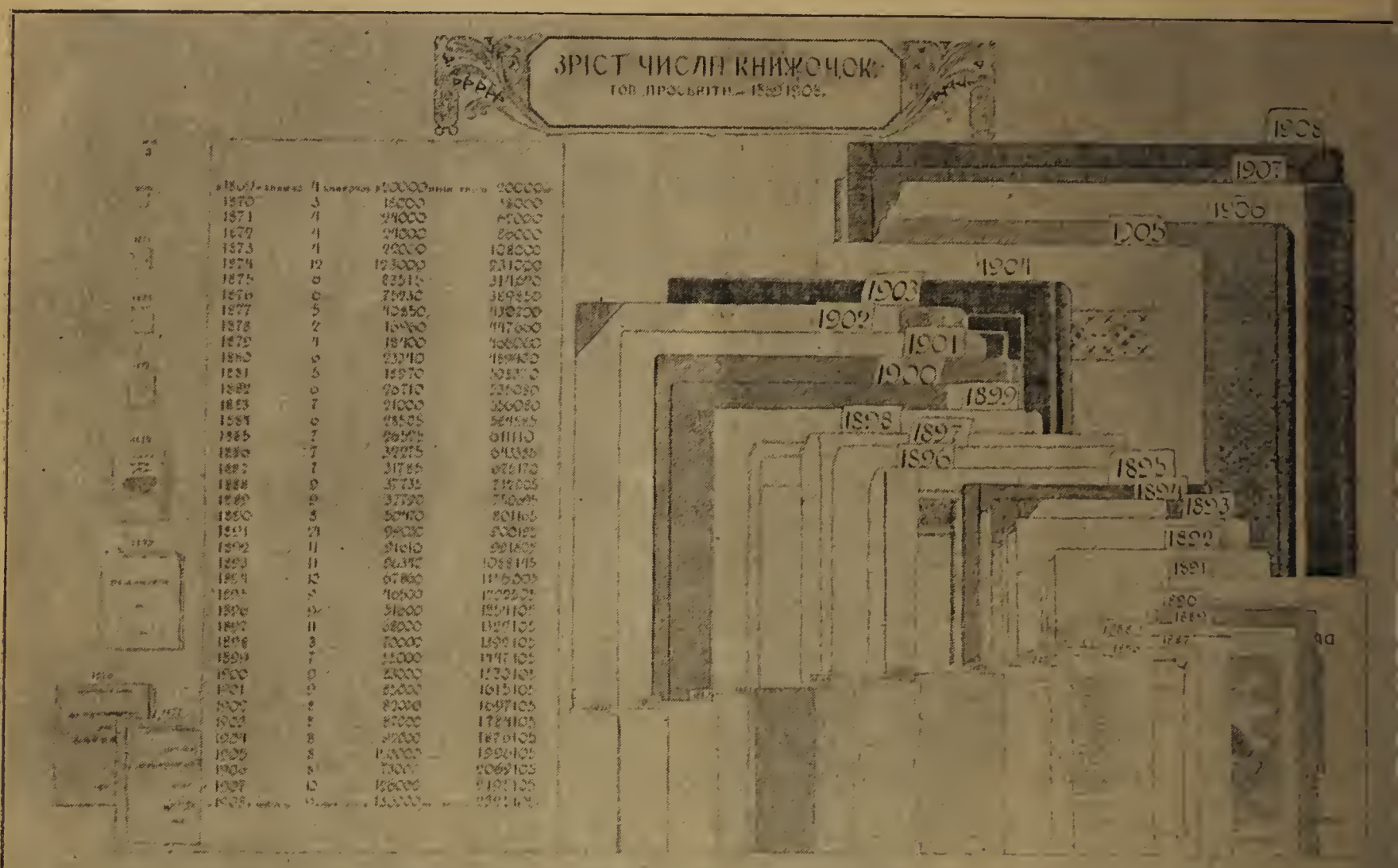

При вивіновaню дїтий ґрунтом в інтересї других дїтий треба писат в актї нотаріяльнім, що се віно чи посаг, могуче бути почислене по мисл §. 790. з. ц., а не даровизна, яка до спадку не числить ся, а собі застерігат доживотє на певних нивах та комнатах, а не на всїм ґрунтї, щоби не бути аб наймитом у дитини або її паном.

Добрий переклад український закона цивільного для правника з задер жанєм нїмецького тексту і долученєм оречень Найвисшого судового Трибунал у Відни приготовляє проф. права і посол Др. Днїстрянський, бо переклад Км цикевича з перед 30 лїт вже не надаєсь. Для селян надають ся дуже добр витяги з закона цивільного з поясненями і прикладами, поміщені в „Правотар Д-ра Филипа Евина“ (ціна 10 К. 72 с. з посилкою); на закупно його можут спромогтись читальнї і уряди громадські.

При наміреній реформі сего цивільного закона повинні українські посл в Відни жадати зміни також приписів табулярних з 1871. року і §. 431. і 1500 з. ц., о співвласности, одвічальности продавця за хоробу, поруки за довги т деяких инших, бо на їх зміну доси не заносить ся.

Григорій Кузьма.

ЩО ТО ТАКЕ „ХАЗУКА“?

Умер в Пристанях арендар, Абрагам Покард, та лишив по собі 5 синів; гроші, худобу, хлопські довги роздїлили на рівні части межи себе, а мимо того сварять ся, жеруть ся між собою, денунціює оден другого. Одного разу приходить чотирох з них до суду, скаржать ся на пятого, що він сфалшував інвентар і просять, щоби спростувати спадковий інвентар, бо найстарший з них, що лишив ся на аренді, не подав „хазуки“. Питаю їх, що то є та хазука, і що она варт? Кажуть, що є то право жида, яке він на певній території має до людий, аби з ними торгувати (а властиво їх визискувати); на тім терені не сьміє другий жид конкуренції робити або перешкаджати, бо рабін може за те наложити клятву на такого жида. „Хазука“, кажуть, по Абрагамі Покардї розтягала ся на село, котрого люди славно пили і землю марнували, і варта кілька тисяч корон. Я відправив жидів з нїчим, заявивши їм, що наш закон не узнає такого права, і що його не можна уважати за маєткову субстанцию, бо кождому чоловікови вільно торгувати з ким йому подобає ся, а визискувати других не вільно. Жиди висьміяли за судом мою резолюцию, погодили ся межи собою і з хазуки на своїх хлопах всї користали, то значить, ще інтензивнїйше своїх „гоїв“ визискували, подїливши сїльський терен поміж себе.

Ви цїкаві може, як жиди се право законно, навіть за помочию судів, виконують, отже послухайте: Найцїкавійшим і найпроворнїйшим був Арон Покард. Коли я мав на один день визначених 50—60 багательок, а межи позиваючими приходив Арон Покард, то я його справу брав на конець, коли вже буду умучений, бо він свою „хазуку“ по мистецьки використовував, чим підтримував силу мого духа.

Беру справу Лемеґи. Кажу Покардови представити, за що його позиває, тай питаю Лемеґу, чи він дїйсно винен таку суму Аронови? „Винен“, каже. „А коли віддаш йому?“ Як була справа на весні, то довжник звичайно відповів: „На Покрови“; а як в осени, то відповідав: „на сьв. Юра“. Питаю жида, чи згода? Покард відзиває ся: „Звідки ти менї будеш міг віддати на Юра, таже ти цїлу зиму нїчого не заробиш, все що маєш проїш через зиму, і не будеш мав з чого віддати“. Лемеґа каже: „Я перезимую телятко, на весні продам, то тобі віддам“. Покард: „Той бичок вже не твій, бо ти вже на нього взяв задаток у Сруля, котрому ти також за опанчу винен, тепер тобі кінь здох, то на весні будеш мусїв шкапу купувати, на великодні сьвята будеш мусїв свинку зарізати, тай гроші ще позичати, абись сьвята оббув тай обвеснував; нї я не можу до весни чекати, бо тодї не будеш мав ти з відки, а тепер то я ще у тебе щось знайду; я прошу о вирок на 8 день“.

Приходить справа з Торшуком. По представленю домаганя Покардом, каже Торшук, що винен, тай заплатить на Покрови. Покард йому відповідає: „Ти на Покрови не будеш мати звідки гроший взяти. У тебе податок залягає, а хоч ти маєш оборіг сїна на продаж, ти винен ще і сестрі сплату, котра тобі не буде довше чекати, маєш трохи фасолї та бобу, продаш трохи проса, але схочеш поминки справити, з відки возьмеш для мене гроший? Я тобі почекаю, як менї зараз сїно продаш, то я ще і тобі гроший на жнива дам, аби и мав чим обігнати ся. „Нехай і так буде“, каже Торшук.

Приходить трета справа: Шутак просить ся з своїм довгом до Йордану, що на ярмарку продасть корову то позбуде ся довгу. Покард йому на те відповідає: „Ти, хоть би і дві корови продав, то мого довгу не будеш мати чим

заплатити. Таже ти ще за мамин похорон і до церкви і сьвященикови не заплатив, тай в дворі ще винен за дерево, яке на стодолу взяв, а двір довше, як до кінця року, не буде чекати, бо з кінцем року управитель мусить панам рахунки предкладати. Але знаєш що, твоя свиня буде мати за 3 неділи пацята, я беру їх на мій довг, як продаш їх, то гроші вже мої; я тобі і купців пришлю, а решту довгу, на котрий пацята не вистарчать, я тобі почекаю до Йордану". І Шутак на се пристав.

Четвертий, Моргун, просить ся до Матки, себ то до рождества Богородиці.

„Ти одурів Моргуне", каже Покард, „таж на Матки у тебе акурат празник, та хотяй ти маєш трохи цибулї, трохи гороху, буде щось у тебе трохи бураків і капусти на продаж, але все то ледви вистарчить на празник, а звідкиж ти возьмеш гроший на хрестини? Таже твоя жінка десь перед Маткою мусить пологи відбути; де ти на то всьо возьмеш гроший? Правда, що сего року у тебе гарні коноплї удали ся, буде сїмя зо два кірцї, буде прядива трохи, возьмеш може ще гарний гріш за мід і віск, бо пчоли — хвалити Господа — сего року ладно грають; ну, як ти менї коноплї тай з пятеро пчіл відступиш, то якось погодимо ся".

Щож Моргун на то? „Чи ти сказив ся Оруне", каже він, „ти лїпше знаєш від мене, коли моя жінка родити буде. Чорт тебе возьми, бери собі коноплї, дам і з пасїки мій прихід, аби ти лише менї з карку злїз.

Щож з пятим, Данилом Шолопаком, Арон Покард робить? Се вже був бідняка, який не сказав навіть коли віддасть довг, бо на нїм лиш латана свитина тай дїти голодом примлївають. Не жадає він вироку на него, але каже, щоби Шолопак прийшов до него до дому, то якось обрадять ся. А треба знати, що якийсь жид з міста зачав в Покардову „хазуку" підбирати ся, тай з „його людьми" гандлювати. Коли Шолопак прийшов до Покарда, витягнув тойже з поміж заставів найлїпшу одежину, гарну шапку, добрі чоботи, дзьобеньку; прибрав Шолопака як якого богатиря, казав його підстричи тай оголити, впхав йому люльку в зуби, причепив яскравий капшук до дорогого череса, котрим підперезав Шолопака, встромив йому в руки незгірший топорець тай попровадив до міста, аби собі у другого жида позичив гроший тай йому віддав, а зате він йому процент опустить. В містї показав Шолопакови дім і двері того жида, котрий йому гроший позичить, та наказав, аби удавав доброго газду і не признавав ся до біди. А був се власне той жидок, що в Покардову „хазуку" або „парафію" зачинав вдирати ся. Пішов Шолопак до жидівської хати, а Покард засів ся за углом улиці, аби Шолопак не втїк з грішми котрі дїйсно роздобув; бо коли Покардів конкурент побачив хлопа-кметя достатно убраного, по якому лиш богачі убирають ся, тай довідав ся, що він з села, в котрім його противник, Арон Покард, аренду тримає, то сейчас дав значну позичку на добрий процент а на короткий речинець. Сї гроші забрав Покард зараз таки в містї від Шолопака на свій довг, перебравши його назад в його драптивий одяг, а з свого противника сьміяв ся, що він такому голодранцеви, який не має своєї хати, позичив гроші.

От так то наші жиди пильнують своєї „хазуки". Хлопи роблять на них, як давнїйше на своїх панів робили; душпастирі певне не знають так добре економічної сили своїх овечок, як жиди арендарі то знають; не знають того так само усї ті, що стають до праці над економічним піддвигненєм хлїбороб ського стану. А коли так то й не можна дивувати ся, що убожінє мас народ нїх, мимо всїх средств зарадчих, поступає скорим кроком наперед.

ЯК ДІЙТИ ДО БОГАЦТВА?

Приклади з житя великих купців.

(За С. Смайльсом.)

Кождий чоловік бажає улекшити собі житє і зробити його вигідним; кождий хоче дійти до заможности і богацтва. Ріжними дорогами йдуть люди до сеї цїли: оден працює на рілї, инший в ремеслї, ще инший кидаєть ся до промислу. Кожда дорога доводить до мети; до чого небудь взяти ся, можна здобути маєток, як тільки працювати витрівало і розумно. Але найбільші користи дає нинї торговля, купецтво.

В нинїшних часах кождий є по трохи купцем. Бо купцем є не тільки сей, хто веде сам якесь підприємство, але й кождий, хто що небудь продає або купує. Але як мало таких, що справдї розуміють ся на торговлї і вміють пильнувати своєї користи! Неоден через власний нерозум і незнанє сам приносить собі шкоду і руїну! Стати купцем — легка річ; але бути добрим купцем — завданє тяжке і трудне. Хто хоче дійти до маєтку на купецтві мусить пізнати ся з основами торговлї, приглянути ся докладно купецьким звичаям, присвоїти собі купецькі прикмети.

Перша прикмета, якою визначаєть ся добрий купець, се віра у власні сили. Кождий, чи він родив ся в палатї, чи в сїльській хатї повинен оглядати ся тільки на себе самого, бо лиш тою дорогою зможе дійти до заможности і щастя. Вірити в свої сили — се не легка штука; самостійність розвиваєть ся поволи і треба довго у нїй вправляти ся. Той, хто оглядає ся на чужу поміч, сам собі шкодить; хто виховав ся в великих вигодах за молоду, той на старість живе звичайно в нуждї. Лїпше працювати від дитинства, зростати серед перешкод і недостач, як лежити на мягенькій постелї і чекати, коли щастє саме прийде до чоловіка. „Все так буває, — каже Шульце з Делїч, відомий орґанїзатор кас, — що челядники й робітники талантом, витрівалістю вибивають ся з нужденного місця на перше становище, обіймають провід в найзначнїйших підприємствах, доходять до значного майна або принайменше знаходять собі спокійне забезпеченє на старість. А противно бачимо часто, що сини богатих батьків, що стоять в найбільш успішних умовах на початку карієри через неспосібність, лїнивство, марнотратність запропащують маєтки і зовсїм зникають з промислового світа, або знайшовши науку в нещастю, на ново мусять зачинати карієру. Таким способом все відбуваєть ся переміна і рух між крайними місцями в промислї — від великого підприємця до найбіднїйшого робітника, і на відворот. Причина сього лежить в людській природї. Кождий знає, що незвичайно тяжко виборoти собі висше становище, особливо коли так стало ся, що чоловік родив ся в найбіднїйшій суспільній верстві; але як раз тому, ізза тих перешкод і непоборимих трудностий, знаходять ся люди, що працею і витрівалістю успішно розвязують се тяжке завданє. Се лежить в природї чоловіка, що його спосібности й прикмети тільки тодї розвивають ся вповнї, коли лишимо його на власні сили серед тяжких проб долї. З другого боку, коли нема конечної потреби, примусу, коли одїдичені засоби позволяють виконувати дїло без напруженя, — чоловік легко уступає перед перепонами, тратить змаганє до працї, хоче уживати без труду, — а все те веде до знесиленя і деморалїзації...“

Можна подати богато прикладів з житя купців і промисловців, які зачинали з голими руками, а вірою у власні сили і невсипучою працею дійшли до великих богацтв. Стефан Жірар, що вмер у Філядельфії 1831 р., лишив маєтку 75 мілїонів франків. А до Америки приїхав в дванайцятім роцї житя без найменшого майна, як простий хлопець на кораблї; незвичайною витрівалістю, сміливими підприємствами, не оглядаючи ся на нїчию поміч, дійшов до

становища одного з найбільших купців на світї. — Таким самим способом дійшов до майна Нїмець, Яків Астер. Також був сином бідних батьків, виїхав до Америки з невеликим засобом товарів. В часї подорожі пізнав ся з якимсь купцем, що торгував футрами, а той змалював йому користи такої торговлї і намовив до такого підприємства. Приїхавши до Ню-Йорку, Астер вступив до одної великої торговлї футрами, підівчив ся, чого було треба, і заложив з малим капіталом власний склеп; вів його з таким розумом і працею, що по шістьох роках зібрав 200.000 долярів (1,000.000 кор.) З часом розширили ся його відносини, його торговля футрами обняла цїлий світ, а його кораблї були на всїх морях. По смерти 1848 р. лишив майно 30 мілїонів долярів (150,000.000 кор.). Всїм відома історія родини Ротшильдів, славних мілїонерів. Основу під богацтва сього роду положив Анзельм Ротшильд, Жид, роджений у Франкфуртї 1743 р.; до маєтку дійшов з нїчого великим розумом і працею.

Кождий сам є паном свойого щастя. Кому не щастить ся, то звичайно його власна вина. Один Англїєць пише: „Всї жалї на світ є неоправдані; не бачив я нїколи заслуженого чоловіка, якого люди не оцїнили б; недолю завдячуємо звичайно самі собі“. А инший Американець говорить: „Все, що люди говорять про недоцїнені заслуги, се звичайно говоренє людий неповоротних і нерішучих, які хочуть скинути на світ причину свого нещастя. Хто має знанє і хоче працювати, все знайде собі місце дїяльности. Сміливі люди, на яких так часто нарікаємо, що забирають нам хлїб, звичайно визначають ся великою енергією і рухливістю, і длятого доходять до богацтва“...

Пильність се також прикмета, без якої не може обійти ся анї купець анї всякий инший чоловік. „Пильність се мати щастя“, каже Венямин Франклїн. „Лїнивство все робить трудним, пильність все улекшує. Лїнивство лїзе так поволи, що легко може дігнати його біда. Лїнивство як ржа — нищить більше як праця; ключ, якого все уживають не тратить блеску. Працею і витревалістю маленька мишка перегризає велику линву; малі удари сокири валять найбільші дуби. З лїнивства пливе журба, з непотрібного відпочинку нудьга“. А инший письменник каже: „Лїпше дїяльне пекло, як лїнивий рай!“ Хто не пильнує своїх інтересів, сам готує собі руїну.

Оден властитель великого маєтку через лїнивство і невмілу господарку так підупав, що мусїв продати половину своїх дібр, а решту пустив в аренду на 20 років. Ще не минуло 20 років, коли одного разу питає арендар дїдича, чи не хотїв би продати свого майна. „Чи може ви хочете купити?“ відповів здивований пан. „Як згодимо ся на цїну, то дуже охотно“. Пан здивував ся ще більше: „Скажіть менї, як се може бути: я не міг удержати ся, хоч мав доходи з маєтку два рази більшого і не потрібував платити чиншу, а ви господарите на половинї майна, платите за аренду і ще зложили такі гроші, що хочете купити землю?“ „Се дуже просто“, відповів арендар. „Ви сидїли собі спокійно і тільки кликали: ідїть до роботи; я був все на ногах, сам доглядав всього, сам працював — і тепер збираю овочі своєї працї“.

При пильности потрібна купцеви точність, порядок і докладність в кождім дїлї. Всяку роботу, навіть найменшу, треба виконувати старанно і докладно. Недокладність, поверховність приносить велику шкоду навіть пильним і роботящим людям. Не можна мати довіря навіть до чесного чоловіка, коли він є неуважний або недокладний; кожду роботу треба оглядати подрібно, бо не можна вірити йому на слово; його недокладність приводить все неспокій, заводи, непотрібні труди.

Характеристичною прикметою англїйського полїтика Карла Якова Фокса було се, що кожду справу переводив дуже докладно і сумлїнно. Коли вже був на високім уряді, хтось скритикував його письмо. Фокс зараз приняв собі учителя калїграфії і писав з взірців як малий ученик, поки не поправив собі характеру письма. Практичний купець, що має богато до писаня, дуже велику вагу привязує до читкого і гарного письма своїх помічників і се нераз рішає про долю молодих купців.

Торжественний обхід 50-лїтних роковин смерти Т. Шевче́нка в Копичинцях:
Кінний віддїл сокільський.

Ще більше потрібна точність що до часу. Хто в означенім часї сповняє се, що обіцяв, знаходить у кождого пошану і довірє. А хто є неточний в часї, тому і в инших справах не можна вірити. Коли один з секретарів Юрія Вешінґтона оправдував ся, що не прийшов на час і складав вину на годинник, Вешінґтон відповів спокійно: „Або ви знайдїть собі инший годинник, або я знайду собі иншого секретаря“.

Порядок і точність се прикмети, без яких купець не може обійти ся. Звичайна причина, чому упадають ріжні підприємства се те, що в їх веденю нема нїякого пляну і порядку. Основою кождого інтересу, є точні купецькі книги. Хочби обсяг інтересів був найменший, має бути у нїм лад і порядок. А до порядку належить записувати в книжках все, що наше майно побільшує або поменшує, всї приходи й розходи, належности й довги, — щоби в кождій хвилї мати докладний образ, як стоять наші інтереси. Хто може без такого знаня робити ощадности в домашнім житю, як вони потрібні? Коли записаний кождий видаток, легко можна знайти сї позициї, які на будучність треба зменшити, щоби прийти до рівноваги. Помиляєть ся той, хто думає, що можна спустити ся на память. Навіть при найменшім інтересї память не вистарчає. Коли наші довги записані, лекше пригадуємо собі, що треба їх заплатити і дбаємо, щоби вирівняти їх в відповіднім часї, а через те збільшаємо наш кредит і знаходимо людий, що нам в потребі поможуть. Коли списуємо наших довжників, також лекше стягнемо з них, що нам належить ся; довжників треба пильнувати: чоловік заплатив би малий довжок, якби йому в час пригадати, поки довг не став дуже великий. Недостача докладної бухгальтерії є часто причиною, що купець не знаючи добре своїх приходів і розходів, накладає на свої товари цїни такі низькі, що сам руйнуєть ся, або знов такі високі, що відганяє покупців від своєї крамниці. Щож лїпше остерігає нас перед небезпекею, яка наступає на наш маєток, як не рахункові книги? Кілько-ж разів впадає в безвихідне положенє родина, коли умре несподївано батько, який вів свою бухгальтерію тільки в голові або лишив тільки доривочні, на листку списані, відомости про стан свого маєтку? А преціньтак мало треба часу до веденя невеликої книжки приходів і розходів, позичок і довгів!...

Купець повинен цінити незвичайно час. „Час се гроші“ говорить приповідка і се глубока правда. Анґлїйський письменник Вальтер Скот так писав до одного молодого чоловіка, що просив його о раду: „Старай ся все займати ся хосенним дїлом і не марнуй часу на дрібниці. Кличем твоїм нехай все буде: робити! Се, що має бути зроблене, зроби зараз; відпочинкови і забавам віддавай ся все по праці, а нїколи перед працею. Підчас походу війська в задних рядах приходить до безладу, коли передні не поступають все і безнастанно. Так само є у всякім дїлї. Коли се, що маємо зробити з початку не буде зроблене точно, старанно і основно, то назбираєть ся так богато праці, залеглости стають такі тяжкі, що вже тяжко дати собі з ними раду. Так само говорить Венямин Франклїн: „Коли любиш житє, не марнуй часу, бо се матеріял, з якого житє утворене. Кілько-ж марнуємо часу, сплячи довше, як потреба; забуваємо про се, що сплячий лис не зловить курки і що в гробі мати мемо досить часу до спаня!“...

Анґлїйський адмірал Нельсон замовив раз товари у купця і просив його дуже, щоби відіслав йому їх о 6-ій годинї ранком. „Буду мати честь віднести їх особисто точно о 6-тій рано“, відповів купець. Нельсон покивав головою і сказав з усмішкою: „Се не досить, ви повинні бути у мене чверть години скорше“. „Добре, буду при ваших дверах три чверти на 6-ту“. „Гарно, любий добродію, все лїпше чверть години скорше; тій чверти години завдячую все добре і корисне, що я зробив в моїм житю“.

Один французький мінїстр полагоджував все в час свої справи і не мав нїяких спізнених робіт, та ще ходив щоденно на забави; коли його питали, яким способом може погодити працю з забавою, відповів: „Се легко зрозуміти, — не відкладаю нїколи на завтра справ, які нині треба полагодити“.

Вичислили ми важнїйші прикмети, якими відзначаєть ся добрий купець: пильність, докладність, точність, порядок. Можна-б ще додати богато иншого: обережність, рухливість, рішучість, витрівалість в намірах. Товариський такт се також важна прикмета для купця, а можна її набути не тільки через вихованє з дитинства, але й в пізнїйшім віці через пильну обсервацію і досвід.

Але найважнїйша прикмета купця, яка приносить йому правдиве щастє — се чесність. Чесність заробляє найбільше і заходить найдальше. Чесність так само як добра монета платить в цїлім світї. Один досвідчений купець говорив свому ученикови: „Лїпше як міра буде за велика, як за мала, а зле на тім не вийдеш. „Один богатий англїйський пивовар приписував зріст свого майна головно тому, що все давав богато солоду до пива. Ішов від бочки до бочки, кушав з кождої і говорив: „Ще за тонке, додайте ще міру солоду". І справдї його пиво було знаменитим напитком і принесло йому чесне імя і богацтво.

Нїякий фах не виставляє чоловіка на такі спокуси як торговля. Через купецькі руки переходить велика сила чужої власности, товарів і готівки, що йде на руки купців, їх субєктів, касієрів, посередників і т. ин.; все те незаможні люди, а таки надужитя трафляють ся рідко, — се приносить велику честь купецькому станови. Деколи ще знаходимо нечесних купців, що використують своїх клїєнтів надто високими цїнами або поганим товаром, касієрів, що втїкають з чужими грішми, фабрикантів, що фальшують товар. Але такі випадки є нинї досить рідкі. Більшість купців мерзить ся такою поганю і цїле житє іде чесною дорогою. І таким купцям ідуть інтереси найлїпше, бо вони всюди мають довірє, — а се основа людських відносин.

Часто чуємо думку, що житє купця має на цїли виключно матеріяльну користь, що купець тільки про се має думати, щоби добре вести інтерес і заробити як найбільше гроший — а поза тим нїчого. І справдї стрічаємо таких купців, що поза своїм крамарством світа не бачать і тільки збивають гріш до гроша. Такі люди не цїкавлять ся нїчим більше, а навіть не знають, що робити з добутими грішми. Але ми робили-б велику кривду купецькому станови, якби думали, що всї купцї такі вузкоглядні. Противно — жили і живуть все купцї з широким світоглядом, що побіч своїх інтересів не забувають про загальні справи, купцї, які не тільки ведуть добре торговлю, але взірцево сповняють горожанські обовязки. Знаємо богато купців, які щиро цїкавлять ся наукою, штукою, суспільними питанями. Є між ними люди, що великим коштом збирають книжки, закладають собі цїлі бібліотеки, щоби йти все з поступом науки. Инші знов основують музеї і ґалєрії образів, купують найгарнїйші твори штуки, опікують ся незаможними артистами. Ще инші беруть участь в полїтичнім житю, досліджують пильно суспільні справи. Такі купцї вміють уживати розумно свого маєтку. Гроші вважають не метою житя, але дорогою до мети; гроші се тільки засоби, при помочи яких можна сповняти великі і славні дїла. Неодин купець записав тестаментом все своє майно на добродїйні цїли, на школи, стипендії для бідної молодїжи, на бібліотеки, музеї і инші публичні інституції. Такі люди заслужили память, вдячність і пошану цїлого людства.

Щоби показати, що все, про що до тепер сказано, може в житю здїйснити ся, приводимо тут житєписї двох знаменитих купців, що можуть служити взірцем для всього купецтва.

Петро Газенклєвер родив ся 1716 р. в Нїмеччинї, був сином властителя фабрики зелїза. В семім роцї житя віддав його батько до дїда, що мав фабрику бавовняних виробів. Тут стало улюбленим занятєм підростаючого хлопця приглядати ся роботї ткачів; безнастанний вид робітників вже з малечку навчив його шанувати і любити працю. В школї був одним з найпильнїйших учеників і тут вже показав, чим буде пізнїйше, бо найлїпше полюбив науку ґеоґрафії, описи далеких країв і чужих звичаїв. Але хоч проявляв охоту до купецтва, батько взяв його наперед до своєї фабрики, бо знав добре, що

хто хоче бути купцем мусить мати практичний досвід в фабрикації. Чотирнацятилїтнїй хлопець пізнав ся з рахунками і бухальтерією, а потім пішов до кузні; мусїв як простий робітник переходити всї фабричні степенї. Чекала його тут тяжка робота, скромний харч і просте ліжко. Сам признає, що робота, яку йому давали, переходила його сили. З малими перервами працював від 5-тої год. рано до 9-тої вечером; снїданя й обіди їв на стоячки й аж вечером сїдав разом з иншими робітниками до лїпшої вечері. Та хоч тяжкі були його терминаторські роки, — наслїдки сього були дуже гарні. Газенклєвер говорив пізнїйше, що роботящий спосіб житя зміцнив слабе тїло і дав йому змогу зносити невигоди підчас далеких подорожий. Його товариші жалували ся звичайно на їду й невигоди, а він їв все смачно і нїчо йому не шкодило. Найтвердше ліжко було для нього мягке й вигідне; непогоди й злі дороги не відбирали йому гумору. Казав часто: „Бажаю всїм батькам, щоби призвичаювали свої дїти до поганої страви і невигід, бо багато людського щастя є в тім, щоби знати в кождім часї примінити ся до всяких обставин“.

Коли Газенклєвер в девятьнайцятім роцї житя відбував першу подорож до Парижа, познакомив ся в дорозї з одним поважаним стариком, який дав молодому такі науки: „Бачу, що ти чужосторонний і може їдеш до Парижа, щоби побачити велику і гарну столицю Франції і пізнати звичаї нашого народа. Ти є молодий і не знаєш ще світа, — то й хочу подати тобі деякі ради, які знаю з довголїтнього досвіду. Давнїйше був я лїкарем і мав широку практику; тепер зложив собі стільки, що можу пережити решту житя в спокою і вдоволенню на селї. Памятай про се добре: хто хоче заховати здоровлє і бути щасливим, мусить беречи ся трох річий, — пянства, гри в карти й товариства легкодушних жінок. З пянства походять всї инші нещастя. Підчас моєї практики лїчив я тисячі молодих людий, що з тих причин втратили здоровлє і щастє; багато з них вмерло, инші зруйнували собі житє. Слухай моїх рад, а в старости будеш мене згадувати з вдячністю“. — Молодий чоловік запамятав ті пересторогы. Газенклєвер перейшов пішки Францію аж до Піренеїв і потім повторив ту саму подорож ще пять разів в інтересах свого батька. Але батько через нещасливі обставини втратив цїлий маєток; вкінцї син мусїв лишити рідний дім і шукати в світї щастя; батько збіднїв так, що не міг йому дати на дорогу анї сотика. Але Петро порадив собі в житю, бо з молодого віку виніс найгарнїйші прикмети: відвагу, працьовитість, пильність і чесність.

В 1742 р. став Газенклєвер подорожним агентом при підприємстві свого кревняка, що мав фабрику тютюну в Аахен. Обїхав Францію і Нїмеччину, їздив також до Росиї і дуже побільшив доходи фабрики своїми розумними заходами. На Шлеську вивчив ся полотняного промислу, якому потім мав віддати важні прислуги; вислав навіть пробки шлеських полотен свому стриєви, що був купцем в Лїсабонї і так отворив тому товарови новий, корисний ринок, з якого і сам пізнїйше користав. Свояк з початку обіцював, що прийме його як спільника до свого підприємства; але як Газенклєвер вернув до Аахен з довгої подорожі по Іспанії і Португалії і пригадав обітницю, той відповів, що має пятьох синів і мусить про них дбати. Невдячний чоловік не тільки не допустив Петра до співучасти в користях, але ще й казав заплатити йому половину коштів дороги. Газенклєвер обурений такою несправедливістю, кинув інтерес того свояка. Навязав переписку з своїм стриєм в Лїсабонї; той відписав, що готов приняти Петра як спільника, коли вложить до спільної торговлї 8.000 гульденів. Газенклєвер не мав навіть половини сеї суми; але його примірне поведенє, чесність і купецька рухливість, здобули для нього довірє чужих людий і оден знакомий купець позичив йому потрібні гроші, цінячи його прикмети. Як приїхав до Лїсабони, стрий вже не жив, а інтерес був в руках двох молодих свояків. Злучив ся з ними під фірмою Лянг і Газенклєвер, оженив ся і жив щасливо чотири роки. Потім виступив із спілки і заложив нове

Торжественний обхід 50-лїтних роковин смерти Т. Шевченка в Копичинцях: Соколи і Соколиці; на передї ученики укр. ґімназиї.

підприємство в Кадиксї. — Щоби помочи батькови в удержаню родини, добрий син взяв на себе вихованє трох наймолодших братів.

Се був час дуже тяжкий для купців; численні банкроцтва рознесли страх в торговельнім світї. Але Газенклєвер не втратив анї на хвилю рівноваги ума і вийшов побідно з усїх проб. Щоби навязати нові зносини і оглянути найлїпші фабрики в Европі, відбув знов довгу подорож по Франції, Анґлії, Голяндії і Нїмеччинї. Всюди, куди звернув ся, лишив корисний слїд; дбав не тільки про себе, а й про загальний поступ промислу. І так у Франції купив партію полотна і роздїлив її по шлеських фабриках для науки і заохоти тамошнїм ткачам. Так само впливав в Оснабрік на полїпшенє полотничого промислу і через се доброта виробу піднесла ся о 25% і в тім самім відношеню також доходи фабрик. Коли запрошено його до Берлїна на нараду в справі піднесеня шлеської торговлї, Газенклєвер зробив замітку, що в Іспанії і Португалії жалують ся на нерівну ширину шлеських полотен і через те не хочуть їх купувати; завдяки сїй замітцї пруський уряд видав розпорядженє, щоби фабрики робили полотно в одній ширинї. — Протягом сеї подорожі придбав собі Газенклєвер богато знаня і став справдї одним з найвизначнїйших купців.

Вернувши ся до Кадиксу, застав тут немилі несподїванки. Спільник в його неприсутности господарив погано; Газенклєвер розлучив ся з ним і завязав нову спілку з двома иншими купцями. Розширили ся його зносини з Америкою і зросла торговля шлеським полотном, до якої сам дав початок давнїйшою пересилкою. Річний прихід його дійшов до кількох мілїонів. Але полудневе підсонє шкодило його здоровлю і Газенклєвер за радою лїкарів перенїс ся з родиною до Льондону.

В 1761 р. приїхав знов до Лїсабони, де мало не знайшов смерти підчас страшного трясеня землї (30 цвітня). Слїдуючого року відбув подорож в иншу частину Европи, а саме обїхав північні краї, головно Швецію, щоби скріпити давні торговельні звязки і навязати нові, а також, щоби виконати плян, яким здавна займав ся його рухливий ум. Купцї з за Атлянтику донесли йому, що в північно американських кольонїях Анґлії (нинїшнїх Злучених Державах) находить ся безмір зелїзної руди і що ґрунти разом з лїсами можна купити за безцїн. На тім будував Газенклєвер свої пляни. Знав Анґлїю і довідав ся, що сей край потрібує річно більше як 400.000 бочок зелїзної руди і за неї а також за дерево, поташ, лен і коноплї платить за границею 2 мілїони фунтів стерлїнґів (48,000.000 кор.). Обчислив далї, що ті продукти можна дістати за низшу цїну як де инде, а тим самим плоди инших країв не зможуть витримати з ними конкуренції на англїйськім торзї. Так отже рішив ся підняти сей великий інтерес. Перед тим ще придбав технїчні відомости потрібні в такім підприємстві; в подорожах вивчив ся докладно найлїпшої управи льну і конопель; з гірництвом пізнав ся добре в Швеції, а фабрикацію зелїза і сталї знав, як знаємо, ще з молодечих лїт з фабрики свого батька. Щоби добути відповідний капітал, злучив ся з двома Анґлїйцями, що вложили до спілки 21.000 фунтів стерлїнґів (504.000 кор.) Величезне поле дїяльности лежало тепер перед підприємчивим Газенклєвером, але він не злякав ся величезної праці, бо в тяжкій школї житя привик до зелїзної витрівалости і пильности. Зумів зєднати для справи уряд і богатих купців, що також приступили до спілки і коли вже всї приготовленя були покінчені, виїхав 1764 р. до Нового Світа.

В Америцї знайшов все так, як йому описували. Купив копальню зелїза, ґрунти і лїси на просторі 52 моргів, спровадив з Нїмеччини моторних гірняків, ковалїв, вуглярів, теслїв і ин. робітників, виставив поверх 200 будинків усякого роду, магазини, відливарнї, кузнї, млини і т. ин., отворив нові копальнї зелїза, ставив мости, копав великі збірники на воду, щоби млини могли навіть серед посухи сповняти своє дїло, — одним словом розвинув незвичайну дїяльність. Копальнї зелїза розвивали ся добре, а витоплений металь був такий знаменитий, що в Анґлії знайшов відразу великий покуп. Все йшло дуже добре. Газенклєвер без сумнїву був би провадив з успіхом се велике підприємство,

ікби мав до діла з чесними людьми. Але несподівано мусів вертати ся до Англії, бо головний його спільник, Сетен, знайшов ся на дорозї до банкротства; виїзджаючи лишив на своїм місцї кількох директорів, яких уважав добрими людьми. Коли приїхав до Англії, банкротство Сетена вже було всїм відоме; товариству він був довжний 15.000 фунт. стерл. Щоби вратувати свою честь, Газенклєвер зложив зараз членам американського підприємства докладне справозданє; се зробило таке корисне вражінє, що спілка вислала його знов як свого повновласника до Америки. Тут чекали його нові клопоти. Поставлені ним директори допустили ся всяких надужить і позатягали великі довги. Щоби забезпечити підприємство Газенклєвер виставив векслї, але вірителї не хотїли их приняти. Газенклєвер жалував ся на се перед зарядом товариства, але тут йому заявили, що відбирають йому уряд. Очевидно спільники хотїли його відунути, щоби зібрати се, що він засїяв. Газенклєвер анї на хвилину не втратив відваги. Щоби заспокоїти вірителїв, продав свій удїл в американських посілотях, а потім виточив товариству процес, щоби примусити спільників до виповненя належних йому зобовязань. Найзнаменитші купцї англїйські й американські, які знали його чесність і бачили інтриги його ворогів, висказували йому глубоке поважанє, а сам міг сказати спокійно про себе: богато я терпів, богато втратив, але заховав се, що найбільше вартне — імя чесного чоловіка; втратив 280.000 талярів, а крім сього мусїв платити з власної кешені довги товариства. Аж двайцять років пізнїйше виграв процес зі спілкою.

Газенклєвер перенїс ся з Англії на Шлеськ, і тут з останками майна озпочав на ново широку купецьку дїяльність, працював невпинно й багато обив для загального добра. Піднїс шлеську торговлю полотном, заложив ляновані давно магазини на лен і прядиво, завязував товариства для піднеення просвіти між фабричною людністю і т. ин. В 1787 р. краяни в доказ великого признаня для його заслуг вислали його до Берлїна, щоби робив заоди у правительства в інтересї вільної торговлї. Сей дїяльний чоловік умер 76 р. житя, лишаючи по собі память на довгі роки.

Ґотлїб Натузій родив ся 1760 р. в Бранденбургії. Батьки його були уже бідні. Віддали сина хлопцем до Берлїна на науку крамарства. Тут мусїв повняти всї найнизші прислуги: носити листи й пакети, розносити товари, вирати столи, замітати крамницю і т. ин. При тім справа була погана, а купики робили йому всякі прикрости. Між иншим хотїли його примусити, щоби ождої суботи виносив потайно з крамниці каву, цукор і инші товари; чесний лопець нїяк не хотїв на се пристати. На щастє довідав ся господар про цїлу праву, перевів слїдство і винуватих прогнав з крамниці. Натузієви від тепер уло лїпше. Своєю працею і сумлїннїстю здобув собі довірє властителя, так о той 1780 р., коли скінчив ся час науки Готлїба, давав йому 30 талярів ічної платнї, як схоче при нїм лишити ся. Натузій згодив ся, але щиро бажав ерейти з сеї невеликої крамниці на ширше поле купецької дїяльности. В крамиці, де працював, бачив тільки перші, елємептарні початки торговлї, бо не уло тут навіть правильної бухгальтерії. Властитель був щирим чоловіком, але ез ширших поглядів. Натузій не міг нїяк у такого купця поширити круга свого упецького знаня. Одинока дорога до сеї цїли була самоосвіта: молодий Натузій віддав ся їй з великою витрівалістю і аж дивувати ся приходить, як він міг побороти всї перешкоди. Був занадто бідний, щоби купити собі дорогі нижки, мусїв взяти ся на инший спосіб. В кождій крамниці уживають до пакованя товарів старих ґазет і всяких паперів; Петро переглядав пильно сю макулятуру і все, що відносило ся до торговлї і промислу, відкладав на бік, щоби вечером по замкненю крамниці, або на другий день рано, або вкінці найблизшу неділю уважно перечитати сї листки. Такою дорогою навчив ся богато. Нарештї відшукав кілька аркушів якоїсь знаменитої книжки про торговлю. Кілька разів читав сї картки з великою увагою і тодї отворив ся перед им новий світ понять, пізнав, що має робити справдї образований купець, який оче відіграти в купецькім світї значнїйшу ролю. Щоби заспокоїти жадобу

знаня, відтепер видавав на книжки навіть сї гроші, що були призначені на снїданє. Так здобув собі поволи ріжні знамениті твори, головно про торговлю і полїтичну економію. Між иншим роздобув книжку славного Англїйця Адама Сміса (Smith) п. з. „Про натуру й причини національного богацтва“, і читав ї стільки разів, що вкінцї вмів ії майже на память. Крім сього вивчив ся сам без нїякої помочи купецької аритметики, подвійної бухгальтерії, науки про векслї, монети, курси і т. ин. Але невдовзї пізнав, що ся наука не доведе до нїчого, як не матиме відповідної практики. Тому вправляв ся в писаню вправ на купецькі теми, видумував якісь фікцийні інтереси, нїби війшов в зносини з ріжними купцями, вів нїби з ними ріжні торговельні справи, переписував ся завів книги довжників і кредиторів і таким способом зібрав кореспонденцію що займала кількасот аркушів разом з відповідними дневниками, книгами і т. ин. Сю ріжнородну роботу робив в тайнї, сам для себе, так що нїхто про се не знав. Навіть такі науки, що на перший погляд лежать поза обсягом ку пецької дїяльности, були предметом його студій, а саме природні науки, а го ловно хемія.

Чим більше поширювало ся його знанє, тим більше бажав кинути до теперішне обмежене поле дїяльности і вступити до великого купецького дому Його купець підвисшив йому, правда, в двоє платню, але Натузій не міг таки видержати і написав широкий лист до Зенґевальда, шефа славної тодї ку пецької фірми в Магдебурзї; описав там історію свого образованя і просив щоби на пробу дали йому хочби найнизше становище в конторі. Зенґеваль пізнав із змісту і форми листу, що має до дїла з незвичайно талановитим чо ловіком і відразу подав йому почесне місце бухгальтера в своїй конторі. На тузій був незвичайно порушений сею офертою і почував ся безмежно щасли вий, що його бажанє так скоро і успішно сповнило ся. Коли повідомив свого шефа, що має намір опустити крамницю і перейти до Магдебурґа, старий ку пець дуже дивував ся й остерігав Петра, щоби не переціънював своїх сил і не приймав обовязків, до яких не має ані талану ані науки; вкінцї заявив йому що на 4 тижнї лишить йому вільне місце, щоби міг вернути ся на давне ста новище, як покажеть ся невідповідним в магдебурськім купецькім домі. Але Натузій вже не вернув ся. Щоби доказати, що знає добре бухгальтерію, при ступив до іспиту і зложив його так гарно, що зараз давали йому місце в мі нїстерії. Але він, як обіцяв, вступив до дому Зенґевальда і ввів там зовсім новий і взірцевий порядок, так що знайшов велике довірє у нового шефа і поважанє у товаришів. Давний його опікун хотїв дістати його назад до свого склепу, давав йому місце спільника, а навіть обіцював зробити його наслїдни ком цїлого майна, бо не мав дїтий. Але Натузій не згодив ся. В короткім час майже весь заряд підприємств Зенґевальда знайшов ся в його руках, а коли Зенґевальд умер несподївано, знайдено його тестамент, де він дозваляв на дальше істнованє своєї фірми тільки під услівєм, що Натузій стане спільником дому. Стало ся, як бажав, і Натузій перший раз мав нагоду розвинути сво великі спосібности.

З початку мав богато клопотів; але відваги не втратив, працював ви трівало й побільшив кредит своєї фірми через ощадний і розумний спосіб житя, як і щасливими підприємствами. Свою купецьку зручність показав в ряд сміливих спекуляцій, які приносили йому великі доходи. Як обережно присту пав до дїла, видно з такого прикладу: Його дім мав участь в перевозї тю тюну; раз прийшла відомість, що транспорт прийшов до Гамбурґа дуже зни щений. Натузій поїхав сам до Гамбурґа й пересвідчив ся, що шкода не така значна, як йому донесено; купив отже на лїцитації велику частину того тю тюну, привів його до доброго стану і заробив на тім інтересї 30.000 талярів Коли по смерти короля Фридриха II знесено в Прусії тютюневий монополь Натузій заложив фабрику тютюневих виробів; його фабрикати мали такий покуп, що попит був більший як подача і протягом року продано більше як за 700.000 талярів. При своїм підприємстві війшов в зносини з ріжними урядами

і навіть давали йому посаду члена тютюневого заряду в Прусії з гитулом тайного радника; але посади не приняв. бо монополїзація торговлї тютюном, яку проєктувало правительство, не сходила ся з його переконанєм.

Коли Наполєон I заснував для свого брата Єроніма вестфальське королївство, Натузій забрав свої капітали з фабрик тютюну і купив коло Магдебурґа монастир з сусїдними добрами. Ся посїлість, в величині майже пів квадратової милї, положена на незвичайно родючім ґрунтї, стала тепер основою живої промислової і рільної господарки. Наперед поліпшено рільне господарство в усїх напрямах, потім поставлено на найлїпших взірцях бровари, горальнї, млини, заложено величаві огороди і оранжерії, в кількох добрих місцях засаджено 30.000 овочевих дерев, побудовано цегольнї, фабрики фаянсу і порцеляни, також фабрику цукру, — а на чолї всього того стояв давний крамарський ученик... Такі обовязки можна було виповнити тільки при помочи взірцевого порядку, що все проникав. Порядок був головним кличем Натузія. Щоби мати перегляд всеї роботи, Натузій подїлив свої заведеня на віддїли і над кождим поставив окремого управителя, що був за все одвічальний. Оден управитель другому мусїв за все платити готівкою. Навіть домашне господарство вело ся відповідно до купецьких правил і за все платило готівкою. Над всею тою машиною наглядала докладна і строга контроля бухгальтерії. Всї управителї віддїлів складали при кінцї тижня звіт до центрального бюра, де був осїдок головної бухгальтерії. Від часу до часу Натузій збирав ріжних управителїв до спільної наради. Щоби улекшити зносини між поодинокими частинами заведеня, видано навіть власну паперову монету; навіть в околиці приймали її охотно, бо в кождій хвилї можна було виміняти її на срібло в центральнім бюрі.

Але Натузій не тільки дбав о власні справи; добро загалу також було його метою. Тисячі давав на річ нових відкрить і винаходів на полї механїки і хемії. Творити щось корисного — се була провідна ідея всїх його підприємств. Дбав також о долю своїх робітників, заложив для них щадницю і касу хорих. До кінця житя Натузій не перестав працювати над своїм образованєм. Все шукав товариства людий, від яких міг чогось навчити ся, безнастанно читав найлїпші твори економічні, купецькі, технольоґічні і природничі. Умер 1835 р. в богацтві, лишаючи по собі взірцеве господарство. Так високо дійшов з малого крамаря завдяки працї й освітї.

ІВАН ФРАНКО. - -

Скупий не пан своїх засїків повних
А сторож і приставник і невольник.

Бережи маєток про чорну годину;
Та віддай маєток за вірну дружину;
А себе найбільше бережи без впину;
Та віддай майно і жінку й себе за Вкраїну.

Не звикай утертими стежками
Йти за другим слїпо як у дим,
Бо як стануть пастухи вовками,
Треба вівцям пасти ся й самим.

I. Краєвий здвиг „Соколів“ і „Сїчий“ у Львові: Вправи вільноруч сїльських Соколів і Сїчовиків при власнім сьпіві.

УКРАЇНСЬКИЙ ГОРОД У ЛЬВОВІ.

Перший краєвий здвиг доказав, що товариства „Соколи“ і „Сїчи“ працюють щиро, щоби вихованє тїла пішло як найвідповіднїйшим шляхом для нашого народу і ободрило його духа. В тім напрямі поведе „Сокіл-Батько“ дальше сю роботу над народним відродженєм.

Потрібно однак зрозуміня високої цїли і помочи від цїлої нашої суспільности, так як се дїєть ся в инших суспільностях н. пр. анґлїйській, нїмецькій, чеській.

Деж тут потрібно помочи?

Високо Поважана Громадо! З нагоди здвигу видїли Ви майдан, на якім сей здвиг відбув ся. Є се неповні чотири морґи, обгороджені високим парканом з трема брамами. На тім майданї уладжено площі до мячевих гор, і уладжений є асфальтовий шлях для наколесників. Площа є дуже добре положена, при стрийськім парку, а на львівські відносини не є покищо дорога, бо один метр коштує пять корон. Сю площу мусимо купити, наколи хочемо молодїж в здоровлю і народній чести виховати а в українськім населеню Львова розбудити народну сьвідомість і певність себе. Ся площа має такóж значінє для всїх Українців в Галичинї, бо тут можуть відбувати ся зїзди, здвиги, вистави. Українське населенє цїлого краю не має у Львові нїякої площі, яка могла би служити до єї народних цїлий. Все належить до людий нам неприхильних.

Маємо у Львові 14 українських шкіл, з понад 3000 мужеської і женської молодїжи, маємо ту понад 1000 молодїжи в чужих школах, маємо велике число ремісничої молодїжи в чужих варштатах. Тота молодїж не має нїякої площі, деби могла по науцї відотхнути сьвіжим воздухом і між своїми в розумний спосіб розірвати ся та скріпити своє тїло до дальшої духової праці.

Члени 19 українських товариств є впрост вязнями в своїх домівках. З цїлім Львові не мають вони місця, деби їм вільно було уладити товариські сходини, забави, фестини. Навіть за гроші не хотять чужинцї винаняти. Се понижає народну честь і повагу. Всї верстви населеня є без приюту. Се відбирає им народну відвагу і певність. Львів має після послїдної статистики 39.632 грекокатоликів а лише 21.812 осіб, що признають ся до руської мови. До чого веде зависимість на кождім кроцї житя! У Львові є наш власний город пекучою потребою. Є він потрібний для „Рідної Школи“, для українських шкіл, є потрібний для всїх українських товариств, є потрібний для цїлого українського населеня Галичини.

„Сокіл-Батько“ розпарцелював длятого цїлу площу, на якій відбував ся здвиг на квадратові метри і видав образкові картки, які тоті метри представляють. Тих карток є чотири роди. Кождий Українець, кожда Українка матиме спосібність причинити ся до закупна площі. Кождий може там в городї мати що найменше хоть один свій метер, який закупив для українського народа. Один метер коштує пять корон. Коли суспільність розкупить 20.000 метрів, можемо закупити площу на город для української суспільности у Львові під зарядом „Сокола-Батька“.

Взиваємо горячо поодинокі особи, взиваємо товариства, громади, фінансові, економічні і просьвітні інституциї, щоби були ласкаві чим скорше закупити більше або менше число квадр. метрів. Площа обнимає 22.621 метрів. Просимо не отягати ся, бо спосібність купна мине. Се не є бездонний видаток. Коли раз закупить ся площу, тодї не треба вже на ню збирати нїяких датків. Один з галицьких Українців закупив 999 квадратових метрів. Кільканайцять замовило по 10 і 20 метрів, тисячі осіб закупило вже по 1, 2, 3 і 4 метри. Не видаймо але працюймо. Працюймо після розумного пляну і стремім енергічно до цїли. Байдужі гинуть!

За старшину „Сокола Батька“:

І. Боберський. *Др. Л. Цегельський.* *Др. М. Волошин.* *М. Левицький.*

Торжественний обхід 50-лїтних роковин смерти Шевченка в Копичинцях:
Промова радн. Івана Кивелюка до народа.

Конґрес рас в Лондонї.

В місяци липни 1911 р. відбув ся Лондонї чотиродневий конґрес рас, ула-ений в мурах і заходом лондонського уні-ситету.

Цїлию конґресу було зближене і пі-не рас цїлої земської кулї. І справдї на ґресї було репрезентованих кількадесять жав цїлого сьвіта і майже всї народи аси були на нїм заступлені.

Були офіцияльні заступники держав ак: Австрию заступали проф. Лямаш р. Пленер, Угорщину ґр. Апоний і др. цевич, Росию проф. І. Утїнніків і цар-одський амбасадор М. Цариків. Між уча-ками конґресу були крім офіцияльних представників держав також в приватнім характері численні міністри, дипльомати, високі церковні достойники, полїтики і уче-нї, головно професори міжнародного права.

Український нарід репрезентував на конґресї посол проф. др. *Олександер Ко-лесса*, запрошений на конґрес його аран-жерами.

На конґрес зголошено около 100 від-читів. Наш репрезентант виголосив рівнож реферат про українську справу, який ви-кликав велике заінтересоване серед учасни-ків конґресу.

Наш образок се фотоґрафія учасників конґресу рас.

Чищенє плям з смоли (дегтю), живицї, олїю, нафти і смаровила до машин на білю.

Великий кусень вати намочує ся в бензинї і витирає ся тою ватою біле, сплямлене смолою (дегтем) так довго, аж плями зникнуть. При витираню плями вату зміняє ся, брудну викидає ся, а чисту змочує ся в бензинї і наново витирає ся нею пляму. Можна також пляму із смоли потягнути сьвіжим маслом, а в кілька хвиль пізнїйше натерти потасом, намоченим в водї, і перепрати біле в водї.

Пляму з живицї або з смаровила натерти терпентиною, а потім милом перепрати в зимній водї.

Плями з олїю і з нафти найлїпше прати зимною водою з милом. Пляма з олїю, взагалї товста пляма, раз запрана горячою водою, нїколи не пустить.

Плями із ржи

можна на білю випрати в той спосіб, що купує ся т. зв. цинкової соли, розпускає ся її в водї і в нїй пере ся пляму доти, доки она аж не щезне а відтак переполїкує ся біле ще раз в чистій водї.

Чищенє плям з дегтю на сукнї.

Під сплямлену материю підкладає ся полотняну шматку. На суконну шматку наливає ся трохи чистої терпентини і натирає ся так довго пляму з дегтю, мачаючи часто шматку в терпентинї, аж пляма перейде на підложену шматку і зникне. Потім зараз витирає ся пляму чистою полотняною шматкою, замоченою в сьвіжій, зимній водї. Скоро би пляма зараз не зникла, то треба її ще кілька разів так само перечистити.

Забезпеченє футер, кожухів, і пр. від молїв.

Возьми в аптицї до одної фляшинки: 5 ґрамів квасу карболевого, 3 ґр. олїйку розмаринового, 1 ґр. олїйку гвоздикового, 1 ґр. анїлїни і змішай то всьо в 20 деках спіритусу. Тою мішаниною покропи добре одїж, а міль її не хватить ся. На лїто належить кожухи і футра, напущені сею водою, сховати в скриню або шафу, і замкнути її добре. Одно накроплене вистарчить на цїле лїто.

Средство на ужаленє осою.

На ужалене місце приложити чис шматинку, добре змочену в розпущеній в дою синій фарбцї, якої вживаєть ся до пра біля. Біль проходить скоро без наслїдк при чім не треба витягати жала.

Средство на ужаленє пчолою.

По укушеню пчолою натирає ся ра як найскорше милом і лишає ся, щоби о засхло, бо калїй, що находить ся в ми розпускає їдь. Кождий, що ходить коло пч повинен мати все при собі кусень мила.

Средство на щурі і миши.

Взяти паленого ґіпсу, перемішати йо на половину з мукою і поставити посуди з тою мішаниною в такім місци, де щу заходять, а в другу посудину дати во Як щур наїсть ся, дістає велику спрагу і лакомо воду. Тодї ґіпс в його жолудку тверд і щур гине.

Другий спосіб на винищене щурів таки

Натовчіть скла, перемішайте з грубо мукою, додайте троха олїю, розколотїть з в дою і упечіть з того коржі. Тих коржів н наставляйте всюда там, де задержують щурі. Щоби щурів прогнати, понакладай всюди, де вони бувають, перченої мятки, вони певно випрячуть ся відти, бо не м жуть знести запаху мятки.

На миши добрим средством є дикі румянок або цьвіт дївании. В місцях, де миши, треба накласти румянку або дївань а миши поутїкають, бо не можуть знес того запаху.

Средство проти мух в стайнях.

Мухи уникають стайнї, котрої стїн помащені на синьо. Тому добре є раз а два рази до року (в червни і серпни) п мастити стїни стаєн вапном змішаним з с ною фарбою, званою ультрамаріною. Бе ся 5 кільо згашеного і осїлого вапна, ½ кі ультрамаріни і 100 лїтрів води та все раз мішає ся.

Средство на блощицї.

Возьми топку соли, розпусти її в дв лїтрах кипячої води, і випензлюй щітк або пензлем всї місця, де находять ся бл щицї; там, де солена вода досягае, вигину всї блощицї і їх зароднї.

Розмова при помочи кешонкового телєфону на улици.

50-ЛЇТЄ ТЕЛЄФОНУ.

Питанєм як найскоршого переношеня вістий на більше віддаленє зани-ло ся людство вже від тисячок лїт. Чим скромнїйше було житє, тим більше имітивні були способи, якими старали ся се питанє розвязати. В першій части рестеї оповідає Айсхіль, як Аґамемнон передав своїй жінці звістку про упадок рої*). Віддаленє виносило не менше як 555 кільометрів, а мимо того дійшли няні знаки до королївського замку в Аргос ще тої самої ночи, в котрій дано з горбів Трої.

Крім огняних знаків уживано ще кінних післанців на менше віддаленє, аків при помочи зеркал, води, дерев, таблиць і т. д. Всеж таки лише дуже жні вісти оплатило ся передавати сими способами.

В столїтю винаходів впровадила і тут елєктрика зміну, а іменно розвя-но се питанє на два способи: через переношенє при помочи елєктрики сьма: „телє-ґрафія“, і через переказуванє також при помочи елєктрики слів: елє-фонія“.

Якраз ся послїдна опирала ся людській винахідчивости ще десятки лїт, ли телєґраф вже давно був загальним добром культурного сьвіта. Переносити ки в подібний спосіб як значки письма при телєґрафованю, якось не вда-ло ся. Великим здобутком уважали вже се, що вдало ся ловити звукові филї ійку, якої дно-болонка переносила їх, за помочию шнурка або тонкого

*) Орестея — се назва драматичного твору славного грецького дратурґа Айсхіля, що в VI столїтю перед Христ. Різдвом. Аґамемнон грецький король.

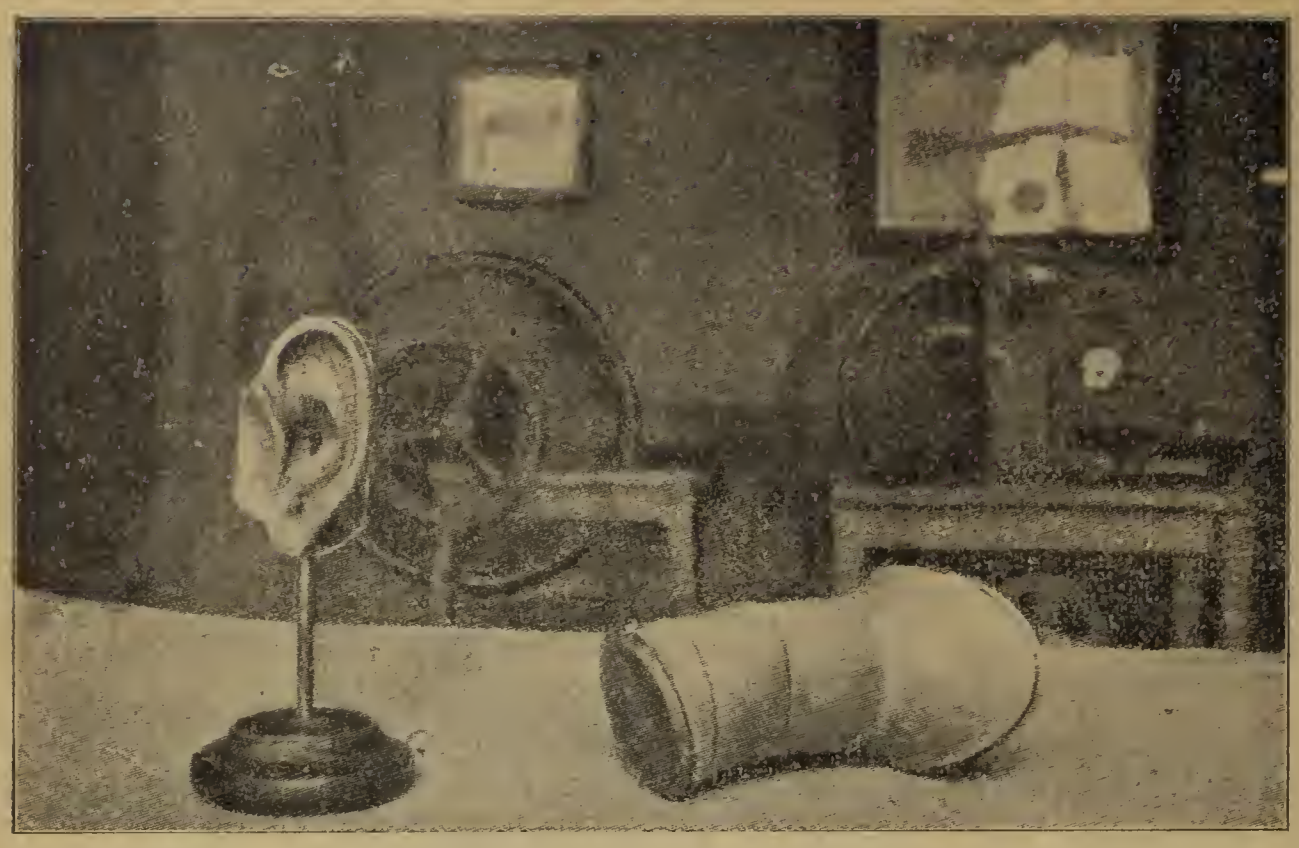

Перший телєфонїчний апарат Ф. Райса з 1861 р.; на лїво: ухо з дерева, на право: лїйка з позолотничою болонкою, що служила в першім апаратї до говореня.

дрота, до другої та
коїж лїйки. Можн
було вправдї чут
цїлі реченя, але лиш
на мале віддалене

Ґенїяльний са
моук Филип Райс
гандляр фарбами
в Франкфуртї п. М
що сам студиюва
математику і при
родничі науки і дс
вів до того, що ста
професором в одні
школї коло Гамбур
ґу, був першим, щс
по довгих студия
над деревляним мо
делем людського
уха, запряг елєктри
ку до переношен
живого слова.

На сїм моделї
сконструував Рай
перший прилад, який лучив зловлену звукову филю з елєктричною енергією значить перемінював її в елєктричні дроганя. Райс назвав сей, збудований 186 р., апарат вже тодї „телєфон“.

Хоть як подивляв винахідчик свій природний первовзір, людське ухо все таки був змушений відступити від сеї зверхної форми, так що другий апарат, зроблений 1863 р., який має вже окремий прилад до говореня і окремий до слуханя, являє ся в зовсїм новій, незвичайній формі. Прилад до говореня — се шестистїнна скриночка. В округлім отворі єї вічка дрожить болонка яка ловить звукові филї слів, говорених через уміщену з боку лїйку, і переда їх при помочи пля тинового прутика за вішеній над нек бляшцї. Прилад д слуханя складає с з зелїзної штабки довгої коло 20 цм обвиненої ізольова ним дротом, оперто обома кінцями о ре зонатор. Елєктричн струя йде від батери до болони, чере плятиновий прути і бляху опускає при лад до говореня йде дротами до звої приладу до слуханя Голосні звуки, сьпів голосно вимовлен слова, що дістануті ся до приладу д говореня, впрова

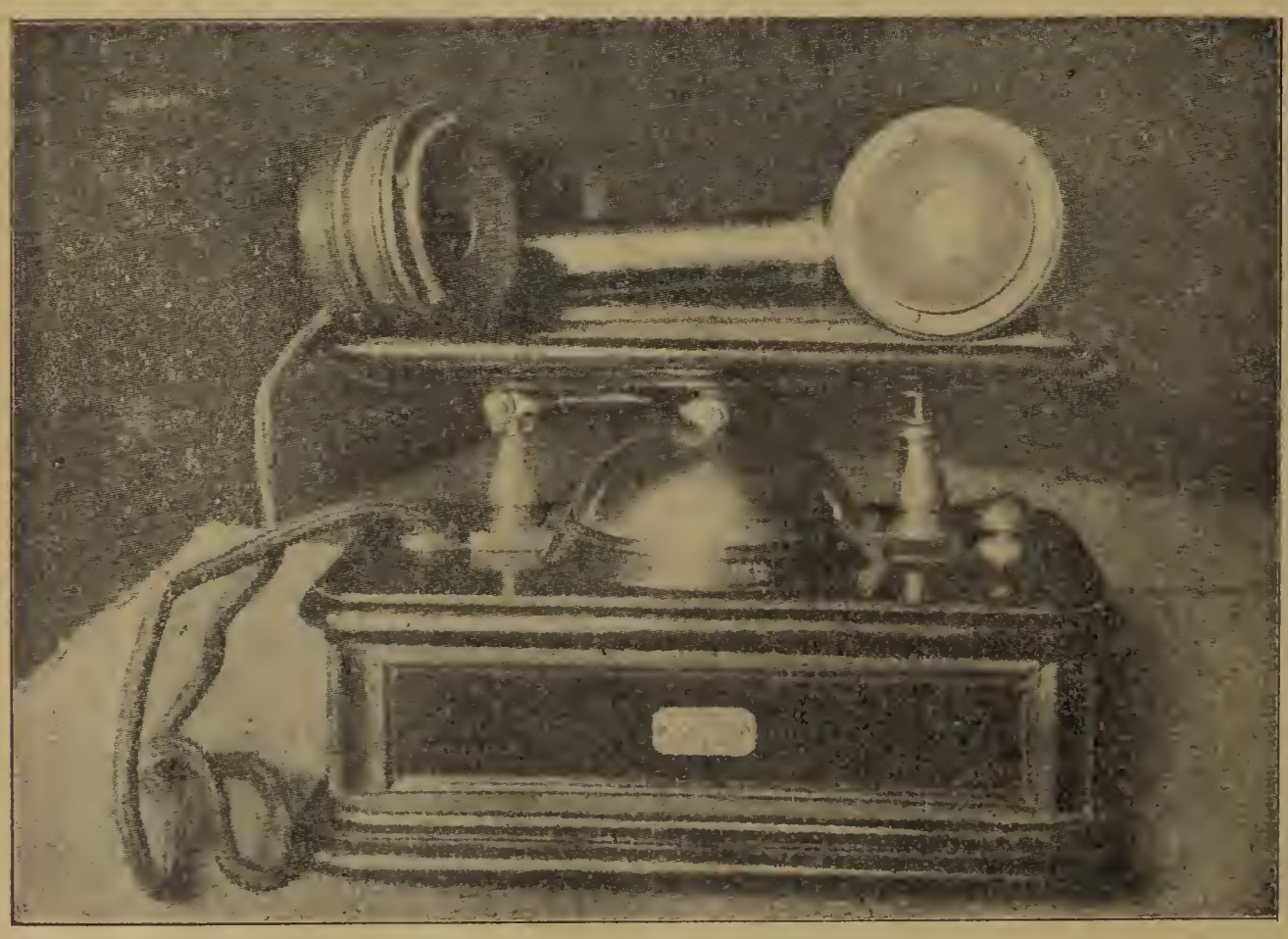

Перша конструкция столового телєфону.

джують болону в дрогання, які спричиняють безнастанні перериваня і полученя плятинового прутика з бляхою. Сї дрогання, передані дротом до приладу до слуханя, спричиняють тут таке саме число магнетизовань і відмагнетизовань, від чого чутливий придал попадає в повздовжні дрогання. Резонатор скріпляє сї дрогання так, що дійсно при помочи сих приладів сильні тони можна переносити на далеку віддаль, хоч сила і краска тону підлягає зміні. В звичайнім тоні говорені слова були спершу не зрозумілі.

Хотяй Филипови Райсови не судило ся довести свій винахід до того, щоби можна було його уживати, то все таки йому безперечно належить ся заслуга, що своїми апаратами з 1861 і 1863 р., які зберігають ся нині в державнім почтовім музею в Берлїні як які дорогоцїнности, показав першу дорогу талєфонам, що пізнїйше дійшли до непредвидженого значіня.

Райс умер в 1874 роцї, маючи ледви 40 лїт; на жаль не дожив він ані оцїненя ані поступу свого винаходу, бо від його першої проби аж до першого улїпшеня американцем Ґрагамом Белем уплинуло цїлих 15 лїт. В протягу слїдуючих 35 лїт, почавши від 1876 р., став телєфон господарським чинником,

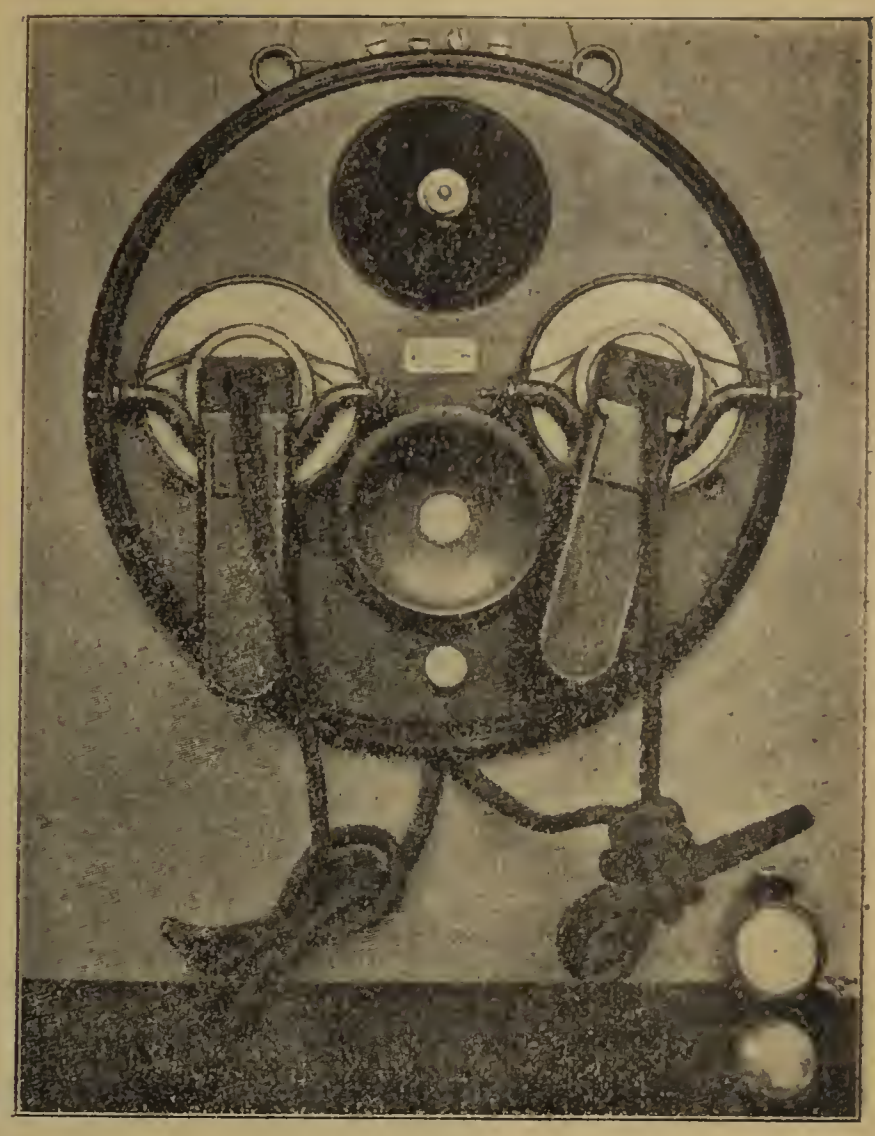

Перший телєфон в порівнаню до годинника.

Новітна телєфонїчна централя для 15—20000 учасників.

який лишив розвій всїх инших галузий далеко за собою. Дивний се случай, що винахід лежав повних 15 лїт в своїй початковій стадиї, зовсїм незамічений, в тім будять його деякі поправки з казкового сну і немов чарами витворюють з него в короткім часї нову галузь промислу, яка дає соткам тисяч людий хлїб.

Уліпшенє Беля полягало на тім, що він умістив в обох приладах (до говореня і до слуханя) елєктромаґнет. В приладї до говореня говорило ся на позолотничу болону, за котрою уміщені два елєктромаґнети ловили звукові дроганя, а підчас того в приладї до слуханя переносив ті самі дроганя оден елєктромаґнет на зелїзну болонїку. Елєктромаґнет приладу до слуханя продовжив Бель вже в 1877 р. так, що вже тодї одержав він таку форму, якої ще довго потім уживано.

Орґанїзаторський талан тодїшного ґенерального директора почт, Стефана, пізнав по уліпшенях Беля і инших конструкторів сейчас значінє телєфону, і ще в тім самім 1877 р., коли Бель видав свій новий апарат до слуханя, поробив нїмецький заряд державних почт приготовленя до введеня телєфону, який одначе мав спершу служити лише до внїшного ужитку почт від стациї до стациї.

Прилад до слуханя став в основі до нинї вірний системови Беля з одним елєктромаґнетом, що дїлає на зелїзну болону, хоч зверхна форма пізнїйше змінила ся, а чутливість його побільшила ся значно через елєктромаґнет в формі підкови.

Зате прилад до говореня уляг основній змінї через винайдений в 1878 роцї мікрофон; на уміщений в елєктричнім тоцї, заломаний уголь, який посїдає дивну, до тепер не зовсїм вияснену прикмету, реаґувати скріпленими елєктричними дроганями на найменше потрясенє, дав можність приладови до говореня принимати ріжної сили тони і передавати їх приладови до слуханя, який рівнож через ріжні уліпшеня зістав удосконалений.

Основою мікрофону є два кавалки угля, прикріплені до прямовісної відзвукової дощинки (резонатора); між тими углями є легко причіплена штабка з угля — так, що цїлість становить угляний провідник два рази заломаний. Коли пустимо через ті углї елєктричний ток – то кождий рух резонатора дасть ся замітити о много сильнїйше в змінах дрогань току. Сей апарат є такий чутливий, що навіть легкий подув на резонатор можна почути в полученім з ним телєфонї.

Угляні штабки замінено пізнїйше зернистим углем, впрочім мікрофон безнастанно удосконалює ся. В принципі ще й тепер уживає ся до говореня „мікрофону“, до слуханя „телєфону“.

До якого розвитку дійшов телєфон в недовгім часї може кождий з нас переконати ся на власні очи згл. уха. Але час, як звичайно, затирає величезне значінє, до якого дійшла штука говореня на віддаль. Телєфон став таким самозрозумілим приладом, що звичайно довше над ним не застановляємо ся.

Получені держави пів. Америки перші віддали телєфон до прилюдного ужитку; вже в 1879 р. були там в більше як 20 містах публичні телєфони. В Нїмеччинї служив телєфон спершу лиш урядовим почтовим справам. Допервa 1881 р. одержав Берлїн, перший між нїмецькими містами, телєфонїчну сїть з 94 учасниками; по нїм слїдували инші міста. В 1908 р. було в Нїмеччинї 6.209 централь для 883.335 почтових получень з дротом довгим на 3,599.275 км., а уживано телєфону майже рівно півтора милїярда разів. В цїлій Европі було в тім самім часї 2,414.000 получень. Число розмов дійшло до числа, від якого можна дістати завороту голови. Мимо того Европа не може в тім згляді рівнати ся з Америкою.

Телєфон, якому в 1911 р. минуло 50 лїт, який одначе лиш в останних 35 лїтах здобув значінє для загалу, є немаловажним чинником і під народногосподарським зглядом. Він покликав до житя зовсїм нові галузи промислу і відкрив жерела зиску, які дають хлїб приблизно милїонови людий. Міжтим працює техніка безустанно над дальшим уліпшенєм і хоть деякі, особливо американські винаходи виглядають на гумбуґ, то все таки деякі, фахово зро-

блені конструкції вказують на се, що на сім поли можна ще сподівати ся подиву гідних річий.

Як при всіх инших новочасних технічних творах, так і при телєфоні має економія (місця) простору великий вплив на зверхний уклад апаратів і помічничих засобів. Прилад до слуханя після системи Беля був високий на 18 цм. а його мушля мала 14 цм. в промірі, телєфон виглядав як накривка від крайцької машини, а перша шафа до получень для чотирох учасників займала тілько місця, що нині для 1.500 учасників.

А нині цілий апарат, прилади до говореня і до слуханя разом, після найновійшого моделю, мають форму і величину кешонкового годинника. Сей кешонковий телєфон подібний до перекроєного годинника. Одна половина се

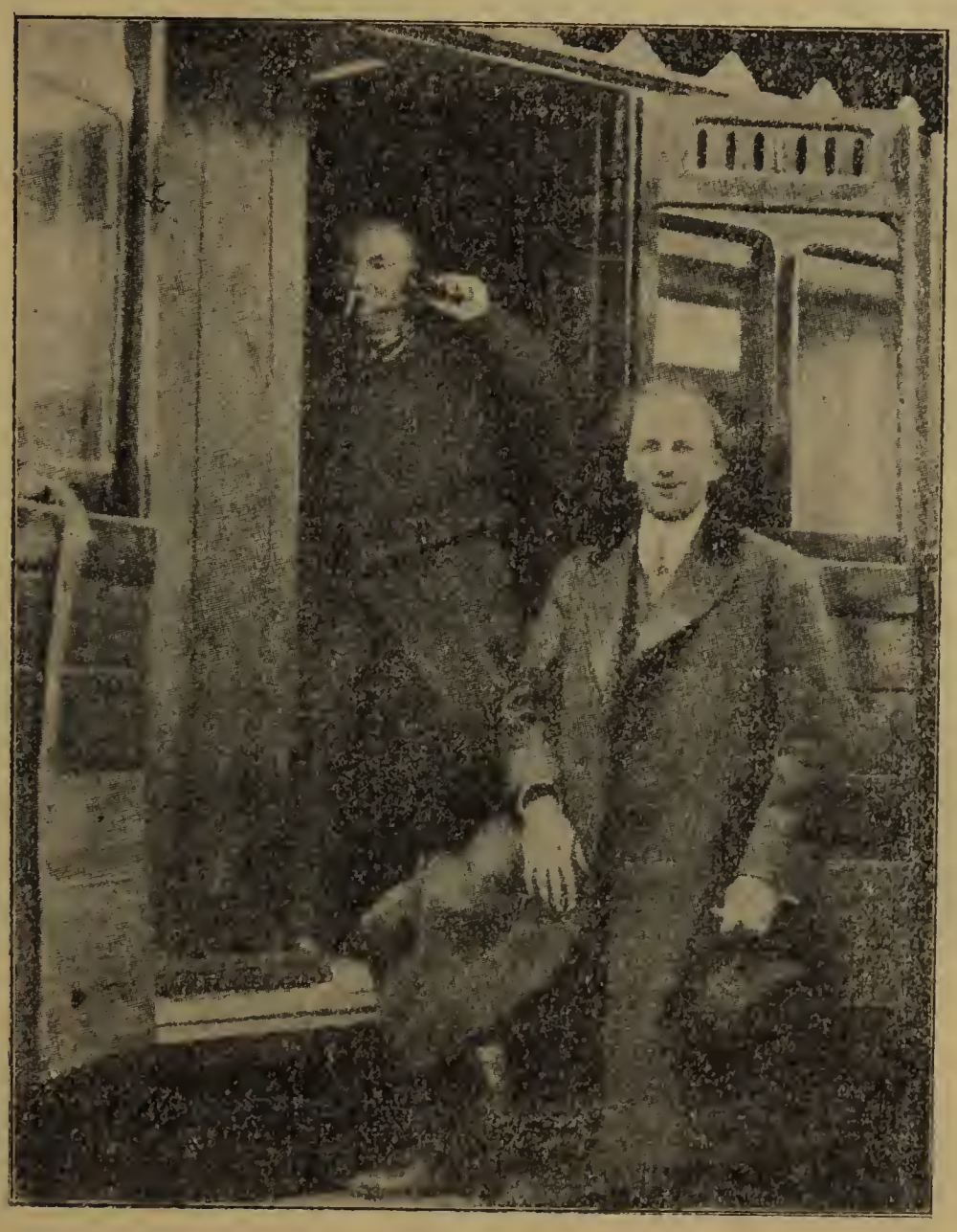

Розмова при помочи телєфону в зелїзници.

мікрофон до говореня, друга прилад до слуханя. Обі получені тоненьким ізольованим дротиком і дають ся по ужитю разом зімкнути. Гачок до полученя можна зачіпити всюди, на розї улиці, на мурах, в сінях домів де є проводи, які є ще конче потрібні.

В теперішнім культурнім житю телєфон став необхідним домовим знарядом; є готелеві ресторани, в яких на столі між фляшками і букетами стоїть на услуги гарненький телєфонічний апарат; можна навіть телєфонувати з зелїзниці підчас їзди — одначе до тепер є розмова телєфоном неможлива без дротяних проводів. Все таки можна твердити, не попадаючи в утопію, що при бездротнім телєграфі, який маємо вже від кількох лїт, також бездротний телєфон має певні вигляди. В части успішні проби вже від довшого часу в току, на поли телєфонії вже не одного дива доказав до тепер людський ум.

Василь Рижевський.

Лїтак в порівнаню з істнуючими комунїкациями.

Недавно ще тому назад люди сьвято вірили в те, що чоловік нїколи не потрафить опанувати воздуху і нїколи не буде міг лїтати після своєї волї. Вправдї були вже й давнїйше бальони, але практика показала, що кермувати ними дуже тяжко і звичайно треба було здатись на ласку або неласку вітру; бальоном міг чоловік свобідно піднести ся троха понад землю, висипавши баляст (пісок) з коша, або осїсти на землї, випускаючи газ, якого легкостию до сеї пори в воздусї вдержував ся. Сам бальон дуже великий та потрафить унести лише зглядно малий тягар, попиханий в гору легкостию газу, взнести ся може лише до певної висоти, та не має в собі нїякої порушаючої сили; газу в бальонї нїяк довго вдержати не можна, бо утїкає найдрібнїйшими, мікроскопійними дїрочками, а коли його не стане, мусить бальон осїсти на долинї, на-

Лїтак системи „Сальоян".

брати-ж газу знова можна лише в специяльних фабриках. Із за сего отже бальон в будучности нїколи більшого значіня мати не може. Тому то люди почали думати над иншою конструкциєю лїтака, яким міг би чоловік кермувати після своєї вподоби. Однак, мимо числених проб, довгі часи воздух нїяк не хотїв приняти на себе ярма, яке накидував йому чоловік, не хотїв віддати ся раз на все на його услуги.

Доперва перед кількома лїтами, на підставі ріжних дослїдів, які звичайно кінчили ся смертию дослїдників, та при помочи глубокої теориї удалось вкінци чоловікови збудувати материяльного птаха, а оживляючи його машиною, відбути на нїм такі смілі лети і в так короткім часї, що тепер нема сумнїву, що воздух скорше чи пізнїйше служити ме як дуже добра і найдешевша комунїкация. О тім переконати ся можемо, коли порівнаємо її з всїма дотепер істнуючими комунїкациями.

На першім місци стоять дороги та зелїзницї. Коли приглянемо ся сим кумунїкацийним средствам, то побачимо, що мимо того, що на їх удержанє видає держава рік річно мілїони, лише дуже мала частина наших сїл є в тім щасливім географічнім положеню, що попри них переходить одна з тих комунїкацийних лїнїй, а сотки сїл віддалені від них по кілька або кільканайцять миль. Ми знаємо також, що, коли часом і є в околиці гостинець, то дуже часто в такім поганім станї, що люди, аби заощадити собі приємности, зїжджають

з „цїсарскої дороги“ на пасовиска або і поля. Безперечно, що добрий, себто старанно удержуваний гостинець є для околиці великим добром, але щоби він таким був, то мусить бути заразом і дуже коштовним.

Роблено досї ріжні проби, щоби переконатись, з якого материялу були би дороги найекономічнїйші т. зн. найдешевші і найтреваліїші; уживано отже до сеї цїли природного і штучного каміня, асфальту, бетону, дерева, зелїза, і навіть скла. Сї досліди поставили на перше місце камінний брук, який справдї є дуже тревалий, але рівночасно так коштовний, що на него можуть позволити собі лише більші міста. На другім місци стоїть жвір, якого уживають до шутрованя доріг. Він повинен бути старанно вальцований. Але, чи хто видів коли, щоби дальше від міста, на поли вальцовано сьвіжо наложений жвір? Де там? Насиплять жвіру, з грубша вирівнають, а відтак ждуть аж „сам убє ся“. І перший віз їде з найбільшою трудностию, другий старає ся о скілько можна їхати точно його слїдами, бо в такий спосіб має до побореня менший

Лїтак системи Фарман, на котрім згинув пільот Chavez підчас катастрофи в Альпах.

опір і т. д. аж колеса вибють два рівці вздовж дороги, в яких по кождім дощи збирає ся вода, що є найбільшим ворогом доброго стану гостинця.

Раціональна знов будова зелїзниць, які то врізують ся глубоко в землю, то знова підносять ся на більших або менших насипах, мостах, віядуктах і т. д. або перебивають ся через гору тунелем серед тяжких обставин, потягає за собою кольосальні трудности а в наслїдок того і величезні кошта будови як також і єї удержуваня. Щоби яркійше представити кошта будови зелїзної дороги людам в числах кошт одного кільометра головної зелїзниці. І так:

Кошт вступних робіт	3.000 корон
Викуп ґрунтів (около 4 ha)	8.500 „
Відшкодованя за будинки, часово уживані ґрунти, шкоди в збіжу і т. д. около . .	2.000 „
Перепровадженє закупна ґрунтів . . .	1.000 „
Роботи земні	10.000 „
Роботи побічні	2.000 „
Жвір	5.000 „
Шини	30.000 „
Сиґнали	200 „
Будова надземна	5.000 „
Непредвиджені случаї	5.000 „
Вози, льокомотива (середно на 1 км) . .	20.000 „
Разом . .	91.700 корон

Як бачимо кошт будови (без удержуваня) 1 км. головної зелїзниці, узглядняюч кошти більших мостів, віядуктів, тунелїв і т. д., виносить близько 100.000 кор Однак зелїзницею — як знаємо — всюди доступу мати не можемо. Мимо ве личезного поступу в удосконаленю машин, в будові торів, в безпечности руху годї собі подумати, щоби можна було коли окружити нею цїлий світ та полу чити Европу з Америкою. До сеї цїли треба ужити знов иншого комунїкаций ного средства т. є водних доріг.

При водних дорогах сповняють кораблї зовсїм анальогічну функцию як зелїзниця на суші. Не від річи буде познакомити ся близше з сим спосо бом комунїкациї, тим більше, що він не обмежає ся лише до морських вод але втискає ся також в глубину суші ріками або штучними каналами, а тим са мим робить велику конкуренцию зелїзницям. Водні дороги були перші, якими послугував ся чоловік при перевоженю осіб і річий, та й до сеї пори мають вони для него дуже велике значінє.

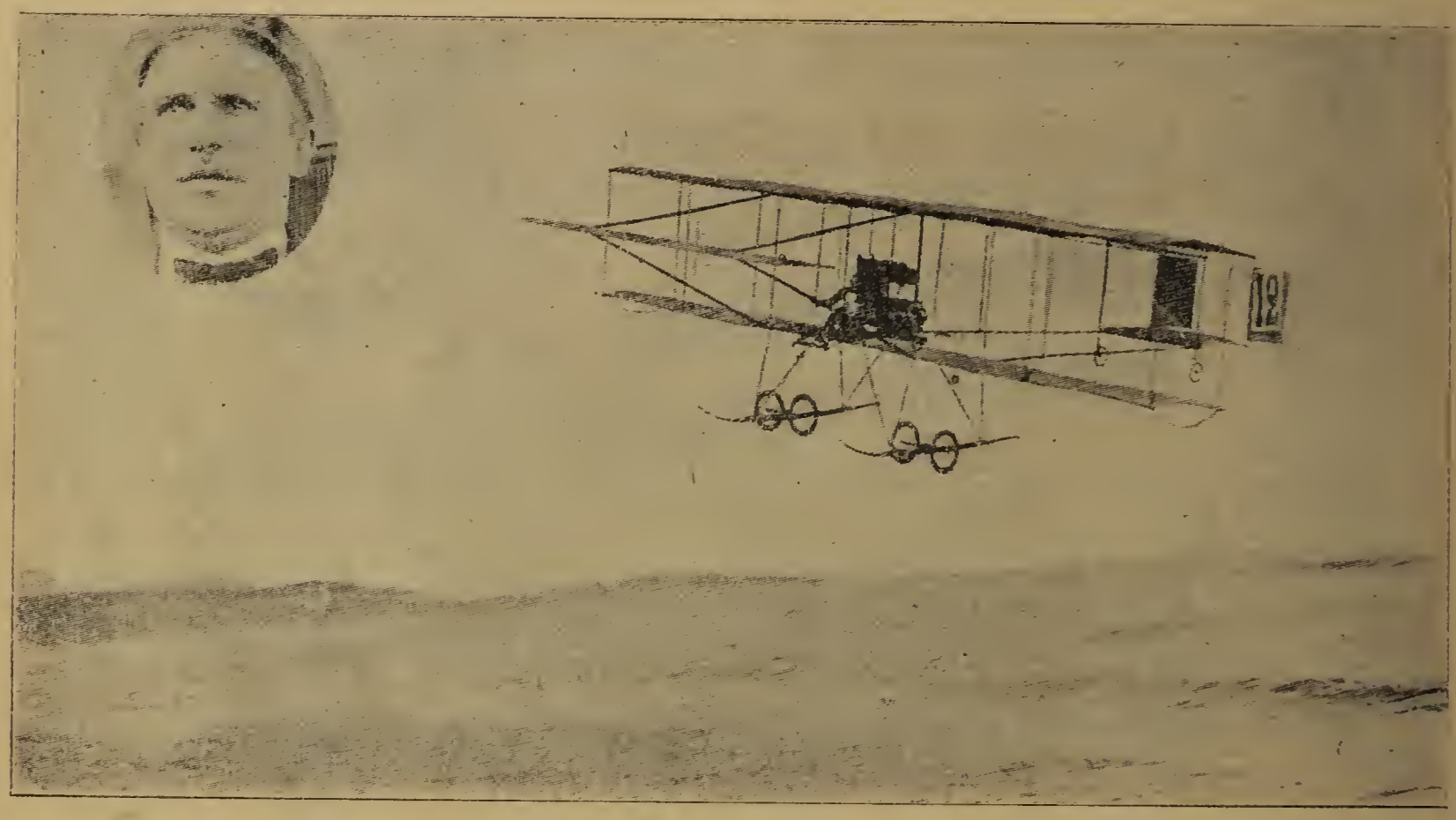

Лїтак системи Фарман над морем.

Від найдавнїйших часів закладали люди свої міста і села головно при берегах моря або над сплавними ріками. Мала Азия, Єгипт, Мезопотанїя, Італїя, Греція, Анґлїя і много островів завдячували свій розцьвіт і високий степень цивілїзациї средствам комунїкацийним, які представляють море і ріки. Найвигіднїйшою водною дорогою є море. Стояча вода о більшій глубинї дозваляє на будову таких великанів-кораблїв, яких працю не в силї заступити зелїзниця. Корабель, який забирає на себе коло 4000 людий або тисячі тон товарів (1 тонна = 1000 кг), не є рідкостию.

Не менше значінє, як море, мають також сплавні ріки. Ріжниця є лише в коштах мотора, бо мотор річного корабля мусить бути сильнїйший від мотора морського корабля.

До плавби, можуть бути ужиті також і менші ріки, які однакож треба безвпинно штучно удержувати, що спричиняє звичайно кольосальні кошта, які мимо того зовсїм виплачують ся, чого доказом є сканалїзовані ріки в Франциї і Нїмеччинї.

Дуже корисною але заразом і дуже коштовною дорогою водною, є штучні канали. Ті можуть бути будовані подібно як зелїзницї від міста до міста о скілько можливо на долах, бо в міру, як зближаємо ся до гір, кошта кольосально зростають. Такі канали виглядають як рови коло 50 м широкі,

3—4 м глубокі. Будує ся їх в поземі, щоби вода в них була стояча, що власне спричиняє ті великі кошта; бо як знаємо поземого терену майже нїгде нема, і мусимо поборювати менші або більші горби і спади при помочи коморових слюз.

Слюзи є то широкі басени коло 70 м довгі і 9 м широкі та кільканайцять метрів глубокі, залежно від того, як великий спад маємо до побореня. Слюза є получена з горішним і долїшним каналом, а віддїлена засувою (брамою). Она сповняє функцию вінди, в якій кораблї в міру потреби підносять ся до гори, або спускають ся на долину. Се відбуваєсь в сей спосіб: З горішного каналу впускає ся воду до слюзи бічними каналами так довго аж позем води в горішнім каналї і слюзї вирівнає ся. Тодї відчиняє ся браму (засуву) і корабель вїжджає до слюзи; тепер браму знова замикає ся, а воду зі слюзи поволи випускає ся до долїшного каналу так довго, аж знова позем обох станів вирівнає ся. Коли се вже стало ся, відчиняє ся браму від долїшного каналу і корабель до него впливає.

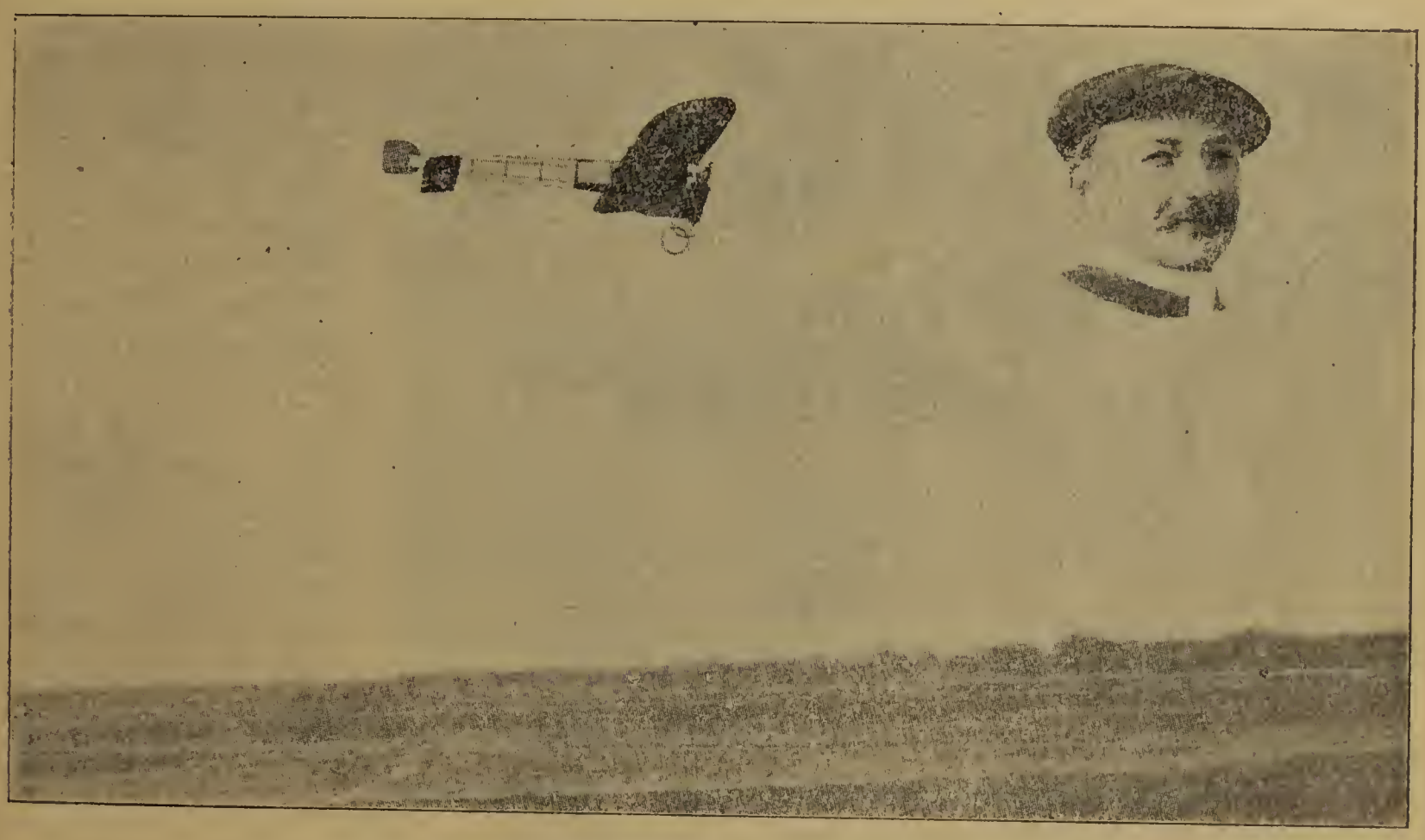

Мольон на лїтаку системи Блєріота.

Коли знов корабель має дістати ся з каналу долїшного до горішного поступає ся противно. Відчиняє ся браму долїшного каналу і корабель вїжджає до слюзи, тодї браму знова зачиняє ся і впускає ся поволи бічними каналами воду з горішного каналу до слюзи, а тим самим підносить ся в слюзї стан води а з ним разом і корабель так довго, аж стан води в слюзї і каналї горішнім вирівнає ся; тодї браму горішного каналу відчиняє ся і корабель до него вїжджає. Як видно з сего ся манїпуляция забирає досить часу і богато коштує, бо зуживає ся много води, як рівнож коштовним є цїле уряджене.

Скількість слюз залежить від терену. Чим терен рівнїйший і більше поземий, тим менше слюз буде потрібно, а тим самим канал буде дешевший, і перевіз (транспорт) скорший. Практика показала, що в Франциї, де доріг водних є найбільше, при цїнах транспорту на французьких зелїзницях, оплачує ся ще будова каналу, в якім потреба би уживати що 2 км одної коморової слюзи.

Крім тих коштовних коморових слюз є ще ріжні будівлї, які служать будьто для улекшеня, будьто для удержаня руху в каналї. Є отже порти, мости, якими провадить ся канал (аквадукти) пр. понад ріками, зелїзницями, дорогами і т. п., далї будівлї, які доставляють каналам води бічними каналами, себто допроваджують воду зі штучних збірників, з рік, ставів, та вкінци самі

штучні збірники. Всї ті будівлї дуже підносять кошт будови каналу і рішають чи оплатить ся канал будувати, чи нї.

Найбільший канал, який збудовано недавно, є т. зв. канал Суеський який лучить Середземне море з індийським океаном. Сей канал є довгий на 104 км а широкий на 60 м. В послїдних часах майже скінчено вже канал панамський, який знова дає один доказ, як високо дійшла інжинєрська штука. Оба сї канали обчислені на великі морські кораблї, тому то їх розміри, як і всї помічничі будівлї є незвичайно великі.

Як з представленого бачимо, то водні дороги, так само як і зелїзниці та гостинці мають свої хиби, які стоять на перешкоді їх значнїйшого розвою; вони лише в певних для себе корисних околицях можуть рентувати ся. Се все відпадає при лїтаках і ставить їх висше понад усї до сеї пори звісні комунїкацийні средства. Для лїтака все одно, чи він летить понад поле, ріки, лїси, яри, гори чи хотьби навіть понад море. При лїтаку відпадають також великі кошта консервациї, бо для лїтака дороги нїколи направляти не треба, не треба вимінювати старих мостів, не треба тяжкими мурами скріпляти тунелїв, ушкоджених ненадїйними підземними водами. А се також не мала річ.

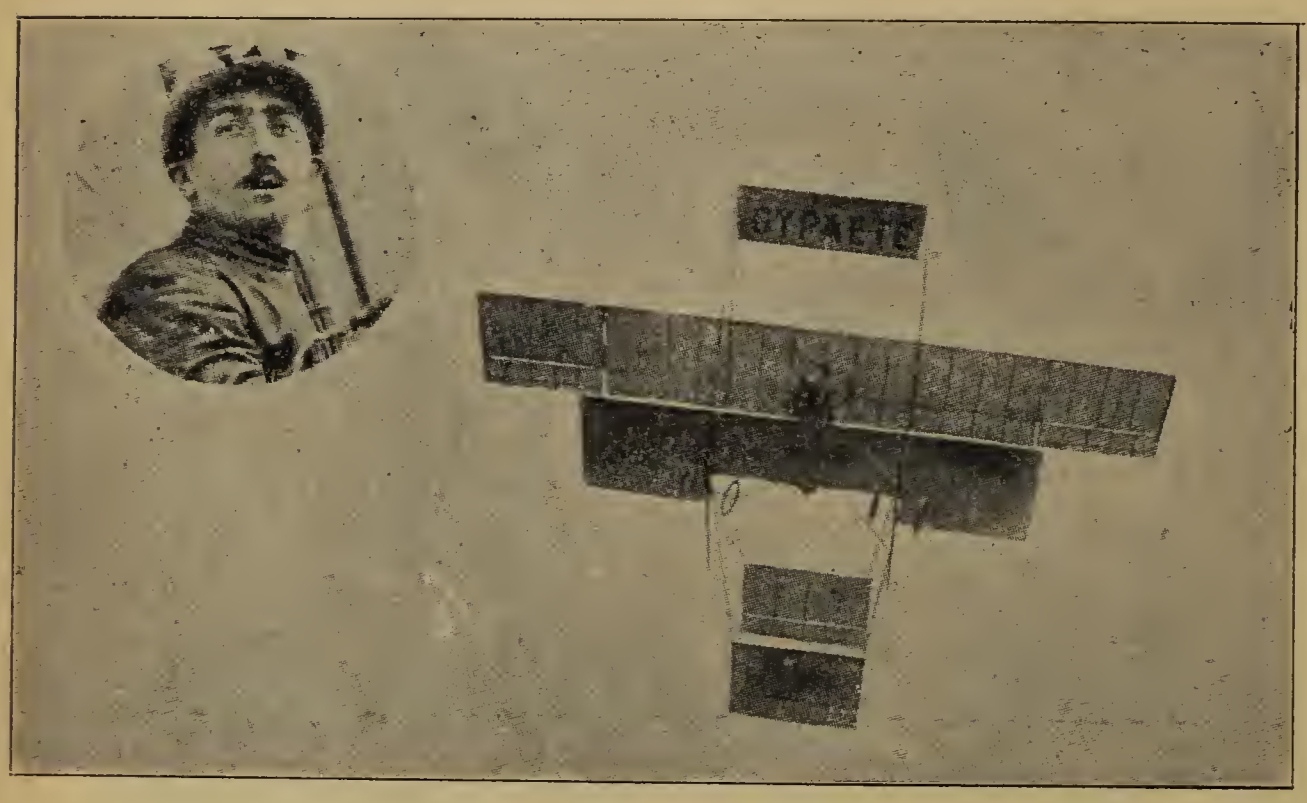

Пільот Павльган, котрий перелетїв 200 кльм. від Лондону до Маншестру.

Але зате лїтак має в природї дуже тяжкого ворога, який до сеї пори тримає його в своїх руках. Сим ворогом є буря, або сильний вітер. Однак є надія, що скорше чи пізнїйше, через уміле розвязанє конструкциї лїтака, зробить ся вітер для него зовсїм нешкідливим, або що найменше забезпечить ся йому повільний злет на долину без наражуваня свого житя.

Насуває ся питанє, чи удосконалений лїтак став би небезпечним конкурентом зелїзниць, кораблїв, автомобілїв і т. д.? На се питанє треба відповісти заперечуючо, бо годї собі подумати, щоби лїтак — хоть би який великан — потрафив в воздусї унести тягар одного товарового поїзду або корабля. Можна напевно сказати, що лїтак буде служити виключно легким транспортам, як поспішна почта, в цїлях військових, наукових, та спортовим подорожам.

Та насуває ся знова питанє, чи лїтак взагалї удержить ся при такій сильній конкуренциї зі сторони зелїзниць, кораблїв, автомобілїв і т. д. тим більше, що сам є так непевним і хитким? На се треба відповісти притакучо, бо щоденні здобутки чоловіка на тім полї, кажуть нам сподївати ся, що лїтак в що раз то досконалїйшій формі (конструкциї) істнувати мусить. З початку буде він дуже коштовний і приступний лише для богатих людий, а відтак спаде з цїни, спопуляризуєсь, подібно як зелїзниця, корабель, автомобіль, і т. д. Наступить се очевидно доперва тодї, коли лїтак уліпшить ся до тої степени, що в разї зіпсутя мотору, чоловік без нїякої небезпеки для свого житя, буде міг спокійно осїсти на земли, щоби ушкоджений мотор лїтака направити.

Однакож о скілько зелїзниця буде завсїгди звичайним средством комунїкацийним о стілько лїтак буде лише люксусом, бо безперечно такої вигоди в подорожи, яку має ся в зелїзничім возї без огляду на пору року або стан погоди, трудно буде найти в лїтаку. Будуть удосконалені лїтаки, але бо й зелїзниця

е осягнула ще кульмінацийної точки в своїм розвою, і сотки інжинєрів пра-
ють над її удосконаленєм.

Великий розвій зелїзниць спричинив був в половині минулого столїтя
астій в розвою доріг і здавало ся, що дороги упадуть також до підрядного
ачіня. Доперва від хвилї, в якій показали ся перші автомобілї, звернено зно-
а більшу увагу на оплаканий стан доріг і піднесено значно їх вартість.

Подібно як лїтаки належать і автомобілї до новійших комунїкацийних
редств і признати треба, що з огляду на велику потягову силу, яку они по-
дати можуть, далї з огляду на велику скорість, яку можна ними осягнути без
гляду на стан дороги, автомобілї мають будучність запевнену.

Там, де немислимим є дістати ся зелїзницею, без труду можемо
дерти ся автомобілем, і то навіть на поважні гори тай зі значними тягарами.

Переїзд корабля
через слюзу коморову.

[Шемаїт]

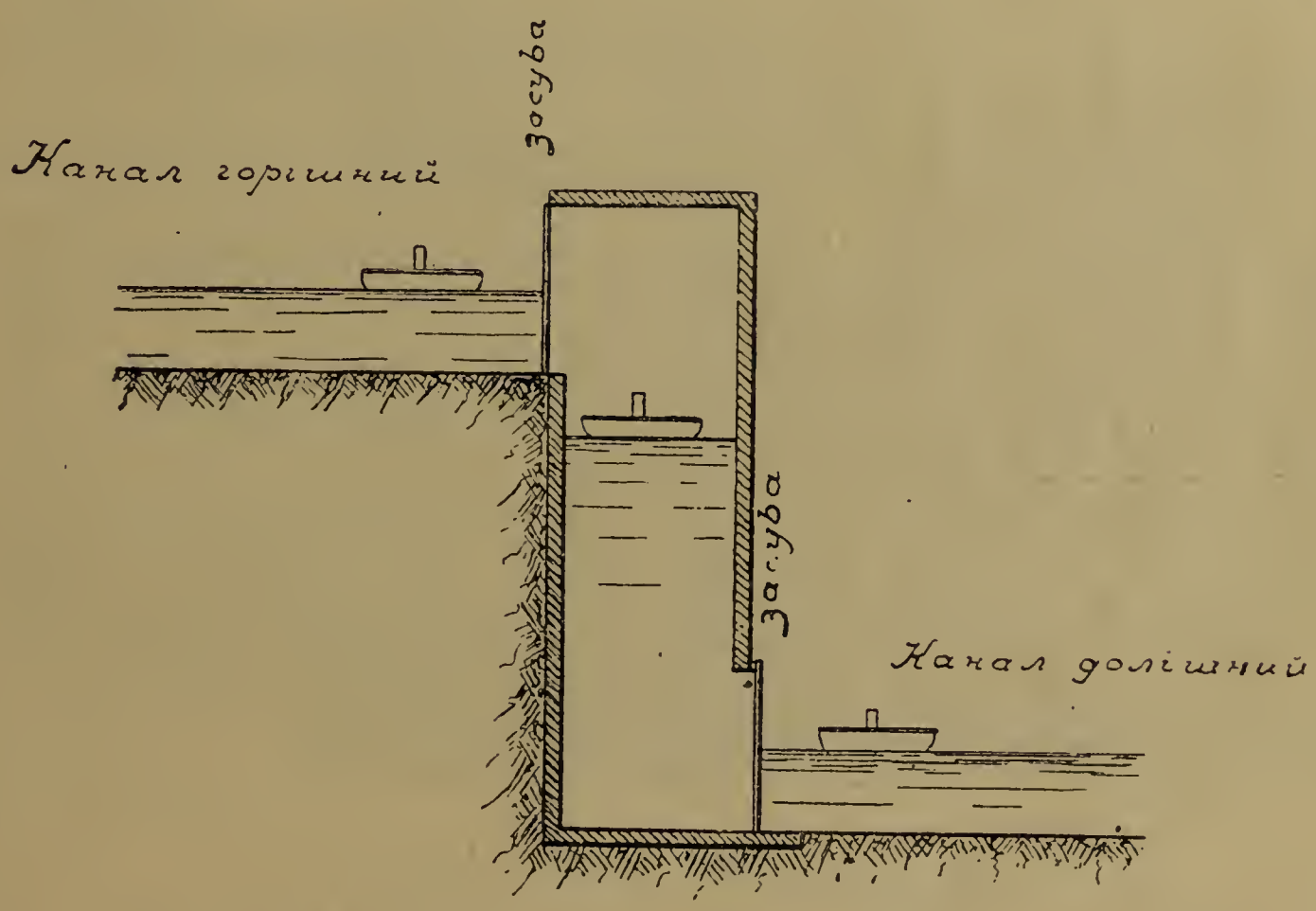

автомобіль може мати дуже широке примінене, бо дасть ся спрягати в цїлий ряд
озів, які тягне одна машина. Таких автомобільових потягів уживає ся тепер в нї-
ецькім війську.

Хибою автомобілїв є се, що они вимагають надмірно сильної а тим
амим і дуже дорогої будови доріг, бо в противнім случаю їх немилосерно
ищать, лишаючи поза собою тумани пороху та неприємного диму по спаленю
ензини в моторі. Се є так поважна хиба, що декотрі держави, як пр. Швайца-
ия, в декотрих своїх купілевих містах впрост заборонили їздити автомобілями.

Як бачимо, то кожде з висше названих средств комунїкацийних має
вої добрі і лихі сторони, всї они однак не тільки, що собі взаїмно не стоять на
орозї до розвою, але, навпаки, взаїмно доповняють ся. Моторові лодки, кора-
лї, зелїзниці, автомобілї, лїтаки, підводні лодки — се все средства, якими чоловік
ез великого труду всюди буде міг дістати ся і то в дуже короткім часї, і брак
отрого небудь з сих средств комунїкацийних, дав би ся чоловікови дуже від-
ути, хиба що його геній сотворить щось висшого, щось досконалшого.

В. Ганицький.

Наші робітники в копальнях брунатного угля.

По копальнях камінного уґля на горішнім Шлеську зайшли наші робітники за роботою і на копальні брунатного угля, розкинені по середній Німеччині, а головно в пров. Бранденбургії в окрузї Calau на низших Лужанах.

Добуванє брунатного угля розпочато на більшу скалю в Німеччині по 1850 р. Знайдено його припадково коли пошукувано за розличними рудами

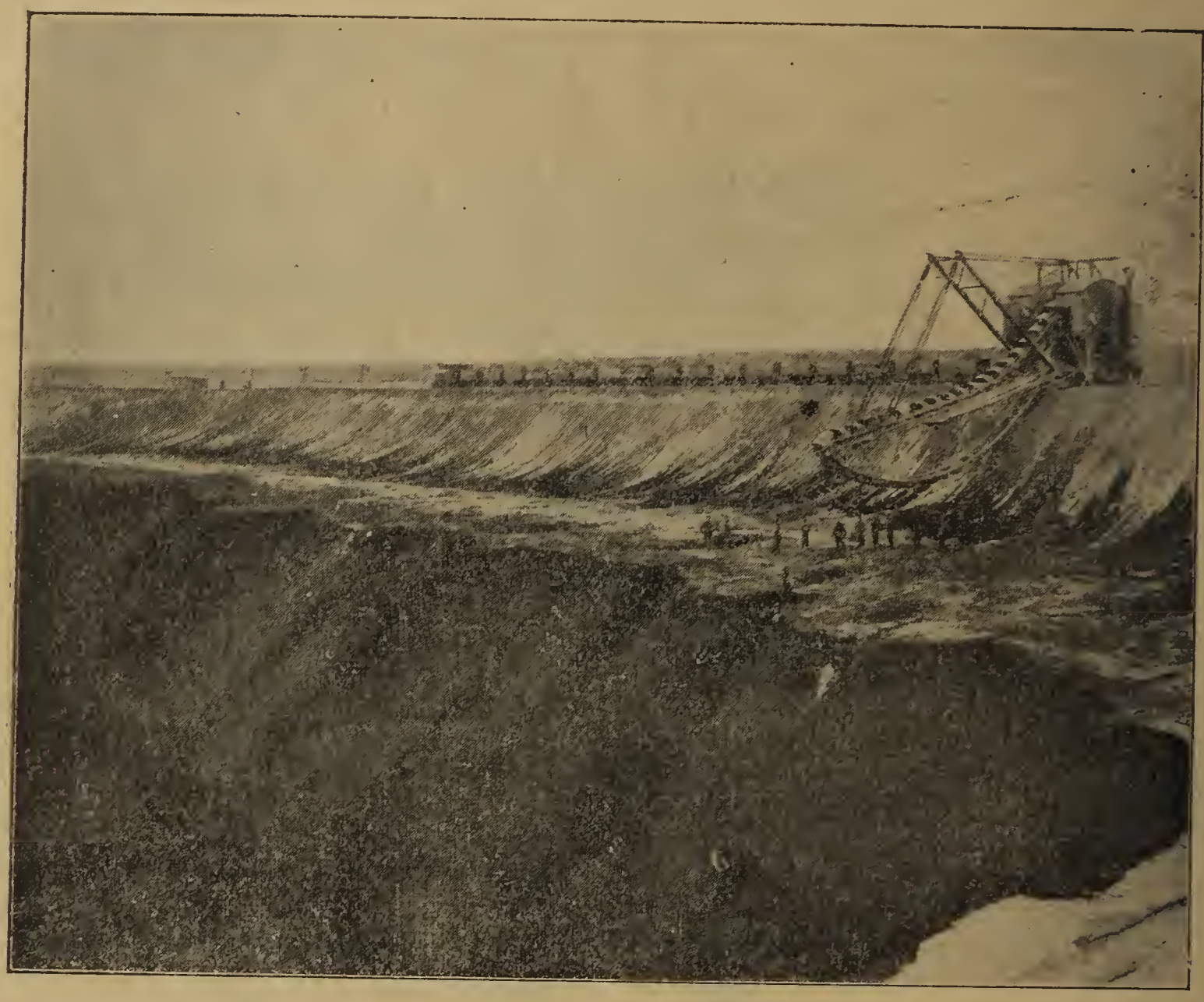

Наші робітники при роботї черпаковами машинами.

Брунатний уголь знаходить ся в глубинї 2 м. 40 цм. під поверхнею. Поверхня є все піскова, рідко де з домішкою глини. Добуваєсь його все в поверхній роботї (über Tage) з малими виїмками в спідній (unter Tage) і то лише при глубинї поза 25 м. В поверхній роботї усуває ся черпаковими машинами (Bager), котрі порушають ся на шинах, піскову поверхню з угля. Скоро на відкритім покладї угля трафляють ся заглубини заповнені піском, то той вибирають вже робітники.

Сї мілїони куб. метрів землї висипають черпакові машини в підставлені візки, тягнені паровими або елєктричними машинами та відвозять і висипають в дебри по вибранім углю, котрі відтак засаджує ся лїсом.

Само углє добуваєсь перше прокопанєм проглубин аж до споду покладу угля.

Так добуте глє насипає ся в візки, котрі елєктрикою тягне ся до фабрики брикет (Brikett-anlage).

Брунатне углє є в більшій або меншій части (40—60%) пересякнене водою, тому, що воно повстало з перегнитих лїсів головно так званої болотнистої кедрини, котрої останки знаходять ся ще часто в углю.

Наші робітники при добуваню брунатного угля.

Наші робітники по богослуженю на копальни Marga к. Senftenberg.

Уживано його длятого по близьких фабриках, цегольнях, гутах скла, ткальнях і т. п. З поступом техніки почато його відпаровлювати, прочищувати і стискати в цеголки, так звані брикети. Через се піднеслась сила опалова і перевозова брунатного угля та инші його прикмети майже подвійно, а з тим зросло і його ужитє в промислї.

Сила опалова сирого угля є 1500—2000 кальорий, а в брикетах 4700—5100. Брунатне углє не димить та не осаджує саджі і не задихає; з того згляду уживає ся його по поліційним приписам головно по містах.

З брунатного угля вирабляють також газ до сьвіченя і огріваня, товщ до робленя сьвічок т. зв. парафіну та оливу (Solaroel), котрої уживає ся до витворюваня газу при осьвічуваню воєнних кораблів.

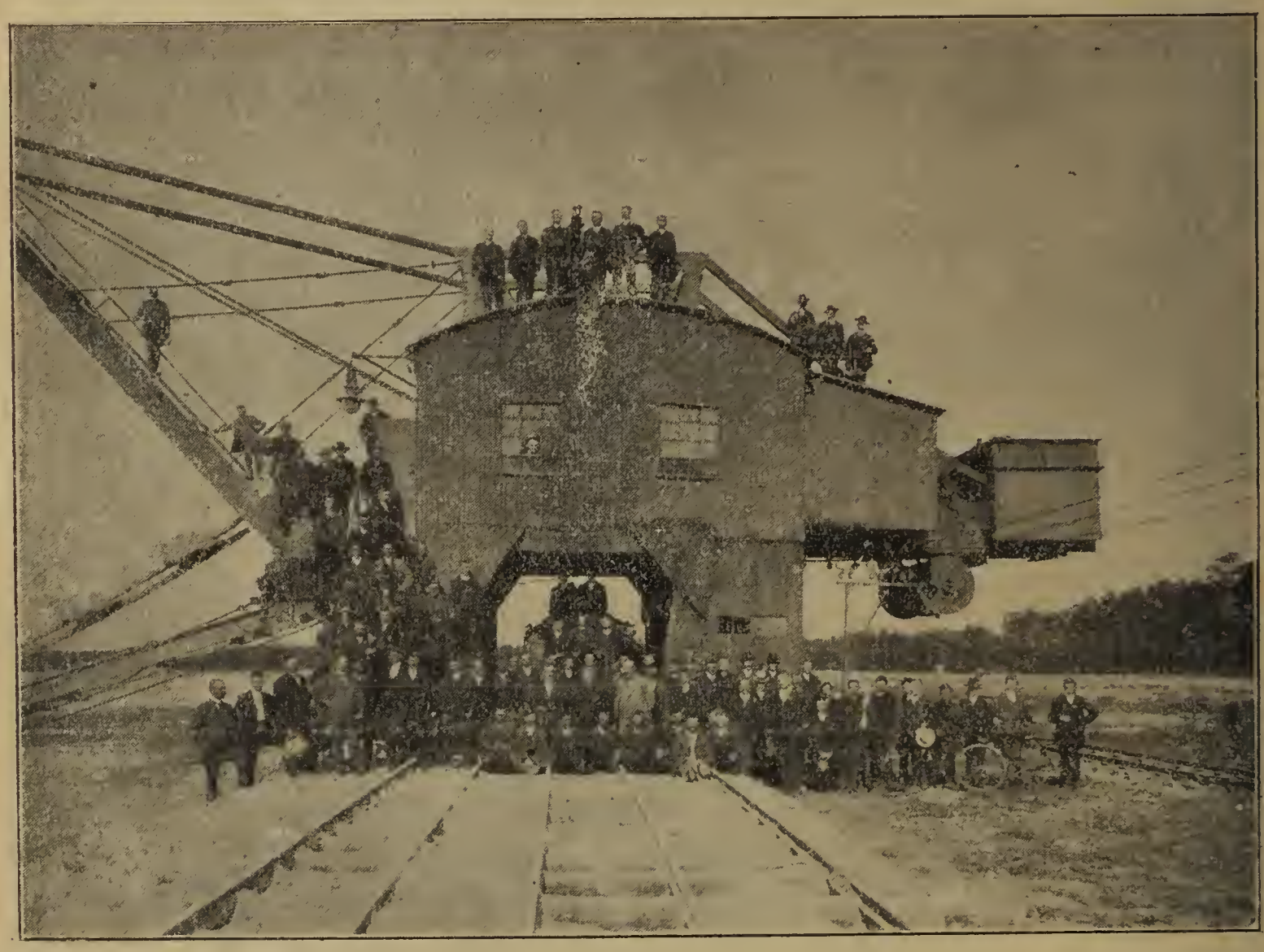

Наші робітники по богослуженю на копальни Ilse к. Senftenberg.

Як змагає ся уживанє а разом з тим і добуванє брунатного угля покажує статистика копалень на низших Лужанах.

В роцї 1880 добуто угля 84031 t а в 1910 р. вже 6,000.000 t з чого близько 2,000.000 припадає на копальнї Marga і Ilse bei Senftenberg N. L.

Відносини для робітників в копальнях брунатного угля є добрі. Мешканє по бараках спальних за оплатою 10 ф. денно вже з постелею і білєм на постїль. Їду може дістати по кантинах або варити собі самому. Товари купує ся по близьких крамницях, найтаньше і найлучше на копальни Ilse і Marga, бо склепи заложили і ведуть на велику скалю самі копальнї на статутах добродїйних товариств (Wohlfartsgesellschaft). Там робить найбільше наших робітників.

Заробок від 30 ф. на годину при багерах; за 10 годинну працю 3 М. При самім углю заробляють робітники більше, бо до 5 М. денно, але робота вже акордова.

Робітників наших в тамтих сторонах є вже до 3.000, а може ще до 15.000 поміститись.

Члени читальні „Просьвіти“ в Лежайську.

Місточко Лежайськ лежить вже на Мазурщині, однак тамошне українське населене держить ся кріпко своєї прадідної віри і народности, плекае рідне слово і українську пісню

Лежайські Українці гуртують ся в читальни »Просьвіти«, яка в послїднім часї приступила до будови власного дому на закупленій за 6.000 К. площі. Фонди на будову дому збирають ся з добровільних складок.

В 1911 році уладила читальня »Просьвіти« торжественний концерт в 50-ті роковини смерти Шевченка.

На повисшій фотографії бачимо тих членів лежайської читальні, котрі занимали ся улаштованем концерту.

Черваки для курий.

Аби кури добре несли ся, були товсті та здорові, потребують також трохи мяса. Особливо черваки т. зв. дожджаники дуже їм служать. Таких черваків можна дуже легко придбати. В тїнистім і вогкім місци викопати ямку, дати до неї прямовісно порізаної на 34 цм. довгої соломи, а між ту солому накидати гною, кори і т. п. По 20 днях в тій ямі аж кишіти буде від хробаків. Тодї виймае ся з ями всьо і дае ся курам. Курн їдять радо черваки, солому простирае ся, аби висхла, а яму знов наповняе ся так як передтим, аби знов були черваки. До старої соломи можна додати троха сьвіжої. Як є місце на десять таких ямок, і як кожду ямку зробите не нараз, але день по дневи, то буде досить черваків на цїле лїто і осїнь.

Корм для качок.

Найлїпшим кормом для качок є ячмінь. Розмязкує ся його і позваляє ся йому напучнявіти, а потім висипае ся на купу в теплім місци так, аби зачав кільчити ся. Коли то вже стане ся, сушить ся його, аби можна його переховувати. Ще лїпше наладжувати в той спосіб що дня тілько ячменю, скілько денно потрібно. Качки приміщує ся в чистій, виложеній соломою, стайни і дае ся їм ячмінь наново змочений. Давати треба часто але малі порциї, аби качки всьо з'їли

і не лишили нїчого в коритцях. По 14 днях качки вже товсті. Так само можна годувати і инший дріб, особливо гуси.

Курячий навіз.

Вартість курячого навозу що до якости є рівна иншим добрим навозам, а навожене ним під всякі управні ростини господарські є дуже хосенне. Добре є підлогу в курниках посипувати ґіпсом, або в браку того, сухою землею. Обчислено, що одна курка протягом року віддає до 10 фунтів відходів. Навіз від 40 курий вистане до знавоженя одного морґа. Не марнуймо отже птичого навозу, а прячмо старанно і зужитковуймо його.

Попіл з дерева

є знаменитим навозом. Як траву посипле ся на весні попелом, то вона буде дуже гарно рости, а крім того появлять ся в великій скількости конюшина, горошок і инші солодкі трави. Дуже добре уживати попелу перед садженем бараболь, бураків, ріпаку і гірчиці. Розсипує ся його на три-чотири дни перед засївом, а на луках вже тоді, заки трава зачне рости.

Як переховувати яйцї?

Вкладає ся яйцї в бочку до вапна, розробленого водою на густоту сметани, вважаючи завсїгди, аби одна верства не притикала до другої. Вапно мусить бути так густе, щоби яйцї не опадали, але держали ся в нїм добре. Переховуючи так покладки, можна їх мати много в тім часї, коли найдорожші.

Як винищити швабів (караконів)

В місци, де під ніч сходять ся громадно каракони, треба поставити бляшану посудину, наповнену через більшу половину водою, і обсипати її довкола землею аж по верх, щоби шваби могли легко до неї дістати ся; при посудині поставити треба сьвітло, а всяку иншу воду (і вогкість) сховати. Шваби підуть за сьвітлом, а хотячи пити громадно полїзуть до посудини, з відки вже не дістануть ся.

В кого є качки, той може їх ужити до нищеня швабів. В тій цїли треба їх на ніч лишити при сьвітлї, а певно в коротцї шваби зникнуть.

Також їжак добре полює на шваби. Полишений там, де они розвели ся, випряче їх вскорі до одного.

Проти швабів є також добрий поропок з коріня дячлю (Angelica, продає ся в аптицї). в котрім розтерто олїй з цебряного дерева (eucalyptus): одно кільо порошку з Анґелїки і 20 ґрамів евкатїптового олїйку. Сим порошком посипати місця заняті швабами, а вони певно вигинуть.

Шваби зникнуть також і від спорошкованого бораксу, який можна дістати в корінних склепах.

Вигубивши їх раз, треба зважати, коли появляють ся нові молоді шваби з зародків полишених в шпарах. Тоді повторити котрий будь з поданих способів, а винищене буде ґрунтовне. Абиж забезпечити ся перед сим влїзливим сотворінем на будуче треба всї шпари старанно позакітовувати.

Чищенє ратиць у худоби.

Ратицї худоби треба часто оглядати, бо нерідко лучає ся, що бічні їх стїни вистають понад берег стопи, через що нагромаджує ся там бруд, мерва і підстїлка, а нераз втисне ся туди навіть камінець. В таких случаях звірята відчувають нераз дїймаючий біль і не можуть ходити. Часто завважити можна у звірят, особливо таких, що хорували на заразу писка і ратиць, подвійну підошву. Між одною і другою находить ся вільний простір, в якім з часом назбирає ся бруд і сей твердніє на нову, мягку підошву. В першім случаю треба виросші понад береги ратицї підважити ножем або клїщами і відчистити підошву з засохлого бруду, а худобина сейчас ставляє сильно ногу. Як утворить ся друга підошва то вистане відтяти стару і в той спосіб увільнити нову. Операция така на задній нозї буває нераз досить тяжка, бо при підношеню ноги корови часто пручають ся і при тім калїчуть ся. У инших звірят буває лекше, бо без опору позваляють собі скривити ногу і обкроїти берег ратиць. У впертих звірят всуває ся короткий дручок під скоковий встав і двох сильних людий підносить ногу враз з дручком. Найлїпше вспіє се зробити коваль з своїми помічниками.

Др. Кость Кульчицький.

Споживні спілки а ощадність.

Тяжко живе ся вже від довгого часу низшим кругам людської суспільности, а особливо дрібним хліборобам, дрібним ремісникам і робітникам. За причиною того лиха шукають люди вже від більше як сотки літ та приду-

Відкритє спілкової крамниці в Рочдель.

мують над способами, якби усунути се лихо, якби двигнути з економічного занепаду найнизші верстви населеня так, щоби їм красше на сьвітї жило ся. В ріжних часах подавали ріжні люди всїлякі способи, всїлякі средства проти щораз більшого зубожіня широких мас працюючого люду. До тих средств належить кооперация, кооперативні спілки, а передовсїм споживні.

Початки кооперації.

Батьками, себто твірцями кооперації були два славні мужі а то: Англієць Роберт Овен і Француз Фуріє. Оба они жили і дїлали з початком 19. столїтя. Они то в своїх письмах голосили засади, цїлком згідні з засадами кооперації. Одначе гадки порушені ними не були представлені зовсїм ясно і виразно, проте їхні проєкти не дали ся в практиці примінити.

Все таки плодотворні гадки порушені Овеном впали на добру рілю і видали буйне зерно а першими сївачами, першими практичними робітниками на кооперативній ниві були бідні ткачі в англїйськім містї Рочдель (Rochdale), які в р. 1844. заложили першу споживну спілку. Тому то і зовуть ся ті спілки теж рочдельськими спілками або крамницями.

Перші основателї тої спілки, себто рочдельські ткачі, приєднали для своєї ідеї кількадесять приклонників а заразом членів-основателїв; придбали шляхом добровільних вкладок, які кождий з тих членів зобовязав ся складати, більшу суму гроший (щось около 600 кор.), та винаймили склеп і закупили найпотрібнїйші в щоденнім житю артикули як от: хлїб, сіль, сїрники, мило, чорнило, сьвічки, цукор, гербату і т. п., які мали продавати ся членам тої спілки. Товари закуплювано в гуртовних складах в щонайлїпшій якости а продавано членам по такій самій цїнї, як місцеві крамарі і то за готові гроші. Продажа на кредит, на борг була виключена. З кінцем року дїлено чистий зиск в той спосіб, що одну частину відкладано яко резерву на случай можливих втрат і недоборів спілки, а решту дїлено між членів, що купували в крамници, розмірно до висоти закупленого кождим товару. Чим більше хто дав крамници уторгувати, тим більший дістав зворот заплаченого гроша. Спілка росла з року на рік. З року на рік більшало число членів, більшав оборот касовий, більшав зиск товариства і звороти членам. Спілка згодом стала поширювати круг свого дїловодства.

Придбавши великі зиски, велике число удїлів, які нововступаючі члени вплачували та ощадности, які члени в спілцї льокували (найчастїйше тим способом, що місто відбирати звороти, які їм належали ся з чистого зиску спілки, складали їх в спілцї яко ощадність на щадничу книжочку), спілка потворила в ріжних частях міста свої філії, склади і магазини, опісляж поклала свої власні фабрики, млини, пекарнї, різнї, цукроварнї, в яких витворюють ся і продукують ся ті всї річи, якими спілка торгує, а навіть закупила свій власний пароплав, який посилає в далекі заморські краї для закупна таких кольонїяльних товарів, як: кава, гербата, риж, бавовна і т. п.

Нинї майно тої найстаршої в Европі споживної спілки числить ся на мілїони. Спілка не лиш затрудняє в своїх склепах, заводах і фабриках тисячі робітників, які мають гарний заробок і прожиток, але старає ся головно о двигненє просьвіти, взагалї морального та умового стану робочих кляс. Она велику частину свого зиску призначує рікрічно на закладанє приватних шкіл, захоронок для дїтий, читалень, бібліотек, просьвітних клюбів, театрів, купелевих заведень і дешевих, здорових реставраций, особливо для робітників.

Рочдельська спілка властиво вже в своїм першім починї не уважала склеп і зиски, які він дає, своєю остаточною метою, а лиш середником до гарнїйшої, лучшої цїли, якою вважала моральне та інтелєктуальне (умове) двигненє широких мас народа, згуртованє всього робітничого стану до спільної праці над полїпшенєм своєї долї, над викоріненєм самолюбних інстинктів а вщіплюванєм почувань громадянського обовязку, спільної помочи, солїдарности інтересів і братнього пожертвованя.

Англїйські спілки споживні, які опісля на взір першої рочдельської спілки поширили ся в цїлій Англії по всїх усюдах, осягнули здебільшого свою цїль, бо від часу, від коли спілки споживні в Англії розросли ся, слїдний щораз то більший добробут між тамошним населенєм, щораз то більше заникає павперизм (зубожінє) між низшими кругами робітництва, збільшує ся загальний просьвітний уровень та зменшають ся суспільні клясові антагонїзми.

Засади споживних спілок.

В споживній спілці всї її члени ручать за зобовязаня спілки своїм майном а то до висоти певнократної скількости зложених членських удїлів. Членський удїл є можливо низьким, щоби тим чином мочи придбати як найбільше число членів. Один член може мати і кілька удїлів, одначе через те не набуває більше прав. Від членських удїлів не платить спілка нїякої дивіденди лиш такий самий процент, як від щадничих вкладок; часто-густо не платить спілка від членських удїлів навіть і проценту, виходячи з того погляду, що споживна спілка є філянтропійною себто добродїйною інституциєю, отже не годить ся від членських удїлів жадати процентів або дивіденд. Спілка набуває і продає товар лиш найлїпшої якости о скілько можна прямо від фабриканта або, коли се неможливо, то прямо з туртового складу, а продає по такій самій цїнї, як инші крамарі в тій самій місцевости іменно тому, щоби через дешевшу продаж товару не наразити собі місцевих купців, якіби могли спілку, особливо в її початках, через зниженє цїни своїх артикулів, легко привести до упадку. Надто тримає ся кожда споживна спілка засади, нїкому нїчого не продавати на кредит, нїкому не „боргувати“, старає ся тим відучувати своїх членів від легкодушного робленя довгів і заправляє їх в той спосіб до порядочного веденя домашного хазяйства. Кождий з купуючих членів дістає на закуплені товари купони, які по упливі означеного часу счисляють ся, а розмірно до висоти закупленого в спілцї товару дістає опісля кождий член з чистого зиску спілки зворот в грошах, який становить значний процент закупу. Звичайно зворот той не виплачує ся членови, але будьто записує ся на його рахунок яко щаднича вкладка, або на рахунок його членського удїлу, наколи його не вповнї ще сплачено, бо членські удїли можна сплачувати теж в певних дрібних місячних чи инших ратах. З чистого зиску спілки лиш одна частина призначуєсь на звороти членам, натомість друга частина зістає власностию спілки яко її резервовий капітал, призначений на покритє можливих втрат спілки а надто споживні спілки призначують ще якусь частину чистого зиску на ріжні добродїйні, просьвітні або народні цїли.

Як споживні спілки приходять до ощадности.

Споживні спілки є не лиш школою громадянського житя, заправляючою своїх членів до спільної праці і спільних жертв для добра загалу, не лиш середниками збуджуваня у людини благородних почувань а нищеня самолюбних хижацьких інстинктів, не лиш ширителями просьвіти і добродїйних заведень, они надто ще є важною підоймою загального, народного добробуту і богацтва через те іменно, що зовсїм безвідно заправляють своїх членів до ощадности, вони учать їх мимохіть ощадности.

Бачимо се на розвою англїйських споживних спілок, яких головна вага і сила в тім власне, що они завдяки ощадностям, які члени спілок роблять в своїх видатках, піднесли загальний добробут широких мас народа та збільшили їхню споживну силу.

Споживна спілка зачинає звичайно своє істнованє в вельми скромних розмірах, в своїм починї она заточує собі досить вузкий круг дїланя. Але силою самого факту, а іменно потреби і конечности свого істнованя, особливож коли управа спілки складає ся з енергічних людий, сьвідомих і дїяльних, спілка скоро росте, так само як рости мусить кождий органїчний твір; швидко більшає її круг дїланя, поширює ся само підприємство спілки і она перебуває — як сьвідчить розвій англїйської спїлки рочдельської — кілька фаз свого розвою. Для нас іменно інтересним являє ся се, що в кождій висшій фазї свого розвою добродїйний вплив споживної спілки на збільшенє ощадности своїх членів і взагалї на піднесенє загального добробуту стає ся чимраз то більший.

В першій фазї свого розвою повстає мала спілкова крамниця, яка обмежує свою чинність до закупна і продажи найконечнїйших предметів в що-

Будинок, де завязано першу крам. сист. Рочдель.

деннім запотребованю загалу населеня. Спілка не може ще набувати товару в так великій скількости, щоби закуповати його прямо від продуцентів, прямо з фабрики, але набуває продажні артикули від великого торговця, від гуртівника, а позаяк спілка набуває від гуртівника товар в більшій скількости а надто є сталим клієнтом гуртівні та платить за товар готівкою, проте гуртівник уділяє спілці значного рабату, який стручає в хосен спілки при виплаті готівки. Спілка продає товари своїм членам за таку саму ціну, як инші крамарі, отже з надвижкою, яка становить тепер зиск спілки, а не крамаря. Бо головна користь, головне добродійство, яке зі споживної спілки спливає на загал її членів, лежить в тім, що споживна спілка усуває тих посередників, через руки котрих товар переходить заки дістане ся з місця продукциї на місце його запотребованя. А тим самим зиск, який дістає ся тим посередникам, йде тепер до каси спілки а зглядно в виді зворотів до рук членів спілки. Понадто управа спілкової крамниці є далеко дешевшою, як управа приватної торговлї, бо управу ту справують самі члени спілки, які мають в тім інтерес, щоби спільне майно спілки, яке є теж і їх майном, росло завдяки ріжного рода ощадностям в управі, завдяки зменшеню непотрібних коштів та завдяки досконаленю торговельної техніки. Проте чисті зиски в спілковій крамници є звичайно о много висшими, чим зиски приватних торговельників, що торгують такими самими товарами.

Та й не диво, коли звороти, які споживні спілки сплачують своїм членам, виносять значний процент уторгованої суми. Англїйські споживні спілки виплачують своїм членам звичайно титулом звороту 14—18% уторгованої суми, отже 14 до 18 корон за кождих 100 уторгованих корон.

Супроти того зовсїм природно, що споживна спілка являє ся найлучшим середником, що спроможний заправляти своїх членів до ощадности. В хвили бо, коли член спілки в своїй спілцї купує, в хвили, коли він гроші видає, в тій самій хвили він зовсїм безвідно і щадить. А чим більше він робить закупів в спілцї, чим більше видає, тим самим і його ощадности більшають. Споживна спілка платить отже своїм членам від їх видатків, від їх закупів так само проценти як нпр. щадниця платить процент від льокованих у неї гроший. Ріжниця хиба в тім, що процент, який платить споживна спілка, є о много висший від проценту, який платять щадниці.

Теперішний дім спілки в Рочдель.

Ті звороти, які споживні спілки виплачують своїм членам по уложеню білянсу або рахунковім замкненю, льокують звичайно члени на щадничі книжочки будьто в щадницях, будьто в кредитових спілках, а тим чином й процентують рівночасно ті свої ощадности.

Сила поодиноких споживних спілок в союзї.

Наколи повстане більше число спілок, тодї споживні спілки вступають в другу фазу свого розвою. Всї ті споживні спілки лучать ся в союз. Зі всїх тих спілок повстала одна нова спілка висшого степеня, немовби осередний пункт, немов огнище всїх дотеперішних спілок, а та нова висша спілка перенимає тепер від всїх инших союзних спілок виключно на себе деякі чинности а головно чинности закупу для спілок товарів та тим чином улекшує союзним спілкам працю і дїловодство. Та нова спілка спілок або той спілковий союз стає ся спілкою для закупна товарів, потрібних для спілок; она стає ся для спілок гуртовним складом, а союзні спілки заспокоюють тепер своє запотребованє в товарах не у приватних гуртівників, але в союзї. Союз, яко гуртівник великого числа спілок є спроможний набувати дуже велике число торговельних артикулів; він навязує вже торговельні зносини прямо з фабрикантами або продуцентами дотичних предметів, а тим самим набуває потрібні товари від фабрикантів значно дешевше, чим поодинокі союзні спілки могли їх набувати від приватних гуртівників. Через те союз спроможний всякі товари продавати союзним спілкам дешевше від приватних гуртівників. Зиск який йшов до тепер в руки приватних гуртівників, йде до каси всїх союзних споживних спілок, а тим самим до рук її членів та побільшує їхнї ощадности, бо звороти тепер стають ся більшими.

Наколи споживна спілка перед повстанєм союза була в змозї платити титулом звороту своїм членам нпр. лиш 12% уторгованої суми, то по повстаню союза спілка буде спроможною платити титулом звороту значно більший процент, що становити-ме для членів спілки збільшенє ощадностий.

Союз споживних спілок має змогу яко виключний гуртівник і доставець союзних спілок, дуже точно обчислити загальне запотребованє в поодиноких споживних артикулах зі сторони всїх союзних спілок а тим самим і консументів. Наколи союз переконає ся, що запотребованє якогось предмету є вельми велике та з року на рік більшає, тодї союз маючи в союзних спілках споживних трівких а певних відбирателїв, отже певне поле збуту, або сам приступає на свою власну руку до виробу, до продукциї дотичного артикулу, або старає ся в тій цїли покликати до житя окрему вирібну продуктивну спілку.

Від споживаня до виробництва (продукциї).

Третою фазою в розвою споживних спілок треба вважати той момент, коли споживні спілки, а зглядно союзи таких спілок самі беруть ся до продукованя тих річий, якими споживні спілки торгують та в тій цїли основують союзні фабрики, союзні робітнї, взагалї союзні спілки вирібні. Таким шляхом пішла нпр. перша англїйська споживна спілка в Рочдель, та всї инші англїйські споживні спілки, які по довшім часї свого істнованя, сполучивши ся в союзи, покликали до житя у всїх важнїйших місцевостях в Англії, особливо по фабричних містах, де скупляють ся великі маси робітників, свої власні спілкові пекарнї, свої власні млини, спілкові фабрики обуви, одїжи, спілкові ткальнї, спілкові фабрики сукна і т. д. Ми не маємо навіть понятя о розмірах тих спілкових, ріжнородних фабрик, які на зверх представляють ся правдивими робітничими палатами а надто заводять щонайлїпші урядженя для охорони здоровля і для вигоди працюючих там робітників.

В тій третій фазї свого розвою споживні спілки не лиш постачають своїм членам товарів, не лиш посередничать прямо між продуцентом а консу-

ментом, але беґуть ся самі до продукованя дотичних предметів. В тій третій фазї розвою споживні спілки роблять зайвим істнованє многих приватних капіталїстичних підприємств, взагалї приватних фабрик, що витворюють всякі річи, необхідно потрібні в щоденнім житю а свій розвиток та свої доходи опирають здебільша на визиску чужої наємної працї.

Ті приватні капіталїстичні підприємства не лиш теряють тепер у всїх споживних спілках своїх сталих відбирателїв, але одержують в них грізних конкурентів, які поволи випирають їх з ринку, відбираючи їм ті великі зиски, які до тепер тягнули здебільша з біднїйших верств населеня. Зиски споживних спілок побільшують ся тепер не лиш о той зиск, який тягнули ті многі посередники, через котрих переходив товар від продуцента, заки дійшов до консумента, але й надто ще о той зиск, який мав сам продуцент-капіталїст. Зовсїм отже природно, що споживна спілка, маючи тепер сама більші зиски, стає ся спроможною удїляти своїм членам далеко більші суми зворотів, чим раніш,

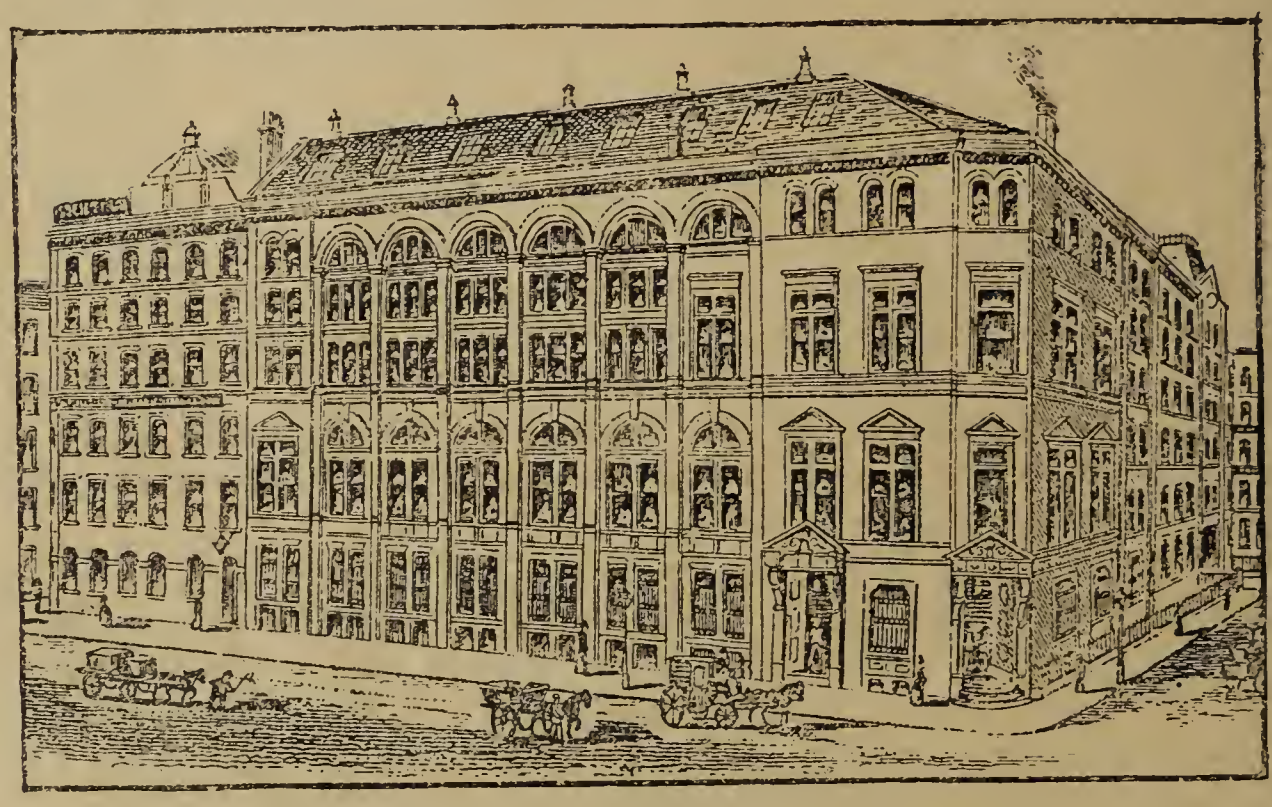

Будинок Союза Спілковнх крамниць в Манчестер.

а тим самим посередно пособляти їхньому нахилови до ощадности, прямо побільшувати їхнї ощадности.

Членами основателями таких спілкових продуктивних підприємств стають звичайно всї союзні споживні спілки, які зі свого власного майна, яке — як відомо — є теж і спільним майном всїх її членів, складають титулом удїлів потрібні до дїловодства підприємства капітали.

В кооперативних підприємствах робітники мають лїпші умови працї.

Продуктивні спілки, себто спілкові підприємства важні ще й тим, що дають змогу безлїч робітникам працювати в таких підприємствах на далеко лучших условинах, чим в приватних капіталїстичних підприємствах. Така продуктивна спілка старає ся по змозї затруднювати у себе лиш тих робітників, що вже є членами якоїсь споживної спілки а тим самим посередно і її членами. Нема отже в такій спілцї наємної працї в такім значіню, як она є в приватних капіталїстичних підприємствах. В спілцї і для спілки працюють яко робітники її власні члени. Робітники в такім спілковім підприємстві одержують кромі звичайної плати за роботу при кінци року ще так звану „тантієму“ або удїл в чистім зиску спілки. Той удїл обчислюють ріжні спілки всїляко. Найраціональнїйший спосіб обчисленя того удїлу робітників в зисках спілки запровадила у себе англїйська спілкова ткальня в містї Пайзлї (Paisley). Там чистий зиск спілки, по відложеню певної суми на резервовий капітал і ріжні добро-

дійні цїли, дїлить ся в рівній мірі між власників удїлів або закладового капіталу, якими, як відомо, є споживні спілки, між покупців товару, якими є здебільшого теж споживні спілки і між робітників в той спосіб, що від кождої сотки капіталу, закупна і зарібку платить ся такий самий процент титулом удїлу або тантиєми. Та тантиєма, яку робітник дістає при кінци року, а яка становить не малий процент його загального річного зарібку, є для нього так само якби заощадженим грошем.

Так отже бачимо, що в тій третій фазї свого розвою щадить робітник, отже бідний пролєтар, значні суми не лиш яко консумент в споживних спілках, але також яко витворець в вирібних спілках, покликаних до житя споживними спілками.

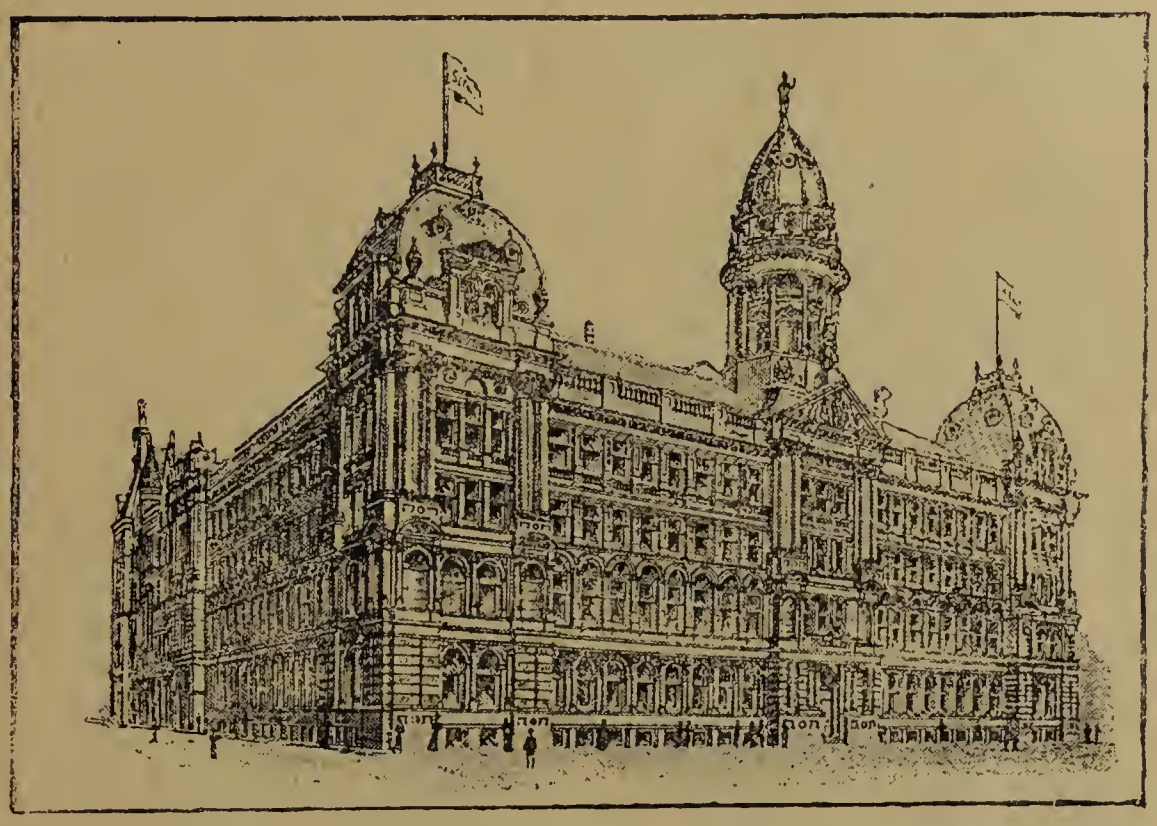

CENTRAL OFFICES, SCOTTISH CO-OPERATIVE WHOLESALE SOCIETY, GLASGOW.

Головний заряд Союза С. к. в Ґлязґов (Шкоция).

Споживиі спілки міські покликують до житя рільничо-вирібні спілки.

Однак на тім ще не конець. В тій третій стадиї свого розвитку оказує споживна спілка звичайно тілько животности та енергії, що її майно росте скорим ходом, а она в своїм власнім інтересї дає почин до заснованя инших нових кооперативних спілок.

Єсть се звичайне явище, що кожда кооперативна спілка розвинувши ся та ставши на трівких основах, дає почин до заснованя не лиш инших таких самих спілок але й спілок иншого рода. Така нова спілка або перенимає на себе виключно певні якісь чинности, що стоять в тїсній звязи з чинностями і завданями дотеперішньої спілки або пособляють тим чинностям. Тому то напримір при розвитку молочарських спілок мусять повставати осібні хлїборобські спілки для плеканя худоби та для піднесеня управи пасовиск і лук, взагалї спілки для піднесеня хлїборобського господарства. Тому то дальше при розвитку спілок для продажи яйцями, мусять повстати теж і спілки для плеканя дробу, бо чинности одної спілки стоять до чинностий другої в такім відношеню, як причина до наслїдку, або як средство до цїли. Ті нові спілки зістають з давними в тїсних взаєминах, доповняють ся в своїх чинностях, впливають одна на другу, та взаїмно підтримують ся.

Так само дїє ся зі споживною спілкою. Она не лиш торгує витворами фабричного промислу, але в більшій мірі ще витворами хлїборобського го-

сподарства, як от: мясом, маслом, сиром, яйцями, овочами, медом, олійом і т. п. Тому в інтересї споживних спілок, які звичайно основують ся по містах або фабричних центрах лежить такбж те, щоби при споживних спілках по селах основувались теж хліборобські спілки, а то не лиш о загальнім значіню, але також специяльні спілки для виробу хліборобських продуктів, як от: молочарські спілки, спілки для годівлї і продажи худоби, спілки для виробу овочевих вин, консервів і т. п.

Того рода спілки стають ся для хліборобського населеня вельми добродійними, бо підносять його добробут, натомість для міських споживних спілок стають ся ті хліборобські стоваришеня головними доставцями споживних артикулів. Взаїмне корисне віддїловуванє на себе тих спілок не підлягає нїякому сумнївови.

При споживних спілках щадничо-кредитові спілки.

А вжеж кожда сильно розвинена споживна спілка мусить мати найбільший в тім інтерес, щоби біля неї повстала і разом з нею функціонувала теж кредитова спілка, якаб не лиш постачувала членам споживних спілок дешевого, вигідного продуктивного кредиту, але й була заразом для них щадницею.

Кредитові спілки, якіб выросли зі споживних спілок, були би для членів тих послїдних в містї і щадницями, в яких би они могли льокувати свої звороти, які їм виплачує споживна спілка, не потребуючи нести їх до подальших місць, що всегда сполучене з коштами і стратою часу.

Ті щадничо-кредитові спілки старали би ся взагалї всякими можливими способами розвивати у населеня змисл ощадности а головно заохотою до ощадности при всяких нагодах, поученями і відчитами, преміованєм ревних щадників і висшим опроцентованєм дрібних щадничих вкладок.

Вельми доброю і практичною оказала ся в Нїмеччинї система Шерля, якуб і у нас всюди можна запровадити. Там кредитово-щадничі товариства а головно райфайзенські спілки посилають кождої суботи або неділї, взагалї в такім часї, коли у людий більше готівки в руках, по домах свого урядника, чи там підурядника з так званими щадничими картами, на яких находять ся наліплені значки товариства на дрібні суми 20—50 феників (на наші гроші 25—60 сот.). Дрібні щадники купують ті карти, а наколи сума закуплених карт дійде до певної висоти, дотичний щадник несе їх до каси товариства, яка відбирає ті карти від нього і записує йому яко щадничу вкладку. Тим чином завдяки тій системі змагає ся у населеня, особливо у молодих людий, замилованє до ощадности.

Така щадничо-кредитова спілка моглаб згодом через заведенє чекової системи ще більше розвивати ощадність а надто, особливо для сїльського населеня, здїлати зайвим плаченє готівкою в споживних крамницях. Така місцева щадничо-кредитова спілка, знаючи добре маєткові обставини всїх своїх членів, моглаби у себе для кождого члена після можности отворити до певної міри кредит на так званий біжучий рахунок. Спілка видавала би своїм членам до висоти заасекурованої суми чеки, якими опісля посїдач чеку мігби при закупнї товарів в споживній спілцї платити замісць гроший, так що вже не мав би нїякого рахунку зі споживною спілкою, лиш та послїдна з кредитовою спілкою на підставі її чеків. Свій довг натомість до кредитової спілки мігби дотичний інтересент сплачувати кождочасно в видї навіть найдрібнїйших ощадностий, які записували би ся на біжучім рахунку в його хосен а надто зі зворотів, які одержує зі споживної спілки. Розуміє ся, що того рода чекова система, принята загально в Англії, моглаб у нас доперва тодї поширити ся, наколи піднесе ся у нашого народа загальний уровень просьвіти.

Антін Гапяк.

УГЕРЦЇ ВИНЯВСЬКІ

маєтність Товариства „Просьвіта“

В рудецькім повітї на пограничу повіта мостиського лежать Угерцї вин., друга більша посїлість товариства „Просьвіта“. Найдогіднїйше доїхати до Угерець вин. зелїзницею в напрямі Самбора. Від послїдної зелїзничої стациї Рудок, в напрямі північнім веде битий гостинець 4 km. а відтак в напрямі північно-східнім 3 km. повітова дорога, що доводить нас до Угерець вин.

Михайло Малецький.

Само село, положене на склонї узгіря, нїчим не ріжнить ся від инших сїл східної Галичини, хиба лиш троха більше вражає нас галицька біднота. Зелень густо засаджених садків і дерев закриває сю галицьку нужду, що увидатняє ся на зверх надваленими стїнами лїпянок, перегнилими, грубо вкритими мохом стріхами, та купами обірника перед хатами.

Число мешканцїв Угерець вин. виносить 582 душ, в чім три родини латинського обряду і одна родина жидівська. Усї почувають ся Русинами а при послїдній конскрипциї записали свою розговірну мову руську. Занимають ся всї без виїмки управою рілї. Національна сьвідомість селян мала, майже нїяка,

а осьвіта стоїть дуже низько. Число неграмотних велике, близько 70 процент. І не диво. Громада по нинїшний день не має школи, а значна віддаль від других сїл не дає змоги дїтворі користати з шкільної науки. Но все таки жадоба науки і знаня руського народа серед найнедогіднїйших обставин проявила ся і тут. Загально відомий тип руського селянина-самоука, що научив ся читати і писати принагідно „один від другого“, має тут свого представника в особі Івана Горішного, теперішнього голови читальнї „Просьвіти“. Автор сеї статї мав нагоду бути весною сього року на отвореню Кружка „Сїльського Господаря“ в Вощанцях, сусїднім селї від Угерець вин., де сей селянин-самоук викладав по вказівкам „Взірцевого Господаря“ (виданє тов. „Просьвіта“) про управу бураків. Книжку сю прочитав він вже кілька разів, знав її дуже докладно і тому часто відривав ся від читаня, хотячи своїми безпретенсіональними словами представити слухачам річ вірнїйше. І справдї, його виклад на основі прочитаного виходив без заміту.

Незвичайно відрадна проява, се висша сьвідомість і бажанє висшого знаня серед селянських дївчат в Угерцях. Їх духова провідниця Ганька Стельмах, дївчина лїт 26, тїшить ся визначним поважанєм не лише в своїм рідним селї але і в сусїдних громадах. Будучи слабого здоровля рішила не виходити замуж, а місто сього приняла на себе обовязок добровільної Служебниці. Поміч і догляд над недужими, окраса і лад в церкві, наука церковного співу, вишивок і виріб штучних цьвітів, а зимою наука дїтий грамотности — се головні задачі її житя. Свою сьвідомість поширяє читанєм нових книжок, які закуповує, а книжки зі своєї невеличкої бібліотеки позичає другим. З питомим пієтизмом звертають ся до неї дївчата инших сїл за порадою, а на значнїйших народних торжествах в повітї, майже все виступає в імени селянок свого повіта. Се дїйсно замітний тип нашої сїльської дївчини тим більше гідний підчеркненя, що попри охоту і бажанє побільшити свою сьвідомість, виступає ще одна черта так мало знана у нашого селянства — самовідреченє і пожертвованє для добра других.

Не маючи в селї нїякого товариства з поміж інтелїґенциї, бувший дїдич Угерець вин. бл. п. М. Малецький зносив ся в щоденнім житю з селянами. Уроджений в Сокали, оставав від одинайцятого року житя, в наслїдок смерти родичів, під опікою дра Станецького, проф. унїверзитету у Львові. По скінченю семої кляси в академічній ґімназиї у Львові і рільничої школи в Дублянах, закупив Угерцї вин. і тут віддав ся господарці. Перші його лїта побуту в Угерцях вин. нїчим не рїжнили ся від житя инших дїдичів по селах між руським населенєм. Не було без сього, щоби між двором а селом не приходило інколи до непорозуміня. Пізнїйше однак, вправдї поволи але постійно і сильно почала вкорінювати ся між дїдичем і селянами приязнь. Інакше і не могло бути. Дїдич жив між руським населенєм. Маркантнїйші надужитя та кривди роблені народови, серед якого обертав ся, не могли його не вражати, чоловіка впрочім незвичайно доброго серця і чутливого. Та найбільший вплив на нього мали таки приятельські зносини з Впреп. о. радн. С. Кульчицьким парохом Вощанець. Своїм лагідним, щирим поступованєм умів не тільки ладнати усякі непорозуміня, які лучали ся між двором а селянами, але й зумів приєднати дїдича до праці в користь руського народа. З того часу і датуєть ся поворот бл. п. М. Малецького до віри і народности своїх батьків. Перед ним звірював ся дїдич з усїма своїми плянами, не розпочав жадної важнїйшої роботи, доки не засягнув у него поради, словом, перед ним не мав нїяких тайн. Взірцем для бувшого дїдича станули від тепер Антонович, Глинський, Аркас, В. Лїпинський, що не хотїли бути експльоататорами-кольонїстами між чужим народом. Йдучи їх слїдами бувший пан дїдич цїлковито здемократизував ся. Брами його двора стояли від тепер все отвором для всїх, що потребували його помочи або поради. Не було в селї весїля, на якім не бувби він присутний, не було хрестин, на яких би він не був кумом, не було сироти, якої не був би опікуном. Тим чином утревалювала ся приязнь між дїдичем а руським народом і руською околичною інтелїґенциєю. Натомість постійно рвали ся нитки штучної приязни

польською інтеліґенциєю, що нахабно накидала ся своєю з сердечностию
ежонатому дїдичеви. Однак пукла і послїдна нитка, дїдич зірвав з давною
радициєю і явно вернув до віри і народности своїх предків. Як дїдич Русин
очав переписувати ся з усякими властями тільки в руській мові, як сьвідомий
атріот щедро запомагати українські краєві і повітові Товариства; як горожанин
овадив виборців на друге (польське) село, щоби разом з ними віддати голос
і свого кандидата; як громадянин був і головою читальні „Просьвіти“ і пред-
дателем Спілки Райфайзена і радним громадським і провізором церкви.
всюди, за яку роботу не взяв ся, лишив по собі корисні слїди. Його жер-
вами побудовано місцеву церкву, дім церковного брацтва, при його помочи
анули всї нові будинки економічні і мурований дім приходський в Вощанцях.
удучи при сїм добрим і практичним господарем учив обрабляти землю, а лю-

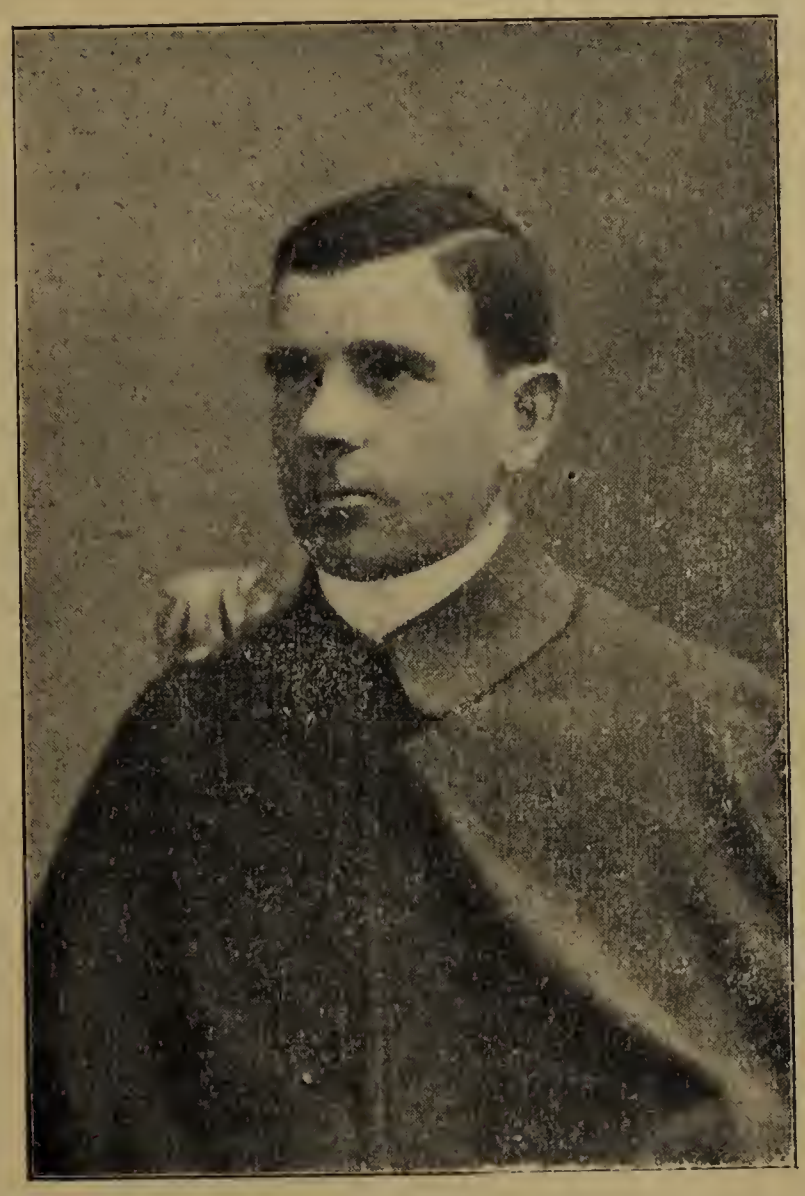

О. радн. С. Кульчицький нуратор маєтности Угерцї винявські.

буючи ся в садівництві, учив щепити і роздавав щепи селянам — так, що
ю части і Покійного заслуга, коли нинї село Угерцї вин. вкрите зелению садків.

Одиноким і унїверсальним спадкоємцем майна в Угерцях вин. установив
бл. п. М. Малецький Товариство „Просьвіта“ у Львові. Кромі сього лишив
слїдуючі леґати: для Руського Тов. Педаґоґічного у Львові 2000 кор., Філії
Тов. „Просьвіта“ в Комарнї (на повіт рудецький) на удержанє селянської бурси
1000 кор., на будову нової церкви в Рудках 1000 кор., на украшенє церкви
в Угерцях вин. 1000 кор., Л. Федевичеви ст. прав (що в часї довготревалої
недуги завідував його майном) 4000 кор., Катеринї Охендушко довголїтній
служниці 1000 кор., прочим слугам, що були в службі в часї його смерти, чис-
лом девятнайцять, по 100 кор. разом отже 1900 кор. Понадто вложив бл. п.
М. Малецький обовязок на Товариство „Просьвіта“ впровадити в житє захо-
ронку під зарядом СС. Служебниць Пр. Д. М. в Угерцях вин. найдальше до
двох лїт від часу отвореня тестаменту. На удержанє захоронки має Товариство
„Просьвіта“ відступити 12 моргів поля, вибудувати власним коштом мешкаль-
ний і економічні будинки.

Маєток Угерці вин. числить 376 моргів 647 сяжнів простору. З того 12 моргів переходить на власність Захоронки, так що для Товариства „Просьвіта“ остає 354 морги 647 сяжнів. В тім 256 моргів 1075 с. орного поля, 30 моргів 434 с. лук, 9 моргів 610 с. огороду, 2 морги 899 с. пасовиска та 62 морги листкового лїса. Половина лїса є така, що можна би його рубати беручи 700—800 кор. за морг. Приймаючи пересічну цїну сього маєтку 800 кор. — бо так платять в сих сторонах — то цїла маєтність Угерець вин. представляє вартість около 280 тисяч корон. Кромі сього з хвилею смерти тестатора остав живий інвентар вартости 10.000 кор. і економічні будинки та господарські знаряди.

Маєтність обтяжена 4% довгом Галицької Каси Товариства кредитового земського в квотї 54.853 кор. 06 сот. Піврічні рати платні в сїчни і липни виносять по 1422 кор 42 сот., так що сплата цїлого довгу простягає ся ще на 19 лїт.

В основнім актї фундацийнім висказав бл. п. М. Малецький бажанє, щоби Товариство „Просьвіта“ уживало само одїдичений маєток, щоби його не продавало без конечної потреби, а чистий дохід уживало на цїли господарсько-кооперативні. Виконавцем послїдної своєї волї і адмінїстратором до хвилї доки Товариство „Просьвіта“ не обійме його в приписаній дорозї в своє посїданє, назначив бл. п. тестатор о. радн. С. Кульчицького пароха Вощанець.

Перший голос в справі з'ужиткованя запису заняла філія „Просьвіти“ в Комарнї на повіт рудецький. Скликана в сїй справі до Рудок на день 5. марта 1910 р. анктета, в склад якої входили о. Ст. Онишкевич голова філії, др. Т. Печерський заст. голови, о. Вол. Петрик секретар, о. С. Кульчицький куратор маєтку Угерцї вин., о. Анатоль Ковальський декан з Новосїлок гостинних, о. Цел. Кульчицький парох з Підгайчик, Олекса Щупак селянин з Хишевич і Іван Химяк міщанин з Рудок, рішила предложити Головному Видїлови Товариства „Просьвіта“ до одобреня і переведеня в житє свої ухвали.

Перше усього станула анкета на тім становищи, що згідно з волею тестатора дохід з маєтку Угерцї вин. повинен йти на цїли кооперативні. З огляду на се, що бл. п. М. Малецький жив і працював для свого народа в рудецькім повітї, який задля браку сил моральних і материяльних у руського населеня остав на поли просьвітнім, культурнім і економічнім далеко по заді инших повітів, належить доходи з маєтку Угерець вин. ужити передовсїм на скріпленє кооперациї серед нашого народа в рудецькім повітї. Дальше узнала анкета місце в Угерцях вин. на осїдок Захоронки за невідповідне, а місто сього висказала бажанє побудувати таку Захоронку в Рудках. Натомість виступила анкета з пропозициєю оснувати в Угерцях вин. взірцеву школу господинь. Такої школи Русини не мають, а Угерцї вин. надають ся до сего. Є тут великий сад і огород, господарські будинки, до яких притикає поле, а бракує будинку на інтернат і шкільні салї. Вправдї є двірок однак він малий і в лихім станї. На його місце належало би побудувати новий будинок. Анкета преліминує одноразовий вклад на шкільний будинок (інтернат на три учительки і двайцять учениць разом з салями викладовими) і на адаптациї 20.000 корон. Одноразовий видаток на будову Захоронки в Рудках 14.000 корон. Разом отже цїлий вклад виносив би около 34.000 корон, який анкета пропонує покрити в сей спосіб: Продати десять моргів лїса на вируб за 7000 кор. з посесиї за р. 1910 netto (по заплаченю податку, рати банкової і т. д.) 4300 кор., з посесиї за р. 1911 рівнож 4300 кор. — разом 15.600 кор. Бракуючу решту 18.400 кор. належало би покрити з продажі 30 моргів далеко положеного поля, яке селяни держать в посесиї і радо би купили. Що до адмінїстрованя маєтком на будуче, анкета є тої гадки, що адмінїстрация у власнім заряді не оплатить ся. З огляду на се пропонує лишити в посесиї у селян те поле, яке тепер мають, себто около сто моргів, зглядно о 35 моргів менше, колиби тільки продано. Решту винаняти одному чоловікови. Всьо поле арендувати місцевим чи околичним селянам — по думцї анкети — не оплатить ся, бо чинш випав би низший і труднїйше було би його стягнути. Анкета надіє ся, що по проданю 35 моргів гіршого поля і відступленю 12 моргів СС. Слу-

ебницям на Захоронку та кілька моргів школі господинь, буде можна дістати посесиї ще около 7.000 кор. По відтягненю від сього банкової рати і квоти инależної на школу господинь позістало би Товариству „Просьвіта“ на ші кооперативні цїли около 2000 кор,

Ухвали філії „Просьвіти“ в Комарні як також цїлу справу Угерець вин. говорено і передискутовано докладно на анкетї, яку скликав Головний Видїл вариства „Просьвіта“ на день 15. марта 1910 р. В склад анкети входили: др. М. цюба провідник анкети, інж. А. Корнелля, о. Т. Лежогубський, др. І. Брик, дир. Гапяк, ред. А. Жук, Дуткевич, С. Кузик, др. Г. Величко, Гр. Зацерковний, Заячківський, куратор Угерець вин. о. радн. С. Кульчицький, др. Т. Печерський делєгат філії „Просьвіти“ в Комарні ікуратор Милованя о. М. Бачинський.

Каплиця бл. п. М. Малецького, в якій спочивають його тлїнні останки.

Усї члени анкети були згідні в сьому, що такий щедрий запис належить як найекономічнїйше використати. Однак починати ширшу акцию в Угерих вин. перед одержанєм декрету власности а до того в хвили, коли Головий Видїл звернув всю свою увагу на основанє школи взірцевого господарства Милованю, було немислиме. Проте рішила анкета вести наради в напрямі, о належить зробити з Угерцями вин. в найблизшій будучности. На пропоицию філії „Просьвіти“ в Комарні, щоби поля винаняти одному чоловікови, кета не могла згодити ся. Вправдї приносило би се більший чинш а давало и менше заходу, однак цїль лєґату вже на самім початку була би схиблена. роєктови перенести захоронку з Угерець вин. до Рудок, анкета не противила . Піднесено тільки сумнїви, чи на таке перенесенє згодить ся Заряд Захоронки Консистория. Переведенє сеї справи поручено філії „Просьвіти“ в Комарні о. кураторови С. Кульчицькому. Рівнож не могла анкета згодити ся на про-

позицию о. куратора М. Бачинського, щоби частину маєтку в Угерцях вин продати і обернути на вивінованє Господарської школи в Милованю, стоячи на сій засаді, що нїодин кусник землї не може бути проданий, а все мусит остати власностию Товариства. Як лише Головний Видїл впровадить в жит постійну Школу взірцевого господарства в Милованю, то сейчас візьме ся до зорганїзованя Школи господинь в Угерцях, так що Угерцї вин. стануть маточ ником господарського поступу і культури. Тому власне не може Товарист „Просьвіта“ сього маєтку позбувати ся. Така була гадка членів анкети і в наслі док рішила того анкета: 1) Виарендувати поля селянам на услівях відповідаючи місцевим відносинам з тим, щоби а) 56 моргів найблизших двора і всї будинк були кождого часу вільні і могли бути віддані до розпорядимости Товарист б) щоби були забезпечені границї так виарендованих ґрунтів як і лїса. 2. Ін вентар живий і мертвий, а також гірші будинки рішено продати на покрит біжучих видатків. Сї рішеня анкети приняв до відома і затвердив Головни Видїл на засїданю з дня 22. марта 1910 р.

Так отже, на основі повисших ухвал, винанято поля селянам. Виарен довали їх переважно селяни Угерець вин. за оплатою пересїчно по 32 ко за морґ. Беручи сей чинш за основу річний касовий оборот з Угерець ви по видїленю 12 моргів СС. Служебницям представляє ся в приближеню так

I. Приходи:

1. Чинш за винаймлені поля	8550 кор.	
2. Продаж дров на опал селянам	700 „	
3. Дохід з саду (пересїчно)	200 „	
разом		9450·00 кор.

II. Розходи:

1. Банкові рати	2844·84 кор.	
2. Податки	600·00 „	
3. Асекурация будинків	50·00 „	
4. Служба	200·00 „	
5. Инші адмінїстр. видатки	200·00 „	
разом		3894·84 кор.
Чистий дохід		5555.16 кор.

Однак в першім адмінїстрацийнім роцї приходи і розходи були о мног більші. На приходи зложили ся кромі чиншу за поле ще продажа живог і мертвого інвентаря, продажа ґірших економічних будинків і т. п. Знова до розходів прийшли такі надзвичайні видатки як кошта похоронів бл. п. М Малецького переносна такса, загальні банкові рати, адмінїстрация у власні заряді від смерти М. Малецького до часу винайму піль і ин. Загальний прихі в тім часї виносив 31.969 кор. 36 сот., загальний розхід в тім самім часї 27.09 кор. 31 сот. З кінцем грудня 1910 р. остала проте касова готівка в квотї 4.87 кор. 05 сот. Квоту сю призначив Головний Видїл на вибудованє дому Захо ронки, хотячи вже в сїм роцї сповнити одно з бажань покійного тестатора.

На перенесенє Захоронки до Рудок не згодили ся в першій мірі місцев селяни, яким дуже залежало на сїм, щоби при Захоронцї заведено правильн науку дїтий. В тій цїли звертала ся депутация селян до Консисториї і Нам сництва та кілька разів до Товариства „Просьвіта“. Заходам і домаганям селя годї було йти на перекір тим більше, що така була рівнож воля тестатора.

Належить ще зазначити, що в часї лїтних ферий минувшого року, бул поміщена в Угерцях вин. Вакацийна Оселя дївчат. Заходом дївчат відбув ся дн 7. серпня 1910 р. концерт, присьвячений памяти бл. п. М. Малецького. Був с заразом не тільки перший концерт в Угерцях вин. але взагалї перший концер на селї в сїм окрузї. Сей виступ сїльських дїтий записав ся милою згадкон в памяти місцевих і околичних селян.

Микола Творидло.

Три дни в чеськім селї.

Поїзд мчить скоро вперед. За дві години має бути в Празї. Цїлими годи-ами дивив ся я з вікна поїзду на доспіваючі збіжеві лани, попересинані рівними, к струна, дорогами, окрашеними рядами овочевих дерев: груш, яблуний, слив, ересетяжених дозріваючим вже овочем. Все втїкає з перед очий, навіть села, що ільш пригадують своїм видом чисті, огрядні місточка, а на їх місце прибіга-ть все нові.

Пересичені та умучені вже видом очи, тому я відвернув ся від вікна та зявсь читати книжку.

Вид чеського села. На лївім боцї, шкільний будинок.

Коло мене сидїв старший вже чоловік. Щось глубоко думав, бо навіть е порушив ся.

Та нараз оживив ся. Побачивши в моїх руках руську книжку, заговорив о мене по нашому. Зрадїли ми оба, що стрінулись на чужинї. Розбалакались аки на добре. Він вже 15 лїт тому покинув серед біди та нужди свій край, вою рідню, блукав по сьвітї, вкінци опинив ся в Чехах. Тут кинув ся до тор-овлї, та в протягу 10-ти лїт доробив ся більшого маєтку, оженив ся з бога-ою Чешкою тай годї вже вертати до свого краю, хоч тягне таки бодай на ороткий час поїхати. Тепер їде до села Сані купувати цикорию в тамошній абриці, що є власностию селян.

— Що кажете, питаю, фабрика власностию селян? А то як?

Се моє питанє його вже здивувало. „Таж тут — каже — селяни мають уже богато своїх фабрик. А вже Сані було би для Вас дуже цїкаве, бо там огато є уряджень, про котрі руським хлопам ще і не снилось. Висїдайте зі ною, покажу вам все, бо маю там богато знакомих“. Я аж зрадїв, що буду ав таки свого провідника.

Ми висїли на найблизшій стациї а за пів години вже були в славнім селї Сані. На вежі сїльської церкви вибила сема. Входимо в село, яке радше подабає на місточко. Село числить около 200 хат. Гарні муровані будинки по обох сторонах битої громадської дороги, обсадженої овочевими деревами. В серединї села одноповерхова мурована школа, висока стилево мурована церков; на вежі годинник.

Смеркаєсь. Нараз заблестїли в одну мить по вулицях сьвітла.

— Що се? — питаю здивований свого провідника.

— Тут — каже — люди вже не сьвітять нафтою; вони запровадили собі елєктричне осьвітленє. Заснували спілку та спільно завели собі елєктричну централю, тож можуть осьвічувати свої дороги та вулиці. Але пождїть, завтра побачите щось більше; днесь вже ніч, то годї. Ходїм на вечеру.

Я вже не допитував ся, але думав, де то ми тут можемо йти на вечеру. В нашім селї до коршми годї йти, бо крім горівки та кусника хлїба нїчо там не дістанеш, переночуєш хиба на брудній голій лавцї, тай то не доспиш, бо гамір і крик пяниць не позволить. Тай в хлопській хатї годї ночувати, бо душно, хиба заритись би в стодолї в солому.

— Ідемо — каже з усьмішкою мій товариш — до коршми.

Я дальше мовчу, радуючись, що маю свій запас.

Приходимо близше, вже бачу гарний будинок, а на нїм напись „Hostinec.“

Входимо до середини. Комната простора, осьвічена ясно елєктричними лямпами, на мальованих стїнах порозвішувані образи сьвятих та славних чеських людий, в другім місци висить богато часописий. При столах прикритих білими скатертями сидять селяни, одні читають, другі грають в шахи, инші гуторять. Приступаємо до них, а я представляю ся.

— А, Русин з Галичини, витаємо, витаємо. В нас були вже люди ріжних народів, бувають часто Поляки, Москалї, Серби, Болгари, але Русина ще не було нїколи — загули присутні селяни.

Посадили між себе, найшли зараз і пропамятну книгу, яку подали менї, щоби в ню вписатись на памятку, подали пушку з написею: „Matice školska,“ до якої треба кинути жертву на чеські школи, а після того гутірка зачалась на добре. Деякі з присутних бували в Галичинї; многі з них їздили до Данії щоби приглянутись, як тамошні селяни ґаздують, були і в Росиї — конї купувати, були і між Нїмцями, та біднїйшого краю, як Галичина кажуть — не бачили нїгде. Властитель гостинниці, Чех, подав вже вечеру та пиво. „То — каже — пиво з нашого власного бровару. Самі ми плекаємо ячмінь на пиво, сам в своїй пивоварни варимо, сами і випємо, та ще й другим продамо.“

Тимчасом до гостинниці увійшов управитель школи, а за ним сьвященик. Присїли ся до гурту і розмова поплила дальше. Говорилось про всячину. Вкінци зачались клеїти мої стомлені очи.

Я поговорив з властителем гостинниці про нічлїг і дізнав ся, що за корону дістану комнату. Та, скоро став я прощатись, один з селян приступив до мене і просить до себе на нічлїг.

— Я — каже — телєфонував уже до жінки, що прийдемо, тож вже пропало.

— Як то — питаю, — телєфонував, хибаж у вас є телєфон?

— А, от бачите він є навіть в гостинници. Маємо елєктрику, чомуж не урядити собі телєфону?

Чуючи і бачучи таке, я не міг прямо з дива вийти.

Попращавшись вийшли ми з гостинниці, а за кілька хвилин були вже в хатї гостинного господара, який був війтом в селї. Се не хата нашого селянина, але як би якого урядника в містї. Чисто, гарно, на бюрку при ліжку елєктрична лямпка, недалеко шафа з книжками, на столї альбом з фотографіями.

— Кілько — питаю його — маєте поля?

— 30 моргів, є однак в нашім селї переважно біднїйші, пересїчно 15 моргові та ще менші господарства. Найбогатший селянин в нас — се Дворжак посол до чеського сойму.

За хвильку я вже спав та ще в снї не опускали мене пережиті вражіня. Скоро день я був вже на ногах. Ранок оказував ся чудовим. Я тїшив ся, бо сподївав ся, що буду міг ще не одно побачити. Насамперед пішов до фабрики цикорії.

Є се фабрика спілкова. Люди управляли тут цикорию від давна, та мало їм чужі фабрики платили. Тож вони заснували спілку і збудували фабрику та самі сушать цикорию і продають, а зиск дїлять поміж себе після скількости доставленої сирої цикорії*).

При фабриці цикорії є ще елєктричний млин, також спілковий. Місто продавати на торзї збіже, селяни мелять його в своїм спілковім млинї та продають муку, що їм дуже добре оплачуєть ся.

Є в селї також спілкова пекарня. Обчислили собі люди, що не виплатить ся печи дома хлїб, будувати на се осібні печі, тратити час, палити дерево тай їсти

Вид улицї в чеськім селї.

недопечений або перепечений хлїб. В спільній пекарни можна се зробити далеко таньше, вигіднїйше тай лучший хлїб мати. При тім ще приїзджають купцї що дня та купують в них велику скількість хлїба, булок і иншого печива.

Недалеко від сих забудовань пишаєсь гарний магазин на збіже, штучні навози, рільничі наряди, та все инше потрібне для газдівства. Нїхто не купує та не продає осібно на свою руку, але всї гуртом, бо то для них вигіднїйше. Мають свого фахового купця, керманича спілки, котрому спілка за се платить, а він вже має всего достарчити спілцї, зглядно єї членам без клопоту. В магазинї є всякі прилади до чищеня збіжа, як сортівники, трієри, є шпихлїрі, де можна збіже чисто та сухо переховати до часу аж прийде лучша цїна.

Оглянувши се все пішов я знов в село, між людий. Ті, що скорше позбирали з поля ячмінь, вже молотять. Тай дивно молотять. Везе — бачу — чоловік одним конем якусь скриню. Кажуть менї, що се елєктрична машина, що має молотити. Йду, щоб придивитись. І справдї: заїхав газда до стодоли, припасував скриню до підстав, злучив поясом з молотільнею, та витягає два

*) Фабрику цикорії заложили Чехи і в нас в Судовій Вишни. В нїй приготовляєсь відразу цикорию до домашного ужитку Околичні селяни, що мають легкі піскові глинки сухі, мають нагоду управляти нову промислову ростину.

дроти. Один їх конець прикріпляє до придорожного дроту на стовпах, другий до згаданої скрині. Поправив, припасував, закрутив корбу, а машина вже гудить, та злучена пасом з молотїльнею вправляє і єї в рух. Люди накидають ячмінь, другі відбирають солому, треті полову, а четверті приправляють порожні мішки під отвори, що з них сиплесь вже готове чисте зерно, відчіпляють наповнені та накладають на віз і везуть сейчас до магазину на перехованє. Все то так йде справно, що і не стямиш ся, як з великої стирти нїчого не лишилось.

Такою машиною можна змолотити 200 кіп денно а то й більше. Машини ті також спільні, тому, скоро один змолотить, машину зараз відставляє машину до другого господаря і т. д.

Приглянувшись роботї в стодолї пішов я ще в поле. Тут стрітив я при роботї тих самих людий, з котрими вчера вечером сидїв при склянцї в гостинници. Не перешкаджає їм спека, піт ллє ся, а робота йде жваво. Не питають, що мають подостатком, працюють, бо праця в поли, се їх честь, а земля се їх варстат. Одні косять збіже кінними жниварками, другі грабками, серпа не знають, „бо то — кажуть — страта часу жати днесь серпом. Де мало роботи і дешевий робітник, то ще можна й серпом жати, але в нас вже нї". Великі, сильні, холоднокровні конї тягнуть наладовані вози, хоч немало є фір запряжених коровами.

Спілкова фабрика цикорії в Сані.

Чеська народна школа в селї Сані.

По поли не видко меж, хиба камінні стовпцї відмежовують сусїдські поля, нема вузких як стежки загонів, бо тут поля вже давно скомасовані, сцїлені.

Деякі заорюють вже свої поля, та засївають пашні ростини для худоби, бо пасовиск вже давно нема, перемінили на орний ґрунт, бо се лучше виплачуєсь. Були колись і тут розлогі пасовиска та сїножати, старші люди ще памятають. Але настала дорожнеча, пасовиска та сїножати не оплачувались, лучше було відводнити, справити, обробити та засївати бураки, броваровий ячмінь, цикорию на продаж а на пашу засївати конюшину, люцерну, кінський зуб, мішанки. Корови все стоять на стайни. Лишив ся лиш кусник 2-морґовий пасовиска. Туди виганяє все громадський пастух корови на прохід, бо то потрібне для здоровля худобини. Для гусий є знов инший огороджений кусник зі ставком. Громадський пастух має також доглядати трох расових бугаїв, котрі купили собі громадяни до спільного ужитку. Инших не мож уживати, тай нїхто і не хоче, бо знає, що се йому не виплатить ся.

Приглядаючись усему тому згадав я наші громадські пасовиска. Мокрі, квасні, покриті мохом неужитки, в иншім місци виросли будяки як лїс, або тисячі моргів покриті зарослими купинами що і кроку не поступиш, а рівні гарно положені, аж жаль і встид збирає за наших людий. Сотки тисячів моргів гарної, плодючої землї лежить неужитком, мілїони гроша лежить марно в земли, лиш збирати їх, але хоч трохи треба над ними попрацювати. І чиж маємо ми право нарікати на біду та нужду, на злі часи? — подумав я. Таж ми самі винні своїй бідї! Чи довго то так буде?

Умучений та засумований заходжу знов до гостинниці. Але там нема ніякого, посходять ся аж вечером, по праці.

Оглянутиб ще обійстя, коні, корови. Заходжу на одно обійстє. Подвірє чисте, виметене, як на великдень. По серединї мурована гноївня, з керничкою з боку на гноївку. Дївчина помпує гноївку та розливає на гній, щоб не висихав занадто; друга виносить з під коров навіз, та розстелює рівно по гноївні.

Стайня висока, мурована, з великими вікнами, підлога бетонована. Жолоби також з бетону, чисті, як би щойно сьвіжо вимиті. Коло жолоба при кождій коровi пійло з водою, уладжене так, що вода сама підходить до гори. Корова потребує лиш писком піднести вічко та напитись, коли захоче.

Корови гарні, рослі, расові. В селї є спілка, що має на цїли плеканє расових молочних коров.

Дають коровам дївчата їсти. Одна вимірює рівні порциї, друга розносить. Відтак миють і чистять вимена, а коли корови скінчили їсти, засїдають дївчата до доєня. Корови стоять мов дїти, дрімають, та ждуть, аж прийде на них черга.

Ба — думаю собі — то се так в одного, але піду до другого. Але там то само бачу, лиш з сею ріжницею, що там вже зачало на добре смеркатись, тож в стайни засьвічено елєктричне сьвітло. В третого і четвертого то само.

Вид улицї в селї Сані.

І знов полинув я гадками в наші села, заглянув до нашої стайнї. Боже, що то за бруд, смерід, вогкість. Стїни валять ся, на стелї повно павутини, від мух роїть ся, як в улию, стайня низка, душна, в зимі так зимна, що корови ноги відморожують, під ногами гній цїлком мокрий, мов болото, вікон нема, гноївка уробила попід підлогу ровець та витїкає свобідно в широчезну вонючу баюру на подвірє, а з відтам вулицею на дорогу та в рів. А корови худі, змиршавілі, гній наче поприростав до їх скіри.

І наш газда вимагає від сеї корови молока, вдячности за свою недбалість, за то, що замість чисту воду каже пити єї гноївку. Але нарікати вміє. Деж ті просьвічені учителї — питаю себе.

Оглянувши обійстє, пішов я знов до гостинниці на вечеру, щоб при тій нагоді побалакати з людьми.

Кінчилась субота. Людий звичайно більше, бо зближаєсь день відпочинку. Знайшлась і музика, до того добра — знана здавна у нас — чеська банда.

Знов зайшла розмова про господарство. Я довідав ся, що поле в них вже давно покомасоване, подреноване, де треба було, межі всюди скасовано, заведено за те ширші та вигіднїйші дороги. І богато инших дивних та нових річий мож було довідатись. Тимчасом забава йшла дальше.

Я лишив ся вже в гостинници спати. Комната гарна, постїль чиста, все огрядне, як в великоміськім готелю за великі гроші. А деж то наша коршма до тої вмилась? Я приганув собі нашого брудного жида-коршмара, що то зпиває а потому викидає пяного чоловіка на двір. Але годї. Яка суспільність,

така і одиниця. Були і тут такі жиди коршмарі, та мусїли забратись, бо не було їм з чого жити.

Прийшла неділя. Богослуженє тревало коротко. О 10. годинї вже церква була порожна, а люди удались майже всї до просторої гарно омаєної читальнї на відчит. Крісла уставлені так, що кождий може все видїти і чути.

Відчит виголосила мандрівна учителька сїльського домашнього господарства; говорила на тему: „Як має чеська мати виховувати чеські дїти.“ Гарно оброблений відчит викликав оживлену дискусию, головно між жіноцтвом.

При кінци оголошує предсїдатель, хто в селї має на продаж яку худобу, а хто хоче купити, прибиває рівночасно картку з сими оголошенями на стїнї, та повідомляє, що комітет виставовий рішив уладити вже незадовго виставу, тож хто хоче взяти участь нехай зголошуєсь, бо опісля не приймуть його худобини чи рільних плодів. Заціkавлений сим, питаюсь про ту виставу близше. Оповідають, що тут що року уряджуєсь таку виставу для цїлої околиці, а то на те, щоби люди могли оглядати що гарне, та брати примір. На виставі можна собі неодно купити, а властителї коров, коний, чи плодів рільних, узнаних за найлучші, одержують нагороди, та витворюють собі добру марку на будучність. Бож ясно, що хто виплекав гарне зерно, у того будуть і за дорогі гроші купувати збіже на насїнє.

По полудни мала відбутись велика парада в честь чеського короля Юрія з Подєбраду в недалекім селї Подєбрадї. Молодїж пристроїлась до виїзду. Дївчата в народних строях посїдали на вози омаєні цьвітами, хлопці посїдали на конї, окружили навкола вози тай вибрались з піснями на устах серед вистрілів з моздїрів до Подєбраду. Старші закинули стрільби на рамена та пішли на польованє, а я розпращавши ся та подякувавши за гостину пішов на зелїзницю і поїхав до Праги, бо таки вже добре припізнив ся. Але не жалїю, що так довго тут задержав ся, бо нїколи не затре ся в моїй памяти згадка про се село. Невдовзї міг я наочно переконатись, що таких сїл у Чехів є дуже богато і у мене виринуло питанє: колиж в нас так буде?

Вячеслав Кучера.

Дещо про плеканє овочевих дерев.

Раціональне плеканє овочевих дерев є найважнїйшою галузию господарства; воно приносить господареви великі зиски, а через те збільшує ся народний капітал. На жаль однак раціональне плеканє овочевих дерев находить ся в Галичинї ще в пеленках.

А преціньу нас стільки ще неуправленої землї, або порослої ріжними неужиточними хоптами та корчами; находить ся у нас подостатком гарних неогороджених площ, котрі мають знамениту почву і положенє, але що там побачите? Кілька старих, порослих мохом, хорих яблінок, або кілька на пів зісохлих сливок, котрі з часом повипускали з коріня величезну скількість гонів так, що цїла та громада слив подобає на лїс, котрий служить гусїльничим гнїздам і иншим насїкомим за схоронище.

Отворіть вже раз очі панове господарі, та призадумайте ся над тим, що одно овочеве дерево приносить вам більше хісна чим верба. Ви не повинні думати, що верба вас нїчого не коштує, єсли ви єї управляєте; противно му-

сите тямити те, що 1 К. зглядно 1·40 К., які то гроші коштує одно таке овочеве деревце, принесе вам за кілька лїт десятькратні відсотки.

Моїм милим обовязком є подати вам деякі вказівки, як треба обходити ся при управі овочевих дерев, аби можна жадати від них овочів, бо з жадною ростиною не обходять ся в господарстві так по мачошиному, як з овочевим деревом.

Які роди дерев і на якім грунтї садити?

Пісковато — глинковата, глубока почва котра є також пропускальна, надаєсь найлучше під управу овочевих дерев. Є однакож також досить меншевартної землї, де можна рівнож управляти з добрим успіхом овочеві дерева, розуміє ся однак само собою, що на такі землї треба вибирати відповідні роди, позаяк є много родів, котрі люблять вогку почву, а є знова такі, що удають ся лучше на почві дещо сухшій. На сухих землях удають ся пр. черешнї, вишнї та волоскі оріхи, на вогких сливки, а на середно вогких яблока та грушки.

Положенє відограє рівнож при управі овочевих дерев велику ролю. В забезпеченім, теплім положеню садить ся шляхотнїйші роди, котрі в зимнім положеню по найбільшій части змерзають, або овочі їх недобре розвивають ся. В зимнім, високім положеню садить ся знов такі роди овочів, котрі є відпорні на всякі клїматичні зміни та мимо непригідного положеня видають гарні овочі.

Єсли узгляднимо вже висше наведені вказівки, то треба також глядїти, аби овочеве дерево, котре маємо садити, було належито посаджене, позаяк тут робить ся по найбільшій части непростимі похибки. Звичайно садить ся за глубоко або за високо. Дерево треба посадити в землю так глубоко, як глубоко було воно посаджене в шкілцї деревець. Тепер спитає хтось яке дерево є лучше садити, чи карлове, чи пів або високопенне. Розвязка сего питаня залежить від многих обставин.

Карлове дерево видає овочі скорше і гарнїйше розвинені чим високопенне. Обіг соків не потребує відбувати такої довгої дороги, як в дереві високопеннім. Збірка овочів є лекша як при високопеннім дереві, а також і вітер не збиває так овочів, як се дїє ся при високопеннім дереві. Се все є добрі прикмети, які посїдає карлове дерево, однак також і високопенне дерево має свої добрі прикмети, котрі треба узгляднити. Перш усього є воно відпірнїйше чим карлове, а через се доживає довшого віку. Високопенне дерево можна садити по боках улиць, на пасовисках, полях і т. п., чого з карлом робити не можна. Високопенне дерево не вимагає тільки фахово знаня при обтинаню як карлове дерево. З карлового дерева можна також лекше вкрасти овочі як з високопенного.

Бачимо отже тепер добрі і злі прикмети карлового як і високопенного овочевого дерева а висновок з того є такий:

В забезпеченім, огородженім городї можна з успіхом садити карлове дерево, однак на берегах придорожних ровів, в отвертім поли, на пасовиску треба дати першеньство дереву високопенному. Півпенне дерево надаєсь найлучше на збоча. Такі землї, котрі є мало пропускальні, треба здренувати, або примінити так зване глубоке скопанє.

Як належить притинати овочеві дерева.

Як довго високопенне дерево є ще молоде т. зн. по 3—4 роки по засадженю його на місци, треба глядїти, аби його корона приняла відповідний вид. Найважнїйшою річию є, аби в короні, яку тодї дерево має, усунути перехрещуючі ся галузи і то аж по їх перстень. Зі середним конаром корони треба поступити відповідно до його сили. Єсли він є слабий, треба його притяти коротше, противно коли сильний, притинає ся його довше. Звичайно притинає ся на

5—6 очок, а іменно, кінцеве очко конара повинно находити ся завсїгди по тій сторонї, де в попереднім роцї була послїдна зрізана поверхня. Бічні галузи притинає ся відповідно до головної коротше і то так, аби кінцеве очко находилось завсїгди на внї. Розуміє ся само собою, що при притинаню дерева треба йому надати певний вид, або кулистий або пірамідальний. Звичайно вказує нам вже сама природа, якої форми жадає відносний рід овочевого дерева. То само відносить ся і до того, як довго треба дерево притинати. Єсли дерево вже раз почало родити, то перестаємо його притинати і обмежуємо ся при дальшім твореню корони лиш на перехрещуючі ся галузи, або на рівномірний ріст всїх находячих ся в коронї галузий.

При карловім овочевім дереві вимагає притинанє більше фахового знання. Головний середний конар обрізує ся тут на $^1/_3$ довжини, розумієсь однак само собою, що залежить се рівнож від його сили. Бічні галузи притинає ся так далеко, аби очка, що на них находять ся, дійшли по найбільшій части до бічної галузи, а рівнож, аби кінцеве очко находилось на внї. На яку довжину треба притинати, се залежить рівнож від сили головної галузи, котру скорочує ся до половини, або до $^2/_3$ єї довжини.

Бічну провідну галузь то зн. слїдуючу при головній галузи на бічнім конарі деревця, треба притяти аж по очко конара. Спідну галузь притинаєсь на 2 очка, а маленькі випуски не обтинаєсь зовсїм, бо се є якраз ті галузочки, котрі мають родити овочі. Більші рани, котрі повстали при притинаню, повинні бути гладкі і де се можливе, повинно ся затирати їх деревною мастию. На однорічних галузках належить повести тятє в висотї 1 мм. понад послїдним кінцевим очком по можности легко скісно, аби через се зрізана поверхня скоро загоїла ся. Дальше треба поступати з овочевим деревом в той спосіб, що треба усувати мох, котрий творить ся на корі та від часу до часу смарувати дерево вапном, через що кора стає гладкою, а много насїкомих гине.

Не треба рівнож забувати, що

овочеве дерево треба гноїти.

Можна при тім уживати природного або штучного навозу.

Овочеве дерево гноїть ся звичайно по 3—4 лїтах по його засадженю на місци і поступає ся в тих самих відступах дальше. Звичайно гноять близько пня, що однак є невластиве, позаяк повинно ся гноїти звичайно в віддаленю обводу корони.

Дерево треба рівнож хоронити перед численними

шкідниками.

В неогороджених садах, треба деревця хоронити передовсїм перед заячою пажерливістю.

Найлучшим охоронним средством є солома або терневий хворост, котрими то средствами треба вже в пізній осени обвязати зглядно обвести деревця. Рівнож можна обмастити молоді деревця мішаниною з вапна, людського калу та сажі.

Дальшими шкідниками є гусїльниці, передовсїм гусїльниця „овочника яблівця“, „зазимчак“, „прядка перстенівка“ і богато инших. Через зиму треба їх позбирати та спалити. Яєчка „прядки перстенівки“ находимо звичайно на однорічних галузках овочевих дерев в видї широкої обручки. В такім случаю найлучше відтяти галузку враз з обручкою та спалити. Є також дуже практичний прилад до нищеня гусїльничих гнїзд, а іменно в видї смолоскипа; його наповняєсь нафтою, прикручуєсь на дручку і в той спосіб дуже легко приходить ся нам спалити гусїльничі гнїзда, що находять ся в закутинах галузий.

В рационально ведених садах прикріплює ся на пнях овочевих дерев т. зв. липкі перепаски, котрі в ужитю оказались дуже практичними, треба їх лиш умієтно ужити. Єсли місце на пни, де маємо прикріпити таку перепаску, не

є гладке, то треба його найперше вирівнати глиною, аби комахи, що лїзуть по пни в гору, не могли дістатись під спід, а лиш відбували свою дорогу через перепаску, на котрій застрягають і гинуть.

Все, що я дотепер сказав, се найважнїйші вказівки, які кождий годівельник овочів повинен знати. Тепер хочу ще сказати

кілька слів про збірку овочів.

Прикро є дїйсно кождому любимцеви овочів бачити, як то по варварськи відбуває ся їх зриванє. Єсли якийсь господар вивозить на торг свої овочі, то хоче, аби йому люди за його товар добре заплатили; та щож однак може він одержати за свої овочі, єсли вони пообтовкані, недорідні та не посортовані?

Не хочуть однак господарі зрозуміти, що чим красші овочі вивезуть на торг, тим більше можуть за них одержати, бо тодї не змушені вони скоро їх продати; вони їм так легко не зіпсують ся і вони продадуть їх доперва тодї, як одержать відповідну цїну. Аби се однак могло наступити, треба перестати стрясати овочі, або як я се вже також бачив, збивати їх жердками та зсипувати до мішків зовсїм так, як бараболї.

При зриваню овочів треба взяти драбинку (подвійну або поодиноку) і малий кошик, заосмотрений в деревляну ключку, котрий вішає ся на галузи. Овочі зриває ся нїжно рукою і легко вкладає ся їх в кошик, а скоро він вже повний, то відчіпає ся його і обережно висипає ся з него овочі на приготовану вже заздалегідь на землї солому.

Наколи вже всї овочі, котрі мало ся зірвати, зірвані, треба їх перш усього посортувати і то на 3 сорти.

До першої сорти придїлює ся такі овочі, котрі мають гарний вид, посїдають відповідну величину, гарно забарвлені, котрі одним словом є без блуду і за котрі можна жадати на торзї подвійної цїни.

Друга сорта може складати ся вже із середних овочів, все таки вони не повинні бути ушкоджені.

Трету сорту, котра містить в собі малі, недорідні овочі, призначує ся звичайно до домашного ужитку, т. зн. до виробу овочевих повил, вина, сушу і т. п.

Овочі, які призначує ся до безпроволочної продажі, треба верствами уложити в кошах, легко вимощених соломою а відтак зашити соломою або полотном до пакованя, однак так, аби овочі находячі ся в коши не трясли ся. Овочі, призначені до того, аби опісля доспіли в призначеній на ту цїль кімнатї або пивници, укладає ся на полицях, нарочно до того споряджених.

При овочах першої якости, котрі висилає ся в 5 кг. пачках або кошиках, уживає ся до вимощеня стїн як також до вистїлки поодиноких верств деревної вати. Кождий овоч з окрема завиває ся в бібулку і верствами укладає ся їх щільно один коло другого. Американцї пакують овочі, котрі відтак висилають на наші торги, в бочки.

Ся коротка статя, котру я написав на підставі моєї практики, містить лиш найважнїйші вказівки для наших господарів і я сильно переконаний, що єсли кождий годівельник овочів буде сего придержуватись, то осягне також найлучші висліди.

Тому, панове господарі, положіть руку на серцї та приступайте до управи овочів з охотою та замилованєм, позаяк ту находить ся великий капітал, котрий у нас ще досї не використаний.

О. О.

ПРО АСЕКУРАЦИЮ ХУДОБИ.

Нї один чоловік не може охоронити ся перед нещасливими випадками. Чоловік хочби не знати як стеріг ся, може часто зовсїм безвинно попасти в нещастє: понести шкоду в маєтку, або навіть стратити весь маєток; може через нещасливий припадок утратити здоровлє, а навіть житє. Нещастє може трафити ся кождої хвилї, бо як кажуть — „час на часї не стоїть“. Давно, коли люди не знали ще асекурациї, нещасливі випадки давали ся їм далеко більше в знаки, як тепер. Чоловікови, котрого постигло нещастє, тяжко було самому одному двигнути ся з нього, повернути собі понесену шкоду. А як через нещасливий припадок він утратив весь маєток, то не лишало ся йому нїчого лїпшого, як брати палицю і торби та йти на жебри. Нинї, завдяки асекурациї, настали лїпші часи. Дбалий і осторожний чоловік не потребує нинї бояти ся жебрачої торби. Весь маєток може він обезпечувати в асекурацийних товариствах, може асекуровати своє здоровлє, а навіть житє і за невелику оплату, премію асекурацийну, має певність, що на случай нещастя шкода буде звернена, чи то йому самому, чи то його наслїдникам. Те, чого не міг вдїяти в давнину один чоловік, те легко може вдїяти громада людий зєдинена в товариство. Не дармо кажуть: „громада великий чоловік“. Коли один чоловік потерпить шкоду, то йому самому дуже тяжко, а нераз неможливо собі її повернути. Але як громада йому допоможе, як зложить ся на нього, то шкода легко буде йому винагороджена. „Громада по нитцї, а бідному сорочка“ — на отсїй засадї опирає ся кожда асекурація. На отсїй засадї опирає ся також і асекурация худоби.

Справа асекурациї худоби має незвичайно велику вагу для хлїборобського населеня. Живий інвентар — се один з найважнїйших складників маєтку хлїбороба. Утрата живого інвентара є для хлїбороба страшним ударом і дуже часто доводить його до цїлковитої руїни. У великих рільних господарствах, де є по кількадесять або і кількасот штук худоби, шкоди спричинені нещасливими припадками менше-більше вирівнують ся, так, що вже сама більша скількість худоби є певного рода самообезпекою. Длятого, коли великі рільні господарства могуть сяк-так обходити ся без асекурациї худоби, то для дрібних рільників така асекурация є просто конечною. Дрібний рільник, властитель кількох штук худоби, коли йому впаде хотьби лиш одна штука, лишає ся скалїченим маєтково на цїле житє. А яку доперва втрату поносить той бідолаха, що має одну одиноку коровицю, на котру він гарував половину свого житя, котра є другою мамою для його родини.

Історія асекурациї худоби.

Асекурация худоби — се зовсїм не так нова справа, якби кому здавало ся. Слїди асекурациї худоби находимо ще в старинній Юдеї. Істнував там припис обовязуючий перевізників, а полягав він на тім, що як котрому перевізникови розбійники або дикі звірі пірвали осла, то товариші мали йому спільними силами зрабоване звіря відкупити.

В 12. віцї була в Ісляндії майже у всїх округах, званих репсами, орґанїзація асекурациї худоби. Задачею сеї орґанїзациї було винагороджувати шкоду

кождому мешканцеви округа, яку він поносив через утрату що найменше четвертої части живого інвентаря наслїдком зарази. Господар, котрому впала четверта, або більша часть його худоби, був в праві домагати ся половини відшкодованя від господарів, мешкаючих в його окрузї.

В середних віках істнувало дуже много місцевих (льокальних) орґанїзаций для обезпеченя худоби. На случай шкоди таксовано втрачене звіря, а отаксовану суму стягано від членів орґанїзації відповідно до скількости обезпеченої ними худоби. Такі орґанїзациї не мали нїякої законної основи, опирали ся звичайно на устній умові і взаімній помочи мешканцїв громади. Мимо того були вони широко розповсюднені — особливо в Нїмеччинї, Данії і Швайцарії; удержували ся через довгі часи і аж страшні зарази, які протягом 18-ого і 19-го століття безнастанно навіщували Европу, зробили конець численним орґанїзаціям для обезпеченя худоби. До яких страшних розмірів доходили шкоди вироджені заразами, видно хотьби з отсих кількох цифр: В роках 1711—1714, отже протягом 3-ох лїт знищив книгосуш 90 процент всеї рогатої худоби в Европі. Зарази повтаряли ся раз-пораз. В роках 1745—1751 згинуло в одній гілько Данії поверх 2 мілїони штук рогатої худоби. Протягом років 1865—1867. навістила Европу знова страшна зараза — книгосуш. За ті 2 роки пропало в Данії 700 тисяч штук рогатої худоби, в 5-тьох провінціях Голяндії 150 тисяч. а в 3.110 громадах Австрії згинуло на книгосуш близько 3 четвертини всеї рогатої худоби. Розумієть ся само собою, — в часах, коли в Европі ширила ся так страшна пошесть, мусїли упасти всї завязки асекурациї худоби.

Зарази спричинювали економічні катастрофи цїлих країв і грозили цїлковитим винищенєм худоби. Приватні люди не були в силї нїчого тут зарадити. Боротьбу з лихом мусїла взяти в свої руки публична власть — держава. І справдї — держави, одна по другій, починають видавати закони в цїли поборюваня пошестий на худобу. Перший крок в тім напрямі зробив пруський король Фридрих Великий. В р. 1765. завів він примусову асекурацию худоби на Шлеску. До асекурацийного фонду мусїли причинювати ся всї властителї худоби, а з сего фонду виплачувано відшкодованє за худобу, що згинула на книгосуш. За приміром Прус заведено подібну примусову асекурацію в многих краях. Та ся примусова асекурация, хоть вратувала неодного властителя худоби від руїни, мало-що причинила ся до нищеня зарази. Держави стали розуміти, що з заразами треба бороти ся иншими способами. Щоб не допускати заразу з заграниці, стали заострювати полїцийно-ветеренарийний надзір над худобою спроваджуваною з заграниці. Дальше — стали держави пильно слїдити за пошестями в нутрі краю і поборювати їх через відокремлюванє околиць обнятих пошестями, щепленє проти деяких зараз, нищенє пошестних бактерій через дезінфекцию і в кінци — через вибиванє звірят заражених пошестию. Та найважнїйшим средством нищеня зараз є те, що держави стали виплачувати відшкодованє властителям худоби вбитої в цїлях нищеня пошестий. Заки подібні закони увійшли в житє, властителї худоби зі страху, щоб їм не вбивано хорої худоби, в надії, що худоба виздоровіє, затаювали в многих случаях найбільше небезпечні роди пошестий і через те спричинювали дуже часто розширенє зарази на великі простори краю. По заведеню відшкодованя зі сторони держави властитель не тільки не буде затаювати хорої худобини, але ще й сам донесе чим скорше власти. Худобина може згинути і він понесе страту. Замісць отже ризикувати, лїпше йому донести про хоробу власти, яка провірить хоробу і на случай вбитя хорої штуки заплатить йому відшкодованє.

Такі закони завели майже всї европейські держави. В Австрії на основі законів з дня 24. лютого 1880. р., 17. серпня 1892 р.. 6. серпня і 15. падолиста 1909. р. платить держава відшкодованє за вбиті штуки при книгосушу, заразї легких, носатинї, поморі і заразї легких у свиний.

Змаганя держав мали подвійний успіх: 1) протягом короткого часу винищено у великій мірі пошести. Зарази від часу до часу і тепер появляють ся,

але нїколи не прибирають вони і в сотній части так великих розмірів, як се бувало в давнину.

2) Виплачуючи відшкодованє за худобу вбиту в цїли нищеня пошестий, держава тим самим повнить до певної степени функцию (чинність) заведеня асекурацийного.

Розуміє ся, що ся асекурацийна дїяльність держав не може вповнї вдоволити потреб рільничого населеня. Поза тими випадками, в яких держава платить відшкодованє лишають ся ще дуже а дуже численні випадки, в котрих держава не приходить в поміч пошкодованим. І тут власне отвирає ся широке поле для приватної дїяльности.

Перешкоди.

Через поборюванє пошестий усунула держава найтяжшу перешкоду до розвитку асекурацийних орґанїзаций. Завдяки зменшеню небезпеки, що грозила в давнину орґанїзаціям обезпеченя худоби, орґанїзації такі можуть тепер зовсїм добре розвивати ся і виказувати чимраз красші успіхи. Та все таки асекурация худоби не розвинула ся до такої досконалости, як се бачили ми при инших родах асекурації, приміром при асекурациї огневій. Причиною сього є численні перешкоди, на котрі натрафила асекурация худоби а яких не знають другі роди асекурациї. Про одну з тих перешкод: зарази на худобу — писали ми висше. Перешкода ся завдяки дїяльности держав зістала вже у великій мірі усунена. Та є єще инші: трудність означеня висоти ризика. Коли приміром при асекурациї огневій можна навіть досить докладно при помочи статистики огнїв обчислити висоту ризика і відповідно до неї усталити висоту асекурацийної премії, то при обезпеченю худоби зробити се о много труднїйше. Смертність худоби є дуже нерівномірна. Залежить вона від місцевости (природних умов) і що найважнїйше — від властителя худоби. Коли в одній місцевости, де є здорова паша, здорова вода, — смертність худоби буде дуже незначна, то в другій місцевости, де нема таких природних умов, смертність худоби буде дуже велика. Таку ріжницю можна часто замітити навіть на території одної і тої самої громади. В однім кінци села буває смертність худоби далеко більша, чим в другім. Ще більшу ріжницю можна замітити в оборах двох господарів. У господаря, що старанно ходить коло худоби, випадки смертности лучають ся рідше, чим у господаря недбалого. При потяговій худобі: конях, волах — смертність залежна також від того, до якої праці уживає ся звірят. Серед фірманських коний приміром, смертність буде далеко висша, чим серед коний господарських.

З всїх тих причин не можна при обезпеченю худоби означити так докладно, як при инших асекурациях, проценту випадків смертности, а тим самим дуже тяжко означити акуратну асекурацийну премію. Друга трудність, з котрою стрічає ся асекурация — се безнастанне хвильованє вартости худоби. Цїна худоби зміняє ся дуже часто, нераз від ярмарку до ярмарку. Також через лихе удержанє може худоба змарнїти і стратити на вартости. Се дуже некорисно відбиває ся на асекурациї. Коли цїна худоби впаде, а властитель заасекурував свою худобу так високо, що такої цїни не дістане на ярмарку, то тодї коли він несумлїнний, буде старати ся всякими способами стратити обезпечену штуку, щоби таким чином одержати від асекурацийного заведеня більшу цїну. Загалом можуть в тім напрямі бути дуже численні надужитя на некористь заведеня. Щоб оминути бодай в части лихо, асекурацийні заведеня не могуть під жадним услівєм виплачувати пошкодованим цїлої обезпеченої суми. Властитель обезпеченої худоби мусить все таки поносити якусь шкоду, інакше він зовсїм не дбав би про заасекуровану штуку. Длятого висота відшкодованя нїколи не повинна переходити 80 процент обезпеченої суми.

Тяжка контроля, дуже складна і коштовна адмінїстрация — се трета перешкода, з котрою стрічає ся асекурация худоби. Несумлїнні вла-

стителї обезпеченої худоби могуть допускати ся безлїч ріжних обманьств. Возьмім для приміру хотьби такий случай: властитель має 4 чорні корови, а обезпечує лиш одну з них. Нехай котра-небудь з коров згине, він може домагати ся відшкодованя і заведеню асекурацийному, коли воно в додатку не є в місци, дуже тяжко провірити, чи якраз погибша штука була обезпечена. Щоб оминути подібних обманьств заводять майже всї асекурацийні заведеня в своїх статутах постанову, що хто хоче належати до обезпеченя, мусить асекурувати всю свою худобу надаючу ся до обезпеченя.

Та найпевнїйше средство проти надужить і обманьств — се як найбільше стисла контроля над обезпеченою худобою. Така контроля потребує много людий, а се знова потягає за собою високу коштовність адмінїстрациї, особливо коли заведенє розтягає свою дїяльність на більший простір краю.

Ми вичислили важнїйші трудности, що їх мусить поборювати асекурация худоби. Всї ті трудности і перешкоди можна у великій мірі поконати; треба лиш, щоб у асекурацийних заведень була відповідна і добра

Форма орґанїзациї.

Якаж форма орґанїзациї є найбільше відповідна? Приватні заведеня обезпеченя худоби могуть бути або спекуляцийними підприємствами, або товариствами опертими на взаїмности.

Спекуляцийні заведеня асекурацийні повстають в той спосіб, що відкривають їх банки, або ріжні спекулянти для зиску. Властителї худоби входять з такими заведенями в умову: зобовязують ся платити означену через заведенє асекурацийну премію, а за те, на случай шкоди, мають за обезпечену штуку одержувати відшкодованє. Таких заведень асекурацийних, обчислених на зиск, було вже дуже богато, однак майже всюди і завсїгди не виходили вони на здоровлє анї хлїборобському населеню, анї навіть самим спекулянтам. Скорше, чи пізнїйше, кінчили вони банкротством. В Австриї, на Угорщинї, а також і в Галичинї були рівнож подібні спекуляцийні заведеня асекурацийні і всї вони за порядком побанкротували.

Доволї вже довга і широка практика показала, що сего рода орґанїзація асекурациї худоби є зовсїм невідповідна. О много відповіднїйшою формою є

Товариства оперті на взаїмности.

Вони могуть бути:

1) товариствами, що розтягають свою дїяльність на весь край (як приміром руське товариство асекурациї від огню — „Днїстер“), або на більші округи;

2) місцевими асекурацийними спілками з дїяльностю лиш на одну громаду.

Товариства першого рода показали ся також невідповідними з тих самих причин, що заведеня спекуляцийні. Розтягаючи свою дїяльність на широкі простори краю, не могуть вони мати належної контролї над предметом обезпеченя і через те обманьства несумлїнних властителїв обезпеченої худоби мусять по якімсь часї довести їх до руїни. Хотячи знова запобігти обманьствам і надужитям, мусїли би такі товариства ложити величезні суми на адмінїстрацію, а се рівнож мусїлоби по коротшім, чи довшім часї, довести їх до банкротства.

Лишають ся ще:

Льокальні (місцеві) спілки обезпеченя худоби.

Льокальні спілки оперті на взаїмности показали ся всюди найбільше відповідною формою орґанїзациї. Тільки вони могуть побороти ті трудности,

які стрічає асекурация худоби. Дїлаючи лиш в обсягу одної громади через вибрану загальними зборами адмінїстрацию, — мають вони можність дуже стисло контролювати заасекуровану худобу.

Та не лиш сама управа веде таку контролю. Всї члени спілки є заінтересовані в тім, щоб їх товариство поносило як найменші шкоди і длятого контролюють себе взаїмно всї члени спілки. До сего мають вони нагоду на кождім кроцї. Кождий член спілки знає звичайно не лиш всїх инших членів, але також обезпечену ними худобу. Він бачить її майже кождого дня. Супроти того є виключеними тут обманьства, яких могуть допускати ся несумлїнні властителї худоби при инших формах орґанїзациї обезпеченя. На случай шкоди не можливо тут підміняти неасекурованої штуки за асекуровану. Колиби котрий з членів не доглядав належно обезпеченої худоби і через се худоба примарнїлаби і стратила на вартости, то се мусїли би зауважити чи-то самі члени управи, чито сусїди, члени спілки і вони повідомили би про се управу. В такім разї властитель буде потягнений сейчас перед управу спілки і буде примушений або належно дозирати обезпечену худобу, або знижити обезпечену суму. При так стислій контролї, льокальні спілки звичайно не допускають до того, щоб обезпечене звіря згинуло і зовсїм змарнувало ся. Властитель хорої штуки є обовязаний донести сейчас про хоробу управі спілки, а та, коли зміркує, що стан звіряти надто грізний, заряджує дорізанє. За продане мясо узискує спілка значну квоту, а решту доплачує. Таким чином поносить вона звичайно тільки половину, або навіть ще меншу частину шкоди. На случай колиби цїна худоби значно впала, або піднесла ся, -- може управа льокальної спілки без великого труду перетаксувати на ново всю заасекуровану худобу.

Адмінїстрация при льокальних спілках дуже дешева. Члени управи повнять свій уряд часто зовсїм безінтересовно, або за дуже низькою заплатою.

Стисліcть контролї і дешева адмінїстрация — отсї дві річи дають першеньство льокальним спілкам перед всїми иншими формами орґанїзациї обезпеченя худоби.

Однак поодиноким льокальним спілкам тяжко самостійно істнувати. Звичайно не мають вони дефіцитів, але все таки від часу до часу трафляє ся прикрий рік: шкід випаде так богато, що льокальна спілка не може всїх їх виплатити і тодї стає вона над берегом банкротства. Та проти сеї небезпеки є рада: льокальні спілки мусять зєднати ся в

Союзи для реасекурациї.

Реасекурация полягає на тім, що льокальні спілки платять до Союзної орґанїзациї якийсь невеликий процент від побираних ними асекурацийних премій, а в заміну за те Союз є обовязаний на случай, коли би спілка попала в дефіцит, сей дефіцит покривати.

Реасекурацийні заведеня могуть бути або приватні, або під патронатом держави чи краю. Практика показала, що **льокальні спілки оперті о Союзи для реасекурациї — се одинока форма орґанїзациї обезпеченя худоби, яка має всюди поводженє і запевнений розвиток.** Побачимо се найкрасше, коли будемо обговорювати асекурацию худоби в инших краях. Та заки до того прийдемо, мусимо сказати ще кілька слів про

Предмет обезпеченя.

Предметом обезпеченя можуть бути в засадї всї роди домашних звірят. Але не кождий рід надає ся в однакій мірі до обезпеченя. Не при всїх родах домашних звірят є однаке ризико, однака можність контролї. Ми можемо поставити таке правило: до обезпеченя надає ся більше той рід звірят, при котрім є менше ризико і більша можність контролї. І на відворот: Чим більше ризико і менша можність контролї, тим більше даний рід звірят є до обезпеченя нездатний.

Найлїпше надає ся до обезпеченя рогата худоба. Випадки смертности є серед рогатої худоби о много рідші, як серед инших родів домашнього скота. В додатку на случай небезпеки можна часто при добрій увазї дбалости не допустити до того, щоб худобина згинула і цїлком змарнувала ся. Можна зарядити дорізанє, продати мясо, а тодї асекурацийне заведенє понесе лиш звичайно половину шкоди. Дорізанє уможливляє ще й та обставина, що случаї наглої смерти серед рогатої худоби є досить рідкі. Також можлива тут доволї стисла контроля предмету обезпеченя. Рогата худобина має звичайно якісь питомі собі знаки, по котрих можна ії розпізнати. Через те утруднені є всякого рода обманьства на шкоду асекурацийного заведеня.

Менше вже надають ся до обезпеченя коні. Хоть можність контролї при конях приближно така сама як і при рогатій худобі, то зате ризико о много більше. Кінь, як потягове звіря, є завсїгди виставлений на більшу небезпеку, чим рогата худобина. Консумция (споживанє) кінського мяса є дуже слабо розвинена і через те відпадають тут ті користи, які має асекурацийне заведенє при дорізуваню рогатої худоби. На случай випадку поносить заведенє з правила цїлу шкоду.

Не при всїх родах коний ризико є однакове. Залежить се від того, до якої роботи уживає ся коня. Господарські коні є приміром виставлені на далеко меншу небезпеку, чим коні фірманські. Длятого заведеня, що приймають до обезпеченя коний, дїлять їх на кілька кляс. До першої кляси признає ся ті коні, що є виставлені на найменшу небезпеку; до щораз дальшої кляси признає ся коні виставлені на щораз більшу небезпеку. Після кляс установляє ся висоту асекурацийної премії для першої кляси — найнизшу, для послїдної — найвисшу.

Найменше зі всїх домашних звірят надають ся до обезпеченя свині. Тут і ризико найбільше і можність контролї найменша. Через те обезпеченє свиний розвинуло ся до тепер о много слабше як обезпеченє рогатої худоби і коний.

Крім того бувають предметом асекурациї ще вівцї і кози, а в полудневих краях осли і мули.

Дуже важною справою при асекурациї худоби є вік обезпеченого звіряти. Бо не в кождім віцї є однакова смертність серед домашних звірят. Найбільша смертність є завсїгди серед звірят молодих (кілька місяцїв по уродженю) і серед старих. Тому з правила асекурацийні заведеня означують границї віку, в котрім звірята могуть бути асекуровані. Дуже молоді і дуже старі звірята від обезпеченя виключає ся.

Асекурация худоби в инших краях.

Асекурацию худоби стрічаємо у всїх краях західної Европи. Найбільше розвинула ся вона у Франциї, в Нїмеччинї, Данії і Швайцариї. В самій Франциї було в р. 1909 7923 місцевих спілок для асекурації худоби, злучених в 55 касах реасекурацийних з капіталом 488 мілїонів корон. Розписувати ся широко про обезпеченє худоби поза границями Австриї не можемо з браку місця. Мусимо обмежити ся лиш до того, що скажемо дещо більше про

Обезпеченє худоби в краях австрийських.

В Австриї істнують до тепер орґанїзациї асекурациї худоби у вісьмох краях, а то: в Долїшній і Горішній Австриї, Моравах, Каринтиї, Сольногородї, Тиролї, Передарулянії і в Галичинї. Найдавнїйша і найбільша орґанїзація є в Долїшній Австриї.

Заснована вона ухвалою тамошного Сойму ще в р. 1898. Обезпеченє зорґанїзоване в той спосіб, що в поодиноких громадах повстають місцеві спілки, а ті знова є злучені в одно центральне краєве заведенє реасекурацийне у Відни, подїлене на два віддїли: для рогатої худоби і для коний. Адмінїстра-

ция краєвого заведеня належить до краєвих властий. Після статуту — місцеві спілки могуть повставати всюди там, де щонайменше 6 членів заасекурує бодай 60 штук худоби, або де що-найменше 6 членів обезпечить всї свої конї, що надають ся до асекурациї.

Місцеві спілки побирають від членів асекурацийні премії (1% від обезпеченої суми і 0·1—0·8% додатку від пошестий (Seuchenzuschlag). — Половину пібраних премій вплачують до краєвого заведеня, за що те послїдне поносить половину відшкодованя, котре спілка має виплатити своїм членам. Крім доходів з премій побирає Заведенє річні субвенциї з краєвих фондів у висотї 100 тисяч корон.

Розвиток і розміри орґанїзациї можемо представити собі хочби з отсих цифр за рік 1906—7:

В тім часї було в Долїшній Австрії у віддїлї для асекурациї рогатої худоби понад **900** місцевих спілок з **51.260** членами. Обезпечувано **176.447** штук рогатої худоби на суму **53.105.940 К.** Шкід було **4.362**, Дохід — з премій виносив **720.678 К.** Виплачено як відшкодованє членам **694.570 К.**

Віддїл для коний числив **760** місцевих Спілок з **22.507** членами. Заасекурованих коний було **50.696** на суму **29.208.580 К.** Випадків було **1996**; дохід з премій **760.798 К.**; виплачено членам за шкоди **678.447 К.**

Від р. 1898 до 1908, отже за протяг 10 лїт істнованя, заведенє замкнуло річний рахунок тільки раз дефіцитом в р. 1908. і то лише у віддїлї для рогатої худоби.

На спосіб долїшно-австрийської є з'орґанїзована асекурация худоби також в Горішній Австриї від р. 1902., на Моравах від року 1902, в Каринтиї від р. 1900, в Сольногородї від р. 1905.

Всюди основою орґанїзациї є льокальні Спілки оперті о краєві реасекурацийні заведеня.

На особливу увагу заслугує заведенє на Моравах. Як у нас в Галичинї мешкають два народи, так також на Моравах мешкають Чехи і Нїмцї, що ведуть між собою завзяту борбу. Щоб оминути безнастанних спорів і унеможливити кривдженє одного народу другим, — моравське краєве заведенє поділено на дві національні секциї: чеську і нїмецьку. Кожда секция веде окрему адмінїстрацию.

Стан асекурациї в повисших 4-ох краях покаже нам слїдуюча табеля з року 1907:

Край:	Число льокальних спілок	Число членів	Число заасекурованих звірят	Вартість обезпечених звірят	Дохід з премій	Число шкід	Виплачено відшкодованя
				К.	К.		К.
Гор. Австрія	60	2.673	7.565	1,944.295	27.438	227	24.599
Морави	?	?	76.418	26,053.120	413.920	2.456	491.360
Каринтія	120	4.376	21.634	5,118.910	69.110	594	70.651
Сольногород	?	1.139	?	?	?	?	25.380

Відмінну форму має орґанїзація обезпеченя худоби в Передарулянїї.

Не є вона заведенєм краєвим, але товариством приватним, опертим на взаїмности, незалежним від краєвих властий. Осїдком товариства є місто Фельд-

ірх. Товариство не опирає ся на льокальних спілках, не є воно проте заве-енєм реасекурацийним, але асекурацийним і розтягає свою дїяльність на весь рай. Воно має по громадах своїх аґентів, котрі стягають асекурацийні премії пильнують інтересів Товариства. Над аґентами справують надзір так звані овітові видїли, вибирані членами товариства з даного повіта. Самим Това-иством управляє надзираюча рада і загальні збори.

Звіт Товариства за рік 1907 виказує **11.234** обезпечених звірят (рогата удоба і коні) на суму **4.043.761 К.** Дохід з премії виносив **61.112 К.**, а за **347** шкід виплачено **69.358 К.** Як видко з того — Товариство понесло в тім роцї ефіцит на 8.246 К.

На взір Товариства передарулянського є з'орґанїзоване Товариство безпеченя коний в Тиролї з осїдком в Інсбруцї. Тирольське Товариство не голошує своїх звітів, длятого не можемо знати докладнїйше про його озвиток.

Асекурация худоби в Галичинї.

Нї в однім з австрийських країв асекурация худоби не є так конче по-рібна як в Галичинї.

Домашний скот — се найважнїйший по землї маєтковий складник га-ицької дрібно-хлїборобської людности. До яких розмірів дійшла годівля до-ашного скота в Галичинї, видно з отсих цифр:

Після послїдної урядової конскрипциї з р. 1910 мали:

	Рогатої худоби	Коний
Долїшна Австрия	606.938	141.101
Горішна Австрия	588.569	61.374
Морави	789.552	133.285
Країна	253.839	24.821
Сольногород	141.549	11.833
Тироль і Перед-арулянїя	486.040	20.292
Разом	**2,866.487**	**392.706**

А сама Галичина числила тодї **2,714.622 штук** рогатої худоби **864.427** коний.

Значить: сама Галичина числила майже стільки рогатої ху-оби і два рази більше коний, чим всї австрийські краї, у яких же є асекурация худоби.

Після обчислень посла Д-ра К. Пайґерта вартість домашного скота в Галичинї виносить приблизно **605,298.050 К.**, тодї як вартість всїх рних піль виносить **1,399.939.000 К.**, а вартість всїх лїсів в Галичинї — **308.492.009 К.**

Значить: вартість домашного скота в Галичинї рівнає ся половинї вар-ости всїх орних ґрунтів і виносить $^3/_4$ вартости всїх лїсів.

Краєвий ветеринар Далькевич обчисляє, що в Галичинї гине річно $2^1/_2\%$ худоби вартости коло **10 мілїонів корон.**

З повисших чисел видно як не можна лїпше, що за величезний капітал має Галичина в живім інвентари та яку велику шкоду поносить хлїборобське населенє наслїдком гибели худоби.

Мимо того асекурация худоби розвинула ся в Галичинї так слабо, що можна сказати — її зовсїм нема. Тепер є в Галичинї всього кільканай-цять приватних спілок місцевих і одно повітове асекурацийне товариство в Городку Ягайлонськім. Мусимо зауважити, що всї ті

завязки находять ся на териториї східної Галичини, що крім одного товариства в Городку, яке є в польських руках, — всї вони руські, засновані заходами місцевих селян.

Товариство в Городку Ягайлонськім засновано в р. 1867. за старанєм горстки приватних людий, однак свою дїяльність розпочало доперва в р. 1908*). Предметом обезпеченя є рогата худоба і конї. Товариство побирає від обезпеченої суми $1^1/_2$ процент премії, $^1/_2$ процент вписового і $^1/_4$ процент адмінїстрацийного. Відшкодованє виплачує ся у висотї 80 процент вартости погибшого звіряти, — однак та вартість не може бути висша від обезпеченої суми. Товариством управляють загальні збори членів, видїл і директор. За 2 роки істнованя Товариство не мало анї раз дефіциту. Хоть Товариство розтягає свою дїяльність на цїлий полїтичний повіт, — розміри його дуже невеликі. Се видно з суми побраних асекурацийних премій. В р. 1908 побрало Товариство премій всего 986 К. а в р. 1909 — 849 К.

О много красше розвинули ся деякі руські місцеві спілки. Загалом є руських спілок для асекурації худоби **15**, а то в громадах: Підпечари, пов. Товмач; Підлуже, пов. Станїславів; Микитинцї, пов. Станїславів; Старі Богородчани, пов. Богородчани; Москалївка, пов. Косів; Дулїби, пов. Стрий; Зубрець, пов. Бучач; Махнївка, пов. Зборів; Тисів, пов Перемишль; Трійця, Ілинцї, Хлїбичин, пов. Снятин; Княждвір, Коршів, пов. Коломия; Кути, пов. Косів.

Крім того намірено з початком 1911 року завести обезпеченє худоби в 7 громадах. Чи намір виконано, про се не маємо відомости.

Найстаршою і найбільшою з усїх руських спілок для обезпеченя худоби є

Товариство обезпеченя худоби в Підпечарах.

Завязало ся воно в р. 1901. при місцевій Читальнї „Просьвіти“. На окремих зборах ухвалили члени Спілки регулямін, який навіть не списано, так що він обовязує як устна умова. В перших 4-ох роках свого істнованя 1901—1905 Товариство не стягало з гори асекурацийних премій, але члени, наколи трафила ся шкода, від випадку до випадку складали відшкодованє, кождий відповідно до суми, на яку обезпечував свою худобу. Однак сей спосіб, де члени складають відшкодованє від випадку до випадку, має одну велику хибу: на случай шкоди не можна зараз виплатити відшкодованя і пошкодований мусить нераз вичікувати місяцями.

Длятого в р. 1905 завели підпечарські селяни в своїй Спілцї важну зміну. Установлено постійну річну премію — 2 процент від обезпеченої суми. Премії мали бути складані з гори на цїлий рік.

Щоб дати змогу членам легко роздобути потрібну готівку, обезпеченє злучено з читальняною касою „Самопоміч“. Хто не має готового гроша, той позичає з каси і платить премію. Таким чином він сквітований зі Спілкою, а має рахунок тільки з касою, до якої сплачує свій довг в тижневих ратах (що неділї)) по 2 с. від 1 корони. Грошї, котрі він зложив як премію до Спілки, вертають сейчас до каси і могуть бути зараз пожичені в той сам спосіб другому, десятому, сотному. При помочи дуже малої готівки в касї можна таким чином обезпечити як найбільше штук худоби. На початку 1905 р. було в „Самопомочи“ всього 50 К. і при помочи сеї квоти обезпечено більшу половину худоби в громадї. На похвалу підпечарським селянам треба сказати, що вони сплачують тижневі рати з найбільшою точностю.

Спілка приймає до обезпеченя рогату худобу і конї.

За 10 лїт істнованя підпечарське Товариство не лиш анї разу не мало дефіциту, але ще й придбало гарний капітал. В р. 1909. вибудовало власний мурований дім.

Тепер викажемо в цифрах дїяльність Спілки в роках 1905—1909:

---

*) Projekt asekuracyi zwierząt domowych w Galicyi стр. 4.

В році	Обезпеченє малочленів	Які зложили премій асек. на суму	Шкід було	За які заплачено	Надвишка
1905	184	791 К. 80 с.	1	66 К. — с.	725 К. 80 с.
1906	210	871 К. 90 с.	9	695 К. — с.	176 К. 97 с.
1907	229	2.192 К. 80 с.	14	1.797 К. — с.	395 К. 80 с.
1908	231	2.341 К. 40 с.	15	1.485 К. 20 с.	856 К. 20 с.
1909	231	1.617 К. 70 с.	17	1.478 К. — с.	139 К. 70 с.
	разом	7.815 К. 60 с.	56	5.512 К. 20 с.	2.294 К. 40 с.

Про инші руські асекурацийні спілки не можемо подати докладних дат, бо нема у нас потрібних до сього звітів. Скажемо тільки загально, що розвивають ся вони добре, звичайно не мають дефіцитів, але надвижки. Так само як в Підпечарах — не є вони самостійними Спілками, але опирають ся або о місцеві читальні, або о молочарські Спілки.

Хоть бачимо в Галичині вже деякі завязки асекурациї худоби, то все таки, в порівнаню зі станом сеї справи в других краях — вони мікроскопійно малі. Число обезпеченої худоби в галицьких асекурацийних організациях в порівнаню до загального числа худоби в краю — се кропля в морі.

Коли в других австрийських краях справу обезпеченя худоби взяли в свої руки краєві власти, то наші краєві власти до недавна в тім напрямі не робили нїчого. Доперва в минулім роцї внїс Краєвий Видїл на осїнну соймову сесию проєкт заложеня заведеня реасекурацийного для місцевих Спілок, обезпечуючих рогату худобу, з проєктами статутів так для місцевих Спілок, як і для краєвого реасекурацийного заведеня.

Проєкт Краєвого Видїлу

розглянемо ширше. Після нього має бути отворене ухвалою Сойму центральне краєве реасекурацийне заведенє для Спілок місцевих. Членами заведеня могуть бути лиш ті місцеві Спілки, котрі повстануть на статутах проєкту. Спілки такі могуть бути приняті до заведеня аж тодї, коли до них приступить що найменше 20 господарів, котрі зголосять до обезпеченя що найменше 200 штук рогатої худоби. Місцеві Спілки побирають від членів асекурацийні премії. Висоти премії проєкт не означує, подає тільки на вступі, що буде вона виносити правдоподібно $1^1/_2$ процент від обезпеченої суми. Премія не є постійна. Сойм ухвалить лиш найнизшу границю, поза яку зійти не можна, а краєве заведенє може в разї потреби розказати Спілцї премію підвисшити. Крім премії побирають місцеві Спілки від членів $^1/_2$ процент вписового, $^1/_4$ процент адмінїстрацийного, $^1/_4$ процент від кождої обезпечоної штуки, виведеної за дозволом Спілки на лїтні паші, а в разї потреби також премії додаткові. З пібраних премій платять місцеві Спілки реасекурацуйну премію. В проєктї зазначено на вступі, що буде вона виносити 5 процент від пібраних премій.

Шкоди виплачує сама місцева Спілка. В разї надвишки, надвишка йде до резервового фонду Спілки. Колиби Спілка не могла з пібраних в роцї премій заплатити всїх шкід, тодї має вона нарушити до половини резервовий фонд, а колиб і се не вистарчало, то решту недобору має покрити реасекурацийне краєве заведенє. Однак якби сей послїдний случай повторив ся два рази рік за роком, Спілка мусить на приказ Заведеня підвисшити відповідно премію.

Відшкодованє виплачує ся членам у висотї 80 процент обезпеченої суми лиш тодї, коли обезпечена штука була дорізана, а за мясо узискала Спілка що найменше 30 процент вартости звіряти. В противнім разї, отже з правила, відшкодованє виносить 70 процент обезпеченої суми.

Предметом обезпеченя може бути тільки рогата худоба. Штуки низше 3 місяцїв і понад 12 лїт віку є від обезпеченя виключені.

Спілками управляють: Загальні Збори членів, видїл, голова.

Хоть місцеві спілки мають досить значну автономію, то все таки їх залежність від краєвого Заведеня дуже велика.

До важнїйших управнень Заведеня супроти місцевих Спілок належить: право відмовити принятя Спілки без поданя причин; виключенє Спілки, яка не примінює ся до заряджень заведеня; право видавати обовязуючі інструкциї для Спілок; затверджувати ухвали загальних зборів Спілок що до висоти премії; затверджувати голови Спілок.

Від рішень Заведеня можуть місцеві Спілки відкликати ся до краєвого Видїлу.

Краєве заведенє реасекурацийне стоїть під зверхним зарядом Сойму зглядно краєвого Видїлу. Безпосередно однак завідує всїми справами заведеня його заряд, зложений з управителя і урядників іменованих краєвим Видїлом.

Проєкт краєвого Видїлу що до своєї економічної і орґанїзацийної сторони є безперечно проєктом поступовим. Дивувати ся лиш треба, чому предметом обезпеченя має бути тільки рогата худоба, а виключає ся коний. Таж всюди на заході асекурация коний розвиває ся не гірше, а подекуди навіть лїпше, чим асекурация рогатої худоби.

Проти проєкту Видїлу ми нїчого не моглиби мати, якби не те, що ми поучені довголїтним досьвідом знаємо вже аж надто добре, чим є для нас кожда институция під спільним дахом „крайовим“. Адже є в Галичинї краєвий Патронат для Спілок кредитових, молочарських, торговельних, але яке його захованє супроти руського населеня в Галичинї видно найлїпше з того, що руське населенє подякувало за всї „благодати“ краєвому Видїлови і оснувало для себе приватний національний патронат — „Ревізийний Союз“. Кожда спільна краєва інстітуция — се орудє визиску руського населеня населенєм польським. Східно-галицькі Спілки з під патронату краєвого Видїлу — се розсадники хрунївства серед нашого селянства, — се орудя польщеня східної Галичини.

До того самого зміряє і проєкт асекурациї худоби краєвого Видїлу. Краєве реасекурацийне заведенє буде цїлком в польських руках. Всїх урядників, а навіть службу іменує краєвий польський Видїл, в якім Русини майже позбавлені заступництва — (на 7 членів лиш один Русин).

А тепер можемо представити собі, чим буде так велика залежність місцевих Спілок східної Галичини від чисто польського краєвого реасекурацийного заведеня; які будуть голови Спілок затверджувані сим Заведенєм; як справедливою буде означувана Заведенєм асекурацийна премія; які будуть інструкциї для місцевих спілок, котрі мусять бути виконані під загрозою виключеня Спілки. Які Спілки польське краєве заведенє не буде приймати „без подаваня мотивів“.

Але не потребуємо собі навіть богато представляти. Проєкт краєвого Видїлу зовсїм безцеремонно, отверто відкриває свої наміри.

§. 23. статуту для місцевих Спілок постановляє: „Фонди Спілки мають бути льоковані в Спілках Ощадности і пожичок остаючих під Патронатом Видїлу краєвого, а в браку таких в краєвих касах ощадности, або в инших кредитових заведенях, за попередною згодою краєвого заведеня“.

Значить: фонди руської місцевої спілки не сьміють бути вкладані до руських Спілок кредитових під патронатом „Союза Ревізийного“.

А вже крайно обурюючим є постанова §. 49., котра каже що:

„Язиком урядовим Спілки єсть оден з краєвих язиків, котрий узнають за такий загальні збори більшостю двох третих частий присутних членів". Ну, а що буде коли за урядовим язиком заявить ся тільки більше як половина? Безязиковою Спілка бути чейже не може!

Щож се иншого як не фірточка для польської мови, яка буде урядовою мовою всюди, хиба що проти неї заявить ся аж $^2/_3$ членів Спілки.

На проєкт Видїлу краєвого можна би згодити ся лиш під одним услівєм: що краєве заведенє реасекурацийне буде подїлене на дві національні секциї: руську і польську, так як се бачимо на Моравах. Але до сього польська соймова більшість абсолютно не допустить. Вже тепер відзивають ся з польського боку непримиримі голоси проти такого подїлу. Краєвий ветеринар Далькевич у своїй книжці: Projekt asekuracyi zwierząt domowych w Galicyi на ст. 43 каже: „Żadną miarą nie należałoby dopuścić do utworzenia dwóch odrębnych sekcyi polskiej i ruskiej..." А за голосом Далькевичів піде вся польська соймова більшість.

На проєкт Видїлу в теперішнім виді безусловно не може згодити ся руське населенє. Скликана товариством „Сїльський Господар" нарада в справі сього проєкту признала одноголосно проєкт Видїлу краєвого неможливим до принятя і крайно небезпечним для руського хлїборобського населеня.

Щож робити супроти того?

Чи дивити ся спокійно з заложеними руками, як рік-річно десятки тисячів нещасливих випадків нищать наше селянство; як тисячі хлопських дїтий лишає ся без ложки молока та чекати аж з під соймового даху зійде „крайове" сонце, що не буде гріти, але печи руське хлїборобське населенє? Чи може закотити рукави та взяти ся самим до роботи?

На се питанє дали відповідь послїдні загальні збори тов. „Сїльський Господар". На годівляно-асекурацийній секциї, в котрої нарадах брало участь чимало селян, ухвалено, не оглядаючи ся на проєкт краєвого Видїлу, безпроволочно приступити до заснованя власної, національної орґанїзациї асекурациї худоби. Порішено приступити безпроволочно до орґанїзациї як найбільшого числа місцевих Спілок, а ті, наколи їх завяже ся відповідна скількість, мають бути злучені в національний Союз для реасекурациї. Виробленє статуту для місцевих Спілок поручено видїлови Т-ва „Сїльський Господар". Статут друкував ся в орґанї Т-ва „Господарська Часопись" і вийшов окремою книжочкою. Тому ми не будемо переповідати поодиноких постанов статута, бо цїкаві знайдуть їх легко на иншім місци.

Та дехто може сумнївати ся, недовіряти — чи можливо буде незалежно від краю зорганїзувати національну інстітуцию асекурациї худоби.

Таким малодухам можна вказати на инші руські національні інстітуциї так могучі як „Днїстер", „Союз Кредитовий". „Союз Молочарський", „Народна Торговля" — всї вони повстали незалежно від краєвих властий, без помочи і підмоги краю.

Поляки не могуть вийти з дива, коли дивлять ся на могучий розвиток тих інституций; кажуть, що вони збудовані за пруські марки. А ті „марки" переведені на руську мову значать — праця і пожертвованє. Треба вложити лиш як найбільше таких „пруских марок", а напевно стане у нас незадовго сильна і могуча національна орґанїзация асекурациї худоби.

Учасники курсу для неграмотних жовнїрів 24 п. п. у Відни в 1910/11 р.

Учасники курсу для неграмотних жовнїрів 7 п. уланів в Штокерав в 1910/11 р.

Хор читальнї „Просьвіти“ в Милованю (товмацького пов).

Село Милованє (пов. Товмач), в якім з. »Просьвіта« має кооперативно-госпорську школу з взірцевим рільним госпорством, має вже майже всї, поширені нас орґанїзациї народні. Одні з них розвають ся краще, другі гірше, а найбільше тя оказує місцева чатальня »Просьвіти«, ложена перед 14 лїтами. З початком 1911 ку числила читальня 241 членів і мала біблїотецї около 400 томів гарно підобраних оправлених і скатальоґованих книжок.

При читальни провадить ся що зими рс для неграмотних, при чім замітне те, учасники курсу оплачують самі окрего учителя, бо платять за науку по дві рони. Сей учитель учить також сьпіву.

Милованська читальня »Просьвіти« агалї гарно сповняє свій національно-льтурний обовязок і під тим зглядом мо- бути приміром для инших читалень. на бере активну участь в загальнім жи- та не забуває на загально-народні поеби. Між иншими в минулім роцї цбуло ся в Милованю заходом чатальнї ржество з нагоди 50-лїтних роковин смерти евченка, а наш образок представляє як раз учасників хору, який виступав на тім торжестві.

При помочи читальнї зібрано на академиків около 100 кор., на Товариство педаґоґічне около 100 кор., а крім того заведено оподаткованє на фонд »Рідна Школа« (по 1 сотикови на тиждень від кождого члена) і таким чином зібрано за рік 37 К.

При читальни є крамниця з річним доходом около 1.000 кор., який призначено на будову дому читальнї. Ся крамниця перемінюєть ся на реєстровану, рочдельської системи.

В рік пізнїйше при читальнї засновалась каса о запомогово-добродїйнім характері »Власна Поміч«, яка удїляє дрібних, дешевих і короткореченцевих позичок. Більших позичок, від 100—600 кор., удїляє місцева Райфайзенка під патронатом Видїлу Краєвого.

Крім того істнує в Милованю тов-о руханкове »Сїч« і Кружок »Сїльського Господаря«. Читальня »Просьвіти закупила гарну площу, вартости около 10.000 кор., під будову дому, в якім будуть містити ся всї народні орґанїзациї і театральна саля.

Зужитковане стрижу насїнних огірків.

Дуже часто бачимо, як годівельник насїнь по видобутю зерен з огірка, викидае його мясо на гній, а не знае притім, що через се нищить дуже вартну столову салату.

Споряджене еї е дуже просте:

Наколи вибере ся вже з огірка зернята, відкидае ся також лупину і крае ся позістале огіркове мясо в грубі на палець кусні (4—5 цм довгі), вкладае ся їх в миску та добре солить ся. Слїдуючого дня сцїджуе ся воду з огірків та укладае ся в відповідній скляній посудині. Межи поодинокі верстви вкидае ся кілька зерняг перцю, кілька куснів хріну та 2—3 кусні імбіру.

Опісля завязуе ся скляну посудину сильно і липае ся її так аж до ужитку.

Зберіганє карафіолів.

Аби рожі карафіолів зберечи через кілька місяцїв, обтинае ся їх враз з довгими на 10 цм качанами та усуває ся листе тихже аж по малі листочки рожі, котрі знов притинае ся з висотою рожі.

Приготовані в той спосіб здорові рожі завішуе ся на провівній, сухій стелї в пивницї. Наколиб деякі рожі дістали по собі пятна, треба їх сейчас вирізати.

В той спосіб збережений карафіол можна перетримати через кілька місяцїв. Наколиб він дещо скорчив ся, треба на один день перед ужитем відрізати качан та вложити карафіол спідною, зрізаною стороною в воду, аби він еї в себе натягнув, а через се рожі стають знов сьвіжими.

Управа лїскових оріхів.

Управу лїщини у нас ще дуже легковажить ся, хоч се один із найпоплатнїйших овочевих корчів і з повним правом заслугуе на перше місце.

Що до землї та положеня, не ставить лїсковий оріх великих вимог. Всюди там де хочемо пообсаджувати склони або всякі закутини, повинно ся вибирати місто диких акацій або всїляких неужиточних корчів лїсковий оріх. Його можна засадити в найбільшій тїни, на камінистих, скалистих землях, а він всюди дозріе. Розуміесь однак само собою, що если хочемо вести дїйсно інтензивну управу, котра малаб нам принести великі зиски, то се ясно як на долони, що на лучшій, глинковато-пісковій землї і в сонїшнім положеню будуть також гарнїйші овочі, як в тїнистій закутинї.

Розмножуване корчів лїщини дїесь через насїне та через відклади.

Першої методи, через насїне, уживае ся дуже мало, позаяк сорта овочів не е чиста, а овочі, котрі одержуемо, е звичайно малі. Єслиж хочемо мати чисту сорту, то треба примінити другу методу, а іменно через відклади.

Спосіб розмножуваня корчів лїщини е також дуже легкий.

Копае ся по просту глубокий на 10 цм ровець, (довжина рівця залежить від довжини галузя) і в него вкладае ся обережно призначену на відклад галузь та прикріплюесь її в земли деревляною ключкою. Всаджену в той спосіб галузь, прикриває ся добре згноеною землею. Находячі ся на галузщі очка, випускають звичайно нові галузки, а під кождим очком виростае потрібне коріне. По двох роках відтинае ся від материної ростини всаджену галузку, котра е вже тепер заосмотрена в много молодих ростин, викопуе ся її обережно і готові, розкорінені вже відклади пересаджуе ся на стале місце.

Віддалене поодиноких корчів в плянтациях лїскових оріхів, виносить звичайно 3—4 м. в обводї.

Дальша робота по засадженю лежить у тім, що в часї посухи треба молоді рости ни від часу до часу підливати водою та очищувати від всякого рода хопт.

Аби притинати галузки в лїщин о тім нема і бесїди, а лиш треба усунути галузки, котрі за густо ростуть та перехрещують ся, як рівнож зісохле дерево.

Если корчі вже постаріють ся, можна їх відмолодити через глубоке притинане однак на збір овочів по відмолодженю, можна числити доперва в третім роцї.

Зриване е також дуже легке, а если хочемо числити на довше зберігане оріхів то треба переждати аж вони на брунатно закрасять ся, а тодї легко можна їх стрясти.

Треба ще згадати про найголовнїйших шкідників, а то про: вивірки, миши та клїщі.

Що лїскові оріхи надають ся дуже добре до висилки, про се не треба і згадувати.

Вячеслав Кучера.

З РОКУ НА РІК.

З українського життя в р. 1910/11.

Огляд важнїйших подій полїтичного, суспільного, просьвітного і економічного житя обмежимо лиш до тих раїв де компактною масою живе наш арід і тільки до тих фактів, які мають езпосередне відношенє до нашого наіонального житя. Почнемо його з Галичини, і Галичинї найбільше уваги приьвятимо, бо хоч тут живе ледво $^1/_{10}$ асть нашого народу, проте Галичина анимає перше місце серед українських емель під зглядом розвою національого і враз з Буковиною має деякі аціональні права, а тим самим має більше змоги розвиватись, нїж наприір росийська Україна і наш нарід на горщинї.

ГАЛИЧИНА.

Справи полїтично-суспільні.

Вибори до парляменту. Найважїйшою полїтичною подїєю 1911 р. в китю народів австрийської держави а тім і нашого народу було передчасне озвязанє державного парляменту (30. арта 1911) і нові вибори. Які причини клали ся на розвязанє парляменту, що ін дав для народу а чого від него ожна сподївати ся про се богато оворилось і писалось підчас виборчої гітациї. Перебіг виборів всім ще в паяти. Тож про сї річи не маємо потреи тут писати. Спинимось хиба трохи а вислїдї виборів в Галичинї.

На основі виборчої ординациї до встрийського парляменту наш нарід в аличинї може вибрати своїх послів ільки в сїльських округах східної Галиини. Сїльських округів в східній Галиинї є, як відомо, 19. З них 9 при уклааню виборчої ординациї признано чито руськими, то значить, що в них оба мандати мають змогу здобути Русини, а 10 мішаних, руcько-польськими, то значить, що в них один мандат мають змогу здобути Русини, а другий Поляки.

Отже уже наперед виборчим законом означено найбільше число послів. яких може вибрати руський нарід, але через ріжні причини, про які тут не будемо говорити, а які впрочім загально відомі, ми не маємо того найбільшого, після виборчого закона а дуже малого після нашої чисельної, сили числа послів.

Взагалї вибори випали для нас некорисно.

Число всїх голосів в східно-галицьких сїльських округах загально упало в порівнаню з попередними виборами о 6%. Число голосів поданих на руських кандидатів (враз з москвофільськими голосами) зменшилось в порівнаню з попередними виборами о 12%, натомість число голосів зібраних польськими кандидатами зросло о 10%.

Поляки зібрали при сегорічних виборах в сїльських округах східної Галичини 30% всїх голосів, більше як при попередних виборах о 4%, а сей приріст польських голосів вийшов коштом Русинів, котрі втратили на річ Поляків тих 4%, зібравши 70% всїх голосів, а коли узгляднити жидівські голоси, то лише 69%, місто 74%, при попередних виборах.

Остаточний результат виборів в сїльських округах є такий, що Поляки затримали в своїх руках здобутий при попередних виборах руський мандат в окрузї дрогобицькім і придбали ще другий мандат руський в окрузї жовківськім, так що з 28 мандатів, призначених виборчим законом для Русинів. ми здобули лише 26 мандатів.

Число голосів зібраних руськими кандидатами в міських округах зменшилось в порівнаню з попередними виборами майже о половину.

В міських округах руські голоси були так мінімальні, що, виключаючи деякі округи, зовсім не входили в рахубу при тіснійших виборах.

Правда, український національний табор втратив голосів на користь Поляків три рази менше, як москвофіли; новий руський мандат здобули Поляки теж коштом москвофілів. Взагалї москвофіли втратили цілих три мандати, з того два дісталось Українцям. Отже український національний табор вийшов з виборів скріпленим що до мандатів, місто 22 послів в попереднім парляментї (не рахуючи дра Цегельського, який на короткий час одержав був в спадок мандат покійного сіоніста Ґабля), мають тепер Українцї 24 послів, а москвофіли лише 2 послів.

Але потїха з того для нас не велика, бо чи Поляк чи москвофіл займе місце Українця, то шкода для нас однакова. Грізним для нас є те, що наш стан посїданя місто збільшитись — зменшив ся. Се треба нам добре затямити і щирою та пляновою роботою поставити нашу орґанїзацийну і осьзідомлюючу роботу на таку висоту, щоби на будучих виборах здобути все, що нам належить ся.

Хто і в яких округах зістав вибраний на посла? Часто зустрічаєть ся потреба, знати з відки той або другий посол вийшов, тому подаємо тут докладний спис всїх послів з східно-галицьких сїльських округів з зазначенєм національности і партийности посла та деякими иншими увагами.

В мішанім окрузї 51. (Сянік і т. д.) вибрані: б. руссофільський посол Курилович („новокурсник“) і Поляк Старовєйский.

В мішанім окрузї 53. (Рудки-Самбір і т. д.) вибрані: б. український національно-демократичний посол Стефан Онишкевич і вшехполяк ґр. Скарбек.

В чисто-руськім окрузї 54. (Дрогобич, Старий Самбір і т. д.) вибрані: б. український социяльно-демократичний посол Вітик і Поляк Осуховський, що здобув той сам мандат, який в попередній каденциї знаходив ся в руках Поляка Зараньского.

В чисто-руськім окрузї 55. (Калуш і т. д.) вибрані б. посли: український національний демократ Юлїян Романчук і укр. радикал д-р Микола Лагодинський.

В чисто-руськім окрузї 56. (Коломия-Косів і т. д.) вибрані оба кандидати української радикальної партиї: б. посол д-р Кирило Трильовський і селянин Павло Лаврук. Бувший посол з сего округа укр. н. дем. о. Т. Войнаровський не кандидував.

В чисто-руськім окрузї 57. (Стрий і т. д.) вибрані оба кандидати української нац-дем. партиї: б. посол д-р Евген Олесницький і Лев Левицький, що здобув мандат, який в попередній каденциї був в руках руссофіла („старокурсника“) о. Давидяка.

В чисто-руськім окрузї 58 (Борщів і т. д.) вибрані б. посли: український національний демократ д-р Теофіль Окуневський і український радикал Василь Стефаник.

В чисто-руськім окрузї 59. (Станиславів і т. д.) вибрані б. посли: український національний демократ д-р Евген Левицький і український радикал д-р Лев Бачинський.

В мішанім окрузї 60. (Бучач і т. д.) вибрані: б. український національно-демократичний посол Вячеслав Будзиновський і Поляк Серватовський.

В мішанім окрузї 61. (Перемишль і т. д.) вибрані: б. український нац.-дем. посол Григорий Цеглинський і Поляк Чайковський.

В чисто-руськім окрузї 62. (Жовква і т. д.) вибрані: б. український національно-демократичний посол д-р Станислав Днїстрянський і Поляк Висоцкий, що здобув мандат, який в попередній каденциї знаходив ся в руках руссофільського посла („старокурсника“) д-ра Михайла Короля.

В мішанім окрузї 63. (Золочів і т. д.) вибрані: український національний демократ Володимир Сїнґалевич, що здобув мандат, який в попередній каденциї знаходив ся в руках руссофільського посла („старокурсника“) д-ра Миколи Глїбовицького.

В мішанім окрузї 64. (Львів і т. д.) вибрані оба б. посли: український на-

ГАЛИЧИНА І БУКОВИНА
в
РАДІ ДЕРЖАВНІЙ

УКРАЇНЦІ

МОСКВОФІЛИ

ПОЛЯКИ

СОЦІЯЛІСТИ

РУМУНИ

МІСЬКІ ОКРУГИ ВИБОРЧІ З ПРИНАЛЕЖНИМИ ДО НИХ ВИБОРЧИМИ МІСЦЕВОСТЯМИ

ГРАНИЦІ ВИБОРЧИХ ОКРУГІВ

ГРАНИЦІ СУДОВИХ ПОВІТІВ

ціональний демократ о. Йосиф Фолис і Поляк Абрагамович.

В чисто-руськім окрузї 65. (Сокаль-Броди і т. д.) вибрані б. посли: український національний-демократ д-р Евген Петрушевич і руссофіл („новокурсник“) д-р Дмитро Марков.

В чисто-руськім окрузї 66. (Бережани і т. д.) вибрані б. українські національно-демократичні посли д-р Кость Левицький і Тимотей Старух.

В мішанім окрузї 67. (Ярослав ітд.) вибрані: б. український національно-демократичний посол 60-ого округа д-р Льонгін Цегельський (б. посол сього округа д-р Данило Стахура не кандидував) і Поляк Козловський.

В мішанім окрузї 68. (Тернопіль і т. д.) вибрані: український національний демократ д-р Сидір Голубович. що здобув мандат, який в попередній каденції був у руках українського соціяльного демократа Яцка Остапчука і вшехполяк Заморский.

В мішанім окрузї 69. (Теребовля і т. д.) вибрані: б. український національно-демократичний посол проф. д-р Олександер Колесса і Поляк гр. Баворовський.

В мішанім окрузї 70. (Гусятин ітд.) вибрані: б. український національно-демократичний посол Михайло Петрицький і Поляк гр. Голуховский.

Склад і організация української парляментарної репрезентациї. Крім Галичини посилає до Відня 5 своїх заступників і руське населенє Буковини. В той час як в Галичинї руськими послами вийшли люди, що належать аж до 4 партий, а двох з них (Марков і Курилович) належать до такої партиї, яка впрост заперечує істнованє наше, як самостійного народу, і виступають скрізь Москалями (Росиянами), то на Буковинї вийшли на послів лише Українці і одної партиї. З огляду на відмінні відносини національні, буковинські українські посли хоч і наближають ся дуже до галицьких українських націонал-демократів, проте утворили в парляментї осібний клюб, як рівнож українські радикали в Галичинї не могли умістити сь в однім клюбі з націонал-демократами через партийні ріжниці і утворили також осібний клюб. Соціяль-демократ український п. Вітик пристав до нїмецьких соціялїстів, бо звичай і програма наказують йому тримати з соціялїстами инших народів, а москвофільські посли опинили ся аж між чеськими радикалами.

Проте українські посли всїх трех партий (виключаючи Вітика) а то 18 галицьких націонал-демократів, 5 буковинських націонал-демократів і 5 галицьких радикалів, разом 28 послів, злучили ся в спільний „Український Союз“.

Цїль сего союза: 1) спільна парляментарна акция в засадничих національних справах, які союз узнасть за спільні, 2) спільний ключ при виборах до парляментарних комісий, 3) спільні наради і манїфестациї української парляментарної репрезентациї в Австриї.

Союз репрезентує назверх президия, зложена з президента і трех віцепрезидентів. Президента вибирає цїлий Союз звичайно більшостию голосів членів галицького нац. демократичного клюбу. Першого віцепрезидента делегує клюб буковинський, другого — клюб радикальний, третого — галицький клюб нац.-демократичний. Союз вибирає більшостию голосів секретаря. Члени президиї і секретар творять парляментарну комісию Союза.

Президентом союза став др. Кость Левицький, першим віцепрезидентом п. Василько, голова клюбу буковинських Українців, другим д-р Лагодинський, голова клюбу українських радикалів, третим др. Окуневський. Секретарем вибрано д-ра Евгена Левицького.

„Український клюб“ (н. д.) зложений з 18 членів. Головою є др. Кость Левицький, заступниками д-р Окуневський і д-р Петрушевич, секретарем д-р Евг. Левицький.

Правно державна заява Українського Союза. Найважнїйшим засадничої натури спільним чином послів всїх українських партий злучених в Українськім Союзї була правно-державна заява, виголошена на однім з перших засїдань парляменту в імени українського народу в Австриї. Заява ся є дуже важним документом, бо се наша національно-полїтична програма, котру повинен не тільки кождий член суспільности знати, але докладно її усьвідомити собі і відповідно до засад в нїй вложених поступати в своїй дїяльности, то

ми її наведемо тут в цілости. Вона учить:

„Підписані українські посли з Галичини й Буковини з приводу отвореня вої сесиї Державної Ради стверджують, що ревіндиковане в 1772 р. на снові приналежности до угорської корони руське королівство Галичини і Володимирії мало бути на основі найвисого декрету з 2. серпня 1830 р. злуне з Буковиною в окрему руську овінцию і мало на освові конституції 4. марта 1859 р. одержати окремий сойм.

„Сей природний розвиток, який ав вести до автономії українського народу, перепинило полученє Галичини Володимирії з приналежними до чеської корони князівствами Осьвєнцім і Заор і з великим князівством Краківським. им сотворено стан неприродний, бо риторії, зовсім ріжні під оглядом горичним і національним, з дияметрально противними правно-політичними нарями, злучено в одну провінцию онструальних розмірів, а опісля сам країнський нарід в суперіч всім постановам державних основних законів відано на поталу майоризациї в галицьм соймі.

„Таким чином цілий український нарід на його рідній землї позбавлено ожности розвитку і спаралїжовано ого силу, до чого в значній мірі приинило ся австрийське правительство, інкціонуючи виїмкові закони для Галичини, утворюючи інституцию польського міністра-земляка та толєруючи імоволю галицької адміністрациї.

„Так само при вводженю нового иборчого закона сотворено в Галичині ціяльні постанови для Українців вкорочено їх права, бо число належих їм мандатів зменшено до половини, крім того, наслідком переведеня поїдних виборів до Державної Ради в аличині нелєгальним способом, ще льше зменшило припадаюче на Уаїнців мінімальне число мандатів.

„Ті факти заставляють нас. предавників Українців з Галичини і Буковини, части українського народу, який оїть при своїй самостійности, заявити, о обстаємо при наших змаганях, які ають на цілі національно-територіальну автономію і безпосередну приналежність до австрийської держави, і застерігаємо ся проти штучного, на нїякім історичнім праві не опертого полученя зглядно поділу нашого народу при помочи прінціпу красвої автономії, отже протестуємо проти розширеня краєвої автономії, проти галицьких виїмкових законів і проти зменшеня нашого представництва при помочи нелєгального переведеня виборів.

„З сим застереженєм вступаємо до палати послів. Змагати-мемо всїми способами до усуненя кривди, заподіяної нашому народови, і до відзисканя наших політичних і національних прав".

Найважнійшим в сій заяві є те, що ми, Русини-Українці Галичини й Буковини є частию українського народу який стоїть при своїй самостійности (переважна часть нашого народу, бо около 30 мілїонів, живе в Росії) і що нашим завданєм є національно-територияльна автономія і безпосередна приналежність до австрийської держави.

Тактика і домаганя українських послів в парляментї. В короткій літній сесиї парляменту, зараз по виборах, всї три українські клюби, об'єднані в Союз, ішли окремо, кождий своїм шляхом, хоч там, де загальні інтереси народні вимагали спільного дїланя, всї три клюби виступали солїдарно, напр. в справі отвореня границь, заявившись проти сего. В відношеню до правительства поставились українські посли в опозицийне становище. Се опозицийне становище на початку осінної сесиї ще заострилось, бо барон Ґавч, як і всї його попередники, не виявив охоти трактувати національні постуляти нашої парляментарної репрезентациї на рівні з постулятами инших народів, та, після старого звичаю, заволенє того чи иншого домаганя ставить в залежність від волї Польського Кола. Головними національними постулятами нашої репрезентациї під сю хвилю є основанє українського університету у Львові, виборча реформа до сойму, зміна виборчої ординациї до парляменту (усуненє двомандатових округів). Чи буде щось в сім напрямі зроблено, покаже недалека будучність.

50-лїтний ювилей галицького краєвого сойму минув 15. цьвітня 1911 року тихо і непомітно. При иншій

політичній ситуації Поляки зробили би з сего факту велике національне сьвято, але обструкция українських послів в осінній сесиї сойму минулого 1910 року і напружені національні відносини в краю взагалї, утворили зовсїм несьвяточну атмосферу, так, що не тільки не було нїякого свята, а навіть сойму не скликувано цїлий рік. Перше засїданє Галицького сойму відбуло ся 15. цьвітня 1861 року. Склад сойму був тодї під ординациї до сойму через те стала актуальнїйшого, як раніш.

Яку виборчу реформу хотять перевести Поляки. Найсьвіжшим є проєкт п. Старжинського, котрий опрацював його з порученя соймової комісиї для виборчої реформи. В загальних рисах проєкт сей містить такі постанови.

Сойм має складати ся з 192 членів (доси 161) а саме: 12 вірилїстів (як доси, т. є. 8 епископів обох обрядів,

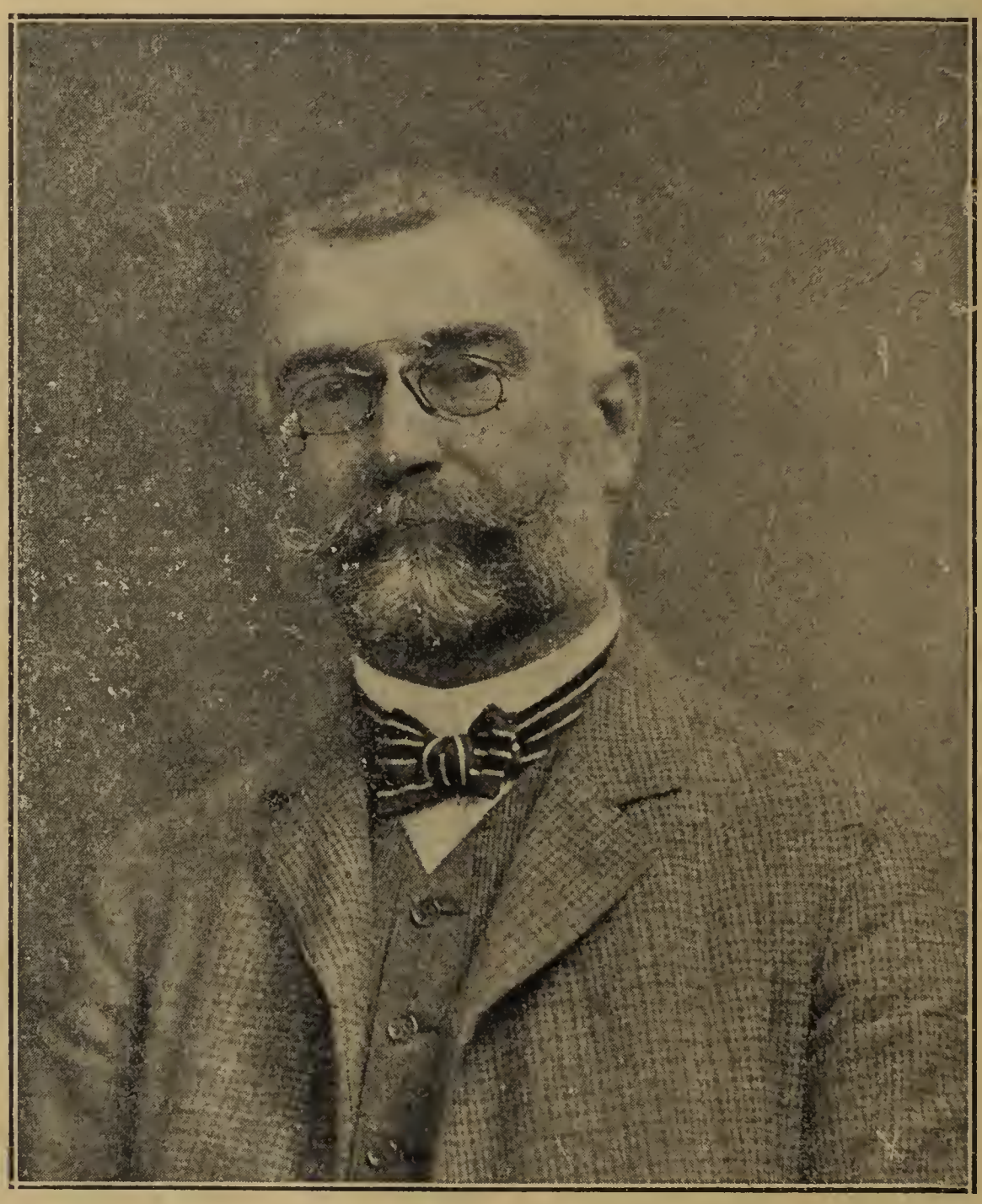

Др. Кость Левицький, президент „Українського Союза“ в Радї державній.

зглядом національним троха инший, як тепер, бо Русини становили в нїм мало не одну третину всїх послів (на 150—49). Але вже при нових виборах число руських послів під напором Поляків зменшилось. Русини все були і є майоризовані в соймі і нїякого впливу на хід краєвого законодавства і управи не мали і не мають. В послїдних часах сила і сьвідомість руського народу значно збільшились, а зміна виборчої ректори обох університетів і політехнїки і презес краківської Академії наук), 44 послів з великої земельної власности (як доси), 36 з більших міст (доси 28), 10 послів з тих самих міст з курії загального голосованя, 5 послів з торговельно-промислових палат (доси 3), 2 послів з ремісничих палат у Львові і Кракові, 80 послів з сїльських громад (доси 74).

Число членів Краєвого Видїлу має

ути збільшене з 6 на 8. З того одно-
о члена вибирала би курия великої зе-
ельної власности, одного посли з міст,
орговельно-промислових і ремісничих
алат, одного посли з сільських громад
виключенєм послів руської народно-
ти, які знов окремо вибирали би од-
ого члена, вкінци 4 членів вибирав би

Микола Василько, І. віцепрез. „Укр. Союза“ в Раді державній.

ілий сойм. Так само відбували би ся ви-
ори заступників членів Краєвого Видїлу.

В справі буджету проєкт краєвого
татута містить постанову, що буджет
азом з фінансовим законом ухвалюєть
я найвисше на 10 що найменше 6 го-
иних засїданях; сей речинець сойм мо-
же продовжити найбільше о 4 засїданя.

Др. Микола Лагодинський, ІІ. віцепрез. „Укр. Союза“ в Раді державній.

Ію скінченю сього речинця має маршa-
ок всї неухвалені ще позициї буджету
азом з фінансовим законом піддати
ід голосованє без дальшої дебати!

Що-до змін сих постанов краєво-
о статута містить проєкт п. Старжинь-
кого отсї постанови: Для принятя
ухвал про зміну постанов статута що-до складу сойму потрібна присутність 154 членів сойму, а до важности ухвали двох третих присутних; що-до зміни постанов про склад і вибиранє членів Краєвого Видїлу і постанов в справі буджету потрібна присутність трьох четвертин і більшість двох третин.

Що-до виборчої ординациї: В курії великої власноси обовязують дотеперішні постанови.

Що-до виборів 36 послів з міст, проєкт містить отсї постанови: Львів вибирає 9 послів, Краків 6, Перемишль 2 (кожде з сих міст має бути подїлене на відповідне число округів, так що кождий округ вибирав би одного посла); по одному послови вибирають міста: Броди, Бяла, Дрогобич, Коломия, Новий Санч, Ряшів, Самбір, Станиславів, Стрий,

Др. Евген Левицький, секретар „Укр. Союза“ в Раді державній.

Тарнів, Тернопіль, Ярослав — і групи міст: Подгурже-Величка, Бохня-Вадовиції, Горлиції-Ясло, Сянік-Коросно, Бережани-Золочів; вкінці на основі окремих постанов мають бути утворені два міські округи для Русинів, а саме: Бережани-Золочів-Тернопіль і Дрогобич-Коломия-Станиславів-Стрий.

Всї вичислені міста вибирають крім того в загальній курії 10 послів. В сїй курії право голосованя має кождий горожанин, що скінчив 24. рік житя і бодай рік мешкає в даній місцевости. Загальна курия складати-меть ся з 5 двомандатових округів; голосованє відбувати-меть ся по системі, яка уможливляла би репрезентацию меншости; кождий виборець віддавати-ме тільки один голос.

Побіч послів будуть у сій курії вибирані також заступники; на випадок рівночасного опорожненя обох мандатів заступники не входять в свої права ,тільки відбувають ся доповняючі вибори.

Торговельно-промислові палати у Львові і Кракові мають вибирати по 2 послів, у Бродах — одного.

Двох послів з ремісничих палат мають вибирати голови і перші заступники голов усіх ремісничих корпораций

округах віддає голос тільки на одног кандидата; про вибір рішає релятивн більшість. Щоб запевнити як руськи так і польським виборцям вибір канди дата їх народности, проєкт заводит окремі виборчі власти. Польську вибор чу власть творить комітет з 15 членів вибираний соймовими послами польськс народности; руською виборчою власть має бути такий сам комітет з 15 членів вибираний соймовими послами руськс

Др. Теофіль Окуневський, III. віцепрез. „Укр. Союза“ в Раді державній.

у Львові і Кракові, які числять що найменше 25 членів.

Вибори з курії сільських громад мають бути плюральні; по два голоси мали би три категорії горожан, а саме: ті, що 1) платять високий податок, 2) мешкають на двірському обшарі, 3) є жонаті.

В околицях національно мішаних, себто, очевидно, в східній Галичині, проєкт творить округи 3-мандатові, в яких вибирано би по 3 посли разом з заступниками. Кождий виборець в сих

народности. Сї виборчі власти затвер джували би кандидатів в тім напрямі, ч вони є репрезентантами даної народнс сти, і тільки вибір так затверджени кандидатів бувби бажний.

Домаганя наших послів в спра ві виборчої реформи до Сойму Довго Поляки думали-мудрували на виробленєм проєкту тай придумали та ку потвору, що серіозно про неї н можна й говорити. Певно, що нїчог лїпшого вони й не придумають. Отж

усимо робити все від нас залежне, аби ей проєкт, чи на него похожий, не став законом, натомість, щоби новий виборчий закон запевнив нам належну часть в соймі і вплив на управу краю. Наша соймова репрезентация ставить такі мінімальні домаганя в сій справі.

1. Першим домаганєм є, щоби було значене число згл. процентове відношенє польських і руських мандатів, так щоби оба народи мали забезпечену свою національну репрезентацию. Проєкт Старжиньского не звертає на се домаганє нїякої уваги, а при тім замість національних одномандатових округів заводить дво- і три-мандатові округи виборчі, чим ще більше затемнює національні відносини і ставить гороскопи такої непевности, що не тільки не забезпечує національних меншостий, але національні більшости кидає в небезпечний вир агітациї та виборчих махінаций. Укр.-руські посли на творенє більше мандатових виборчих округів нїколи не згодять ся, а жадають національних одномандатових округів з забезпеченєм для руського народу minimum третої части мандатів.

2. Члени сойму руської народности повинні творити руську репрезентацию, управнену до вибору руських членів Краєвого Виділу і їх заступників, руських членів соймових комісий, як також до комісиї дисциплїнарної і соймового суда, руських делеґатів до тих краєвих інституций, до яких сойм вибирає своїх делеґатів.

3. Укр.-руські посли противлять ся збільшуваню числа вірилїстів з 12 на 15, а домагають ся запевненя вірильного голосу ректорови будучого українського університету.

4. Для тих горожан більших міст, що не мають права голосованя в міській курії, повинна бути курия доповняюча, а не загальна, так, щоб на результат вибору в сій курії не мали нїякого впливу ті, що вже мають право голосованя в міській курії.

5. Виборча курия сїльських громад повинна мати значно збільшене число мандатів з огляду на переважно рільничий характер нашого краю.

6. Плюральність повинна відпасти, бо головним тягаром населеня є податки посередні, а не безпосередні, а при тім плюральність противить ся основам демократизациї виборчого права, принятим виборчою ординациєю до парляменту.

7. Однорічна осїлість по містах і дворічна по селах, як умова активного виборчого права, повинна відпасти; півречна осїлість зовсїм вистарчає.

8. Петрифікация новоухваленої виборчої ординациї злишна, бо се противило би ся самому заложеню, що теперішна виборча реформа має бути переходовим етапом до дійсної демократизациї виборчого права.

9. Вибір усїх руських членів Краєвого Виділу і їх заступників повинен бути доконуваний членами сойму руської народности.

10. Число руських членів Краєвого Виділу; двох на 8 згл. (девятий — маршалок) не може Русинів вдоволити і вони жадають також урядового заступника краєвого маршалка.

На засїданю соймової Комісиї виборчої реформи дня 25. вересня 1911, українські посли зложили таку заяву:

„З уваги на се, що предложений комісиї для виборчої реформи проєкт виборчої ординациї до галицького сойму, уложений референтом п. Старжиньским, зовсїм не узгляднив домагань, поставлених руськими соймовими послами на засїданю комісиї для виборчої реформи з 15. падолиста 1910 р. та не зважаючи анї на протест руських соймових послів, зложений на засїданю галицького сойму з 18. падолиста 1910 р. анї на компромісову резолюцию соймову з того-ж дня, станув безоглядно і виключно на становищи засад польської соймової більшости; далї з уваги на те, що предложена виборча конструкция з причин як засадничих так і технїчних дуже загрожує правно-полїтичне становище руського народу, не допускаючи його до належного йому заступництва в галицькім соймі; вкінцї з уваги на те, що предложений референтом проєкт переступив круг дїланя перманентної комісиї для виборчої реформи, заводячи далекосягаючі зміни краєвого статута в напрямі розширеня краєвої автономиї з нараженєм інтересів руського народу, — члени комісиї для виборчої реформи руської народности

заявляють, що сей проєкт не надаєть ся до специяльної наради в комісиї та вносять на зверненє його до субкомітету виборчої реформи в цїли виготовленя нового проєкту, який узгляднив би домаганя руських соймових послів, бо над предложеним тепер проєктом руські соймові посли не будуть брати участи в дальших нарадах комісиї.“ Належить зазначити, що й д-р Король іменем старорусинів прилучив ся до сеї заяви*).

Ради міські, повітові і громадські. Доки не буде змінена система виборів до рад міських, повітових і громадських в тім напрямі, щоби всї горожани без огляду на маєткові ріжниці мали однакове право виборче, дотн не мати-мемо значнїйшого там впливу. А мати вплив в сих публичних інституциях для нас є конечним, бо вони відограють важну ролю в культурнім і економічнім житю населеня. Користають з них тепер ті, хто там найбільше репрезентований — Поляки і Жиди, Поляки і москвофіли або хрунї, а се виходить нам на шкоду. Та й при істнуючій виборчій ординациї ми моглиб мати більше своїх заступників в радах міських і повітових, як би лїпше о се дбали. Взяти хоч би найновійші вибори до рад повітових. В цїлім ряді повітів з сїльської курії пройшли Поляки з москвофілами (Коломия, Рудки, Львів, Товмач) а лїсти українські зібрали, виключаючи Товмач, незначне число голосів. Що то значить? Значить, що в тих повітах дуже слабою є наша органїчна праця, просьвітна й економічна, яка є підставою впливів і сили в повітї. Брак доброї органїзациї дає ть ся запримітити і в містах, а се показалось особливо яскраво при доповняючих виборах до ради міської у Львові, де українські кандидати зібрали дуже невелике число голосів. Русини міста Львова з приводу недопущеня жадного їхнього репрезентанта до ради громадської видали протест та розіслали його скрізь по сьвіту, але протести такі мало що поможуть. Тут потрібна систематична праця над осьвідомленєм і органїзациєю українського населеня міста Львова, а її не видно. Мало звертаємо ми уваги і на ради громадські. Там загнїздилось уже давно хрунївство, яке допомагає Полякам і Жидам на спілку з москвофілами, при помочи війтів хрунів, рядити в повітах. З відси, з сїл мусимо починати оздоровленє відносин. Тут мусимо твердою ногою стати, а тоді лїпше стоятимемо й в повітах та в краю. Органїзацийною роботою на місцях посунемо наперед і справу зміни виборчої ординациї до всїх тїл репрезентацийних в краю. Тож до працї!

Конскрипция. З найважнїйших суспільних подій, які сталисъ в минулім роцї згадаємо ще про конскрипцию, яка відбулась 31. грудня 1910 р. Відбувала ся вона, як і попередна конскрипция в такий спосіб і в таких умовах, що ждати від неї правдивого осьвітленя національних відносин в краю не приходить ся. Впрочім ще мусимо довго ждати на оголошенє докладних відомостий про вислїд конскрипциї. З оголошених до тепер даних бачимо, що хоч природний приріст населеня в краю є досить великий то фактичний приріст незначний і виносить всього навсього 649.465 душ, що пояснюєть ся великою еміґрациєю. Число всього населеня краю виносило з днем 31. грудня 1910 р. 7,965.404 душ. Конскрипция з минулого року виказала зменшенє худоби в нашім краю і не дуже велике збільшенє прочого скота. Се сьвідчить, що продукцийні сили сїльського господарства в нашім краю — бо худоба становить головний його продукт — місто зростати упадають, а тим самим упадає добробит населеня. Потрібна отже широка акция для піднесеня годівлї худоби і безрог, сеї головної галузи нашого господарства рільного.

Справи культурно-просьвітні

Справа українського унїверситету не посунулась анї крок наперед мимо того, що боротьба за висшу національну школу коштувала в минулім роцї великих жертв. Ненормальні відносини на львівськім унїверситетї не раз уже доводили до крівавих конфліктів між українською і польською молодіжию а в 1910 р. дня 1. липня на унїверситетї сталась подія, що забрала житє одному з найславнїйших борців за національний храм науки. Більше

*) Тепер (жовтень) справа виборчої реформи є предметом конференций українського клюбу з правительством і Поляками.

двох соток студентів в наслїдок сеї по-
ції лишилось без науки, за мурами уні-
верситету, а половина з них була поса-
джена властями на лаву обжалованих
засуджена на кару вязниці. Жалобу
неважности на присуд львівського суду
висший трибунал у Відни відкинув і 99
студентів, які вже змарнували два роки,
мають відсидїти ще кару... До сеї події
по нїй Поляки все запевняють, що
зони є за утворенєм самостійного украї-
ського університету, тільки що за сло-
вами не видно дїла. Всеж нам не треба

Іван Телевяк

бл. п. Варвара Телевяк

селяни з Красноселець, які значну часть свого маєтку (52.000 корон) жертвували на приватні українські школи.

упадати на дусї. Університет свій у Львові скорше чи пізнїйше будемо мати і то тим скорше, чим енергічнїйше будемо його домагатись.

Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові, ул. Супінського 21 сповняє у нас ролю національної академиї наук, плекає рідну науку без якої немислимий культурний розвій народу. Мимо того, що се у нас єдина наукова институция, якої видатна дїяльність признана в науковім світї, вона не зазнає від держави і краю такої опіки, якою тїшать ся численні польські институциї меншого значіня і з менш видатною дїяльностию. В 1910 р. видатки Наукового Товариства виносили суму 73.900 кор., а на покритє їх мало товариство з публичних фондів від краю і держави по 16.000 кор. і від буковинського сойму 1000 кор., разом 33.000 кор. На одні наукові виданя видало товариство в тім роцї суму 52 376·94 кор. Бібліотека товариства числила в 1910 р. 20.186 чисел в 53.024 томах і є найбільшою національною бібліотекою на цїлій українській териториї. Музей товариства також представляє велику вартість і числить около 8000 предметів (переважно з археольогії і етнографії). Товариство має свою друкарню, переплетню, книгарню і власний дім у Львові на ул. Чарнецького ч. 26.

Національний музей ім. митрополита Андрея гр. Шептицького у Львові пл. св. Юра ч. 5. Дуже важною науковою институциєю є музей ім. Андрея гр. Шептицького, зібраний заходами і коштами Й. Е. митрополита і подарований ним на національну власність. Для сего музея купив митрополит величаву палату Дунїковського при ул. Мохнацького ч. 42 і з весною 1912 р. переносить ся туди музей. Удержуєть ся музей також на кошт Й. Е. митрополита а управляєть ся кураториєю. Музей містить переважно церковну старовину а також богато річий з етнографії і археольогії та старі друки.

Крім музеїв Наукового Товариства ім. Шевченка і Національного музея ім. А. ґр. Шептицького є у Львові ще значні музеальні збірки при біблїотецї тов. „Просьвіта“, а Краєвий Союз ревізийний збирає річи для заснованя кооперативного музею.

Приватне шкільництво. Як держава і край, а властиво ті, що управляють державою і краєм, дбають про заспокоєнє наших культурних потреб, видно хоч би з того, що ми, становлячи половину населеня в краю, не маємо нїодної висшої школи національної тодї, як Поляки мають їх кілька; ми важкою боротьбою за кількадесять лїт ледви дістали 5 державних ґімназий, а Поляки без боротьби і жертв мають поверх 60 середних шкіл. Поляки мають богато хлїборобських і промислових шкіл — ми нїодної. Поляки мають бобато народних шкіл висшого типу — ми їх майже зовсїм не маємо. Поляки мають правдиві національні народні школи, а те, що називаєть ся українською народною школою, крім назви та почасти мови нїчого українського в собі не має. Вихованє учителїв для наших народних шкіл находить ся в руках Поляків, а ми не маємо нїодного державного семинара. Взагалї ми не маємо рідної школи в правдивім значіню сего слова і щоби виховувати молоде поколїнє в національнім дусї, в любови до свого народу і його національних потреб та змагань мусимо, як се для нас не важко під зглядом материяльним, дбати про свої рідні школи власними силами. І несподївано для себе та на подив чужих людий доказали ми в сїй области прямо таки чуда.

В 1910/11 р. удержували ми власними силами 5 приватних мужеських ґімназий, 3 учительські семинарі, 2 жіночі ґімназиї, 1 школу видїлову жіночу і 2 народні школи у Львові, а кілька на провінциї. Добровільними датками на ті цїли зібрано 500.000 кор., а ся сума сьвідчить, що наш нарід розуміє вагу рідної школи і нїчого для неї не жалує. З початком 1911/12 шкільного року прибула ще одна приватна мужеська ґімназия в Чорткові, основана місцевою філїєю тов. „Просьвіта.“

Стан приватних українських ґімназий під опікою шкільного Союза з кінцем 1910/11 шкільного року унагляднює слїдуюча табеля:

Місцевости	Кляс	Віддїлів	Учеників (иць)	Учительських сил	Кошта удержаня	Власні доми мають	Право публ. мають
Рогатин . . .	4	9	379+38	15	48.800	+	+
Яворів	3	4	160	7	20.200	+	–
Копичинцї.	3	3	82	5	9.700	—	–
Городенка.	2	2	66+7	3	11.000	+	+
Збараж . . .	1	1	43	3	6.280	—	—
Буськ.	1	1	60	5	8.120	+	—
	14	20	790+45	38	104.100	4	2

Бурси, шкільні помочи, дешеві кухнї. Щоби дати спроможність найбіднїйшим людям посилати до середних шкіл дїтий, суспільність наша закладає скрізь по містах бурси, тов. „Шкільна Поміч“, що мають за задачу запомагати учеників грішми, одежию, книжками і пр. і дешеві кухнї. З дешевих кухонь належить тут згадати перемиську, яка повстала там заходами місцевої інтелїґенциї і дуже красно розвиваєть ся та робить велику прислугу ученикам шкіл. Така кухня є й у Львові і в инших більших містах. Скільки всїх є „Шкільних Помочий“ докладних відомостий не маємо. В усякім разї є вони майже в усїх містах, де є українська чи польська ґімназия. Бурс в 1909/10 р. було 58, в 43 бурсах було 2439 учеників.

Приготовляючі курси. З огляду на те, що селянські дїти не мають змоги дістатись до ґімназиї, бо їх народна школа до сего не приготовляє, кождого року під фірмою тов. „Просьвіта“ і „Руського тов. педаґоґічного“ уряджують ся приготовляючі курси. В 1910/11 р. було таких курсів більше 20, з числом учеників до 250.

Руське Товариство педагогічне у Львові, Мохнацкого 12. На поли приватного шкільництва працювало у нас до недавна тільки „Руське Тов. педаґоґіче“ та СС. Василиянки. З инших проявів приватної інїциятиви в сїй области є перемиський жіночий інститут, удержуваний специяльним в тій цїли орґанїзованим товариством. Дїяльність „Руського Тов. педаґоґічного“ проявляєть ся в трох головних напрямах:

видавництво літератури для шкільної молодіжи і педагогічного органу „Учитель“, удержуванє приватних середних народних шкіл та курсів приготовляючих і опіка над молодіжию в бурсах. В р. 1909/10 мало товариство 51 філій, з того 14 філій недіяльних. Число членів в 31 філіях виносило 2.491, 17 філій мали бурси, 10 філій мали 18 кружків, 10 філій вели курси приготовляючі, 11 філій вели курси для неграмотних. Під фірмою товариства істнували також всї приватні українські гімназиї і учительські семинариї. Власного майна мали 22 філій на суму 152.724·44 кор. У Львові має товариство під зарядом Головного Виділу велику бурсу ім. кард. Сембратовича для учеників середних шкіл і три дівочі школи (виділову, щколу вправ учительський семинар), в котрих побирає науку 405 учениць. Удержувана осібним комітетом під фірмою Р. Т. П. народна школа ім. Б. Грінченка має 102 учеників.

Хоч діяльність Р. Т. П. само по собі і є видатною, але як на наші потреби невистарчаючою. Сим між иншим пояснюєть ся повстанє „Краєвого шкільного Союза“, в формі комітету відпоручників центральних просьвітних і економічних институций, який заняв ся головно приватними українськими гімназиями і збиранєм фондів на ню ціль. Діяльність комітету йде в парі з діяльностию Р. Т. П., доповнаючи її. Тепер стоїть на порядку дневнім справа обєднаня діяльности Р. Т. П. і „Краєвого шкільного Союза“ через відповідну реформу Р. Т. П., евентуально заснованя окремого товариства „Рідна Школа“, котре обняло би всї справи народнього шкільництва, відповідно розмежовуючи свою діяльність з Р. Т. П. і иншими товариствами, що працюють в сїй области.

Тов. „Учительська Громада“ Львові занимаєть ся також справами національного шкільництва і діляє в тісній звязи з „Краєвим шкільним Союзом“. В 1910 р. числило товариство 314 членів, 7 філій (Коломия, Перемишль, Бережани, Станиславів, Стрий Сокаль). Товариство взагалї дбає про інтереси національного шкільництва і в тій цїли складає ріжнородні анкети, висилає до власти меморияли, видає орган п. т. „Наша Школа“. Приходи товариства виносили в 1910 роцї 4.218·73 кор,, розходи 4.089·10 кор.

Товариство українських наукових викладів ім. Петра Могили у Львові. Товариство се занимаєть ся ширенєм наукових знань через виклади серед міського населеня. В перших роках істнованя (1909—1910), товариство урядило 199 викладів у Львові і на провінциї, на котрих перебувало 22.865 слухачів. Число прелєгентів (перважно професорів гімназияльних) виносило 108. Найбільше викладів було на ріжні українські теми (70), науки природничі заняли 63 викладів, література 45, істория 30, суспільні теми 25. Викладові комітети мало товариство на провінциї в слїдуючих місцевостях: Перемишли, Самборі, Рогатинї, Стрию, Станиславові, Золочеві, Тернополи. В 1911 р. товариство виказує менше ознаків житя, як в роках попередних. А шкода, бо діяльність його є дуже корисною і потрібною.

Товариство „Просьвіта“ у Львові, Ринок 10. Позашкільною осьвітою широких мас народних занимаєть ся у нас головно тов. „Просьвіта“, через видавництво популярних книжочок, закладанє читалень з бібліотеками, виклади, курси для неграмотних і прч. Занимаєть ся товариство також і опікою шкільної молодіжи в бурсах удержуваних деякими філіями. В р. 1912. вийде докладний звіт з діяльности товариства за рр. 1910 і 1911 і ми тут не будемо на нїй спинятись. Зазначимо тільки, що в 1911 р. з ініциятиви і заходами тов. „Просьвіта“ у Львові і його філій та читалень на провінциї з'організовано ювілейні обходи в память відродителів нашого народу по обі сторони кордону Тараса Шевченка і Маркіяна Шашкевича. Сї сьвята, обходжені відчитами, концертами, виставами, збиранєм жертв на національні культурні цїли і пр. захоплювали широку масу народню і причинились в великій мірі до пробудженя та поглибленя національної сьвідомости серед народу, до зміцненя нашої сили проти ворожих впливів. Належить ще замітити, що хоч всї признають велику і пожиточну діяльність товариства „Просьвіта“ над піднесенєм культурного рівня і економічного добробиту нашого народу в Галичинї, то

не всї вважають потрібним бути його членами та хоч би в сей спосіб спомагати його дїяльність. На сором нам товариство числило з кінцем 1910 р. дійсних членів, що заплатили членську вкладку, 10.717 осіб, або 3½ душі на 1000 душ руського населеня в краю! Всїх членів записаних в членські книги було 30.927. Часть з них повмирала, а переважна часть не платить членських вкладок. Чи буде зміна на лїпше? Чи станем ми не тільки словами, а й на дїлї горнути ся до матері всїх наших просьвітних і инших народних інституций? Як се скоро буде? Ставимо сї питаня нашій інтелїґенциї.

Крім „Просьвіти“ провадить позашкільну просьвітну дїяльність богато ще ріжних товариств в містах і селах, як „Народні спілки“, „Волї“, міщанські брацтва і проч., але важко про них зібрати якісь відомости. У Львові дуже рухливим є товариство зарібників і слуг „Сила“, яке може служити взірцем доброї орґанїзациї.

Народний Театр. Велику культурну місию сповняє народний театр. Театральна дружина „Руської Бесїди“, яка з міста до міста мандрує по цїлім краю, поширює національну сьвідомість серед найбільше занедбаного під зглядом національним руського міщанства, а всїм руським мешканцям міст доставляє естетичну розвагу, на яку так не богате наше культурне житє. Тільки рідко коли заїзджає театральна дружина до Львова, а одною з причин сего є те, що не маємо у Львові свого власного театру та, хто зна, чи скоро прийдемо до його посїданя. Є вправдї й площа і готівки троха, зложеної з жертв суспільности, але того мало. Щоб поставити відповідний будинок під театр потрібно найменше мілїон корон. Сойм краєвий нїбито має охоту дати запомогу в сумі 300 тисяч кор., але під таким условями, що ледви чи зважать ся наші заступники в соймі на них згодитись. До театральних институций, крім численних аматорських кружків на селах і містах прибуло в 1911 роцї товариство „Народного Театру“ у Львові і „Гуцульський театр“ орґанїзований Гнатом Хоткевичем, про який є згадка на инших місци.

Учасники просьвітно-економічного курсу, уладженого львівською філїєю Тов-а „Просьвіта“ на весні 1911 р. у Львові.

Музичні інстутуциї. Плеканє музики і співу також поширюєть ся і ознакою, що культурний розвій нашого

І. Краєвий здвиг „Соколів“ і „Січий“ 10. IX. 1911 р. у Львові: Сокільська кінота.

I. Краєвий здвиг „Соколів“ і „Січий“ 10. IX. 1911 р. у Львові.

Вправи палицями..

Чета ремісничої молодежи.

народу поширюєть ся і поглублюєть ся з усїх напрямах. Засновують ся на провінциї нові товариства музичні добре розвиваєть ся музичний Інститут у Львові ім. Лисенка. Замітну дїяльність проявляє „Львівський Боян“, що крім Львова — правда дуже рідко, в святочні днї — дає концерти також на провінциї, а лїтом 1911 р. зробив об'їздку по деяким місцевостям з концертами на річ „Рідної Школи“.

Захоронки є може одними з найважнїйших інституций національних, особливо в містах, бо вони роблять важну послугу незаможним людям перебираючи опіку над малими дїтьми і даючи змогу родичам віддаватись звичайним своїм занятям для куска хлїба, а кромі того — охороняють дїтий від денаціоналїзациї. Про се подрібнїйше читачі знайдуть в окремій статї на стор. 127 калєндара.

Тов. „Вакацийних Осель“, не зле розвиваєть ся і виказує поважну дїяльність. В 1909 р. числило тов. 105 членів. Маєтку 12184·64 кор. приходи виносили 4677·17 кор., розходи 2809·30 кор.

„Жіноча Громада“ у Львові, Чарнецького 26. Потроху поступає на перед і жіноча орґанїзация, що має на метї з одного боку еманципацию жінки від упосліджења соціяльного і суспільного, а з другого боку — опікувати ся молодїжию, особливо дїтьми, через закладанє захоронок, приютів і проч. Жіноча Громада числила в 1910/11 р. 10 филїй на провінциї і 9 кружків з звиш 800 членів.

Касинові товариства — „Бесїди“ і під иншими назвами гуртують по містах інтелїґенцию. Хотїла редакция калєндаря подати докладні відомости про сї товариства і збирала статистику. Та мало зібрала, бо люди наші не охочо відповідають на ріжні квестіонарі. Всеж деякі відомости зібрано про 23 Касина. Числили вони в 1910 р. 1001 членів, в тім 881 мужчин і 120 женщин. Буджет річний сих касин виносив в приходах 27.507 87 кор. в розходах 26.346 кор. 83 сот. 13 касин мали свої бібліотеки, 8 касин урядили 72 рефератів і відчитів, 2 касина урядили 3 народні обходи, 17 касин урядили 80 вистав, забав, вечерків і концертів, 7 касин урядили 10 вечерків для дїтий. Так коротко представляєть ся стан і дїяльність в р. 1910. тих касин, про які зібрано відомости.

Тов. „Взаїмна Поміч учительська“ у Львові. Ся заводова орґанїзация українських народних учителїв по силї сповняла в 1910/11 р. свою задачу охорону інтересів народного учительства і інтересів народної школи ; тов. числило 1775 членів, маєток в фондах виносив 15.342·50 К. В тїснїй звязи з заводовою орґанїзациєю учителїв находить ся кредитове товариство „Взаїмна Поміч“ у Львові, яке числило з кінцем 1910 р. 615 членів, а стан позичок удїлених ви носив 22.985 кор., оборот 160 504·79 К.

Гімнастичні орґанїзациї. На закінченє огляду культурно-просьвітних і гуманїтарних институций згадаємо про величавий сокільський здвиг у Львові в вересни 1911 р., який заімпонував не тільки чужим людям а і нам самим, бо й ми не підозрівали, що маємо таку велику орґанїзацийну силу. Тов. „Сокіл“ у Львові числило з кінцем 1910 р. 360 членів і 601 филїй на провінциї. Більш поширеною є орґанїзация „Сїчова“. В червни місяци 1911 р. в 46 повітах Галичини було 752 „Сїчий“. Так „Соколи“ як і „Сїчи“ розвивають ся добре і сповняють велику національно-культурну роботу.

Справи економічні.

Економічне житє нашого народу, так само як і житє культурно-просьвітне цїкавить нас о стільки о скільки в нїм ми бачимо зріст самодїяльности широких мас народу і о скільки в нїм є змаганє до економічної самостійности.

З публичних институций, що занимають ся справами економічними, ми мусимо користати, мусимо також пильнувати, щоб мати в них вплив і значінє.

Але для нас особливе значінє мають наші власні народні институциї, що повстали в наслїдок народної самодїяльности і самопомочи, бо чим більше буде таких институций і чим більшу силу і значінє вони матимуть в нашім народнім житю, тим скорше добємо ся ми значіня в публичних краєвих і місцевих институциях, тим успішнїйше будемо використовувати їх в наших інтересах.

Економічна дїяльність тов. „Просьвіта.“ З основанєм тов. „Сїльський Господар“ товариство „Просьвіта“ мусїло дещо обмежити свою господарську дїяльність і занимало ся пропаґандою рільничого знаня через відчити, через устроюванє курсів господарсько-просьвітних, через видавництво дїл економічних, удержуванє постійної школи господарсько-кооперативної в Милованю і виобразованє фахових людий в вищих школах рільничих. Се одна сторона економічної дїяльности. Другою стороною економічної дїяльности тов. „Просьвіта“ є евіденция і люстрация читальняних крамниць, кас, дахівкарень і инших економічних підприємств, та опіка над ними, поширенє торговельного знаня через кооперативно-торговельні курси і відчити і заложенє у Львові школи торговельної. Кромі того товариство „Просьвіта“ занимаєть ся ще иншими економічними справами, о скільки має на се змогу і о скільки сї справи не входять в круг дїяльности инших товариств, напр. справами домового промислу.

Учитель господарства п. М. Творидло виїзджає куди треба з відчитами на теми господарства рільного. В лїтї 1911 р. зробив обїздки повітів львівського і сяніцького, побував там в богатьох громадах та давав селянам на місци всякі поради і вказівки, як краще вести господарство рільне. Кромі того учитель господарства бере участь в уряджуваних філїями курсах господарсько-просьвітних (в 1911 р. в курсї уряджженім львівською філїєю) і викладає в милованській школї господарсько-кооперативній.

Другий з черги курс в милованській школї відбув ся від 1. грудня 1910 р. до 28. лютого 1911 р. Учеників було 30, переважно парубки і молоді ґазди, все хлїбороби і наука господарська не піде на марно. Учили на курсї крім директора школи п. Гр. Думки та учителя господарства при „Просьвітї“ п. М. Творидла ще місцевий парох і куратор школи о. М. Бачинський, його брат п. Ю. Бачинський, академик п. С. Маґаляс і управитель садівничого заведеня „Просьвіти“ в Милованю п. Франчак. Наука в школї безплатна. За удержанє платили ученики по 20 кор. місячно. За двох учеників платила читальня „Просьвіти“ того села, з якого ті ученики були, а за одного — „Сїч“. Є се добра річ. Побажати треба, щоби на будуче незаможних людий висилали до школи читальнї „Просьвіти“ чи якісь инші народні орґанїзациї, бо та наука, яку здобуде хтось один, пригодить ся всїм на селї.

Тепер в Милованю йде перебудова шкільного будинку, яка буде коштувати „Просьвіту“ около 40.000 кор. Конечним є, щоби всї наші народні институциї як рівнож приватні особи прийшли з помочию „Просьвітї“ на сю цїль.

В 1911 р. видала „Просьвіта“ в своїй господарській бібліотеці дві нові книжки про пасїчництво і про досьвідні поля.

З огляду на те, що у нас відчуваєть ся брак людий з висшим образованєм — „Просьвіта„ удїлила в 1911 р. кільканайцять стипендий на рільничі студиї і на студиї жіночого сїльського господарства на загальну суму около 4000 корон.

В другій части своєї економічної дїяльности виказує „Просьвіта“ також поважну працю. Насамперед занялась в сїм роцї збиранєм найдокладнїйших відомостий про стан і розвій читальняних крамниць і кас та по обробленю зібраного материялу, оголосить його друком. Учитель торговельного спільництва п. М. Грушкевич переводив люстрациї крамниць та зробив обїздку цїлого тернопільського повіту, щоби на місци навчити людий, як вести читальняні крамницї і каси і приготовити терен до переміни їх на реєстровані спілки. Кромі того п. Грушкевич провадив курси торговельного спільництва уряджувані філїями при материяльній помочи Головного Видїлу „Просьвіти“. Такі курси в 1911 р. відбули ся в Сокали від 23 сїчня до 11 лютого, з 38 учениками; в Боссирах пов. Гусятин від 25 лютого до 20 марта, з 31 учениками; в Бучачи від 27 марта до 15 цьвітня і мають відбути ся в сїм роцї такі курси ще в Рогатинї і Бібрцї.

Найзамітнїйшою а при тім дуже важною для нашого народу справою з економічної дїяльности „Просьвіти“ в 1911 р. є основанє у Львові української школи торговельної.

50-лїтні роковини смерти Тараса Шевченка.

Ґрупа аматорів з Сокаля, які виступали в драмі Т. Шевченка „Назар Стодоля“.

Хор читальні „Просьвіти“ в Лубянках низших.

Школою сею заряджує окрема куратория, в склад якої входять відпоручники важнїйших центральних народних інституций просьвітних і економічних у Львові і тих інституций та приватні особи, що причиняють ся датками на удержанє школи в сумі найменше 500 кор. Директором школи є проф. Р. Залозецький, учителями: О. Скрентович. І. Крипякевич, М. Яцків, др. Ю. Гірняк і п. Гриць Микетей.

Справами економічними в „Просьвіті“ занимаєть ся осібна комісия, буджет якої на р. 1911. виносить суму 35.000 кор.

Товариство „Сїльський Господар“ розвинуло в короткім часї дуже велику і корисну дїяльність, переважно в области піднесеня годівлї худоби і продукциї пашних ростин та збіжа і покликало до житя тякі важні дві організациї, як Союз для збуту худоби і Союз господарсько-торговельних спілок (колишня перемиська спілка для господарства і торговлї). В жовтни 1911. товариство числило 92 філії, 850 кружків і около 30.000 членів.

На териториї 74 філій товариство „Сїльський Господар“ заложило на весні 1911 р. в 444 громадах досьвідні поля на просторони 1048 моргів з пашними ростинами та причинило ся до закупна кружками і філіями 31 борон ланцухових, 3 плужків і 2 триєрів. Товариство розвиває поважну дїяльність в усїх областях господарського житя, подрібно, одначе, представити сю дїяльність за рік 1911. не маємо змоги, бо ще не оголошено звітів за сей рік, а про дїяльність в 1910 р. давно вже видано і спопуляризовано обємистий звіт.

„Краєвий Союз ревізийний“ у Львові. Докладнїйші відомости подамо про кооперативні спілки згуртовані в Краєвім Союзї ревізийнім, бо маємо сьвіжий звіт і статистику сих спілок за 1910. Як звісно, Союз ревізийний є осередною институциєю для цїлого нашого кооперативного руху. Він переводить ревізиї в спілках, виєднує для них кредит, береже їх інтереси, видає дві часописи присьвячені справам кооперативним („Економіст“ і „Самопоміч“), збирає і оголошує статистику і проч.

В 1910 р. належало до Краєвого Союза ревізийного 415 спілок, більше проти попереднього року о 111, в тій було 41 спілок що провадили по дві і більше віддїлів, разом 87 віддїлів перевів в спілках 285 ревізий і 14 шконтрокас, більше попереднього року о 101 ревізий і 1 шконтро; канцелярия Союза зладила 200 білянсів для стоваришень котрі не розпоряджають вишколеним в рахунковости перзоналом, більше проти попереднього року о 80 білянсів. Дневник впливів виказує 5011 кореспонденций, більше проти попереднього року о 1927. Перзонал канцелярийний зріс з 7 осіб в 1909 р. на 10 осіб в 1910 р. Видатки Союза виносили 27441 К 11 с. кошта видавництв 10.956 К 68 с. Фонд безпроцентоних позичок для новооснованих спілок виносив 12.640 К 96 сот.

Після роду дїяльности спілки зглядно віддїли дїлять ся на такі групи:

Групи:	Стов. з одним віддїлом	Анальогічні віддїли при стов. о кількох віддїлах	Разом
1. Кредит	292	37	329
2. Споживанє	31	27	58
3. Ріжного рода торговля	7		7
4. Молочарство	22	16	38
5. Дахівкарство	3	6	9
6. Будова власних домів	7	—	7
7. Промисл	6	—	6
8. Видавництва	2	—	2
9. Парцеляция	1		1
10. Збут худоби	1	—	1
11. Збут збіжа	1	—	1
12. Хов дробу	1		1
13. Рільна продукция	—	—	1
14. Стоваришень о кількох віддїлах	41	—	—
Разом стоваришень	415	87	461

Вплачені удїли в союзних спілках з кінцем 1910 р. виносять 4,780.063.2[illegible] кор. зросли проти попереднього року о 930.404·37 кор. або о 24·61 прц., переєсічно на одного члена припадає 39·90 К.

Фонди резервові виносили суму 1,006.993·49 кор., зросли проти попереднього року о 132.715·72 кор. або 22·1[illegible] процент.

Вкладки до обороту виносили суму 22,105.413·61 кор., зросли проти попередного року о 2,364.273·73 кор., або 11·93 прц.

Власний маєток (удїли + фонди резервові) в спілках виносить 5,718.056·7[illegible] кор., зріс проти попереднього року о 1,113.120 кор. або 24·17 прц.

Чужі капітали в вкладках, затягне-их позичках і кредитї товаровім вино-ть 34,180.072·45 кор., зросли проти попереднього року о 15·04 прц.

Цїлий капітал оборотовий виносив 1910 р. 39,898.129·16 кор., зріс проти попереднього року о 5,581.497·34 кор. або о 13·99 прц.

Чистий зиск виносить 319.948·22 кор., зріст проти попереднього року о ·21 прц.

Стан удїлених позичок виносить ,316·637·40 кор., зріст проти попередього року виносить 4,941.992·71 кор. або ·78 прц.

Довжники товарові обіймають суму 7.914·7 кор., сума сих довгів зросла проти попереднього року о 17.525·19 К або 2·5 прц.

Запас товарів виносить суму 5.709·50 кор.. зріст проти попереднього року виносить 29.953 кор. або 3·46 прц.

Льокациї виносили суму 3.757·991 кор. 90 сот. і зросли проти попереднього року о 8·32 прц.

Недвижимости виносили суму 019.878·26 кор. а по відтягненю довгів ипотечних представляють вартість 324·055·88 кор. Недвижимости посїдають 110 стоваришень[1]).

Кошта адмінїстрациї виказують суму 1.141.047·61 кор. В спілках кредитових обнизили ся в порівнаню з попереднього року о 20·09 прц., а в спілках не кредитових зросли о 19·66 прц. та становить 2·86 прц. цїлого оборотового капіталу.

Виказані датки на добродїйні цїли становлять суму 42.234·61 кор., зменшили ся проти попереднього року о 7·68 прц.

Загальний оборот касовий виказує суму 217,515.509 86 кор. і зріс проти попереднього року о 33·53 прц. Оборот товаровий виказує суму 8,523.748·96 К, приріст проти попереднього року виносить 25·95 прц.

З повисших цифр бачимо, що спілки наші розвивають ся красно, виказують значний приріст власного маєтку і ощадностий і зменшенє коштів адмінїстрациї проти попереднього року. Але обнизились також на поважну суму датки на цїли добродїйні і се є сумним обявом, який сьвідчить, що наші спілки недбають так як треба би про просьвітні і гуманїтарні институциї народні. Треба надїятись, що в сїм роцї рубрика датків на цїли добродїйні виглядатиме веселїйше.

Поодинокі роди спілок наших мають осібні союзні осередки і ми перейдемо їх по черзї.

„Краєвий Союз кредитовий“ у Львові. Найбільшу групу стоваришень заробково-господарських становлять спілки кредитові, а центральною орґанїзациєю кредитових спілок, як і всїх инших українських стоваришень заробково-господарських, є „Краєвий Союз кредитовий“ у Львові, оснований 1898 року.

В 1910 р. Союз числив 822 членів, в тім 331 стоваришень.

Союз кредитовий удїляє кредиту всїм союзним стоваришеням без огляду на круг їх дїяльности, а тим самим стоїть в тїсних зносинах зі всїми стоваришеняими, належачими до Краєвого Союза ревізийного.

В 1910 р. признано Краєвому Союзови господарско - молочарському в Стрию на піднесенє годівлї худоби кредит в висотї 150.000 К на 5 прц. для молочарських стоваришень. Кредит сей використують члени молочарських стоваришень через Краєвий Союз господарско-молочарський виключно на закупно коров. В сей спосіб пособляв Краєвий Союз кредитовий розвій молочарських стоваришень і Краєвого Союза господарско-молочарського.

Кредит удїлюваний стоваришеням зростає правильно з кождим роком, а рівнобіжно зменшує Краєвий Союз кредитовий висоту приватного кредиту.

Рівнож і число стоваришень, котрі користали з кредиту в Краєвім Союзї кредитовім зросло в р. 1910. о 25 і виносить 278 стоваришень.

Кредит удїляє Краєвий Союз кредитовий стоваришеням на 5½ прц., стоваришеням сист. Райфайзена на 5 прц. Коли узгляднить ся, що Краєвий Союз кредитовай платить від вкладок 4½ прц., від кредитів в малій части 4-

---

[1]) Власні доми спілок в повітових містах ють велике значінє, бо є, звичайно, осередми національного житя. Бажано, щоби всї вітові товариства кредитові набували власні ми. Тут містимо фотографію дому тов. „Надний Дім“ в Богородчанах.

прц. (Австро-угорський банк) і 4½ прц. (Краєвий банк), а в переважній части 4½ прц. і 5½ прц. (Ustředni Banka), то услівя, на яких стоваришеня мають кредит, є можливо найкориснїйші.

В міру розвою стоваришень кредитових, в міру зросту їх власних оборотових капіталів, зайшла конечність, щоби Краєвий Союз кредитовий переняв на себе аґенди центральної каси для управильненя надвижок грошевих в стоваришенях.

Краєвий Союз кредитовий виказа в 1910 р. власного маєтку на удїла 793.193·57 кор., в фондах резервови 32.648·33 кор., разом 825.481·89 ко вкладки до обороту виносили сум 1.778.497·75 кор., стан позичок затягн них виносив суму 2.068.173·02 кор., ста позичок удїлених векслевих 3.029.641· кор., гіпотечно обезпечених 994.922· кор., чистий зиск 35.854·52 кор., оборо касовий 54,018.706·04 кор.

Приналежні до Краєвого Сою

Учасники торговельно-касового курсу в Бучачи уладженого тов-ом „Просьвіта“.

В 1911. р. рахунок вкладковий зі стоваришенями з 4½ процентовою стопою і з підниманєм готівки без есконту є вже введений в практиці.

З причини браку сталої школи, котра би виобразовувала фахових урядників для наших союзних стоваришень, сповняв Краєвий Союз кредитовий по части ту задачу принимаючи на безплатну практику уквалїфікованих кандидатів. В 1910. р. відбуло 17 кандидатів практику в Краєвім Союзї кредитовім.

ревізийного 292 чисто кредитових сі лок, в тім і Краєвий Союз кредитови числили в 1910 р. 119.925 членів, вла ний маєток виносив на удїлах 4,176,0 кор. 47 сот., в фондах резервов 828.419·36 кор., вкладки до оборо 20,286.002·60 кор., стан позичок затягн них 9,564.003·28 кор., стан позичок уд лених на скрипти 15,729.442·88 кор., векслї 14,469.960·29 кор., чистий зи 265.923·66 кор., загальний оборот кас вий 183,356.673·14 кор. На добродій

ли удїлили кредитові товариства суму
3.746·14 кор.

„Народна Торговля“ у Львові ювняє чинности Союза торговельного д р. 1907.

Дїяльність „Народної Торговлї“ роявляєть ся в двох головних напрях: 1) в орґанїзациї торговлї загалї, через основуванє власних кладів і магазинів та виховуванє торвельного персоналу, 2) в орґанїзаційній помочи при основуваню самостійних стоваришень о містах і селах.

Що до першого напряму то Н. Т. міру зросту оборотового капіталу риступала до основаня що раз нових кладів по більших містах східної Галиини. З кінцем 1910 р. числила „Народа Торговля“, крім віддїлу посередництва при централї, 19 складів в слїдуючих істах: у Львові, Станиславові, Перешли, Тернополи, Дрогобичи, Колоиї, Стрию, Снятинї, Самборі, Рогатинї, ородах, Сяноцї, Городенцї, Борщеві, олочеві, Збаражи, Косові, Мостисках Сокали.

Склади „Нар. Тор.“ вели детайчну продаж споживних товарів, а заазом були жерелами гуртівної продажи споживних товарів для крамниць полоених в окрузї осїдку складів.

На загальну суму торгу, який виосив в 1910 р. 2,373.522·49 К побрали крамницї товарів на 684.662·29 К т. є. 30 прц. загального торгу. Крамницї одержали при закупнї на повисшу квогу опуст в квотї 73,973·47 К т. є. 10·8 процент.

Другий напрям дїяльности „Н. Т.“ лежить в помочи при орґанїзациї споживних стоваришень.

Після постанови Ради Краєвого Союза ревізийного запавшої на засїданю з дня 17. цьвітня 1908 р. Союз ревізийний принимає в члени товариства лише ті споживні стоваришеня, які припоручить „Народна Торговля“ як Краєвий Союз торговельний.

Орґанїзацийна дїяльність „Народної Торговлї“ ішла головно в трех напрямах: 1) через подаванє точних інформаций про торговельно-орґанїзацийні справи, 2) через виробленє раціональної і практичної системи дїловодства і 3) через поміч в засновуваню і опіку над молодшими торговельними стоваришенями, котра обмежала ся головно вступними контрольними ревізиями.

Що до першої точки то кромі устних порад полагоджено 739 справ орґанїзацийних в 799 дописях.

Виконанє задач в другій точцї виказаних ограничило ся до уложеня дїлових книжок і друків потрібних до ведення і веденя спілок.

В виповненю задач, виказаних в третій точцї, переведено 30 органїзацийних люстраций, з того 25 вступних в новозаснованих спілках торговельних, а 5 контрольних, надто переведено 5 ревізий на порученє і кошт Краєвого Союза ревізийного.

Вислїд ревізий виказав, що місцеві орґанїзатори дуже часто не здають собі справи з важности належитого підготовленя ґрунту перед заснованєм спілки, а поради і змаганя Народної Торговлї, щоби основувати лише спілки сильні з відповідними капіталами і людьми спосібними до веденя, розбивають ся часто о брак зрозуміня цїлий правдивої кооперациї, о поспішність в засновуваню і о багателїзованє собі всяких порад і вказівок.

Досить сказати, що в р. 1910. можна було заледво 15 спілок предложити до принятя в члени Краєвого Союза ревізийного.

Не мож тут поминути так званих „дико заснованих“ спілок реєстрованих. Інїциятори таких спілок не відносять ся перед заснованєм спілки взагалї до нїкого, реєструють спілку, одержавши побічною дорогою статути, головно перед різдвяними або великодними сьвятами, (щоби не стратити, як пізнїйше оправдують ся, сьвяточного торгу), — а потім доперва, часом аж по роцї, як суд торговельний жадає осьвідченя, під яку ревізию належить спілка, пишуть до Краєвого Союза ревізийного і просять о принятє під ревізию. Краєвий Союз ревізийний відносить ся по інформациї до „Народної Торговлї“, як до фахового Союза, а ся про заснованє такої спілки нїчого не знає. Наступає переписка, з котрої показує ся з ревули, що спілка має кільканайцять, до трийцяти членів, удїлів 100—300 кор., а і той власний капітал спілки розданий

вже в передсьвяточнім руху на борг. Розумієсь, що таких спілок ні „Народна Торговля“, ні Краєвий Союз ревізийний в члени приняти не може, бо спілка вже звичайно через боргованє розлїтає ся, відбираючи часто на довгі роки всяку охоту до заснованя спілки в тім селї, а навіть в околици.

Всїх зареєстрованих доси спілок торговельних є в евіденциї „Народної Торговлї“ 132, а новоосновуючих ся, з котрими веде ся організаційна переписка, зголосилось 68 спілок.

З зареєстрованих вже спілок могла вано на пробу в повітах, де єще не бу ло молчарень і віддано їх як нереєстро вані спілки під заряд приватних люди або проваджено на рахунок Краєвог Союза молочарського. З 12 основани і зареєстрованих в р. 1910. стоваришен одно стоваришенє (Добромиль) розпо чало свою дїяльність в р. 1911.

Так отже в 1910 році доверши Союз основи організациї розпочаті в р 1908. і довів, що на 63 молочарень остала всего одна яко молочарня цер ковна, три яко молочарні пробні, а три молочарні подані до реєстру. Прочі 5

Учасники з’їзду відпоручників спілок для збуту худоби у Львові.

„Народна Торговля“ приймити в члени свої, як Союза торговельного, заледво 70 спілок. — Прочі не виконали єще условій, від виконаня яких є залежним їх принятє.

Краєвий Союз господарсько-молочарський в Стрию провадив дїяльність в сих напрямах: В напрямі організаційнім. Переведено формальности зареєстрованя 11 стоваришень основаних в році 1910. — Разом зареєстровано 23 стоваришеня положених в 15 судових повітах. Понадто основано 3 стоваришеня, котрі подано до зареєстрованя, а 3 стоваришеня основ молочарень є то зорганїзовані і зареєстровані інституциї, будьто самостійно будьто яко віддїли при реєстр. стоваришенях з двома або більше віддїлами.

З наведених 56 молочарень було нечинних в 1910 р. 3 молочарні, розпочала дїяльність в 1911 р. 1 молочарня а 1 молочарня не була поки що принята до Союза. Чинних, остаючих в звязи з Союзом, було молочарень: зареєстрованих 51, поданих до реєстру 3, церковних 1, пробних під приватним зарядом 2, пробних під зарядом Союза 1, разом 58 молочарень.

В парі з організацією спілок йшла обслуга з одної і контроля їх діяльности з другої сторони.

До обслуги стоваришень стояв до слуги перзонал централї. При централї ержує ся осібний магазин, в котрім є складї знадоби молочарські, дрібні аряди і складові вимінні части машин: ученя, поясненя і підручники до веденя олочарства; друки, книги потрібні до деня цїлого спілкового книговодства.

Люстрациї і технїчну контролю конував фаховий люстратор.

В цїли уодностайненя продукциї уліпшеня її, випосажено усї спілки в лодники і підгрівачі, через що в многих случаях осягнено поліпшенє.

ції 84·37 прц. продав Союз, а 15·63 продано за дозволом Союза на місци членам-доставцям поодиноких стоваришень. Єще красші успіхи виказує здобутє ринків збуту так краєвих як і позакраєвих в виду чого буде задачею Союза довести організацию стоваришень молочарських до тої міри, щоби заспокоїти істнуючий і постійно зростаючий попит на масло випродуковане в союзних стоваришенях. Збут масла переводить ся 1) у власних склепах числом 6 (3 у Львові і по 1 в Стрию, Станиславові і в Перемишли) або комісово в склепах „Народної Торговлї“, 2) яко почтові посилки сталим відбірцям-консументам і 3) більшими посил-

Що і в напрямі вишколеня перзолу осягнено значні результати, сего йліпшим доказом є та обставина, що масло, вироблене по спілкових мочарнях, осягнено пересічну цїну за клг. — 2·835 К, коли за масло продане ругою краєвою институциєю, а випроковане в союзних її спілках, узискано 1 клг. пересічну цїну 2·793 К, 2) що пит за маслом Союза так в краю як за границею стало зростає і 3) що на клг. масла виходить пересічно 24·5 трів молока, коли в спілках иншої аєвої орґанізациї вийшло пересічно ·7 літрів молока на 1 клг. масла.

Орґанізация збуту масла поступила значно наперед. З загальної продукками переважно позакраєвим фірмам.

Що до цїни то за кождий клг., як сказано вже, узискав Союз пересічно 2·835 К. Беручи під увагу сю обставину, що в орґанізациї збуту масла не мав Союз жадних взорів і власними силами доходив основ тої орґанізациї, без жадних підмог, а притім зустрічав ріжні перешкоди, то успіхи тої орґанізаційної праці мусить признати ся знаменитими.

Союз поклав собі в задачу єще иншу а далекосяглу цїль, именно попиранє красших пород худоби і поступ в хованю її. В тій цїли призначено значну квоту 150.000 К, одержану від Краєвого Союза кредитового в дорозї

кредиту, на позички членам на закупно расових а молочних коров. В році 1910 удїлено на ту ціль позичок членам на 31.118·02 К. Акцию сю розпочато в другім півроці 1910, тож про наслїдки її поки що годї щонебудь говорити.

Союз дбав також о відповідне випосаженє поодиноких спілок в машини і знаряди, як рівнож о відповідне їх приміщенє. На тую ціль призначив Союз певні квоти, з котрих можуть користати спілки в міру запотребованя капіталів на будову власних домів. В році 1910 удїлив Союз кредиту стоваришеням на будову домів квоту 8.420 кор. В напрямі будови власних домів наступив в році 1910 значний поступ. Коли в р. 1909 мало свої власні доми 5 стоваришень на квоту 28.000 К то з кінцем 1910 мало власні доми 17 стоваришень на квоту 109.000 кор.

Всї молочарнї разом мали 36×12= 432 місяців до продукциї масла тимчасом чинні були лише протягом 344-ох місяців.

Проте виходить, що всї молочарнї разом були в році 1910. нечинні протягом 88 місяців. Коли потрутимо дни сьвяточні, в котрі деякі спілки молочарські не відбирають молока, остане около 79 місяців, де спілки були замкнені задля пануючої в краю пошести ратичної. Пересїчно були молочарнї замкнені 1 і пів до 2 місяців і то в часї, коли достава молока буває найбільша. Всеж таки доставлено около 3 мілїони лїтрів молока, або 91 тисяч на спілку, 735 лїтрів на кождого члена і 282 лїтер на один день.

Цифри сї в порівнаню з молочарством за границею є дуже низькі, однакож для Галичини є вони пересїчні, і тільки велика праця фахових інституций, поодиноких людий доброї волї і посьвяченя, яких скрізь подибаємо яко добрих працївників по спілках молочарських і співдїланє всеї суспільности, поставить наше молочарство, для якого є всї дані розвою і то могучого, поруч молочарства данського, голяндського і нїмецького.

За продукти перероблені в союзних молочарнях узискано квоту 325.863 К 78 сот. а виплачено членам 253.327 К 61 сот. Решту в квотї 72.536·17 кор. видано на адмінїстрацию, амортизацию машин і недвижимостий, та призначен до фондів можливих страт і фонду кс рінного. На адмінїстрацию і амортиза цию уряджень випадає від кождих ст (100) лїтер молока квота 2 кор. 18 со Коли зважимо, що при перерібцї спіл кою низше 100 тисяч лїтрів молока ви падає по иньших галицьких молочарня видаток на адмінїстрацию і амортиза цию висше 3 кор., то адмінїстраци мусимо назвати дешевою, а через т і членам виплачено вповнї вдоволяю ціни.

До перечислених трох фахови союзів прибуло в 1911 р. ще два необ нятих звітом Краєвого Союза ревізий ного, після якого подали ми відомост про наш рух спілковий після стан з кінцем 1910 р. Є се Союз спілок дл збуту худоби і Союз господрсько-тор говельних спілок.

Союз спілок для збуту худоб є для нас дуже важним і його коротк дїяльність вже показала ся як найкраще

Галичина є головним доставце мяса до Відня. В 1908 р. до віденськс Grossmarkthalle привезено загалом 6.18 ваґонів, мяса 14,918.738 кільоґр., з тог припадає на Галичину з Буковино 4.631 ваґонів, 11.931.766 кільоґр. З Мо равії привезено 477 ваґонів, 497.896 клґ з Австриї долїшної 192 ваґонів, 64.73 клґ.; з Угорщини 480 ваґонів, 933.77 клґ.; з Сербії 239 ваґонів, 1.305.999 кл В послїдних двох і пів роках експор худоби і свиний з Галичини і Буковин значно побільшив ся.

До послїдних часів торговля рога тою худобою а головним чином свинь ми находилась виключно в руках при ватних торговців, котрі встановлял довільні ціни і в нечуваний спосіб ви зискували годівців-селян. Тепер і в сї области спілки починають завойовуват собі місце та поволи випирати приват них торґовців.

В 1907 р. повстала у Відни пр Загальнім Союзї хлїборобських спіло Австрії Аґенція для продажі худоби н центральнім торзї Ст. Марка у Відн яка постановила собі за ціль займат ся продажию худоби і свиний, присла них до Відня чи то поодинокими госпо дарами, чи господарськими спілками отже взяла на себе посередництво

Селянський хор в Микитинцях (пов. Станиславів).

Селянський хор в Хриплинї (пов. Станиславів).

Дім Повітового Тов-а Кредитового в Тернополи.

бутї сего важного продукту рільного го-
юдарства. За короткий час аґенція вспі-
виказати поважну дїяльність. В 1907 р.
родала вона рогатої худоби і свиний
суму 182.729·68 К, в 1908 р. на суму
998.270·60 К, в 1909 р. сума продажі
меншилась трохи і виносила 2,347.043 К
сот., натомість в 1910 р. продано було
суму поверх чотири мілїонів корон,
за перший піврік 1911 р. 4,742.005 К.

Переважна одначе часть материялу
оставляєть ся на віденський торг при-
тними торговцями, хоч стало збіль-
ається ся число худоби і свиний, яке
исилають до Відня господарські това-
ництва і специяльні спілки для збуту
удоби, а між ними перше місце
належить українським спіл-
ам, зорганїзованим в Краєвім Союзї Спілок для збуту худоби у Львові. Крім сего Союза, збутом худоби і безрог занимають ся Галичинї ще чотири польські товариства, одначе дїяльність їх, всїх разом, розпочата значно раніш, не виказує таких світлих результатів, як дїяльність українського Союза.

В якім відношеню стоять між собою на віденськім торзї галицькі орга-нїзациї, доставляючі туди материял на заріз, покажуть хоч би слїдуючі цифри: Дня 18. липня привезено на торг загалом 13.560 штук, на галицькі орґанїзациї припадало 2.786 штук, в тім на українські спілки 1435 штук, т. є. більше чим половина, решта на польські. Таке взаїмне відношенє цифр є майже на кождім торзї.

Перша українська спілка для збуту худоби основана в падолистї 1910 р. в Яйківцях, а перший транспорт свиний вислала вона 13/X 1910 р. В 1910 р. розпочало дїяльність всього три спілки. В першій половинї 1911 р. було вже 35 чинних спілок. За час від 13/10 1910 р. до липня 1911 р. вислали українські спілки до Відня 255 транспортів, до Праги 5 транспортів, разом 260 транспортів з 23.680 штук, на суму 2,283.000 К, кошта транспорту і продажи виносили около 240.000 К, так що членам виплачено около 2.043.000 К.

Школа годівлї дробу і кріликів в Довжневі, спілки для годівлї дробу і кріликів в Белзї.

Всїх спілок в місяцї серпни 1911 р. Союз числив 53. Союз основує і обслугує спілки, запомагає їх, переводить контролю, крім того ставить своєю задачию винаймати пасовиска, занимати ся перерібкою худобячих продуктів,

удїляти кредиту на закупно і годівлю худоби і проч. Кредит удїляєть ся вже тепер, а до виконаня инших задач приступить Союз в міру свого розвою.

Нема сумніву, що годівці свиний одержують за свій товар при збутї через спілки більше, як при продажи торговцям. В лїтї 1911 р. відбув ся у Львові перший з'їзд відпоручників спілок для збуту худоби.

Краєвий Союз господарсько-торговельних спілок у Львові з'організував ся в сей спосіб, що на сей союз перемінено Спілку для господарства і торговлї в Перемишли істнуючу від р. 1900.

Цїлию нового союза є з'організувати рільничу торговлю. Для осягненя сеї цїли Союз буде вести торговлю предметами потрібними в рільнім і домашнім господарстві, та продуктами господарськими і в тім посередничити; удержувати склади (магазини) господарських знарядів, погноїв, збіжа, насїня і инших землеплодів та предметів потрібних в рільнім та домашім господарстві; займати ся перетворюванєм господарських продуктів для війська; приймати капітали до обороту за умовленим опроцентованєм та удїляти лише своїм членам кредиту; заступати союзні стоваришеня перед властями, займати ся їх орґанїзациєю та технїчною контролею.

Удїл членський виносить 50 К (місто дотеперішних 10 К), а вписове 2 кор. Союз вкінци має занятись доставами для війська. Се зовсїм нетикана нива, доси виключна домена і жерело богацтва всяких пявок, що ссуть кров нашого народа. Союз взагалї має на цїли зближити продуцента з консументом і увільнити нашого хлїбороба від

Ученицї в школї годівлї дробу і кріликів в Довжневі.

подвійної лихви, яку він платить посередникам при закупнї і продажи, будучи в одній особі консументом товару в господарстві потрібного і продуцентом рільних продуктів.

Асекураційні товариства. Важною річию в господарсько-економічнім житю населеня є асекурация живого і мертвого інвентаря і овочів працї від нещасних випадків. В Галичинї буває пересїчно 2.207 огнїв на рік, котрі нищать пересїчно 10.144 будинків річно. Пересїчно буває в Галичинї 112 днїв градобитя. За десятилїтє від 1896 до 1905 р. град знищив 1.619.961 гектарів

лї і діткнув 646.831 властителїв і зро-ив шкоди на суму 62.429.102 кор. Не енші спустошеня роблять ріжні хороби худобі і инших домових звірятах.

Асекурация від огню досить у нас озвинена, асекурация від елєментарних ещасть слабше, а асекурация худоби ише в зародку.

Серед огневих асекурацийних това-иств працюючих в краю і державі ашому товариству взаїмних обезпечень Днїстер“ у Львові належить ся по-ажне місце. Основане в 1893 р., Това-иство се мало в 1910 р. обезпечень ленів в 3829 громадах положених в 68 років 1,634.420 кор. Сторожам огневим „Сїчам“, „Соколам“ і иншим удїлено запомог і нагород за 18 лїт 88.300 К, на добродїйні цїли (враз з товариством взаїмного кредиту „Днїстер“) дано за 18 лїт 124.580 кор. Власні фонди товариства виносили в 1910 р. суму 3,052.250 кор. Товариство має у Львові роскішний власний будинок, затруднює в бюрах около 130 людий а в кождім більшім селї має своїх аґентів, котрим виплатило за 18 лїт 1.722.337 кор провізиї. Для постійних урядників має фонд емеритальний, заснувало фонд стипендийний на економічне образованє,

Учасники торжественного отвореня школи годівлї дробу і кріликів в Довжневі.

повітах Галичини і 11 повітах Буковини. Виданих поліс було з кінцем 1910 року 253.608 на 269,153.989 кор. обезпеченої вартости і 2,647.545·83 кор. премії. На будинки припадало 225.001 поліс, на обезпеченє збіжа і паш (від огню) 20.833 поліс. на обезпеченя инших движимостий 7.774 поліс. Шкід мало товариство в сім роцї 2921 по 1.141 пожарах. Всї шкоди виносили 1,773.455·60 кор. Товариство закінчило рік чистим зиском в сумі 317.962·00 К. Зворотів членам виплано в 1910 р. 264.755 кор. а за всї 18 особливо з области асекурациї. При товаристві істнує кредитовий віддїл, орґанїзований в формі осібного товариства взаїмного кредиту „Днїстер“ для удїлюваня членам, обезпеченим в „Днїстрі“ асекурацийнім, кредиту. По своїм кредитовим операциям „Днїстер“ занимає серед українських інституций того рода одно з перших місць. Оборот його виносив в 1919 р. 17,795.628 кор. Тепер москвофіли хотять підірвати становище „Днїстра“ намовляючи людий асекурувати ся в чеській „Слявії“. Але

ся зрадницька робота не може мати серед народу успіху.

З а с е к у р а ц и є ю х у д о б и правильна акция тільки тепер починаєть ся з ініціятиви товариства господарського „Сїльський Господар“, котре видало в сїм році взірцевий статут сїльських спілок обезпеченя худоби і поученя. Примітивні українські організаціï того рода істнують уже від десятка лїт. Про сю галузь нашої дїяльности читачі з н а й д у т ь осібну статю на стор. 200 календара.

ню еміграциї. Істнуючі два добродїйн товариства „Провидїнє“ і „св. Рафаїла не можуть зарадити біді. Давно вж Русини ходять коло властий, щоби да ли концесию на утворенє бюр еміграцийних, але даремно. В 1911 р. засновано у Львові реєстроване стоваришен п. н. „Руське товариство еміграцийне“ на взірець такогож товариства польського в Кракові. Львівський суд окружний яко торговельний не зареєстрова сего товариства. Внесено рекурс д краєвого суду. Чутка є, що рекурс буд

Народний Дім в Богородчанах.

Еміграцийні товариства. Як важним є для нас виходча а особливо заробкова еміграция можна судити хоч би по тім, що від одних заморських еміґрантів річно одержуєть ся в Австриї почтою більше 200 мілїонів корон гроша, з того, очивидно, найбільше припадає на Галичину, з відки є найбільший рух еміґрацийний. Мимо того на сей рух еміґрацийний ми не маємо жадного впливу, не можемо організованою участю в нїм охоронити наших еміґрантів від визиску ріжних посередників, як і взагалї не можемо брати участи в уреґульова-

полагоджений корисно для основателї нового товариства. Отже є надїя, щ товариство еміґрацийне як реєстован стоваришенє таки буде у нас, а тод можна мати більшу надїю і на одержанє концесиї на утворенє бюр еміґрацийних і инших користних уряджень дл еміґрантів.

Вкінци сего огляду нашого економічного житя зазначимо, що під патронатом Видїлу краєвого є 351 руськи райфайзенок, та що такі наші фінансов інституциї, як „Руська Щадниця“ в Пе ремишли і „Земельний Банк гіпотечний

Львові розвивають ся як найкрасше, гановлячи підставу фінансову для мно-их менших інституций кредитових та апомагаючи догідним кредитом многі риватні особи.

З сего короткого перегляду нашо-о економічного доробку осягненого ласною працею видно, що ми розви-аєм ся, входим в силу, а де є сила кономічна там буде все. Побільшуймо ю силу, та не даваймо її розбивати орогам, чи се будуть вороги чужі, чи вої таки, внутрішні. Тільки в єдности ила!

з сим стала там на порядку дневнім справа поділу православної епархії на дві — румунську і українську.

Справами народного шкільництва занимаєть ся тов „Українська Школа“, а позашкільною осьвітою народу тов. „Руська Бесїда“. Оба товариства розви-вають поважну дїяльність.

Важним культурним здобутком бу-ковинських Українців є уряджувані вже два рази висші курси народної осьвіти. Другий з ряду курс відбув ся від 1. лю-того до 31. марта 1911 р. в Чернівцях. В економічній области Буковинщі також

Переселенці з України на Сибіру.

БУКОВИНА.

Вибори до парляменту і буковин-ського сойму показали, що сила украї-ської ідеї зросла та що москвофільська язва, яка в Галичині ще розїдає наш на-циональний організм, майже зникає, принайменше в полїтичнім житю не має найменшого значіня. Так до сойму як і до парляменту пройшли виключно Українці, а москвофільські кандидати зі-брали мінїмальне число голосів.

Буковинським Українцям приходить ся ще боротись проти румунських де-націоналїзаторських змагань. В звязку зробили значний поступ. В Чернівцях. основано в 1911 р. товариство взаїмних обезпечень на житє „Карпатия“, тереном дїяльности якого є, очивидно, головним чином Галичина.

Кооперативна українська організа-ция на Буковині також тримає ся добре. Союз хлїборобських спілок „Се-лянська Каса“ числив з кінцем 1910 р. 168 спілок кредитових системи Райфай-зена, 13 спілок споживних, 3 молочар-ських і 13 о инших задачах, разом 197. Особливу увагу звернула „Селянська Каса“ на молочарство. Занимаєть ся також парцеляційними інтересами.

До кооперативних українських організаций на Буковині прибуло в 1910/11 р. товариство „Буковинська Торговля“, яке, на взір галицької „Народної Торговлї“, має на цїли з'орґанїзувати національну торговлю. Перший рік дїяльности товариства був з гарними вислїдами.

Управа товариства провадить дїло обережно, а обережного, кажуть, Бог береже.

ЗАКОРДОННА УКРАЇНА.

Сумнїйше справи народні представляють ся на Україні росийській. Там наш нарід не має навіть таких національних прав, як в Галичині і на Буковині. Мимо того всеж українське житє в Росиї не цофаєть ся в зад, а посуваєть ся на перед і то значними кроками.

Правда, в державних тїлах репрезентацийних, як державна Дума і державна Рада росийські Українці не мають виразних оборонців своїх прав национальних, натомість маіоть подекуди сьвідомих людий в земствах і радах міських, які дещо — правда дуже мало — роблять там для української справи. В 1912 р. будуть нові вибори до державної Думи. Треба надїятись, що Українці проведуть туди хоч не богато своїх людий.

Правительство безнастанно переслїдує український рух. Коли ходить о якісь українські домаганя, як приміром народна школа, то правительство каже, що Українці се ті самі русскіе, що й Великороси і їм окремої школи не треба. А як Українці власними силами хотять ширити в народї просьвіту в рідній мові, — тодї правительство вважає їх шкідливими „інородцями“ і забороняє основувати товариства просьвітні, а істнуючі закриває. В 1911 р. закрито „Просьвіту“ в Чернигові, чигає правительство і на житє прочих українських просьвітних і касинових товариств, яких і так є дуже мало.

І все таки українство в Росиї ширить ся та захоплює що раз більші круги населеня. Про се сьвідчить між иншими й великий попит серед народу на українську книжку. Українські книгарні, яких є тепер кількаиайцять, дуже добре торгують. Моглиб ширитись добре і українські часописи, як би власти не ставили нїяких перешкод. Крім грошевих кар на українські часописи, — які впрочім спадають часто і на росийські поступові часописи, — власти впрост забороняють передплачувати українські часописи, а уряди почтові не доручують їх передплатникам. Передплачувати в Росиї українську часопись — значить наражуватись на всякі неприємности і переслїдуваня, а на се не кождий зважить ся.

Про зріст українства в Росиї сьвідчить і ся обставина, що на учительських курсах, які відбувались в лїтї 1911 р.

Дім кредитового і споживного товариства в Колодистім на Київщинї родиннім селї В. Доманицького.

айже в кождім більшім місті на Україні, ителї домагали ся заведеня украї-ької мови в народних школах на У-раїні, а на з'їздї в справах народної сьвіти в Москві домаганя Українців в бласти шкільництва не зустріли воро-ого відношеня.

Та зі зростом українства зростає чорносотенне москвофільство, подібне о галицького, яке концентруєть ся го-овно в Почаєві, до якого так люблять озити запоморочених селян галицькі осквофіли.

Поширеню української ідеї в наро-в великій мірі причинилось сьвяткованє Шевченкового ювилею. На памятник кооперативних спілок стоїть Україна на першім місци по всїй Росиї. Люди не тільки розуміють велику користь кооперативних спілок для піднесеня економічного добробиту, а починають розуміти, що кооперация причинить ся і до національного визволеня. Тому українські кооператори борять ся проти московського централїзму, а кооперативні спілки жертвують гроші на такі національні цїли, як памятник Шевченка, ширять українські книжки і часописи, взагалї беруть або показують охоту брати участь в національнім житю. Подекуди в містах є в українських руках і більші фінансові та торговельні під-

Внутрішний вид операцийної салї в кредитовім товаристві в Колодистім на Київщинї.

Шевченкови зібрано вже около 250.000 орон. Уряд і чорносотенцї боять ся, щоби постановка памятника нашому національному генієви у Києві не причинилась ще більше до поширеня національної свідомости в народї і робять всякі перешкоди комітетови, який занимаєть ся сею справою.

Пробуджуєть ся національна сьвідомість серед кубанських козаків, сих нащадків славних Запорожців. В 1911 році поставлено в Таманї памятник Голому. Росте у росийських Українців цїкавість до рідної старовини. Ширить ся український національний стиль в будовах.

Дуже ширить ся на Україні кооперативна справа. По числу і розвитку приємства так спілкові, як і приватні. Є думка оснувати також український центральний кооперативний банк.

Не знати до сумних чи радісних явищ треба зачислити величезну еміґрацию українського населеня за межи свого краю, на Сибір і в инші місцевости в Росиї. Сумним в сїм є те, що зменшуєть ся число населеня на нашій прадїдній териториї і, хто зна, чи еміґрация не є наслїдком не тільки перенаселеня і безземеля на Україні, а й збільшеня на нашій териториї чужого елємету, який випирає тубольне населенє з його власної землї. Радісним є тут те, що наш нарід завойовує в Росиї нові териториї, поширює свій стан посїданя в земли. Деякі великі простори землї в Сибіру

заселені виключно Українцями і коли нарід прийде колись до національної сьвідомости і сили, то ті кольонії будуть дійсно нашими, новими Україпами. Не можна при сім не замітити, що еміграция з европейської Росиї в Сибір

Ганна Барвінок (Олександра Кулїшева) Арихп Тесленко — селянин-письменник Терешко Пархоменко — славнозвізний на цілу Україну слїпець-кобзар і заподіяв собі смерть молодий український учений проф. Андрій Бондаренко, ки-

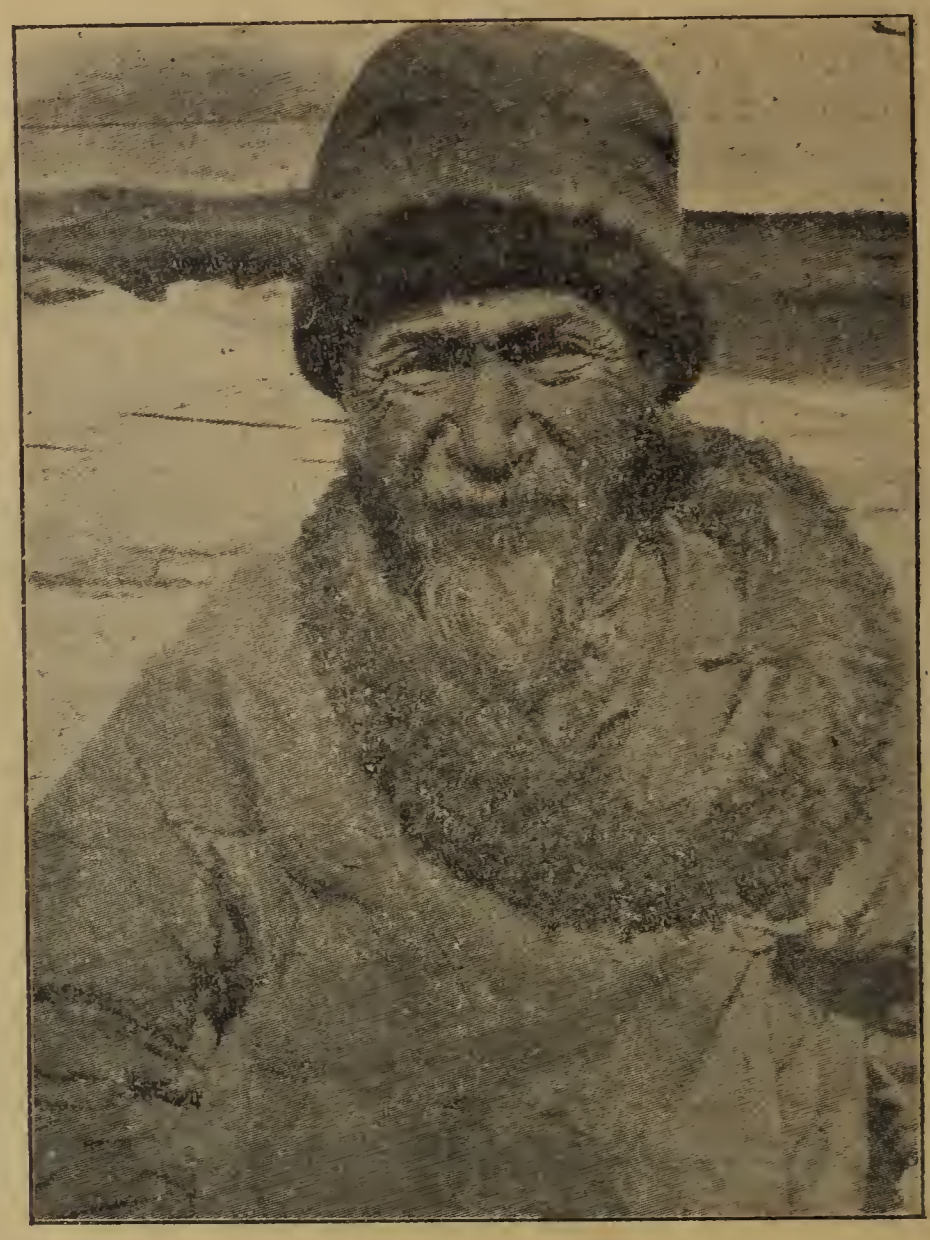

Кирґіз з сибірських степів.

дуже зле відбиваєть ся на місцевім тубольнім населенню, всяких азійських полудиких племенах. У них уряд майже силою відбирає землю для нових поселенців.

Вкінци згадаємо про втрати, які росийська Україна понесла в 1911 році в людях. Померли: Павло Житецький,

нувшись під потяг на ст. Карпово кол Одеси.

Треба булоб ще згадати хоч корот ко про Угорську Русь-Україну але се така застаріла рана в нашім на ціональнім житю, що лїпше її не чіпати

Гімназияльний комітет в Городенці.

Під напором населеня городенського округа приступила городенська інтеліґенция українська в 1909 р. до заснованя приватної української ґімназиї в Городенці. В червни 1909 р. вибрано для переведеня тої постанови в жите комітет, 15 липня отворено приготовляючий курс до ґімназиї, на який зголосило ся зараз 66 учеників, а 1. вересня отворено вже ґімназию в відступленім на ту ціль читальнею »Просьвіти« на Котиківції новопобудованім домі.

В першім роцї істнованя управа ґімназиї спочивала в руках ем. проф. бл. п. Корнила Полянського. Тоді вже почав комітет закуповувати потрібні середники наукові та заложив бібліотеку для учителїв і учеників. Позаяк заведене в першім роцї не мало ще права прилюдности тому ученики складали при кінци року іспит в державній ґімназиї в Коломиї.

В вересни 1910 р. числила ґімназия вже дві кляси, які з Котиківки перенесено до міста і приміщено в »Народнім Домі». В тім і слїдуючім роцї знову побільшено бібліотеку і закуплено дальші середники наукові як: мапи, образи і т. п. та почато робити стараня о виєднане права прилюдности. В тій ціли постарано ся передовсїм о постійного управителя в особі проф. черновецької ґімназиї Івана Прийми, який одержавши відпустку обняв в марті 1911 р. управу городенської ґімназиї. Рівночасно почав комітет і Видїл філиї Р. Т. П. думати о будові окремого будинку ґімназияльного. Окремий комітет будівельний, в якого склад входили лїкар Др. Цїпановський, посол Др. Окуневський, о. сов. Котлярчук, нотар І. Раставецький і дир. ґімн. І. Прийма, взяв ся енерґічно до вложеного на него дїла, виготовив плян і кошторис будови, постарав ся о потрібні фонди, купив площу за 5.000 К. і почав будову дому, який коштувати буде около 50.000 К.

Удержане ґімназиї в другім роцї її істнованя коштувало около 10.000 К., на що складають ся оплати учеників в квоті 6.000 К., жертви з городенського повіту около 2.000 К. і підмога Краевого шкільного Союза в квоті 2.000 К. При кінци шкільного року 1910/11 одержала ґімназия право прилюдности а тепер числить уже три кляси.

На нашім образку бачимо членів ґімназияльного комітету і Видїлу філиї Р. Т. П. в Городенці.

Лад в коморі або спіжарни.

Спіжарня або комора повинна містити ся по змозї від північної сторони, мати вікно до провітрюваня і на стїнї богато поличок ширших або вузших відповідно до того, як місце позволить. В горі дає ся одну дуже широку поличку на приміщене слоїв з рижками, повилами, корнїшонами і т. п. взагалї з присмаками, яких не часто уживає ся, а кілька слоїв, призначених до частого уживаня, ставляє ся на низшу поличку. Близько вікна високо вбиває ся в стїну кілька великих гаків, на які вішає ся солонину, шинки і т. п. Гаки відстають далеко від стїни, аби мясо не дотикало муру, бо зачне пліснїти. Низше вбиває ся менші гачки на гриби, цибулю, чисник і т. п.

Комора повинна бути старанно вибілена, заметена і часто провітрювана; полички треба чисто вишурувати лугом і на сухо витерти. Так відсьвіжена комора жде на нові припаси поживи, якими господинї відповідно до пори року буде її наповняти.

Проста яринна зупа.

Дві моркви, половина дорідного салера, петрушка і ложка кміну — варять ся в $1^1/_2$ літрі води, засоленій мірною ложкою соли. Варене тревае годину.

По звареню відціджує ся плин через ситко, заправляє ся його запражкою з масла і муки припраженою на буро, і по поновнім завареню подає ся з грінками з булки або з дрібними платками хлїба.

Добра зупа бараболяна.

Бараболї добре отереблені варять ся на мягко; відливши воду до чиста, товчемо бараболї на мілку масу, додавши масла і соли після смаку.

Окремо варимо воду, до котрої дамо цибулї, петрушки, салерів, моркви — через годину; сю воду перецїджуємо і до неї даємо розтовчені бараболї, котрі розпускають ся в нїй на зупу. Скоро зупа поновно заварить ся, заправляємо її 1—2 розколоченими яйцями. Зупа ся їсть ся з хлїбом.

Бараболяні пляцки.

Возьми 1 кільо зварених і утертих на терку бараболь, вбий до них 2 яйця, додай 2 ложки питльованої пшеничної муки, малу склянку сметани і дрібку соли. Те всьо вимішай добре разом, возьми ринку або пательню, дай до неї трохи масла або смальцю, і беручи картофляної маси по трохи, роби з неї пляцки завбільшки долонї а високі на добрий палець і смаж їх на румяно, перекидаючи з одної на другу сторону на пательні.

На відмороженє

кінчин тїла, іменно уший пальцїв на руках і ногах, помагає напущене відморожених, червоних місць кольодіею (collodium), котру дістане в кождій аптицї.

Як кормити дихавичні коні?

При відповіднім кормі можна дихавичного коня ще цїлі роки уживати до роботи. Передовсїм не давати йому такого корму, який витворює товщ або воду. Тому не треба кормити такого коня зеленою конюшиною, і не треба много пасти. Як трави так і сїна треба мало давати, а зате кормити вівсом. Дихавичні коні потребують частого пійла, але вода не повинна бути зимна, бо через те побільшаєть ся дихавицю.

Чому не треба курити тютюну?

По перше тому, що пускаємо з димом тяжко запрацьований гріш, який би можна обернути на щось хосенного. По друге тому, що курене тютюну є шкідливе здоровлю. Воно викликує нервове бите і неспокій серця, забуреня жолудка, брак апетиту, хронїчний катар гортани і наклін до грудних хороб. По трете тому, що курене тютюну ослаблює память, спроваджує безсонність. По четверте, що з причини куреня в ріжних обставинах дуже легко о пожар і шкоди.

Средство на нежит (катар).

Коли дістанете нежит носа, то втягайте в ніс солодкого молока, від якого лекше стане, не треба однак зараз потім висїкувати ся. Також не добре раз-нараз з носа видувати, бо тим разить ся гірше напухлі слизисті болонки.

Рівнож не добре є стримувати чихане, бо від такого стримуваня можуть легко попукати дрібні жилки в оцї а навіть в мозку.

ГУМОР І ЗАБАВА.

Страхи.

— А: Чув я, що в тім мешканю цось страшить!

— Б: Так пане! В тім мешканю киє моя теща...

□ □ □

Краєвий промисл.

— Мамусю, та ви нездалі гриби збираєте, отроїте ся!

— Та хто би то їв, та се до міста на продаж...

□ □ □

Жебрачка: Ей, Господоньку сьвятий, коби то вже раз я до неба дісталась.

— А я до коршми! — каже другa.

— Ге, ге, яка ти розумна, ти все котїлаб щось лїпшого.

□ □ □

Доказ відваги.

— Чи ви відважні?

— Не потребуєте навіть сумнівати ся о тім!

— А, як так, то знаменито! Підіть до моєї жінки, возьміть від неї ключ скажіть, що я верну пізно до дому.

□ □ □

— А: Десь я вас пане так видів?

— Можливо!

— А: Ага!... Чи не в „Краєвім союзі для збуту худоби“?

□ □ □

— **Іван**: А, на що ви, Николо, продали свою хату?

— **Никола**: На тоє — як якийсь казав — аби мене песя мама при податку не називала „халупником“!

□ □ □

Підчас візитації.

Інспектор до учительки: Ви пані не вмієте ставити питань до дїтий. Питанє треба так сформулувати, щоби дитина відповіла як раз на то, о що вам ходить. Ось приміром, маєте ту в буквари слово: „лавка“ — о се слово питаю... Де ти сидиш Чеверда?

Ученик: В школї.

Інспектор: Гм, але в чім ти сидиш?

Ученик: В маминій кацабайцї, бо кожух тато взяли до лїса.

Інспектор: Але на чім ти сидиш?

Слїдує точнїсїнька відповідь як раз на питанє.

□ □ □

Дяк (до Матвія, сьпіваючого, що занадто продовжував „Господи помилуй“): Чому ви Матвію разом з нами не кінчите?

Матвій: Або я з вами зачинав!?

□ □ □

— Чому Адама і Еву вигнано з раю?

— Бо они крали — прошу о. катехита — Господу Богу яблока!

□ □ □

— Цигане! та я чув, що тебе били.

— Ну, то що — то били! велика річ!

— Та бо я чув, що тебе цїлий день били.

— Оввa! який то великий день в Петрівку!

□ □ □

Запис для дурних.

Один адвокат зробив перед смертию такий тестамент: „Я записую цїлий

мій маєток на заведенє для дурних, бо я дістав його від дурних, то є від таких, що вічно процесують ся“.

□ □ □

Нема місця.

Бідний швець просить ся до неба а св. Петро питає:

— А був ти в чистилищи?

— Нї не був, але в мене була дуже лиха жінка.

— Коли так, то ти відпокутував на земли — каже св. Петро — ходи до неба.

Приходить незадовго другий швець і просить ся до неба.

— А був ти в чистилищи — питає св. Петро.

— Нї не був, але й перший швець не був там, а ви його пустили до неба.

— У него була лиха жінка.

— Я їх мав аж три, каже другий швець.

— Брате, для такого дурака, що три рази женив ся, нема місця в небі: іди проч!

□ □ □

То не гешефт.

Мошку, біжи борзо по доктора! Іциньо пілкнув 10 сотиків.

— Чи ти здуріла, чи що? Що то за гешефт? То я маю заплатити докторови 3 корони за то, щоби видобути 10 сотиків?!

□ □ □

Заплата за рванє зуба.

Федь: Щось дав цируликови за то, що зуб тобі вирвав?

Грицько: Дві корони і раз в лице!

□ □ □

Обачний.

— Чуєте, Іване, чому ви все пяні, кілько разів я вас в лїсї стріну?

— Бо то бачите, пан-отче, ізза тих проклятих гадюк. Газети писали, що від укушеня їдовитої гадюки нема лїпшого лїку як горівка, ну а коли чоловік іде до лїса, то не годен знати, чи там не вкусить його яка гадюка.

□ □ □

Чоловіче! не йди через город, бо затолочиш!

— Е, я не чоловік.

— А щож ти?

— Я парубок!

□ □ □

Виграна справа.

Батька завізвали до суду ставати. Син з власної волї пішов також з батьком. В четвер вертає до дому, а мати питає: А виграли тато справу?

— Виграли — каже син.

— А чомуж не прийшли з тобою до дому?

— Зараз прийдуть, лише мають ще відсидїти 2 добі арешту.

□ □ □

З програми господарської вистави.

В одній газетї так написано про отворенє вистави: „З хвилею прибутя пана бурмістра розпочинає ся вистава худоби“.

□ □ □

Перед Богом усї рівні.

Король Фридрих Великий звелїв свому слузї читати молитви. Коли той дочитав до кінця: „Нехай Бог захистить і благословить тебе“ — то прочитав так: „Нехай Бог захистить і благословить вашу величність“!

— Читай як слїд, дурню! — крикнув на него король: — „перед Богом я не така сама свиня, як і ти“!

□ □ □

Розміркувала.

Чоловік питає ся у жінки:

— А що, стара? як помремо, кому лишимо своє добро?

— Звісно кому, нашим дїтям.

— Алеж, як у нас дїтий не буде?

— Знайшов що питати! Не буде дїтий, онуки заберуть!

□ □ □

Як красше.

Зустріли чоловіка розбійники. Один каже: „заріжмо“! Другий каже: „повісьмо“! А той чоловік: „робіть — каже — люди добрі, як красше“!

□ □ □

Лїкарська порада.

Одного лїкаря запитали: „Коли овинна їсти людина?“ Він на се від-овів так: „Чоловік, який має що їсти, ехай їсть, коли голодний; а той, що е має що їсти, нехай їсть, коли знайде і йому їда“!

□ □ □

У вагонї.

Чоловік питає ся жінки:
— А що, Христе, добре тобі там?
— Дуже добре.
— А чи не холодно?
— Нї, не турбуй ся.
— А чи не тягне там з вікна?
— Анї трошки.
— Ну, то пусти мене туди, а сама дай на моє місце.

□ □ □

Зрозуміла.

— Чому ви дома носите вату в ухах, виймаєте її виходячи на улицю. Не озумію того — преціньповинно бути ротивно.

— Е, мій пане, зрозумілиб ви то ідразу, як би мали так, як я, шість оньок музикальних дома.

□ □ □

За богато жадали.

Один єнерал, старий кавалєр, мав вичку чистити завсїгди перед обідом ерветою ніж і вилки. Запрошений раз а обід до графства К., робив то само. 'осподинї дому, запримітивши то, ка-ала льокаєви, аби подав єнералови ове накритє. Сцена однак знов повта-яє ся і льокай подає єнералови по раз ретий ніж і вилки.

— Що-ж до чорта — кричить роз-ючений єнерал до льокая — чи може аю чистити ножі і вилки для цїлого 'овариства.

□ □ □

Заохочуюче.

Гість до голяра.

— Чому ваша жінка так нагло ийшла?

Голяр приступаючи до голеня:

— Бідачка!... Не може знести виду рови!

□ □ □

На годинї хемії.

Професор: Що дїє ся з золотом, скоро лишимо його на вільнім воз-дусї?

Ученик: (по довгім думаню.) Вкра-дуть його.

□ □ □

Свояки.

— Петро є вашим свояком?

— А так, оженив ся з моєю нарече-ною.

□ □ □

В судї.

— Чи підсудний хотїв би ще щось сказати?

— Овшім, хотївбим сказати: „До побаченя“.

□ □ □

Коли красти?

Судия до обжалованого: Твоя крадїж є особливо тому каригідною, позаяк ти поповнив її підчас богослу-женя, коли всї люди були в церкві.

Обжалований: Прошу вас, пане судийо, чи можливо обікрасти який дім, коли всї люди є дома?

□ □ □

Аґент: Ще перед пів роком до-ставила наша фабрика вам машину до молоченя і чому ви вкінци її не спла-тите.

Господар: Таж ви казали, що она сама виплатить ся!

□ □ □

Питають ся вдови, чи не чує ся вона по смерти мужа дуже самітною.

„Анї трохи!“ — відповідає вдова — „я маю папугая, що клине, малпу, що жує тютюн і кота, який цїлими ночами волочить ся поза домом“.

□ □ □

„Знаєш? наш Петро Феник розтра-тив уже цїлий маєток, який дістав в спадщинї по своїм батьку“.

„Дивіть! А то, як би батько знав, в гробі обернув би ся!“

„Та чого? За свого сина?“

„Нї, з жалю, що сам того маєтку не розтратив!“

□ □ □

Навчив. Батько з сином вийшли за місто на прохід. Переходять попри розцвилу черешню. Цїкавий синок питає батька:

„Тату! Правда: се груша?“

„Е! треба наперед подивити ся на кору!

Підходить до дерева, оглядає кору зі всїх сторін і каже гордо: „То сливка!“

□ □ □

Жінка до свого мужа, реставратора: „Що будемо робити, як податок від сїрників буде підвисшений?“

Муж: „По перше: цїну за їду і напиток підвисшимо о 20%; по друге кельнери будуть мусїли давати що дня 10 сотиків на сїрники; по трете: не будемо давати сїрників на стіл!“

□ □ □

ЗАМІТКИ.

Секрет поводженя. П. Михайло Стефанівський, Руспн-слюсар (Львів, ул. Рицерська ч. 18, бічна на Блонє) є ще молодим чоловіком, зачав з малого, а вже має першорядну у Львові слюсарську робітню. Запитаний, в якій спосіб доробив ся, наш промисловець відповів: „Я дбав і дбаю, щоби ті, що в мене замавляють, були з моєї роботи під кождим зглядом вдоволені. В тім секрет мого поводженя“. Про те, що вирабляє робітня п. М. Стефанівського — читайте оголошенє.

Є тисячі підроблячів, що користають з заслуженої сьвітової слави моїх вироб ів, щоби пускати в розпродаж всїлякі маловартні річп. Будьте отже осторожні і замавляйте прямо у фірми **Joh. Grolich, Engeldrogerie, Brünn, Nr. 69,** котрого **Крем Ґролїха** і **Savon Grolich,** дають лицю, рукам і раменам сіяючу чистоту і нїжність і усувають **веснянки, плями, опаленє і червоність сніри.** Кому випадає волосє і хто має слабий поріст волося, нехай замовить мою нафту на волосє.

Відпроваджуючих лїків є велика скількість, так ростинних. як мінеральних. Богато Вп. лїкарів а також велика часть консумуючої публики уживають залюбки вивару з цьвітів, листя і коріня і уникають многих драстично дїлаючих мінеральних вод. Можемо отже як найлїпше поручитп відпроваджуючу гербату Франца Вільгельма, аптикаря ц. к. надв. доставця в Neunkirchen N.-Oe. Витворена лише з ростин, вона більше як від 30 лїт ізза своїх викликуючих піт, усмиряючих кашель, побуджуючих апетит прикмет має славу лагідного, певного і дешевого средства.

Господинї, гостинниці, готелї, пансіони і инші заведеня зроблять добре коли при запотребованю піря на постїль, пуху, готових подушок приборів на ліжка і матерацїв звернуть ся з довірєм до певного висилкового дому Max Berger в Deschenitz Nr. 246/a (Böhmerwald) що висилає сї товари до всїх країв. Сю фірму що через безпосереднє закупно є в можности давати добрі якости варті цїни можна задля єї солїдности кождому як найлїпше поручити. Близші подробиці в оголошенях.

Берґера мед. і гіґ. мила мають сьвітову славу. Замість твердого смоляного мила Берґера уживає ся однаково концентрованого плинного смоляного мила Берґера на терпіня скіри як средство проти парплїв на голові і бороді і на поріст волося. Цїна фляшки К. 1·50. Правдиве тільки з підписом фірми G. Hell & Co. У всїх аптиках і дрогерпях.

Гелля ментолева французька горівка марки „Edelgeist“ є любленим і успішним скріпляючим средством в загальнім приміненю у туристів шпортсменів і жовнїрів, дїлає усмиряючо на болї при ревматизмі, біль голови, скріпляє по тїлесним напруженю, дальше ужпвана при ужаленю насїкомпмп, а змішана з водою як відсьвіжуюча антисептична вода до рота. Для ощадности заведено недавно **„Volksedelgeist“** а 50 с. за фляшку.

Викидаємо за вікно гроші, котрі платимо за пірє і готові подушки, коли не звернемо ся до властивого жерела. — Власно при закупні піря на подушки треба бути особливо осторожним і звертати ся тільки до першорядних торговельних домів сеї бранжі: поручаємо в сїй цїли найлїпше реномовану фірму С. Беніш в Дешенїц Nr. 690 (Чехія), що докладною і дешевою обслугою старає ся всїми способами кождого покупня зовсїм вдоволити. (Гляди оголошенє).

Народна Гостинниця. Заснована в р. 1899. Тепер має 530 членів, що заявили удїлів на квоту 33.140 кор. Вплачених удїлів є 26.774 кор. 60 с., резервого фонду є 3.761 кор. 21 с., чистого зиску в р. 1910 було 1.704 кор. 26 с., так що власний маєток товариства при кінци 1910-го року виносив 32.240 кор. 07 с. Окрім сего власного маєтку товариство обертає вкладками на щадничі книжочки, котрих в р. 1910 було 178.127 кор. 85 с. Загальний оборот касовпй в 1910 виносив 516.421 кор. 32 с. Товариство постійно зростає. „Народна Гостинниця“ провадить готелеве підприємство і має у власній каменицї (Львів, ул. Спкстуська ч. 23) готель, реставрацию і каварню. В готелю мешкало протягом 1910-го року 5.298 гостий, а було з них чистого зиску 7.394 кор. 29 с. Всї видатки, які товариство вложило в своє підприємство, вертають ся і маєток в той спосіб зростає. Пр. за каменицю, що коштувала 330.000 кор. минулого року давали 600.000 кор., так що маєток товариства в дїйсности є далеко більший, як записано в книгах. „Народна Гостинниця“ окрім готелю у Львові веде лїтними місяцями готель в купелевім місци. Трускавци. Товариством управляє Надзираюча Рада, котрої президентом є радн. Ярослав Ільницькпй, заст. пр. проф. Роман Залозецький, секр. др. Яр. Олесницькпй, а членами др. В. Бачинськпй, Іван Борис, Василь Гресяк, Мпкола Заячківськпй, Василь Нагірний і Ілярпй Чапельськпй. До Дирекциї належать: Антін Хойнанькпй, Полядпй Турчманович і Онуфрпй Пашак.

Українська преса.*)

(подав Вол. Дорошенко, завідатель бібліографічного Бюра Наукового Тов-а ім. Шевченка.)

I. В Австро-Угорщині.

А) Галичина:

1. **Вісти з Запорожа.** Часопись рушанкових і пожарних товариств. 2-ий рік виданя. Виходить раз на місяць у Львові, ул. Руська, ч. 20. Ціна на рік 2·40 з пересилкою.

1а. **Вісти з українських Товариств,** місячник. Видає Руське Товариство Педагогічне у Львові, ул. Мохнацького 12.

2. **Вістник законів і розпоряджень краєвих** для королівства Галичини і Володимирії з Великим Князівством Краківським. Львів, Намісництво, ул. Чарнецького. Виходить з перервами від р. 1853.

3. **Вѣстникъ Перемыской Епархіи.** Розпорядженя і обіжники епископські Перемишль, гр. кат. консисторія 23 ий рік виданя.

4. **Вѣстникъ Станиславôвскои Епархіи.** Станиславів, гр. кат. консисторія. 26-ий рік виданя.

5. **Голос Підкарпатя.** Суспільно-політичний тижденник. 1-ий рік вид. Виходить у Дрогобичі, ц. на рік 4 К.

6. **Господар.** Часопись рільнича для хліборобів. 14-ий рік вид. Виходить раз на місяць. Ціна на рік 3 К. Перемишль, Побереже, ч. 1.

7. **Господарська часопись.** Часопись для хліборобів. Орган краєвого товариства господарського „Сільський Господар". 2-ий рік вид. Виходить двічи на місяць. Ціна 4 К. річно. Львів, Академічна, ч. 26.

8. **Громадський Голос.** Радикальна політична часопись. Орган укр. радикальної партії. 16-й рік вид. Виходить раз на тиждень у Львові, ул. Коперника, ч. 16, ціна 4 К. річно або 4 марки, $1^1/_2$ доляра.

9. **Дзвінок.** Ілюстрована Часопись для дітий і молодіжи, з „додатком для малих читачів." 22-й рік вид. Виходить двічи на місяць. Ціна 6 К., 6 м. або 2 дол. річно. Львів, ул. Мохнацького, ч. 12.

10. **Діло.** Часопись політична. Орган укр. нац.-демократичної партії 32-ий рік виданя. Виходить що дня у Львові, Ринок, ч. 10, ціна на рік 32 К.

11. **Економіст.** Місячник економічно-господарський. 8-й рік вид. Орган краєвого Союза ревізийного у Львові, Ринок 10. Ціна на рік (разом з популярним додатком „Самопоміч") 5 К.

12. **Еміґрант.** Часопись Товариства сьв. Рафаїла" для охорони руських емігрантів з Галичини і Буковини. 2-й рік вид. Виходить 5 разів на рік у Львові. Ціна 1 К. річно.

13. **Записки Наукового Товариства імени Шевченка** Український науковий журнал. 20-ий рік вид. Виходить раз на два місяці. Ціна на рік 12 К. Львів, Супінського, 21.

14. **Зелений Прапор.** Просьвітно-господарська часопись. Виходить що тижня. Ціна 5 К. на рік. Видає В. Сїдельник в Явірнику руськім.

*) Рік виданя показаний той, який мали часописї в минулім році.

15. **Зелїзничник**. Орган українських зелїзничників. 2-ий рік вид. Виходить двічи в місяць. Ціна на рік 4 К. Адреса редакції: Львів, ул. Городецька, ч. 95, адміністрація: Відень (Wien), V/1, Zentagasse 5.

16. **Земля і Воля.** Часопись для робучого люду. Орган укр. соц.-демократичної партії. 6-ий рік вид. Виходить раз на тиждень у Львові, ул. Баторія, ч. 6. Ціна 4 К., 5 м. або 2 дол. на рік.

17. **Катехитичний Місячник.** Орган „Товариства Катехитів". Виходить при „Ниві". 1-ий рік вид.

18. **Львôвско - архіепархіяльнй Вѣдомости.** Орган гр. кат. Митрополичої консисторії. Виходять у Львові 23-ий рік.

19. **Малий Місионарчик.** Часопись для дїтий. 9-ий рік вид. Виходить що місяця при „Місионарі".

20. **Місионар.** Часопись релїгійна для народу. Виходить що місяця у Жовкві. 15 рік вид. Ціна на рік 1·20 К. Видають оо. Василияни.

21. **Народна Часопись.** Газета краєвого правит. 21-ий рік вид. Виходить щодня у Львові, ул. Чарнецького, 10. Ціна на рік 10·80 К., в староствах 4·80 К.

22. **Народне Слово.** Ілюстрована, популярно-просьвітна, полїтична й лїтературна часопись. 4-ий рік вид. Виходить тричи на тиждень у Львові, ул. Академічна, 8, І. п. в подвірю. Ціна 1 кор. або 1 марка на місяць, для америки 1 дол чвертьрічно.

23. **Наш Голос.** Теоретичний орган української Соціяль-Демократії Росії і Австрії. 2-ий рік вид. Виходить що місяця. Ціна на рік 5 К або 2 дол. Львів, ул. Баторія, ч. 6.

24. **Наша Школа**. Науково-педагогічний журнал. Орган „Краєвого Шкільного Союза", „Учительської Громади" у Львові, „Товариства ім. Скороводи" в Чернівцях 3-ий рік вид. Виходить раз на три місяцї. Ціна 10 К. річно. Адреса: Львів, Супінського, ч. 21.

25. **Неділя.** Лїтературно-Науковий тижневник. 1-ий рік вид. Виходить як додаток до „Дїла".

26. **Нива.** Часопись посьвячена справам церковним і суспільним 8-ий рік вид. Виходить двічи на місяць. Ціна на рік 8 К. Львів, ул. Куркова, ч. 37.

27. **Основа.** Христіянська часопис для руського народа. Виходить двічі на місяць. 6-ий рік вид. Ціна 3 К. річно Львів, ул. Куркова, ч. 37.

28. **Перемиський Вістник.** Орган пе ремиської „Народної Організації". Вида т-во „Селянська Рада". 5-ий рік вид Виходить що два тижнї. Ціна на рік 4 К Перемишль, Побереже Фр. Йосифа, ч. 1

29. **Письмо з Просьвіти.** Орган т-ва „Просьвіта" у Львові. 5-ий рік вид. Ви ходить що місяць. Ціна 3 кор., 3 м., 1 дол річно. Адреса: Львів, Ринок, ч. 10.

30. **Подільське Слово.** Укр. нац.-дем часопись. 3-ий рік вид. Виходить двічі на місяця. Ціна на рік 4 К. Тернопіль ул. Міцкевича, ч. 3.

31. **Правничий Вістник.** Орган Това риства українсько-руських правників. 2-ий рік. вид. Виходить раз на три місяц у Львові. Чарнецького. ч. 26.

32. **Прапор.** Орган українських на роднїх учителїв в Галичинї. 4-ий рік вид Виходить тричи на місяць. Ціна на рі 8 К. або 2 дол. Адреса: Коломия, фах почтовий, ч. 3.

33. **Провідник рільничих кружків** Рільнича часопись. Додаток до „Prze wodnika Kółek Rolniczych". що вихо дить 26-ий рік тричи на місяць і кошту 3 К. Видає Головний Заряд Кружкі рільничих у Львові, ул. Коперника, 11

34. **Рідна Школа.** Педагогічний до даток до „Українського Учителя." 1-ий рік вид.

35. **Рільничі Відомости.** Часопис присьвячена хлїборобству. 6-ий рік вид Виходить що кварталу. Видає безплатн фірма Йосиф Каррах у Львові, ул. Ко стюшка, 18.

36. **Руслан.** Християнсько-суспільний дневник. 15-ий рік вид. Ціна 24 К. аб 7 дол. річно. Адреса: Львів, ул. Хме лєвского, ч. 15, II п.

37. **Самопоміч.** Популярна часопис для народу присьвячена економічним справам. Видає краєвий Союз Ревізий ний. 3-ий рік вид. Виходить що місяця Ціна 1·20 К. річно (5 К з „Економістом") Львів, Ринок 10.

38. **Свобода.** Полїтична, просьвітна і господарська часопись. Популярний орган укр. нац.-дем. партії. 15-ий рік вид Виходить що тижня у Львові. Ринок ч. 10. Ціна на рік 4 К., 4 м., $1^1/_2$ дол.

39. **Сїчові Вісти**. Часопись присьвячена сїчовим і просьвітним справам. Виходить раз на місяць як додаток до „Громадського Голосу“.

40. **Український Учитель.** Становий орган укр. народнього учительства в Галичинї. 1-ий рік вид. Виходить двічи на місяць з додатком „Рідня Школа“. Ціна 3 К. або 2 дол. річно. Станиславів, фах почтовий ч. 11а.

41. **Учитель.** Орган „Руського Товариства Педагогічного“. 23-ий рік вид. Виходить раз на місяць. Ціна 6 К., 6 м., 2 дол. на рік. Львів, ул. Мохнацького, 12.

42. **Часопись для спілок рільничих.** Часопись присьвячена хлїборобським справам. Видає (в укр. і польській мові.) Бюро патронату для спілок ощадности і позичок при Видїлї краєвім у Львові. 8-ий рік вид. Виходить що місяця. Ціна на рік 3 К. Адреса: Львів, Палата Сеймова.

43. **Хронїка Наукового Товариства ім. Шевченка.** Звіт Видїлу і комісій Т-ва. 12-ий рік вид. Виходигь раз на три місяцї.

44. **Яворівський Голос.** Часопись полїтично-просьвітна. Орган яворівської повітової орґанізації укр. нац. дем. партії. Виходить двічи па місяць. 1-ий рік вид. Ціна 4 К. річно. Адреса: Стефан Гавриш у Яворові.

б) Буковина:

1. (45). **Борба.** Український соціял-демократичний робітничий орган. Виходить двічи на місяць. 4-ий рік вид. Ціна 4 К., 4 м., 1 дол. Адреса: Чернівці, ул. Мораря, ч. 20.

2. (46). **Вістник законів краєвих,** для воєводства Буковини. (Виходить з перервами від р. 1850).

3. (47). **Каменярі.** Орган „Вільної орґанїзації укр. учительства на Буковинї“. 3-ий рік вид. Виходить двічи на місяць. Ціна 6 К., 1½ дол. на рік. Адреса: Мамаївцї Нові (Буковина).

4. (48). **Народний Голос.** Народнїй орган. 2-ий рік вид. Виходить двічи на тиждень. Ціна 4 К. 5 М., 2 дол. річно. Адреса: Чернівці, ул. Панська, 33.

5. (51). **Хлїбороб.** Господарська часопись. Видає Рада культури краєвої для воєводства Буковини. 8-ий рік вид. Виходить двічи на місяць. Ціна 4 К. на рік. Чернівці, ул. Петровича 2.

6. (50). **Читальня.** Місячник для просьвіти народу. Видає Товариство „Руська Бесїда“. 1-ий рік виданя. Ціна на рік 1 К. Адреса: Чернівці, ул. Петровича, ч. 2.

Крім того в части по українськи виходить урядова часопись церковна **„Candela“**, орган митрополичої консисторії на Буковинї, що видаєть ся румунською мовою.

в) у Відни.

1. (51). **Вістник законів державних** для королївств і країв, заступлених в Державнїй Радї. Виходить з перервами від р. 1849. Ціна на рік 8 К. Адреса: Відень (Wien) K. K. Hof- und Staatsdruckerei.

2. (52). **Робітник в фабриках тютюну.** Орган фахового союза робітниць і робітників, занятих в фабриках тютюну в Австрії 5-ий рік вид. Виходить що місяця як додаток до польської часописи „Wien. XVI/1, Kreitnergasse 31 (Arbeiterheim). Ціна 2 К. або 2 марки.

Крім сих часописий виходить у Відни для ознайомленя Европи з нашими справами місячник **„Ukrainische Rundschau“** — в нїмецькій мові. 9-ий рік вид. Ціна 8 К. річно. Адреса: Wien. Gersthof. Messerschmidtgasse 30.

г) на Угорщинї.

1. (53). **Наука.** Релїгійна і громадська газета для угро-руського народа. 15-ий рік виданя. Виходить що тижня. Ціна 8 К. річно з додатком „Села“. Адреса: A „Nauka“ Szekesztöségének. Ungvár, Rákòczi-utca, 34 sz.

2) (54). **Недѣля.** Просьвітно-господарська часопись для угро-руського народа. Видає Угорське Правительство. 14-ий рік вид. Виходить раз на тиждень. Ціна 3 К. на рік. Адреса: A Negyilva“ kiadóhivatálanak. Budapest, IV, Egyetem utcza, 4.

3. (55). **Село.** Духовна і поучительна газета для угро-руських селян. Виходить раз на місяць. 1-ий рік виданя. Ціна 2 К., разом з „Наукою“ — 8 К. Адреса та сама, що й „Науки“.

II. В Росії.

1. (56). **Днїпрові Хвилї.** Українська часопись для народу. 2-ий рік виданя. Виходить двічи на місяць. Цїна 2 р. 40 коп. на рік. Адреса: Катеринослав, Проспект. Книгарня Лозинської, для редакції „Днїпрових Хвиль".

2. (57). **Записки Українського Наукового Товариства** у Київі. Науковий журнал. 4-ий рік виданя. Виходить раз на три місяцї. Цїна 5 р. річно, за кордон 6 р. Адреса: Київ. Велика Володимирська, 28.

3. (58). **Засїв.** Українська народна ілюстрована газета. 1-ий рік вид. Виходить що тижня у Київі, В. Володимирська, 23. Цїна 2 р. 50 к. на рік.

4. (59). **Лїтературно-Науковий Вістник.** Український місячник лїтератури, науки й громадського житя. 14-ий рік виданя. Виходить від р. 1907 у Київі. Адреса для Австрії: Львів, ул. Супінського, ч. 21. Цїна 18 К. на рік, для незаможних учнїв, студентів, робітників і селян 14 К.

5. (60). **Молода Україна.** Часопись для дїтий старшого й меньшого віку. 4-ий рік вид. Виходить що місяця. Цїна на рік 2 р. (разом з „Рідним Краєм" 4 р.. Адреса: Київ, Марійсько-Благовіщенська ул. ч. 101 (така сама адреса „Рідного Краю").

5а. (60а). **Природа Украины**. Виходить раз на три місяцї в Київі, Полїтехнїка. Цїна 2 карб. річно.

6. (61). **Рада.** Газета полїтична, економічна і лїтературна. 6-ий рік виданя. Виходить що-дня. Цїна на рік 6 р. за кордон 11 р. або 27 К. 94 с. Адреса: Київ, Велика Підвальна, ч. 6, біля Золотих Воріт.

7. (62). **Рідний Край.** Часопись громадська і лїтературна. 5-ий рік вид. Виходить тричи на місяць. Цїна на рік 3 р. (з „Молодою Україною" 4 р.), за кордон на 1 р. дорожча.

8. (63). **Рілля.** Українська ілюстрована хлїборобська часопись. Виходить двічи на місяць. 1-ий рік виданя. Цїна 2 р. на рік, для Австрії 5 К., в Америку 1 дол. Адреса: Київ, Тургенівська 9.

9. (64). **Світло.** Український педагогічний журнал. 1-рік вид. Виходить що місяця. Цїна на рік 4 р. Київ, В. Володимирська, 93. Видавництво „Український Учитель"..

10. (65). **Світова Зірниця.** Селянська газета. Виходить що тижня. 6-ий рік виданя. Цїна 3 р. Київ, Маріїнсько-Благовіщенська ч. 125.

11. (66). **Українська Хата**. Лїтературно-науковий місячник. 3-ий рік виданя. Цїна на рік 4 р. За кордон 10 К. Київ, Бульварно-Кудрявська, 16.

12. (67). **Хлїбороб.** Сїльсько-господарська ілюстрована часопись для селян. Видає Харківське Сїльсько-Господарське Товариство. 5-ий рік виданя. Цїна на рік 1 р. 50 к. Харків, Московська, 10.

Крім того деякі часописї, що виходять в росийській мові, містять більше менше постійно українські статї. Ось вони:

1) **Газета Гадячскаго Земства.** Виходить 2—3 рази на тиждень. 6-ий рік виданя. Цїна 3 р. на рік. Адреса: Гадяч Полтавської губ.

2) **Вѣстник Золотоношскаго Сельскохозяйственнаго Общества.** 4-ий рік виданя. Виходить що тижня в Золотоноші Полтавської губ. Цїна 1 р. річно.

3) **Огни.** Росийсько-український тижневник. 1-ий рік вид. Цїна 2 р. річно. Адреса: Київ, Фундуклеївська 26.

4) **Таврическій** Виходить щотижня в Симферополї (Крим), Госпитальна ул. д. Новиковой. 6-ий рік вид. Цїна 4 р. на рік. (Частина тексту на укр. мові під заголовком „Українцям"), та деякі инш

Ш. В Америцї.

а) в Сполучених Державах.

1. (68). **Гайдамаки.** Часопись для українського робочого народа в Америцї, орган укр. поступово-робітничої організації. 3-ий рік вид. Виходить двічи на місяць. Цїна на рік 1½ дол., для Австрії 1·75 дол. Адреса: „Haydamaka 639. E. 11 Str. New York, N. У.

2. (69). **Душпастир.** Часопись для гр. кат. Русинів в Америцї. Орган ук

о. кат. епископа в Америці. 3-ий рік ид. Виходить двічи на місяць. Ціна на ік 1·20 д., до старого краю краю 6 К. дреса: „Dushpastyr“, 821 N. Franklin St. hiladelphia, PA.

3. (70). **Заокеанська Русь.** Просьвітно-кономічна часопись для Американських усинів. 1-ий рік вид. Виходить раз на иждень. Ціна 1·50 д. річно. Адреса: та ама, що й „Душпастиря“.

4. (72). **Народна Воля.** Орган русь-ого народного Союза. Виходить що ижня. 1-ий рік вид. Ціна 1½ д. річно. Адреса: Narodna Wola, Box 346, Oly-hant, Pa

5. (74). **Русинъ** Rusyn. Урядничий орган собранія греко-католицьких цер-ковних братств. Виходить що тижня латинкою для синів емігрантів з Угор-щини. 2-ий рік вид. Ціна на рік 1½ дол. або 10 К. Адреса редакції: Rev. I Ha-ulya, 8 Sterlin Str. Allegheny, Pa. Адмі-ністрації: Rev. V. Gorzo, 410. Sixth Str. Mc.-Keesport, Pa.

6. (75). **Свобода.** Орган руського на-родного Союза. 19-ий рік вид. Виходить щотижня. Ціна 2 дол. річно. Адреса: „Swoboda“, 83 Grand St., Jersey City, N. У.

7. (76). **Союз**. Тижнева часопись для українського народа. 4-ий рік вид. Ціна на рік 1½ дол., за кордон 2 дол. „Sojuz“, Box 1376, Pittsburg, Pa.

8. (75). **Шершень.** Орган руського народного Союза. 3-ий рік вид. виходить щотижня. Ціна на рік 1½ дол. Адреса: „Szerszen“, 439 Morth Sixth Ave, Scranton Pa.

Крім того час від часу виходить і по українськи **„Австрія“** (Austria), тиж-невник посьвячений інтересам Австрій-ців в Америці і видаваний звичайно в мові англійській та німецькій. Адреса: 158 Broadroway, New York City. Ціна по-одинокого числа 1 cent.

б) в Канадї (Canada).

1. (76). **Канадийский Русин.** Тижнев-ник. Видає West Canada Publ. Co. L. T. D. 1-ий рік вид. Ціна на рік 1 дол., за гра-ницю 1½ дол. Адреса: 619 Mc Dermott Ave. Winnipeg, Man.

2. (77). **Канадийский Фармер.** Вістник політики, економії, літератури і госпо-дарства часопись для руського народа в Канадї. 9-ий рік вид. Виходить що тижня. Ціна на рік 1½ д. Адреса: „Ca-nadian Farmer“, Box 3656, Str. B. Winni-peg, Man.

3. (80). **Нова Громада.** Центральний орган Федерації укр. соціялїстів в Канадї. 1-ий рік вид. Виходить що тижня, ціна 2 дол. або 10 К. на рік. Адреса: „Nowa Hromada“, Edmonton Alta, Kinistino Ave, 443.

4. (79). **Новий Край.** Часопись Това-риства руських фармерів в Канадї. Вістник господарства і науки 2-ий рік вид. Виходить тричи на місяць. Ціна 2 дол. на рік, за кордон 2½ дол. Адреса: „No-wyj kraj“, Box 136, Rostern, Sask.

5. (80). **Ранок.** Релїгійно-народна часопись для руського народа в Канадї. Виходить що тижня. Ціна на рік 1½ дол. Адреса: 479 Stella Ave, Winnipeg Man.

6. (81). **Робочий Народ.** Орган укр. Соціялдемократії в Канадї на Злучених Державах. 3-ий рік вид. Виходить що тижня, ціна 2 дол. річно. Адреса: „Ro-botchyj Narod“, P. O. Box 3542 (Sta. B). Winnipeg, Man.

7. (82). **Сьвідок Правди.** Релїгійно-народна часопись. Видає Союз Єван-гельських християн баптистів в Канадї і Сполучених Державах Америки. 2-ий рік вид. Виходить раз на два тижні. Ціна на рік 1 дол., за границею 1½ д. Адреса: „Svidok Pravdy“, 324 Gerrad St. E., Toronto Ont.

8. (83). **Український Голос.** Просьвітно-економічна поступова часопись для українського народу. 2-ий рік вид. Ви-ходить що тижня. Ціна на рік 2 дол., до Европи 2½ д. Адреса: „The Ukra-inian voice“. Box 3626, Winnipeg, Man.

в) в Бразилії.

1. (87). **Місионар в Бразилії.** Вихо-дить що місяця. 1-ий рік вид. Видають оо. Василияни. Ціна 2 мільрейси річно або 2·50 К. Адреса: Missyonar. Pruden-topolis, Parana, Brazil.

НАША ПИСЬМЕННІСТЬ.

(Наші потреби на полї українсько-руської бібліографії).

Велику вагу для кождого осьвіченого народу має спис усього письменницького доробку його, всього, що коли-будь вийшло в сьвіт в мові того народу. Такий спис літературного надбаня має й наукову й громадську вагу. Показує бо він, який вклад зробив сей нарід в загальну скарбницю людської думки; являеть ся тою мірою, що дає й чужим і своїм поняте про ступінь, якого дійшов нарід на шляху культурного поступу — мірою його зрілости в той чи инший час, а значить і тої поваги, на яку може він числити в кругї культурних народів; сьвідчить він про зріст або упадок культурного житя в данім народї — образованости й осьвіти; показує, що ще лишило ся зробити, аби дорівнати більш дозрілим народам.

Таке практичне, громадське значіне огляду письменницького доробку якогось народу. Та не менше його значіне для цїлий наукових, бо зводячи до купи весь доробок даного народу за певний час його істнованя бібліографія (так називаеть ся сей науковий спис і опис письменства) улекшує роботу иншим наукам істориї чи істориї літератури.

І ось до такої важної суспільно-наукової працї забрало ся наше »Наукове Товариство імени Шевченка у Львові«. Хоче воно звести до купи весь літературний доробок нашого народу на цїлім просторі, який він заселює, — як у Австро-Угорщинї, так і на Українї російській, так і далеко за морем-океаном. В сїй цїли завязано при Науковім Товаристві окрему бібліографічну комісию і бібліографічне бюро, котрі мають провадити сю бібліографію, як біжучу, так і з давнїйших часів. Деякі причинки Комісия вже видала і видавати-ме й далї, в міру призбираня матеріялу. Натомість Бюро має за цїль стежити за сьогочасним нашим видавничим рухом та подавати що року, від 1912 року почавши, спис усього літературного доробку за попередний рік.

Але науковий опис книжки вимагае від описувача, щоб він ту книжку сам бачив на власні очи і подав такий титул та инші прикмети її (розмір, число сторін, рік і місце видання то що), які дана книжка має в дїйсности. Інакше сказавши бібліографічна комісия і бюро потребують мати всї необхідні для них видання в бібліотецї Наукового Товариства. Та на жаль цїлий ряд причин стае тому на перешкоді. Насамперед брак гроша. Товариство не має стільки засобів, щоб могло без ущербку для инших сторін своеї дїяльности спроваджувати до своеї бібліотеки власним коштом все, що появить ся на нашім книгарськім ринку, — бо не така вже мала наша літературна продукція, котра в послїдних часах значно зросла та чим раз більше зростае й далї, щоби можна було обійти ся без значнїйших сум на таке закупно. Се — раз. А друге, навіть, коли б Наукове Товариство й мало такі засоби, то не могло би сього вчинити вже через саму розкиданість нашої книжної продукції.

Наші книжки, наші часописи і всякі инші друки виходять тепер по цїлім просторі нашої території і скрізь за межами її, де нї закинула доля наш нарід, — чи у далекім Сибіру, чи за великим океаном — у Америцї! Вже сама отся розлеглість території нашої видавничої продукції утруднює стежене і збиране всїх видань в нашій мові. Без помочи самої суспільности Науковому Товариству годї обійти ся навіть тут, в краю, де е хоч унїверситетська бібліотека, куди мають обовязково висилати ся краєві видання. Але не кажучи вже про те, що згадана бібліотека не дістае позакраєвих друків, вона навіть краєвих не має в повнім комплетї, бо стежучи пильно за польським рухом видавничим і стягаючи примусово книжки з тих, хто залягае з їх висланем, до руського руху ставить ся вона з меншою увагою і тому не диво, що часто-густо в унїв. бібліотецї у Львові не відшукаете руської часописи чи книжки виданої в Галичинї, не згадуючи вже за дрібнїйші друки. Отже з тим більшим правом може звернути ся Наукове Товариство до всїх наших людий, що розуміють вагу наукової роботи і цїнять значіне її для нашого народу, аби вони поспішили йому на поміч.

Треба памятати, що про богато друків можна навіть не знати без помочи приватних людий (маємо на увазї ріжні дрібні друки, звіти, відозви, афіші, цїнники, летючі видання й ин.), а тим часом усї вони потрібні для бібліографа. А що вже говорити

те, що появляеть ся десь поза краем, ір. в Америці! Нераз не лиш про якусь бницю, а про цілу часопись дізнаеш ся падково, з других рук, а самої її й не ш і не можеш дістати, навіть за гроші! цавці не вважають за свій моральний вязок прислати її до бібліотеки, а знов вариству годі виправляти якісь спеціяльні педиції за море для відшукування і заку- ня американсько-руських друків! Те саме ба сказати й про глухі провінціяльні ги російської України, або таки й у нас. му всї земляки повинні, зваживши на еше подані причини, самі прийти То- иству на поміч, а надто всї наші ви- вництва на цілім просторі шої землї і взагалї скрізь, де монить наше слово і виходить ша книжка, повинні памятати о потреби нашої науки і з мо- льного обовязку посилати по ному хоча-б примірнику ко- ого, найменшого навіть ви- ня до бібліотеки Наукового ов. ім. Шевченка. Нехай видавцї, тори, редакції, народні інсти- ції і орґанізації, друкарні приватні люди памятають про ій обовязок! Нехай не буде від пер ні одної книжки, ні одної рошури, ґазети, ні одного най- еншого друку в нашій мові, до нцертової чи театральної опо- стки включно, які-б не були рислані до Бібліотеки Науко- ого Товариства ім. Шевченка!

Бібліоґрафія наша реєструвати-ме все, о виходить в нашій мові, незалежно від істу видання, від національних, політичних, спільних переконань авторів чи видавців, езалежно від правописи, якою се видане уковане (кирилицею, гражданкою [фонети- ою чи етимольоґією], латинкою). Тому бі- іоґрафічна комісія має право сподівати ся. о всї, кому дорогі інтереси науки взагалї, науки нашого народу з окрема, не відмо- лять їй своїй помочи.

І вона уклінно просить всіх кождого з окрема не вязати ся їякими поглядами, партійними чи якими иншими, і присилати до бібліотеки Наукового Т-ва всякі видання, всякі друки в на- шій мові, ким би і де би вони не були видані.

Вкінцї мушу зазначити для усуненя можливих непорозумінь, що для Товариства варті рівнож і всякі чужомовні друки (напр. часописї), коли тільки е в них хоч рядок в нашій мові, хочби то була якась оповістка.

Та памятаючи про сьогочасну бібліо- ґрафію, не треба забувати й за потреби бі- бліоґрафії давнїйших друків. Всї дрібнїйші друки з перед літ слїд посилати не питаючи ся, чи е вони у бібліотеці чи ні, бо з пе- вністю їх нема, позаяк бібліотека повстала лише недавно тай, як уже згадано, і за сими недавнїми виданями не могла стежити як слїд.

Що до книжок, то о скільки хто хотїв би прислужити ся до систематичного і пля- нового поповненя бібліотеки товариства або бажав би знати, за якими книжками вона особливо пошукуе, міг би даром дістати чи від управи бібліотеки чи з книгарнї Т-ва „Desiderata“ бібліотеки в сій справі. Досї вийшло три випуски згаданих „Desi- derat“-ів.

В першім містить ся виказ австро- руських видань до р. 1836 і всїх часопи- сий аж до нашого часу, за якими шукае бібліотека; в другім — австроруські видання від 1836 до 1850 рр., а в третім укр. ви- дання в Росиї до р. 1884.

Хто би схотів пожертвувати бракуючі бібліотецї книжки чи часописї, нехай при- шле їх (навіть на кошт бібліотеки) даром або за умовленою наперед винагородою на адресу: Бібліотека Наукового Т-ва ім. Шев- ченка (Австрія, Галичина, Львів, ул. Супін- ського ч. 21).

На сю адресу треба висилати також і всякі біжучі видання. Ми сподіваемо ся, що наші читачі памятатимуть про свої обо- вязки перед рідною наукою і не гаятимуть ся їх сповняти! Сим причинять ся вони до розросту нашої науки, отже й до більшої слави й поваги нашого народу серед иншихъ!

Хто має вуха най слухае!

Вол. Дорошенко.

ТОВАРИСТВО „ПРОСЬВІТА“ У ЛЬВОВІ

приступило в 1904 р. до виданя

„РУСЬКОЇ ПИСЬМЕННОСТИ“

під редакциєю **проф. Юлїяна Романчука.**

Доси появило ся вісїм частий **Руської письменности,** а пятнайцять томів.

I. часть (1. том) обнимає твори: **Котляревського, Артемовського-Гулака і Гребінки.**

II. часть в двох томах (2. і 3.) обнимає твори: **Григорія Квітки-Основяненка** (вичерп.).

III. часть (4. том) обнимає твори: **Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Николи Устияновича** і **Антона Могильницького.**

IV. часть (5. том) обнимає твори: **Амврозия Метлинського** і **Миколи Костомарова.**

V. часть (6. і 7.) обнимає твори **Тараса Шевченка** в двох томах (вичерпано, новий наклад в друку).

VI. часть Твори **Пантелеймона Кулїша** в шістьох томах.

VII. часть (1. том): Твори **Леонїда Глїбова, Ксенофонта Климковича** і **Володимира Шашкевича.**

XII. часть (3. томи): Твори **Ізидора Воробкевича,** доси вийшов перший том, 2. і 3. том вийде в першій половинї року 1912.

Всї томи стоять: в звичайній оправі по 1·60 К, в гарній оправі 2 К. На почтову пересилку одної книжки треба долучити 35 сот.

Виспилає ся лиш за попередним присланем гроший або за почтовою посліплатою.

Дістати мож в Канцелярії Товариства „Просьвіта“ у Львові, ринок ч. 10, або в Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, ринок ч. 10.

Вже вийшов з друку!

„ХВАЛИТЕ ГОСПОДА З НЕБЕС“

МОЛИТВЕНИК ДЛЯ РУСЬКОГО НАРОДУ,

гарного формату, звиж 750 сторін друку, є найповнїйшим молитвеником в чистій народній мові.

Зміст молитвенника: Щоденні молитви раннїшні і вечірні. Найважнїйші пісні з вечірнї і утренї. Літургія св. Йоана Золотоустого. Образець Тайни Покаяня. Молитва перед і по сповіди, перед і по Причастию. Молитви для ріжного віку і стану та в ріжних потребах житя. Молитви на час великого посту і на більші сьвята. Акафисти: до Ісуса Христа, Пресьвятої Богородиці і св. О. Николая. Пісні з Молебня до Пресьвятої Дїви. Тропарі і кондаки воскресні, щоденні і на більші сьвята. Найбільша збірка коляд і церковних пісень. Пасхальна таблиця. — Молитвеник украшають Один образець в красках Пресьвятої Дїви, а відтак прегарні образці Ісуса Христа, св. О. Николая, св. Йоана Золотоустого і св. Кирила і Методия.

а) на велїновім тривкім папері:	**б) на добрім білім папери:**
1) В переплетї зі шкіри зі золоч. берегами К **3·60**	1) В переплетї зі шкіри з червон. берегами К **2·60**
2) „ „ з гарною скобою „ **3·80**	2) „ з полотна з витисками і футер „ **2·00**

НАРОДНИЙ РУСЬКИЙ МОЛИТВЕНИК

Найкрасшпй і найбільшпй для молодежи, новий наклад, **видане шесте.** народною мовою, шкільною правописею, малого формату, обіймаючого **256** сторін гарного друку.

Оправлений цїлий в полотно з витисками і футералом 80 сот.

Молитвенники можна дістати:

В Канцелярії Товариства „Просьвіти“ у Львові, Ринок ч. 10.

за готівку або за посліплатою, до замовлень поодиноко доплачуєсь 45 сот. на пересилку почтову.

Товариство „Просьвіта“ стало видавати

„ПРОСЬВІТНІ ЛИСТКИ“

в яких поміщуєть ся вірші, оповіданя й наукові розвідки.

Доси вийшли отсї випуски „Просьвітних Листків“:

Ч. 2. Зміст: О. Маковей: Українським мученикам. (Вірш). — Др. Евген Озаркевич. Скритий ворог (з ілюстр.) — Т. Шевченко: Іван Підкова (Поема з ілюстр.). — Іван Тихий: Не хиляйте в низ прапора!

Ч. 3. Зміст. Е. Русов і Хв. Вовк: Серед виноградарів південної Франциї. (Оповіданє із ілюстрац.). — Достойне признанє для Товариства „Просьвіта“.

Ч. 4. Зміст: М. Мурава: О встань, народе, духом: (Вірш). — Яр. В—ий: Володимир Б—ч Антонович (з портр.) — В. К—ий: Просьвітний рух на Україні. — М. Горкий: Пісня про сокола. — А—а: Про мокляки.

Ч. 5. Зміст: Б. Грінченко: Біла бранка (народна легенда). — В. Лужанська: Ярмарок у хаті.—Як козаки будували церков?(з ілюстр.).

Ч 6. Зміст: П Куліш: Про зелені садки. (Вірш). — Яр. В—ий: П. Куліш (з портр. поета і образком його могили). — Яр. Веселовський: Із давної давнини.

Ч. 7. Зміст: М. Кононенко: Засватаній дівчині. — Добра порада (ілюстр.) — Вяч. Потапенко: На нові гнїзда. — Американські емігранти.

Ч. 10. Зміст: Яр. В—ий: Марія Марковичка (з портрет.).— М. Вовчок: Два сини. — М. Комар Запорожські землї. — Зимовник Запорожця (ілюстр.).

Ч. 11. Зміст: Яр. В—ий: Приятель Русинів. — Б. Бернзон (портрет).— Др. М. Кордуба: Хто ми?

Ч. 12. Зміст: О. Ю. Федькович (портрет). — О. Федькович: Довбуш. — Яр В—ий: Осип Юрій Федькович. — О. Федькович: Безталанне закохане.

Ч. 13. Зміст: Управа винограду. Написали А. Куровський і В. Табо́, учителї школи огородничої в Тарнові. (З 17 рисунками).

Ч. 14—15. Зміст: Князь Ярослав Мудрий (ілюстр.). — М. Кононенко: Заповіт Ярослава Мудрого — А. Бравнер: Тирса. — Домовина Яр Мудрого (ілюстр.) — Григорій Кузьма: Про новий закон будівельний і огнетревале покриване дахів — С. Руданський: Добре торгувалось. — Др. Зентер: Про права. (Ціна 10 сот.).

Ч 16. Зміст: Маркіян Шашкевич (з портретом). — З віршів М. Шашкевича. „Підлисє“, „Над Бугом“, „З окрушків“, „Думка“, „Дністрованка“. — Чічка, оповіданє І. Семанюка.

Ч. 17—18. Зміст: Порадник лїкарський в найважнїйших недугах. хороби. — Чим і як треба годувати дитину. — Як треба доглядати дітий.

Ч. 19. Зміст: Никола Устиянович (з портретом). — З віршів Н. Устияновича: „Верховинець“, „Плуг і борона“, „І старому придасть ся школа“. — Поради правничі: „Відписане податку домового і ґрунтового задля шкід елементарних“.

Ч. 20. Зміст: Порадник податковий. Дванайцять лїт вільних від податку домового. Проволока в справі податків. Відписане податків задля убожества. Чого не вільно фантувати за податки? Увільнене від податку заробкового. Говоріть і пишіть по руськи. Чого зажадали руські посли в віденськім парляментї в справах податків і належитостий.

Ч. 21. Зміст: Військові приписи. Військові реклямациї. Відшкодованя для родин резервістів. Військові урльопи на час жнив. Полекші для заморських емігрантів, обовязаних до військової служби. Амнестия для військових дезертерів. Платня за підводи.

Ч. 22. Зміст: О праві зборів. Комісар. Інструкция. Розвязане зборів. Власть. Средства правні. Кара. Завішене закона. Взірцї подань.

Ч. 23—24. Зміст: Про злодія у селї Гаківницї, оповіданє П. Кулїша. — Козак-нетяга, за Мордовцем переклав Г. Х. (з ілюстр.).

Ч. 25. Зміст: С. Т.: Полтавська битва (1709 р.) (з ілюстр.). — Притча про двох сусїдів, що мали одно імя.

Ч. 26. Зміст: Г. Х.: Київ (з ілюстрациями) Ціна 20 сот.

Ч. 27. Зміст: Роки жури. (Спомини матери). С. А. Савінкова. Переклав з росийського Г. Хоткевич. Ціна 20 сот.

Ч. 28. Зміст: Тарас Шевченко а Україна, написав А. Гапяк. — Ілюстрациї: Тарас Шевченко з власноручним підписом. Хата, в котрій родив ся Т. Шевченко. Тарас Шевченко яко салдат. Могила Т. Шевченка.

Ч. 29 Зміст: Микола Гоголь. (З нагоди столїтнїх роковин його уродин) Зачароване місце, билиця, росказана дячком з українського села, написав Микола Гоголь. — Ілюстрация: Микола Гоголь.

Ч. 30. Зміст: Білоруси, написав Іван Крипякевич.

Ч. 31. Зміст: Др. Зенон Кузеля: Як закладати і провадити народні бібліотеки по селах.

Ч 32. Зміст: Е О. і П. Г.: Порадник ветеринарийний
Домашна аптика. — Новий закон про зарази худоби

Ч. 33. Зміст: Др. Іван Брик: Столїте уродин Маркіяна Шашкевича.

Ч. 34. Зміст: Др. Ярослав Грушкевич, лїкар-окуліст в Станиславові: Про трахому.

Ч. 35. Зміст: Григорий Зацерковний: В справі еквівалентової належитости.

Кождий випуск коштує всего 6 сот., подвійні випуски лише по 10 сот. Хто замовляє всї випуски, мусить прислати до **Канцелярії Тов-а „Просьвіта“ у Львові Ринок ч. 10.** 2 К. 22 сот. за листки і 20 сот. на почту, разом 2 К. 42 сот.

За попередним надісланєм гроший можна дістати

в Товаристві „Просьвіта“ у Львові (Ринок 10.)

отсї виданя Товариства:

I. Книжки для народу.

264—265. Істория Московщини	60	сот.
277—278. Спартак — провідник римських гладіяторів	70	„
279. Оферма, О. Маковея	20	„
286. Смерть Тимоша	20	„
287. Як годувати малих дїтий?	20	„
291—292. Олексїй Попович	50	„
293. Про нові спілки господарські	25	„
298. Порадник торговельний	40	„
299—300. Боротьба англїйських кольонїй американських за волю	70	„
301. О лїченю домашних звірят	50	„
302—303. Огляд українсько-руської народної поезиї	1 кор. —	„
310. I. Сирітська доля. — II Дещо о законних постановах про опіку, опікунів, — та про ради сиротинські.	25	„
313. Про рентові оселї або рентові господарства	20	„
322. Воскресла Україна. Знахори (ілюстр. збірка)	40	„
323. Тарасові поминки (ілюстр. збірка)	30	„
324. Добрий інтерес. Як крамницї закладати (ілюстр. збірка)	20	„
325. Невинна. Воздушними шляхами (ілюстр. збірка)	20	„
326. Павло Полуботок. За вольности Украіни (ілюстр. збірка)	20	„
327. В турецькій неволї, оповідане (ілюстр. збірка)	15	„
328. Богданова слава (ілюстр. збірка)	20	„
329. Жіноча доля (ілюстр. збірка)	20	„
330. Федь Триндик (опов. з ілюстр.)	20	„
331—2. Нові часи, ілюстр. збірка	30	„
334. Як воювали Запорожцї? (ілюстр. збірка)	25	„
335—336. Серед вічних снїгів і ледів, В. Лункевича	40	„
337. Пятдесятлїтне подруже (ілюстр. збірка)	20	„
338. Золото (ілюстр. збірка)	30	„
339—40. Сагайдачний. Історична повість	50	„
341. За рідний край, історичне оповідане	20	„
344. Сорок лїт дїяльности „Просьвіти“	50	„
346. Ведмедівська попівна, історичне оповідане	15	„
347. Оповіданя з істориї української землї	40	„
348. Сплачений довг, оповідане з міщанського житя	25	„
349. Гетьман Мазепа	25	„
350. Про землю, сонце і звізди. Популярна астрономія	50	„
351. Як Болгари здобули собі свободу?	30	„

Том IV. Твори Амвросия Метлинського і Миколи Костомарова	2 К —	сот.
Том VI. Ч. 1. Твори Пантелеймона Кулїша	2 „ — / 1 „ 60	„
„ „ „ 2. „ „ „	2 „ — / 1 „ 60	„
„ „ „ 3. „ „ „	2 „ — / 1 „ 60	„
„ „ „ 4. „ „ „ „	2 „ — / 1 60	„
„ „ „ 5. „ „ „ „	2 „ — / 1 „ 60	„
„ „ „ 6 „ „ „ „	2 „ — / 1 „ 60	„
Том VII. „ Л Глїбова, К. Климковича, В. Шашкевича	2 „ — / 1 „ 60	„
Том XII. „ Ізидора Воробкевича	2 „ — / 1 60	„

Твори Тараса Шевченка в друку.

III. Книжки закуплені або даровані Товариству „Просьвіта“.

Драматичні твори Бораковського	2 кор. 60	сот.
Істория Скиту Манявського	2 „ 40	„
Нові і перемінні зьвізди по 1 кор. 20 с. і	1 „ 40	„
Історичні моноґрафії Костомарова „Історич. Бібл.“ II.	4 „ —	„
Ustawy i rozp. drogowe w Galicyi	50	„
Про комасацию ґрунтів, Онишкевича	50	„
Про мелїорацию, Корнеллї	50	„
Як робити тестамент	30	„
Заснованє спілок молочарських	50	„
Природа пчіл	10	„
Людський гній	10	„
Календар насїчничий	20	„
Річники „Письма з Просьвіти“ за 1908 і 1910 рр. по	3 кор. —	„

BOUND BY
HNM

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 033764165